

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Statens
offentliga
utredningar
1969:60
Justitie-
departementet

Ref
Sou

1969:60A

Internationell äktenskaps- och arvsrätt

SOU

Betänkande avgivet av Familjerättskommittén
Stockholm 1969

Statens offentliga utredningar 1969

Kronologisk förteckning

1. Faktisk brottslighet bland skolbarn. Esselte. Ju.
2. Om sexuallivet i Sverige. Esselte. U.
3. Ny sjöarbetstidslag. Esselte. K.
4. Bostadsrätt. Esselte. Ju.
5. Utsökningsrätt IX. Norstedt & Söner. Ju.
6. Offentliga tjänstemäns bisysslor. Esselte. C.
7. Kungörelseannonsering. Beckman. Ju.
8. Sexualkunskapen på grundskolans högstadium I. Elevenkät. Esselte. U.
9. ADB inom inskrivningsväsendet. Esselte. Ju.
10. Ny gruvlag. Svenska Reproduktions AB. Ju.
11. Internationell adoptionsrätt. Norstedt & Söner. Ju.
12. Regionmusik. Esselte. U.
13. Förenklad obligationshantering. Esselte. Fi.
14. Filmen - censur och ansvar. Hæggström. U.
15. Växtförädlarrätt. Esselte. Jo.
16. Lagstiftning om värdepappersfonder m.m. och om stämpelskatt på värdepapper. Esselte. Fi.
17. Nya mynt. Esselte. Fi.
18. Ett renare samhälle. Berlingska Boktryckeriet, Lund. S.
19. Ny valteknik. Esselte. Ju.
20. Ämbetsansvaret. Norstedt & Söner. Ju.
21. Skogsindustri i södra Sverige. Esselte. I.
22. De svenska hamnarna. Esselte. K.
23. De svenska hamnarna. Bilagor. Esselte. K.
24. Ekonomisystem för försvaret. Svenska Reproduktions AB. Fö.
25. Planering och programbudgetering inom försvaret. Esselte. Fö.
26. Skolskjutsarna och trafiksäkerheten. Esselte. K.
27. Länsplanering 1967. Esselte. I.
28. Sexualkunskapen i gymnasiet. Esselte. U.
29. Idrott åt alla. Esselte. H.
30. Skogsbeskattningen. Esselte. Fi.
31. Olja i beredskap. Svenska Reproduktions AB. H.
32. Skogstillstånd och skogsvårdsåtgärder. Esselte. Jo.
33. Militära tjänstgöringsåldrar. Esselte. Fö.
34. Medicinska och psykologiska aspekter på åldrande m.m. Esselte. Fö.
35. Bättre utbildning för handikappade. Esselte. S.
36. Läkemedelsindustrin. Esselte. Fi.
37. Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik. Almqvist & Wiksell, Uppsala. U.
38. Yttrandefrihetens gränser. Norstedt & Söner. Ju.
39. Taxe-systemet i Postverkets tidningsrörelse. Esselte. K.
40. Frivilligförsvaret 2. Hemvärdet. Esselte. Fö.
41. Domstolsväsendet III. Fullföljd av talan m.m. Hæggström. Ju.
42. Skattebrotten. Norstedt & Söner. Fi.
43. Nytt lantmäteri. Svenska Reproduktions AB. C.
44. Sexualkunskapen på grundskolans högstadium II. Lärarenkät. Esselte. U.
45. Fordonsbeskattningen. Berlingska Boktryckeriet, Lund. Fi.
46. Läkemedelsförsörjning i samverkan. Esselte. S.
47. Mellanskolans ledning. Esselte. U.
48. Vidgad samhällsinformation. Esselte. Ju.
49. Lokaliserings- och regionalpolitik. Esselte. I.
50. Expropriationsändamål och expropriationsersättning m.m. Norstedt & Söner. Ju.
51. Expropriationsändamål och expropriationsersättning m.m. Bilaga 3. Norstedt & Söner. Ju.
52. Narkotikaproblemet. Del III. Samordnade åtgärder. Esselte. S.
53. Narkotikaproblemet. Del. IV. Socialmedicinska och kliniska undersökningar. Esselte. S.
54. Kapitalbeskattningen. Norstedt & Söner. Fi.
55. Sjömansbeskattningen. Svenska Reproduktions AB. Fi.
56. Vägplan 1970. Esselte. K.
57. Vägplan 1970. Bilagor. Esselte. K.
58. Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. Beckman. Ju.
59. Snöskotern-terrängkörning och färdselrätt. Norstedt & Söner. Ju.
60. Internationell äktenskaps- och arvsrätt. Norstedt & Söner. Ju.

Statens offentliga utredningar

1969: 60

Justitiedepartementet

Internationell äktenskaps- och arvsrätt

Betänkande avgivet av Familjerättskommittén
Stockholm 1969

Internationell
konferens om
...
1969

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom beslut den 7 december 1956 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga för att verkställa översyn av äktenskapslagstiftningen och därmed sammanhängande frågor. Kommittén överlämnade därefter en den 26 oktober 1957 dagtecknad promemoria angående makes skydd i fråga om bostad jämte förslag till lag om makars gemensamma bostad, vilket också ledde till lagstiftning i ämnet. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 september 1959 utvidgades kommitténs uppdrag till att avse även en översyn av den internationella familjerättslagstiftningen. I anledning härav överlämnade kommittén till en början två stencilerade promemorior, nämligen en den 24 januari 1963 dagtecknad promemoria angående utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap inför svensk myndighet med förslag till ändrad lydelse av 7 kap. 4 a § i lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption och en den 8 april 1963 dagtecknad promemoria angående svensk domsrätt m. m. i vissa internationella äktenskapsmål med lagförslag i ämnet. Lagförslagen har genomförts.

År 1964 överlämnade familjerättskommittén betänkande (SOU 1964:34 och 35) i de ämnen som ingick i kommitténs uppdrag, frånsatt översynen av den internationella familjerättslagstiftningen. Kommittén har därefter fortsatt sitt utredningsarbete rörande sistnämnda ämnesområde. Detta arbete är nu slutfört såvitt angår internationell äktenskapsrätt och arvsrätt.

Under sistnämnda del av arbetet har kommittén bestått av ordföranden i lagberedningen f. d. justitierådet Gösta Walin, ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare redaktören Ruth Hamrin-Thorell och ledamoten av riksdagens första kammare hemmansägaren Erik Svedberg vilka från början deltagit i kommitténs arbete samt enligt förordnande den 30 juni 1965 advokaten Josef Fischler, professorn Åke Malmström och dåvarande byrådirektören Lennart Myrsten, vilka tidigare varit experter åt kommittén. Sedan Myrsten erhållit begärt entledigande förordnades den 9 september 1966 som ledamot i hans ställe numera departementssekreteraren Tom Tscherning. Hovrättsassessor Staffan Vängby har från och med den 9 september 1964 varit sekreterare åt kommittén.

Kommittén har under arbetets gång inhämtat yttranden i olika frågor från ett flertal myndigheter och organisationer.

Kommittén har, såsom förutsatts i direktiven, samrått med sakkunniga från Danmark, Finland och Norge.

Kommittén får härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag till ny lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap och ny lag om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo samt till vissa följdändringar. Kommittén har tidigare med skrivelse den 3 november 1969 överlämnat promemoria ang. formkrav för testamente m. m.

Stockholm den 5 november 1969.

Gösta Walin

Josef Fischler Ruth Hamrin-Thorell Åke Malmström

Erik Svedberg Tom Tscherning

/ Staffan Vängby

Innehåll

FÖRFATTNINGSTEXT

Förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap	7
Förslag till lag om ändring i giftermålsbalken	15
Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	16
Förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo	17
Förslag till lag om ändring i lagen (1935: 45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge	30

MOTIV

I Allmänna synpunkter	
1 <i>Inledning</i>	31
1.1 Översikt av den svenska lagstiftningen rörande internationell familjerätt och arvsrätt	31
1.2 Kommitténs uppdrag och nordiskt samarbete	34
1.3 Utländsk lagstiftning	35
2 <i>Nationalitets- eller domicilprincip</i>	39
2.1 Utvecklingen och den offentliga diskussionen	39
2.2 Familjerättskommittén	46
II Förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap	
3 <i>Äktenskaps ingående (1 kap. i lagförslaget)</i>	53
3.1 Intern rätt i olika stater	53
3.2 Gällande internationell rätt	55

Översikt 55. Sverige 57. Danmark 63. Finland 64. Island 65. Norge 65. England 66. Frankrike 67. Schweiz 68. Förbundsrepubliken Tyskland 68. USA 69. Öststaterna 70.	
3.3 Reformbehov	71
3.4 Kommitténs lagförslag	72
1 § 74. 2 § 75. 3 § 76. 4 § 78. 5 § 79. 6 § 80. 7 § 81. 8 § 82. 9 § 82.	
4 <i>Makars rättsförhållanden (2 kap. i lagförslaget)</i>	84
4.1 Intern rätt i olika stater	84
4.2 Gällande internationell rätt	88
Översikt 88. Sverige 91. Danmark 95. Finland 96. Island 97. Norge 97. England 98. Frankrike 99. Schweiz 100. Förbundsrepubliken Tyskland 101. USA 103. Öststaterna 104.	
4.3 Reformbehov	105
4.4 Kommitténs lagförslag	106
1 § 113. 2 § 116. 3 § 118. 4 § 120. 5 § 121. 6 § 122. 7 § 123. 8 § 125. 9 § 125. 10 § 126. 11 § 129. 12 § 129.	
5 <i>Äktenskapsmål (3 kap. i lagförslaget)</i>	133
5.1 Intern rätt i olika stater	133
5.2 Gällande internationell rätt	135
Översikt 135. Sverige 138. Danmark 143. Finland 144. Island 145. Norge 145. England 146. Frankrike 147. Schweiz 149. Förbundsrepubliken Tyskland 149. USA 151. Öststaterna 152.	

5.3	Konventionsförslag	154	9 § 240. 10 § 241. 11 § 241.
	Redogörelse för den nya Haag-		12 § 243. 13 § 243. 14 § 243.
	konventionen	154	15 § 243. 16 § 244.
	Frågan om ratifikation	159	
	Tillämpningsförfattning	160	
5.4	Reformbehov	161	
5.5	Kommitténs lagförslag	164	
	1 § 169. 2 § 172. 3 § 173. 4 § 174.		
	5 § 175. 6 § 177. 7 § 177. 8 § 180.		
	9 § 181. 10 § 182. 11 § 183.		
	12 § 184.		
6	<i>Statslösa personer och politiska</i>		
	<i>flyktingar (4 kap. i lagförslaget)</i>	185	
	1 § 185. 2 § 187.		
7	<i>Gemensamma bestämmelser (5</i>		
	<i>kap. i lagförslaget) Övergångsbe-</i>		
	<i>stämmelser</i>	190	
	Gemensamma bestämmelser . . .	190	
	1 § 191. 2 § 193. 3 § 196. 4 § 202.		
	5 § 203.		
	Övergångsbestämmelser	204	
8	<i>Förslag till ändringar i giftermåls-</i>		
	<i>balken och föräldrabalken . . .</i>	209	
	Förslaget till ändring i giftermåls-		
	balken	209	
	Förslaget till ändring i föräldra-		
	balken	210	
III	Förslag till lag om internationell-		
	rättsliga förhållanden rörande		
	dödsbo		
9	<i>Gällande rätt</i>	211	
9.1	Regleringen av några arvsrättsliga		
	frågor i utländsk intern rätt . .	211	
9.2	Gällande internationell arvsrätt .	216	
	Översikt 216. Sverige 218. Dan-		
	mark 221. Finland 222. Island		
	222. Norge 222. England 223.		
	Frankrike 224. Schweiz 224. För-		
	bundsrepubliken Tyskland 225.		
	USA 226. Öststaterna 227.		
10	<i>Kommitténs förslag till ny lag .</i>	228	
11	<i>Arv och testamente (1 kap. i lag-</i>		
	<i>förslaget)</i>	231	
	1 § 231. 2 § 232. 3 § 233. 4 § 234.		
	5 § 235. 6 § 238. 7 § 239. 8 § 240.		
12	<i>Boutredning, bodelning och arv-</i>		
	<i>skifte (2 kap. i lagförslaget) . . .</i>	245	
	1 § 246. 2 § 247. 3 § 248. 4 § 249.		
	5 § 250. 6 § 250. 7 § 251. 8 § 252.		
	9 § 252. 10 § 253. 11 § 253.		
	12 § 255. 13 § 256. 14 § 256.		
	15 § 256.		
13	<i>Särskilda bestämmelser (3 kap. i</i>		
	<i>lagförslaget) Övergångsbestäm-</i>		
	<i>melser</i>	257	
	Särskilda bestämmelser	257	
	1 § 257. 2 § 259. 3 § 259. 4 § 260.		
	5 § 261. 6 § 261.		
	Övergångsbestämmelser	262	
14	<i>Förslaget till ändring i lagen om</i>		
	<i>kvarlåtenskap efter den som hade</i>		
	<i>hemvist i Danmark, Finland, Is-</i>		
	<i>land eller Norge</i>	263	
IV	Sammanfattning	265	
	<i>Bilagor</i>		
A.	Utkast till kungörelse om hinder-		
	prövning för vigsel inför svensk		
	vigsselförrättare utom riket . . .	269	
B.	Översättning av Haagkonventio-		
	nen om erkännande av äkten-		
	skapsskillnader och hemskillna-		
	der	270	
C.	Översättning av Haagkonventio-		
	nen om lagkonflikter i fråga om		
	formen för testamentariska för-		
	ordnanden	274	
D.	Statistiska uppgifter	277	
	Förkortningar	282	

Förslag till
Lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap

Häri genom förordnas som följer.

1 KAP.

Om äktenskaps ingående

1 §.

Trolovads rätt att ingå äktenskap inför svensk myndighet prövas enligt lagen i den stat där han är medborgare (hans nationella lag), om ej annat följer av vad som sägs här nedan.

2 §.

Svensk medborgare, som sedan minst två år har hemvist i främmande stat, äger fordra, att hans rätt att ingå äktenskap prövas enligt lagen i den stat där han har hemvist, om även den andra trolovade önskar det.

Motsvarande gäller utländsk medborgare, som sedan minst två år har hemvist här i riket eller i annan främmande stat än den han tillhör.

Konungen äger för visst fall förordna, att svensk lag får tillämpas beträffande annan utländsk medborgare.

3 §.

Den som är under femton år äger ej på grund av vad som sägs ovan ingå äktenskap utan att tillstånd givits av länsstyrelsen.

Äktenskap får ej heller ingås mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led eller mellan syskon.

Den som varit gift får ej ingå nytt äktenskap utan att det förra äktenskapet blivit upplöst genom beslut som får tillämpas här i riket eller andra maken avlidit.

4 §.

När trolovade vill ingå äktenskap inför svensk myndighet här i riket, skall svensk lag tillämpas i fråga om vigseln, oavsett vilken lag som skolat tillämpas med avseende på rätten att ingå äktenskapet.

5 §.

Konungen äger bestämma, att med diplomatisk eller konsulär tjänst eller med befattning som präst skall vara förenad behörighet att i främmande stat förrätta vigsel enligt svensk lag, och kan även genom särskilt förordnande tillerkänna lämplig person sådan behörighet.

För sådana fall som avses i första stycket äger Konungen förordna, att kyrklig vigsel

får äga rum inom svenska kyrkan eller annat trossamfund utan hinder av att de trolovade ej skulle äga rätt till sådan vigsel här i riket.

Vad som i svensk lag föreskrivs om verkan av att vigselförrättare förfarit oriktigt vid vigsel här i riket eller överskridit sin behörighet skall äga motsvarande tillämpning, när svensk vigselförrättare viger i främmande stat.

6 §.

Den som enligt främmande lag äger att förrätta vigsel får i fall som Konungen bestämmer viga här i riket med tillämpning av nämnda lag.

7 §.

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag skall anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, skall äktenskapet också anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Har äktenskap ingåtts utom riket utan att vad nu sagts blivit iakttaget men anses likväl äktenskapet i den eller de stater där mannen och kvinnan var medborgare vara ingånget i behörig form, skall det även här i riket anses giltigt till formen.

8 §.

Äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, kan godkännas av Konungen på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger.

9 §.

Konungen äger meddela de särskilda bestämmelser om sättet för hindersprövning vilka anses påkallade i fråga om sådan vigsel enligt svensk lag som avses i detta kapitel samt närmare bestämmelser i övrigt angående tillämpningen av kapitlet.

2 KAP.

Om makars rättsförhållanden

1 §.

Beträffande makars inbördes skyldighet att bidra till familjens underhåll och deras inbördes personliga förhållanden i övrigt tillämpas här i riket svensk lag. Därvid skall skäligen hänsyn tagas till makarnas egendomsordning, om den bestäms av främmande lag, och övriga särskilda omständigheter.

Motsvarande gäller makes rätt till underhåll efter äktenskaps återgång, vid hemskillnad eller efter äktenskapsskillnad.

2 §.

Makars egendomsordning skall anses bestämd av lagen i den stat där makarna är medborgare vid äktenskapets ingående, om ej annat följer av vad som sägs nedan.

Är makar vid äktenskapets ingående medborgare i olika stater, anses egendomsordningen bestämd av lagen i den stat där de då tager hemvist.

Tager makar vid äktenskapets ingående hemvist i nordisk stat, skall egendomsordningen, oavsett deras medborgarskap, anses bestämd av den statens lag.

Om i den stat vars lag enligt denna paragraf är bestämmande för egendomsordningen föreskrivs att annan lag är tillämplig, skall det gälla.

3 §.

Om makar, vilkas egendomsordning enligt 2 § skall anses bestämd av lagen i utomnordisk stat, under äktenskapet tager hemvist här i riket och blir svenska medborgare, skall för tiden därefter svensk lag anses tillämplig på egendomsordningen. Egendom som enligt förut tillämplig lag var enskild likställs med enskild egendom enligt svensk lag.

Om makar, vilkas egendomsordning enligt 2 § skall anses bestämd enligt lagen i nordisk stat, under äktenskapet tager hemvist i annan nordisk stat, skall för tiden därefter lagen i den staten anses tillämplig på egendomsordningen.

4 §.

Om makar i annat fall än som avses i 3 § tagit hemvist och är eller på ansökan blir medborgare i annan stat än den vars lag är bestämmande för deras egendomsordning, skall för tiden därefter iakttas vad som i den stat där de är medborgare föreskrivs om tillämplig lag i sådant fall.

5 §.

Om makar genom äktenskapsförord avtalar att deras egendomsordning skall bestämmas av lagen i viss stat till vilken finns anknytning genom någondera makens medborgarskap eller hemvist eller att lagen i stat till vilken funnits sådan anknytning alltjämt skall gälla, skall förordet lända till efterrättelse oavsett om främmande lag medger sådant förord eller ej.

6 §.

Rättshandling, vilken är gällande enligt lag som var tillämplig när den företogs, påverkas ej av vad som sägs i 3, 4 eller 5 §.

7 §.

Make skall anses ha varit behörig att sluta äktenskapsförord, om sådan behörighet förelåg enligt lagen i den stat där han vid förordets upprättande var medborgare eller hade hemvist eller enligt den lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning.

Äktenskapsförord skall anses giltigt till formen, om det tillkommit i enlighet med lagen i den stat där det skedde eller i stat där endera maken var medborgare eller hade hemvist eller enligt den lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning.

Äktenskapsförord skall dock för att kunna åberopas här i riket registreras enligt svensk lag, såvida makarna vid äktenskapets ingående tog eller, om förordet upprättades senare, då hade hemvist här.

8 §.

Svensk lag skall i tillämpliga delar gälla beträffande inskränkningar i makes rådighet över bostad och bohag här i riket.

9 §.

Vad främmande lag innehåller om inskränkningar i makes rådighet över sin egendom får ej åberopas mot tredje man i fråga om rättshandling som rör fast egendom eller tomträtt här i riket.

10 §.

Främmande lag som är bestämmande för makars egendomsordning får i övrigt icke åberopas mot tredje man i fråga om giltigheten av rättshandling som make företager mot honom medan maken är bosatt här i riket eller av betalningsförpliktelse som make ådrager sig under tillfällig vistelse här.

Make som är bosatt här svarar för sina skulder med den egendom som tillhör honom, även om andra maken enligt främmande lag äger råda däröver. Detsamma gäller make som är bosatt utomlands, om fordran kan göras gällande mot honom på grund av bestämmelsen i första stycket.

Första och andra styckena gäller ej rättshandling som rör gemensam egendom över vilken andra maken ensam råder eller sådan egendoms ansvar för skuld.

11 §.

I fråga om makes rätt att med förpliktande verkan för andra maken ingå rätts-handling för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran får svensk lag åbe-ropas av tredje man, om makarna är bosatta här i riket.

12 §.

Bodelning, som med anledning av boskillnad, äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad äger rum här i riket, förrättas enligt svensk lag, även om makarnas egendomsordning skall anses bestämd enligt främmande lag. Därvid tillämpas vad som enligt egendomsordningen och bestämmelserna här ovan gällt om makarnas egendom och ansvar för skulder. I övrigt skall bestämmelserna i 13 kap. giftermålsbalken ha motsvarande tillämpning.

Detsamma gäller vid bodelning i anledning av makes död, om ej annat följer av lagen (.) om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo.

Vad som i första och andra styckena sägs om bodelning skall också i tillämpliga delar gälla annan delning eller avräkning som enligt främmande lag skall äga rum be-träffande makars egendom.

3 KAP.

Om äktenskapsmål m. m.

1 §.

Äktenskapsmål får upptagas av svensk domstol,

1. om båda makarna är svenska medborgare,
2. om käranden är svensk medborgare och har eller tidigare haft hemvist här i riket,
3. om käranden har hemvist här i riket sedan minst två år,
4. om svaranden har hemvist här i riket,
5. om saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet,
6. om i annat fall Konungen, när endera maken är svensk medborgare eller käranden icke kan få sin talan prövad i den stat där han är medborgare, finner skäl att talan prövas här i riket.

Äktenskapsmål är mål, i vilka tvisten är huruvida man och kvinna är förenade i äktenskap med varandra, samt mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äk-tenskapsskillnad.

2 §.

Är svensk domstol behörig att upptaga talan av ena maken, äger den också upptaga talan av andra maken till gemensam handläggning.

När svensk domstol dömt till hemskillnad, får talan om därpå följande äkten-skapsskillnad alltid upptagas av svensk domstol.

3 §.

Talan om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad prövas enligt svensk lag i den mån ej annat följer av vad som föreskrivs här nedan.

Även talan om skadestånd som väcks i sådant mål prövas enligt svensk lag. Därvid skall skälig hänsyn tagas till makarnas egendomsordning, om den bestäms av främmande lag, och övriga särskilda omständigheter.

4 §.

Mot makes bestridande får ej dömas till återgång enligt svensk lag, när annan lag tillämpats vid äktenskapets ingående och det med hänsyn till omständigheterna skulle vara uppenbart obilligt att tillämpa svensk lag.

Saknas skäl till återgång enligt svensk lag och har annan lag tillämpats vid äktenskapets ingående, får makes talan om återgång prövas enligt sistnämnda lag, om det skulle vara uppenbart obilligt att ej tillämpa den lagen.

5 §.

Är båda makarna utländska medborgare och har ej någondera hemvist här i riket sedan minst två år, får icke mot makes bestridande dömas till äktenskapsskillnad, om grund till äktenskapets upplösning ej föreligger enligt makarnas eller, om makarna är medborgare i olika stater, någondera makens nationella lag. Vad nu sagts gäller även om det dömts till hemskillnad mellan makarna enligt svensk lag.

Om make i annat fall, när båda makarna är utländska medborgare, åberopar att grund till äktenskapets upplösning saknas enligt hans nationella lag, skall det också beaktas på sätt som sägs i första stycket, när med hänsyn till samma makes eller gemensamma barns intressen särskilda skäl föreligger därtill.

6 §.

Ändring beträffande medborgarskap eller hemvist som äger rum sedan talan väckts medför ej hinder att talan prövas.

Sådan ändring medför ej heller, att vad som sägs i 5 § första eller andra stycket får åberopas mot talan om äktenskapsskillnad.

7 §.

Beslut som i främmande stat meddelats om ogiltighet eller återgång av äktenskap skall även gälla här i riket, om äktenskapet ingåtts inför myndighet tillhörande den staten eller jämförlig orsak till äktenskapets ogiltighet eller upplösning fanns enligt svensk lag.

Beslut som i främmande stat meddelats om hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall gälla här i riket, om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning att talan prövades i den främmande staten.

(Hemskillnad som meddelats enligt främmande lag får dock ej läggas till grund för äktenskapsskillnad enligt svensk lag annat än om den berättigar till äktenskapsskillnad enligt den lag som tillämpats.)¹

8 §.

När endera maken ingått nytt äktenskap sedan beslut om återgång av äktenskap eller om äktenskapsskillnad meddelats i främmande stat, skall det tidigare äktenskapet, utan hinder av vad som sägs i 7 §, anses upplöst genom beslutet, om ej andra maken visar att den omgifte förfarit uppenbart otillbörligt mot honom.

¹ Bestämmelsen i detta stycke upptages som ett alternativ, se nedan s. 179 f.

9 §.

Vardera maken äger hos Svea hovrätt göra ansökan om prövning, huruvida beslut som avses i 7 eller 8 § skall gälla här i riket. Andra maken skall få tillfälle att yttra sig över ansökningen, när det kan ske.

Beslut som ej innebär att det i den främmande staten meddelade beslutet skall gälla utgör icke hinder mot ny prövning av frågan.

10 §.

Beslut om äktenskapsskillnad, som meddelats av myndighet i främmande stat där båda makarna var medborgare, får tillämpas utan föregående prövning enligt 9 §, när endera maken vill ingå nytt äktenskap.

Konungen äger förordna, att beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i viss främmande stat får tillämpas utan föregående prövning enligt 9 §, även om makarna ej var medborgare i den staten.

11 §.

Är äktenskapsmål anhängigt i främmande stat och anhängiggörs här i riket äktenskapsmål mellan samma parter, äger rätten förordna, att det senare målet skall vila tills vidare, om det kan antagas att beslut i det förra målet skall vinna tillämpning här.

Beslut, varigenom talan i äktenskapsmål ogillats i främmande stat, utgör ej hinder att saken prövas här i riket.

12 §.

Är mål om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad anhängigt i främmande stat, får här i riket meddelas förordnande som sägs i 15 kap. 11 § giftermålsbalken.

4 KAP.

Om statslösa personer och politiska flyktingar

1 §.

Statslös person skall vid tillämpning av denna lag likställas med medborgare i den stat där han har hemvist eller, om han saknar hemvist, där han har sin vistelseort.

Detta gäller dock ej fråga som avses i 2 kap. 3 § första stycket eller 4 §.

2 §.

Politisk flykting skall vid tillämpning av denna lag likställas med medborgare i den stat där han har hemvist.

Andra stycket i 1 § har motsvarande tillämpning.

5 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 §.

När lagen i främmande stat skall tillämpas på grund av att någon äger medborgarskap där och i den staten finns flera gällande rättssystem, bestäms tillämpligt rättssystem enligt de i samma stat gällande reglerna. I brist på sådana regler tillämpas det rättssystem till vilket vederbörande har den närmaste anknytningen.

2 §.

Den som är bosatt i viss stat anses vid tillämpning av denna lag ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande.

Om någon enligt lagen i främmande stat hade domicil i den staten, får det åberopas, när giltighet eller verkan av rättshandling enligt bestämmelse i denna lag är beroende av att vederbörande hade hemvist där.

3 §.

Yrkar part att främmande lag skall tillämpas i mål som avses i denna lag, äger rätten, när det finnes påkallat, anmana honom att förebbringa utredning om innehållet i den främmande lagen. Anmaning får även riktas till den som väckt talan ehuru han ej åberopat främmande lag.

Om den som anmanats att förebbringa utredning underlåter det och innehållet av den främmande lagen ej har blivit känt på annat sätt, när den skall tillämpas i stället för svensk lag, får den väckta talan ej bifallas, om den icke med hänsyn till omständigheterna finnes skäligen böra prövas enligt svensk lag.

4 §.

Bestämmelse i främmande lag eller beslut som meddelats av myndighet i främmande stat får ej tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket.

5 §.

Efter avtal med främmande stat äger Konungen föreskriva avvikelser från de bestämmelser som meddelas i denna lag.

Ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e r

1. Denna lag träder i kraft den

Genom nya lagen upphävs, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs, 1, 2 och 3 kap. samt 7 kap. 2, 3, 4 och 4 a §§ lagen (1904: 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption, lagen (1912: 69) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar, lagen (1915: 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet, lagen (1931: 155) angående rätt för Konungen att meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar, lagen (1964: 726) om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall, förordningen (1904: 26 s. 13) angående vissa främmande lagars tillämpning i fråga om återgång av äktenskap, kungörelsen (1929: 277) angående polsk och danzigsk lags tillämpning i fråga om återgång av äktenskap, kungörelsen (1912: 171) angående tillämpning av bestämmelserna i den 17 juli 1905 i Haag avslutad internationell konvention rörande konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap, kungörelsen (1929: 279) i anledning av Polens och den fria staden Danzigs tillträde till den i Haag den 17 juli 1905 avslutade internationella konventionen rörande konflikter mellan olika lagar i fråga om vissa rättsverkningar av äktenskap.

Nya lagen inverkar ej på giltigheten av andra bestämmelser som Konungen utfärdat med stöd av äldre lag eller på tillstånd eller uppdrag att förrätta vigsel som Konungen meddelat enligt äldre lag.

2. De bestämmelser som meddelas i 2 kap. nya lagen är tillämpliga även om äktenskapet ingåtts före nya lagens ikraftträdande med följande undantag:

a) Om mannen vid äktenskapets ingående var och vid nya lagens ikraftträdande allmänt är svensk eller finsk medborgare, skall vid ikraftträdandet makarnas egendomsordning anses bestämd av lagen i den stat där mannen vid äktenskapets ingående var medborgare, om ej annat följer av äktenskapsförord.

Detta gäller ej, om förordningen (1931: 429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden.

b) I fråga om andra makar, på vilkas förmögenhetsförhållanden nyssnämnda förordning ej är tillämplig men som vid nya lagens ikraftträdande har hemvist i nordisk stat, skall vid ikraftträdandet makarnas egendomsordning anses bestämd av lagen i den stat som mannen tillhörde vid äktenskapets ingående, om ej annat följer av äktenskapsförord eller, om makarna har hemvist i Danmark, Island eller Norge, föreskrivs där.

c) Beträffande makar som vid nya lagens ikraftträdande har hemvist här i riket och är svenska medborgare skall för tiden efter ikraftträdandet svensk lag anses tillämplig på deras egendomsordning enligt vad som sägs i 2 kap. 3 § första stycket nya lagen, om ej annat följer av äktenskapsförord.

Efter ena makens död äger dock andra maken begära att den lag som förut var tillämplig på makarnas egendomsordning skall läggas till grund för delning eller avräkning som avses i 2 kap. 12 § nya lagen.

d) Rättshandling, vilken är gällande enligt lag som var tillämplig när den företogs, påverkas ej av nya lagen.

3. Utan hinder av vad som sägs i 3 kap. 1 § nya lagen får talan i äktenskapsmål prövas, om talan väckts före nya lagens ikraftträdande och svensk domstol enligt äldre lag var behörig att pröva sådan talan.

4. Frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn får, när det finnes behövt, upptagas i äktenskapsmål som avses i nya lagen och skall därvid, om barnet vistas här i riket, alltid prövas enligt svensk lag.

Förslag till
Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att 15 kap. 31 § giftermålsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

15 KAP.

31 §.¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, *varom* i 18 kap. föräldrabalken *förmäles*. I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken *stadgas* angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, på okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man *som nämns* i 18 kap. föräldrabalken. *Detsamma gäller, om han vistas på känd ort utom riket men stämningen eller andra handlingar i målet ej kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig. Det åligger gode mannen att, i den mån så kan ske, samråda med den part för vilken han förordnats.*

I fråga om arvode och ersättning till god man som avses i första stycket och återgäldandet därav skall gälla vad som i 20 kap. 19 § föräldrabalken *föreskrivs* angående gottgörelse åt rättegångsbiträde. *Den för vilken god man förordnats skall dock ej förpliktas att till statsverket återgälda kostnaderna, om det med hänsyn till omständigheterna är obilligt.*

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse 1963:151, jfr 1969:256 (paragrafens beteckning ändrad från 29 § till 31 §).

Förslag till
Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 20 kap. 37 § föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

20 KAP.

37 §.¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, *varom* i 18 kap. *förmäles*. I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, på okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man *som nämns* i 18 kap. *Detsamma gäller, om han vistas på känd ort utom riket men stämningen eller andra handlingar i målet ej kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig. Det åligger gode mannen att, i den mån så kan ske, samråda med den part för vilken han förordnats. I fråga om arvode och ersättning till gode mannen och återgäldandet därav skall gälla vad som i 20 kap. 19 § föreskrivs angående gottgörelse åt rättegångsbiträde. Den för vilken god man förordnats skall dock ej förpliktas att till statsverket återgälda kostnaderna, om det med hänsyn till omständigheterna är obilligt.*

Vad i denna balk.
Då fråga eller fara.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse 1963:152, jfr 1969:257 (paragrafens beteckning ändrad från 36 § till 37 §).

**Lagen den 5 mars 1937 om internationella
rättsförhållanden rörande dödsbo**

1 KAP.

Om arv och testamente

1 §.

Rätt till arv efter svensk medborgare varde, ändå att han ej hade hemvist i riket, bedömd enligt svensk lag. I avseende å arv efter medborgare i annat land gälle lagen i det landet.

Vad nu är sagt om rätt till arv skall äga tillämpning jämväl i fråga om arvinges rätt att utöver sin arvslott njuta underhåll ur kvarlåtenskapen.

Förslag till

**Lag om internationellrättsliga förhållanden
rörande dödsbo**

Härigenom förordnas som följer.

1 KAP.

Om arv och testamente

1 §.

Frågor om rätt till arv eller testamente i internationella förhållanden skall, när de blir föremål för prövning här i riket, bedömas enligt den lag som sägs här nedan.

Vad som föreskrivs om arv skall äga tillämpning också i fråga om rätt till underhåll eller annan särskild förmån ur kvarlåtenskap.

2 §.

Var den avlidne svensk medborgare, prövas rätten till arv enligt svensk lag.

3 §.

Rätten till arv efter medborgare i främmande stat prövas enligt den statens lag, om ej annat föreskrivs där.

4 §.

Utan hinder av 2 eller 3 § skall efterlevande makes rätt till arv prövas enligt samma lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning, om han yrkar det.

Yrkandet skall framställas inom sex månader från dödsfallet eller, om arvskifte äger rum efter utgången av den tiden, senast vid arvskiftet. Sedan arvskifte skett får yrkandet ej i något fall framställas, om efterlevande maken deltagit i skiftet.

5 §.

I fall då främmande lag är tillämplig enligt 3 § skall barn utom äktenskap och dess avkomlingar taga arv och ärvas som om barnet varit fött i äktenskap.

Om arvsrätt enligt den främmande lagen icke föreligger för barnet eller dess avkomlingar, skall de dock ärva fadern och dennes skyldemän endast under förutsättning att arvingen var eller bort vara känd senast vid bouppteckningen.

När underårigt barn utom äktenskap enligt andra stycket ej får ärva fadern, skall skäligt bidrag till barnets underhåll utgå av behållningen i dennes dödsbo före arvs- och testamentslotter.

6 §.

I fråga om arvsrätt i adoptivförhållanden skall vad som i 2 och 3 §§ sägs om tillämplig lag gälla även om adoptionen ägt rum med tillämpning av annan lag. Adoptivbarnet och dess skyldemän skall dock ej härigenom gå förlustiga rätt till arv som var förutsatt vid adoptionen.

När underårigt adoptivbarn ej får ärva adoptanten, har 5 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

2 §. (jfr 15 § i förslaget)

Där i fråga om arvsrätt till visst slag av fast egendom med tillbehör särskilda regler gälla enligt lagen å den ort där egendomen är belägen, lände den lagen till efterrättelse.

3 §.

Fråga om behörighet att upprätta eller återkalla testamente varde bedömd enligt lagen i det land, i vilket testator var medborgare då rättshandlingen företogs. Hade testator efter testamentets upprättande blivit medborgare i annat land, enligt vars lag behörighet att återkalla testamente ej tillkom honom, vare återkallelse som därefter skett ändock här i riket gällande, där han enligt lagen i sitt förra hemland fortfarande varit behörig att återkalla testamentet.

7 §.

Den som upprättat testamente skall anses ha varit behörig därtill, om sådan behörighet förelåg enligt lagen i stat där han, antingen vid upprättandet eller vid sin död, var medborgare eller hade hemvist.

Vad som sägs i första stycket skall ha motsvarande tillämpning i fråga om återkallelse av testamente. Testator skall jämväl anses ha varit behörig att återkalla testamente, om sådan behörighet förelåg enligt lag som får åberopas till stöd för hans behörighet att upprätta testamentet.

4 §.

Testamente skall anses vara i laga form upprättat eller återkallat, om därvid förfarits enligt lagen å den ort där rättshandlingen företogs eller i det land i vilket testator då var medborgare.

5 §. (jfr 10 och 15 §§ i förslaget)

Huruvida förordnande i testamente är på grund av sitt innehåll ogiltigt varde prövat enligt lagen i det land i vilket testator vid dödsfallet var medborgare; dock må i fråga om fast egendom med tillbehör förordnande till förmån för ofödda ej hållas för giltigt, såvitt det strider mot lagen å den ort där egendomen är belägen.

6 §. (jfr 9 § i förslaget)

Enligt lagen i det land i vilket testator var medborgare vid tiden för testamentets upprättande eller återkallande skall bedömas, huruvida rättshandlingen är ogiltig på grund av testators sinnestillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan.

7 §.

Fråga om bindande verkan av arvsavtal med arvlåtaren eller av gåva för dödsfalls skull varde prövad enligt lagen i det land, i vilket arvlåtaren var medborgare då rättshandlingen företogs.

Har någon i fråga om rätt på grund av arv eller testamente efter den som ännu lever träffat avtal med annan än denne, varde det ej i något fall här i riket gällande.

8 §.

Testamente skall anses giltigt till formen, om vid dess tillkomst förfarits enligt lagen på ort där det upprättades eller testator vid upprättandet eller vid sin död hade hemvist eller i stat där testator vid upprättandet eller vid sin död var medborgare. Såvitt testamentet avser fast egendom skall det också anses giltigt till formen, om det upprättats enligt lagen på den ort där egendomen finns.

Första stycket har motsvarande tillämpning i fråga om återkallelse av testamente. Återkallelse skall även anses giltig till formen, om därvid iakttagits bestämmelserna i lag enligt vilken det återkallade testamentet på grund av vad som sägs i första stycket var giltigt till formen.

9 §.

Fråga om testamentes ogiltighet på grund av testators sinnestillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan och fråga om återkallelsets ogiltighet av sådan orsak prövas enligt samma lag som rätten till arv.

10 §.

Fråga om testamentes ogiltighet på grund av dess innehåll prövas enligt samma lag som rätten till arv. Såvitt efterlevande makes rätt beror av testamente har 4 § motsvarande tillämpning.

11 §.

Fråga om bindande verkan av arvsavtal med arvlåtaren eller gåva för dödsfalls skull prövas enligt samma lag som frågan om rätt till arv. Den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen äger dock åberopa lagen i den stat där arvlåtaren vid tiden för rättshandlingen var medborgare eller hade hemvist.

Motsvarande gäller fråga, huruvida egen-

8 §.

Har arvinge erhållit egendom av arvlåtaren under dennes livstid, varde frågan huruvida egendomen skall anses såsom förskott å arv bedömd enligt lagen i det land i vilket arvlåtaren var medborgare vid tiden för gåvan.

9 §.

Huruvida någon överhuvud äger behörighet att taga arv eller testamente varde prövat enligt lagen i det land i vilket han är medborgare.

10 §.

Fråga om förverkande av rätt att taga testamente varde bedömd enligt lagen i det land i vilket testator vid dödsfallet var medborgare.

11 §.

Efterlämnar utlänning här i riket egendom som enligt lagen i det land i vilket han var medborgare skulle tillkomma staten, kommun eller ock allmän fond eller inrättning, tillfalle egendomen allmänna arvsfonden.

12 §.

Bestämmelse i utländsk lag som är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket må ej här vinna tillämpning.

dom som arvlåtaren under sin livstid givit arvinge skall anses som förskott på arv.

Har någon i fråga om rätten till arv eller testamente efter den som lever träffat avtal med annan än denne, får det ej tillämpas.

12 §.

Behörighet att överhuvud taga arv eller testamente skall anses tillkomma den som vid arvlåtarens död ägde sådan behörighet enligt lagen i stat där han var medborgare eller hade hemvist.

13 §.

Fråga om förverkande av rätt att taga arv eller testamente eller om arvlösgörelse prövas enligt samma lag som frågan om rätt till arv.

14 §.

Efterlämnar någon här i riket egendom som enligt tillämplig främmande lag skolat tillfalla staten, kommun eller allmän fond eller inrättning, skall egendomen tillfalla allmänna arvsfonden.

15 §.

Om i främmande stat särskilda regler gäller angående arvsrätt till visst slag av fast egendom, skall de iakttagas beträffande egendom i den staten.

I fråga om fast egendom skall förordnande till förmån för ofödda ej anses giltigt, om det strider mot lagen på den ort där egendomen är belägen.

16 §.

Bestämmelse i främmande lag får ej tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket.

2 KAP.

Om boutredning och arvskifte

1 §.

Boutredning, bodelning och arvskifte efter den som vid sin död hade hemvist här i riket skola här förrättas såsom i lagen om boutredning och arvskifte sägs samt omfattas jämväl boets egendom i utlandet.

Sedan boutredning efter utländsk medborgare avslutats, må dock, där delägarna äro därom ense, bodelning och arvskifte ske enligt lagen i det land i vilket den avlidne var medborgare och egendom för sådant ändamål omhändertagas av den som enligt nämnda lag är därtill behörig.

2 §.

Ändå att den avlidne ej hade hemvist här i riket, skall, där han var svensk medborgare eller här finnes egendom efter honom, vad i svensk lag är stadgat om egendoms avträdande till förvaltning av boutredningsman äga tillämpning och skall, där egendomen blivit sålunda avträdd, boutredning, bodelning och arvskifte, med iakttagande av vad nedan sägs, här äga rum enligt svensk lag.

3 §.

Finnes här i riket efter någon som vid sin död ej här hade hemvist egendom som ej är jämlikt 2 § avträdd till förvaltning av boutredningsman, skall anmälan härom utan dröjsmål göras hos polismyndigheten av den som om egendomen har vård eller eljest av anhörig, husfolk, husvärd eller annan som är därtill närmast. Då anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, åligge det polismyndigheten att, där det tarvas, taga vård om egendomen.

Är egendomen av ringa värde och består den huvudsakligen av reda penningar, kläder och andra lösören för personligt bruk, må, sedan kostnaden här i riket för den avlidnes uppehälle, vård och begravning gul-

2 KAP.

Om boutredning, bodelning och arvskifte

1 §.

Boutredning skall äga rum här i riket, när den avlidne vid sin död hade hemvist här.

Beträffande kvarlåtenskap efter svensk medborgare skall vad svensk lag innehåller om egendoms avträdande till förvaltning av boutredningsman gälla, även om han ej hade hemvist här.

Detsamma gäller, om här i riket finns egendom efter någon som ej vid sin död var svensk medborgare eller hade hemvist här.

Vad i detta kapitel föreskrivs om boutredning gäller även bodelning och arvskifte, om ej annat sägs.

2 §.

Finns här i riket egendom efter någon som ej hade hemvist här och har den ej avträtts till förvaltning av boutredningsman, får egendomen omhändertagas av dödsboförvaltning i den stat där den avlidne hade hemvist eller, om det icke är känt att dödsboförvaltning anordnats i den staten, av dödsbodelägarna eller den som äger företräda dem.

Tages ej egendomen om hand av någon som är behörig därtill, skall den som har vård om egendomen, anhörig eller annan som är närmast därtill anmäla förhållandet till polismyndigheten. När anmälan skett eller förhållandet blivit känt på annat sätt, skall polismyndigheten taga vård om och

dits, polismyndigheten, där det finnes kunna ske utan förfång för rättsägare som äro svenska medborgare eller här hava hemvist, överlämna egendomen till anhörig till den avlidne eller, om denne var utländsk medborgare, till konsul för det land han tillhörde.

Är ej sådant fall för handen som i andra stycket sägs, göre polismyndigheten anmälan till rätten; och förordne rätten, att egendomen skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, och gälle därefter vad i 2 § sägs.

4 §.

Där egendom efter någon som vid sin död ej hade hemvist i riket avträdes till förvaltning av boutredningsman, må till boutredningsman ej utses dödsbodelägare eller annan vars rätt är av utredningen beroende och förvaltningen ej övertagas av delägare; och skall tiden för boupptecknings förrättande räknas från det egendomsavträde skedde.

5 §.

Då boutredning, bodelning och arvskifte efter svensk medborgare som ej hade hemvist här i riket förrättas enligt svensk lag, skall förrättningen omfatta jämväl boets egendom i utlandet.

På ansökan av boutredningsmannen eller efter hans hörande äge rätten, där den finner det kunna ske utan skada för rättsägare, förordna, att egendomen eller viss del

förteckna egendomen, i den mån det behövs och ej kräver mera omfattande arbete.

Lös egendom som ej har något större värde skall polismyndigheten överlämna till anhörig till den avlidne eller till konsul för främmande stat som den avlidne tillhörde. Innan egendomen överlämnas skall känd kostnad för den avlidnes uppehälle, vård och begravnin här i riket betalas.

I annat fall skall polismyndigheten göra anmälan till rätten. När anmälan inkommer, förordnar rätten att egendomen skall avträdas till förvaltning av boutredningsman.

3 §.

Boutredning som äger rum här i riket förrättas enligt svensk lag.

Boutredning efter den som hade hemvist här skall omfatta all boets egendom.

Boutredning efter svensk medborgare som hade hemvist i främmande stat skall omfatta all egendom som ej finns i nämnda stat och ingått i boutredning där. I bouppteckningen skall även egendom i den staten upptagas.

I andra fall skall boutredningen ej omfatta annan egendom än sådan som finns här i riket och ej heller andra skulder än till borgenärer som är svenska medborgare eller har hemvist här eller som särskilt anmält sina fordringar till boutredningsmannen.

Om egendom efter någon som ej hade hemvist här i riket avträds till förvaltning av boutredningsman, räknas tiden för boupptecknings förrättande från den dag då egendomsavträde skedde.

4 §.

Beträffande egendom efter den som hade hemvist i främmande stat äger rätten på ansökan av boutredningsmannen eller efter hans hörande förordna, att egendomen får för fortsatt boutredning omhändertagas av den som är behörig därtill enligt lagen i den främmande staten. Sådant förordnande skall dock ej meddelas, om åtgärden kan antagas medföra skada för rättsägare. Rätts-

därav må för boutredning, bodelning och arvskifte omhändertagas av den som är därtill behörig enligt lagen i det land där den avlidne hade hemvist. Innan sådant beslut meddelas, skola härvarande kända rättsägare erhålla tillfälle att yttra sig, såvitt det utan märklig tidsutdräkt kan ske. Vid beslutet må fästas det villkor att utredningskostnaderna gäldas och säkerhet ställes för att rättsägare som äro svenska medborgare eller här hava hemvist komma i åtnjutande av sin rätt i dödsboet. Upphör efter vad nu är sagt boutredningsmannens befattning med boet eller finner rätten, efter anmälan av boutredningsmannen eller dödsbodelägare, hinder möta mot förrättningen, varde boutredningsmannen entledigad.

6 §.

Vid boutredning, bodelning och arvskifte efter utländsk medborgare som ej hade hemvist i riket skall förrättningen omfatta allenast den här befintliga egendomen samt, förutom gäld varför den döde häftade till dem som äro svenska medborgare eller hava hemvist här i riket, allenast gäld som blivit hos boutredningsmannen av borgenären särskilt angiven.

Vad i 5 § andra stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning; dock att dödsboförvaltning som är anordnad i den avlidnes hemland skall framför dödsboförvaltning i det land där han hade hemvist äga omhändertaga egendomen. Har boutredningen slutförts här i riket, skall, där ej hinder möter mot bodelning och arvskifte i utlandet eller dödsbodelägare som är svensk medborgare eller här har hemvist yrkat, att bodelning och arvskifte här förrättas, befintligt överskott städse tillhandahållas dödsboförvaltning som nyss sagts. Handling som här upprättats över boutredning, bodelning och arvskifte skall i avskrift tillställas nämnda dödsboförvaltning.

ägare som finns här skall få tillfälle att yttra sig, om det finnes behöfligt och kan ske utan avsevärd tidsförlust. Rätten äger i beslutet uppställa som villkor att utredningskostnaderna betalas och säkerhet ställs för att rättsägare får ut sin rätt i dödsboet.

Finns ej någon som är behörig att företräda dödsboet enligt lagen i stat där avlidne utländsk medborgare hade sitt hemvist, äger rätten förordna, att vad som sägs i första stycket med avseende på den staten i stället skall gälla den stat där den avlidne var medborgare.

5 §.

När boutredningsman avslutat sin boutredning efter någon som var medborgare el-

7 §.

Då boutredning, bodelning eller arvskifte sker här i riket, gälla om bodelägars ansvarighet för gäld vad i svensk lag är stadgat. I fall som i 6 § sägs må dock gäld för vilken den döde häftade till annan än den som är svensk medborgare eller här har hemvist icke i något fall såsom veterlig anses, med mindre den blivit hos boutredningsmannen av borgenären särskilt angiven.

Har någon njutit lott i dödsbo vid bodelning eller arvskifte som utom riket företagits i den ordning främmande lag stadgar, vare han ej enligt svensk lag på den grund ansvarig för boets gäld annat än med den mottagna egendomen eller dess värde.

8 §.

I avseende å rätt att vid boutredning och arvskifte här i riket tillgodonjuta testamente gälla vad i svensk lag är stadgat om bevakning, delgivning och klander, dock att, där den avlidne vid sin död ej här hade hemvist, tid för bevakning ej skall börja löpa, innan den dödes egendom blivit avträdd till förvaltning av boutredningsman.

Beträffande preskription av rätt att här i riket taga arv eller testamente skall svensk lag äga tillämpning.

9 §.

Vid boutredning, bodelning eller arvskifte här i riket skall tagas i beräkning vad vid motsvarande förrättning efter den döde i annat land tillagts borgenär, efterlevande make, arvinge eller testamentstagare; och åligge det förty boutredningsmannen att sö-

ler hade hemvist i främmande stat, får behållen egendom, om delägarna är ense, överlämnas till någon som enligt lagen i sådan stat är behörig att mottaga den för bodelning och arvskifte.

6 §.

När boutredning sker här i riket, skall om bodelägars ansvarighet för skuld gälla vad som sägs i svensk lag. I de fall som avses i 3 § fjärde stycket skall dock den avlidnes skuld till annan än den som är svensk medborgare eller har hemvist här icke i något fall anses veterlig, om ej borgenären särskilt anmält den till boutredningsmannen.

Har någon fått lott i dödsbo vid bodelning eller arvskifte som företagits utom riket enligt främmande lag, skall han ej på grund därav enligt svensk lag vara ansvarig för boets skulder annat än med den egendom han mottagit eller dess värde.

7 §.

När boutredning äger rum här i riket, skall svensk lag tillämpas i fråga om bevakning, delgivning och klander av testamente eller yrkande om jämkning därav för utfående av laglott. Var den avlidne utländsk medborgare eller svensk medborgare som ej hade hemvist i riket, skall tid för bevakning av testamente dock ej börja löpa innan testamentstagaren skriftligen erinrats om vad han skall iakttaga. Sknade den avlidne hemvist i riket, skall tiden ej heller börja löpa, innan egendomen blivit avträdd till förvaltning av boutredningsman.

Beträffande preskription av rätt att taga arv eller testamente skall svensk lag tillämpas, när boutredning äger rum här i riket.

8 §.

Vid boutredning här i riket skall tagas i beräkning vad som vid boutredning efter den döde i annat land tillagts borgenär, efterlevande make, arvinge eller testamentstagare. I avvaktan på förrättning i annat land får motsvarande åtgärd här i riket an-

ka anskaffa avskrift av boupptecknings-, bodelnings-, arvskiftes- eller annan liknande handling som vid sådan förrättning där upprättats. I avvaktan på förrättning som nu sagts må med motsvarande åtgärd här i riket anstå, såvitt det ej länder rättsägare till märklig skada.

10 §.

Twist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo skall upp- tagas av svensk domstol, såframt den av- lidne var svensk medborgare eller hade hemvist här i riket, så ock eljest där tvisten rör egendom som här i riket finnes.

Vad nu sagts gälle dock ej, såvitt tvisten rör egendom som enligt vad i denna lag stadgas utlämnats till utländsk dödsboför- valtning och genom dess försorg är före- mål för utredning, bodelning eller arvskifte.

11 §.

Bodelning i anledning av makes död eller arvskifte, som ej, enligt vad förut i detta kapitel stadgas, skolat förrättas enligt svensk lag, skall äga giltighet i avseende å formen, om vid förrättningen förfarits en- ligt lagen å den ort där den ägt rum eller enligt lagen i det land i vilket den avlidne var medborgare.

12 §.

Har å utländsk ort bodelning i anledning av makes död eller arvskifte förrättats av myndighet eller av särskilt förordnad skif- tesman eller twist om sådan bodelning eller om arv eller testamente blivit av utländsk domstol avgjord, vare bodelningen, skiftet eller domen här i riket gällande under vill- kor att

den avlidne vid sin död var medborgare i det land där bodelningen eller skiftet för- rättades eller domen meddelades eller ock där hade hemvist;

bodelningen, skiftet eller domen ej avser egendom som här i riket var föremål för dödsbobehandling eller här skolat undergå bodelning eller skifte;

stå, om det ej medför avsevärd skada för rättsägare.

9 §.

Twist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo skall upp- tagas av svensk domstol, om den avlidne var svensk medborgare eller hade hemvist här i riket eller om tvisten rör egendom som finns här i riket.

Detta gäller dock ej, om tvisten rör egen- dom som ej skolat ingå i boutredning här i riket.

10 §.

Bodelning i anledning av makes död eller arvskifte, som ej skolat förrättas enligt svensk lag enligt vad som förut sagts i det- ta kapitel, skall äga giltighet till formen, om vid förrättningen förfarits enligt lagen i den stat där den ägde rum eller enligt la- gen i stat där den döde var medborgare el- ler hade hemvist.

11 §.

Har bodelning i anledning av makes död eller arvskifte förrättats utomlands av myn- dighet eller av särskilt förordnad skiftesman eller har twist om sådan bodelning eller om arv eller testamente prövats av utländsk domstol, skall det gälla här i riket under villkor att

avgörandet meddelades i stat där den av- lidne vid sin död hade hemvist eller, om av- görande från den staten icke föreligger, var medborgare,

avgörandet ej avser egendom som skolat ingå i boutredning här i riket,

avgörandet vunnit laga kraft,

parterna blivit kallade till eller varit före- trädda inför myndigheten, skiftesmannen

bodelningen, skiftet eller domen vunnit laga kraft;

det genom bodelningen, skiftet eller domen träffade avgörandet, såvitt fråga är om egendom som vid dödsfallet fanns här i riket, ej grundats på lag vars bestämmelser i ämnet äro stridande mot den lag som skolat vinna tillämpning enligt vad i 1 kap. stadgas;

avgörandet icke är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket; samt,

då fråga är om tredskodom, part som uteblivit antingen personligen eller genom befullmäktigat ombud i tid fått del av stämningen i målet.

13 §.

Vill någon här i riket erhålla verkställighet å dom som i 12 § sägs, göra därom ansökan hos Svea hovrätt.

Sådan ansökan må ej bifallas utan att motparten haft tillfälle att däröver yttra sig. Finner hovrätten, att domen uppfyller de i 12 § för erkännande stadgade villkoren, förordne hovrätten om verkställighet; och gånge därefter domen i verket likasom domstols laga kraft ägande dom, med mindre Konungen, efter klagan över hovrättens beslut, annorledes förordnar.

14 §.

Har genom utrikesdepartementets försorg till riket överförts egendom som vid bodelning eller arvskifte utom riket tillagts någon som här vistas, må egendomen ej tagas i mät eller därå läggas kvarstad eller skingringsförbud, medan den finnes i förvar hos departementet eller myndighet genom vars försorg den skall tillställas den enligt bodelningen eller skiftet berättigade.

15 §.

Boutredningsman må för utlämnande av egendom till utländsk dödsboförvaltning,

eller domstolen och haft skäligen möjlighet att tillvarata sin rätt i saken samt

avgörandet icke är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket.

12 §.

Vill någon här i riket erhålla verkställighet av dom som sägs i 11 §, äger han göra ansökan därom hos Svea hovrätt.

Sådan ansökan får ej bifallas utan att den, mot vilken ansökningen riktas, beretts tillfälle att svara. Delgivning skall ske enligt vad som föreskrivs för stämning i tvistemål.

Bifaller hovrätten ansökningen, verkställs domen som svensk domstols dom vilken äger laga kraft, om ej högsta domstolen efter besvär över hovrättens beslut förordnar annat. Innehåller domen föreskrift om tvångsmedel, skall den föreskriften ej tillämpas.

13 §.

Har genom utrikesdepartementets försorg till riket överförts egendom som vid bodelning eller arvskifte utom riket tillagts någon som vistas här, får egendomen ej utmätas eller kvarstad eller skingringsförbud läggas därå medan den finns i förvar hos departementet eller myndighet genom vars försorg den skall överlämnas till den berättigade.

14 §.

Boutredningsman äger för utlämnande av egendom till utländsk dödsboförvaltning,

för införskaffande av utredning som i 9 § sägs och för annat liknande ändamål anlita utrikesdepartementets förmedling. Där det av departementet äskas, vare han pliktig att nedsätta det belopp vartill kostnaden för åtgärden skäligen kan beräknas uppgå eller att för kostnaden ställa säkerhet som av departementet godkännes.

16 §.

Vad i detta kapitel sägs om svensk medborgare såsom dödsbodelägare, borgenär eller eljest rättsägare i dödsbo skall även gälla staten samt kommun, bolag, förening, annan samfällighet eller stiftelse här i riket.

17 §.

Om konsuls befattning med egendom som svensk medborgare efterlämnat utrikes förordnar Konungen.

3 KAP.

Särskilda bestämmelser

1 §.

Skall, enligt vad i denna lag sägs, lagen i utländsk medborgares hemland äga tillämpning, och äro för olika områden av det främmande landet särskilda lagar gällande, varde frågan vilken av de särskilda lagarna skall tillämpas bedömd efter de regler som härutinnan gälla i det landet. Saknas sådana regler, gälle lagen å hans hemort eller, om han ej har eller vid sin död hade hemvist i det främmande landet, lagen å den ort där han sist inom landet haft hemvist eller, om han ej där haft hemvist, lagen i rikshuvudstaden.

för införskaffande av utredning som behövs för tillämpning av 8 § och för annat liknande ändamål anlita utrikesdepartementets förmedling. Om departementet begär det, är han skyldig att nedsätta det belopp vartill kostnaden för åtgärden skäligen kan beräknas uppgå eller att ställa säkerhet för kostnaden som departementet godkänner.

15 §.

Konungen förordnar om konsuls befattning med egendom som svensk medborgare efterlämnat utom riket.

3 KAP.

Särskilda bestämmelser

1 §.

Statslös person skall vid tillämpning av denna lag likställas med medborgare i den stat där han har hemvist eller, om han saknar hemvist, där han har sin vistelseort.

Politisk flykting skall vid tillämpning av denna lag likställas med medborgare i den stat där han har hemvist.

2 §.

När lagen i främmande stat skall tillämpas på grund av att någon äger medborgarskap där och i den staten finns flera gällande rättssystem, bestäms tillämpligt rättssystem enligt de i samma stat gällande reglerna. I brist på sådana regler tillämpas det rättssystem till vilket vederbörande har den närmaste anknytningen.

2 §.

Skall enligt vad i denna lag sägs utländsk lag lända till efterrättelse och är ej innehållit av den utländska lagen för rätten känt, äge rätten förelägga part att i sådant hänseende förebriaga utredning.

Har Konungen förordnat huru underrättelse om innehållit av utländsk lag må av rätten sökas, vare rätten, då ej lagens innehåll förut är för rätten känt, pliktig att i sådan ordning därom söka underrättelse.

3 §.

Vid tillämpning av denna lag skall fordran å penningar som äro insatta i svensk bank så ock fordran hos försäkringsanstalt på grund av försäkringsavtal som tillhör anstaltens rörelse här i riket anses såsom här befintlig egendom. Lag samma vare om annan fordran hos gäldenär här i riket, där ej fordringen grundas å handling vars företeende utgör villkor för dess utkrävande och handlingen finnes utom riket.

4 §.

Om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket, om kvarlåtenskap efter den

3 §.

Den som är bosatt i viss stat anses vid tillämpning av denna lag ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande.

Om någon enligt lagen i främmande stat hade domicil i den staten, får det återopas, när giltighet eller verkan av rättshandling enligt bestämmelse i denna lag är beroende av att vederbörande hade hemvist där.

4 §.

Yrkar part att främmande lag skall tillämpas i mål som avses i denna lag, äger rätten, när det finnes påkallat, anmana honom att förebriaga utredning om innehållit i den främmande lagen. Anmaning får även riktas till den som väckt talan ehuru han ej återopat främmande lag.

Om den som anmanats att förebriaga utredning underlåter det och innehållit av den främmande lagen ej har blivit känt på annat sätt när den skall tillämpas i stället för svensk lag, får den väckta talan ej bifallas, om den icke med hänsyn till omständigheterna finnes skäligen böra prövas enligt svensk lag.

5 §.

Med fast egendom förstås i denna lag även tomträtt och egendom i främmande stat som där är jämställd med fast egendom.

Vid tillämpning av denna lag skall fordran på pengar som är insatta i svensk bank och fordran hos försäkringsanstalt på grund av försäkringsavtal som tillhör anstaltens rörelse här i riket anses som här befintlig egendom. Detsamma gäller i fråga om annan fordran hos gäldenär här i riket, om ej fordringen grundas på handling som finns utom riket och vars företeende utgör villkor för rätt att kräva betalning.

6 §.

Efter avtal med främmande stat äger Konungen föreskriva avvikelser från de bestämmelser som meddelas i denna lag.

som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge samt om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge gäller vad särskilt är stadgat.

Efter avtal med annan stat än nu är sagt äger Konungen i avseende å dödsbo efter den som var medborgare i fördragsslutande stat eller där hade hemvist stadga avvikelser från de i 2 kap. meddelade bestämmelserna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1937. Bestämmelserna i 2 kap. skola ej äga tillämpning i fråga om dödsbo efter den som avlidit före nämnda dag.

Om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket, om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge samt om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge gäller vad som är särskilt föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den
Genom nya lagen upphävs lagen (1937: 81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo.

Har arvlåtaren avlidit innan nya lagen trätt i kraft, skall äldre lag fortfarande tillämpas. Även om arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet skall dock nya lagen tillämpas beträffande boutredning, bodelning och arvskifte, när fråga är om rätt i dödsbo efter annan och denne avlidit efter ikraftträdandet.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1935: 45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge

Härigenom förordnas, att i lagen (1935: 45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge skall införas en ny paragraf, 11 §, av nedan angivna lydelse.

11 §.

Vad som i 1—10 §§ sägs om dödsbo efter medborgare i fördragsslutande stat skall ha motsvarande tillämpning i fråga om dödsbo efter medborgare i annan stat som vid sin död hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge, om ej annat följer av överenskommelse med den stat där den avlidne var medborgare.

Denna lag träder i kraft den men tillämpas ej i fråga om rätt i dödsbo efter den som avlidit före ikraftträdandet.

I Allmänna synpunkter

1 Inledning

1.1 Översikt av den svenska lagstiftningen rörande internationell familjerätt och arvsrätt

I äldre svensk rättshistoria är de internationellprivaträttsliga inslagen sparsamma. Utom några enstaka lagstadganden, delvis av omtvistad innebörd, möter ett fåtal avgöranden i praxis och en del uttalanden i doktrinen. Det finns inte anledning att här uppehålla sig vid detta tidigare skede.¹ Det var först omkring år 1900 som den internationella privaträtten fick sitt genombrott i vårt land. Resultatet av det lagstiftningsarbete som då utfördes är till stora delar allttjämt gällande rätt. Det inleddes med Sveriges deltagande i de andra, tredje och fjärde Haagkonferenserna rörande internationell privaträtt åren 1894, 1900 och 1904.² Konferenserna resulterade på familjerättsområdet i fem konventioner, nämligen 1) konventionen den 12 juni 1902 för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap, 2) konventionen samma dag för lösande av konflikter mellan lagar och jurisdiktioner i fråga om skillnad i äktenskap och ständig skillnad till säng och säte, 3) konventionen samma dag angående förmynderskap för minderåriga,³ 4) konventionen den 17 juli 1905 angående konflikter mellan olika lagar i fråga om äktenskaps rättsverkningar i avseende å makars inbördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende ävensom å deras förmögenhetsför-

hållanden⁴ och 5) konventionen den 17 juli 1905 angående omyndighetsförklaring och liknande åtgärder.⁵ Samtliga konventioner byggde på nationalitetsprincipen, som innebär att statusfrågor o. l. skall bedömas enligt lagen i den stat där vederbörande är medborgare. Enligt domicilprincipen bedöms motsvarande frågor enligt lagen i den stat där vederbörande har sitt hemvist.

Sverige ratificerade år 1904 de tre först nämnda konventionerna, sålunda de som rörde äktenskaps ingående och upplösning samt förmynderskap för minderåriga. Eftersom Sverige då nästan helt saknade lagbestämmelser om de ämnen som konventionerna avsåg krävdes en ganska omfattande lagstiftning för att ratifikation skulle kunna äga rum. Det ansågs därvid lämpligt att inte begränsa lagstiftningen till vad som var nödvändigt för anslutning till konventionerna. Den fick därför tillämpning också i förhållande till icke-konventionsstater och blev sålunda generell. För att den skulle bli så enhetlig som möjligt ansågs

¹ En översikt finns i Eek, Internationell privaträtt s. 25 ff.

² Redan på den andra konferensen ansåg sig den svenske delegaten dock kunna konstatera, att svensk rättspraxis till största delen överensstämde med den första konferensens beslut, Actes de la Deuxième conférence de la Haye, 1894 s. 36 f.

³ De tre Haagkonventionerna den 12 juni 1902 finns intagna i SFS 1904:27.

⁴ SÖ 1912 nr 4.

⁵ SÖ, 1924 nr 31.

det önskvärt att i största möjliga utsträckning tillämpa samma regler beträffande konventionsstater och andra stater. Enligt föredragande departementschefen kunde man förutsätta, att på den internationella privaträttens dåvarande ståndpunkt var de fastslagna reglerna bäst ägnade att lösa konflikterna i ifrågavarande ämnen mellan olika staters lagar. Särskilt med hänsyn till icke-kristna stater kunde avvikelser inte alltid undvikas, men dessa borde göras endast då de framstod som alldeles nödvändiga.⁶ Den svenska lagstiftningen kom därför att bygga på nationalitetsprincipen också i förhållande till icke-konventionsstater.

Lagen den 8 juli 1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap omfattade till en början endast fem kapitel, nämligen om äktenskaps ingående, om återgång av äktenskap, om skillnad i äktenskap och om förmynderskap för minderåriga jämte ett avslutande kapitel med särskilda bestämmelser. Ett nytt kapitel om förmynderskap för omyndigförklarade infördes i 1904 års lag i samband med nya förmynderskapslagens tillkomst år 1924, varvid Sverige ratificerade 1905 års Haagkonvention i ämnet. I samband därmed omarbetades kapitlet om förmynderskap för underåriga. Lagbestämmelserna avvek dock i vissa hänseenden från de båda förmynderskapskonventionerna. Kungl. Maj:t fick därför fullmakt i lagen att efter avtal med främmande stat föreskriva avvikelser från lagens bestämmelser och gjorde det i förhållande till de stater som var anslutna till resp. Haagkonvention genom två förordningar den 10 oktober 1924. Av hänsyn bl. a. till att USA, som inte kunde väntas ingå några avtal i ämnet, tillämpade domicilprincipen öppnades också möjlighet för Kungl. Maj:t att utan konventionsreglering medge vissa undantag från lagen i förhållande till stater som tillämpade denna princip.

Sin nuvarande rubrik — *lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption* — fick 1904 års lag i samband med föräldra-

balkens tillkomst år 1949, då de internationellt-rättsliga bestämmelserna om adoption i 1917 års adoptionslag överfördes till 1904 års lag. Även dessa bestämmelser har generell tillämpning och bygger på nationalitetsprincipen. I motsats till övriga ämnesområden i 1904 års lag ligger inte någon konvention till grund för adoptionsavsnittet.⁷

I 1904 års lag har också vid ett par tillfällen införts bestämmelser, som visserligen avser speciella situationer men, eftersom de ger utrymme åt domicilprincipen, har principiellt intresse. Den första tillkom år 1934. Sverige sade i samband därmed upp 1902 års skillnadskonvention, som visat sig medföra olägenheter genom att den i vissa fall helt omöjliggjorde äktenskapsskillnad, t. ex. när svensk kvinna ingått äktenskap med italiensk man, och i andra fall allvarligt begränsade möjligheterna att döma till äktenskapsskillnad eller hemskillnad. Sedan Sverige sålunda blivit fritt från konventionsförpliktelser på området, infördes i 1904 års lag en bestämmelse (nuvarande 7 kap. 2 § andra st.) av innebörd att svensk medborgare som sedan minst ett år har hemvist i Sverige kan med tillämpning av svensk lag erhålla skillnad här i riket, oberoende av andra makens hemvist eller nationalitet. Den andra av de nu avsedda ändringarna genomfördes år 1947, sedan det visat sig att nationalitetsprincipen ledde till svårigheter för bl. a. baltiska flyktingar som önskade ingå äktenskap i Sverige. I 1904 års lag tillades då en bestämmelse (nuvarande 7 kap. 4 a §) av innehåll, att om undersåte i stat, vilken inte var ansluten till 1902 års konvention för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap,⁸ sedan minst två år hade hemvist här i riket

⁶ NJA II 1905 nr 5 s. 9.

⁷ Bestämmelserna i adoptionslagen tillkom efter lagsamarbete med Danmark och Norge. De internationellt-rättsliga reglerna i den danska adoptionslagen avvek dock från de föreslagna och i Sverige och Norge antagna bestämmelserna.

⁸ Sverige var 1947 alltjämt bundet av denna konvention och kunde sålunda inte medge några avsteg från nationalitetsprincipen i förhållande till konventionsstaterna.

och ville träda i äktenskap inför svensk myndighet, hans rätt att ingå äktenskapet fick prövas enligt svensk lag om han begärde det.

I samband med 1904 års lag bör också nämnas *lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet*. Den reglerar frågor rörande formen — inkl. frågan om behörig vigselförrättare — för svensk borgerlig vigsel utomlands.

Frågan om ratifikation av 1905 års Haagkonvention om vissa rättsverkningar av äktenskap kom upp år 1912. Det var av internationella hänsyn önskvärt att Sverige då ratificerade konventionen. En allmängiltig lagstiftning i ämnet ansågs böra ges större fullständighet än konventionen. Man fann det emellertid lämpligt att t. v. inskränka lagstiftningen i ämnet till vad som oundgängligen fordrades för ratificering av konventionen.⁹ *Lagen den 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar* fick därför den formen att Kungl. Maj:t fick rätt att under förutsättning av ömsesidighet förordna om tillämpning av de i konventionen upptagna bestämmelserna. Så skedde också i förhållande till konventionsstaterna genom särskilda kungörelser.

Under det nordiska lagstiftningssamarbetet på familjerättens område under 1910- och 1920-talet väcktes önskemål om en traktatmässig reglering av vissa internationellfamiljerättsliga frågor i förhållandet mellan de nordiska länderna. En sådan reglering komplicerades visserligen av att Sverige och Finland tillämpade nationalitetsprincipen, medan Danmark, Island och Norge tillämpade domicilprincipen. Man ansåg sig emellertid kunna godtaga en ordning som innebar att en medborgare i ett av de nordiska länderna, som hade hemvist i något av de övriga, skulle på de rättsområden som det gemensamma lagstiftningsarbetet omfattade anses höra under det landets myndigheter och där gällande lag. På vissa punkter där olikheter kvarstod

mellan de olika ländernas lagstiftning ansågs dock lämpligt att tillämpa nationalitetsprincipen.¹⁰

På grundval av dessa överväganden ingicks den 6 februari 1931 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge en konvention innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap.¹¹ Med stöd av vissa i sammanhanget tillkomna fullmaktsstadganden — i 1904 års lag och 1917 års adoptionslag samt en fristående lag den 29 maj 1931 angående rätt för Konungen att meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar — införlivades konventionens bestämmelser med intern svensk rätt genom *förordningen den 31 december 1931 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap*, som i huvudsak inskränkte sig till att återge den svenska lydelsen av konventionstexten.

Nästa större internationellprivaträttsliga ämne som upptogs till konventionsreglering mellan de nordiska staterna var arvsrätten. Här utformades en kompromiss som innebar, att om arvlåtaren vid dödsfallet hade hemvist sedan minst fem år i annan nordisk stat än den han tillhörde, skulle hemviststatens arvsregler alltid tillämpas. Om hemvistet varat kortare tid, skulle samma lag tillämpas endast om inte arvinge eller testamentstagare vars rätt var beroende därav yrkade tillämpning av den nationella lagen. Bestämmelserna i ämnet upptogs i en mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 19 november 1934 ingången konvention om arv, testamente och boutredning.¹² Beträffande frågor om den dödes gäld och om boutredning bygger konventionen på domicilprincipen. Konventionens bestämmelser infördes i intern svensk rätt genom tre olika *lagar av den 1 mars 1935*, nämligen 1) *lagen om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk med-*

⁹ NJA II 1912 s. 58.

¹⁰ NJA II 1932 s. 383.

¹¹ SÖ 1931 nr 19.

¹² SÖ 1935 nr 17.

borgare, som hade hemvist här i riket, m. m., 2) lagen om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge och 3) lagen om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge.

En allmängiltig reglering av den internationella arvsrätten utanför internordiska förhållanden genomfördes efter svenskt-finskt samarbete¹³ genom *lagen den 5 mars 1937 om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo*. Så skedde sedan man uppgett hoppet om att nå fram till en konventionsreglering inom ramen för Haagkonferensen. I fråga om rätten till arv bygger lagen på en renodlad nationalitetsprincip, medan domicilprincipen fått avsevärt utrymme i fråga om boutredning.

Den senaste utvecklingen inom den internationella familjerättsens område kommer att beröras också i ett senare avsnitt. Här bör nämnas, att Sverige sagt upp 1902 års konventioner för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap resp. angående förmynderskap för minderåriga med verkan från och med den 1 juni 1959 samt 1905 års konventioner angående konflikter mellan olika lagar i fråga om äktenskaps rättsverkningar resp. angående omyndighetsförklaring med verkan från och med den 23 augusti 1962. Så skedde för att Sverige inte genom konventioner skulle vara förpliktat att behålla nationalitetsprincipen vid den översyn av den internationellfamiljerättsliga lagstiftningen som familjerättskommitténs uppdrag avser.

Vidare bör här nämnas den efter förslag av familjerättskommittén tillkomna *lagen den 27 november 1964 om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall*. Den avsåg att i avbidan på en mer genomgripande reform av den internationella familjerätten undanröja vissa särskilt framträdande olägenheter av 1904 års lag.

1.2 Kommitténs uppdrag och nordiskt samarbete

Genom beslut den 30 september 1959 bestämde Kungl. Maj:t, att familjerättskom-

mitténs tidigare uppdrag skulle vidgas att även omfatta översyn av den internationella familjerättslagstiftningen.

Dåvarande departementschefen, statsrådet Lindell, anförde bl. a. följande.

Av förarbetena till 1912 års lag framgår att lagen skulle betraktas som ett provisorium och att, sedan det då pågående arbetet med kodifieringen av den materiella familjerätten slutförts, det skulle undersökas om lagen icke kunde ersättas av en lag med ett, åtminstone till sina huvuddrag, allmängiltigt innehåll (prop. 1912:58 s. 11—12). Någon dylik revision av 1912 års lag har icke kommit till stånd. Frågan om en översyn av vår internationella familjerättslagstiftning har emellertid varit aktuell i olika sammanhang. Vid tillkomsten av 1947 års ändring i 1904 års lag uttalades sålunda i propositionen, att olägenheter av nationalitetsprincipens tillämpning givit sig starkt tillkänna och att på grund härav den svenska internationella äktenskapsrätten och därmed sammanhängande delar av familjerätten i övrigt syntes böra göras till föremål för en allmän översyn (prop. 1947:324 s. 4 och 5). Behovet av en revision av den internationella familjerätten underströks även i samband med tillkomsten av 1950 års medborgarskapslag (prop. 1950:217 s. 23; jfr s. 86 och 89). Vid det nordiska justitieministermötet i Stockholm i juni 1959 aktualiserades frågan på nytt därigenom att från norsk sida upplystes, att inom norska justisdepartementet övervägdes att utvidga norska domstolars domsrätt i äktenskapsmål med avseende å icke norska medborgare. Man framhöll att de därför erforderliga lagändringarna — med hänsyn till det stora antal flyktingar som därav berördes — borde genomföras utan onödigt dröjsmål, samtidigt med att man framhöll önskvärdheten av att under lagstiftningsarbetet frågan finge bli föremål för överläggningar med representanter för övriga nordiska länder. Inom svensk rättspraxis har också under senare år svårigheter visat sig föreligga vid tillämpningen av våra nuvarande bestämmelser om domsrätten i äktenskapsmål, i vilka utländska medborgare är parter.

Efter att ha anfört att Sverige uppsagt 1902 års Haagkonventioner och att frågan om uppsägning av 1905 års konventioner

¹³ Någon lagstiftning kom dock inte till stånd i Finland, troligen i främsta rummet på grund av kriget och av att en planerad reform av den interna arvsrätten tog längre tid i anspråk än beräknat.

fick övervägas uttalade departementschefen vidare följande.

Med hänsyn till det anförda torde en översyn av vår lagstiftning på den internationella familjerättens område nu böra komma till stånd. Härvid bör närmare undersökas i vad mån det finns skäl att ytterligare öka domicilelets betydelse inom vår internationella familjerätt. Föremål för utredningen bör i första rummet vara de bestämmelser som innefattas i de förut omnämnda, år 1904, 1912 och 1915 tillkomna lagarna. Däremot torde ej vara anledning att till omprövning upptaga de särskilda internordiska bestämmelserna på området.

Departementschefen framhöll vidare, att familjerättskommittén borde uppehålla kontakt med vederbörande sakkunniga i Danmark, Finland, Island och Norge, i den utsträckning behov av och intresse för dylik kontakt visade sig föreligga.

Danmark, Finland och Norge har vid kommitténs arbete varit representerade, Danmark av byretsdommer Johannes Bangert, Finland av lagstiftningsrådet Pentti Kurkela och professorn Heikki Jokela samt under 1969 också lagstiftningsrådet Heikki Immonen och Norge av høyesterettsdommer Henrik Bahr.¹ I Finland har inom lagberedningen också lagstiftningsrådet Henry Ådahl deltagit i lagstiftningsarbetet.

Överläggningar mellan företrädare för familjerättskommittén och representanter för Danmark, Finland och Norge har ägt rum i Stockholm den 30 september — 1 oktober 1965 och den 31 maj—3 juni 1966 samt i Oslo den 8—9 maj 1967. Vidare har överläggningar mellan svenska och finska representanter ägt rum i Stockholm den 15—16 december 1966, i Helsingfors den 13—16 mars 1967 samt i Stockholm den 13—15 januari 1969.

I Finland har antagits en lag den 28 april 1967 om ändring av lagen angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur som beaktat resultatet av samarbetet. Ändringarna rör domsrätt, tillämplig lag och erkännande av utländska avgöranden i äktenskapsmål. Utredningsarbetet rörande den internationella familjerätten och arvsrätten fortsätter inom den finska lagberedningen. I Norge pågår utrednings-

arbete rörande äktenskapets rättsverkningar i internationellrättsliga förhållanden. Utredningsman är høyesterettsdommer Henrik Bahr.

Representanter för familjerättskommittén har också på uppdrag av justitiedepartementet haft särskilda överläggningar med sakkunniga utsedda av justitieministerierna i Danmark, Finland och Norge rörande ratifikation av Haagkonventionen om testaments form och därav föranledda ändringar i nordiska arvskonventionen. Resultatet av överläggningarna, som ägde rum den 25—26 april 1968 i Stockholm, har redovisats i skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 3 november 1969 med promemoria i ämnet.

1.3 Utländsk lagstiftning

I *Danmark* och *Norge* finns endast sparsam lagstiftning på den internationella familjerättens och arvsrättens områden, fränsett den internordiska regleringen på grundval av nordiska familjerättskonventionen och nordiska arvsrättskonventionen. Någon samlad lagstiftning motsvarande 1904 och 1937 års svenska lagar finns inte i någotdera landet. Däremot finns bl. a. lagregler om formen för äktenskaps ingående i internationella förhållanden och om domstolarnas internationella kompetens i äktenskapsmål. I Danmark finns en bestämmelse om utomlands ingångna äktenskapsförord (§ 53 i lov om ægteskabets retsvirkninger) och i Norge en bestämmelse om testamentsformen (§ 56 i 1854 års arvelov).¹

¹ De överläggningar som föregått familjerättskommitténs förslag till 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall redovisas inte här. Se kommitténs skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 8 april 1963 med promemoria i ämnet.

¹ Förslaget till ny norsk arvelov upptager dels internationellrättsliga bestämmelser om formen för testamente och återkallelse av testamente som bygger på Haagkonventionen i ämnet, dels en allmän föreskrift om att genom avtal med främmande stat kan fastställas regler om förhållandet mellan norsk och utländsk arvslagstiftning, se Ot. prp. nr 36/1968—69 s. 217 (§§ 54 och 59), s. 220 (§ 76).

I Finland finns liksom i Sverige en samlad lagstiftning på den internationella familjerättens område, nämligen *lagen den 5 december 1929 angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur*. Den finska lagen innehåller också bestämmelser om förhållandet mellan föräldrar och barn. Den behandlar sålunda ingående av äktenskap, äktenskaps upplösning, makars rättsförhållanden, barn i äktenskap, barn utom äktenskap, adoptivbarn, förmynderskap för minderårig och förmynderskap för omyndigförklarad. Den finska lagen bygger på nationalitetsprincipen.

Däremot har i Finland ännu inte kommit till stånd någon lagstiftning om internationell arvsrätt utanför nordiska förhållanden.

De europeiska civilrättskodifikationerna innehåller ofta allmänna internationellprivaträttsliga bestämmelser. Den franska Code civil av år 1804 har dock endast några få artiklar i ämnet. Den grundläggande är art. 3. Denna innehåller — förutom bestämmelser om att den offentligrättsliga lagstiftningen (les lois de police et de sûreté) gäller för alla som vistas på franskt territorium och att fransk lag gäller för fast egendom belägen i Frankrike — en bestämmelse som tagits som intäkt för tillämpning av nationalitetsprincipen i fransk internationell privaträtt. Där stadgas att »les lois concernant l'état et la capacité des personnes régissent les Français, même résidant en pays étranger». Här bör också nämnas art. 14 och 15 som är av grundläggande betydelse för de franska domstolarnas internationella kompetens. Sådan kompetens föreligger så snart endera parten är fransk medborgare.

Eftersom regleringen i Code civil är så fragmentarisk har den franska internationella privaträtten i huvudsak byggts upp i rättspraxis. Under senare tid har försök gjorts att i samband med en reform av Code civil kodifiera också den internationella privaträtten men hittills utan resultat.²

Art. 3 i den franska Code civil har sin motsvarighet i *Belgien*. Därjämte bör nämnas en fristående internationellfamiljerättslig lag angående äktenskapsskillnad av år

1960. I *Nederländerna* finns några kortfattade internationellprivaträttsliga bestämmelser i en lag av år 1829 om allmänna bestämmelser för lagstiftningen. *Belgien*, *Luxemburg* och *Nederländerna* ingick år 1951 en konvention om uniform internationellprivaträttslig lagstiftning med ett ganska omfattande innehåll, men denna ratificerades endast av *Luxemburg*. År 1969 har en ny konvention i ämnet upprättats och under tecknats av samma stater. Den skall ratificeras av de tre staternas parlament. Den uniforma lagstiftningen enligt konventionen bygger på nationalitetsprincipen i fråga om familjerätt och arvsrätt.

Också i *Österrike* finns i 1811 års civillagbok, Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), några allmänna, kortfattade internationellprivaträttsliga bestämmelser, §§ 4, 33—37 m. fl.

En visserligen också kortfattad men dock mer systematisk reglering än föregångarna upptogs i *Italien* i Codice civile av år 1865 i de inledande bestämmelserna, art. 6—12. De byggde på nationalitetsprincipen.³ I art. 6 stadgades, att personers status, rättskapacitet och familjerättsliga förhållanden bestämdes av lagen i den »nation» till vilken vederbörande hörde. I nya italienska Codice civile av år 1942 har det internationellprivaträttsliga avsnittet utvidgats, art. 16—31 i de allmänna bestämmelserna för lagen. De familje- och arvsrättsliga reglerna bygger fortfarande på nationalitetsprincipen.

En särpräglad internationellprivaträttslig lagstiftning har *Schweiz* i Bundesgesetz (av år 1891) betreffend die zivilrechtlichen Verhältnisse der Niedergelassenen und Aufenthalter (NAG). Denna, som tillkom före den schweiziska civillagboken, hade i första hand till ändamål att åstadkomma en interkantonal reglering. Den upptog dock även några artiklar om schweiziska medborgare i utlandet och utländska medborgare i Schweiz. I samband med civillagbokens

² Se Strömholm i SvJT 1967 s. 241 ff, särskilt s. 266, Batiffol i Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Wien, 1965 s. 11 ff.

³ Gihl, Den internationella privaträttsens historia och allmänna principer, 1951 s. 242.

tillkomst tillades några artiklar med direkt internationellrättsligt innehåll. Lagen bygger på ett blandat system, där domicilprincipen kan sägas ha visst företräde.

I Tyskland upptogs internationellprivaträttsliga bestämmelser i promulgationslagen till civillagboken av år 1896, Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche (EGBGB), art. 7—31. De ämnesområden som behandlas är huvudsakligen internationell personrätt, familjerätt och arvsrätt. Regleringen är föga nyanserad men ligger till grund för en omfattande rättspraxis och doktrin i ämnet. Bestämmelserna består i viss utsträckning av s. k. enkelsidiga kollisionsnormer, dvs. att de endast behandlar tillämpningen av tysk rätt. I allmänhet har dock sådana enkelsidiga kollisionsnormer i praxis omvandlats till allsidiga och får sålunda motsvarande tillämpning när anknytning finns till främmande stat i stället för till Tyskland. Lagstiftningen bygger på nationalitetsprincipen.

Den tyska internationellfamiljerättsliga regleringen har i stor utsträckning — dock inte i fråga om makars egendomsordning — införts också i Österrike genom Vierte Durchführungsverordnung zum Ehegesetz av år 1941.

Bland andra stater med internationellprivaträttslig kodifiering intagen i civillagboken kan nämnas Grekland, vars nya civillagbok av år 1940 i den allmänna delen behandlar ämnet i art. 4—33. Familje- och arvsrätten bygger på nationalitetsprincipen.

Den nya civillagen av år 1966 i Portugal innehåller en mycket omfattande internationellprivaträttslig reglering,⁴ som i familje- och arvsrättsligt hänseende bygger på nationalitetsprincipen. I förhållandet mellan makar med olika nationalitet tillämpas dock domicilprincipen resp. mannens lag, om makarna inte heller har gemensamt hemvist.

Av öststaterna har Polen och Tjeckoslovakien nya och jämförelsevis utförliga, fristående internationellprivaträttsliga lagar. Den polska lagen av år 1965 behandlar enbart den internationella privaträtten, medan den tjeckoslovakiska lagen av år 1963

behandlar också internationell processrätt. Båda lagarna bygger i fråga om familjerätt och arvsrätt på nationalitetsprincipen. I förhållandet mellan makar av olika nationalitet ger den polska lagen företräde åt domicilprincipen, den tjeckoslovakiska däremot åt lex fori.

I den angloamerikanska världen — som tillämpar domicilprincipen — bygger den internationella privaträtten i huvudsak på rättspraxis. Denna har ett stort omfång särskilt till följd av att de viktigare staterna (Storbritannien, USA, Canada, Australien) har i större eller mindre utsträckning skilda rättssystem för olika områden.

Det är naturligt, att rättspraxis har stor betydelse som rättskälla för den internationella privaträtten också i stater som i övrigt har en mer eller mindre kodifierad rätt.

En betydelsefull rättskälla inom den internationella privaträtten är konventioner. Man kan skilja mellan bilaterala konventioner, som ingås mellan två stater, och multilaterala konventioner, som ingås mellan flera stater. Den internationella arvsrätten är ett klassiskt användningsområde för bilaterala konventioner. Inom östblocket har Sovjetunionen och folkdemokratierna efter andra världskriget — med början mellan Polen och Tjeckoslovakien år 1949 — ingått en omfattande serie bilaterala konventioner rörande internationell rätt som på grund av sina inbördes likheter kan sägas sammantagna närma sig ett multilateralt konventionssystem.

Bland multilaterala konventioner bör i främsta rummet nämnas de konventioner som utarbetats inom Haagkonferensen för internationell privaträtt. De familjerättsliga konventionerna från 1900-talets början har förut berörts. Efter andra världskriget har Haagkonferensen utarbetat en rad konventionstexter på den internationella privaträttsens område. Eftersom också stater med domicilprincip — såsom Storbritannien och

⁴ Publicerad i Revue critique de droit international privé 1968 s. 369 ff, RabelsZ 1968 s. 513 ff.

USA — numera aktivt tar del i konferensens sessioner har arbetet lett till kompromisser mellan nationalitetsprincip och domicilprincip, där domicilprincipen t. o. m. kan sägas ha fått en viss övervikt. Inte desto mindre har flera konventioner fått endast ringa anslutning. Av Haagkonventionerna på nu aktuella eller angränsande rättsområden har Sverige efter andra världskriget endast ratificerat en konvention av år 1958 om erkännande och verkställighet av avgöranden om underhåll till barn och dessutom undertecknat en konvention av år 1961 om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden.

Den s. k. Código Bustamante, som undertecknades i Havanna år 1928, upptager den troligen mest fullständiga kodifikation som finns av internationell rätt. Den har ratificerats av flertalet syd- och centralamerikanska stater (dock ej av Argentina, Colombia, Mexico, Paraguay eller Uruguay och ej heller av USA). Åtskilliga av konventionsstaterna har dock avgivit mer eller mindre långtgående reservationer. Frågan hur personalstatutet skall bestämmas överlämnar Código Bustamante till envar konventionsstats egen internationella privaträtt.

De båda Montevideokonventionerna om internationell privaträtt av år 1889 resp. år 1940 omfattar vissa sydamerikanska stater som tillämpar domicilprincipen. Till den senare konventionen, som utgör en reviderad version av den förra, är Argentina, Paraguay och Uruguay anslutna.

En typ av multilaterala konventioner är de s. k. regionala konventionerna, som omfattar stater med närbesläktade rättssystem. De sydamerikanska konventionerna kan räknas dit. De bästa exemplen är de nordiska konventioner på familjerättens och arvsrättens områden som förut omtalats.

2.1 Utvecklingen och den offentliga diskussionen

Enligt direktiven skall familjerättskommittén undersöka i vad mån det finns skäl att öka domicilets betydelse. Därvid har ej angetts vad som skall förstås med domicil. När kommittén i det följande talar om domicil åsyftas såväl domicil i anglosachsisk mening som hemvist i svensk internationellrättslig mening (närmast motsvarande résidence habituelle), om ej annat anges eller framgår av sammanhanget.

Bakom såväl nationalitetsprincipen som domicilprincipen ligger tanken, att man bör finna ett anknytningsfaktum, nationalitet eller domicil, som kan användas för att bestämma det s.k. personalstatutet. Med personalstatut som samlingsbegrepp torde numera närmast förstås det lands lag som skall bestämma en persons rättsliga förhållanden inom familjerätten. Man talar om nationalitetsprincip, när personalstatutet anses vara lagen i den stat där vederbörande är medborgare, och om domicilprincip när hans hemvist, domicil, är bestämmande. Som motiv att använda begreppet personalstatut i angiven mening har anförts, att det bör efter en och samma lag avgöras hurvida en person är myndig eller omyndig, gift eller ogift, behörig eller obehörig att ingå äktenskap osv. Gränserna för personalstatutets tillämpningsområde kan sedan dragas mer eller mindre omfattande. Rätten till

arv anses t. ex. på många håll underkastad den dödes personalstatut, medan den på andra håll bestäms av lagen i det land där kvarlåtenskapen finns e. l.

Uttrycket personalstatut går tillbaka till italiensk och fransk rättsvetenskap under senare delen av medeltiden och början av nya tiden. Det hade då en annan innebörd och syftade på sådan lag (statutum) som rörde personliga rättsförhållanden och som av domstol där lagen gällde skulle tillämpas på egna medborgare även i fråga om rättsförhållanden med anknytning till annan ort.¹ Den fick inte tillämpas på främlingar.

Personalstatutet hade måhända i sin tidigaste form viss medborgarrättslig anknytning, men åtminstone från nya tidens början blev domicilet (hemvistet) bestämmande. Detta var naturligt, eftersom begreppet nationalitet i nutida utformning knappast existerade. Ända fram t. o. m. Savignys berömda arbete om den internationella privaträtten i åttonde delen (1849) av hans »System des heutigen Römischen Rechts» behöll domicilet sitt dominerande inflytande. Franska revolutionen och framför allt

¹ Tanken att en person är underkastad en viss lag är dock betydligt äldre. Den som var romersk medborgare (cives) skulle dömas enligt romersk rätt oavsett var han befann sig i det stora romarriket. Under folkvandringstiden, när många stammar blandades om varandra i Europa, skulle den enskilde dömas enligt stammens lag oavsett var han befann sig. Stamtillhörighet bestämdes av härstamningen.

Code Napoléon (1804) men också den österrikiska Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (1811) hade dock berett marken för nationalitetsprincipen. Under inflytande av de nationalistiska strömningarna i 1800-talets Europa fördes den till seger under senare hälften av århundradet, främst tack vare den italienska rättslärde Mancini. Utvecklingen kulminerade genom nationalitetsprincipens upptagande i promulgationslagen till tyska rikets Bürgerliches Gesetzbuch och i de av Mancini inspirerade Haagkonferenser omkring sekelskiftet som rörde internationell privaträtt.

Det var främst den europeiska kontinenten som vanns för nationalitetsprincipen. Domicilprincipen blev däremot förhärskande inom den anglosachsiska rättssfären, vilket måhända sammanhänge med att britiskt resp. amerikanskt medborgarskap inte korresponderade mot ett enhetligt rättssystem. I USA tillkom den omständigheten att landet mottog en ström av invandrare från Europa och att det var svårt att på de nyinflyttade tillämpa vars och ens nationella lag. Även Danmark och Norge, delvis också Schweiz, samt en del sydamerikanska stater bevarade domicilprincipen. I Sverige bekräftades nationalitetsprincipen genom 1904 års lag. Det nordiska lagsamarbetet ledde emellertid under 1930-talet till mycket betydande avsteg i de nordiska konventionerna till förmån för domicilprincipen.

Även på den europeiska kontinenten hade domicilprincipen förespråkare under tiden före andra världskriget. Efterkrigstiden gav därpå domicilprincipen förlig vind. Många europeiska stater och främst Västtyskland hyste talrika flyktingar som lämnat sina hemstater, ofta till följd av genomgripande sociala och andra omvälvningar i dessa. Att på dessa flyktingar tillämpa lagstiftningen i de länder där de fortfarande formellt var medborgare var helt förfelat. Här blev hemvistet det naturliga anknytningsmomentet och upptogs t.ex. i 1951 års Genèvekonvention angående flyktingars rättsliga ställning.

Ett franskt lagförslag från 1950-talets

början upptog domicilprincipen i fråga om utlänningar med minst fem års hemvist i Frankrike. I fransk rättspraxis har vidare domicilprincipen slagit igenom som hjälpregel i fråga om personliga rättsförhållanden mellan makar, när makarna är medborgare i olika stater. Dessutom har domicilprincipen i Frankrike vidsträckt tillämpning i fråga om makars egendomsordning och rätten till arv. Också i ett västtyskt lagförslag har domicilprincipen upptagits som hjälpprincip. Detsamma gäller, som framgår av det förut anförda, enligt den nya lagstiftningen i Polen och Portugal. I de Haagkonventioner som tillkommit efter andra världskriget har domicilprincipen fått stort inflytande. Detta kan dock delvis bero på arten av de konventioner och de begränsade ämnen som varit i fråga. När det t.ex. gäller att reglera den internationella kompetensen för myndigheter och sedan låta behörig myndighet tillämpa det egna landets lag, är det ur processuell synpunkt naturligt att anknyta till parts hemvist (résidence habituelle). Hur långt man inom den närmaste tiden ytterligare vill gå i den riktningen, är osäkert. Förbundsrepubliken Tyskland och Frankrike synes fortfarande i viktiga hänseenden vilja stå kvar på nationalitetsprincipens grund, ehuru med beaktande även av domicilet som anknytningsfaktum. De sydeuropeiska staterna kan inte väntas överge nationalitetsprincipen, även om koncessioner till förmån för domicilprincipen naturligtvis kan förekomma också i dessa stater — såsom t.ex. i Portugal. Även i de östeuropeiska staterna synes nationalitetsprincipen dominera.

I Sverige gjordes år 1947 i 1904 års lag en principiellt betydelsefull koncession åt domicilprincipen. Bestämmelsen (numera 7 kap. 4 a §) innebar — som förut nämnts — att utlänning som ej tillhörde någon av de till 1902 års äktenskapskonvention anslutna staterna fick åberopa svensk lag till stöd för rätten att ingå äktenskap, om han sedan minst två år hade hemvist i Sverige. Bestämmelsen tillkom särskilt för att möjliggöra för de baltiska flyktingarna att gif-

ta sig utan hinder av då gällande sovjetisk lagstiftning. De baltiska flyktingarnas särställning föranledde också, att beträffande dem domicilprincipen kom till användning i högsta domstolens praxis i skillnadsmål (NJA 1948 s. 805 och 1949 s. 82). Någon lagstiftning kom däremot inte till stånd på det senare området.

I en år 1950 publicerad uppsats² kritiserade professorn *Schmidt* nationalitetsprincipen och pläderade för ett närmande till domicilprincipen.

Schmidt framhöll, att det hade sagts att det skulle vara lättare att fastställa nationaliteten än domicilet, då man vid bestämmandet av domicilet hade att taga hänsyn till bosätningens syfte och kanske även dess varaktighet. Detta påstående kunde tidigare ha varit riktigt men gällde knappast längre. Med hänsyn till de politiska förändringar som följt i det andra världskrigets spår måste det ofta bli svårt att avgöra en flyktings nationalitet. Det kunde för övrigt anmärkas att vi i svensk rätt vid tillämpning av våra domicilregler inte märkt några vanskligheter. Uppgiften att fastställa domicilet underlättades i de fall då lagstiftningen föreskrev att hemvistet skulle ha varit minst en bestämd tid. Vad som lagtekniskt var det enklaste var dock en underordnad fråga. — Schmidt anförde vidare, att för Sveriges anslutning till nationalitetsprincipen kunde ursprungligen ha talat, att denna tedde sig som framtidens linje. Snart kom det emellertid att stå klart, att man inte kunde nå internationell enhet och att den nya principen tvärtom skulle leda till en splittring mellan de kontinentala rättssystemen och de anglosachsiska. — Schmidt fann det naturligt, att den svenska internationella privaträtten inom vissa gränser borde bestämmas av hänsyn till utlandet, om vi därigenom kunde vinna något för egen del. Skulle detta inte vara fallet, fick i stället andra synpunkter fälla utslaget rörande frågan hur svenska myndigheter skulle handla i förhållande till utlänningar. Avgörande blev de allmänna värderingar som bestämde vår lagstiftning i övrigt. Såg man problemet på detta sätt, föll grunden varför Sverige skulle föredraga nationalitetsprincipen framför domicilprincipen, ty ur folkrättslig synpunkt var det likgiltigt vilken princip vi använde. Umgänget mellan folken byggde visserligen under gynnsamma förhållanden på principen om ömsesidiga eftergifter och det förutsattes därför, att svensk internationell privaträtt tog en viss hänsyn till utländsk rätt. Nationalitetsprincipen gick emellertid längre än syftet krävde. Domicilprincipen gav ett tillräckligt utrymme för utländsk rätt.

Det var inte känt att svenskar i främmande land hade haft några fördelar i förhållande till danskar och norrmän därför att Sverige tillämpade nationalitetsprincipen, medan Danmark och Norge stod på domicilprincipens grund. — Schmidt ansåg också att nationalitetsprincipen från intern synpunkt var en belastning. Detta visades bäst av de många undantag som svensk rätt under senare år hade tvingats att göra till förmån för domicilprincipen. — Schmidt anförde avslutningsvis att en kommande översyn av den svenska internationella äktenskapsrätten och därmed sammanhängande delar av familjerätten borde bli en gemensam nordisk angelägenhet. En tanke var att de grundsatser som kommit till uttryck i de nordiska konventionerna på den internationella familjerättsens område också skulle göras tillämpliga i förhållande till medborgare i andra länder. Vi måste kanske göra modifikationer som innefattade kompromisser mellan olika principer, men enligt Schmidts mening ville det ändå synas som om de nordiska konventionernas principer skulle bättre passa vårt land än en fortsatt anslutning till nationalitetsprincipen sådan den framträdde i 1904 och 1912 års lagar.

Delegerade för nordiskt lagsamarbete uttalade sig år 1950 för att Sverige och Finland skulle söka övergå till domicilprincipen.

I sin kommentar till föräldrabalken år 1952³ uttalade sig justitierådet *Walin* närmast för ett blandat system.

Walin framhöll, att det måste noggrant undersökas, huruvida det var lyckligt att välja antingen den ena eller den andra principen. Nationaliteten hade ansetts vara ett mera lätt-tillämpat anknytningsmoment än domicilet och ur den synpunkten äga ett visst företräde. Men även om man skulle vilja anse att domicilet väge tyngre än nationaliteten, var det förhastat att fördensskull helt bortse från den senare, som ju under alla omständigheter offentlig-rättsligt var av den största betydelse. Sannolikt skulle det erbjuda fördelar att i olika typfall kunna få väga de olika anknytningsmomenten utan att vara hårt bunden av vare sig den ena eller den andra principen. — *Walin* anförde vidare att i förhållande till andra länder än de nordiska var en radikal övergång till domicilprincipen över hela linjen inte så lätt att genomföra. Måhända fick man tänka sig att börja med vissa koncessioner åt domicilprin-

² Festskrift tillägnad Birger Ekeberg s. 453 ff.
³ S. 526 ff.

cipen och sålunda bibehålla nationalitetsprincipen såsom en utgångspunkt för bedömandet. En relativt försiktig linje syntes vara, att använda domicilet för att avgöra, vilket av två eller flera eljest tänkbara, efter nationaliteten bestämda personalstatut som borde anses tillämpligt.

En jämkning av nationalitetsprincipen i antydd riktning borde enligt Walin kunna ske inte endast genom lagstiftning utan även genom rättspraxis, eftersom den internationella privaträtten måste vara ständigt beredd på att anpassa sig till ändrade förhållanden och förutsättningar. En synnerlig anledning för praxis i vårt land att ta under övervägande en viss revision av den teoretiska ståndpunkten på ej lagreglerade områden var, att på allra senaste tiden utvecklingen mot full likställighet mellan man och kvinna nått sin fullbordan genom föräldrabalken (i förmynderskapshänseende) och genom den nya medborgarskapslagen av år 1950, enligt vilken svensk kvinna behöll sitt svenska medborgarskap, även om hon gifte sig med en utlänning, och ej heller utländsk kvinna enbart genom äktenskap med svensk man förvärvade svenskt medborgarskap. Om mannens nationella lag fördensull inte vidare borde ha något företräde framför hustruns nationella lag i ett internationellt förhållande, måste man hädanefter slita tvisten genom att söka ett anknytningsmoment som gav utslag i endera riktningen. Ingenting torde vara naturligare än att härvid använda domicilet, även om detta inte alltid kunde ge svaret. Att låta domicilet bli utslagsgivande ökade givetvis utsikten att avgörandet respekterades i den del av världen som hyllade domicilprincipen.

Walın framhöll också, att en grundsats som syntes väl motiverad var, att olika frågor i ett familjerättsligt förhållande inte alla behövde bedömas enligt ett och samma lands lag. Frihet borde finnas att träffa ett avgörande efter vad som var naturligt för varje särskild grupp av frågor. I vissa fall kunde möjligen som en ren nödfallsutväg tänkas, att part fick valrätt mellan olika personalstatut.

I en uppsats som publicerades år 1955⁴ framhöll docenten, numera professorn *Jägerskiöld*, att den senare rättsutvecklingen på medborgarskapsrättens område medfört att själva utgångspunkten för nationalitetsprincipens tillämpning i den internationella privaträtten radikalt förändrats. Medborgarskapsrätten hade i en aldrig tänkt utsträckning försämrats och nationaliteten måste till följd därav sägas alltmer ha förlorat sitt värde som anknytningsfaktum.

Jägerskiöld framhöll därvid, att en källa till svårigheter i medborgarrättsligt avseende var de nationella lagarnas bristande harmoni. — Olikheterna mellan de nationella medborgarskapslagarna ledde mången gång till statslöshet, i andra fall till dubbelt medborgarskap. — Av kanske än större praktisk betydelse var det förhållandet att staternas praxis inom medborgarlagstiftningens ram ytterligare förvärrade läget. — Stater kunde bevilja medborgarskap utan samtycke av individen eller rent av mot dennas vilja. — I sak likvärdigt med det påtvungna medborgarskapet var vägran att befria individer från hittills gällande medborgarskap, även om individen i fråga inte hade någon anknytning till detta. — Den största källan till onöjaktighet i medborgarrättsligt hänseende utgjorde emellertid staternas tilltagande praxis att beröva egna medborgare deras nationalitet. — Efter en exemplifiering av olika omständigheter som i skilda stater kunde medföra att en viss person berövades sitt medborgarskap framhöll Jägerskiöld, att med början under första världskriget stater tillerkände sig makt att av olika skäl beröva vissa grupper egna medborgare deras nationalitet. — Jägerskiöld omnämnde, att territoriella förändringar kunde medföra, att individer överfördes från ett medborgarskap till ett annat och detta även om ett dylikt överförande stred mot deras önskan och utan att det svarade mot deras faktiska bosättning. En territoriell förändring kunde även få följder för utom landet bosatta medborgare, som mot sin vilja överfördes till nytt medborgarskap. — Jägerskiöld framhöll också, att i allt större utsträckning den frågan kom upp, om man inte hade att beakta även en *statslöshet de facto*, som kunde bero bl. a. av att hemlandet inte längre skänkte viss medborgare eller grupp av medborgare sitt skydd.

Avslutningsvis anförde Jägerskiöld, att de uppenbara brister som nationalitetsprincipen sålunda ägde som anknytningsfaktum i internationellprivaträttsliga mål hade lett till ett återvändande till domicilprincipen som hjälpregel men även som huvudregel.

Jägerskiöld erinrade därvid om att redan den splittring i den internationella privaträtten som nationalitetsprincipen medförde, då stora och viktiga stater bevarat domicilprincipen, hade vällat en reaktion och olika försök till utjämning. — I modern doktrin hade i allt större omfattning krav på en återgång till domicilprincipen ställts. — Naturligtvis kunde man tänka sig även andra lösningar. Man kunde

⁴ SvJT 1955 s. 529 ff.

kanske hoppas på en allmänt förbättrad medborgarskapsrätt. Man kanske kunde anknyta till den skillnad som förelåg mellan mera intensivt medborgarskap och ett mera tomt yttre sådant och låta allenast det fullvärdiga medborgarskapet utgöra anknytningsfaktum. Kanske kunde man begränsa nationalitetsprincipen till de fall där medborgarskap sammanföll med bosättning. Man kunde också söka tillämpa metoden att bedöma omständigheterna i de olika fallen och med ledning av dem söka träffa ett individualiserande avgörande.

I en uppsats om rättskipningen i internationellrättsliga mål rörande flyktingar, som publicerades på engelska år 1959,⁵ anförde professorn *Eek*, att både flyktingfallen och andra senare rättsfall stödde tanken att domicil var att föredraga framför nationalitet som anknytningsfaktum vid valet av tillämplig lag i ett antal situationer inom familjerättens område. Samtidigt förelåg det ett klart behov av internationell enighet i betydelsefulla internationellrättsliga frågor och särskilt beträffande familjeförhållanden sådana som äktenskap, börd, förmynderskap, adoption m. m. — Termerna personlig lag eller personalstatut och hela statutterminologin var enligt *Eeks* mening varken till hjälp eller realistisk. I allt fall borde lagstiftaren inte, såsom ofta skedde i doktrinen, först bestämma personalstatutet och sedan avgränsa dess tillämpningsområde. Lagstiftarens uppgift var att utreda vilken lag som var mest lämpad att tillämpas på en serie av frågor rörande äktenskapsskillnad, förmynderskap, arv, underhåll, adoption m. m. Han kunde föreslå att i fråga om vissa rättsförhållanden den nationella lagen skulle tillämpas och i fråga om andra domicillagen, och det fanns naturligtvis också andra tänkbara anknytningsfakta att beakta liksom kombinationer av olika slag. I nutida rätt förelåg ingen enhetlig uppfattning om tillämpningsområdet för personalstatutet, och därför kunde användbarheten av hela begreppet ifrågasättas.

Frågan om domicilprincip eller nationalitetsprincip diskuterades också vid det tjugandra nordiska juristmötet i Reykjavik år 1960. Referent var professorn *Malm-*

ström, Sverige. I sin avhandling förordade denne ett blandat system.

Malmström framhöll, att mycket kunde anföras såväl för som emot var och en av de båda principerna, om man rent allmänt frågade efter deras för- och nackdelar. I regel erkändes också detta, och det syntes därför riktigt att inte a priori utgå från att den ena eller andra grundsatsen måste vara allenarådande; även kombinerade lösningar borde hållas för tänkbara.

Beträffande nackdelarna av nationalitetsprincipen anförde *Malmström*, att i och med de snabbt förbättrade internationella kommunikationerna och människornas ökade rörlighet visade denna princip förknippade svårigheter torde bli mera kännbara än tidigare. Det blev sannolikt ett stigande antal fall, i vilka utländsk rätt måste tillämpas, och detta innebar en viss ökad börd för domstolar och andra myndigheter. Det föreföll troligt, att domicilprincipen betydde en något mindre påfrestning i detta hänseende.

Den nyare utvecklingen inom medborgarskapsrättens område hade enligt *Malmström* medfört en försvagning av den gamla grundsatsen om familjens medborgarskapsrättsliga enhet. Bl. a. enligt nordisk lagstiftning var hustruns nationalitet inte längre avhängig av mannens. Denna omständighet var otvivelaktigt ägnad att minska nationalitetens värde som kollisionsrättsligt anknytningsmoment. Eftersom familjemedlemmar sålunda kunde tänkas ha olika nationalitet men likväl enhetligt domicil, kunde det frågas, om inte domicilprincipen skulle ge bättre garanti för en enhetlig »familjens lag». Å andra sidan var det inte av detta skäl nödvändigt att välja domicilet som primärt anknytningsfaktum; man kunde bibehålla medborgarskapet som utgångspunkt men i valet mellan konkurrerande medborgarskap låta domicilet fälla utslaget.

Beträffande domicilsystemet anförde *Malmström*, att det inte utan skäl karakteriserats såsom »an individualistic and liberal system»; detta system »allows a person to change the law governing his personal situation by his own private act, that is, by changing his domicile» (*Wolff*). Därå låg delvis något tilltalande men naturligtvis också en svaghet; möjligheten att växla domicil just för att kringgå en eljest tillämplig lag. För politiska flyktingar var domicilprincipen human och sympatisk, eftersom den befriade dem från beroendet av en samhällsordning från vilken de flytt; var samhällsordningen totalitär, så präglades ju även privaträtten mer eller mindre därav. Men man kunde fråga sig, om domicilprincipen var

⁵ *Scandinavian Studies in Law* 1959, s. 21 ff.

lika naturlig för i utlandet boende affärsmän, ingenjörer osv., som kände starkt samband med hemlandet och som vistades i stater med starkt avvikande kultur- och samhällsförhållanden (t. ex. i unga asiatiska eller afrikanska stater, en situation som väl skulle bli allt vanligare och som i vart fall måste tas i betraktande av en svensk lagstiftare). Svaret måste bli, att domicilprincipen i dylika fall inte var lika naturlig. Dessa människor hade förmodligen ej alls velat förändra sin personliga situation genom att växla domicil, och det kunde då ligga ett moment av tvång i att förklara sådana personer beroende av domicilstatutet, förutsatt att man ej konstruerade ett domicilbegrepp liknande det engelska, något som av andra skäl ej kunde rekommenderas.

Från rättsteknisk synpunkt anförde Malmström, att nationaliteten av gammalt ansetts vara ett fastare och klarare anknytningsmoment än domicilet. — Det var obestridligt, att domicilet var ett ganska vagt begrepp, och det uppfattades på olika sätt i olika länder. — Samtidigt måste man emellertid konstatera, att nationaliteten numera mist åtskilligt av sin forna tekniska enkelhet. Det kunde stundom vara svårt, ja t. o. m. omöjligt att fastställa en persons nationalitet. Under normala, fredliga förhållanden uppträdde dessa svårigheter dock mera sällan, och med bevarat fredstillstånd skulle svårigheterna sannolikt åtminstone avtaga. Det var därför svårt att bedöma, om verkligen nationalitetens rättstekniska överlägsenhet skulle anses vara helt obefintlig.

Om det skulle gälla att ena hela världen kring en och samma undantagslösa princip för personalstatutet, skulle domicilprincipen enligt Malmström förmodligen vara den användbaraste. Den gav en i många hänseenden både human och praktikabel lösning, trots den osäkerhet som vidlåde själva domicilbegreppet. Men en förutsättning för en verklig enhetslösning vore, att England förenklade sin domicildoktrin, och detta var inte lätt att åstadkomma. Vidare måste man nog räkna med att nationalitetsprincipen var så fast förankrad på Europas kontinent, att den ej kunde skjutas helt åt sidan, på sin höjd modifieras. Även bortsett härifrån fanns åtskilligt, som talade för att ett blandat system egentligen vore det bästa. Visserligen var det naturligtvis rättstekniskt enklast med ett enda kriterium, men det kunde också ligga något av dogmatism i ett »enten- eller» på detta område.

Sammanfattningsvis anförde Malmström, att man för svensk rätts del inte nu borde företaga en brådstörtad övergång till en generell domicilprincip utan åtminstone tills vidare stanna för en kombination av principerna, men med vissa ytterligare medgivanden åt domicilprincipen. Malmström var övertygad om att ock-

så internationellt sett ett kombinerat system skulle kunna bli mycket ändamålsenligt, förutsatt att det utformades med omtanke och allmän uppslutning kring detsamma kunde nås. Malmström var emellertid medveten om svårigheterna att nå en sådan uppslutning kring ett trots allt rågot komplicerat system. Huru därmed än kunde vara, borde man hålla blicken öppen för utvecklingstendenserna ute i Europa och för de kompromissresultat som kunde nås inom ramen för Haagkonferensernas fortsatta arbete. Däri låg då också, att man var medveten om möjligheten, att den europeiska utvecklingen (kanske i samband med en fortskridande europeisk integration) eller utvecklingen på det allmänna konventionsplanet kunde leda till så betydande landvinningar för domicilprincipen, att längre fram en övergång till en mera renodlad domicilprincip tedde sig önskvärd. Ett blandat system i den meningen, att man skulle överlämna åt domstolarna att enligt en »individualiserande metod» laga efter lägligheten, kunde Malmström däremot inte rekommendera.

Malmström avslutade sin avhandling med en genomgång av frågor inom svensk internationell familjerättslig lagstiftning, där ändringar i första hand borde övervägas, och skisserade därvid de lösningar som i de särskilda frågorna kunde tänkas komma till användning.

Familjerättskommittén gav i det förslag⁶ som lades till grund för 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall — liksom i vissa tidigare remissyttranden — uttryck åt den uppfattningen att vägande skäl talade för att man i avvaktan på utvecklingen tills vidare fick utgå från grundprincipen i 1904 års lag och svensk internationell familjerätt överhuvud, nämligen att nationaliteten hos oss var det grundläggande anknytningsmomentet. Oavsett värderingarna av de motstående principerna var det inte möjligt att i ett slag undanröja grundvalen för vår ganska omfångsrika lagstiftning i ämnet. Det värde hemvistet representerade som anknytningsmoment borde enligt kommittén i den situation, vari vi då befann oss, tillgodoses på det sättet att avsteg från nationalitets-

⁶ Promemoria avgiven till chefen för justitiedepartementet med skrivelse den 8 april 1963 s. 35.

principen gjordes i lämpliga sammanhang, där praktiska skäl talade därför och sådana avsteg lät sig genomföras utan besvärande komplikationer. Ett sådant tillvägagångssätt utgjorde inte något hinder mot att framdeles i vidare omfattning tillämpa domicilprincipen i den ena eller andra varianten, om utvecklingen gick därhän. Och att under alla förhållanden en viss kompromiss var nödvändig ansåg kommittén ovedersägligt.

I remissyttrandena över kommitténs förslag uttryckte flera domstolar på ett eller annat sätt sympatier för en vidgad tillämpning av domicilprincipen i äktenskapsmål med internationell anknytning.

Kommittén gjorde också i december 1964 en enkät och utsände för ändamålet ett formulär med frågor angående önskemål om lagstiftning inom internationell familjerätt.

Formuläret tillställdes statens utlänningskommission, rådhusrätterna och barnavårdsnämnderna i Borås, Göteborg, Norrköping, Malmö, Stockholm, Uppsala och Västerås, överförmyndarnämnden i Stockholm, sexton rättshjälpsanstalter, kyrkobokföringsinspektörerna i sju inspektionsområden, nämligen Göteborgs stifts mellersta, Luleå stifts norra, Lunds stifts södra, Skara stifts andra, Stockholms stift, Uppsala ärkestifts södra och Västerås stift, samt styrelsen för Sveriges advokatsamfund (svar avgavs av tre enskilda advokater). Vidare riktades en allmän förfrågan rörande önskemål om reformer på den internationella familjerättens område till kyrkoherdarna i svenska kyrkans utlandsförsamlingar samt finska och tyska församlingarna i Stockholm, svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, vissa invandrarorganisationer och trossamfund samt Utlands-svenskarnas förening.

Svar inkom från det övervägande antalet av de tillfrågade. Vissa av dem som svarat förklarade dock endast, att de på grund av bristande erfarenhet inte kunde yttra sig i ämnet. Övriga remissinstanser begränsade regelmässigt sina svar så att de lämnade ett eller flera partier av frågeformuläret obesvarade eller endast framförde vissa allmänna synpunkter.

Frågeformuläret upptog förutom frågor i särskilda ämnen vissa avslutande frågor av allmän innebörd. Dessa avsåg till en början de allmänna sympatierna för natio-

nalitets- resp. domicilprincipen, dels med avseende på bestämmelser särskilt för svenskar i utlandet och särskilt för utlänningar i Sverige, dels med avseende på en »enhetslösning», t. ex. i konventionssammanhang. Den allmänna uppfattning om nationalitetsprincipens eller domicilprincipens företräde, varåt remissinstanserna gav uttryck i svaren på förevarande frågor, motsvarades inte av något konsekvent fasthållande vid samma princip i svaren på delfrågorna inom de särskilda ämnesområdena. I sistnämnda svar kombinerades regelmässigt nationalitetsprincip, domicilprincip och lex fori på olika sätt.

De rent allmänna sympatierna för domicilprincip resp. nationalitetsprincip fördelade sig sålunda, att de remissinstanser som satte domicilprincipen främst var ungefär dubbelt så många som de som uppställde nationalitetsprincipen som huvudregel. Särskilt rättshjälpsanstalterna hade starka sympatier för domicilprincipen, medan meningarna var betydligt mera delade bland rådhusrätterna — i det att bl. a. Stockholms rådhusrätt och Göteborgs rådhusrätt förordade en modifierad nationalitetsprincip — och i viss mån även bland barnavårdsnämnderna.

Utlandssvenskarnas förening förordade med skärpa nationalitetsprincipen i fråga om svenskar utomlands — även i internordiska förhållanden — och anförde därvid följande allmänna önskemål:

A. En helsvensk familjs förhållanden borde regleras efter svensk lag. Detta borde även gälla i förhållande till de övriga nordiska länderna. Till belysning härav kunde följande exempel anföras: En inom en svensk exportindustri verksam tjänsteman, med hustru och barn (alla svenskar), var placerad först några år vid moderbolaget i Sverige, sedan några år vid ett dotterbolag i ett icke nordiskt främmande land, därpå några år i ett dotterbolag i Danmark eller Norge samt slutligen åter i Sverige. Enligt nuvarande lagstiftning reglerades familjens förhållanden under den första, andra och fjärde perioden av svensk men under den tredje perioden av dansk eller norsk rätt. Detta föreföll inte sakligt motiverat. Visserligen borde hänsyn tas till den nära frändskap som bestod mellan de nordiska länderna.

Denna borde emellertid på det juridiska området taga sig uttryck dels i större lätthet för nordbor att vinna medborgarskap i varandras länder, dels i strävanden att närma de olika nordiska rättssystemen till varandra. Så länge den familjerättsliga lagstiftningen inom Nordens länder var olika — och så torde väl trots alla enhetssträvanden på lagstiftningsområdet bli fallet under överskådlig framtid — borde man från svensk sida hålla på nationalitetsprincipens tillämpning beträffande helsvenska familjer som var bosatta i grannländerna. Det kunde ju också med fog ifrågasättas, om man från dansk eller norsk sida verkligen — trots den principiella anslutningen till domicilprincipen — ansåg det önskvärt eller naturligt, att en heldansk eller helnorsk familj, som exempelvis på grund av familjefaderns tjänstgöring vid ett danskt eller norskt dotterbolag i Sverige var bosatt i vårt land, i äktenskaps- och arvs hänseende behandlades efter svensk lag. Det naturliga syntes vara att en nordbo, som var bosatt i annat nordiskt land, snarast möjligt upptogs som medborgare i detta, om han såg sin framtid där, men behöll sitt ursprungliga medborgarskap och fick detta respekterat även i familjerättsligt hänseende, om han avsåg att i sinom tid återvända till ursprungslandet. Detta spörsmål syntes snarast möjligt böra upptagas till diskussion inom den nordiska lagstiftningskretsen.

B. I blandade familjerättsliga relationer, dvs. sådana med både svenska och utländska parter, var det enligt föreningen angeläget att den svenska parten, i varje fall om han var bosatt i vårt land (jfr 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag), kunde väcka talan vid svensk domstol. Tilltalande syntes också vara att även det materiella förhållandet bedömdes efter svensk rätt. Härvid måste dock hänsyn tas till allmänna internationellrättsliga principer och till utländska parter berättigade intressen.

Bland modifieringar vilka förordades av remissinstanser som i stort föredrog domicilprincipen kan nämnas, att enligt ett par svar undantag borde göras för vissa rättsområden (makars egendomsförhållanden, successionsrätt).

Med nationalitetsprincipen som grundval föreslogs modifieringar bl. a. i form av tillämpning av svensk lag efter viss tids hemvist i Sverige eller viss valrätt för parterna att återopa domicillandets lag.

Den sista frågan i enkäten avsåg vilka krav som i allmänhet borde uppställas för att hemvist skulle anses föreligga. Drygt hälften av dem som svarade på frågan upp-

ställde krav på minst två års vistelse i domicillandet. Ungefär en fjärdedel av dessa förenade uttryckligen kravet på viss tids vistelse med ett krav på »animus manendi». Även andra villkor uppställdes vid sidan av två års vistelse.

Några remissinstanser krävde mera allmänt — utan angivande av några tidsfrister — att vistelsen avsågs bli varaktig, eventuellt att vederbörande hade för avsikt att stanna i riket.

I strödda svar förordades andra tidsfrister (ett eller tre år) eller uppställdes andra, företrädesvis lindrigare, förutsättningar för att hemvist skulle anses föreligga. Ett par remissinstanser ansåg, att kraven kunde vara olika för de olika frågor som skall prövas.

2.2 Familjerättskommittén

Som framgår av det föregående har den svenska internationella familjerätten och arvsrätten sedan länge byggt på nationalitetsprincipen. Medborgarskapet är enligt denna princip utgångspunkten för bestämmande av tillämpligt »personalstatut». Detta gäller bl. a. 1904, 1912 och 1937 års lagar, även om reglerna om boutredning i 1937 års lag anknyter till den avlidnes hemvist och vissa avsteg till förmån för domicilprincipen efter hand har införts i 1904 års lag. Till grund för 1904 och 1912 års lagar låg Haagkonventionerna från 1902 och 1905. Dessa har numera sagts upp av Sverige. I förhållande till de nordiska länderna har genom 1931 och 1934 års konventioner skett en kompromiss, varigenom domicilet (hemvistet) fått stor betydelse i fråga om medborgare i nordiska stater.¹

Efter andra världskriget har i den svenska debatten förslag väckts, att vår internationellrättsliga lagstiftning på familjerätts område skulle reformeras i den riktning som skett genom den nordiska konventionen (Schmidt). Domicilprincipen har också från andra håll getts visst försteg, medan

¹ Ang. användningen av uttrycket domicil jfr s. 39 här ovan.

vissa författare förordat ett försiktigare tillvägagångssätt, med bibehållande av nationalitetsprincipen i botten och mer eller mindre vittgående eftergifter åt domicilprincipen (Walin, Malmström). En renodlad nationalitetsprincip har däremot ej fått någon försvarare hos oss. De synpunkter som kommit fram i den offentliga debatten går igen i svaren på den enkät som kommittén gjort.

Nationalitets- och domicilprinciperna ger naturligtvis i allmänhet ej så olika resultat som det kan låta. Flertalet människor är ju bosatta i medborgarskapslandet. Om det t. ex. gäller att bestämma vilken egendomsordning makar skall anses ha blivit underkastade vid äktenskapets ingående, blir svaret detsamma vare sig man tillämpar nationalitets- eller domicilprincipen, om de vid äktenskapets ingående hade hemvist i medborgarskapslandet. När vederbörande ej har hemvist i medborgarskapslandet, kan domicilprincipen ibland erbjuda fördelar. Den leder i allmänhet till att en persons förhållanden bedöms enligt lagen i den stat där han lever. När frågor om personliga rättsförhållanden upptages av domstol i den staten, vinnns också med domicilprincipen ofta den praktiska fördelen att domstolen får tillämpa sin egen lag. Erfarenheten visar, att domstolars försök att tillämpa främmande lag lätt kan leda till felaktiga resultat (jfr t. ex. NJA 1957 s. 207). Om relativt stränga krav uppställs för att domicil skall anses föreligga, kan detta också representera en ganska varaktig anknytning. Ett särskilt skäl för oss att överväga domicilprincipen är naturligtvis, att den tillämpas i Danmark, Island och Norge och att man där ej reflekterar på att överge den.

Beträffande utvecklingen utanför Norden gäller, att hemvistet (*résidence habituelle*) har fått ökad betydelse inom konventionsarbetet i Haag som konkurrerande anknytningsfaktum. I Europa kan dock nationalitetsprincipen sägas alltjämt vara förhärskande, även om koncessioner åt domicilprincipen förekommer på olika håll i större eller mindre utsträckning. Domicilprinci-

pen är så gott som allena rådande i Danmark, Island, Norge och Storbritannien. Detsamma gäller i övriga rättssystem inom det brittiska samväldet som bygger på *common law*, liksom i USA och stora delar av Sydamerika. Som förut nämnts avviker emellertid det engelska domicilbegreppet i hög grad från det kontinentala hemvistbegreppet och är f. ö. så kvalificerat, att det på familjerättens och arvsrättens områden kan betraktas som en motsvarighet till medborgarskapet.

Hur integrationssträvandena i Europa kan tänkas påverka den internationella familjerätten på lång sikt, är naturligtvis ovisst. Möjligen kan man tänka sig, att en fri omflyttning av arbetskraft inom en europeisk stormarknad skulle göra det önskvärt att frågor om äktenskaps ingående eller upplösning o. l. bedöms av myndigheten på platsen enligt där gällande lag. Kravet på viss stabilitet i fråga om makars egendomsordning resp. arvsrätt kan emellertid tänkas föranleda, att man ändå i dessa ämnen ger medborgarskapet visst företräde som anknytningsfaktum.

Medborgarskapet kan under normala förhållanden lättare fastställas än hemvistet. Att en person ibland är medborgare samtidigt i två stater kan emellertid inträffa, och medborgarskapet kan ibland vara mera formellt än reellt. Dessa inslag kan dock inte i och för sig anses medföra, att medborgarskapet skulle vara olämpligt som anknytningsfaktum. Så länge dubbelt medborgarskap förekommer måste man givetvis i tillämpningen särskilt beakta detta förhållande. Andra modifieringar i en renodlad nationalitetsprincip är också nödvändiga.

Det internationellrättsliga domicilbegreppet i vidaste bemärkelse har växlande innebörd i olika länder.² Kommittén har ansett det åtminstone f. n. utslutet att vi skulle anamma det egenartade engelska domicilbegreppet, om nationalitetsprincipen överges. Det kontinentala hemvistbegreppet är

² Se om begreppen domicil, hemvist och *résidence habituelle* nedan s. 193 ff. Jfr om begreppet bosättning nedan s. 126.

mera användbart för vår del, ehuru det — frånsett Danmark, Island och Norge samt i viss mån Schweiz — inte ännu tillämpats för lagvalsfrågor annat än i begränsade sammanhang. Det är emellertid enligt sakens natur ganska vagt, vilket givetvis är en olägenhet om det skall användas som grundläggande för hela den internationella familjerätten.

Varken nationalitets- eller domicilprincipen kan ges obetingat företräde. Måhända kommer någon syntes att så småningom växa fram. Kompromisser har redan ägt rum i olika sammanhang. Det sagda kan utgöra skäl till återhållsamhet intill dess läget klarnat men bör enligt kommitténs mening inte leda till att vi skjuter hela frågan om en reform av lagstiftningen i ämnet på framtiden. Vår nu gällande lagstiftning på området är i vissa delar — särskilt 1912 års lag — så föråldrad att en omedelbar modernisering under alla omständigheter är angelägen. Vi får emellertid räkna med att den lagstiftning som nu kan genomföras får i sinom tid upptagas till revision i den mån det internationella arbetet fortskrider och vi vill ansluta oss till dess resultat. Det kan emellertid dröja länge, kanske mycket lång tid, innan det internationella arbetet föranleder en sådan revision annat än på enstaka punkter.

Vid de överväganden som kommittén från dessa utgångspunkter i olika hänseenden gjort i fråga om medborgarskap eller hemvist som anknytningsfaktum har kommittén ansett det ur svensk synpunkt motiverat att särskilt beakta utlandssvenskarnas situation och önskemål. De är ofta anställda i svensk tjänst eller vid svenskägda dotterföretag och de vistas länge utrikes utan att förlora kontakten med Sverige. Gifna utlandssvenskar kan antagas i allmänhet önska att svensk lag tillämpas på deras äktenskapsrättsliga och arvsrättsliga förhållanden, om de ej definitivt avskurit banden med Sverige. De torde t. ex. vanligen ej önska att bli underkastade den katolska uppfattningen om äktenskapets ouplöslighet därför att de lever

i ett katolskt land. Också i fråga om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar kan svenska makar — innan tvist uppkommit — genomsnittligt antagas föredraga, att svensk lag tillämpas. I en aktuell tvist kan däremot naturligt nog vardera maken gärna vilja åberopa den lag som är fördelaktigast för honom. Att makarna vid äktenskapets ingående har hemvist i främmande stat är sålunda inte något bevis för att de önskar att den främmande statens lag blir tillämplig på deras egendomsordning i äktenskapet. Än mindre torde de önska att någon statutväxling äger rum utan deras medverkan, så att domicillandets lag blir tillämplig i stället för svensk lag, t. ex. om de, efter att ha bott i Sverige, senare under äktenskapet tar hemvist utomlands. Detta gäller t. ex. makar som på äldre dagar av hälsoskäl e. l. bosätter sig i främmande land, såsom Schweiz, Italien eller Spanien. Kommittén vill även framhålla, att svenskar ibland slår sig ned i länder inom främmande kulturkretsar, vilkas äktenskaps- och arvsrättsliga regler det är särskilt svårt att acceptera. Man frågar sig, om det verkligen är godtagbart att låta hemvistet bli bestämmande i sådana fall.³

Kommittén drar av det anförda slutsatsen, att den lagstiftning som nu är aktuell ej bör utan vidare av hänsyn till önskemålet om nordisk rättslikhet eller av andra skäl förkasta medborgarskapet som anknytningsfaktum för lagvalet i äktenskapsrättsliga och arvsrättsliga förhållanden. Detta får dock ej leda till några doktrinära konklusioner. Det bör således ej på grund av medborgarskap uppställas något »personalstatut» som generellt skall tillämpas.⁴ Kommittén anser i stället, att det på olika aktuella områden bör ske praktiskt grundade överväganden, i vad mån hemvist lämpligen bör jämföras med eller få företräde framför medborgarskap som anknytningsfaktum. Erfarenheten har visat att man i konventionsarbetet på senare tid nödgats använda ett i hög grad

³ Det engelska domicilbegreppet passar bättre än det kontinentala för dylika situationer.

⁴ Beträffande begreppet personalstatut jfr ovan s. 39.

blandat system. Vid sådana praktiska överväganden uppkommer frågan, huruvida det är nödvändigt att göra regleringen reciprok så att anknytningsfaktum alltid bestäms på samma sätt för svenska och utländska medborgare. En ren reciprok reglering kan synas principiellt tilltalande men slår blint och blir därför lätt verklighetsfrämmande. Enligt kommitténs mening bör man kunna göra vissa avsteg därifrån för att nå resultat som vi kan något så när förutse. När det är angeläget att vinna reciprocitet i förhållande till viss främmande stat, kan den åstadkommas genom konvention.

Även om vi i fråga om svenska medborgare nu t. v. behåller nationaliteten som främsta anknytningsfaktum, bör hemvistet även för deras del få användas som anknytningsfaktum i lämpliga sammanhang. Det finns t. ex. i allmänhet inte anledning att hindra svensk medborgare från att till stöd för rätt att ingå äktenskap åberopa lagen i främmande stat där han har hemvist. Det är i princip tillräckligt, att sådana äktenskapshinder beaktas som det från svensk synpunkt skulle te sig stötande att uppge — t. ex. förbudet mot tvegifte. På liknande sätt bör bl. a. en äktenskapsskillnadsdom som rör en svensk medborgare kunna erkännas här i riket, om den meddelats i främmande stat där vederbörande hade hemvist. När det gäller familjerättsliga förhållanden av ekonomisk natur, bör man bl. a. kunna acceptera, att makarna själva får genom äktenskapsförord hänvisa till lagen i den stat där de har hemvist.

Beträffande utländska medborgare har vi av naturliga skäl intresse främst av att de som bosatt sig här blir underkastade en ändamålsenlig ordning. Det är ej alltid fråga om immigranter i hävdvunnen bemärkelse, dvs. personer som har för avsikt att kvarstanna här för framtiden. Invandrare från vissa sydeuropeiska länder, såsom Grekland och Italien, avser nog ofta att återvända till hemlandet, men många stannar här och förvärvar så småningom svenskt medborgarskap. Andra som ej av-

sett att återvända hem saknar kanske förmåga att anpassa sig och lämnar så småningom landet. Det är i allt fall årligen ett betydande antal utlänningar som efter en längre tids vistelse här förvärvar svenskt medborgarskap. Om en utlänning, som genom hemvist här har fast anknytning till Sverige, vill ingå äktenskap, synes det inte tillräckligt motiverat att hindra honom därifrån enbart på den grund att det inte är tillåtet enligt lagen i den stat där han är medborgare. Motsvarande gäller upplösning av äktenskap. Om svensk lag används, kan det visserligen leda till s. k. »haltande» rättsförhållanden, dvs. äktenskap eller skilsmässa som gäller här men inte i främmande stat som tillämpar nationalitetsprincipen. Denna olägenhet får man dock enligt kommitténs mening finna sig i, om det är nödvändigt för att uppnå en liberal tillämpning som i den angivna situationen tillåter utlänningen att få sina personliga förhållanden ordnade enligt här rådande uppfattning. Vad gäller ekonomiska frågor skulle det självfallet innebära stora praktiska fördelar — särskilt i enklare förhållanden — att kunna tillämpa svensk lag beträffande utlänningar som har hemvist här. Enligt kommitténs mening bör det kunna ske i ganska vid omfattning. Kommittén bygger denna ståndpunkt bl. a. på att vår lagstiftning enligt kommitténs mening ej innehåller några sådana drag att den inte genomsnittligt kan godtagas för utlänningar med hemvist här, om man inte utsträcker tillämpningen för långt. Detta innebär ej något försök till ett värdeomdöme, som ger svensk lag generellt företräde ur materiell synpunkt, utan endast ett antagande att tillämpning av svensk lag borde kunna anses acceptabel i hithörande fall. Kommittén vill därför bl. a. föreslå att rättsverkningarna av äktenskap i fråga om makars egendomsordning bör bedömas enligt svensk lag, om makarna har eller tar hemvist här vid äktenskapets ingående och inte genom äktenskapsförord avtalar att den nationella lagen skall tillämpas.

Det anförda innebär bl. a., att svenska myndigheter skulle för vissa frågor få tillämpa en annan lagvalsregel beträffande utvandrade svenskar än i fråga om invandrade utlänningar. Detta passar ganska väl till den bild som kommittén fått av det faktiska aktuella läget. Såväl statistiska skäl⁵ som allmänna erfarenheter tyder på att svenska medborgare i relativt stor omfattning vistas utomlands längre eller kortare tid för specialuppdrag eller utbildning för att sedan återvända till Sverige, medan många flyktingar eller andra utlänningar invandrar till Sverige för att slå sig ned här för framtiden. Det nu sagda får dock inte tillmätas någon större betydelse för lagstiftningsfrågan eftersom förhållandena kan ändras ganska snabbt.

Frågor som rör utländska medborgare med hemvist i annan främmande stat än den de tillhör kommer mera sällan under bedömande här i riket. I den mån sådana förhållanden över huvud behöver prövas här torde hinder i allmänhet inte föreligga att tillämpa samma principer som föreslås för svenska medborgare med hemvist utomlands, om ej annat följer av vederbörandes nationella lag.

Kommitténs strävan att försöka göra realistiska överväganden har också gjort sig gällande i ett speciellt hänseende som kan förtjäna att nämnas här. Rättshandlingar, vilka parterna med utgångspunkt i en given situation haft grundad anledning att anse som giltiga, bör inte kullkastas enbart av den orsaken att de kommer till bedömning av svensk myndighet och svensk internationell privaträtt blir tillämplig. Detta har föranlett kommittén att i åtskilliga hänseenden godtaga alternativa anknytningsfakta, så att t. ex. en rättshandling anses giltig om den står i överensstämmelse antingen med partens nationella lag eller med lagen i den stat där han har hemvist eller annan lag till vilken finns viss anknytning.

Kommittén lämnar den nordiska regleringen för nordiska medborgare orubbad. Detta var förutsatt i kommitténs direktiv.

Under den förutsättningen har kommittén övervägt i vad mån större enhetlighet för Norden kan uppnås i förhållande till medborgare i utomnordisk stat. I fråga om makars egendomsordning har kommittén ansett, att man bör kunna likställa bosättning i vårt land och bosättning i annat nordiskt land. Detta innebär i främsta rummet, att för makar som är medborgare i utomnordisk stat och vid äktenskapets ingående har eller tar hemvist i nordisk stat skall i princip gälla den egendomsordning som gäller i hemvistlandet. Om makarna under äktenskapet flyttar inom Norden, skall också gälla i princip samma regler om statutväxling som nu är föreskrivna i den nordiska regleringen. Vi skulle därigenom nå överensstämmelse med vad som gäller i Danmark, Island och Norge — åtminstone såvitt angår den ursprungliga egendomsordningen. Huruvida man där är beredd att godtaga statutväxling under äktenskapet är ovisst, men kommittén anser sig ha anledning förmoda att så kommer att bli fallet. Kommittén betraktar en enhetlig reglering för Sverige, Danmark, Island och Norge på detta område som ett betydelsefullt framsteg. Det bästa resultatet skulle vinnas, om också Finland anslöt sig till den föreslagna linjen. De finska sakkunniga har åtminstone t. v. inte ansett sig kunna gå lika långt, men kanske kan man ändå räkna med möjligheten att, om reglerna blir likformiga i Danmark, Island, Norge och Sverige, även

⁵ Frånsett danska, finska och norska medborgare var antalet hit invandrade utländska medborgare under tiden 1956—1967 enligt den officiella statistiken 130 097 och antalet härifrån utvandrade utlänningar 47 645. Antalet svenska medborgare, som under samma period utvandrade till andra stater än Danmark, Finland eller Norge, var 45 025 och antalet svenska medborgare som invandrade från andra stater än de angivna var 27 989. Statistiken är behäftad med felaktigheter, så att såväl in- som utvandring redovisas med för låga siffror. Avvikelsen från verkliga förhållandet är större i fråga om utvandringen än i fråga om invandringen. Inflyttningen av utvandrade svenska medborgare synes dock relativt sett vara betydligt större än utflyttningen av hit invandrade icke nordiska medborgare.

Finland framdeles ansluter sig till en sådan reglering.

De internationellrättsliga problemen på arvsrättens område har inte berörts i kommitténs direktiv. De har emellertid ett uppenbart samband med äktenskapsrätten. Efter samråd med chefen för justitiedepartementet har kommittén behandlat även arvsrättsliga frågor och övervägt vad som i den delen lämpligen kan böra göras i förevarande sammanhang. Kommittén har stannat för att ej föreslå någon större ändring i den nuvarande regeln att arvsstatutet bestäms av den avlidnes nationalitet. Om den nationella lagen själv föreskriver att annan lag skall tillämpas, bör emellertid denna iakttagas. Kommittén har särskilt beaktat sambandet mellan makars egendomsordning och arvsstatutet. De problem som här framträder har inte så mycket att göra med valet mellan nationalitetsprincipen och domicilprincipen utan kan bli lika aktuella — ehuru i skilda former — vare sig den ena eller andra principen tillämpas. I övrigt har hemvistet tillmätts betydelse i speciella hänseenden, t. ex. beträffande formkrav som gäller testamente m. m. Kommittén har här liksom i fråga om rättshandlingar inom äktenskapsrätten ansett att alternativa anknytningsfakta bör godtagas. Den avlidnes hemvist har också tillmätts ökad betydelse beträffande frågan var boutredning efter honom bör äga rum.

Som redan antytts anser kommittén, att man inte kan upprätthålla ett system enligt vilket personrättsliga frågor skall konsekvent bedömas enligt vederbörandes s. k. personalstatut, i vårt land bestämt med utgångspunkt från nationalitetsprincipen. Kommittén vill med anledning härav erinra om att mannens personalstatut har brukat anses som »familjens lag», bl. a. i fråga om makarnas egendomsordning. Det är emellertid otidsenligt att låta makarnas gemensamma förhållanden regleras av en lag till vilken enbart ena maken har anknytning. Teorin om familjens lag upprätthålls därför

ej i kommitténs förslag som dock i stort sett ej behandlar föräldrarätten.

I detta sammanhang kan slutligen en metodisk fråga förtjäna nämnas. När det gäller att reglera internationellrättsliga förhållanden, har man i olika rättssystem lagt huvudvikten antingen vid bestämmandet av de egna myndigheternas behörighet att upptaga frågor med internationell anknytning och starkt begränsat behörigheten eller också vid bestämmandet av den lag som myndigheterna skall tillämpa i materiellt hänseende, när de upptagit sådana frågor. Den förra ordningen, som framför allt tillämpas inom det angloamerikanska rättsområdet, tillåter domstolarna att i största utsträckning tillämpa sin egen lag (lex fori). Som förut anförts innebär detta en praktisk fördel eftersom utländsk lag lätt kan bli felaktigt tillämpad. Konsekvent genomförd medför emellertid den ordningen, att de egna myndigheterna kanske inte kan tillåtas upptaga internationellrättsliga frågor i den utsträckning som vore motiverad från rent processuella utgångspunkter. Detta kan medföra olägenheter för parterna och i värsta fall hindra part att få sin talan prövad, s. k. déni de justice. För att motverka sådana olägenheter kan det vara nödvändigt att medge en mera vidsträckt kompetens. Kommittén har förfarit efter vad som i olika hänseenden syntts lämpligt för de särskilda ämnesområdena. Beträffande t. ex. äktenskapsmål hänför sig sålunda den föreslagna regleringen övervägande till kompetensfrågan, medan regleringen av makars egendomsordning så gott som uteslutande går ut på att bestämma vilken lag som i olika lägen skall anses tillämplig.

3 Äktenskaps ingående (1 kap. i lagförslaget)

3.1 Intern rätt i olika stater

Äktenskapet som rättsligt reglerad institution har olika former i skilda kulturkretsar. De legala förutsättningarna för äktenskap är väsentligt olika även inom närbesläktade rättssystem. Man kan skilja mellan materiella och formella förutsättningar. Vad som i ett visst rättssystem räknas till form kan emellertid i ett annat anses höra till de materiella förutsättningarna. Till de materiella förutsättningarna hör i första hand frånvaron av äktenskapshinder av olika slag, men hit kan också räknas kravet att parternas samtycke till äktenskapet inte är ogiltigt av sådana skäl som svek, misstag e. l. Till de formella förutsättningarna för äktenskaps ingående brukar räknas krav på kungörande, medverkan av vigselmyndighet, parternas personliga närvaro, offentlighet, viss ritual o. l.

Bestämmelserna om äktenskapshinder växlar, som följande exempel visar.¹

Äktenskapsåldern är — bortsett från dispensmöjligheter — i Förbundsrepubliken Tyskland och Österrike 21 år för man och 16 år för kvinna, i Schweiz 20 resp. 18 år, i vissa öststater 18 år för både man och kvinna, i Nederländerna, många stater i USA, Brasilien och Australien 18 resp. 16 år, i Frankrike, Belgien och Luxemburg 18 resp. 15 år, i England 16 år för både man och kvinna och i Italien och Portugal 16 år för man och 14 år för kvinna. I vissa stater sy-

nes äktenskapsåldern på grundval av romersk och äldre kanonisk rätt åtminstone formellt alltså vara så låg som 14 år för man och 12 år för kvinna, och på några håll lever troligen seden med barnäktenskap alltså kvar. Olika åldersgränser tillämpas också i fråga om krav på *samtycke* till giftermål från föräldrar och andra förmyndare.

Hinder på grund av *sjukdom* utan möjlighet till dispens föreligger ej sällan vid sinnessjukdom och sinnesslöhet. Även åtskilliga andra sjukdomar utgör indispensabla äktenskapshinder på olika håll i världen, såsom könssjukdom i smittsamt skede, samt, ehuru mera sällan, epilepsi och spetälska. Även mera generellt utformade sjukdomshinder förekommer.

Släktskaps- och svågerlagshindren företer betydande avvikelser olika stater emellan. Äktenskap mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led eller mellan syskon synes vara absolut förbjudet i alla rättssystem som kan antagas ha någon praktisk betydelse för oss. De båda andra hithörande hindren enligt svensk rätt — släktskap mellan ett syskon och det andras avkomling resp. svågerlag i rätt upp- och nedstigande led — är på vissa håll okända, på andra håll indispensabla. Längre gående hinder finns också en-

¹ De nordiska länderna förbigås här, jfr SOU 1964:35 s. 45 ff och prop. 1968:136 s. 21 ff. Vissa lagändringar har senare skett i Danmark, Finland och Norge.

ligt åtskilliga främmande lagar. Äktenskap mellan kusiner är absolut förbjudet bl. a. i Grekland och i åtskilliga stater i USA samt utgör dispensabelt hinder t. ex. i Jugoslavien och Rumänien. Undantagsvis förekommer hinder på grund av släktskap i ännu avlägsnare led. Svågerlag i sidolinjen utgör ej sällan absolut eller dispensabelt äktenskapshinder enligt främmande rätt. Så är det t. ex. förbjudet att gifta sig med sin tidigare makes syskon i Luxemburg, i Italien (dispensmöjlighet), i Frankrike om det tidigare äktenskapet är upplöst genom skilsmässa (dispensmöjlighet) och i Belgien om den tidigare maken alltså är i livet (dispensmöjlighet). I t. ex. Grekland gäller äktenskapshinder vid svågerlag i sidolinjen t. o. m. tredje led (motsvarande t. ex. brors hustru).

Adoption medför i åtskilliga länder vidsträcktare verkningar än hos oss såsom äktenskapshinder.

Tidigare äktenskap som upplösts medför i vissa länder äktenskapshinder. I Italien, Spanien och Irland ävensom vissa sydamerikanska stater anses äktenskapet enligt den interna rätten oupplösligt. Detsamma gäller i Portugal för äktenskap som ingåtts enligt katolsk ritual. Utländska skillnadsdomar erkänns därvid regelmässigt ej i fråga om det egna landets medborgare.² Detta kan medföra att äktenskapet även i annat land utgör hinder mot nytt äktenskap, om rätten att ingå äktenskap där prövas enligt hemlandets lag.³

Väntetid för tidigare gift kvinna föreskrivs i åtskilliga stater. Någon gång är förbudet undantagslöst, så i Luxemburg. Föreskrift om dylik väntetid saknas helt på många andra håll. I en del stater förekommer väntetid också för man efter skilsmässa, så t. ex. i vissa stater i USA, och undantagsvis även efter hustruns död, så i Portugal. I Luxemburg gäller, att om äktenskap upplöses efter överenskommelse, ingendera maken får gifta om sig förrän efter tre år. Stundom kan domstol fastställa viss väntetid efter skilsmässa, så i Schweiz och Turkiet.

För den som gjort sig skyldig till *äkten-*

skapsbrott stadgas i åtskilliga lagar mer eller mindre långtgående äktenskapshinder.

Månggifte är alltså tillåtet bl. a. i åtskilliga muhammedanska länder för män. Månggiftet synes emellertid vara på kraftig tillbakagång och har förbjudits i allt fler länder, t. ex. i Turkiet 1926 och för hinduer i större delen av Indien 1955.

Äktenskapshinder som är okända i GB förekommer i många främmande stater och i många olika former. Äktenskapshinder på grund av olikhet i ras finns t. ex. i Sydafrikanska republiken. Sådana hinder finns också uppställda i flera av USAs delstater men är enligt en dom av USAs högsta domstol år 1967 inkonstitutionella och torde ej vidare kunna upprätthållas. Även olikhet i religion utgör i vissa fall hinder mot äktenskap. Amning anses i vissa muhammedanska länder grunda släktskap som kan medföra äktenskapshinder. Förmyndare är ej sällan förbjuden att gifta sig med myndlingen innan slutredovisning avgivits. Fattigvård och liknande medför stundom hinder för äktenskap. Beträffande mord och dråp gäller i åtskilliga länder att den som dräpt sin make inte kan gifta om sig eller att annan gärningsman inte kan ingå äktenskap med efterlevande make. Vissa yrkeskategorier, t. ex. präster i vissa länder, är förbjudna att gifta sig eller tillstånd krävs. Militärer i olika grader får i åtskilliga stater ej gifta sig utan överordnad myndighets tillstånd. Även för vissa civila statstjänstemän krävs stundom särskilt tillstånd.

I fråga om *formen för äktenskaps ingående* fordras i de flesta rättssystem parternas fria samtycke och medverkan av behörig vigselförrättare.

I detta sammanhang bör nämnas *Förenta nationernas konvention* den 10 december 1962 angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap.⁴ Konventionen, som Sverige ratificerat, föreskriver bl. a. att äktenskap inte skall anses i laga ordning ingånget utan båda kontrahenternas av fri vilja avgivna samtycke. Detta

² Se vidare Simson i SvJT 1957 s. 110 ff.

³ Jfr Pålsson s. 499 ff.

⁴ SÖ 1964 nr 29.

skall avges av dem personligen efter vederbörlig kungörelse samt inför vigselmyndigheten och i vittnens närvaro, i enlighet med vad som må vara föreskrivet i lag. Visst förbehåll görs dock för äktenskap ingångna genom ombud.

Vigsel kan ingås antingen inför borgerlig tjänsteman (*borgerlig vigsel*) eller inför präst resp. annan officiant i trossamfund (*kyrklig vigsel*). Att möjlighet inte föreligger till borgerlig vigsel är numera sällsynt. Exempelvis den grekiska civillagen medger dock endast kyrklig vigsel. Detsamma gäller Spanien såvitt angår katolska trosbekännare. I åtskilliga stater är borgerlig vigsel obligatorisk. Detta gäller bl. a. för Belgien, Frankrike, Luxemburg, Nederländerna, Schweiz, Turkiet, Tyskland, Österrike och öststaterna.

I en tredje grupp stater förekommer både kyrklig och borgerlig vigsel som i huvudsak fakultativa, likaberättigade vigselformer. Detta gäller — förutom de nordiska länderna — t. ex. Brasilien, England och stater med närbesläktad rätt, Irland, Italien, Portugal (möjlighet att erhålla antingen borgerlig eller katolsk vigsel) samt USA (de flesta staterna).

De närmare formföreskrifterna för giltig vigsel växlar avsevärt mellan olika rättssystem. Kungörande krävs på många håll. I andra fall är det tillräckligt, att vigselförrättaren eller annan myndighet prövar äktenskapsförutsättningarna. Bland vanliga formföreskrifter kan nämnas, att vigseln skall vara offentlig, att den skall förrättas i viss ämbetslokal, om ej hinder t. ex. på grund av sjukdom föreligger, och att visst antal vittnen skall närvara. Påföljderna för överträdelse av dylika formföreskrifter är högst olika. I t. ex. Nederländerna kan ogiltighet inträda på grund av att tillräckligt antal vittnen ej varit närvarande vid vigseln. I Schweiz gäller däremot, att ett äktenskap ej kan förklaras ogiltigt på grund av formfel om det ingåtts för sådan tjänsteman som äger förrätta vigsel.

Ett särskilt problem är, huruvida äktenskap kan ingås genom ombud. I åtskilliga rättsordningar är detta tillåtet, åtminstone om särskilda skäl finns eller särskilt till-

stånd erhållits, t. ex. i Jugoslavien, Nederländerna, Polen, Spanien, Tjeckoslovakien och ett antal latinamerikanska stater.

I åtskilliga stater i USA erkänns fortfarande formlösa s. k. commonlawäktenskap. Sådant äktenskap ingås genom kontrahenternas överenskommelse. Överenskommelsen skall avse ett omedelbart ingående av äktenskap. På grund av de olägenheter som dylika formlösa äktenskap kan föranleda minskar antalet stater där de kan ingås. De synes inte stå i överensstämmelse med den förut nämnda FNkonventionen om äktenskap.

3.2 Gällande internationell rätt

Översikt¹

I fråga om *de materiellrättsliga förutsättningarna för äktenskaps ingående* följer den internationellrättsliga regleringen i olika länder i princip två skilda huvudlinjer, vilka dock regelmässigt kombineras med varandra på ett eller annat sätt. Enligt den ena, som har ett betydande inflytande i bl. a. Danmark, USA och åtskilliga sydamerikanska stater, bedöms äktenskapsförutsättningarna enligt lagen på vigselorten (*lex loci celebrationis*). Enligt den andra principen, som är förhärskande på kontinenten, bedöms vardera kontrahentens rätt att ingå äktenskapet enligt hans personalstatut.² Engelsk rätt synes intaga en mellanställning. Det bör understrykas, att lagvalsreglerna i vissa stater som regel inte torde tillämpas i praktiken förrän ev. fråga uppkommer om äktenskapets giltighet. Vid äktenskapets ingående tillämpar vigselförrättaren enbart den egna lagen.

¹ För detta avsnitt har professorn Lennart Påls-son välvilligt ställt till kommitténs förfogande vissa delar av manuskriptet till ett komparativt internationellprivaträttsligt arbete rörande äktenskaps ingående m. m. (engelsk text).

² Prövning enligt denna lag kan i vissa fall ske också betr. hinder i den andra trolovades person, även om denne är medborgare i främmande stat, jfr Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 19 f, Westring s. 416 f.

Som nyss antytts kombineras de båda huvudlinjerna på olika sätt. Sålunda anses under vissa förutsättningar äktenskap, som amerikansk medborgare ingått i strid mot ett i domicilstaten gällande, upplösande äktenskapshinder, vara ogiltigt i den staten, även om det är giltigt enligt lagen på vigselorten. Å andra sidan är det vanligt att — även om rätten att ingå äktenskap i princip provas enligt kontrahenternas personalstatut — likväl åtskilliga äktenskapshinder enligt vigselortens lag måste iakttagas. Hänsynen till ordre public blir därvid stundom så dominerande, att huvudregeln ter sig närmast nominell. Det kan också förekomma, att ett äktenskapshinder enligt personalstatutet inte beaktas därför att det ter sig stötande för rättsuppfattningen på vigselorten. Hänsyn torde dock i vissa fall tas till hur nära anknytning kontrahenterna har till vigsellandet, t. ex. så att tillfälliga besökare inte vigs med mindre äktenskapet erkänns i hemlandet, medan motsatsen gäller i fråga om domicilierade utlänningar.

Det kan i detta sammanhang erinras om att läran om återförvisning (*renvoi*) accepteras i ett stort antal stater. En stat som i princip bedömer äktenskapsförutsättningarna enligt kontrahenternas nationella lag kan därför komma att i fråga om utländska medborgare tillämpa sin egen lag, när vederbörande har hemvist där eller vigseln äger rum där och den nationella lagens kollisionssnormer hänvisar till domicillagen eller lagen på vigselorten.

Till frågan om *formen för äktenskaps ingående* brukar internationellrättsligt hänföras såväl krav på medverkan av behörig myndighet som fordringar i fråga om publicitet, kontrahenternas personliga närvaro, iakttagande av viss ritual o. l.

Huvudregeln i de flesta stater är att formen bestäms av lagen på vigselorten. Det är en av den internationella privaträttens mest allmänt omfattade principer, att formen för en rättshandling bestäms av lagen på den ort där rättshandlingen företages (*lex loci regit formam actus, locus regit actum*). I vissa stater synes denna regel gälla i närmast obligatorisk form. I andra sta-

ter är regeln fakultativ åtminstone såtillvida att äktenskap som ingåtts i främmande stat — oavsett uppfattningen i den staten — anses giltigt, om det är giltigt enligt kontrahenternas personalstatut. Det förekommer också, att ett äktenskap som är giltigt enligt parternas personalstatut anses giltigt även om det ingåtts enligt främmande lag i det egna landet (utan särskilt tillstånd), men detta är mindre vanligt.

Regeln *locus regit actum* erkänns inte av vissa stater, t. ex. Grekland, som för sina medborgare upprätthåller kravet på obligatorisk religiös vigsel enligt viss rit, även när äktenskap ingås utomlands. I Spanien krävs katolsk vigsel när spansk medborgare som är katolik ingår äktenskap utomlands. Resultatet av sådana regler blir i länder med obligatoriskt civiläktenskap att kontrahenterna måste gå igenom två olika vigselsceremonier för att äktenskapet skall bli giltigt både i vigsellandet och i hemlandet. Undantagsvis fordrar vissa länder med obligatoriskt civiläktenskap, t. ex. Tjeckoslovakien, att deras medborgare iakttagger denna form även utomlands. På vissa håll, t. ex. troligen i Schweiz, bedöms giltigheten i formellt hänseende av ett äktenskap som utländska medborgare ingått i annan främmande stat enligt den nationella lagen, sålunda ett avsteg från regeln *locus regit actum*.

I fråga om äktenskap som utomlands ingås av det egna landets medborgare kräver vissa lagar, att äktenskapet föregås av lysning i hemlandet. Förebilden till sådana bestämmelser finns i den franska *Code civil*. Överträdelse kan åtminstone enligt fransk rätt under vissa förutsättningar medföra äktenskapets ogiltighet.

Den vanligaste typen för vigsel i annan form än den som föreskrivs i vigselortens lag är vigsel inför diplomatisk eller konsular tjänsteman som tillhör främmande stat. Förutsättningarna för sådan vigsel kan i såväl den stat vigsselförrättaren tillhör som den stat där vigseln äger rum vara reglerad antingen genom generella lagregler eller genom särskilt bemyndigande för vederbörande tjänsteman att förrätta vigsel. Ofta regleras frågan genom konvention. Förutsätt-

ningarna växlar. Det förekommer att en stat är mer liberal när det gäller att tillägga sina egna diplomater och konsulter vigselbehörighet än när det gäller att tillåta vigsel av sådan tjänsteman från främmande stat på det egna territoriet. Några stater tillåter överhuvud inte sina tjänstemän att förrätta vigsel utomlands eller främmande tjänstemän att förrätta vigsel på det egna territoriet.

Frågor om äktenskaps ingående behandlas i åtskilliga konventioner.

Av multilaterala konventioner är 1902 års *Haagkonvention* för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap av särskilt intresse för svenskt vidkommande. Sverige var anslutet till konventionen under tiden 1904—1959 och denna har varit bestämmande för reglerna i 1904 års lag. Till konventionen synes fortfarande vara anslutna Italien, Luxemburg, Nederländerna, Polen, Portugal, Rumänien, Schweiz, Tyskland och Ungern. Till följd av världskriget gäller dock konventionen inte för alla stater i förhållande till envar av de övriga. I fråga om rätten att ingå äktenskap gäller enligt 1902 års äktenskapskonvention, att beträffande envar av de blivande makarna är hans nationella lag bestämmande, om ej denna lag uttryckligen hänvisar till annan lag. Härifrån görs dock vissa undantag enligt ett invecklat system. I fråga om formföreskrifter för äktenskapets ingående gäller som huvudregel enligt 1902 års äktenskapskonvention lagen på vigselorten. Också härifrån görs vissa undantag. Bl. a. skall vigsel, som förrättats av diplomatisk eller konsulär ämbetsman i enlighet med lagen i den stat i vars tjänst han är anställd, anses ha skett i behörig form under förutsättning att ingendera maken tillhör den stat där vigseln förrättats och sistnämnda stat inte vägrar tillstånd till förrättande av sådan vigsel. Ett äktenskap, som i det land där det ingåtts anses inte vara slutet i behörig form, får hållas för giltigt i övriga konventionsstater, om den form som är föreskriven i vardera makens nationella lag blivit iakttagen. Konventionsstaterna är däremot inte skyldiga att godtaga ett så-

dant äktenskap.

Enligt *Código Bustamante*³ gäller beträffande de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående, att kontrahenterna är underkastade sitt personalstatut i fråga om behörigheten att ingå äktenskap. Frågan vilken lag som är personalstatut överlämnas till envar konventionsstats egen internationella privaträtt. Lagen på vigselorten tillämpas dock också beträffande utlänningar, bl. a. såvitt den innehåller indispensabla äktenskapshinder. Fördragsslutande stat fritages från skyldighet att erkänna äktenskap som av dess medborgare eller utlänningar ingåtts i annan fördragsslutande stat, om äktenskapet står i strid med vissa äktenskapshinder i förstnämnda stat. I fråga om formen för äktenskapets ingående tillämpas lagen på vigselorten, fränsett diplomat- och konsulatvigslar. Fördragsslutande stat med obligatorisk religiös vigsel kan dock vägra erkänna äktenskap som dess medborgare ingått utomlands i annan form.

Enligt båda *Montevideokonventionerna*⁴ följer behörigheten att ingå äktenskap lagen på vigselorten. Fördragsslutande stat är dock inte förpliktad att erkänna äktenskap som ingåtts i annan stat, om det strider mot vissa hinder.

Sverige

I överensstämmelse med 1902 års Haagkonvention för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap byggde 1904 års lag ursprungligen helt på nationalitetsprincipen i fråga om *de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående*. Enligt 1 kap. 1 § får svensk medborgare ej träda i äktenskap på utrikes ort utan att han enligt svensk lag äger ingå äktenskapet. Om den svenska lagens äktenskapshinder faktiskt iakttages, när svensk medborgare ingår äktenskap utomlands, beror dock av den internationellrättsliga regleringen i vigsellan-

³ Se ovan s. 38.

⁴ Se ovan s. 38.

det.¹ Någon direkt sanktion finns ej för den händelse bestämmelsen i 1 kap. 1 § i 1904 års lag åsidosatts. Ingår svensk medborgare äktenskap utomlands utan att iakttaga den svenska lagens äktenskapsförutsättningar, följer ej redan därav att äktenskapet blir ogiltigt. Frågan om det i Sverige kan dömas att återgå blir beroende av om någon återgångsgrund enligt 10 kap. 1—3 §§ GB föreligger.

Även beträffande utländsk medborgares giftermål inför svensk myndighet tillämpas enligt 1904 års lag nationalitetsprincipen som huvudregel. I överensstämmelse härmed föreskrivs i 1 kap. 2 §, att om utländsk medborgare vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, skall hans rätt att ingå äktenskapet prövas enligt lagen i den stat han tillhör. Är enligt denna lag medgivet att lagen på annan ort tillämpas, får dock sådan lag i stället lända till efterrättelse. Utländsk medborgare som är gift får inte i något fall ingå äktenskap inför svensk myndighet. Inte heller får äktenskap ingås mellan dem som är släkt i rätt upp- och nedstigande led eller är syskon.²

Som nämnts i inledningen gjordes ett avsteg från nationalitetsprincipen genom den år 1947 tillagda 4 a § i nuvarande 7 kap. i 1904 års lag. Första stycket i denna paragraf innehåller i den lydelse det fått genom lagändring den 27 november 1964,³ att om utländsk medborgare sedan minst två år har hemvist här i riket och vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, får hans rätt att ingå äktenskapet prövas enligt svensk lag, om de trolovade begär det. Bestämmelsen var ursprungligen inte tillämplig i fråga om medborgare i stater anslutna till 1902 års äktenskapskonvention. Undantaget bortogs genom ändringen år 1964, sedan Sverige frånträtt Haagkonventionen. Samtidigt föreskrevs, att begäran om tillämpning av svensk rätt skulle göras av båda de trolovade i stället för såsom tidigare av vederbörande utlänning ensam.⁴

Den *nordiska familjerättskonventionen* och den i anledning av konventionen utfärdade 1931 års förordning grundas i väsent-

liga delar på domicilprincipen. Vad angår rätten att ingå äktenskap är enligt konventionen frågan, huruvida domicillandets eller medborgarskapslandets lag skall tillämpas, beroende av om vederbörande haft hemvist i vigsellandet minst två år eller ej. Vill medborgare i en av de fördragsslutande staterna träda i äktenskap inför myndighet tillhörande någon av de övriga, skall hans rätt att ingå äktenskapet prövas enligt lagen i den staten, om han sedan minst två år har hemvist där, men i annat fall enligt hemlandets (= medborgarskapslandets) lag. Vid hindersprövning i en tredje nordisk stat tillämpas alltid hemlandets lag.

Enligt proposition med förslag till ändring i nordiska familjerättskonventionen som framlagts för 1969 års höstriksdag⁵ skall beträffande nordisk medborgare lagen i den stat, där frågan om hinder mot äktenskapet prövas, kunna tillämpas, om någon

¹ Vill svensk medborgare ingå äktenskap inför vigselmyndighet tillhörande land som tillämpar nationalitetsprincipen, fördrar vigsellandet ofta att han styrker sin behörighet enligt svensk lag att ingå äktenskapet. För detta ändamål kan han av svensk myndighet erhålla äktenskapscertifikat. Bestämmelser härom finns i 1 kap. 3 § första st. i 1904 års lag och i kungörelsen 9/5 1969 (nr 123) om äktenskapscertifikat.

² Hur utländsk medborgare skall styrka hinderslöshet är — med stöd av 1 kap. 3 § andra stycket i 1904 års lag — reglerat genom förordningen 3/12 1915 (nr 484), huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder mot äktenskapets avslutande ej är för handen.

³ Ändringen grundade sig på förslag från familjerättskommittén, se prop. 1964:168.

⁴ I anledning av 1964 års lagändring har pastorsämbetena genom cirkulär från centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden den 19 december 1964 erinrats bl. a. om att de trolovade borde göras uppmärksamma på de risker som kunde föreligga för vigselns ogiltighet i utlandet (på grund av att äktenskapet ingåtts enligt svensk lag) och därvid upplysas om att de kunde vidtaga någon av de åtgärder som föreskrivits i förordningen 3/12 1915, huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder mot äktenskapets avslutande ej är för handen. En dylik erinran torde också komma att införas i nämndens handbok för kyrkobokföringen.

⁵ Prop. 1969:145. Jfr SOU 1964:34 s. 84 f, 1964:35 s. 503 ff.

av de trolovade har hemvist där. I annat fall eller om den trolovade hellre vill det tillämpas lagen i den stat där han är medborgare. Vidare föreslås, att hindersprövning i ett nordiskt land alltid skall godtagas för vigsel i annat nordiskt land även om kontrahenterna inte är nordiska medborgare och sålunda oavsett vilka kollisionssnormer som tillämpats. Även i fråga om icke nordiska medborgare skall sålunda enligt förslaget den nordiska familjerättskonventionen kunna föranleda avsteg från kollisionssnormen i 1 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag, när vigsel sker inför svensk myndighet efter hindersprövning i annat nordiskt land.

I fråga om *formen för äktenskaps ingående* upptar 1904 års lag i likhet med 1902 års äktenskapskonvention som huvudregel, att äktenskap som ingåtts med iakttagande av formföreskrifterna i lagen på giftermålsorten skall anses slutet i behörig form. Beträffande äktenskap som ingås inför svensk myndighet i Sverige upptages huvudregeln i 1 kap. 4 § i 1904 års lag. För detta fall behövs internationellrättsliga regler endast om någondera kontrahenten är utländsk medborgare. Enligt 1 kap. 4 § första stycket skall vad svensk lag föreskriver om prövning av hinder mot äktenskap och i övrigt om formen för äktenskaps ingående äga tillämpning även för det fallet att utländsk medborgare vill träda i äktenskap inför svensk myndighet här i riket. GBs regler om bl. a. behörig vigselförrättare, valet av vigselform och förfarandet vid vigsel blir sålunda tillämpliga.⁶ Om utländsk medborgare ingår äktenskap här i landet i enlighet med bestämmelsen, skall äktenskapets giltighet i formellt hänseende här bedömas enligt svensk rätt.⁷ Reglerna i 4 kap. 9 § GB om verkan av formfel och om godkännande av vigsel som i annat fall skulle vara utan verkan bör sålunda tillämpas på sådan vigsel.

Andra stycket av 1 kap. 4 § i 1904 års lag innehåller bestämmelser om lysning i hemlandet, när utländsk medborgare ingår äktenskap inför svensk myndighet. Grunden för stadgan-

det är, att lagstiftningen i vissa främmande stater (främst Frankrike) uppställer krav på lysning i hemlandet även för det fallet, att statens medborgare ingår äktenskap utomlands, och att försummelse kan medföra äktenskapets ogiltighet. Stadgandet har formen av en fullmakt för Kungl. Maj:t. Innehåller främmande stats lag föreskrift om lysning för det fallet att medborgare i den staten vill ingå äktenskap utom sitt hemland, äger Kungl. Maj:t förordna, att giftermål inför svensk myndighet inte får ske, innan det visats att sådan lysning ägt rum eller att behörig myndighet i den främmande staten meddelat befrielse från lysningen. Försummas sådan lysning, får det dock inte här föranleda giftermålets ogiltighet, även om den påföljden är föreskriven i den främmande statens lag. Något förordnande enligt 1 kap. 4 § andra stycket i 1904 års lag är inte meddelat.⁸

Beträffande äktenskap som ingås utomlands upptages huvudregeln i 1 kap. 6 § i 1904 års lag. Om äktenskap är på utrikes ort slutet i form som lagen på den orten föreskriver, skall äktenskapet här i riket anses vara ingånget i behörig form, vare sig fråga är om svenska eller utländska medborgare. Bestämmelsen får anses tillämplig även på vigselformer som inte är direkt stadgade i lag utan beror av rättsedvänja, liksom på äktenskap ingångna enbart genom överenskommelse enligt common law i vissa delstater av USA. Till formen räknas även äktenskapets kungörande.⁹ Regeln *locus regit actum* gäller även om kontrahenternas hemlands lag inte erkänner den lokala vigselformen. Sålunda blir ett tyskt borgerligt äktenskap mellan ortodoxa grekiska medborgare giltigt här i Sverige, ehuru det är

⁶ Sådan vigsel som med stöd av Kungl. Maj:ts medgivande enligt 4 kap. 2 § GB förrättas inom annat trossamfund än svenska kyrkan är att betrakta som svensk vigsel, även om samfundet i fråga har sina rötter i utlandet och vigselförrättaren är utländsk medborgare. Han fungerar likväl som svensk vigselmyndighet. Se Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 46 f.

⁷ Det har visserligen anmärkts, att detta inte utsägs i lagen, men något utrymme för tvekan i detta hänseende föreligger ej.

⁸ Enligt bestämmelsens ursprungliga lydelse — fram till år 1915 — var i den avsedda situationen sökanden alltid skyldig att förete bevis om lysning i hemlandet eller dispens därifrån.

⁹ Westring s. 421.

ogiltigt enligt grekisk rätt. Uppkommer fråga huruvida brist i formen medför äktenskapets ogiltighet, bör denna fråga bedömas enligt lagen på giftermålsorten.¹⁰

Frågan om verkan av äktenskap som ingås genom ombud på utrikes ort har i ett fall prövats av regeringsrätten. Äktenskapet hade ingåtts i staden Juarez i Chihuahua i Mexico och kontrahenterna var en fränskild italiensk man och en svensk kvinna. Målet rörde allenast frågan, huruvida pastor ägt vägra att i kyrkoböckerna införa äktenskapet. Regeringsrätten fann hinder inte föreligga mot inskrivning. Majoriteten anförde i skälen, att frågan huruvida äktenskapet på grund av ombuds-farandet skulle anses ogiltigt inte väckts av någon, vilkens rätt var beroende därav, och inte kunde med bindande verkan avgöras i förevarande ordning.¹¹

Beträffande svensk kyrklig vigsel utomlands upptog 1904 års lag ursprungligen endast ett undantag från huvudregeln, nämligen bestämmelsen i nuvarande 1 kap. 8 § första stycket första punkten. Enligt denna skall vigsel mellan svenska medborgare, som förrättats på utrikes ort av präst inom svenska kyrkan i enlighet med svensk lags föreskrifter, anses giltig här.¹² Stöd för undantaget fanns i 1902 års äktenskapskonvention. Äktenskap som ingåtts enligt den nu berörda undantagsregeln torde anses ogiltigt i många stater, och vigselförrättaren kan eventuellt drabbas av straffpåföljd i vigsellandet.

Med präst inom svenska kyrkan avses i 1 kap. 8 § första stycket första punkten endast statskyrkopräst.¹³ Präst inom annat trossamfund äger sålunda inte förrätta vigsel utomlands, även om han är berättigad att viga i Sverige. I fråga om hindersprövningen torde allmänna bestämmelser gälla. Hindersprövning måste sålunda ske i svensk församling inom riket eller utomlands (Köpenhamn, Oslo, Helsingfors, London, Paris, Berlin, Buenos Aires).

Svensk präst som tjänstgör i främmande stat kan i egenskap av präst i särskilt trossamfund vara bemyndigad av den främmande staten att förrätta vigsel enligt lagen i samma stat. Äktenskap som enligt den lagen anses slutet i behörig form är enligt regeln

locus regit actum giltigt med avseende på formen i alla stater som hyllar samma regel och sålunda även i Sverige. Hur vidsträckt vigselrätten är, beror av bemyndigandet. Även andra svenska präster än statskyrko- präster kan vara vigselförrättare enligt dylika bemyndiganden.

Vidgade möjligheter att erhålla svensk kyrklig vigsel utomlands stadgades genom ändringar i 1 kap. 8 § i 1904 års lag som skedde år 1921 och år 1959. Enligt nuvarande lydelse av första stycket andra punkten i paragrafen skall äktenskap hållas för giltigt här i riket, om präst i svensk församling inom främmande stat eller präst som tillhör svenska kyrkans sjömansvård i enlighet med svensk lags föreskrifter förrättat giftermål i den staten mellan svensk medborgare och medborgare i främmande stat, under förutsättning att Kungl. Maj:t uppdragit åt prästen att förrätta sådant giftermål.

Lagändringen år 1959 hade sin upprinnelse i motioner vid 1953 och 1957 års kyrkomöten. I skrivelse till Kungl. Maj:t anhöll 1957 års kyrkomöte, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att med de övriga nordiska länderna skulle träffas sådan överenskommelse att präst i svenska kyrkan, som i nämnda länder innehade eller utövade befattning som präst vid svensk beskickning, i svensk församling för vilken kyrkoordning blivit fastställd av Kungl. Maj:t eller som sjömanspräst hos svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse, måtte äga att i nämnda länder på svenskt lysningsbevis förrätta vigsel av svenska medborgare. Med anledning av skrivelsen utarbetades inom justitiedepartementet en i januari 1958 dagtecknad promemoria angående äktenskaps ingående utom riket m.m. I promemorian framhölls, att gällande bestämmelser inte syntes medgiva att svensk medborgare kunde erhålla kyrklig vigsel utom riket i önskvärd utsträckning. Vidare anfördes att många svenskar för studier eller yrkesverksamhet vistades i främmande länder under långa tider och att också deras eventuella önskemål att i uppehållslandet erhålla svensk kyrklig vigsel om möjligt borde tillgodoses. Därför föreslogs att genom ändring av 1 kap. 8 § första stycket andra punkten i 1904 års lag möjlighet skulle öppnas

¹⁰ Westring s. 422.

¹¹ RA 1954 s. 83.

¹² Jfr NJA II 1905 nr 5 s. 18.

¹³ Westring s. 423.

att — med medgivande av vederbörande främmande stat — meddela bemyndigande att för-
rätta svensk vigsel utom riket för envar utom-
lands verksam präst i svenska kyrkan, oavsett
om denne var anknuten till svensk församling.
Därjämte föreslogs, att vigselbehörigheten på
grund av bemyndigande skulle avse även vigsel
mellan två svenska medborgare samt att präster
i frikyrkliga trossamfund skulle likställas
med svenska kyrkans prästerskap med avseende
på möjlighet att få särskilt förordnande att för-
rätta vigsel utom riket. Eftersom av allmänna
rättsgrundsatser ansågs följa att beträffande
lagstiftning av förevarande slag reglerna för det
egna landets medborgare borde överensstämma
med reglerna för medborgare i annat land
föreslogs även att i 1 kap. 5 § andra stycket i
1904 års lag skulle vidtagas liknande ändringar.

Nordiska rådets presidium hemställde i skri-
velse den 2 september 1958 till Norges och
Sveriges regering om sådana lagändringar, att
äktenskap ingångna inför den norska sjömans-
prästen i Göteborg och den svenska sjömans-
prästen i Narvik erkändes som giltiga i både
Norge och Sverige. I skrivelsen anfördes där-
vid att man inom Nordiska rådets juridiska
niomannakommitté hade förutsatt, att en mer
allmän lösning av vigselfrågan inom alla de
nordiska länderna skulle komma att övervägas
i samband med den översyn av äktenskapslag-
stiftningen, varom Nordiska rådet hemställt.

Departementschefen anförde i proposition
till 1959 års riksdag,¹⁴ att den utredning som
verkställts syntes bekräfta, att lagstiftningen på
området var mindre tillfredsställande utformad.
Utredningen visade därjämte, att bristerna hän-
förde sig inte bara till förhållandena inom Nor-
den utan att det förelåg behov av en översyn
av vigselmöjligheterna utom riket överhuvud.
I den utredningspromemoria som upprättats
hade också ifrågasatts lagändringar med sikte
på en väsentlig vidgning av möjligheterna att
utomlands erhålla vigsel i svenska kyrkans ord-
ning. Departementschefen förklarade sig dock
inte beredd att då upptaga frågan om lagänd-
ringar med denna vidare syftning. Det syntes
ändamålsenligt att frågan om vigselbehörig-
heten för präster utom landet upptogs till gransk-
ning i samband med en mera allmän översyn
av vår lagstiftning på den internationella fa-
miljerättens område. Tills vidare borde därför
ändring vidtagas endast i fråga om vigselbehö-
righeten för sjömansprästerna, i vilket avseende
utredningen visat att påtagliga praktiska olä-
genheter uppkommit.

Vigselbemyndiganden med stöd av 8 §
första stycket andra punkten har lämnats
kyrkoherden i svenska församlingen i Kö-
penhamn, kyrkoherden i svenska försam-

lingen i Oslo, sjömansprästen i Narvik,
sjömansprästen i Rotterdam i dennes egen-
skap av ambassadpredikant vid svenska
ambassaden i Haag och sjömansprästen i
Antwerpen i egenskap av ambassadpredi-
kant vid svenska ambassaden i Bryssel. Ut-
över det i 8 § angivna villkoret att endera
kontrahenten skall vara svensk medborgare
föreskrivs för vigsel inför sjömansprästerna
i Rotterdam och Antwerpen, att ingendera
kontrahenten får vara medborgare i vigsel-
landet, och för sjömansprästen i Antwerpen
dessutom, att ingen av kontrahenterna får
vara bosatt i Belgien. Dessutom förutsätts,
att vigseln äger rum i resp. ambassads eller
konsulats lokaler. För kyrkoherden i svens-
ka församlingen i Köpenhamn gäller 1) att
ingendera parten får vara dansk medbor-
gare eller ha hemvist i Danmark och 2) att
ej något av de i dansk lag stadgade indis-
pensabla skyldskaps- eller svägerlagshin-
den får föreligga. Den vigselrätt som han
sålunda har — enligt svensk lag — grun-
dar sig på en deklaration den 27 november
1909 (SFS 137) mellan Sverige och Dan-
mark angående äktenskaps ingående i vissa
fall inför diplomatisk eller konsulär äm-
betsman och på hans ställning som ambas-
sadpredikant. Svenska Gustavsförsamlingen
i Köpenhamn är emellertid samtidigt sådant
trossamfund, vars präster är erkända som
vigselberättigade enligt danska äktenskaps-
lagen, under förutsättning att en av de tro-
lovade tillhör samfundet. Kyrkoherden i
svenska församlingen är därför i denna sin
egenskap dansk vigselförrättare. Därvid gäl-
ler ej de nyss under 1) angivna villkoren
för vigselrätt. Vigselbehörigheten enligt det
danska resp. det svenska bemyndigandet
sammanfaller sålunda inte. Vigslar som för-
rättas enligt det danska bemyndigandet blir
i Sverige giltiga enligt regeln locus regit
actum.¹⁵ Beträffande kyrkoherden i svens-
ka församlingen i Helsingfors torde något
svenskt vigselbemyndigande inte föreligga.
Republiken Finlands president har däremot
med stöd av 6 § andra stycket i 1929 års lag

¹⁴ Prop. 1959:144 s. 11 f.

¹⁵ Jfr Westring s. 423 f.

angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur beviljat pastorn i rikssvenska Olaus-Petriförsamlingen i Helsingfors eller hans ställföreträdare rätt att förrätta vigsel under iakttagande av formföreskrifter i svensk lag och mellan personer, av vilka åtminstone den ena är svensk medborgare.¹⁶ Vigsel förrättad enligt detta bemyndigande bör enligt regeln locus regit actum anses giltig i Sverige.

De vigselbemyndiganden som givits enligt 1 kap. 8 § första stycket i 1904 års lag har varit personliga, vilket torde bäst överensstämma med lagrummets lydelse. Från svenska kyrkoherden i Oslo har emellertid vid upprepade tillfällen anförts, att betydande olägenheter uppstått på grund av att vigselrätten är bunden vid den ordinarie tjänsteinnehavarens person, eftersom vid förfall för honom norsk vigselförrättare måste anlitas. I skrivelse den 30 september 1968, nr 16, har kyrkomötet — under åberopande av kyrkolagsutskottets betänkande nr 13 — anhallit, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för undanröjande av de praktiska olägenheterna av att vigselrätten för kyrkoherden vid svenska församlingen i Oslo inte gäller för vikarie. Genom beslut den 25 oktober 1968 har Kungl. Maj:t förordnat, att handlingarna i ärendet skulle överlämnas till familjerättskommittén för att beaktas vid fullgörande av dess uppdrag.

Bestämmelser om svensk borgerlig vigsel utomlands meddelas inte i 1904 års lag utan i lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet. Två olika grupper av vigselförrättare kommer i fråga enligt denna lag. Endast den ena gruppen, som omfattar vissa diplomatiska och konsulära ämbetsmän, har för närvarande praktisk betydelse.

Enligt 1 § i 1915 års lag äger Kungl. Maj:t uppdraga åt svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman i främmande stat att förrätta vigsel mellan svenska medborgare eller mellan svensk medborgare och medborgare i främmande stat. Bemyndiganden har lämnats i åtskilliga fall. Förutsättning för att vigselbemyndigande skall beviljas

för viss ambassad synes enligt praxis vara, dels att svenska medborgare antingen ej kan erhålla vigsel enligt landets lag eller väl kan erhålla sådan vigsel men efter ett omständligt och tidsödande förfarande eller enligt en främmande eller stötande ritual, dels att ett visst behov föreligger och dels att hinder inte möter från det främmande landets sida, varom officiell bekräftelse brukar begäras från dess utrikesdepartement. I undantagsfall synes dock utrikesdepartementet ha underlåtit inhämta upplysning om det främmande landets ståndpunkt. Bemyndigande att förrätta vigsel ges enligt praxis åt vederbörande tjänsteman personligen.¹⁷

Enligt 6 § i 1915 års lag kan i undantagsfall även annan svensk medborgare än diplomatisk eller konsulär tjänsteman erhålla förordnande av Kungl. Maj:t att på utrikes ort förrätta vigsel mellan två svenska medborgare. Vistas svenska medborgare på ort utom Europa, avlägsen från svensk beskickning eller konsulat, äger Kungl. Maj:t förordna svensk medborgare, som ej är diplomatisk eller konsulär ämbetsman, att på den orten förrätta vigsel mellan svenska medborgare. Är sådant förordnande meddelat, tillkommer det den diplomatiska eller konsulära ämbetsman som Kungl. Maj:t utser därtill att pröva, huruvida hinder mot äktenskapet möter. Bestämmelsen tillkom särskilt med tanke på svenska missionärer som hade sin verksamhet i det inre av Kina.¹⁸ Också sådan vigsel skall förrättas enligt vad som i allmänhet föreskrivs om borgerlig vigsel, se 7 §.

Äktenskap som ingåtts här i riket enligt utländsk lag torde bli giltigt endast om vigsel skett med stöd av medgivande av Kungl. Maj:t, även om formföreskrifterna i kontrahenternas nationella lag iakttagits. Någon reciprocitet i förhållande till stadgandet om vigsel förrättad av svensk präst utomlands föreligger sålunda ej.

I fråga om diplomat- och konsulatvigsler gäller enligt 1 kap. 5 § första stycket i 1904

¹⁶ Jfr Westring s. 424.

¹⁷ Jfr förarbetena till 1904 års lag om äktenskaps avslutande inför svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman i utlandet (vilken föregick 1915 års lag) prop. 1904:21 s. 35, Westring s. 441.

¹⁸ NJA II 1916 s. 327 ff.

års lag, att om med Kungl. Maj:ts tillstånd främmande stat uppdragit åt sina här i riket anställda diplomatiska eller konsulära ämbetsmän att förrätta giftermål, skall äktenskap, som i enlighet med den främmande statens lag ingåtts inför sådan ämbetsman mellan utländska medborgare, anses vara slutet i behörig form. Ingendera kontrahenten får sålunda vara svensk medborgare. Vigselbemyndigandet behöver enligt praxis inte vara personligt. Bemyndigande har lämnats för ett flertal diplomatiska och konsulära tjänster.

I fråga om kyrklig vigsel här i riket enligt utländsk lag föreskrivs efter lagändringar åren 1921 och 1959 i 1 kap. 5 § andra stycket i 1904 års lag, att om med Kungl. Maj:ts tillstånd präst i utländsk, evangelisk-luthersk församling här i riket eller den som, utan att vara verksam i sådan församling, är präst i danska folkkyrkan, Finlands evangelisk-lutherska kyrka eller norska statskyrkan har erhållit uppdrag av den stat han tillhör att förrätta giftermål, skall äktenskap som blivit ingånget här inför sådan präst i enlighet med den främmande statens lag anses vara slutet i behörig form, om mannen och kvinnan eller endera av dem var medborgare i den staten. Det utgör sålunda inte något hinder att den ena kontrahenten är svensk medborgare, om blott den andra är medborgare i den stat vigselförrättaren tillhör. Vigselbemyndigande ges enligt praxis åt viss präst personligen. Tillstånd att förrätta vigsel har enligt bestämmelsen givits åt norska sjömansprästen i Göteborg och pastor vid norska församlingen i Stockholm samt åt två finska prästmän verksamma i Gävle resp. Göteborg.

Äktenskap ingångna utomlands enligt annan främmande lag än lagen på vigselorten behandlas i 1 kap. 7 och 9 §§ i 1904 års lag. Enligt 7 § skall giftermål, som i främmande stats tjänst anställd diplomatisk eller konsulär ämbetsman i enlighet med lagen i den staten förrättat på utrikes ort, anses gällande här i riket, om varken mannen eller kvinnan var medborgare i den stat på vars område giftermålet skett samt sistnämnda

stat inte vägrat ämbetsmannen att förrätta giftermål. Vidare godtages generellt äktenskap som utländska medborgare ingått på utrikes ort utan att iakttaga vigselortens lag, om äktenskapet är giltigt enligt deras nationella lag eller lagar. Detta framgår av 1 kap. 9 § i 1904 års lag som emellertid är negativt formulerad. Där sägs, att om utländska medborgare har ingått äktenskap på utrikes ort utan att föreskrifterna i 6 eller 7 § blivit iakttagna (lokal vigselform resp. diplomat- eller konsulatvigsel), får giftermålet inte här hållas för giltigt, om inte äktenskapet i deras hemland eller, om de tillhörde olika stater, i varderas hemland anses vara slutet i behörig form.

Danmark

Enligt dansk internationell privaträtt prövas de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående i första hand enligt lagen på vigselorten. Skall äktenskap mellan utländska medborgare ingås i Danmark, tillämpas därför danska ægteskabslovens bestämmelser om äktenskapshinder. Enligt doktrinen gäller dock det undantaget att personalstatutets (domicillagens) bestämmelser iakttagas i fråga om kravet på samtycke från föräldrar eller förmyndare. Åtminstone gäller detta om den trolovade inte uppnått den danska myndighetsåldern.¹

Vad angår äktenskapshinder i utländsk rätt som går utöver vad som följer av dansk lag märks till en början att någon hänsyn ej tas till de trolovades nationella lag. Ej heller lagen i stat där vederbörande har sitt hemvist beaktas av de äktenskapsstiftande danska myndigheterna ex officio. Av ett hittills gällande krav att äktenskap skall kungöras på den plats i främmande land där vederbörande har sitt hemvist har doktrinen slutit, att danska myndigheter inte skall medverka till ingående av äktenskap, om det blir känt för dem att äktenskapet på grund av hinder enligt lagen i trolovads domicilland skulle hållas för ogiltigt i det landet.² I vad mån denna uppfattning

¹ Borum-Philip s. 104 f.

² Borum-Philip s. 105 f.

har följts i praxis är dock ovisst,³ och den nu antagna ægteskabsloven slopar kravet på kungörande av äktenskap överlag. Om endera av de trolovade är dansk medborgare eller har hemvist i Danmark, torde i allt fall inte äktenskapshinder i den andra trolovades lag beaktas.

Dansk rätt uppställer inte något krav på hindersprövning enligt dansk lag, när dansk medborgare eller utländsk medborgare med hemvist i Danmark ingår äktenskap utomlands. Ett äktenskap, som ingåtts i strid mot dansk lags bestämmelser om rätten att ingå äktenskap men som är giltigt enligt lagen på vigselorten, erkänns också i Danmark men kan i vissa fall dömas att återgå.

I fråga om formen för äktenskaps ingående har hittills enligt dansk rätt regeln *locus regit actum* gällt i närmast obligatorisk form.⁴ Enligt den nya loven om ægteskabs indgåelse og opløsning⁵ skall kirkeministeren kunna meddela föreskrifter om rätt för danska präster att förrätta vigslar utomlands och udenriksministeren kunna meddela motsvarande föreskrifter beträffande diplomatiska och konsulära tjänstemän. Enligt betänkandet med förslag till den nya lagen är avsikten, att bestämmelsen om diplomat- och konsulatvigslar skall tillämpas restriktivt och att som huvudregel varken dessa vigslar eller kyrklig vigsel utomlands skall tillåtas annat än om vigseln blir giltig där den förrättats. För medgivande skall enligt betänkandet också som regel förutsättas, att åtminstone en av de trolovade är dansk medborgare.⁶ Enligt den nya lagen skall bestämmelserna i ægteskabsloven om förutsättningar för äktenskap och om vigsel tillämpas också i fråga om vigsel inför dansk myndighet utom riket. Hindersprövningen kan göras av diplomatisk eller konsulär tjänsteman som av udenrigsministeren har bemyndigats härtill. Slutligen föreskrivs att genom överenskommelse med främmande makt skall kunna avtalas, att äktenskap, som ingås inför vederbörande stats präster eller diplomatiska eller konsulära tjänstemän i Danmark, skall där anses som giltiga. Enligt betänkandet bör man

likväl ej skapa möjligheter till vigslar inför främmande staters representanter i sådana fall då något särskilt skäl därtill ej finns.

Finland

1929 års lag angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur innehåller bestämmelser om äktenskaps ingående som nära ansluter sig till de svenska i 1904 års lag och sålunda bygger på nationalitetsprincipen och regeln *locus regit actum*. För finsk medborgare som ingår äktenskap i utlandet och för utländsk medborgare som vill ingå äktenskap inför finsk myndighet gäller, att behörigheten att ingå äktenskap bedöms enligt den nationella lagen (1 och 2 §§). Lagen innehåller dock en generell bestämmelse om tillämpning av *renvoi*principen (53 §). Av hänsyn till ordre *public* stadgas i fråga om utlännings giftermål inför finsk myndighet absolut förbud mot tvegifte liksom förbud mot äktenskap mellan dem som på grund av släktskap eller svägerlag enligt finsk lag inte får gifta sig med varandra (2 §). En särskild bestämmelse medger, att genom förordning må bestämmas att äktenskap, som finsk medborgare, bosatt i viss främmande stat, slutit med iakttagande av bestämmelserna i den statens lag om behörighet att ingå äktenskap, skall hållas för giltigt i Finland, även om finsk lag inte iakttagits (51 §). Vid vigsel inför finsk myndighet tillämpas finsk lag med avseende på lysning och formen för giftermålet i övrigt. För vigsel av utländsk medborgare krävs lysning i hemlandet, om detta följer av hemlandets lag (5 §). Äktenskap som ingåtts i främmande stat inför myndighet tillhörande den staten och enligt där gällande lag anses vara slutet i behörig form (7 § första st.). Den finska lagen

³ Jfr Lando i SvJT 1967 s. 456 om vigsel i Danmark av italienska och spanska medborgare bosatta i Tyskland.

⁴ Hittills gällande lagstiftning: lov 30/6 1922 om ægteskabs indgåelse og opløsning § 80. Lov 19/2 1892 nr 79, lov 14/12 1906 nr 269, instruks for udenrigstjenesten 21/9 1932 nr 257 § 58. Se Borum-Philip s. 106 f, 110 f.

⁵ Lov 4/6 1969 nr 256.

⁶ Bet. nr 369/1964 s. 47.

uppställer i huvudsak samma undantag från regeln *locus regit actum* som svensk lag. Republikens president kan bemyndiga finsk diplomat eller konsul eller präst inom finskt religionssamfund, som har vigselrätt, att i främmande stat förrätta vigsel, under förutsättning att åtminstone en av de trolovade är finsk medborgare. För vigsel inom visst trossamfund krävs också, att en av de trolovade, som är finsk medborgare, äger er hålla sådan vigsel (3 §). Föreskriver lagen på vigselorten att dess äktenskapshinder eller vissa av dem skall iakttagas även i fråga om äktenskap som ingås inför annan stats myndighet, skall det tillämpas av finsk myndighet (4 §). Republikens president kan tillåta diplomatisk eller konsulär tjänsteman i främmande stats tjänst och präst, som är anställd i utländsk kyrklig församling i Finland, att förrätta vigsel i Finland enligt hemlandets lag, om åtminstone en av kontrahenterna är medborgare i den stat vigselförrättaren tillhör. För diplomat- och konsulatvigslar krävs också, att ingendera kontrahenten är finsk medborgare. Vissa bestämmelser om iakttagande av finsk lags äktenskapshinder meddelas (6 §). I fråga om vigslar som enligt utländsk lag förrättats utom Finland godtages diplomat- och konsulatvigslar, vartill den stat, där vigseln ägt rum, lämnat medgivande. Har vid giftermål, som i främmande stat förrättats mellan medborgare i annan stat, formföreskrifterna i varderas hemlands lag iakttagits, är äktenskapet giltigt i Finland (7 §).

Huruvida formfel vid äktenskapets ingående skall anses medföra dess ogiltighet, bedöms enligt lagen i den stat enligt vars formstadganden giftermålet bort ske (50 §).

Island

I Island synes varken lagstiftning eller rättspraxis på den internationella familjerättsens område vara tillräckligt omfattande för att tillåta några säkra uttalanden om vad som är gällande rätt. Man torde kunna räkna med att den isländska rätten nära ansluter sig till dansk rätt på området. Detta synes i huvudsak gälla också äktenskaps ingående.¹

Norge

Norsk rätt utgår i fråga om äktenskapsförutsättningarna från *personalstatutet*, som bestäms enligt *domicilprincipen*. Trolovads rätt att ingå äktenskap bedöms sålunda i första hand enligt lagen i det land där han har sitt hemvist. Men vid vigsel inför norsk myndighet beaktas av hänsyn till *ordre public* också vissa av den norska lagens äktenskapshinder.¹ I stor omfattning sker detta vid vigsel inför norsk diplomatisk eller konsulär tjänsteman, något som emellertid troligen delvis betingas av rätts tekniska synpunkter, dvs. för att förebygga tvivelsmål. Å andra sidan beaktas troligen inte alla äktenskapshinder i eljest tillämplig främmande lag, t. ex. ej hinder på grund av rasskillnad.²

I fråga om formen för äktenskaps ingående gäller även i Norge som huvudregel *locus regit actum*. Enligt lov den 30 juni 1955 om när norsk tenestemakt kan halda brudvigging i utlandet og utenlandsk tenestemakt i Noreg och lov den 18 juli 1958 om utenriktstjenesten kan emellertid regeringen i viss omfattning förordna norsk vigselförrättare i utlandet och, under förutsättning av ömsesidighet, medge utländsk myndighet att förrätta vigsel i Norge. De norska vigselförrättare som kan förordnas är diplomatisk eller konsulär tjänsteman, sjömanspräst, annan norsk präst som är verksam i utlandet och missionär.³ Förutsättning för vigselrätten är, att åtminstone en av de trolovade är norsk medborgare eller bosatt i Norge. Norsk diplomat eller konsul får ej viga den som är medborgare i den stat där vigseln skall äga rum. (Se 1955 års lag §§ 1 och 2, 1958 års lag § 21.) Förordnande för sjömanspräst eller annan präst kan ej givas, om ej vigseln i fråga om formen anses som giltig enligt lagen på vigselorten. Utrikestjänsteman kan förrätta vigsel som ej är förbjuden men dock ogiltig enligt vigselortens lag, om

¹ Leske-Loewenfeld s. 333 f.

² Gaarder s. 82 ff.

³ Gaarder s. 33 f, 38.

³ Även norsk fältpräst kan bemyndigas viga, om åtminstone en av de trolovade tillhör de norska styrkorna (1955 års lag § 3).

kontrahenterna tillfälligt uppehåller sig i landet. Det förutsätts dock därvid, att vigseln erkänns som giltig såväl i kontrahenternas medborgarskapsland som i deras blivande domicilland (föreskrifter den 1 juli 1956 för vigsel ved norsk utenrikstjenestemann § 3). Saknar vigselförrättare förordnande eller står vigseln eljest i strid med bestämmelserna om vigselrätt i 1955 och 1958 års lagar, blir vigseln utan verkan. Regeringen kan dock i sådant fall godkänna vigseln i efterhand (1955 års lag § 11, 1958 års lag § 21).

Regeringen kan å andra sidan, under förutsättning av ömsesidighet, tillåta främmande stats diplomatiska eller konsulära tjänstemän eller präst som hör till utländskt evangeliskt-lutherskt kyrkosamfund att förrätta vigsel i Norge enligt sitt lands lag, under förutsättning i fråga om diplomat- eller konsulatvigslar, att åtminstone en av de trolovade är medborgare eller bosatt i tjänstemannens hemland och att ingendera är norsk medborgare, samt i fråga om kyrklig vigsel, att åtminstone en av de trolovade är medborgare i vigselförrättarens hemland (1955 års lag §§ 5 och 6).⁴ Vigseln blir ogiltig i Norge, om vigselförrättaren överskrider sin behörighet enligt 1955 års lag liksom om den med avseende på formen är ogiltig enligt lagen i den stat som vigselförrättaren tillhör (1955 års lag § 11).

Äktenskap som i utlandet ingåtts enligt lagen på vigselorten erkänns i princip som giltigt i Norge.

England

Beträffande engelsk rätt är meningarna delade i frågan, vilken eller vilka lagar som är bestämmande för de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående. Denna fråga torde ej aktualiseras vid äktenskapets ingående — då i allmänhet engelsk rätt tillämpas — utan först om tvist uppkommer angående äktenskapets giltighet. Enligt den åsikt som synes vara härskande är ett äktenskap i materiellt hänseende giltigt, om vardera av de trolovade enligt lagen i den stat där han hade sitt domicil var behörig

att ingå äktenskap med den andra, men i annat fall ogiltigt.¹ I åtskilliga hänseenden är denna regel modifierad, men undantagen är svåra att sammanfatta i korthet. Oavsett innehållet i parternas domicillag beaktas engelsk rätt såsom *lex loci celebrationis* eller av hänsyn till *ordre public* (*public policy*), så att äktenskap i strid mot grundläggande bestämmelser i engelsk rätt ej kan giltigt ingås i England. Å andra sidan beaktas ej sådana utländska äktenskapshinder som t. ex. hinder på grund av olikhet i ras.² Ett betydelsefullt undantag från huvudregeln enligt denna mening är vidare, att ett äktenskap som ingåtts i England troligen är giltigt även om det ingåtts i strid mot vissa upplösande äktenskapshinder enligt ena partens domicillag, om den andra hade domicil i England och hindret saknar motsvarighet i engelsk rätt.³

Enligt den andra huvudmeningen bestäms äktenskapsförutsättningarna av lagen i det land, där kontrahenterna har sitt äktenskapliga domicil, dvs. där de avser att upprätta sitt gemensamma hem och där de faktiskt upprättar det. Regelmässigt och in dubio är detta det land där mannen har domicil vid tiden för äktenskapets ingående.⁴

Enligt engelsk internationell privaträtt regleras formen för äktenskaps ingående av lagen på vigselorten. Kyrklig vigsel inom utländskt trossamfund i England kan vara giltig enligt regeln *locus regit actum*, eftersom enligt engelsk rätt vigsel kan äga rum även inom annat samfund än Church of England. Det är i övrigt som regel tillräckligt men också nödvändigt, att föreskrifterna i lagen på vigselorten iakttagits.⁵ Det är sålunda inte nog, att föreskrifterna enligt vardera partens personalstatut iakttagits. Några undantag med-

⁴ Även utländsk fältpräst kan under vissa förutsättningar tilläggas vigselrätt.

¹ Dicey and Morris s. 254 ff, Graveson s. 215 ff.

² Dicey and Morris s. 271.

³ Dicey and Morris s. 269 f, jfr Graveson s. 220 ff.

⁴ Cheshire s. 276 ff, Cheshire i *Recueil des cours* 1963 — I (Tome 108) s. 138 ff.

⁵ Cheshire s. 289 ff, Dicey and Morris s. 232 ff, Graveson s. 226 ff.

ges dock. Om kontrahenterna inte kunde utnyttja den lokala vigselformen — men också i vissa andra, av andra världskriget föranledda situationer som inte låter sig klart avgränsas — har äktenskap som ingåtts utomlands ansetts giltiga, trots att de ingåtts i en form som inte överensstämde med vigselortens lag.⁶

Kontrahenter, av vilka åtminstone en är brittisk medborgare, har i betydande utsträckning möjlighet att ingå äktenskap i främmande stat inför eller i närvaro av brittisk diplomat eller konsul. Föreskrifter har emellertid givits i avsikt att hindra, att vigsel förrättas i fall då olägenheter kan uppkomma som följd av att vigseln anses ogiltig enligt främmande lag.⁷

Frankrike

Fransk rätt bygger i fråga om de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående på nationalitetsprincipen. Är de trolovade av olika nationalitet, torde varderas rätt att ingå äktenskapet prövas enligt lagen i den stat där han är medborgare. Härvid synes emellertid gälla, att om kontrahenterna vägrar att förete intyg angående innehållet av hemlandets lag eller om de företer ett intyg som upptager hinder som är okänt i fransk rätt, äktenskapet likväl ingås med tillämpning av fransk rätt, om de trolovade begär det. De trolovade görs därvid uppmärksamma på att deras äktenskap kanske ej erkänns utomlands eller ens av de franska domstolarna. Denna praxis grundar sig därpå att de franska myndigheterna inte anses skyldiga att tillämpa främmande lag *ex officio*.¹

Sådana äktenskapshinder i främmande lag som olikhet i ras eller religion torde lämnas åt sidan såsom stridande mot fransk *ordre public*.²

Innehåller fransk lag äktenskapshinder som är strängare än lagen i den stat som utländsk trolovad tillhör, synes fransk *ordre public* i vid omfattning kräva, att den franska lagens bestämmelser iakttages vid äktenskaps ingående i Frankrike.³

I fråga om formen för äktenskaps ingåen-

de upprätthåller fransk rätt regeln *locus regit actum*⁴ med vissa inskränkningar. Viktigt är, att lysning enligt fransk lag fordras för fransk medborgare som vill ingå äktenskap utomlands. Äktenskap, som ingåtts i främmande stat mellan franska medborgare eller mellan en fransk medborgare och en utlänning, är enligt art. 170 i Code civil giltigt, om det har ingåtts i de former som används i landet, under förutsättning — förutom att fransk medborgare inte åsidosatt de franska äktenskapsförutsättningarna — att äktenskapet föregåtts av sådant kungörande som föreskrivs i art. 63 Code civil. Kravet på föregående kungörande har i praxis tillämpats så att äktenskapet förklarats ogiltigt på grund av uteblivet kungörande, om parternas avsikt varit att i hemlighet ingå äktenskapet utomlands, t. ex. för att kringgå krav på samtycke av föräldrar. Däremot har äktenskapet upprätthållits i fall då kontrahenterna sedan länge var bosatta i utlandet och kungörandet underlätits av okunnighet eller oaktsamhet utan att detta vållat någon skada eller då det likväl varit allmänt känt att kontrahenterna skulle ingå äktenskap.⁵

Franska diplomater och konsulter äger förrätta vigslar utomlands mellan franska medborgare — åtminstone under förutsättning att sådan vigsel tillåts av vigselortens lag — men enligt art. 170 mellan fransman och utländsk kvinna endast i de länder som angivits i särskild förordning. Denna bestämmelse har dessutom tolkats så restriktivt att fransk diplomat eller konsul inte ansetts behörig att förrätta vigsel mellan fransk kvinna och utländsk man.⁶

Utlänningar som tillfälligt vistas i Frankrike kan inte gifta sig utan tillstånd av

⁶ Cheshire s. 296 ff, Dicey and Morris s. 239 ff, Graveson s. 230 ff.

⁷ Cheshire s. 292 f, Dicey and Morris s. 245 ff, Graveson s. 235 f.

¹ Batiffol s. 458 med hänvisning till art. 475 i l'instruction générale sur l'état civil av den 21 september 1955.

² Batiffol s. 462 f.

³ Batiffol s. 459 ff.

⁴ Batiffol s. 465 f.

⁵ Batiffol s. 466 ff.

⁶ Batiffol s. 471 f.

prefekten.⁷ Utländska diplomater och konsul i Frankrike torde enligt internationell rätt anses behöriga att viga, om båda de trolovade är medborgare i det land som vigselförrättaren tillhör men troligen inte i andra fall.⁸ Någon vigselform utöver den franska, eller diplomat- eller konsulatvigsel i de fall sådan är tillåten, kan utländska medborgare inte välja i Frankrike. Utländsk präst som förrättar kyrklig vigsel enligt sitt hemlands lag utan föregående fransk borgerlig vigsel kan straffas.⁹

Schweiz¹

Utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap i Schweiz prövas enligt lagen i den stat han tillhör (art. 7 c NAG). Åtskilliga schweiziska äktenskapshinder upprätthålls dock alltid av hänsyn till ordre public. Däremot beaktas inte i Schweiz främmande äktenskapshinder på grund av olikhet i ras eller religion.

Vad angår äktenskap som schweiziska medborgare ingår utomlands gäller att det anses giltigt i Schweiz, vare sig förutsättningar för äktenskapet föreligger enligt schweizisk rätt eller enligt lagen på vigselorten (art. 7 f NAG). I sistnämnda fall fordras dock dels att hinder vars upprätthållande krävts av schweizisk ordre public inte föreligger, dels också att vigseln ej förlagts till utlandet i uppenbar avsikt att kringgå ogiltighetsgrunderna i schweizisk rätt.

Äktenskap ingångna i Schweiz är enligt schweizisk rätt giltiga endast om de ingåtts enligt den schweiziska lagens formföreskrifter (obligatoriskt civiläktenskap; art. 7 c NAG). Diplomat- eller konsulatvigslar som förrättats i Schweiz erkänns inte där. Schweiziska medborgare som ingår äktenskap utomlands äger följa formföreskrifterna i lagen på vigselorten. Vigsel inför schweizisk diplomat eller konsul, som är möjlig i vissa främmande länder, förutsätter att brudgummen är schweizisk medborgare.

Schweizisk rätt erkänner troligen äktenskap, ingånget av utländska medborgare i annan främmande stat än hemlandet, om

det anses giltigt till formen i den stat där de trolovade är medborgare, men inte i annat fall.²

Förbundsrepubliken Tyskland

Valet av tillämplig lag i fråga om rätten att ingå äktenskap regleras — i den mån överenskommelse med främmande stat, främst Haagkonventionen, ej är tillämplig — i EGBGB art. 13. I första stycket föreskrivs, att om åtminstone en av de trolovade är tysk medborgare, skall med avseende på vardera av de trolovade tillämpas lagen i den stat han tillhör och att detsamma skall gälla för utlänning som ingår äktenskap i Tyskland. Denna ofullständigt dubbelsidiga kollisionsnorm tillämpas generellt.¹ Rätten att ingå äktenskap bedöms sålunda för såväl tyska medborgare som utlänningar enligt nationalitetsprincipen, varvid medborgarskapet vid tiden för äktenskapets ingående är avgörande. I fråga om statslösa personer eller flyktingar bestäms dock personalstatutet enligt domicilprincipen.

Enligt EGBGB art. 27 gäller för vissa frågor, bl. a. rätten att ingå äktenskap, att om eljest tillämplig främmande lag hänvisar till tysk rätt, skall den tillämpas. Ehurru renvoi-principen är omstridd i doktrinen, synes rättspraxis tillämpa den generellt och därvid godtaga såväl återförvisning som i viss utsträckning också vidareförvisning.²

I ett förslag till reform av den tyska internationella äktenskapsrätten som upprättats av en kommission inom der Deutsche Rat für internationales Privatrecht bibehålls nationalitetsprincipen som avgörande för rätten att ingå äktenskap.

I fråga om formen för äktenskaps ingående skiljer tysk rätt mellan äktenskap som ingås i Tyskland och äktenskap som ingås

⁷ Batiffol s. 469.

⁸ Batiffol s. 472 f.

⁹ Batiffol s. 474.

¹ Framställningen grundas på Schnitzer Band I s. 340—342, 346—348, 352—358.

² Se Schnitzer s. 355 f. Frågan synes dock omstridd, jfr Rabel Vol. I s. 254 not 150.

¹ Kegel i Soergel/Siebert s. 723.

² Raape s. 67 ff, jfr Wolff s. 74.

utomlands. För äktenskap som ingås i Tyskland gäller enligt EGBGB art. 13 tredje stycket, att formen bestäms uteslutande av tysk rätt. Den tyska vigselformen (civiläktenskap) måste således i princip iakttagas för att äktenskapet skall hållas för giltigt i Tyskland. Undantag gäller emellertid för vigsel inför diplomat eller konsul i enlighet med överenskommelse mellan Tyskland och en annan stat. Därjämte kan enligt en undantagsbestämmelse i Ehegesetz (§ 15 a) trolovade, av vilka ingendera är tysk medborgare, ingå äktenskap inför vigselförträttare, som bemyndigats av regeringen i stat som endera av dem tillhör, i enlighet med den statens lag.

Utländska medborgare skall förete äktenskapscertifikat från behörig tjänsteman i hemlandet. Dispens kan beviljas statslösa och medborgare i stater, där äktenskapscertifikat ej utfärdas, undantagsvis också i andra fall (Ehegesetz § 10).

I fråga om utomlands ingångna äktenskap gäller, att de anses till formen giltiga, om de formföreskrifter iakttagits som stadgas antingen i den eller de lagar som är bestämmande för de materiella förutsättningarna för äktenskapet, dvs. kontrahenternas nationella lag eller lagar, eller också i lagen på den ort där äktenskapet ingåtts (EGBGB art. 11 första st.).³ Av den tyska äktenskapslagens formföreskrifter för vigsel följer att, fränsett konsulatvigslar i vissa länder, någon tysk form för äktenskaps ingående inte står tyska medborgare till buds utomlands.⁴

I det förut omnämnda förslaget till reform av den tyska internationella äktenskapsrätten föreslås, att den särskilda bestämmelsen om tysk form för äktenskap ingångna inom Tyskland skall upphävas. Detta skulle innebära, att när den internationella privaträtten i den eller de stater som de trolovade tillhör godtager äktenskap som ingåtts utomlands enligt hemlandets form, skulle denna form vara tillräcklig även ur tysk synpunkt. Enligt förslaget skulle sålunda vigsel som svensk präst förrättat mellan två svenska medborgare i Tyskland även där hållas för giltig. Vigsel i Tyskland inför främmande diplomat eller konsul skul-

le dock enligt förslaget tillåtas endast efter överenskommelse med vederbörande främmande stat.⁵

USA

Den kollisionsrättsliga regleringen i USA — som varierar i de enskilda staterna — synes i fråga om rätten att ingå äktenskap utgå från regeln att denna bestäms av lagen på vigselorten (a marriage good where contracted is good everywhere). Den har emellertid undantag. Äktenskap som ingåtts i en av delstaterna i strid mot ett äktenskapsförbud i annan delstat, där någondera parten har domicil, erkänns ej alltid i sistnämnda stat. Det skall därvid vara fråga om ett äktenskapshinder som har sin grund i »strong public policy» i domicilstaten. Några stater har uttryckliga lagbestämmelser om ogiltighet av äktenskap som i staten domicilierade personer har ingått utom staten i strid mot ett inom staten gällande, upplösande äktenskapshinder. Domicilstatens uppfattning om äktenskapets giltighet eller ogiltighet bör enligt en mening tillmätas avgörande betydelse i en tredje stat, där frågan uppkommer. Enligt en annan mening föredrager domstolarna att upprätthålla ett äktenskap så snart det är giltigt enligt antingen lagen på vigselorten eller lagen i stat där makarna hade domicil vid äktenskapets ingående eller vid talans väckande, om inte äktenskapshinder som är uttryck för domstolsstatens »public policy» blivit åsidosatt.¹

I fråga om formen för äktenskaps ingående tillämpar USA regeln *locus regit*

³ Enligt Raape s. 230 ff, 249, 254 skulle regeln *locus regit actum* vid giftermål i utlandet gälla för utländska medborgare endast om deras hemlands lag erkände den lokala vigselformen. Denna åsikt synes dock strida mot härskande mening, se Kegel i Soergel/Siebert s. 694.

⁴ Raape s. 252 f.

⁵ Vorschläge und Gutachten s. 10 ff.

¹ Jfr Rabel Vol. I s. 267, 271 ff, Holt, Die Gültigkeit der Ehe im Kollisionsrecht der Vereinigten Staaten von Amerika, RabelsZ 1956 s. 21 ff, Ehrenzweig s. 376 ff, Goodrich s. 226 ff, Stumberg s. 279 ff, Firsching i Bergmann, USA s. 48 ff.

actum.² Det har dock gjorts gällande att äktenskapet skulle godtagas, om den form som iakttagits väl inte överensstämmer med lagen på vigselorten, när denna är belägen i främmande stat, men däremot med domicillagen eller *lex fori*.³

Öststaterna

Öststaterna har sig emellan ingått en serie bilaterala konventioner, avseende olika civil- och straffrättsliga rättsområden. Åtskilliga av dessa behandlar också äktenskaps ingående. Bestämmelserna i ämnet varierar. Vissa senare och mera fullständiga konventioner föreskriver tillämpning av vardera makens nationella lag i fråga om de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående och av lagen på vigselorten i fråga om formen. En avvikande reglering kan dock gälla för mål om äktenskaps ogiltighet och återgång.

I *Sovjetunionen* har en ny lag med grunder för Sovjetunionens och unionsrepublikernas lagstiftning rörande äktenskap och familj trätt i kraft den 1 oktober 1968. Grunderna innehåller regler också för internationella familjerättsliga förhållanden. Äktenskap mellan sovjetisk medborgare och utlänning eller mellan två utländska medborgare kan ingås i *Sovjetunionen* enligt de allmänna reglerna. Detta torde innebära att sovjetisk lag tillämpas som *lex fori* eller *lex loci celebrationis*. Enligt en av det svenska utrikesdepartementet år 1964 upprättad promemoria rörande svenska medborgares vigsel i Sovjet skall likväl vid ansökan om vigsel fogas bl. a. äktenskapscertifikat översatt till ryska och legaliserat genom svenska ambassadens försorg. Det upplyses också att ambassaden brukar, om det skulle behövas, utställa ett intyg rörande det i *Sovjetunionen* ingångna äktenskapets giltighet i Sverige. Det synes bero på att sovjetiska myndigheter, om en av kontrahenterna är sovjetisk medborgare, för att skydda denne vill försäkra sig om att äktenskapet blir giltigt också i den utländska kontrahentens hemland.

Äktenskap som i *Sovjetunionen* ingåtts

på utländsk ambassad eller konsulat anses enligt den nya lagen giltigt under förutsättning av ömsesidighet, om båda kontrahenterna tillhörde den stat som utsett ambassadören eller konsulen.

Äktenskap mellan sovjetiska medborgare bosatta utomlands ingås på *Sovjetunionens* ambassader och konsulat. Ett äktenskap som ingåtts utomlands på annat sätt mellan två sovjetiska medborgare eller mellan sovjetisk medborgare och utlänning anses dock giltigt, om formföreskrifterna i lagen på vigselorten iakttagits och äktenskapshinder enligt sovjetisk lag inte förelegat. Denna föreskriver också, att äktenskap som ingåtts utomlands mellan utländska medborgare enligt lagarna i den berörda staten erkänns som giltiga i *Sovjetunionen*. Det är oklart, om hänvisningen avser endast *lex loci celebrationis* eller också kontrahenternas personalstatut.

I *övriga östeuropeiska stater* synes utrymmet vara större för tillämpning av främmande lag som personalstatut. Härvid gäller nationalitetsprincipen. I fråga om rätten att ingå äktenskap tillämpas i princip för vardera parten hans nationella lag. Av hänsyn till *ordre public* upprätthålls dock vissa hinder enligt *lex fori*, medan hinder enligt den nationella lagen t. ex. på grund av olikhet i ras eller religion inte iakttages. Ätminstone enligt östtysk rätt krävs tillstånd av myndighet för att det egna landets medborgare skall få ingå äktenskap med utlänning. De formella förutsättningarna för äktenskaps ingående synes i de flesta av öststaterna bedömas enligt lagen på vigselorten. I allt fall gäller detta om äktenskap ingångna inom landet. Äktenskap ingångna inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman erkänns i viss utsträckning.¹ Enligt den tjeckoslovakiska lagen om internationell privat- och processrätt av år 1963 krävs borgerlig vigsel för att äktenskap ingånget av tjeckoslovakisk medborgare skall anses

² Rabel Vol. I s. 239 f, 253.

³ Ehrenzweig s. 379 f, 386.

¹ Till det anförda se Szászy, Private international law in the european people's democracies, Budapest 1964 s. 345 ff.

giltigt i formellt hänseende. Detta gäller också om äktenskapet ingåtts utomlands.² Enligt polsk lag är det i fråga om äktenskap ingångna utomlands tillräckligt, om formföreskrifterna i båda makarnas nationella lag iakttagits. Enligt den nya östtyska familjerättslagstiftningen av år 1965 är det i motsvarande fall tillräckligt, att formföreskrifterna i den ena kontrahentens nationella lag iakttagits.

3.3 Reformbehov

I familjerättskommitténs enkät i december 1964¹ upptogs två frågor om *rätten att ingå äktenskap*. Den ena frågan var, om äktenskap, som svensk medborgare ingått utomlands utan iakttagande av bestämmelserna om äktenskapshinder i svensk lag, i allmänhet borde anses giltigt här i landet och vilka undantag som kunde komma i fråga. Den andra frågan gällde, om utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap enligt svensk lag borde vidgas utöver vad som följer av 7 kap. 4 a § i 1904 års lag.

Flertalet av dem som yttrade sig ansåg, att äktenskap som svensk medborgare ingår utomlands i princip bör anses giltigt, även om svenska bestämmelser rörande äktenskapshinder inte iakttagits. I allmänhet förordades vissa undantag från denna princip, t. ex. i fråga om äktenskap mellan dem som är i rätt upp- och nedstigande släktskap med varandra och mellan syskon samt i fråga om tvegifte. Från andra håll föreslogs undantag när äktenskapet kan dömas att återgå enligt 10 kap. GB. Även längre gående undantag förordades i vissa svar.

I fråga om förutsättningarna för utländsk medborgares äktenskap i Sverige önskade flertalet inte ändring av vad som enligt 7 kap. 4 a § i 1904 års lag gäller om tillämpning av svensk lag. Endast ett fåtal, däribland tre kyrkobokföringsinspektörer, förordade eller ifrågasatte att den tidsfrist, två år, som föreskrivs för att svensk lag skall få åberopas skulle förkortas till ett år eller helt slopas. En kyrkobokföringsinspektör anförde, att tvåårsregeln syntes vara ganska svår att följa, då det i praktiken var besvärligt

att få bekräftelse på att den utländska medborgaren hade haft två års hemvist i Sverige.

I fråga om *vigselsrätten* kan erinras om de önskemål angående vidgade möjligheter att erhålla kyrklig vigsel utomlands som framfördes under förarbetena till 1959 års ändring i 1 kap. 5 och 8 §§ i 1904 års lag.² Enligt föredragande departementschefen syntes den utredning som då företogs visa, att lagstiftningen på området var mindre tillfredsställande utformad. Departementschefen fann det ändamålsenligt, att frågan om vigselbehörighet för präster utom landet upptogs till granskning i samband med en mera allmän översyn av vår internationell familjerättsliga lagstiftning.

Familjerättskommitténs enkät i december 1964 upptog också två frågor om vigselrätt, nämligen huruvida vidgad vigselrätt var önskvärd för svenska myndigheter utomlands resp. för utländska myndigheter i Sverige. Den förra frågan besvarades jakande av det övervägande antalet remissinstanser, medan frågan om vidgad vigselrätt för utländska myndigheter i Sverige fick ungefär lika många jakande som nekande svar. Bland önskemål som avsåg vidgad vigselrätt för svenska myndigheter i utlandet kan nämnas generell eller vidgad vigselrätt för svenska beskickningar. Utlandssvenskarnas förening anförde, att vigselrätt åtminstone om bägge parter var svenska medborgare borde generellt tillkomma svensk beskickningschef, kyrkoherde i svensk utlandsförsamling samt svensk sjömanspräst — allt inom det land där vederbörande var verksam och under förutsättning att hinder inte mötte från verksamhetslandets sida. Sjömansprästen i Rotterdam uttalade, att det torde föreligga behov av vidgad vigselrätt utomlands för svenska myndigheter och att detta särskilt gällde i fråga om vårt sjöfolk — sjömän hade med nuvarande korta hamnuppehåll mycket svårt att bli vigda, om de inte kom

² Bulletin de droit tchécoslovaque 1963 s. 246 f, 279.

¹ Se ovan s. 45.

² Se ovan s. 60 f.

till hamn där präst eller ambassad hade vigselrätt.

3.4 *Kommitténs lagförslag*

De grundläggande bestämmelserna om rätten att ingå äktenskap i 1904 års lag byggs som framgår av det förut anförda på nationalitetsprincipen. Svensk medborgare får sålunda enligt lagen inte ingå äktenskap utomlands utan att han äger rätt därtill enligt svensk lag. I fråga om utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap här i riket är emellertid nationalitetsprincipen kraftigt genombruten — utom av en renvoiregel i 1 kap. 2 § — av bestämmelsen i 7 kap. 4 a § att utländsk medborgare, som sedan minst två år har hemvist här i riket, kan få sin rätt att ingå äktenskap prövad enligt svensk lag, om också den andra trolovade begär det.¹

Det finns enligt kommitténs mening inte något skäl att begränsa rätten för trolovad — vare sig han är svensk eller utlänning — att ingå äktenskap med tillämpning av den nationella lagen. Den lagen bör därför alltså jämt få användas vid hindersprövningen. Huvudregeln, att trolovads rätt att ingå äktenskap inför svensk myndighet prövas enligt lagen i den stat där han är medborgare, behålls därför i kommitténs förslag (1 §). Frågan är, om man bör ge utrymme även för domicilprincipen.

Gällande bestämmelser medför inte i och för sig hinder för svensk medborgare att utomlands ingå äktenskap enligt främmande lag. Huruvida så kan ske, beror av den internationellrättsliga lagstiftningen i det land där äktenskapet ingås. Ej heller inträder några direkta sanktioner här i riket på grund av att äktenskap ingåtts efter hindersprövning enligt utländsk lag. Äktenskapet kan dömas att återgå endast när orsak därtill finns enligt 10 kap. GB. Det har därför ej så stor praktisk betydelse, om man godtar domicilprincipen eller ej när det gäller svenska medborgares rätt att ingå äktenskap. För svensk medborgare som har hemvist i främmande stat och vill ingå äktenskap där skulle det dock kunna medföra

vissa lättnader i fall då den främmande staten visserligen tillämpar nationalitetsprincipen men accepterar den svenska hänvisningen till hemvistlandets lag. Frånsett äktenskapshinder som ändå upprätthålls i de flesta länder framstår det inte som särskilt betänkligt, att äktenskap kan ingås enligt främmande lag under liberalare förutsättningar än vår lag medger. Kommittén föreslår därför, att domicilprincipen skall kunna tillämpas beträffande svenska medborgare (2 § första st.). Två års hemvist bör krävas, om ett sådant villkor skall gälla beträffande utländska medborgare i motsvarande situation.

Beträffande utländska medborgare kan inte nu komma i fråga att inskränka möjligheten att åberopa svensk lag i fråga om rätten att ingå äktenskap. Det förtjänar däremot att övervägas, om man bör upprätthålla kravet att vederbörande haft hemvist här i riket minst två år. Om man tillämpar det internationellrättsliga hemvistbegreppet fullt ut, kan det frågas, om tvåårskravet är motiverat. Två års vistelse är ju inte i och för sig tillräckligt för att grunda hemvist utan det fordras även att vederbörande kan antagas ämna stanna. Bestämmelserna om äktenskaps ingående skall emellertid tillämpas av myndigheter, som kan väntas få vissa svårigheter att i det enskilda fallet fastställa, om hemvist i internationellrättslig mening föreligger eller ej. Om man kräver att hemvistet varat minst två år, kommer myndigheterna åtminstone att kräva två års vistelse i Sverige. Kommittén förordar därför, att kravet på två års hemvist i riket bibehålls som förutsättning för att utländsk medborgare skall få åberopa svensk lag (2 § andra st.). Konsekvensen synes kräva, att utländsk medborgare med hemvist i annan främmande stat än den han tillhör vid vigsel inför svensk myndighet får åberopa lagen i förstnämnda stat, om hemvistet varat minst två år.

Ibland kan det vara svårt eller omöjligt att fastställa innehållet i främmande lag

¹ Jfr om tillämpning av domicilprincipen enligt nordiska familjerättskonventionen ovan s. 58 f.

med avseende på förutsättningarna för äktenskaps ingående. I dylika och andra tänkbara undantagsfall kan det framstå som önskvärt, att vederbörande får ingå äktenskap med tillämpning av svensk lag även om han har hemvist här sedan kortare tid än två år eller ej alls har hemvist här. Att närmare reglera under vilka förutsättningar sådan tillämpning bör vara möjlig erbjuder dock svårigheter. Kommittén föreslår därför, att Kungl. Maj:t får befogenhet medge att utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap prövas enligt svensk lag också i andra fall än som förut angetts (2 § tredje st.).

Liksom i gällande lag bör finnas bestämmelse om att vissa äktenskapshinder skall upprätthållas med hänsyn till svensk ordre public (3 §).

Vad härefter angår formen för äktenskaps ingående bör principen locus regit actum vara huvudregel. Detta gäller i första hand, när fråga är om vigsel inför svensk myndighet inom riket (4 §). Till formfrågor räknas även frågan om vigselförrättares behörighet. I praktiken koncentrerar sig intresset till detta spörsmål. När äktenskap har ingåtts inför en person som var behörig från internationellrättslig synpunkt, brukar nämligen inte i övrigt uppkomma någon fråga om vigselns formgiltighet. Det kan förutsättas, att vederbörande har tillämpat sitt eget lands lag och gjort det på ett riktigt sätt.

Enligt gällande rätt är svensk vigselförrättare för behörighet att viga utom landet beroende av Kungl. Maj:ts uppdrag, med de undantagen att vigsel som präst i svenska kyrkan förrättat utomlands mellan två svenska medborgare alltid anses giltig och att svensk kyrklig vigselform ibland godtages av främmande lag och som sådan är giltig enligt regeln »locus regit actum». Förutsättningarna för Kungl. Maj:ts uppdrag regleras i 1 kap. 8 § i 1904 års lag och i 1915 års lag om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet.

Enligt kommitténs mening är det inte behövligt att i lag begränsa Kungl. Maj:ts be-

hörighet att förordna vigselförrättare. Det kan erinras om de vidsträckta befogenheter att förordna vigselförrättare inom riket som tillkommer Kungl. Maj:t resp. länsstyrelsen enligt 4 kap. GB. De situationer då behov av svensk vigselförrättare utomlands kan föreligga låter sig svårigen förutses. Frågan bedöms bäst av Kungl. Maj:t från fall till fall. Det får i allmänhet förutsättas, att Kungl. Maj:t inhämtar medgivande av vederbörande främmande stat och att förordnande ej ges, om förrättade vigslar inte blir giltiga i den stat förordnandet avser. Under vilka förutsättningar medgivande kan erhållas blir en förhandlingsfråga. Förslaget ger därför Kungl. Maj:t fullmakt att förordna svensk vigselförrättare utom riket (5 § första st.).

Enligt 4 kap. GB kan kyrklig vigsel inom svenska kyrkan eller annat trossamfund erhållas endast om de trolovade eller endera tillhör det samfund inom vilket vigseln skall förrättas.² Tillgången på personer som kan förrätta svensk vigsel utom riket är begränsad, och kravet på samfundstillhörighet kan medföra att de trolovade överhuvud ej kan erhålla svensk vigsel. Kommittén föreslår, att Kungl. Maj:t får dispensera från nämnda krav (5 § andra st.).

Om den som utomlands förrättat vigsel enligt svensk lag inte var behörig därtill, torde vigseln enligt gällande lag bli en nullitet, även om vederbörande varit behörig att förrätta vigsel i Sverige eller under andra förutsättningar utomlands. I motsats härtill gäller i interna förhållanden enligt 4 kap. 9 § första stycket GB, att vigsel inte skall anses ogiltig på grund av att vigselförrättaren överskridit sin behörighet. Enligt kommitténs förslag skall denna princip gälla även i internationellrättsliga förhållanden. Gränsen för behörigheten kan vara svårare att bedöma vid vigsel utomlands än när vigseln förrättas i Sverige, och misslag bör ej gå ut över kontrahenterna. Vig-

² Kommittén utgår i sitt betänkande från förutsättningen att nuvarande ordning med fakultativ kyrklig vigsel består, jfr SOU 1968: 11 s. 136 ff och riksdagsberättelsen 1969 s. 336 f.

selförrättaren kan i förekommande fall dömas till ansvar för tjänstefel,³ och detta bör vara tillräckligt för att i allmänhet hindra att svenska vigslar utomlands förrättas utan Kungl. Maj:ts uppdrag. Att vigseln anses ogiltig i den stat där den förrättats bör ej utgöra hinder för oss att godtaga vigseln (5 § tredje st.).

För att äktenskap som i Sverige ingåtts inför myndighet tillhörande främmande stat skall anses giltigt här i riket krävs enligt gällande lag, att Kungl. Maj:t tillåtit den främmande staten att lämna vederbörande uppdrag som vigselförrättare. Förutsättningarna för sådan vigsel regleras i 1 kap. 5 § i 1904 års lag.

Enligt kommitténs mening bör det inte uppställas några begränsningar av Kungl. Maj:ts behörighet att lämna tillstånd till att vigsel förrättas enligt utländsk lag här i riket (6 §). Huruvida tillstånd lämpligen bör beviljas, får bedömas från fall till fall. Ofta torde det bli en förhandlingsfråga, när det anses önskvärt att utverka motsvarande tillstånd för svensk vigselförrättare i utlandet. Tillstånd torde kunna ges tämligen liberalt.

Även vid prövning här i riket av frågan om en enligt främmande lag utomlands förrättad vigsel är giltig bör principen *locus regit actum* vara huvudregel. Beträffande vigsel som i främmande stat förrättats av vigselmyndighet tillhörande annan främmande stat förordar kommittén dock, att äktenskapet även skall anses giltigt till formen om det är giltigt i sistnämnda stat. Uppfattningen i den stat där vigseln förrättats lämnas sålunda därhän. Vi bör alltså ansluta oss till den mening som godtagit äktenskapet (7 § första st.). Är äktenskapet giltigt i vardera kontrahentens hemland, bör det också här i riket anses giltigt oavsett uppfattningen i vigsellandet (7 § andra st.).

Förslaget upptager också för internationelltrettsliga förhållanden en motsvarighet till den nya bestämmelsen i 4 kap. 9 § andra stycket GB. Kungl. Maj:t skall sålunda, om synnerliga skäl föreligger, kunna

godkänna äktenskap som skulle vara ogiltigt på grund av formfel (8 §). Slutligen upptages en bestämmelse som ger Kungl. Maj:t fullmakt att meddela administrativa föreskrifter för tillämpningen av kapitlet (9 §).

Beträffande de särskilda bestämmelserna kan vidare anföras följande.

1 §.

Svensk medborgare får enligt gällande lag inte träda i äktenskap på utrikes ort utan att han enligt svensk lag äger ingå äktenskapet, se 1 kap. 1 § i 1904 års lag. Enligt 1 § i förslaget skall trolovs rätt att ingå äktenskap inför svensk myndighet prövas enligt lagen i den stat där han är medborgare (hans nationella lag), om ej annat följer av vad som sägs i fortsättningen.¹ Förslaget reglerar sålunda i fråga om de materiella förutsättningarna för äktenskap endast vigsel inför svensk myndighet. Denna standpunkt synes vara den mest realistiska, eftersom vi ändå inte kan bestämma utländska myndigheters handlande. Förevarande regel har inte direkt betydelse för frågan när ett av svensk medborgare utomlands ingånget äktenskap kan dömas att återgå. Den frågan regleras fristående, se 3 kap. 3 och 4 §§ i förslaget.

Hur utländsk medborgare skall styrka sin rätt att ingå äktenskap när den nationella lagen tillämpas, bör regleras i administrativ ordning med stöd av fullmakt för Kungl. Maj:t, se 9 §.

Gällande rätt upptager i 1 kap. 2 § i 1904 års lag en renvoiregel av innehåll, att om trolovs nationella lag medger att lagen på annan ort tillämpas med avseende på hans rätt att ingå äktenskap, sådan lag i stället får lända till efterrättelse. Bestämmelsen torde främst vara av betydelse i förhållande till stater som tillämpar domicilprincipen. Eftersom 2 § i förevarande förslag innehåller att lagen i den stat där den

³ Jfr em. ämbetsansvarskommitténs diskussion om förutsättningarna för disciplinansvar för uppdragstagare, SOU 1969:20 s. 67 f.

¹ Beträffande dubbelt medborgarskap se nedan s. 190 f.

trolovade har hemvist skall kunna tillämpas, om hemvistet varat minst två år, synes en renvoiregel som hänför sig till äktenskaps ingående inte längre vara behöflig.

De undantag från nationalitetsprincipen, vartill den föreslagna lydelsen hänvisar, upptages i 2 och 3 §§.² Därjämte bör observeras ordre public-regeln i 5 kap. 4 § i förslaget. Om t. ex. trolovads nationella lag förbjuder äktenskap mellan olika raser, bör förbudet kunna lämnas utan avseende av svensk myndighet. Den trolovades rätt att ingå äktenskapet behöver sålunda inte göras beroende av att svensk rätt kan tillämpas enligt 2 §.

2 §.

Första och andra styckena

Skälen för den här föreslagna tillämpningen av domicilprincipen har givits i den allmänna motiveringen till förevarande kap. Svensk medborgare som sedan minst två år har hemvist i främmande stat äger enligt förslaget fordra, att hans rätt att ingå äktenskap prövas enligt lagen i den stat där han har hemvist, om även den andra trolovade önskar det. Motsvarande skall enligt andra stycket gälla utländsk medborgare som sedan minst två år har hemvist här i riket eller i annan främmande stat än den han tillhör.

Bestämmelserna är skrivna med tanke på äktenskaps ingående inför svensk myndighet, alltså den situation som regleras i 1 §. Även i fråga om svensk medborgares rätt att ingå äktenskap inför utländsk myndighet torde bestämmelsen i första stycket tjäna till ledning, om lagen i den stat som vigselmyndigheten tillhör tillämpar nationalitetsprincipen i förening med renvoi. Det framgår då av 2 §, att svensk rätt godtager domicilprincipen vid äktenskaps ingående, om hemvistet varat minst två år och båda de trolovade återoppar hemvistlandets lag.

Enligt 5 kap. 2 § första stycket i förslaget skall den som är bosatt i viss stat anses ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omstän-

digheterna i övrigt måste anses stadigvarande. Om vederbörande vid prövningstillfället finnes i nu angivna mening ha hemvist i viss stat och han har varit bosatt där de senaste två åren, torde man i allmänhet kunna utgå från att också hemvistet varat minst två år.¹

Det nuvarande villkoret att bägge de trolovade skall begära tillämpning av hemvistlandets lag torde böra gälla för samtliga de situationer som avses med förevarande förslag. Syftet med bestämmelsen är att hindra att trolovad som ej för egen del återoppar hemvistlandets lag skall sväva i okunighet om de risker med avseende på äktenskapets giltighet i främmande land som kan föreligga. Om svensk medborgare återoppar lagen i främmande stat där han har sitt hemvist, är det väl med hänsyn till den reglering kommittén föreslår i 3 kap. inte någon risk att äktenskapet skulle enligt svensk lag dömas att återgå. Det saknas dock anledning att för detta fall göra undantag från regeln att båda de trolovade skall begära tillämpning av hemvistlandets lag.

Av förarbetena till 1964 års ändring av 7 kap. 4 a § i 1904 års lag framgår, att något krav på särskild form för begäran om tillämpning av svensk lag inte ansågs böra föreskrivas men att tydlig anteckning om de trolovades begäran borde göras i äktenskapsboken. Motsvarande bör gälla begäran om tillämpning av hemvistlandets lag enligt förevarande förslag.

I förarbetena till 1964 års lagändring framhölls också, att lysningsförrättaren borde göra de trolovade uppmärksamma på riskerna för vigselns ogiltighet i utlandet och därvid upplysa dem om att de i syfte att i möjligaste mån undvika dessa risker kunde vidtaga någon av de åtgärder som föreskrivs i förordningen den 3 december 1915, huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder för äktenskapets avslu-

² Jfr också vad som förut anförts om förslaget till ändring i nordiska familjerättskonventionen, ovan s. 58 f.

¹ Se nedan s. 195.

tande ej är för handen. Anvisningar för lysningsförrättarna i dessa hänseenden ansågs böra utfärdas i administrativ väg. Så skedde också genom centrala folkbokförings- och uppborädsnämndens cirkulär den 19 december 1964 till pastorsämbetena angående utlännings vigsel i Sverige.² Kommittén finner det angeläget, att motsvarande anvisningar utfärdas i anledning av den nu föreslagna lagstiftningen. De trolovade bör erinras om riskerna för vigselns ogiltighet när utländsk medborgare begär tillämpning av annan lag (svensk eller utländsk) än lagen i den stat där han är medborgare. När det gäller svensk medborgare som åberopar främmande lag, torde 3 kap. 4 § första stycket i förslaget få anses förebygga risken för att äktenskapet skulle dömas att återgå enbart på grund av att främmande i stället för svensk lag tillämpats vid hindersprövningen.

Tredje stycket

Som förut nämnts kan det i vissa fall vara svårt eller omöjligt att fastställa innehållet i främmande lag med avseende på förutsättningarna för äktenskaps ingående. Som exempel kan nämnas ett fall som förekommit, när en svensk medborgare ville ingå äktenskap med en iransk medborgare. Såvitt kunde utrönas skulle den senares rätt att ingå äktenskapet enligt iransk uppfattning prövas enligt reglerna i det trossamfund han tillhörde. I det aktuella fallet var den iranska medborgaren kristen och tillhörde en sekt i USA med förhållandevis ringa utbredning. Att fastställa innehållet i denna sekts regler angående äktenskaps ingående lät sig inte göra med ledning av här tillgänglig litteratur utan skulle förutsätta en undersökning i USA.

Liknande situationer torde bli allt vanligare med hänsyn till det ökande antalet utlännningar från länder utanför Europa som söker sig till Sverige för längre eller kortare tid. Det torde vara mera sällan som det faktiskt föreligger några äktenskapshinder som skulle beaktas enligt vederbörandes nationella lag men ej enligt svensk lag. Att försöka fastställa innehållet i den

främmande lagen kan därför ibland te sig som en tidsödande och sannolikt onödig omgång.

I andra fall kan situationen vara den att utländsk medborgare, som vistas i Sverige utan att ha hemvist här, önskar ingå äktenskap inför svensk myndighet men hindras därifrån av en bestämmelse i hemlandets lag som visserligen ej kan sägas strida mot svensk ordre public men som det ändå kan vara tveksamt om vi bör upprätthålla. Det kan också tänkas, att det är ovisst om utländsk medborgare kan anses vara politisk flykting — så att han ev. kan åberopa svensk lag med tillämpning av 4 kap. 2 § i förslaget — men att betänkligheter ändå föreligger mot att från hans hemlands myndigheter inhämta något tillstånd som fordras enligt den nationella lagen.

För dessa och andra undantagssituationer föreslår kommittén, att Kungl. Maj:t skall för visst fall äga förordna att svensk lag får tillämpas beträffande utländsk medborgare även om han inte har hemvist här sedan minst två år. En sådan administrativ prövning inom hithörande område av familjerätten bör knappast väcka betänkligheter. Kungl. Maj:t meddelar i interna förhållanden dispens från vissa äktenskapshinder och har av gammalt fått vittgående befogenheter att, efter avtal med främmande makt, meddela bestämmelser inom den internationella privaträtten. Tydligt är också, att Kungl. Maj:t bäst kan bedöma, om olyckliga konsekvenser i internationellt hänseende är att befara i de fall som här behandlats.

Några närmare riktlinjer för Kungl. Maj:ts prövningsrätt torde inte behöva lämnas. Det förutsätts, att framställning till Kungl. Maj:t görs av den utländska medborgaren. Av samma skäl som anförts beträffande andra stycket bör de trolovade vara ense om att svensk lag skall tillämpas.

3 §.

Vissa äktenskapshinder enligt svensk lag bör beaktas av svensk myndighet, även om

² Se ovan s. 58.

de trolovade är utländska medborgare och enligt sitt hemlands lag berättigade att ingå äktenskapet eller svensk eller utländsk medborgare vill ingå äktenskap med tillämpning av lagen i främmande stat där han har hemvist.

Enligt gällande rätt får inte i något fall utländsk medborgare som är gift ingå äktenskap inför svensk myndighet. Inte heller får äktenskap ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är syskon. Dessa regler bör bibehållas med det vidgade tillämpningsområde som nyss angivits.

Förenta Nationernas konvention den 10 december 1962 angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap¹ innehåller i artikel 2 en bestämmelse att stat som är ansluten till konventionen skall i sin lag stadga en minimiålder för äktenskaps ingående och att äktenskap inte får ingås av person som ej uppnått denna ålder, om inte befrielse från ålderskravet meddelats av behörig myndighet i fall då allvarliga skäl därtill föreligger och befrielsen är i de blivande makarnas intresse. Sverige har ratificerat konventionen. Den angivna konventionsbestämmelsen torde ta sikte på de fördragsslutande staternas interna lagstiftning. Det synes likväl med hänsyn till grunderna för konventionen angeläget, att motsvarande får gälla också i internationellrättsliga förhållanden. Att barnäktenskap skulle komma till stånd i rent interna svenska förhållanden behöver knappast befaras, även om lagstiftning saknades. I en del länder torde barnäktenskap ännu förekomma på sina håll och det kan tänkas, att begäran om vigsel i sådant fall framställs hos svensk vigselförrättare. Under förarbetena till FNkonventionen diskuterades bl. a. en minimiålder av femton år, men någon bestämd åldersgräns blev inte upptagen i den slutliga konventionstexten. I och för sig framstår femton år för svensk uppfattning som en alltför låg ålder för giftermål, men giftermålsåldern är i vissa länder — också i Europa — så låg åtminstone för kvinna, att man inte lämpligen kan sätta en högre generell gräns. Eftersom bestäm-

melsen om äktenskapsålder i GB inte upp-tar någon gräns nedåt för länsstyrelsens dispensmöjlighet bör i förevarande sammanhang en möjlighet till dispens hållas öppen för att överensstämmelse skall nås med den interna lagstiftningen.

Förslaget innehåller därför i 3 § första stycket, att den som är under femton år ej på grund av vad som sägs förut i kapitlet äger ingå äktenskap utan att tillstånd givits av länsstyrelsen. I andra och tredje styckena upptages bestämmelser, att äktenskap ej får ingås mellan släktingar i rätt upp- och nedstigande led eller mellan syskon och att den som varit gift inte får ingå nytt äktenskap utan att det förra äktenskapet blivit upplöst genom beslut som får tillämpas här i riket eller andra maken avlidit.

Här bör också beröras det förhållandet, att främmande stat där trolovad är medborgare överhuvud inte erkänner äktenskapsskillnad eller i det enskilda fallet inte erkänner svensk dom på äktenskapsskillnad eller utländsk dom som skall gälla här. Enligt förslaget kan den trolovade i denna situation ingå äktenskap med tillämpning av svensk lag, om han sedan minst två år har hemvist här. Om så inte är fallet, uppkommer frågan, huruvida han vid tillämpning av den nationella lagens bestämmelser om äktenskapshinder kan med utgångspunkt från den svenska uppfattningen behandlas som en ogift person. Inom doktrinen har med avseende på gällande svensk rätt den meningen uttalats som säker, att omgifte får komma till stånd i hithörande fall.² Mot bakgrunden av att gällande rätt grundar sig på 1902 års Haagkonvention kan visserligen riktigheten av denna ståndpunkt diskuteras.³ I en ny lag bör dock omgifte tillåtas. Det kan inte vara rimligt att döma till äktenskapsskillnad eller erkänna en utländsk äktenskapsskillnadsdom utan att som konsekvens därav godtaga, att de fränskilda makarna får gifta om sig. Det av Haagkon-

¹ Jfr ovan s. 54 f.

² Pålsson s. 491 ff.

³ Jfr Undén, Internationell äktenskapsrätt, s. 13, departementschefen i NJA II 1947 s. 342.

ferensen för internationell privaträtt år 1968 antagna förslaget till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader upptager en bestämmelse som innebär, att när en stat enligt konventionen skall erkänna en äktenskapsskillnad, ingendera maken får vägras att ingå nytt äktenskap enbart på den grunden att lagen i annan stat inte erkänner äktenskapsskillnaden.

4 §.

Enligt 1 kap. 4 § första stycket i 1904 års lag skall vad svensk lag stadgar om prövning av hinder mot äktenskap och i övrigt om formen för äktenskaps ingående äga tillämpning även för det fallet att utländsk undersåte vill träda i äktenskap inför svensk myndighet här i riket. Förslaget innehåller, att när trolovade vill ingå äktenskap inför svensk myndighet här i riket, svensk lag skall tillämpas i fråga om vigseln, oavsett vilken lag som skolat tillämpas med avseende på rätten att ingå äktenskapet. Bestämmelsen, som endast avser vigsel på svenskt territorium, fastslår regeln *locus regit actum* och torde närmast få anses självklar.

Att hindersprövning krävs för att vigsel skall få ske enligt svensk lag framgår av 4 kap. 6 § GB. Särskild hänvisning till svensk lags bestämmelser om hindersprövning synes därför inte erforderlig och kan möjligen vålla oklarhet, eftersom svensk hindersprövning i vissa fall inte krävs, när hindersprövning (lysning) skett i annat nordiskt land.

Om främmande stats lag innehåller föreskrift om lysning för det fallet att medborgare i den staten vill ingå äktenskap utom sitt hemland, äger Kungl. Maj:t enligt 1 kap. 4 § andra stycket i 1904 års lag förordna, att giftermål inför svensk myndighet inte får ske innan det visats att sådan lysning ägt rum eller att behörig myndighet i den främmande staten meddelat befrielse från den lysningen. Att sådan lysning försumrats får dock ej föranleda giftermålets ogiltighet hos oss, även om sådan påföljd är stadgad i den främmande statens lag.

Förordnande enligt lagrummet är ej meddelat. Med hänsyn till att bestämmelsen sålunda uppenbarligen har mycket ringa praktisk betydelse upptages inte någon direkt motsvarighet i förslaget. Enligt 9 § i förevarande kap. äger Kungl. Maj:t meddela de särskilda bestämmelser om sättet för hindersprövning vilka anses påkallade i fråga om sådan vigsel enligt svensk lag som avses i kapitlet. Därvid kan — om något behov därav skulle visa sig — föreskrivas, att lysning skall äga rum i vederbörandes hemland och med tillämpning av det landets lag.

Äktenskap som utländsk medborgare ingått enligt den svenska lagens formföreskrifter kan av olika skäl anses ogiltigt i utlänningens hemland. Spansk medborgare som är katolik skall även utomlands ingå äktenskap enligt katolsk ritual för att äktenskapet skall i Spanien anses giltigt till formen. I Grekland gäller krav på kyrklig vigsel enligt vederbörande trossamfundets ritual för att äktenskapet skall bli giltigt. Å andra sidan krävs i Tjeckoslovakien, att landets egna medborgare även utomlands iakttaga borgerlig vigselform för att äktenskapet skall bli giltigt. Liknande bestämmelser förekommer på andra håll. Att vigselortens lag iakttages utgör sålunda ingen garanti för att ett äktenskap anses giltigt till formen i utländsk medborgares hemland. Det torde knappast kunna komma i fråga att av hänsyn till lagstiftningen i främmande stat inskränka utländska medborgares rätt att välja mellan olika vigselformer inom den ram GB uppdrager. Däremot kan det ifrågasättas, om inte pastorsämbetena genom cirkulär från centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden bör uppmanas att upplysa medborgare i aktuella stater och deras trolovade om påföljderna av att kravet på viss vigselform eller lysning i hemlandet inte iakttages. En inventering av olika staters bestämmelser i ämnet måste i så fall göras av utrikesdepartementets rättsavdelning.¹

¹ Centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden har redan tagit ett initiativ i den riktningen.

Första stycket

Enligt förslaget äger Kungl. Maj:t bestämma, att med diplomatisk eller konsulär tjänst eller med befattning som präst skall vara förenad behörighet att i främmande stat förrätta vigsel enligt svensk lag. Kungl. Maj:t får även genom särskilt förordnande tillerkänna lämplig person sådan behörighet.

Som anförts i den allmänna motiveringen till förevarande 1 kap. synes det inte erforderligt att begränsa Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela förordnande för svenska vigselförrättare utomlands.

Enligt kommitténs mening kan det vara lämpligt, att förordnande som vigselförrättare meddelas diplomatiska och konsulära tjänstemän enligt en mera liberal praxis än som tillämpas för närvarande. Som förut anförts torde i praxis krävas att svenska medborgare antingen ej kan erhålla vigsel enligt landets lag eller kan erhålla sådan endast efter ett omständligt och tidsödande förfarande eller enligt en främmande eller stötande ritual, att ett visst praktiskt behov framträtt och att hinder inte möter från det främmande landets sida. Däremot har inte svenska turisters önskemål om svensk vigsel utomlands — vilka synes vara särskilt frekventa under vistelse i Medelhavsländerna — i och för sig ansetts böra föranleda, att ambassaderna utrustas med vigselrätt. Det synes emellertid vara en rimlig serviceåtgärd, att dylika önskemål från svenska medborgares sida blir tillgodosedda, om de ofta återkommer i en viss stat. En förutsättning bör fortfarande vara, att hinder inte möter från den främmande statens sida.

Vad angår kyrklig vigsel bör man ej överskatta värdet av att kunna förordna kyrkliga vigselförrättare utomlands, eftersom de flesta stater kräver att den lokala vigselformen iakttages vid vigsel inom landet, med undantag huvudsakligen endast för diplomat- och konsulatvigslar. På vissa håll — även utanför de nordiska länderna — kan dock svenskt förordnande för kyrklig vigselförrättare ha självständig betydelse. Så torde t. ex. vara fallet i Förbundsrepu-

bliken Tyskland. Och i de fall då svensk kyrklig vigsel erkänns i främmande lag som vigselform medför svenskt förordnande för vigselförrättaren att vigseln utan närmare undersökningar kan registreras här i riket. Det synes inte vara möjligt att dra upp några bestämda riktlinjer för bedömningen av frågan, i vilka situationer svensk kyrklig vigselförrättare bör förordnas utomlands. Det får bedömas från fall till fall med hänsyn till behovet, kompetensen hos de personer som kan komma i fråga som vigselförrättare och inställningen i vederbörande främmande stat. Möter hinder från den främmande statens sida, bör förordnande inte meddelas.

Vid tillämpning av gällande lag brukar Kungl. Maj:ts förordnande för svensk (kyrklig eller borgerlig) vigselförrättare utomlands vara personligt. Särskilt från kyrkoherden i svenska församlingen i Oslo har framförts önskemål, att vigselbehörighet skall kunna vara förenad med viss tjänst så att även den som uppehåller tjänsten under ordinarie innehavarens ledighet skall kunna viga.¹ Även inom utrikesdepartementet synes det med hänsyn till de relativt ofta förekommande personalbytena hos utlandsmyndigheterna vara ett önskemål, att uppdrag som vigselförrättare kan lämnas innehavare av viss befattning, t. ex. beskickningschefen på platsen. Dylika önskemål bör kunna tillgodoses, om Kungl. Maj:t finner det lämpligt.

Med befattning som präst avses i förslaget prästtjänst utomlands, vare sig den tillhör svenska kyrkan eller annat trossamfund. Särskilt förordnande för lämplig person kan t. ex. ges diplomat eller konsul, när det inte är önskvärt att förena den tjänst han uppehåller med vigselbehörighet, eller präst eller likställd inom svenska kyrkan eller annat trossamfund.

I förhållande till gällande rätt innebär den föreslagna bestämmelsen bl. a. den nyheten, att Kungl. Maj:t kan meddela vigselbemyndigande åt envar utomlands verk-

¹ Frågan har upptagits i en skrivelse från kyrkomötet till Kungl. Maj:t som överlämnats till familjerättskommittén, se ovan s. 62.

sam präst i svenska kyrkan, oavsett om denne är anknuten till svensk församling eller tillhör svenska kyrkans sjömansvård. Vidare kan Kungl. Maj:t meddela vigselbehörighet utom riket åt präst i andra här verksamma trossamfund än svenska kyrkan. Enligt 4 kap. 2 § GB kan kyrklig vigsel äga rum inom annat trossamfund än svenska kyrkan, om Kungl. Maj:t medgivit att så får ske. Med avseende på vigselbehörigheten utom riket synes prästerna i sådant trossamfund böra vara likställda med svenska kyrkans prästerskap.

Om präst inom svenska kyrkan utomlands vigt två svenska medborgare i enlighet med svensk lag, är vigseln enligt gällande lag giltig utan något bemyndigande för vigselförrättaren. Förordnande för sådan vigselförrättare omfattar därför enligt praxis inte vigsel, när båda de trolovade är svenska medborgare. Denna distinktion skall inte upprätthållas enligt förevarande förslag.

Med Kungl. Maj:ts förordnande får förenas de särskilda föreskrifter som erfordras med avseende på kontrahenternas medborgarskap eller hemvist, iakttagande av hinderbestämmelser i vigsellandets lag, platsen för vigseln osv.

Andra stycket

Som förut nämnts anser kommittén, att Kungl. Maj:t bör kunna dispensera från kravet på samfundstillhörighet för vigsel inom visst trossamfund utomlands. Av bestämmelsen att vigseln skall förrättas enligt svensk lag och 4 kap. 2 § GB följer i annat fall, att åtminstone en av kontrahenterna måste tillhöra samma trossamfund — svenska kyrkan eller annat samfund — som vigselförrättaren. För sådana fall som avses i första stycket föreslås därför i andra stycket, att Kungl. Maj:t äger förordna att kyrklig vigsel får äga rum inom svenska kyrkan eller annat trossamfund utan hinder av att de trolovade ej skulle äga rätt till sådan vigsel här i riket.²

Vad GB innehåller om äktenskaps ingående medelst vigsel inom svenska kyrkan är av kyrkolags natur. För genomförande av

den nu föreslagna bestämmelsen torde därför krävas samtycke av allmänt kyrkomöte.

Tredje stycket

I tredje stycket upptages den förut berörda bestämmelsen, att vad som i svensk lag föreskrivs om verkan av att vigselförrättare förfarit oriktigt vid vigsel här i riket eller överskridit sin behörighet skall äga motsvarande tillämpning, när svensk vigselförrättare viger i främmande stat. Enligt 4 kap. 9 § första stycket GB skall vigsel vara utan verkan, om den ej förrättats av någon som äger behörighet att viga eller om därvid ej tillgått så som i 4 kap. 8 § andra stycket är föreskrivet. Däremot skall vigsel ej anses ogill på den grund att eljest inte förfarits så som är sagt i 8 § eller vigselförrättaren överskridit sin behörighet eller vederbörlig hindersprövning ej föregått. Oavsett om vigselförrättaren haft Kungl. Maj:ts bemyndigande att förrätta vigsel utomlands och oavsett om ev. begränsningar i vigselbemyndigandet — t. ex. med avseende på kontrahenternas medborgarskap — iakttagits, skall sålunda enligt förslaget vigsel utomlands enligt svensk lag anses giltig här i riket, om vederbörande ägde förrätta vigsel på grund av bestämmelserna i 4 kap. GB eller den här föreslagna internationellt rättsliga regleringen samt minimikraven med avseende på förfarandet enligt 4 kap. 8 § andra stycket GB iakttagits. (Jfr också 8 § här nedan.) Däremot torde vigseln i många fall anses ogiltig i det land där den förrättats.

6 §.

I förevarande paragraf föreslås, att den som enligt främmande lag äger förrätta vigsel får i fall som Kungl. Maj:t bestämmer viga här i riket med tillämpning av nämnda lag. Regeln avser endast formen för äktenskapets ingående. Huruvida äktenskapet här i riket kan dömas att återgå, får prövas enligt vad som föreslås under 3 kap. Med

² Beträffande motsvarande fråga inom den interna rätten kan hänvisas till 1LU 1968:39, 1969:7.

bemyndigandet bör förenas behövliga begränsningar, t. ex. i fråga om iakttagande av svensk lags hindersbestämmelser, kontrahenternas medborgarskap eller hemvist osv. I motsats till gällande lag utsäger paragrafen inte att äktenskap som ingåtts genom vigsel i enlighet med vad Kungl. Maj:t bestämt anses ingånget i behörig form. Att så i princip blir fallet är självklart. Huruvida vigseln i det enskilda fallet blir ogiltig på grund av att vigselförrättaren gjort sig skyldig till formfel, får bedömas enligt den lag som bort tillämpas, dvs. lagen i den stat som givit vigselförrättaren hans behörighet.

7 §.

Första stycket

Äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag skall enligt förslaget anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, skall äktenskapet också anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.

Såvitt angår vigsel enligt vigselortens lag överensstämmer förslaget i princip med gällande rätt. Enligt 1 kap. 6 § i 1904 års lag skall äktenskap, vilket på utrikes ort ingåtts i form som lagen på den orten föreskriver, här i riket anses slutet i behörig form, vare sig fråga är om svenska eller om utländska medborgare. Enligt förslaget skall äktenskap anses giltigt till formen, om det är giltigt i den stat där det ingicks, oavsett vilken lag som tillämpats — sålunda även om vigseln förrättats av vigselmyndighet som tillhör annan främmande stat och tillämpat den statens lag.

Av bestämmelsen följer, att vigsel enligt vigselortens lag anses giltig oberoende av uppfattningen i stat där kontrahenterna är medborgare. När ett s. k. haltande äktenskap — dvs. ett äktenskap som är giltigt i ett land och ogiltigt i ett annat — uppkommit genom bristande överensstämmelse mellan vigselortens lag och den nationella lagen

i fråga om formen för äktenskaps ingående, skall vi alltså godtaga uppfattningen i vigsellandet.

Enligt 1 kap. 7 § i 1904 års lag skall giftermål, som i främmande stats tjänst anställd diplomatisk eller konsulär ämbetsman förrättat på utrikes ort i enlighet med lagen i sagda stat, vara gällande här i riket, såframt varken mannen eller kvinnan var medborgare i den stat på vars område giftermålet skett samt sistnämnda stat inte förvägrat ämbetsmannen att förrätta giftermål. I en ny lagstiftning torde en regel i ämnet böra gälla inte endast vigsel inför diplomatisk eller konsulär ämbetsman utan också vigsel som förrättats av annan person på grund av uppdrag från den stat han tillhör. Vidare bör man, om vigseln är giltig i den stat som meddelat förordnandet, kunna bortse från uppfattningen i den stat där vigseln ägde rum. Har t. ex. en grekisk präst efter förordnande av grekiska regeringen vigt en grekisk och en tysk medborgare i Tyskland, anses äktenskapet visserligen ogiltigt i Tyskland men torde vara giltigt i Grekland.¹ Enligt förslaget skall vi också i det fallet ansluta oss till den uppfattningen som anser äktenskapet giltigt, i detta fall uppfattningen i den stat som förordnat vigselförrättaren, se första stycket andra punkten i förevarande 7 §. Det förutsätts, att ett verkligt uppdrag meddelats vigselförrättaren, inte endast att vigseln anses giltig i viss främmande stat. Annars kan förhållandena måhända bli alltför svåröverskådliga.

Andra stycket

Har äktenskap ingåtts utom riket utan att vad som sägs i första stycket blivit iakttaget men anses likväl äktenskapet i den eller de stater där mannen och kvinnan var medborgare vara ingånget i behörig form, skall äktenskapet enligt förslaget även här i riket anses giltigt till formen. Bestämmelsen ersätter 1 kap. 9 § i 1904 års lag. Där föreskrivs, att om utländska undersåtar har på

¹ Jfr Pålsson s. 26, 28 f.

utrikes ort ingått äktenskap, utan att föreskrifterna i 6 eller 7 § blivit iakttagna, må giftermålet ej här hållas för giltigt, utan så är att äktenskapet i deras hemland eller, om de tillhörde olika stater, i varderas hemland anses vara slutet i behörig form. Förslaget upprätthåller regeln i vad den tillförsäkrar giltighet åt äktenskap som är ogiltiga enligt vigselortens lag men giltiga i kontrahenternas hemland. Däremot utesluter förslaget inte — som den nuvarande negativa formuleringen — att äktenskap även i andra fall kan hållas för giltigt här i riket, t. ex. när det anses giltigt i en stat där kontrahenterna har hemvist.² Denna fråga har överlämnats åt rättstillämpningen.

Var någon av kontrahenterna medborgare i två eller flera stater och anses äktenskapet giltigt i någon av dessa, får det anses tillräckligt för hans del.

När ett haltande äktenskap uppkommit genom att vigseln anses giltig i en stat men ogiltig i en annan, kan tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna kompliceras av att kontrahenterna själva inrättat sig efter uppfattningen i stat där äktenskapet anses ogiltigt utan att sörja för att äktenskapet upplöses i stat där äktenskapet anses giltigt. Anses i sådant fall äktenskapet giltigt här i riket och vill någon av kontrahenterna ingå nytt äktenskap här, får det krävas att han först vinner skillnad i det förra äktenskapet. Men har någondera fått ingå nytt äktenskap i främmande stat, därför att det tidigare äktenskapet i den staten ansågs ogiltigt, kan man inte rimligen betrakta det som ett fall av tvegifte utan får acceptera den uppkomna situationen, jfr 3 kap. 8 § i förslaget.

8 §.

Enligt det år 1968 tillkomna andra stycket i 4 kap. 9 § GB må vigsel som enligt första stycket i paragrafen eljest skulle vara utan verkan godkännas av Kungl. Maj:t på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande må lämnas endast om synnerliga skäl föreligger. Enligt före-

dragande departementschefen bör godkännande i första hand komma i fråga i sådana fall då något fel i vigselförfarandet uppkommit av förbiseende och kontrahenterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln var giltig.¹

Riskerna för misstag med avseende på de formkrav som måste iakttagas för att giltig vigsel skall komma till stånd är självfallet betydligt större i internationella än i interna rättsförhållanden. Inte minst för internationellrättsliga förhållanden behövs därför en bestämmelse som gör det möjligt för Kungl. Maj:t att bota formfel. Enligt förevarande 8 § kan äktenskap, som skulle vara ogiltigt på grund av formfel, godkännas av Kungl. Maj:t på ansökan av mannen eller kvinnan eller, om någondera avlidit, av arvinge till den avlidne. Sådant godkännande får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger.

9 §.

Vid vigsel inför svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman utom riket gäller vissa särskilda bestämmelser för prövning av frågan om de trolovade är oförhindrade att ingå äktenskap med varandra. Förfarandet regleras i 1915 års lag om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet, som ändrats år 1968. Nu gällande reglering synes inte vara i alla delar praktiskt tillfredsställande. Hindersprövning får exempelvis ej ske vid beskickning i annat land än det där vigseln skall förrättas. Ett visst behov därav synes dock ha visat sig, när vigsel ej kan erhållas i det land där kontrahenterna är bosatta och de ämnar bege sig till svensk ambassad i ett grannland för att där erhålla vigsel. Det förefaller ur alla synpunkter ändamålsenligt, att hindersprövningen får ske i det land där de är bosatta.

När vigsel äger rum enligt svensk lag inför svensk präst utom riket, krävs hindersprövning i svensk församling inom riket eller ev. i svensk utlandsförsamling. Däre-

² Eller domicil i anglosachsisk mening, jfr 5 kap. 2 § andra st. i förslaget.

¹ Prop. 1968:136 s. 82 f.

mot är det inte möjligt att då erhålla vigsel efter hindersprövning inför svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman eller av vigselförrättaren, om ej denne är pastor i svensk utlandsförsamling där hindersprövning skall ske. Detta förhållande synes i praktiken begränsa möjligheterna att erhålla vigsel inför svensk kyrklig vigselförrättare utom riket. Det är därför önskvärt, att sådan vigsel kan erhållas under samma förutsättning som borgerlig vigsel utomlands, dvs. efter ett förfarande likartat med det som nu regleras i 1915 års lag. Liksom hittills bör hindersprövning få ske i svenska kyrkans utlandsförsamlingar. Att i övrigt utan vidare överlämna hindersprövning till olika kyrkliga vigselförrättare som kan komma i fråga synes inte lämpligt. Enligt kommitténs förslag bör uppdrag att vara svensk vigselförrättare utomlands kunna lämnas präst i annat trossamfund än svenska kyrkan. Sådan präst handlägger emellertid inte frågor om hindersprövning inom riket och bör inte heller åläggas att verkställa hindersprövning vid vigsel utom riket. Det bör inte heller komma i fråga att göra skillnad mellan olika kyrkliga vigselförrättare. Har ej hindersprövning skett i Sverige eller i svensk församling utom riket, bör hindersprövning för vigsel utom riket ankomma på sådan utrikestjänsteman som nu är behörig att utfärda äktenskapscertifikat, nämligen beskickningschef eller konsul, dock inte olönad konsul annat än om Kungl. Maj:t lämnat honom särskilt uppdrag.

För att beskickningschef eller konsul skall få utfärda äktenskapscertifikat förutsätts, att sökanden har hemvist inom staten i fråga resp. konsulns distrikt. Vigselbehörighet enligt 1915 års lag för svensk diplomatisk eller konsulär ämbetsman och därmed förenad rätt att företaga hindersprövning är däremot inte lokalt begränsad. För att förslaget om en vidgning av möjligheterna att erhålla svensk vigsel utomlands skall få full verkan bör inte behörigheten att verkställa hindersprövning vara lokalt begränsad. Hindersprövning bör kunna sökas hos beskickningschef eller konsul som de trolovade lättast kan nå, efter deras fria

val. Det sagda bör gälla även om de eller någon av dem är kyrkobokförd i svensk församling. Trolovad som är kyrkobokförd i svensk församling bör som regel lämna äktenskapsbetyg, men detta bör ej krävas, om det skulle ta sådan tid att anskaffa betyget att allvarlig olägenhet skulle uppkomma för de trolovade.

I själva lagen synes tillräckligt med en fullmakt för Kungl. Maj:t att meddela de särskilda bestämmelser om sättet för hindersprövning vilka anses påkallade i fråga om sådan vigsel enligt svensk lag som avses i kapitlet.

Kommittén har upprättat utkast till kungörelse om hindersprövning för vigsel inför svensk vigselförrättare utom riket, se *bilaga A* till detta betänkande.

Intyg att svensk undersåte som vill träda i äktenskap inför utländsk myndighet äger ingå äktenskapet enligt svensk lag får enligt 1 kap. 3 § i 1904 års lag utfärdas av svensk myndighet enligt bestämmelser som meddelas av Kungl. Maj:t, som också äger meddela bestämmelser om hur utländsk medborgare som vill inför svensk myndighet träda i äktenskap må styrka att hinder mot äktenskapet ej är för handen. Bestämmelser i dessa ämnen har meddelats genom en kungörelse den 9 maj 1969 (nr 123) om äktenskapscertifikat resp. en förordning av den 3 december 1915 (nr 484) om sistnämnda fråga. Det torde i nu förevarande lag vara tillräckligt att föreskriva, att närmare bestämmelser angående tillämpningen av kapitlet om äktenskaps ingående meddelas av Kungl. Maj:t. Kommittén har inte funnit erforderligt att nu framlägga förslag till ny lydelse av nyssnämnda kungörelse eller förordning.

4.1 Intern rätt i olika stater

I fråga om *underhållsskyldighet*¹ under bestående äktenskap föreligger mellan olika rättssystem en principiellt betydelsefull skillnad i det hänseendet, att man och hustru enligt vissa lagar är likställda med avseende på rättigheter och skyldigheter — som sålunda bedöms efter vardera makens behov resp. förmåga — medan enligt andra rättssystem hustrun intager en privilegierad ställning.

Såvitt angår underhållsskyldighet under särlevnad utan föregående dom på hemskillnad e.l. har make som bär skuld till särlevnaden vanligen inte rätt till underhållsbidrag. Under hemskillnad äger däremot i en del stater, t. ex. Frankrike, make rätt till underhållsbidrag oberoende av skuld.

Vad angår underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad har i vissa stater endast make som inte bär skuld till skillnaden rätt till bidrag. Så bygger t. ex. den franska äktenskapsskillnadsrätten på skuldprincipen. Liknande regler tillämpas i andra stater vars lagstiftning bygger på Code civil. I Förbundsrepubliken Tyskland är skuldfrågan av central betydelse för underhållsskyldigheten mellan makarna efter äktenskapsskillnad. Avgörande är det uttalande om skulden som i förekommande fall skall finnas i skillnadsdomen. När ingendera maken

bär skuld till skillnaden, är den make som sökt skillnaden underhållspliktig mot andra maken, om och i den mån det anses skäligt. Även enligt schweizisk lag är det en förutsättning för makes rätt till underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad att han inte bär skuld till skillnaden. Enligt andra rättssystem kan även make som bär skuld till äktenskapsskillnad få underhållsbidrag.

I allmänhet synes man och hustru vara likställda med avseende på rätt till underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. I vissa stater intager dock hustrun en privilegierad ställning. Så är fallet t. ex. i vissa delstater i USA.

Möjligheterna att på grund av väsentligt ändrade förhållanden vinna jämkning av ett beslut om periodiskt underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad växlar. I t. ex. Frankrike, Förbundsrepubliken Tyskland och vissa delstater i USA kan utdömt underhållsbidrag jämkas uppåt eller nedåt. I Schweiz kan beslut om periodiska underhållsbidrag upphävas eller jämkas nedåt, men däremot synes bidraget inte kunna höjas på grund av en förbättring av den förpliktades ekonomiska omständigheter eller en försämring av penningvärdet.

¹ Framställningen i denna del bygger på Dölle, Familienrecht, Darstellung des deutschen Familienrechts mit rechtsvergleichenden Hinweisen. Band I, 1964 s. 426 ff, 449 ff, 597 ff, 626 ff.

*Makars förmögenhetsförhållanden*² har under tidernas lopp och i olika länder reglerats på många olika sätt. I allmänhet råder ett större eller mindre mått av avtalsfrihet på området. Regelmässigt finns dock en legal egendomsordning, som ofta är tvingande i viss utsträckning och i övrigt inträder i brist på avtal mellan makarna. Ej sällan tillhandahåller lagstiftningen alternativa egendomsordningar som kan väljas av makarna genom äktenskapsförord.

De skiftande egendomsordningarna i skilda rättssystem kan uppdelas i vissa huvudgrupper med hänsyn till äganderätts- och förvaltningsförhållanden. Äganderätten till makarnas egendom eller till viss del därav kan tillkomma makarna i förening. Man talar då om egendomsgemenskap. Egendomen kan också i äganderättshänseende vara uppdelad på makarna, s. k. egendomsskillnad. Vid egendomsgemenskap i dess typiska form förvaltar vanligen mannen ensam den gemensamma förmögenhetsmassan, medan vid egendomsskillnad vardera maken i allmänhet själv förvaltar sin egendom. Undantag förekommer emellertid i båda hänseendena. Enligt den nya nederländska legala egendomsordningen, som innebär en fullständig egendomsgemenskap, förvaltar t. ex. vardera maken ensam den egendom han infört.

Utvecklingen har på många håll under 1900-talet gått i riktning mot en kombination av egendomsskillnad och egendomsgemenskap på sådant sätt att egendomsskillnad råder under egendomsordningens bestånd, medan någon form av delning äger rum i samband med egendomsordningens upplösning. En ålderdomlig form härav är den nedan nämnda schweiziska legala egendomsordningen, Güterverbindung. Modernare former är de nordiska egendomsordningarna och den nya västtyska egendomsordningen, Zugewinnngemeinschaft. I modern form kännetecknas en sådan kombination av egendomsgemenskap och egendomsskillnad regelmässigt av att vardera maken under egendomsordningens bestånd ensam förvaltar sin egendom.

Med äganderättsförhållandena och upp-

delningen av förvaltningen sammanhänger frågan om fördelningen av ansvaret för makarnas gäld. Som huvudregel torde gälla, att make endast i begränsad omfattning kan med ansvar för gäld belasta egendom som står under andra makens förvaltning. Undantag saknas dock inte.

Egendomsordning kännetecknad av *egendomsskillnad* förekommer i våra dagar främst inom det brittiska samväldet och USA. Enligt common law betraktades man och hustru i det närmaste fullständigt som en person i juridiskt hänseende, varvid mannen företrädde gemenskapen. Genom lagstiftning med början under senare delen av 1800-talet övergick emellertid engelsk rätt till en numera så gott som fullständig skillnad i äganderätts-, förvaltnings- och gäldshänseende. Övriga commonlawstater inom samväldet och i USA har följt efter.³

Alldeles undantagslös är emellertid inte egendomsskillnaden enligt engelsk rätt. Bl. a. äger domstol enligt sektion 17 i Married Women's Property Act, 1882 förordna efter skälighet i tvist mellan man och hustru om äganderätt eller besittning till egendom. Detta stadgande har använts för att åstadkomma en rättvis fördelning av egendom, till vars förvärv eller förkovran båda makarna bidragit. Vidare har t. ex. år 1967 genomförts lagstiftning om makes rätt till makarnas bostad. På sistone har framförts förslag om långt mer genomgripande reformer i riktning mot en giftorätsordning.

Egendomsskillnad kännetecknar också de legala egendomsordningarna i Grekland,

² Här kan hänvisas till kanslirådet jur. dr Simsons framställning om främmande äktenskapsrätt i SOU 1964:35 s. 537 ff. Ehuru framställningen delvis hunnit bli föråldrad genom nytilkommen lagstiftning, ger den en god bild av olika system som kan komma i fråga. Översikten i texten grundar sig dels på Simsons arbete, dels särskilt i systematiskt hänseende på en komparativ framställning i Dölle a. a. s. 1024 ff.

³ Här bortses från instituten »dower» och »curtesy» i den mån dessa alltjämt finns kvar i commonlawländerna. Dessa institut kan väl närmast räknas till arvsrätten men medför dock vissa rättsverkningar redan under äktenskapets bestånd.

Italien och Österrike. I princip förvaltar vardera maken sin egendom. Det synes dock vara vanligt att mannen förvaltar hustruns egendom, ev. med stöd av en legal presumption att hon anförtrott honom förvaltningen. Egendomsskillnaden kan förenas med en hemgift, som hustrun eller hennes anhöriga lämnar till mannen som bidrag till familjens försörjning. I Österrike pågår sedan åtskilliga år ett reformarbete, varvid den nya västtyska egendomsordningen tjänar som modell.

Egendomsskillnad är vidare legal egendomsordning i t. ex. Japan och Turkiet samt enligt islamsk rätt.

En i princip fullständig *egendomsgemenskap* utgör numera legal egendomsordning endast i ett fåtal länder, såsom Nederländerna och Sydafrikanska republiken. I dess ursprungliga form förvaltas den gemensamma egendomen av mannen. I Nederländerna har emellertid genom lagändring år 1956 genomförts en intressant och säregen reform. Enligt denna bibehålls en så gott som fullständig egendoms-gemenskap som legal egendomsordning. Om ej annat avtalar, förvaltar dock vardera maken själv den egendom som han infört i boet. Gentemot tredje man svarar den gemensamma egendomen i dess helhet för makarnas skulder, oavsett vem av dem som ingått skulden.

En något mera begränsad form av egendoms-gemenskap, den s. k. »communauté de meubles et acquêts» («Fahrgemeinschaft») var tidigare legal egendomsordning enligt fransk rätt och gäller alltså som sådan i vissa stater som bygger på fransk rätt, främst Belgien, där dock reformarbete pågår.

En annan begränsad form av egendoms-gemenskap, nämligen den som omfattar endast egendom som makarna förvärvat under äktenskapet (communauté réduite aux acquêts, Errungenschaftsgemeinschaft, sociedad de gananciales), har vunnit större utbredning i olika delar av världen än de förut omnämnda formerna. I sin traditionella form, enligt vilken mannen förvaltar den gemensamma egendomen, har denna

egendomsordning — i förening med hemgiftsinstitutet — förblivit den legala i Spanien inom de områden där Código civil (ej provinsial rätt) gäller i fråga om egendomsordningen. Genom ny lagstiftning har dock hustruns rättsställning i någon mån stärkts. Samma huvudform av egendomsordning gäller i åtskilliga spansktalande stater i Syd- och Centralamerika samt, under inflytande av främst spanska rättstraditioner, i vissa delstater i USA. I USA har dock denna form modifierats i hög grad av rättsutvecklingen.

En egendomsordning av förevarande typ har år 1965 ersatt den tidigare communauté de meubles et acquêts i Frankrike. Enligt den nya lagstiftningen ingår i den gemensamma egendomen med vissa undantag egendom, fast eller lös, som makarna förvärvat under äktenskapet annorledes än genom arv eller gåva. Även hustruns förvärv genom eget arbete under äktenskapet, biens réservés, ingår i den gemensamma egendomen. Mannen förvaltar den gemensamma egendomen med undantag för hustruns biens réservés. Mannen behöver dock hustruns samtycke bl. a. för att överlåta fast egendom, rörelse m. m. Vad angår gäldsansvaret belastar gäld, som make hade vid äktenskapets ingående, åtminstone i princip inte den gemensamma egendomen. Gäld som mannen ådrager sig under äktenskapet belastar regelmässigt den gemensamma egendomen, dock inte hustruns biens réservés. Hustruns gäld under äktenskapet kan ej göras gällande i annan gemensam egendom än hennes biens réservés annat än i vissa särskilt angivna fall, bl. a. om den ingåtts med mannens samtycke eller avser familjens försörjning eller barnens uppfost-
ran. Vid egendomsordningens upplösning delas den behållna gemensamma egendomen lika mellan makarna.

Också i Sovjetunionen och flertalet folkdemokratier i Östeuropa utgör denna form av egendoms-gemenskap den legala egendomsordningen. Den närmare utformningen varierar från stat till stat. I korthet kan systemet sägas kännetecknat av att egendom förvärvat under äktenskapet (dock ej

arv eller gåva) blir gemensam. I flertalet stater gäller, att makarna i princip förvaltar egendomen gemensamt men att vardera maken gentemot tredje man är behörig att företaga rättshandlingar beträffande egendomen, åtminstone om tredje man är i god tro och fråga ej är om rättshandlingar av särskild vikt. Vid äktenskapets upplösning delas den gemensamma egendomen i vissa stater i princip med hänsyn till den utsträckning i vilken vardera maken kan anses ha bidragit till dess förvärvande, bevarande och ökning. Även hustruns insatser i hemmet kan därvid beaktas. I andra stater sker i princip hälftindelning med möjlighet att göra avsteg därifrån på grund av särskilda skäl.

En kombination av egendomsskillnad och egendoms-gemenskap finns i de nordiska staternas äktenskapsrätt. Den legala egendomsordningen i dessa stater kännetecknas av att vardera maken äger och förvaltar den egendom han vid äktenskapets ingående har eller sedermera förvärvat, ehuru vissa inskränkningar gäller i makens rådighet. Vardera maken svarar med sin egendom för den gäld han före eller under äktenskapet ådragit sig men i allmänhet inte för gäld som andra maken ensam gjort. Vid egendomsordningens upplösning sker i princip hälftindelning, fränsett egendom som är enskild enligt äktenskapsförord eller särskilt villkor.

Det nordiska systemet med en i princip lika delning av makarnas egendom vid äktenskapets upplösning har få motsvarigheter. Vanligen är makes rätt till andel i andra makens egendom begränsad till den egendom som förvärvats under äktenskapet.

En ålderdomlig form av denna typ är den schweiziska legala egendomsordningen, Güterverbindung. Bägge makarnas egendom ställs i princip under mannens förvaltning. Hustrun förvaltar dock själv viss enskild egendom, s.k. Sondergut, vartill bl. a. hör egendom som hustrun förvärvat genom självständig yrkesverksamhet. Pengar, innehavarpapper o.l., som införts av hustrun i den äktenskapliga egendomen övergår i

mannens ägo, medan hustrun får ett ersättningsanspråk mot mannen för egendomens värde. Mannen äger rätt till avkastningen av den hustruns egendom som står under hans förvaltning. För åtgärder som inte ingår i en normal förvaltning fordras hustruns samtycke, men godtroende tredje man skyddas. Sådan hustruns egendom som står under mannens förvaltning svarar endast för vissa kategorier av hustruns gäld. Vid egendomsordningens upplösning uttager vardera maken sin införda egendom, om den finns i behåll, varefter det sker ett avräkningsförfarande beträffande skulder och ersättningsanspråk mellan makarna. Visar det sig därefter att ett överskott, s.k. Vorschlag, uppstått under äktenskapet, erhåller hustrun eller, om hon är död och efterlämnar bröstarvingar, dessa en tredjedel av överskottet, som i övrigt tillfaller mannen eller hans arvingar. För underskott skall däremot mannen eller hans arvingar svara, om det ej visas att hustrun förorsakat detsamma.

En modern egendomsordning av samma huvudtyp är den västtyska legala egendomsordningen, Zugewinnngemeinschaft.⁴ Under äktenskapet råder egendomsskillnad. Någon gemensam förmögenhetsmassa bildas sålunda ej. Vardera maken äger i princip självständigt förfoga över sin egendom. För vissa åtgärder fordras dock andra makens samtycke. Vardera maken svarar för sin gäld med den egendom som tillhör honom (särskilda regler gäller dock förushållsgäld). Vid egendomsordningens upplösning äger make rätt till andel i den förmögenhetsökning som uppkommit under egendomsordningens bestånd. Förmögenhetsökningen bestäms för vardera maken genom att den förmögenhet han infört i äktenskapet (ingående förmögenhet) jämförs med den förmögenhet han har vid egendomsordningens upplösning (utgående förmögenhet). Till ingående förmögenhet läggs vad maken under äktenskapet förvärvat genom arv, gåva eller hemgift. Utgående förmögenhet ökas med vederlag för

⁴ Se Fischler i SvJT 1958 s. 481 ff.

bl. a. gåvor till utomstående som givits utan andra makens samtycke. Uppgörelsen grundar sig på en värdeberäkning som i första hand hänför sig till tidpunkterna för egendomsordningens uppkomst resp. upplösning. I övrigt gäller för beräkningen vissa skyddsregler och legalpresumtioner. Den make, vars förmögenhetsökning understiger den andra makens, har en utjämningsfordran mot den senare motsvarande hälften av skillnaden. Dock finns vissa möjligheter till jämkning från skälighetssynpunkt. Utjämnning vid egendomsordningens upplösning genom ena makens död sker i regel enligt andra principer. Därvid ökas efterlevande makens arvslott med en fjärdedel av kvarlåtenskapen. Detta gäller utan hänsyn till om överhuvud någon förmögenhetsökning uppkommit eller ej. I vissa situationer sker dock utjämnning av förmögenhetsökningen på det sätt som förut beskrivits, varjämte efterlevande maken erhåller eventuell laglott efter de vanliga reglerna.

Möjlighet för makar att ingå *äktenskapsförord*⁵ finns i de flesta länder, även om avtalsfriheten ofta är inskränkt i olika hänseenden. I bl. a. Bolivia och Peru är det emellertid ej tillåtet att genom avtal göra avsteg från den legala förvärvsgemenskapen, »*sociedad conyugal*», även om hustrun i Bolivia kan ensidigt avstå från gemenskapen.⁶ I t. ex. Rumänien synes den legala egendomsordningen vara obligatorisk, medan i andra öststater, såsom Polen och Östtyskland, en mer eller mindre vid avtalsfrihet råder.

Enligt svensk lag är möjligheterna att ingå avtal om egendomsordningen begränsade till att avse förordnande om att egendom som tillhör eller tillfaller endera maken och som eljest skulle vara hans giftorättsgods skall tillhöra honom enskilt, resp. att egendom som eljest skulle vara ena makens enskilda skall vara hans giftorättsgods. Enligt främmande rätt är i allmänhet variationsmöjligheterna större. Åtskilliga främmande lagar tillhandahåller vid sidan av den legala egendomsordningen fullständigt reglerade alternativa egendomsord-

ningar, mellan vilka makarna kan välja. Den franska lagstiftningen reglerar sålunda flera olika möjligheter att modifiera egendoms-gemenskapen och vid sidan därav egendoms-skillnad och en form av egendomsordning som liknar den legala egendomsordningen i Förbundsrepubliken Tyskland. Den västtyska lagen anvisar möjligheterna att genom avtal välja egendoms-skillnad eller egendoms-gemenskap. Också den schweiziska lagen reglerar flera huvudtyper och underarter av valfria egendomsordningar.

Medan enligt schweizisk rätt makarnas valmöjligheter åtminstone i teorin är begränsade till de i lagen angivna egendomsordningarna, har makarna enligt t. ex. fransk och västtysk rätt stor frihet att utforma sin egendomsordning som de önskar.

Ehuru friheten att träffa avtal rörande egendomsordningen i många länder är vidsträckt såvitt angår avtalets innehåll, gäller ofta, att äktenskapsförord får ingås endast före äktenskapet och att ingånget äktenskapsförord ej får upphävas eller ändras under äktenskapet. Emellertid synes denna oföränderlighetsprincip vara på tillbakagång. Enligt den nya lagstiftningen i Frankrike, där principen tidigare gällde, äger makar, sedan de under två år varit underkastade viss egendomsordning, med rättens medgivande avtala om ändring däri. I Nederländerna har genom lagändring år 1956 genomförts en liknande reglering. I t. ex. Tyskland äger makarna ingå äktenskapsförord när som helst under äktenskapet. I Schweiz och som regel också i Danmark fordras myndighets godkännande av äktenskapsförord som ingås under äktenskapet.

4.2 Gällande internationell rätt

Översikt

Frågor rörande makars inbördes *underhållsskyldighet* under äktenskapets bestånd

⁵ Redogörelsen går i denna del tillbaka på en otryckt framställning av kanslirådet Simson.

⁶ Se Dölle a. a. s. 1025.

brukar inordnas under äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende och, om makarna har samma personalstatut, anses reglerade av detta. I vissa stater tillämpas dock *lex fori*, som i övrigt kan komma till användning därför att tillämplig utländsk lag anses strida mot *ordre public*. När personalstatutet tillämpas, erbjuder sig olika alternativ, om parterna är underkastade skilda lagar. Stater med nationalitetsprincip kan sålunda tillämpa lagen i den stat de senast tillhört gemensamt eller lagen i stat där mannen är medborgare eller makarna har gemensamt hemvist.

Frågor som rör underhållsskyldighet mot make efter hem- eller äktenskapsskillnad bedöms i vissa stater inte enligt personalstatutet utan enligt den lag som var bestämmande för rätten att vinna skillnad.

Beträffande *makars egendomsordning* gäller i bl. a. England och USA skilda internationellrättsliga principer för fast och lös egendom. I fråga om fast egendom tillämpas åtminstone som huvudregel lagen i den stat där egendomen är belägen (*lex rei sitae*). Tillämplig lag i fråga om lös egendom bestäms enligt domicilprincipen eller på grund av parternas avtal. Enligt kontinental, t. ex. fransk och tysk rätt tillämpas däremot i allmänhet en och samma lag beträffande all makarnas egendom.

Enligt fransk rätt är partsviljan bestämmande för valet av tillämplig lag beträffande makars egendomsordning. Även i brist på avtal anses makarnas vilja bestämmande för egendomsordningen, och i det hänseendet uppställs vissa presumptionsregler. I engelsk rätt är i första hand makarnas avtal bestämmande, åtminstone i fråga om lös egendom, men i brist på avtal tillämpas domicilprincipen utan att någon partsvilja fingeras. I flertalet stater sker valet av tillämplig lag på grundval av bestämda anknytningsfakta.

De anknytningsfakta som kommer i fråga är (frånsett *lex rei sitae*) på vanligt sätt medborgarskap och hemvist. Domicilprincipen tillämpas i England, USA och övriga commonlawstater, i Danmark, Norge och

vissa sydamerikanska stater samt i väsentliga hänseenden i Schweiz. I allmänhet torde mannens domicil vid tiden för äktenskapets ingående vara bestämmande, men i vissa stater är i stället makarnas första gemensamma domicil avgörande. Nationalitetsprincipen tillämpas i ett stort antal stater, t. ex. Belgien, Finland, Grekland, Italien, Nederländerna, Polen, Portugal, Tjeckoslovakien och Tyskland. I första hand bestäms makarnas egendomsordning av lagen i den stat de gemensamt tillhör vid tiden för äktenskapets ingående. Har makarna olika nationalitet, blir i flertalet stater mannens nationalitet avgörande. I Polen och Portugal bestäms i sådant fall egendomsordningen av lagen i den stat där makarna vid äktenskapets ingående har gemensamt hemvist eller, om de saknar sådant hemvist, av *lex fori* (Polen) resp. lagen i den stat mannen tillhör (Portugal). I Tjeckoslovakien och Östtyskland blir *lex fori* omedelbart tillämplig, om makarna är medborgare i olika stater.

Renvoiprincipen kan leda till att annan lag blir bestämmande för makars egendomsförhållanden än den lag som i första hand anvisas av viss internationellprivaträttslig lagstiftning. Av eljest renvoivänliga stater torde Frankrike med hänsyn till läran om partsviljans autonomi i allmänhet ej tillämpa renvoi i fråga om makars egendomsförhållanden. I Förbundsrepubliken Tyskland kan tysk egendomsordning bli tillämplig för franska makar på grund av att de avtalat därom, för danska makar på grund av att mannen hade hemvist i Tyskland vid äktenskapets ingående och för amerikanska makar såvitt angår i Tyskland belägen fast egendom även om annan anknytning saknas.

I internationellrättsligt hänseende gäller i de flesta rättssystem oföränderlighetsprincipen i fråga om makars egendomsordning, dvs. att ändring av medborgarskap resp. hemvist efter äktenskapets ingående inte medför att annan lag blir tillämplig på egendomsordningen. I bl. a. Förbundsrepubliken Tyskland kan dock under vissa förutsättningar ändringar i den ursprungliga

egendomsordningen göras genom äktenskapsförord. Vidare bör beaktas, att tillämpning av renvoi kan leda till att oföränderlighetsprincipen frångås, om statutväxling är tillåten enligt det egendomsstatut som eljest skulle anses tillämpligt.

I USA godtages i viss utsträckning statutväxling, dock endast under förbehåll för »välförvärvade rättigheter». I händelse av domicilväxling under äktenskapet anses nämligen gälla, att lös egendom som förvärvas efter domicilväxlingen är underkastad den nya domicillagen. För tidigare förvärvad egendom och vad som träder i dens ställe tillämpas däremot den lag som tidigare gällde.

Frågan om den engelska rättens inställning till oföränderlighetsprincipen synes stå öppen. Inom doktrinen har uttryckts sympatier för ett system liknande det som enligt vad nyss sagts anses gälla i USA.

Schweiz har ett särpräglat system, enligt vilket oföränderlighetsprincip som huvudregel gäller beträffande förhållandet mellan makarna, medan däremot makar som tar hemvist i Schweiz under äktenskapet anses underkastade schweizisk lag såvitt angår rättsförhållandet till tredje man. Oföränderlighetsprincipen har övergivits bl. a. i den nya internationellprivaträttsliga lagstiftningen i Polen och Tjeckoslovakien och i ett västtyskt lagförslag.

Vad angår *äktenskapsförord* framgår av vad förut sagts, att i vissa stater, främst Frankrike, tillämplig lag i fråga om egendomsordningen kan direkt bestämmas genom makarnas avtal. När så ej är fallet, regleras innehållet i och verkan av äktenskapsförord av den lag som i övrigt är bestämmande för egendomsordningen. Formen för ingående av äktenskapsförord regleras i allmänhet av samma lag, alternativt av lagen på den plats där förordet upprättades. I fråga om behörighet att ingå äktenskapsförord torde vanligen för vardera maken tillämpas hans personalstatut, vare sig detta bestäms enligt nationalitetsprincipen eller enligt domicilprincipen.

När egendomsordningen bestäms av främmande lag, kan detta vålla olägenheter för *tredje man*, som ingår rättshandlingar med make. I t. ex. Förbundsrepubliken Tyskland tillämpas i sådant fall tysk lag på förhållandet mellan makar med hemvist i Tyskland och tredje man, om denne var okunnig om att främmande lag var tillämplig på makarnas egendomsordning och detta förhållande ej heller blivit vederbörligen registrerat i Tyskland. Schweizisk rätt går som förut antytts än längre och tillämpar i förhållande till tredje man schweizisk lag på makarnas egendomsordning, när makarna har hemvist i Schweiz, oavsett vilken lag som gäller mellan dem inbördes.

Vissa *konventioner* och *konventionsförslag* på området förtjänar att nämnas. 1905 års Haagkonvention och östblockets bilaterala konventioner behandlas senare.

Código Bustamante¹ föreskriver rörande äktenskaps personliga rättsverkningar i allmänhet, att dessa bestäms av makarnas personalstatut eller, om de är underkastade skilda personalstatut, av mannens personalstatut. Konventionen lämnar dock frågan om personalstatutets fastställande till envar konventionsstats egen internationella privaträtt. Makars förpliktelser i fråga om sammanlevnad, trohet och understöd är underkastade den territoriella lagen. Makars förmögenhetsförhållanden regleras i kontraktsrätten. Äktenskapsförord är underkastat parternas gemensamma personalstatut och i avsaknad av ett sådant lagen på den ort där makarna har sitt första äktenskapliga domicil. Samma lagvalsregel gäller för den legala egendomsordningen i den mån makarna saknar äktenskapsförord. Bestämmelser med förbud mot ändring av egendomsordningen tillhör dock ordre public och tillämpas i följd därav på alla som uppehåller sig inom forumstatens område. Detsamma gäller bestämmelser om verkan av äktenskapsförord gentemot tredje man.

Enligt de båda Montevideokonventioner-

¹ Se ovan s. 38.

na² bestäms makarnas rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende av lagen på den ort där makarna har sitt äktenskapliga domicil. Med avseende på makars förmögenhetsförhållanden upprätthåller båda konventionerna oföränderlighetsprincipen och gör i fråga om egendomsstatutets tillämpningsområde undantag för tvingande föreskrifter i *lex rei sitae*. I övrigt skiljer sig de båda texterna något, i det att den äldre versionen synes i första hand tillämpa partsautonomi och i brist på avtal låter lagen i den stat där makarna vid äktenskapets ingående tar domicil bli bestämmande för egendomsordningen, medan 1940 års text direkt föreskriver, att äktenskapsförord och makars förmögenhetsrättsliga förhållanden bestäms av lagen på den ort där de har sitt första äktenskapliga domicil.

Slutligen bör nämnas, att frågan om äktenskapets rättsverkningar under senare tid diskuterats inom olika organisationer, såsom l'Institut de droit international, som i fall, då nationalitetsprincipen är tillämplig och makarna har olika nationalitet, ville subsidiärt i första hand tillämpa domicilprincipen,³ och International law association, inom vilken organisation den danske professorn Allan Philip upprättat vissa preliminära konventionsförslag som bl. a. gör avsteg från oföränderlighetsprincipen. Ämnet hör till dem som kan komma att upptagas av Haagkonferensen för internationell privaträtt.⁴

Sverige

Internationellrättsliga bestämmelser om makars rättsförhållanden upptages i lagen den 1 juni 1912 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar. Denna grundar sig på 1905 års Haagkonvention angående konflikter mellan olika lagar i fråga om äktenskaps rättsverkningar i avseende å makars inbördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende ävensom å deras förmögenhetsförhållanden.¹ I motsats till 1904 års lag har 1912 års lag inte generell tillämplighet. Enligt 1 § i lagen äger Kungl. Maj:t under

förutsättning av ömsesidighet förordna, att i fråga om tillämpning av främmande stats lag vissa bestämmelser i lagen, upptagna i 1905 års Haagkonvention, skall lända till efterrättelse här i riket. Sedan Sverige tillträtt konventionen, har Kungl. Maj:t genom kungörelse den 12 augusti 1912 förordnat, att bestämmelserna i konventionen, sådana de finns återgivna i lagen, skulle lända till efterrättelse här i riket. Samtidigt upplyses i kungörelsen, att konventionen tillträtts av vissa andra stater.² Sverige har numera uppsagt Haagkonventionen med verkan från och med den 23 augusti 1962. Det finns uppenbar risk att det i lagen uppställda ömsesidighetskravet numera brister i förhållande till konventionsstaterna (enligt tillgängliga uppgifter Italien, Nederländerna, Polen, Portugal, Rumänien och Tyskland). Huruvida och i vilken utsträckning 1912 års lag alltjämt kan anses vara direkt tillämplig är ej helt säkert.³ Allmänt anses likväl, att 1912 års lag är i väsentliga hänseenden analogiskt tillämplig, när den inte enligt meddelat förordnande är direkt tillämplig.⁴

I förhållande till övriga nordiska länder gäller 3—6 §§ i förordningen den 31 december 1931 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap. Dessa bestämmelser har utfärdats med stöd av lagen den 29 maj 1931 angående rätt för Konungen att meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar och grundar sig på den nordiska familjerättskonventionen.

² Se ovan s. 38.

³ Se *Annuaire de l'Institut de droit international*, 44 (1952):II s. 1 ff, 45 (1954):I s. 231 ff, 46 (1956) s. 124 ff, s. 362 f.

⁴ Se 1968 års slutakt avd. C punkt e.

¹ SÖ 1912 nr 4.

² Ang. formuleringen av denna och följande kungörelser om tillämpningen av 1912 års lag, se Walin i SvJT 1965 s. 198 ff, jfr Eek, *Internationell privaträtt* s. 52 f.

³ Se härom Walin i SvJT 1965 s. 198 ff.

⁴ Jfr Undén, *Internationell äktenskapsrätt* s. 110 f, Karlgren s. 37 f, Eek, *Internationell privaträtt* s. 53. Se även NJA 1931 s. 495 (engelsk rätt tillämpad). I vilken utsträckning denna uppfattning numera förtjänar att upprätthållas kan diskuteras.

Makars inbördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende skall enligt 1912 års lag bedömas enligt lagen i makarnas hemland (1 § 1 mom. första stycket). Nationalitetsväxling tillerkänns betydelse under förutsättning att båda makarna förvärvar medborgarskap i samma land. Kommer de under äktenskapet att tillhöra skilda stater, tillämpas lagen i den stat de senast gemensamt tillhört (1 § 9 mom.). Det fallet att de aldrig tillhört samma stat är oreglerat. Rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende kan ej göras gällande med andra tvångsmedel än som kan komma till användning även enligt *lex fori*, alltså här i riket svensk lag (1 § 1 mom. andra st.).

Från Haagkonventionen utslöts dels statusfrågor som t. ex. rörande hustruns namn, dels frågor om hustruns rättskapacitet.⁵ Till de personliga rättsverkningarna räknas enligt de svenska förarbetena till 1912 års lag »frågorna om makars skyldighet till sammanlevnad, om rätten att välja bostad, om ledningen av de inre hushållsangelägenheterna och om den ömsesidiga försörjningsskyldigheten».⁶ Vad angår försörjningsskyldigheten behandlar konventionen visserligen inte rättsverkningarna av hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Undén anför emellertid, att frågan huruvida underhållsskyldighet föreligger efter hemskillnad eller äktenskapsskillnad måste avgöras enligt samma lag som reglerar underhållsskyldigheten under äktenskapet.⁷ I praxis har också lagen tillämpats med avseende på förhållandena efter äktenskapsskillnad, se NJA 1934 s. 77, som rörde mål mellan tyska medborgare om jämkning av underhållsbidrag enligt svensk dom på äktenskapsskillnad.⁸

Svensk rätt innehåller frånsett den inter-nordiska regleringen inte några föreskrifter om svensk domstols behörighet att upptaga frågor rörande underhållsskyldighet mot make. I 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall föreskrivs däremot (3 §), att frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn må, om barnet vistas här i riket, upptagas i mål

som förut angivits i lagen och att de därvid skall prövas enligt svensk lag. I förarbetena till denna lag anförde föredragande departementschefen, att det utan särskilt stadgande torde vara klart, att domstol i mål om äktenskapsskillnad eller hemskillnad enligt 1 § i 1964 års lag även skall kunna upptaga frågor beträffande äktenskaps rättsverkningar, t. ex. om makarnas inbördes underhållsskyldighet, bodelning, skadestånd m. m.⁹ Vad departementschefen sålunda uttalat torde få tillerkännas allmän giltighet. Övervägande skäl synes tala för att, om svensk domstol dömer till äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan utländska makar, därmed sammanhängande följdfrågor rörande äktenskapets rättsverkningar skall kunna upptagas i målet i den utsträckning som är möjlig i interna svenska förhållanden. Alldeles självklar är dock inte principen eftersom en svensk dom i dylika följdfrågor kanske inte kan exekveras, t. ex. om den inte erkänns i makarnas hemland, och därför kan framstå som mer eller mindre meningslös.

GB saknar bestämmelser om internt forum för frågor om underhållsskyldighet mot make som ej upptages i äktenskapsmål. Man är därför hänvisad till de allmänna bestämmelserna i 10 kap. RB. De regler som här främst kommer i fråga är 1 § första stycket, enligt vilket laga domstol i tvistemål i allmänhet är rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist, och 3 § första stycket första punkten, enligt vilken den som inte äger känt hemvist inom riket får i tvist rörande betalningsskyldighet sökas där honom tillhörig egendom finns. Sistnämnda bestämmelse har ansetts tillämplig även i mål om underhållsbidrag till make

⁵ Undén, Studier del II s. 5 ff, 19 ff.

⁶ NJA II 1912 s. 59.

⁷ Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 106 f, jfr Undén, Studier del II s. 30 f.

⁸ En dissens i högsta domstolen beträffande motiveringen torde få fattas som uttryck i varje fall för tvekan, huruvida frågor om makes underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad som anses falla inom tillämpningsområdet för konventionen och 1912 års lag, se Malmar i SvJT 1937 s. 376 f.

⁹ Prop. 1964:168 s. 46.

efter äktenskapsskillnad, se NJA 1950 s. 464.¹⁰

För internordiska förhållanden föreskrivs i 1931 års förordning, att i samband med yrkande om hemskillnad eller äktenskapsskillnad må även av samma eller annan myndighet prövas frågor om tillfälligt hävande av sammanlevnaden, bodelning, skadestånd, underhållsskyldighet samt vårdnad om barn (8 § första st.). Vidare föreskrivs, att yrkande, som senare väcks angående underhållsskyldighet eller vårdnad om barn, upptages i stat, där den mot vilken talan riktas har hemvist, även om yrkandet avser ändring av beslut som meddelats i annan stat. Kan enligt lagen i stat, där hemskillnad eller äktenskapsskillnad meddelats, underhållsbidrag till hemskild eller frånskild make ej vidare utdömas eller höjas utöver förut bestämt belopp, må dock yrkande om sådant bidrag eller höjning därav ej upptagas i någon av de övriga staterna (8 § andra st.). Vid prövning av underhållsfrågor som avses i 8 § används i varje stat där gällande lag (9 §).

Äktenskaps rättsverkningar med avseende på *makars förmögenhetsförhållanden* bestäms enligt 1912 års lag i brist på avtal av lagen i den stat mannen vid tiden för äktenskapets ingående tillhörde. Detta gäller såväl fast som lös egendom. Ändring, som under äktenskapet skett beträffande makarnas eller enderas nationalitet, är utan verkan i detta avseende (1 § 2 mom.). Haagkonventionen och 1912 års lag upptager sålunda den s.k. oföränderlighetsprincipen.¹¹

I enlighet med medgivande i konventionen uppställer 1912 års lag den skyddsföreskriften till förmån för tredje man, att främmande lag, som enligt 1 § skall tillämpas vid bedömning av makars inbördes förmögenhetsförhållanden inte må här i riket åberopas gentemot tredje man, innan hos den rätt som har att mottaga äktenskapsförord mellan makarna skriftligen angivits att den främmande lagen skall tillämpas på makarnas inbördes förmögenhetsförhållanden. Sådan anmälan registreras på samma

sätt som äktenskapsförord (2 § 1 mom.). Det uppställs ej som förutsättning för bestämmelsens tillämpning att tredje man var i god tro. Tredje man torde i allmänhet äga åberopa sig på den främmande lag som i och för sig är tillämplig på makarnas inbördes förhållanden, även om anmälan ej skett.¹² Främmande lag som varit bestämmande för makars inbördes förmögenhetsförhållanden enligt 1912 års lag har tillämpats ex officio i arvsskattemål utan att anmälan skett.¹³

Behörigheten att *före* äktenskapet sluta avtal om förmögenhetsförhållandena under äktenskapet prövas beträffande vardera maken enligt lagen i den stat han tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående (1 § 3 mom.). Den rättsliga giltigheten av innehållet i sådant avtal och verkan därav bedöms enligt lagen i den stat mannen tillhörde vid äktenskapets ingående (1 § 5 mom.). Möjligheten att *under* äktenskapet träffa avtal om makars inbördes förmögenhetsförhållanden eller att ändra eller upphäva tidigare avtal liksom också den rättsliga giltigheten av innehållet i och verkan av avtal som slutits under äktenskapet prövas enligt lagen i makarnas hemland vid avtalets ingående eller i förekommande fall lagen i den stat de senast gemensamt tillhörde. Ändring får dock inte tillbakaverkande kraft till förfång för tredje man

¹⁰ Bestämmelsen innefattar en direkt internationell reglering, se Karlgren s. 176. Bestämmelserna i 10 kap. RB är dock i allmänhet skrivna med tanke på den interna kompetensfördelningen. Några säkra slutsatser om den internationella kompetensen kan därför inte byggas på dem. Den meningen har visserligen uttalats, att en tvist inte kan upptagas till prövning vid svensk domstol, utan att svensk lag anvisar forum här i riket, se Gärde m. fl., Nya rättegångsbalken, 1949 s. 82, jfr Dennemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål, 1961 s. 60 ff, men ej ens denna tes kan betraktas som säker, jfr Karlgren s. 172.

¹¹ Jfr NJA 1937 s. 438. Oföränderlighetsprincipen tillämpades också i NJA 1915 s. 391 (ej konventionsfall).

¹² Se närmare Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 108 f.

¹³ NJA 1937 s. 438 (tysk lag).

(1 § 4, 5 och 9 mom.). Enligt den lag som är bestämmande för den rättsliga giltigheten av innehållet i avtalet avgörs också, om och i vad mån makar äger bestämma att annan lag skall äga tillämpning i fråga om deras inbördes förmögenhetsförhållanden. Har i visst avtal sådan bestämmelse meddelats, skall i fråga om verkan av avtalet den valda lagen lända till efterrättelse (1 § 5 mom. andra st.).

I fråga om formen för upprättande av äktenskapsförord gäller enligt huvudregeln, att avtalet är giltigt såväl om det upprättats enligt *lex loci actus* som om formföreskrifterna i makarnas nationella lag eller lagar har iakttagits (1 § 6 mom. första st.). Enligt medgivande i konventionen uppställs emellertid i 1912 års lag den föreskriften att svensk lags föreskrifter om äktenskapsförords form och registrering skall lända till efterrättelse i fråga om avtal som svensk medborgare sluter utomlands om makars inbördes förmögenhetsförhållanden (2 § 2 mom.). Vidare föreskrivs, att till formen giltigt avtal, som ej upprättats och registrerats enligt bestämmelserna i GB om äktenskapsförord, inte må här i riket åberopas gentemot tredje man, innan det ingivits till rätten. Avtalet skall registreras i enlighet med vad som gäller om svenskt äktenskapsförord (2 § 3 mom.).

Som förut anförts anses bestämmelserna i 1912 års lag i väsentliga hänseenden analogiskt tillämpliga, när de inte är direkt tillämpliga på grund av Kungl. Maj:ts förordnande. Enligt Undén torde emellertid registrering av anmälan om främmande lags tillämplighet endast kunna avse sådan lag som innefattas i Kungl. Maj:ts förordnanden om 1912 års lags tillämpning.¹⁴

För internordiska förhållanden upptages den centrala bestämmelsen om makars egendomsordning i 3 § i 1931 års förordning. Enligt denna skall rättsverkningarna av äktenskap mellan dem som är och vid äktenskapets ingående var medborgare i fördragsslutande stat såvitt angår makarnas förmögenhetsförhållanden bedömas enligt

lagen i den av staterna där makarna vid äktenskapets ingående tog hemvist. Har båda makarna sedermera tagit hemvist i en annan av staterna, skall den statens lag i stället vinna tillämpning, såvitt ej fråga är om verkan av rättshandling som företagits tidigare. Makes behörighet att råda över fast egendom eller vad därmed är likställt skall, om egendomen är belägen i fördragsslutande stat, alltid bedömas enligt lagen i den staten.

Paragrafen är sålunda tillämplig endast om båda makarna var medborgare i fördragsslutande stat vid äktenskapets ingående och likaså är det när fråga om egendomsordningen aktualiseras. En ytterligare förutsättning är att makarna vid äktenskapets ingående tog hemvist i fördragsslutande stat. Det fallet att makarna till en början tar hemvist utom Norden och senare flyttar dit är inte reglerat i konventionen.

Bestämmelsen avviker som synes i två grundläggande hänseenden från principerna i 1912 års lag. Dels tillämpas domicilprincipen och detta utan det särskilda krav i fråga om domicilets varaktighet som i konventionen uppställs beträffande äktenskaps ingående. Dels har oföränderlighetsprincipen övergivits och statutväxling tillåts. Anledningen till att dessa avvikelser ansågs möjliga från svensk synpunkt var, att förmögenhetsordningens grundläggande principer enligt de nordiska ländernas lagstiftning i sak är gemensamma.¹⁵ De undantag från huvudreglerna som uppställs sammanhänger med att olikheterna mellan de nordiska lagarna på vissa särskilda punkter ansetts så väsentliga, att domicilprincipen och regeln om statutväxling inte kunde restlöst genomföras.¹⁶

Formen för äktenskapsförord, när konventionens bestämmelser om egendomsordningen är tillämpliga, behandlas i 4 §. Enligt denna bestämmelse skall äktenskapsförord mellan dem som är och vid äktenskapets ingående var medborgare i för-

¹⁴ Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 110 f. Jfr även NJA II 1912 s. 77.

¹⁵ NJA II 1932 s. 408.

¹⁶ NJA II 1932 s. 400 ff.

dragsslutande stat samt då tog hemvist i sådan stat, i avseende på formen anses giltigt i envar av de fördragsslutande staterna, ej blott om det tillkommit i enlighet med den lag som enligt 3 § var tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden utan också om det uppfyller formföreskrifterna i stat, där kontrahenterna eller en av dem var medborgare. Däremot har ej regeln locus regit actum uppställts som alternativ, då det ansetts att den skulle få betydelse endast i undantagsfall.

Vad angår förhållandet till tredje man upptages emellertid i art. 4 andra stycket i nordiska familjerättskonventionen det förbehållet, att envar av staterna kan göra äktenskapsförords giltighet mot tredje man beroende av att förordet lagföljs enligt dess lag. Härav har bl. a. Sverige begagnat sig. Enligt 4 § andra stycket i 1931 års förordning må förord, som enligt första stycket skall anses giltigt till formen ehuru det inte upprättats och lagföljts enligt GB, inte åberopas här i riket mot tredje man, innan det blivit ingivet till rätten enligt vad som föreskrivs i GB.

Jurisdiktionsregler rörande boskillnad ges i 5 §. Ansökan om boskillnad mellan makar som avses i 4 § — dvs. som är och vid äktenskapets ingående var medborgare i fördragsslutande stat samt då tog hemvist i sådan stat — skall upptagas i den stat där makarna har hemvist. Har de hemvist i skilda stater, upptages ansökningsen i den stat där den mot vilken ansökningsen är riktad har hemvist eller, om denna stat är Finland (som saknar boskillnadsinstitutet i sin nya äktenskapslagstiftning), i den stat vars lag enligt 3 § är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden.

Dom om boskillnad, som i konventionsfall meddelats i ett nordiskt land, skall enligt 22 § gälla i övriga stater utan särskild stadfästelse och utan prövning av avgörandets riktighet eller av dess förutsättningar med hänsyn till hemvist eller medborgarskap i den ena eller den andra av de fördragsslutande staterna. Beträffande domar i de i 3 § behandlade frågorna om äktenskapets förmögenhetsrättsliga verkningar är

med vissa undantag 1932 års nordiska domskonvention tillämplig.¹⁷

Enligt 6 § gäller 3—5 §§ inte i fråga om äktenskap, vars rättsverkningar enligt lagen i någon av de stater om vilka är fråga skall bedömas enligt äldre äktenskapslagstiftning.

Danmark

Beträffande makars inbördes *underhållsskyldighet* anses dansk lag tillämplig, om den underhållspliktige har hemvist i Danmark.¹ Uppkommer i Danmark fråga om underhållsskyldighet mellan makar med hemvist utomlands, torde stor hänsyn tagas till dansk lag, även om också lagen i den stat där makarna har hemvist vid tidpunkten i fråga beaktas. I fråga om underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad finns i en refererad landsretsdom uttalanden som tyder på att den lag enligt vilken det dömts till skillnad ansetts i princip tillämplig, se UFR 1936 s. 1010.

I dansk rätt finns ett uttryckligt lagstadgande som tar sikte på internationella rättsförhållanden rörande *makars egendomsordning*, nämligen såvitt angår verkan av äktenskapsförord. I § 53 i lov om ægteskabets retsvirkninger stadgas, att lagens bestämmelser äger tillämpning också i fråga om äktenskapsförord som ingås utomlands, när mannen har hemvist (bopæl) i Danmark, dock med det undantaget att kvinnans behörighet att ingå förordet bedöms efter lagen på hennes hemort. Vidare föreskrivs, att om äktenskapsförord har upprättats när mannen inte hade hemvist i Danmark och är giltigt enligt lagen på hans hemort, förordet blir giltigt även i Danmark, om han bosätter sig där, under förutsättning att det inte strider mot retsvirkningsloven, dvs. mot de tvingande bestämmelserna i lagens 4 kap. om äktenskapsförord och andra rättshandlingar mellan makar.² I förhållande till tredje man blir förordet dock giltigt endast

¹⁷ NJA II 1933 s. 21. Nordiska domskonventionen är f. n. föremål för översyn, se riksdomstolens utredning 1969 s. 38 f.

¹ Borum s. 454 f, Borum-Philip s. 111 f.

² Borum-Philip s. 113 f.

under förutsättning att det tinglyses i Danmark.

I dansk lag finns däremot ej några allmängiltiga internationellrättsliga regler om den legala egendomsordningen, när makarna inte upprättat äktenskapsförord. Det är klart, att enligt dansk rätt makarnas ursprungliga egendomsordning bestäms av lagen i det land där mannen hade sitt hemvist vid äktenskapets ingående. Denna mening synes hävdvunnen i doktrinen och stöds av en landsretsdom (UfR 1935 s. 1143). Doktrinen har hittills utgått från att, i brist på giltigt avtal om annat, den sålunda bestämda egendomsordningen är oföränderlig, även om makar som tidigare levt under utländsk lag tar hemvist i Danmark (jfr nyssnämnda landsretsdom).³ I den mån utländsk rätt ej beaktas ex officio⁴ kommer dock i många fall oföränderlighetsprincipen att åsidosättas i den praktiska tillämpningen, t. ex. vid bodelning, därför att ingen av parterna åberopar det ursprungliga egendomsstatutet.

Den härskande meningen uppställer som förutsättning för att utländsk legal egendomsordning skall kunna göras gällande mot godtroende tredje man, att tinglysning skall ha skett av en handling med hänvisning till den främmande egendomsordningen och dennas huvuddrag.⁵ Villkoret att tredje man skall vara i god tro kan måhända inte upprätthållas.⁶

I en diskussion rörande egendomsordningens oföränderlighet mellan höjesteredommer Trolle och professor Philip har Trolle dragit den härskande läran i tvivelsmål.⁷

Trolle hänvisar bl. a. till de svårigheter som denna princip medför i fråga om invandrare från stater, som senare upphört att existera eller där i allt fall samhällsordning och lagstiftning förändrats i grund, eller från områden, som vid ett eller flera tillfällen överförts från en stat till en annan. Han påvisar de olägenheter som tillämpning av främmande rätt medför i fråga om bl. a. makars rådighet över sin egendom, gäldsansvarighetsregler och samspillet med arvsrättsreglerna. Enligt Trolles mening bör legal egendomsskillnad, som gällt enligt den tidigare egendomsordningen, bestå även om makarna flyttar till Danmark; sådana ma-

kar kan enligt Trolles mening inte bli annorlunda ställda än om de enligt dansk rätt hade slutit äktenskapsförord om att deras egendom skulle vara enskild. Trolle finner det rimligt, att en sådan egendomsordning måste tinglysas för att kunna åberopas mot tredje man, men ifrågasätter, om det inte i fråga om egendomsordningens modaliteter är den danska rättens regler om enskild egendom som skall tillämpas. I fråga om makar som tidigare levt under egendomsgemenskap är det enligt Trolles mening en rimlig utgångspunkt att dansk rätts regler om formuefællesskab tillämpas, möjligen med den modifikationen att rådigheten över egendom som medförts till landet förblir oförändrad. Trolle tar i diskussionen sikte på makar med ett kvalificerat domicil, sådana som har för avsikt att stanna i Danmark »till deres dages ende». — Philip försvarar i diskussionen oföränderlighetsprincipen men medger, att främmande egendomsordning kanske ej får tillämpas i den mån den strider mot tvingande regler i dansk rätt, när makarna tar hemvist i Danmark.

Finland

Enligt 1929 års lag angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur skall *makars personliga rättsförhållanden* bedömas enligt lagen i den stat makarna tillhör. Om makarna inte är medborgare i samma stat, må den ena maken inte anses ha större befogenheter gentemot den andra än varderas hemlands lag medger (14 § 1 mom.). Det är sålunda i princip den »svagare» lagen som blir tillämplig, en grundsats som bl. a. förordats i tysk doktrin för vissa fall. Enligt en särskild skyddsregel må dock inte någon under åberopande av främmande lag undandraga sig den underhållsskyldighet som enligt finsk lag åligger en person i hans ställning gentemot make, föräldrar eller barn (57 §).

Äktenskapets rättsverkningar i fråga om *makars förmögenhetsförhållanden* bestäms, med vissa förbehåll till skydd för tredje man, av lagen i den stat mannen tillhörde

³ Borum s. 456 ff, Borum-Philip s. 112.

⁴ Jfr nedan s. 196 f.

⁵ Borum s. 465, Borum-Philip s. 112.

⁶ Jfr Philip i TfR 1959 s. 186.

⁷ Trolle i TfR 1959 s. 39 ff och 392 ff, Philip i TfR 1959 s. 177 ff och 1960 s. 59 ff. Jfr Bentzon i UfR 1932 B s. 142.

vid äktenskapets ingående (14 § 2 mom. i 1929 års lag). I detta hänseende överensstämmer sålunda den finska lagen med 1912 års svenska lag.¹

Trolovade, vilkas förmögenhetsförhållanden eljest efter äktenskapets ingående skulle bedömas enligt främmande stats lag kan genom förord bestämma, att dessa förhållanden skall vara underkastade finsk lag (17 §). Före äktenskapets ingående föreligger sålunda valrätt mellan mannens nationella lag och finsk lag. Bestämmelsen synes ha tillkommit med tanke på trolovade, som har hemvist i Finland eller ämnar bosätta sig där efter giftermålet.²

Trolovads eller makes behörighet att sluta äktenskapsförord skall bedömas enligt lagen i hans hemland. Angående äktenskapsförords form gäller, att om ej annorlunda föreskrivs i den nationella lagen, äktenskapsförord skall anses till formen giltigt, om det upprättats och lagföljts enligt vardera partens hemlands lag eller enligt lagen i den stat där det upprättats (15 §).

De förut antydda förbehållen till skydd för tredje man upptages i 16 § 1 mom. i 1929 års lag. Om makars förmögenhetsförhållanden bestäms av utländsk lag och make vill förbehålla sig rätt att i Finland åberopa den lagen eller äktenskapsförord gentemot tredje man, skall han göra anmälan därom hos rätten. Med sådan anmälan förfars på samma sätt som med äktenskapsförord. I fråga om gåvor mellan makar gäller vissa längre gående skyddsregler till förmån för tredje man.

Vad som föreskrivs om lagföljande av äktenskapsförord, när främmande lag är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden, skall gälla även förord som upprättats och lagföljts i främmande stat av finska medborgare eller av finsk medborgare och utlänning (16 § 2 mom.). Sådant förord kan sålunda med tillämpning av övriga stadganden i 1929 års lag vara giltigt makarna emellan samt mellan ena maken och den andras arvingar, även om det inte lagföljts i Finland.³ Den finska lagen skiljer sig i detta hänseende från 1912 års svenska lag.

Island

Den internationella äktenskapsrätten synes i fråga om makars förmögenhetsförhållanden i allt väsentligt överensstämma med vad som enligt härskande doktrin är dansk rätt på området.¹

Norge

Enligt norsk rätt anses äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende, däribland makars inbördes underhållsplikt, skola bedömas enligt lagen i det land där makarna har hemvist. Tar de hemvist i annat land än tidigare, blir lagen i det nya hemvistlandet bestämmande. Även vid tillfälligt uppehåll i Norge torde vissa norska rättsregler av hänsyn till ordre public kunna komma till användning. Har ena maken hemvist i Norge medan den andra bor i utlandet, torde norsk rätt vara tillämplig på de personliga rättsverkningarna, därest talan väcks vid norsk domstol mot den förra maken.¹ Beträffande bl. a. underhållsfrågor föreskrevs i samband med 1963 års lagstiftning rörande den internationella kompetensen i äktenskapsmål, att om ena parten i sådant mål är bosatt utom riket, rätten inte behöver avgöra frågor om underhåll, även om skyldighet därtill eljest skulle föreligga. Det förutsattes i propositionen med förslag till lagstiftningen, att rätten inte skulle visa saken från sig, om ett norskt domstolsavgörande i frågan kunde ha praktisk betydelse.²

I fråga om valet av tillämplig lag beträffande *makars förmögenhetsförhållanden* torde i huvudsak samma grundsatser tillämpas som enligt dansk rätt. Den skillnaden synes dock föreligga, att egendomsordningen anses bestämd av lagen i den stat

¹ Helsingfors hovrätt har dock i ett särpräglat fall använt en individualiserande metod och tillämpat finsk lag, ehuru mannen vid äktenskapets ingående var tysk medborgare, se Fischler i SvJT 1966 s. 368 ff.

² Jfr Grönvall s. 112 f.

³ Grönvall s. 237.

¹ Leske-Loewenfeld s. 334 f.

¹ Gaarder s. 89.

² Ot. prp. nr 19/1962—63 s. 18 f.

där makarna tog sitt första gemensamma hemvist (så att ej mannens hemvist blir ensamt avgörande). För denna ståndpunkt finns stöd i en dom av Eidsivating lagmannsrett (NRt 1942 s. 214). Enligt lagmannsrettens dom skulle också principen om egendomsordningens oföränderlighet tillämpas i norsk rätt. Domen avsåg förhållandet mellan makarna. Regeln har kommit till uttryck också i andra domar.³ Enligt en av høyesterettsdommer Gaarder uttalad mening torde tinglysning fordras för att en utländsk egendomsordning skall kunna åberopas gentemot tredje man. I avsaknad av uttryckligt lagstöd skulle det dock inte finnas utrymme för att tinglysa det förhållandet i och för sig, att främmande lag är tillämplig på egendomsordningen. I stället skulle man gå den omvägen att vardera maken anses förpliktad gentemot den andra att upprätta ett äktenskapsförord som redovisar deras förmögenhetsförhållanden och som sedan kan tinglysas.⁴ Trolles kritik av oföränderlighetsprincipen i dansk rätt medför enligt Gaarder att man inte längre kan uppfatta denna princip lika bokstavligt som tidigare. Man får vara beredd på att den är föremål för undantag, i vart fall det undantaget att den inte kan upprätthållas mot tvingande regler i det nya domicillandets lag.⁵

I fråga om formen för äktenskapsförord torde regeln *locus regit actum* vara åtminstone fakultativt tillämplig. Är makarnas förmögenhetsförhållanden underkastade norsk rätt, torde det vara tillräckligt att norska formföreskrifter iakttagits, även om förordet upprättats utomlands. Frågan om äktenskapsförordets materiella giltighet regleras av den lag som är bestämmande för makarnas förmögenhetsordning. Enligt Gaarder måste dock tvingande norska rättsregler iakttagas, om makarna har hemvist i Norge.⁶

England

Internationellrättsliga frågor rörande äktenskapets rättsverknningar i personligt hänseende behandlas i England som frågor om

jurisdiktion snarare än som frågor om lagval, så att engelsk lag tillämpas så snart domstolen är kompetent. I äktenskapsmål (*matrimonial causes*) torde engelsk domstol, om den är behörig i huvudsaken, upptaga även följdfrågor rörande t. ex. underhållsbidrag och vårdnad om barn. Domstolarna sägs emellertid diskretionärt underlåta att ta upp följdfrågor till prövning, om deras avgörande skulle bli helt utan verkan.¹

Engelsk internationell äktenskapsrätt gör i fråga om makarnas egendomsordning skillnad mellan lös och fast egendom samt mellan fall då äktenskapsförord finns och fall då förord saknas.²

När äktenskapsförord saknas, bestäms den ursprungliga egendomsordningen i fråga om lös egendom av lagen i den stat där mannen hade domicil vid tiden för äktenskapets ingående.³ Om makarna vid äktenskapets ingående har för avsikt att omedelbart taga domicil i annan stat än mannens tidigare domicilstat och tillika är ense om att lagen i den nya domicilstaten skall tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden, blir möjligen det nya domicilet avgörande.⁴

Huruvida engelsk rätt tillämpar oföränderlighetsprincipen i fråga om makars lösa egendom, när äktenskapsförord ej finns, eller om lagen i makarnas (mannens) nya domicilland blir tillämplig vid domicilväxling, synes vara en öppen fråga. Inom doktrinen föreligger sympatier för den ståndpunkten, att egendomsordningen vid domicilbyte visserligen i princip förändras till överensstämmelse med den nya domicillagen, men att »välförvärvade rättigheter» enligt den gamla egendomsordningen består.⁵

Finns äktenskapsförord, reglerar detta

³ Gaarder s. 90. Jfr också NRt 1963 s. 518.

⁴ Gaarder s. 90. Det synes dock ovisst, om detta förfarande tillämpas i praxis.

⁵ Gaarder s. 92, jfr overrettssakfører Grahl-Madsen i TfR 1960 s. 183 ff.

⁶ Gaarder s. 92.

¹ Dicey and Morris s. 302 f.

² Graveson s. 299.

³ Dicey and Morris s. 638 ff.

⁴ Jfr Cheshire s. 458 ff.

⁵ Dicey and Morris s. 640 ff, Graveson s. 304, jfr Cheshire s. 460 ff.

makarnas egendomsordning även i internationellrättsliga förhållanden, så länge det ej strider mot engelsk »public policy».⁶ Tillämplig lag i fråga om den rättsliga giltigheten av innehållet i förordet och verkan av detsamma är »the proper law of the contract».⁷ Hur behörigheten att upprätta äktenskapsförord skall bedömas är omtvistat.⁸ Förord anses giltigt i formellt hänseende åtminstone om det överensstämmer med formföreskrifterna i antingen *lex loci contractus* eller *lex causae* (»the proper law of the contract».)⁹

Verkan av ett äktenskapsförord ändras inte, om parterna efter dess ingående byter domicil.¹⁰

Äktenskapets rättsverkningar med avseende på fast egendom bestäms i princip av lagen på den ort där egendomen är belägen, *lex rei sitae*.¹¹ I fråga om fast egendom i England synes det undantaget gälla, att om makarna uttryckligen eller underförstått avtalat annan egendomsordning än den som följer av engelsk rätt, sådant avtal i princip blir gällande dem emellan och att därvid »the proper law of the contract» blir tillämplig i fråga om avtalets verkan.¹²

Frankrike

I Frankrike bygger den internationella familjerätten på nationalitetsprincipen. Äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende bestäms av lagen i den stat där makarna är medborgare, när båda tillhör samma stat. Får båda makarna medborgarskap i annan stat, blir i stället lagen i den staten tillämplig. Om makarna har skilda medborgarskap, har tidigare lagen i mannens hemland ofta tillerkänts företräde i rättspraxis. Med avseende på äktenskapskillnad har emellertid *la Cour de cassation fr. o. m.* »fallet Rivièrè» 1953 tillämpat lagen i den stat där båda makarna har hemvist, när de tillhör skilda stater.¹ Denna rättspraxis har slagit igenom också i fråga om äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende, när makarna tillhör skilda stater.² Frågor om underhållsskyldighet makar emellan torde i princip bedömas enligt den lag som är be-

stämmande för äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende, dock med betydande utrymme för tillämpning av fransk rätt av hänsyn till ordre public.³

Den franska internationellrättsliga regleringen av *makars förmögenhetsförhållanden* präglas av läran om partsviljans autonomi, varvid i brist på uttryckligt avtal parternas vilja fingeras på grundval av vissa presumptionsregler. I realiteten tillämpas närmast domicilprincipen eller en individualiserande metod. När makar saknar äktenskapsförord och tvist uppstår vid fransk domstol om vilken egendomsordning som gäller för dem, kan domstolens uppgift sägas i princip vara att avgöra, till vilket land tyngdpunkten av makarnas ekonomiska intressen kunde lokaliseras vid tiden för äktenskapets ingående.⁴ Eftersom tvisten regelmässigt uppkommer lång tid efter äktenskapets ingående kan uppgiften ibland framstå som nära nog olöslig och resultatet synes kunna bli överraskande.⁵ Rättspraxis utgår dock från att lagen på den ort där makarna tog sitt äktenskapliga domicil (*domicile matrimonial*) vid äktenskapets ingående i första hand är bestämmande för makarnas egendomsordning, även om denna presumption kan motbevisas. *La Cour de cassation* ålägger de underordnade domstolarna att ta hänsyn till samtliga omständigheter under beaktande »notamment» eller »spécialement» av det äktenskapliga domicilet. Detta är den plats där makarna vid äktenskapets ingående avser att etablera sig på ett stadigvarande sätt och faktiskt också gör

⁶ Dicey and Morris s. 629 ff.

⁷ Dicey and Morris s. 631 ff, 635 f, Cheshire s. 464 f, 469 ff, Graveson s. 300 ff.

⁸ Jfr Graveson s. 300 med Dicey and Morris s. 632 ff och Cheshire s. 465 ff.

⁹ Dicey and Morris s. 632, Cheshire s. 468 f, Graveson a.a. s. 300.

¹⁰ Dicey and Morris s. 637 f, Cheshire s. 464 f, Graveson s. 303.

¹¹ Dicey and Morris s. 519 ff, 524 f, jfr Cheshire i *Recueil des cours* 1963 — I (Tome 108) s. 135, Graveson s. 300 f, s. 304.

¹² Dicey and Morris s. 530 ff.

¹ Se nedan s. 148.

² Batiffol s. 481.

³ Batiffol s. 483 f.

⁴ Batiffol s. 681 ff.

⁵ Se Rabel Vol. I s. 371.

det. I allmänhet sammanfaller det äktenskapliga domicilet med makarnas legala domicil vid tiden för äktenskapets ingående.⁶

Vid sidan av det äktenskapliga domicilet har rättspraxis vid bestämmande av makars egendomsordning beaktat makarnas gemensamma nationalitet (eller mannens nationalitet). Tidvis synes det ha förelegat en tendens att underställa egendomsordningen personalstatutet, men i allmänhet torde den nationella lagen ha tillämpats såsom vald av parterna. Nyare doktrin har tolkat denna rättstillämpning så att parternas nationalitet utvisar var de har sitt »véritable domicile matrimonial». I rättstillämpningen har den nationella lagen också tillämpats under förutsättning att makarna bevarat sin »esprit de retour» till hemlandet eller rentav sitt »domicile d'origine» i detta land.⁷

Om makarna upprättat äktenskapsförord rörande sina förmögenhetsförhållanden, tillämpas i första hand den lag till vilken förordet uttryckligen hänvisar. Saknas sådan hänvisning, ankommer det på domstolarna att med hänsyn till avtalets innehåll och övriga omständigheter avgöra, vilken lag parterna kan antagas ha valt.⁸

Giltigheten av innehållet i ett äktenskapsförord och verkan därav bestäms av den lag som finnes tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden. Behörigheten att ingå äktenskapsförord bedöms däremot enligt personalstatutet. I fråga om formen för äktenskapsförord gäller regeln locus regit actum, åtminstone i dess fakultativa form, medan den franska rättens regler om publicitet i fråga om äktenskapsförord synes skola iakttagas, om äktenskapet ingås i Frankrike.⁹

Frågan huruvida den ursprungligen valda egendomsordningen är oföränderlig torde bedömas enligt den lag som är bestämmande för makarnas egendomsförhållanden.¹⁰

Gällande fransk rätt, sådan den kommit till uttryck i domstolarnas praxis, har blivit föremål för allvarlig kritik av moderna författare. Reformarbete pågår sedan lång tid tillbaka.

Schweiz

Beträffande äktenskaps rättsverkningar i personligt hänseende torde i allmänhet domicilprincipen tillämpas.¹ I fråga om schweiziska medborgare med hemvist i utlandet godtages dock återförvisning till schweizisk rätt (art. 28 NAG). Följdverkningarna av hem- eller äktenskapsskillnad som meddelats i Schweiz bedöms enligt schweizisk rätt i egenskap av lex fori och skillnadsstatut.²

De schweiziska internationellrättsliga reglerna rörande makars egendomsordning är invecklade. Särskilda regler gäller för schweiziska medborgare resp. utlänningar, för makar med hemvist i Schweiz resp. utomlands och för förhållandet mellan makarna inbördes resp. mellan makarna och tredje man.

I fråga om utländska makar som vid äktenskapets ingående tog hemvist i Schweiz bedöms deras inbördes förmögenhetsförhållanden enligt schweizisk lag. Som äktenskapligt hemvist anses i tveksamma fall mannens hemvist vid tiden för äktenskapets ingående (art. 19 NAG).

Om utländska makar, som haft sitt första äktenskapliga hemvist utomlands, tar hemvist i Schweiz, förblir enligt huvudregeln främmande lag tillämplig på deras inbördes egendomsförhållanden, t. ex. vid bodelning i anledning av makes död (art. 19 och 32 NAG). Makarna har dock möjlighet att med tillåtelse av vederbörande kantonala myndigheter avtala, att schweizisk rätt skall tillämpas på deras inbördes förhållanden — med tillbakaverkande kraft (art. 20 NAG).³

I fråga om förhållandet till tredje man tillämpas alltid schweizisk rätt, så länge makarna har hemvist i Schweiz. Särskilt gäller detta med avseende på hustruns

⁶ Batiffol s. 683 f, jfr Kahn i Clunet 1967 s. 398 f.

⁷ Batiffol s. 687 ff.

⁸ Batiffol s. 689 ff.

⁹ Batiffol s. 695 ff.

¹⁰ Batiffol s. 699 f.

¹ Schnitzer Band I s. 425 ff.

² Schnitzer Band I s. 417 f.

³ Schnitzer Band I s. 435.

rättsställning gentemot mannens borgenärer i dennes konkurs eller vid utmätning (art. 19 andra stycket NAG). Beträffande förhållandet till tredje man tillämpas sålunda inte oföränderlighetsprincipen. Statutväxling påverkar dock i princip inte verkan mot tredje man av rättshandlingar som ingåtts tidigare.⁴

Om utländska makar som tar hemvist i Schweiz har tidigare ingått äktenskapsförord enligt utländsk lag, krävs inregistrering i Schweiz för att förordet skall erhålla verkan mot tredje man. Endast en egendomsordning som i allt väsentligt överensstämmer med någon enligt ZGB tillåten sägs kunna bli föremål för inregistrering.⁵

För schweiziska makar som har sitt första äktenskapliga hemvist i en främmande stat skall egendomsordningen bestämmas enligt schweizisk rätt, såvida ej enligt den främmande statens lag skall tillämpas där gällande rätt (art. 31 första stycket NAG). Presumtionen är sålunda för tillämpning av den nationella lagen, men valet mellan nationalitetsprincip och domicilprincip lämnas likväl åt domicilstatens avgörande. I fråga om schweiziska makar som haft hemvist i Schweiz men tar hemvist utomlands utgår schweizisk rätt från oföränderlighetsprincipen men överlämnar avgörandet till domicilstatens lag. Det stadgas, att de förmögenhetsrättsliga förhållandena som grundlagts i Schweiz inte ändras, under förutsättning att den utländska lagen inte uppställer hinder för deras fortbestånd (art. 31 andra stycket NAG).

När schweiziska makar som haft hemvist utomlands återvänder till Schweiz, gäller också i första hand oföränderlighetsprincipen i förhållandet mellan makarna inbördes (art. 31 tredje stycket NAG). Det har gjorts gällande, att makarna borde upprätta äktenskapsförord om att en ev. utländsk egendomsordning fortfarande skall gälla för deras inbördes förhållanden.⁶ Lagtexten utvisar dock endast, att makarna kan med tillstånd av vederbörande kantonala myndigheter träffa avtal om att schweizisk rätt skall bli tillämplig på deras inbördes förmögenhetsförhållanden, när dessa utom-

lands varit underkastade främmande lag (art. 31 tredje stycket och art. 20 NAG). Med avseende på makarnas förmögenhetsrättsliga förhållanden gentemot tredje man gäller i allt fall schweizisk rätt, om makarna har hemvist i Schweiz (art. 31 tredje stycket och art. 19 andra stycket NAG).

När det döms till äktenskapsskillnad i Schweiz, anses schweizisk lag tillämplig i fråga om rättsverkningarna av skillnaden, oavsett parternas medborgarskap. Detta gäller också angående uppgörelsen av makarnas egendomsförhållanden, om de inte hade egendomsskillnad. Enligt schweizisk lag (art. 154 ZGB) uttager vardera maken den egendom som anses tillhöra honom. Endast överskott som uppstått under äktenskapet fördelas enligt grunderna för den egendomsordning som gällt under äktenskapet. Underskott skall däremot bäras av mannen, om han inte visar att det orsakats av hustrun. Vid hemskillnad i Schweiz kan domstolen förordna att tidigare gällande egendomsordning skall bestå, om det finnes lämpligt. Vardera maken kan dock påfordra övergång till egendomsskillnad (art. 155 ZGB).⁷

Föbundsrepubliken Tyskland

Enligt tysk internationell privaträtt gäller, att de personliga rättsförhållandena mellan tyska makar bedöms enligt tysk lag, även om makarna har hemvist i utlandet (art. 14 första stycket EGBGB). Har mannen förlorat sitt tyska medborgarskap, medan hustrun behållit sitt, tillämpas också tysk lag (art. 14 andra stycket EGBGB). Förstnämnda bestämmelse tillämpas analogt i fråga om makar som båda tillhör samma främmande stat. Deras inbördes personliga rättsförhållanden bedöms sålunda efter deras nationella lag. Vad som skall anses gälla, när makarna tillhör skilda stater och art.

⁴ Schnitzer Band I s. 435.

⁵ Schnitzer Band I s. 440 f.

⁶ Se hänvisning i Schnitzer Band I s. 442.

⁷ Schnitzer Band I s. 448 f, Beck i Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, utg. av Gmür, Band V:II 1932 s. 468 f.

14 andra stycket EGBGB inte är direkt tillämplig, är omtvistat.¹ Som den övervägande meningen kan kanske den ståndpunkten betecknas, att äktenskapets rättsverkningar i så fall skall bedömas enligt mannens lag. I fråga om äktenskapets rättsverkningar i personligt hänseende är statutväxling möjlig. Verkan av hem- eller äktenskapsskillnad på de personliga rättsförhållandena mellan makar, främst deras inbördes underhållsskyldighet, regleras av den lag som enligt EGBGB är bestämmande för rätten att vinna skillnad. I allmänhet gäller lagen i den stat som mannen tillhörde. Om äktenskapsskillnad vunnits på talan av hustrun och hon var tysk medborgare, tillämpas i stället tysk rätt.²

I fråga om *makars förmögenhetsförhållanden* stadgas i art. 15 EGBGB: Egenomsordningen i äktenskapet skall bedömas enligt tysk lag, om mannen vid tiden för äktenskapets ingående var tysk medborgare. Förvärvar mannen tyskt medborgarskap efter äktenskapets ingående eller har utländska makar hemvist i Tyskland, skall lagen i den stat mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående vara bestämmande för den äktenskapliga egenomsordningen. Makarna kan dock sluta äktenskapsförord, även om det skulle vara förbjudet enligt den främmande lagen.

Principen i nyssnämnda lagstadgande har i tillämpningen utvidgats till en fullständig allsidig kollisionsnorm: egenomsordningen bestäms enligt lagen i den stat som mannen tillhörde vid tiden för äktenskapets ingående. Oföränderlighetsprincipen gäller sålunda. Även på detta område accepteras emellertid renvoi och detta i fråga om såväl återförvisning som vidareförvisning.³

I en särregel, som främst har betydelse för fast egendom, stadgas att de internationellprivaträttsliga bestämmelserna i fråga om bl. a. makars egenomsordning inte skall tillämpas beträffande egendom, som inte finns i det land vars lag enligt dessa bestämmelser är tillämplig och som är underkastad särskilda föreskrifter enligt lagen i den stat där den finns (art. 28 EGBGB). Utan vidare är klart, att denna bestämmel-

se skall tillämpas i fråga om fideikommiss o. l. Den härskande läran inom doktrinen tillägger emellertid denna bestämmelse en mycket vidsträckt betydelse och vill tillämpa *lex rei sitae* i fråga om egendom i stat, vars internationellprivaträttsliga bestämmelser underkastar egendomen en särreglering (som t. ex. amerikansk lag i fråga om fast egendom).⁴

Egendomsstatutet, dvs. mannens personalstatut vid tiden för äktenskapets ingående, är i allmänhet bestämmande också för äktenskapsförord. Det reglerar sålunda i princip frågor om när äktenskapsförord får upprättas, vilket innehåll förordet kan ha och vilken verkan t. ex. viljefel medför i fråga om förordets giltighet.⁵ I fråga om formen för äktenskapsförord torde *lex loci contractus* och *lex causae* (egendomsstatutet) tillämpas alternativt.⁶

Tysk rätt uppställer två betydelsefulla undantag från huvudregeln om att äktenskapsförord är underkastade egenomsstatutet. Om främmande lag är egenomsstatut men mannen blir tysk medborgare eller utländska makar båda har hemvist i Tyskland, kan makarna som förut nämnts sluta äktenskapsförord, även om de inte skulle kunna göra det enligt egenomsstatutet. Enligt en intern materiellrättslig bestämmelse (§ 1409 andra stycket BGB) kan makar, av vilken endera har hemvist i utlandet, genom äktenskapsförord avtala, att en i hemvistlandet gällande egenomsordning skall gälla mellan dem. Förutsättning för bestämmelsens tillämpning är sålunda att tysk rätt är egenomsstatut, och denna fortsätter att

¹ Jfr Dölle i *Das internationale Familienrecht* s. 64 ff, Kegel i *Soergel/Siebert* s. 753 f.

² Se Kegel i *Soergel/Siebert* s. 810, jfr Massfeller i *Das internationale Familienrecht* s. 213, 219.

³ Jfr Kegel i *Soergel/Siebert* s. 772, Raape s. 333 f. Oföränderlighetsprincipen har dessutom övergivits i ny lagstiftning av år 1969 om flyktingars egenomsordning.

⁴ Så t. ex. Raape s. 334, Wolff s. 200. Jfr däremot Kegel i *Soergel/Siebert* s. 945 f, i *Internationales Privatrecht* s. 144 ff.

⁵ Se t. ex. Kegel i *Soergel/Siebert* s. 769 ff.

⁶ Wolff s. 203, Kegel i *Soergel/Siebert* s. 771. Jfr dock Raape s. 330 f.

bestämna sådana frågor som t. ex. möjligheten att ändra förordet.⁷

Vad angår skyddet för tredje man gäller, att makar som båda har hemvist i Tyskland kan med avseende på en rättshandling eller dom i rättegång åberopa mellan dem gällande utländsk egendomsordning mot tredje man endast om egendomsordningen hade införts i vederbörande register eller tredje man kände till densamma, när rätts-handlingen företogs eller rättegången inled- des (art. 16 EGBGB). Vidare gäller vissa bestämmelser till skydd för tredje man, när make, som lever under en utländsk egen- domsordning, driver rörelse i Tyskland.⁸

Enligt ett tyskt förslag till reform av den internationella äktenskapsrätten, utarbetat av en kommission inom der Deutsche Rat für internationales Privatrecht, skall även i fråga om egendomsordningen den i Tyskland grund- lagsfästa principen om mannens och kvinnans likaberättigande genomföras och oföränderlig- hetsprincipen övergivnas. Förslaget uppställer samma regel för de egendomsrättsliga och de personliga rättsverkningarna av äktenskap. För äktenskapets rättsverkningar skall i tur och ordning gälla lagen i den stat 1. som båda makarna tillhör, 2. som båda makarna under äktenskapet senast tillhört, under förutsättning att den ena av dem alltjämt är medborgare i den staten, 3. där båda makarna vanligen vistas (sich gewöhnlich aufhalten), 4. där båda ma- karna under äktenskapet senast vanligen vis- tats, under förutsättning att endera alltjämt uppehåller sig där, 5. där båda makarna uppe- håller sig, 6. där båda makarna under äkten- skapet senast uppehållit sig.

Blir på grund av statutväxling tysk lag till- lämplig och har makarna träffat avtal om viss egendomsordning, skall den tidigare rätten fortfarande gälla för denna.⁹

USA

Varje amerikansk delstat har sin egen in- ternationella familjerätt. Endast i vissa hän- seenden utövar USAs högsta domstol en konstitutionell kontroll. Delstaternas rätt, som i stor utsträckning består av »case law», tar främst sikte på förhållandet mel- lan delstaterna inbördes (interstatlig rätt). Här kan endast antydvas några grunddrag.

I USA torde domstol, som anses behörig att upptaga frågor om underhållsskyldighet

mellan makar, i allmänhet tillämpa *lex fori*.¹ Särskilda bestämmelser gäller enligt the Uniform Reciprocal Enforcement of Support Act — en uniform lagstiftning som avser att göra det lättare för under- hållsberättigade att erhålla exigibelt under- hållsavgörande i en annan delstat och som antagits av så gott som samtliga stater, ehuru den efter successiva ändringar gäller i olika versioner för skilda grupper av sta- ter.²

Konflikter i interstatliga förhållanden uppkommer med avseende på *makars egen- domsordning* därigenom att vissa stater på grundval av främst spansk rätt i viss ut- sträckning baserar sin legala egendomsord- ning på egendoms gemenskap, medan egen- domsskillnad är huvudregel i de flesta del- stater på samma sätt som i nutida engelsk rätt. Nutida doktrin synes hylla den upp- fattningen, att den ursprungliga egendoms- ordningen bestäms av mannens domicillag vid tiden för äktenskapets ingående eller möjligen av vardera makens domicillag så- vitt angår egendom ägd av honom. Efter domicilbyte under äktenskapet torde enligt huvudregeln tidigare förvärvat egendom förbli gemensam eller enskild alltefter den tidigare egendomsordningen (modaliteterna bestäms dock måhända av lagen i den stat där egendomen finns) och detsamma gäller för substitut, så länge källan kan spåras (»the source doctrin»). Huruvida egendom som utgör nyförvärv blir gemensam eller enskild, bedöms däremot enligt lagen i den nya domicilstaten. Från de grunddrag som sålunda i allmänhet torde gälla avviker dock lagstiftningen i vissa stater. I fråga om fast egendom synes den allmänna me- ningen vara, att *lex rei sitae* bestämmer egendomsordningen, såvitt angår egendom som endera maken ägde vid äktenskapets ingående, men detta är inte obestrift. Vad

⁷ Kegel i Soergel/Siebert s. 770.

⁸ Se t. ex. Kegel i Soergel/Siebert s. 775 ff.

⁹ Vorschläge und Gutachten s. 18 ff.

¹ Bergmann USA s. 59, Rabel Vol. I s. 350, jfr dock Ehrenzweig s. 405 f, som kritiserar denna lösning liksom också valet av den underhållsskyldiges domicillag.

² Se Ehrenzweig s. 406 ff.

angår fast egendom som förvärvats under äktenskapet kan troligen tillämpning av *lex rei sitae* också betecknas som huvudregel, men jämväl på detta område har »the source doctrine» stort inflytande, så att fast egendom i en stat med egendomsskillnad, förvärvad för penningmedel av makar med domicil i en stat med egendomsgemenskap, kan komma att anses som gemensam egendom.³

Många frågor som enligt kontinental rätt bedöms enligt egendomsstatutet torde enligt amerikansk uppfattning regleras enligt andra rättsregler, t. ex. inom kontraktsrätten. Särskilt giltigheten av äktenskapsförord synes i stor utsträckning bedömas enligt kontraktsrättsliga kollisionsnormer. Äktenskapsförord, upprättade av utomlands domicilierade makar som senare invandrat i USA, har i viss utsträckning tolkats restriktivt av amerikanska domstolar, så att de antagits inte omfatta egendom som förvärvats efter invandringen.⁴

Öststaterna

Vissa av de bilaterala rättshjälpkonventionerna mellan de olika öststaterna innehåller internationellrättsliga bestämmelser också om äktenskaps rättsverkningar i personligt och förmögenhetsrättsligt hänseende.¹ Innehållet i dessa bestämmelser växlar. I allmänhet utgår de från nationalitetsprincipen med subsidiär tillämpning av domicilprincipen. Tillämplig lag blir sålunda i första hand lagen i den fördragsslutande stat som makarna tillhör eller, om de tillhör var sin fördragsslutande stat, lagen i den stat där de har eller senast haft gemensamt hemvist. Åtminstone konventionen mellan Polen och Sovjetunionen av år 1957 bygger dock i första hand på domicilprincipen.² Konventionen mellan Polen och Östtyskland har en särskild bestämmelse rörande äktenskapsförord för fall när makarna inte tillhör samma stat. I sådant fall tillämpas lagen i den stat där förordet ingåtts.³

Sovjetunionens nya grunder för lagstiftning rörande äktenskap och familj synes

sakna direkt tillämpliga internationellrättsliga regler rörande äktenskaps rättsverkningar. Åtminstone tidigare synes i första hand *lex fori* ha använts i Sovjetunionen också i fråga om rättsverkningarna av äktenskap mellan utländska medborgare.⁴

Av särskilt intresse i detta sammanhang är den nya internationellrättsliga lagstiftningen i Polen, Tjeckoslovakien och Östtyskland. Enligt den polska lagen om internationell privaträtt av år 1965 bestäms makars personliga och ekonomiska rättsförhållanden av deras gemensamma nationella lag. Denna tillämpas också i fråga om rätten att ingå, ändra eller upphäva äktenskapsförord. Ekonomiska rättsförhållanden som grundas på äktenskapsförord bestäms av makarnas gemensamma nationella lag vid den tidpunkt då förordet upprättades. Har makarna inte någon gemensam nationell lag, tillämpas i stället lagen i den stat där de har hemvist, medan polsk lag blir bestämmande, om makarna inte heller har hemvist i samma stat (art. 17). Enligt den tjeckoslovakiska lagen om internationell privat- och processrätt av år 1963 bestäms makars personliga och ekonomiska rättsförhållanden av lagen i den stat där de

³ Jfr Marsh, *Marital property in conflict of laws*, Seattle 1952, Mueller, *Die Grundfragen des internationalen Güter- und Erbrechts der Ehegatten in der Rechtsprechung der Vereinigten Staaten*, i *RabelsZ* 1934 s. 252 ff, *Rabel Vol. I* t. ex. s. 353 ff, 362 ff, 383 f, *Ehrenzweig* s. 647 ff, *Goodrich* s. 244 ff, *Stumberg* s. 312 ff, *Bergmann, USA* s. 56 ff. Jfr em. Herzog i *Revue critique de droit international privé* 1968 s. 607 ff, enligt vilken the Court of Appeals i staten New York i ett par rättsfall rörande makars egendomsordning har tillämpat en individualiserande metod.

⁴ Se *Rabel Vol. I* s. 392 ff, 396.

¹ Se Makarov, *Quellen des internationalen Privatrechts*, Band II *Texte der Staatsverträge*, 2 uppl. 1960 — (lösbladssystem) 18, 19, 20, 22, 23, 27, 28 a—28 d och 28 f. Jfr *Valladao* i *Recueil des cours* 1962 — I (Tome 105) s. 139.

² Se Makarov a.a. nr 22 art. 29.

³ Se Makarov a.a. nr 18 art. 22.

⁴ Se *Grzybowski, Soviet private international law*, 1965 s. 128. *Szászy, Private international law in the European people's democracies*, 1964 s. 348 ff och *Szászy i Recueil des cours* 1964 — I (Tome 111) s. 288 f.

är medborgare eller, om de är medborgare i olika stater, av den tjeckoslovakiska lagen. Egendomsordning som grundar sig på avtal bedöms enligt den lag som var bestämmande för makarnas ekonomiska rättsförhållanden vid tidpunkten för avtalet (art. 21). Enligt promulgationslagen till den östtyska familjelagboken av år 1965 bestäms makars personliga och ekonomiska rättsförhållanden samt underhållsanspråk av lagen i den stat där de är medborgare eller, om de är medborgare i olika stater, av den östtyska lagen (§ 16). Innebörden åtminstone av de polska⁵ och tjeckoslovakiska⁶ bestämmelserna, sannolikt också av den östtyska bestämmelsen, är att principen om egendomsstatutets oföränderlighet övergivits såvitt angår den legala egendomsordningen.⁷

4.3 Reformbehov

1912 års lag, som direkt gäller allenast i förhållande till vissa stater, betraktades redan från början som ett provisorium. Sedan den interna familjerätten reviderats skulle undersökas, om inte lagen kunde ersättas av en lag med ett åtminstone till sina huvuddrag allmängiltigt innehåll.¹ Någon dylik undersökning har inte kommit till stånd. Sverige har sedermera uppsagt den Haagkonvention på vilken lagen bygger, och det är i hög grad osäkert, huruvida det för lagens tillämpning uppställda villkoret om ömsesidighet numera är uppfyllt i förhållande till någon främmande stat. Detta osäkerhetstillstånd kan inte få bestå.

De summariska bestämmelser i 1912 års lag som rör makars inbördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende har knappast varit föremål för kritik eller särskild uppmärksamhet överhuvud. Det är emellertid tydligt att de måste underkastas en översyn, om lagen i övrigt skall ersättas av ny lagstiftning.

I fråga om lagens bestämmelser rörande äktenskaps ekonomiska rättsverkningar föreligger ett uppenbart praktiskt behov av ny lagstiftning. Lagens regler utgår från att lagen i den stat som mannen tillhörde vid

tiden för äktenskapets ingående skall tillämpas. Nationalitetsprincipens tillämpning kan bl. a. komma i eklatant strid med vad som faktiskt tillämpats i makars äktenskap t. ex. när de inflyttat från ett land där domicilprincipen gäller. Vad särskilt angår det företräde som getts mannens nationalitet var det förstaeligt vid lagens tillkomst, eftersom hustrun då regelmässigt genom giftermålet förvärvade mannens nationalitet, om hon tillhörde annan stat. Enligt medborgarskapslagstiftningen i många länder, bl. a. Sverige, har giftermålet numera inte i och för sig någon inverkan på hustruns nationalitet. Det företräde som getts mannens lag framför hustruns, om makarna tillhör skilda stater, står knappast i god överensstämmelse med den svenska familjerättens allmänna grundsats om makars likställighet² och synes i allt fall representera en förlegad ståndpunkt. Att t. ex. makar som gifter sig och tar hemvist i Sverige skall vara underkastade lagen i främmande stat endast därför att mannen är medborgare där, kan ej gärna anses sakligt motiverat.

Den i 1912 års lag upptagna principen om att makars egendomsordning under hela äktenskapet skall i huvudsak vara underkastad lagen i en viss stat medför svårigheter. Den leder t. ex. till att makar som sedan länge är svenska medborgare kan vara underkastade utländsk egendomsordning därför att mannen vid äktenskapets ingående tillhörde främmande stat. Denna stat kan numera ha upphört att existera. Detta gäller bl. a. för baltiska flyktingar som kom hit efter sista världskriget. Många lever här i den felaktiga tron att svensk lag är tillämplig. Kanske upptäcks först vid ena makens död, att främmande lag är tillämplig, med åtföljande överraskningar. Konsekvenserna av oföränderlighetsprincipen har i Danmark påtalats av højesterets-

⁵ Szer i Clunet 1966 s. 347, 349.

⁶ Kucera i Clunet 1966 s. 792, Bystrický i Bulletin de droit tchécoslovaque 1963 s. 246.

⁷ Se i övrigt beträffande öststaterna anförda arbeten av Szászy.

¹ Se ovan s. 34.

² Schmidt i Festskrift tillägnad Birger Ekeberg, 1950 s. 468.

dommer Trolle, som starkt ifrågasatt dess lämplighet.³ Också från svensk sida har frågan upptagits till diskussion.⁴ Oföränderlighetsprincipen har för nordiska förhållanden övergivits redan genom nordiska familjerättskonventionen år 1931. De olägenheter som oföränderlighetsprincipen föranleder torde i och för sig motivera en översyn av 1912 års lag. Denna måste gå ut på att vinna regler som ger möjligheter till anpassning efter den miljö med vilken makarna införlivas.

En annan viktig fråga gäller hur reglerna om makars egendomsordning och om arvsrätt skall kunna samordnas i internationellt rättsliga sammanhang. Familjerättskommittén anser, att frågan bäst löses inom den internationella arvsrättens ram och återkommer till frågan i motiveringen till förslaget till lag om internationellt rättsliga förhållanden rörande dödsbo.

Familjerättskommitténs enkät i december 1964 upptog tre frågor rörande äktenskapsrättsverkningar. Frågorna avsåg endast makars förmögenhetsförhållanden. Av svaren från bl. a. Stockholms stads rättshjälpsanstalt, Göteborgs stads rättshjälpsanstalt och enskilda advokater framgår, att svårigheter relativt ofta uppstår när främmande lag skall tillämpas beträffande makars förmögenhetsförhållanden.

Ett avsevärt antal remissinstanser förordar, att domicilprincipen i större utsträckning tillämpas beträffande makars förmögenhetsförhållanden. Några av dem, bl. a. Stockholms rådhusrätt och Stockholms stads rättshjälpsanstalt, vill låta domicilet följa utslaget, när makarna har olika nationalitet, andra synes benägna att förorda en mera generell användning av domicilprincipen. Endast ett mindre antal remissinstanser synes vilja motsätta sig att domicilprincipens användning vidgas på hithörande område. Utlandssvenskarnas förening har motsatt sig tillämpning av domicilprincipen såvitt angår svenskar som är bosatta utomlands, åtminstone om båda makarna är svenska medborgare.

Ungefär två tredjedelar av dem som ytt-

rat sig om oföränderlighetsprincipen förordar, att det införs möjlighet till statutväxling. Ett tiotal remissinstanser, bland dem Stockholms läns landstings och Göteborgs stads rättshjälpsanstalter, förordar tillämpning av svensk lag för utländska makar som viss tid haft hemvist här i riket. Statutväxling med anledning av nytt hemvist avstyrks dock av åtskilliga remissinstanser, t. ex. av Göteborgs rådhusrätt under hänvisning till svårigheterna att fixera den kritiska tidpunkten. Flera av dem som förordar statutväxling med anledning av nytt hemvist tillstyrker också, att svensk lag blir tillämplig på makars förmögenhetsförhållanden sedan de båda förvärvat svenskt medborgarskap. Statutväxling med anledning av ändrad nationalitet tillstyrks av ytterligare ett tiotal remissinstanser, bl. a. Stockholms rådhusrätt och Göteborgs rådhusrätt. Åtskilliga remissinstanser, bl. a. Malmö stads rättshjälpsanstalt och Utlandssvenskarnas förening, anser dock att statutväxling bör tillåtas endast när makarna avtalar därom. Utlandssvenskarnas förening anför, att automatiskt verkande ändringar i makars förmögenhetsordning inte synes lämpliga, därför att de lätt kan medföra att makarna svävar i villfarelse om vad som gäller för dem.

4.4 *Kommitténs lagförslag*

Vid ny lagstiftning om äktenskapsrättsverkningar bör eftersträvas att den, i motsats till 1912 års lag, görs allmängiltig och alltså ej begränsas att gälla i förhållande till vissa stater. Genom konventioner kan vid behov — liksom i nordiska förhållanden — göras avsteg från vad som eljest skall gälla. Frågan om tillämpning av nationalitet eller hemvist som anknytningsfaktum bör prövas enligt de överväganden som kommittén gjort inledningsvis.¹

I 1912 års lag behandlas först *makars in-*

³ TfR 1959 s. 39 ff, 392 ff.

⁴ Malmström i Förhandlingarna å det tjugoundra nordiska juristmötet i Reykjavik, Domicilprincip eller nationalitetsprincip? s. 15.

¹ Se ovan s. 46 ff.

Bördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende och därefter förmögenhetsordningen. Till det förra avsnittet räknas bl. a. makars inbördes underhållsskyldighet. Även i en ny lag torde denna ordning vara lämplig.

Det är svårt att finna någon hållbar principiell grund för att frågor om makars inbördes underhållsskyldighet skall bedömas enligt viss lag. De sammanhänger med egendomsordningen i äktenskapet men även med miljön och andra växlande förhållanden. Att såsom 1912 års lag bygga på medborgarskapslandets lag kan ej vara lämpligt, när makarna på allvar slagit sig ned i annat land. I valet mellan nationalitet och hemvist som anknytningsfaktum kommer man närmare ett praktiskt lämpligt resultat, om hemvistet läggs till grund för regleringen. I så fall uppkommer emellertid bl. a. frågan vems hemvist som skall vara bestämmande, om familjen är splittrad.

Familjerättskommittén har ansett, att man kan avstå från att försöka lösa detta och liknande spörsmål från principiella utgångspunkter och att man kan i stort sett nöja sig med att tillämpa *lex fori* dvs. svensk lag när talan väcks här i riket. Talan om underhåll torde i själva verket sällan komma under svensk domstols prövning, om inte åtminstone svaren är stadigvarande bosatt här. Ur praktisk synpunkt är det även en avgjord fördel, om domstolen får tillämpa *lex fori*. I sak bör detta också vara acceptabelt när det gäller underhåll. Den svenska rätten bygger i hithörande frågor på en allmän skälighetsprövning vid vilken olika hänsyn kan vägas mot varandra. I den mån underhållsfrågor även i främmande lag är underkastade en motsvarande allmän skälighetsprövning gör det ej i sak någon större skillnad vilken lag som tillämpas. Beträffande sådana fall då större skiljaktigheter föreligger mellan svensk och främmande lag kan framhållas, att frågor om underhåll i allmänhet uppkommer i samband med hem- eller äktenskapsskillnad. Enligt kommitténs förslag skall talan om hemskillnad alltid och talan om äktenskapsskillnad som regel här i riket prövas

enligt svensk lag. Det är önskvärt, att domstolen i princip kan bedöma förutsättningsarna för och verkningarna av hem- eller äktenskapsskillnad enligt en och samma lagstiftning. Regleringen av underhållsfrågan är i utländsk rätt ej sällan direkt beroende av utgången i skillnadsålet. Det skulle då bli förenat med speciella svårigheter att kombinera tillämpning av svensk lag i skillnadsfrågan med tillämpning av utländsk lag i underhållsfrågan. När underhållsfrågor här i riket väcks utan samband med hem- eller äktenskapsskillnad, är det ej fråga om så långsiktiga avgöranden att man överhuvud har anledning tveka inför tillämpning av *lex fori*.

Frågor om makars inbördes underhållsskyldighet som uppkommer här i riket synes sålunda kunna bedömas enligt svensk lag (1 §). Vid den skälighetsbedömning som förutsätts får man bl. a. beakta den egendomsordning som gäller för makarna. Även andra särskilda omständigheter bör beaktas. Om hustrun begär underhållsbidrag och hon lever i ett land där det är väsentligt svårare för en kvinna att försörja sig än i Sverige, måste t. ex. hänsyn tas därtill.

Andra frågor om makars inbördes personliga rättsförhållanden torde mera sällan komma under rättslig prövning. De kunde därför kanske lämnas oreglerade i internationellrättsligt hänseende. Å andra sidan torde det ej föreligga något hinder att underkasta dem samma reglering som underhållsfrågorna, dvs. i princip tillämpa svensk lag.

Kommittén övergår härefter till den mera komplicerade frågan vilken lag som skall vara bestämmande för *makars egendomsordning* (egendomsstatut). Det är tydligt, att man inte här kan nöja sig med att tillämpa *lex fori*, såsom kommittén förordat beträffande makars inbördes personliga rättsförhållanden. 1912 års lag bygger som förut nämnts på nationalitetsprincipen liksom fallet är med finsk lag, under det att dansk, isländsk och norsk rätt hyllar domicilprincipen.

Medborgarskapet är under normala om-

ständigheter ett varaktigt och vanligen lätt konstaterbart anknytningsfaktum. Detta är en given fördel, inte bara när makars egendomsordning blir föremål för domstols prövning utan även när makarna själva, deras advokater, boutredningsmän o. a. har att ta ställning till hithörande spörsmål. Att konstatera hemvist i internationellrättslig mening kan ej sällan vara betydligt svårare. Särskilt kan det vara vanskligt att i efterhand bestämma den tidpunkt då sådant hemvist först förelåg i en viss stat. Ibland för också makar en så ambulerande tillvaro att de kan sägas ha hemvist lika väl i den ena som i den andra staten. Att makar numera ofta flyttar från ett land till ett annat är känt. Medborgarskap har av dessa skäl som anknytningsfaktum ett visst företräde framför hemvist. Eftersom domicilprincipen råder på flera håll är det emellertid här liksom på andra områden angeläget att också tillmäta hemvistet betydelse i lämplig omfattning.

De fall då det ur svensk synpunkt är angeläget att reglera makars egendomsordning är i främsta rummet, när makarna är svenska medborgare eller har hemvist i Sverige. Kommittén har övervägt att lämna övriga fall oreglerade i lagen. Härigenom skulle undvikas att ge bestämmelser som binder rättstillämpningen beträffande situationer som vi inte kan överblicka. Vi skulle med en sådan metod få möjlighet att godtaga den ordning från vilken makarna själva kanske under lång tid utgått och undgå att fingera en ordning som inte stämmer med verkligheten. Kommittén har inte trott, att det skulle möta så stora svårigheter att utan stöd av uttrycklig lag konstatera vad som faktiskt gällt makarna emellan. Det är ju inte så sannolikt att just de tveksamma eller komplicerade fallen från främmande land kommer under svensk domstols bedömning. Å andra sidan kan det naturligtvis väcka vissa betänkligheter att, när vi f. n. har en reglering som ansetts — åtminstone analogiskt — omfatta alla situationer, lämna betydande luckor i en ny lag. Kommittén har därför efter samråd med finska kommitterade valt att ge ett

mera täckande regelsystem och i stället sökt att på olika vägar minska risken för att tillämpningen av reglerna skall bli verklig-hetsfrämmande. Inte minst kan den möjlighet till statutväxling som bör finnas bidra till att lagstiftningen blir mera verk-lighetstrogen än nu.

Kommittén har med dessa utgångspunkter ansett, att en ny lag bör som en första regel i ämnet upptaga att egendomsordningen för makar som båda vid äktenskaps ingående är medborgare i en viss stat skall regleras av den statens lag (2 § första st.). Denna regel, som alltså utgår från nationalitetsprincipen, blir tillämplig t. ex. när makar som är svenska medborgare vid äktenskapets ingående tar hemvist utom Norden, vare sig det sker på kontinenten eller i något annat land. Bestämmelsen torde motsvara utlandssvenskarnas önskemål. Svenskar som tar hemvist utomlands torde sålunda i allmänhet inte önska att utländsk lag blir tillämplig på deras egendomsordning i äktenskapet, så länge de inte definitivt skurit av banden med vårt land. Om de undantagsvis satt sig in i hemvistlandets lagstiftning, kan det tänkas, att de föredrager dess egendomsordning för makar. De bör i så fall ha möjlighet att göra äktenskapsförord därom som skall respekteras här (5 §).

Även frånsatt möjligheten att välja tillämplig lag genom äktenskapsförord bör den angivna huvudregeln vidkännas betydelsefulla undantag. Om den stat där makarna är medborgare inte själv låter den nationella lagen vara bestämmande för egendomsordningen, bör den lag som medborgarskapsstaten anvisar som tillämplig bli utslagsgivande (2 § fjärde st.). Det blir i allmänhet inte fråga om annat än hemvistlandets lag, låt vara att kraven på hemvist kan växla och att även det engelska domicilbegreppet här kan få betydelse. Om renvoi godtages i dessa fall, bidrager det till att minska risken för en verklighetsfrämmande reglering.

Om makarna vid äktenskapets ingående tillhör olika stater, ger den nyssnämnda huvudregeln inte någon ledning. Att i så

fall såsom för närvarande låta mannens nationalitet bli utslagsgivande torde — som kommittén förut antytt — inte kunna komma i fråga för framtiden. Det återstår då knappast annan möjlighet än att låta hemvist vid äktenskapets ingående bli bestämmande för makarnas egendomsordning. Kommittén förordar därför en regel, enligt vilken i nu berörda fall lagen i den stat där makarna tog hemvist vid äktenskapets ingående skall tillämpas (2 § andra st.). Om hemvistlandets lag föreskriver att annan lag skall tillämpas, bör det emellertid gälla (2 § fjärde st.). I en sådan situation torde det t. ex. vara lämpligast att godtaga eventuell föreskrift i hemvistlandet att mannens nationella lag skall tillämpas. Även här bidrager renvoi till att minska risken för en verklighetsfrämmande reglering.

Regeln om hemvistets utslagsgivande betydelse när makar vid äktenskapets ingående tillhör olika stater bör gälla även när makarna då tog hemvist här i riket. Motsvarande bör gälla, om de tog hemvist i Finland. Härom har de svenska och finska kommitterade varit ense. Familjerättskommittén har emellertid inte ansett sig böra stanna härvid utan undersökt, huruvida man inte skulle kunna inom det nordiska rättsområdet uppnå en i huvudsak likformig behandling av alla fall då makar vid äktenskapets ingående tar hemvist i Norden.

Som nyss nämnts tillämpar Danmark, Island och Norge för sin del domicilprincipen i hithörande frågor. Makar som vid äktenskapets ingående är medborgare i utomnordisk stat blir sålunda underkastade dansk resp. isländsk eller norsk lag, om de då tog hemvist i Danmark resp. Island eller Norge. Detta gäller alltså även om de var medborgare i en och samma främmande stat och är f. ö. också tillämpligt om endast endera maken var medborgare i utomnordisk stat. I fråga om nordiska medborgare som vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat gäller enligt den nordiska konventionen i ämnet undantagslöst, att lagen i hemvistlandet blir bestämmande för egendomsordningen.

En sådan reglering som tillämpas i Danmark, Island och Norge får huvudsakligen betydelse, om makarna separerar eller endera dör medan de alltjämt bor i den stat där de tog hemvist vid äktenskapets ingående. Att då kunna tillämpa hemvistlandets lag på deras egendomsförhållanden innebär uppenbara praktiska fördelar. Domicilprincipen är bl. a. särskilt lämpad för mera blygsamma förhållanden därför att mindre bönen belastas hårt av de utredningskostnader som tillämpning av främmande rätt för med sig. Många utläningar som vid äktenskapets ingående slår sig ned i Norden torde inte då ha några avsevärda tillgångar. Vad som finns när bodelning blir aktuell har i så fall huvudsakligen förvärvats under äktenskapet, om inte arv e. l. tillfallit dem. Med hänsyn till vår ekonomiska standard torde makarna i flertalet fall ha förvärvat betydligt större tillgångar än om de stannat i medborgarskapslandet. Det förefaller inte orimligt, att det nordiska hemvistlandets regler om giftorätt m. m. då tillämpas beträffande makarnas egendom.

Familjerättskommittén har ansett, att vårt land kan godtaga vad som nu gäller i Danmark, Island och Norge, när makar som är utomnordiska medborgare vid äktenskapets ingående tar hemvist där. De finska sakkunniga har däremot inte varit beredda att gå lika långt. De har funnit ovisst, om fördelarna av att Norden med en sådan reglering skulle kunna behandlas som en enhet i aktuellt hänseende är tillräckligt stora för att motivera denna avvikelse från huvudregeln, vilken medborgare i utomnordiska stater kunde ha svårt att finna sig i. De finska sakkunniga har också framhållit, att man genom att avstå från den ifrågasatta regleringen skulle uppnå bättre konformitet med reglerna om arvsstatut.

Enligt familjerättskommitténs mening skulle det innebära en betydande fördel, om både Finland och Sverige godtog vad som gäller i de andra nordiska staterna i fråga om egendomsordningen för makar som vid äktenskapets ingående tar hemvist där. Att regelsystemet inte blir reciprokt sy-

nes inte böra tillmätas utslagsgivande betydelse. Om den angivna regleringen godtages, behöver man överhuvud inte undersöka vilken nationalitet makarna hade vid äktenskapets ingående, när det kan konstateras att de då tog hemvist i nordiskt land. Vi skulle också överlag undgå att, när utomnordiska medborgare vid äktenskapets ingående slår sig ned i Danmark, Island eller Norge och sedan flyttar till Sverige, underkänna den danska, isländska eller norska egendomsordning som de med all sannolikhet ansett sig underkastade. Den ståndpunkt som t. v. intagits på finsk sida ger naturligtvis anledning till frågan, huruvida vårt land bör införa den angivna regleringen även om Finland inte gör det. Enligt kommitténs mening bör frågan besvaras jakande. Kommittén hyser också den förhoppningen, att förnyade överväganden från finsk sida kan leda till en gemensam reglering av frågan. Med hänsyn härtill har kommittén ansett sig böra framlägga förslag om att egendomsordningen för makar som vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat skall anses bestämd av den statens lag, oavsett om makarna eller endera var medborgare i utomnordisk eller i nordisk stat (2 § tredje st.). Det får övervägas, huruvida man, om den finska ståndpunkten slutligt vidhålls, bör bibehålla den generella formuleringen eller bör i stället för orden »nordisk stat» direkt ange Danmark, Island, Norge och Sverige. Även om den generella formuleringen används, följer av kommitténs förslag om renvoi (2 § fjärde st.), att regeln inte blir tillämplig om utomnordiska makar vid äktenskapets ingående tog hemvist i Finland.²

Det hittills sagda har avsett egendomsordningen vid äktenskapets ingående. Som förut antytts bör möjlighet finnas att under äktenskapet övergå till annan egendomsordning (statutväxling). Frågan gäller i första hand, huruvida den omständigheten att makar byter nationalitet eller hemvist bör föranleda därtill. I andra hand kommer statutväxling genom äktenskapsförord i fråga.

Kommittén har i likhet med de finska sakkunniga ansett, att byte av medborgarskap kan utgöra en rimlig grund för statutväxling men att det är mera vanskligt att knyta sådan rättsföljd till byte av hemvist. Det kan verka försåtligt, om makar utan att närmare reflektera däröver glider över från en egendomsordning till en annan, särskilt om det föreligger en betydande skillnad mellan den ena och den andra lagens system. Om statutväxling förutsätter ändrad nationalitet, kan makarna förmodas vara inställda på att det nya medborgarskapslandets lag skall reglera deras egendomsförhållanden i fortsättningen.

Ett för våra förhållanden praktiskt fall då statutväxling av nämnda anledning bör äga rum gäller, att makar, vilkas egendomsordning skall anses bestämd av utomnordisk lag, tar hemvist här och blir svenska medborgare. I sådant fall synes för tiden därefter svensk lag böra tillämpas på deras egendomsordning (3 § första st.). Därvid bör dock ej göras ändring i vad som gällde beträffande enskild egendom som de redan hade när de blev svenska medborgare. Om makarna är observanta på frågan och inte önskar att statutväxling äger rum, bör de kunna genom äktenskapsförord avtala, att dittills tillämpad lag alltjämt skall gälla (5 §). Kommittén har övervägt, huruvida statutväxling bör äga rum även när makar, vilkas egendomsordning är bestämd av utomnordisk lag, under äktenskapet tagit och viss längre tid (t. ex. fem år) haft hemvist i vårt land eller i annat nordiskt land, utan att bli medborgare i hemviststaten, men har av redan anförda skäl inte funnit en sådan regel lämplig. Det kan i detta sammanhang nämnas, att svenskt medborgarskap brukar regelmässigt kunna erhållas sedan vederbörande haft hemvist här i riket i sju år. När makar under äktenskapet tar hemvist här, bör de också kunna genom äktenskapsförord bestämma, att svensk lag skall omedelbart bli tillämplig på deras egendomsordning (5 §). De kan därigenom övergå till svensk egendomsord-

² Om 2 § tredje st. i 2 kap. skulle komma att utgå, bör även 3 § andra st. utelämnas.

ning utan att avvakta, att de blir svenska medborgare.

Till de anförda bestämmelserna bör fogas en särskild reglering beträffande statutväxling i Norden. Som förut nämnts förordar kommittén, att egendomsordningen för makar som vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat skall bestämmas av hemvistlandets lag, oavsett vilken nationalitet makarna har. Om makarna därefter tar hemvist i annat nordiskt land, bör enligt kommitténs mening — liksom nu gäller för nordiska medborgare — statutväxling till det nya hemvistlandets lag äga rum (3 § andra st.), medan däremot ändringar i fråga om medborgarskapet inte bör tillmätas betydelse så länge makarna alltjämt har hemvist i Norden. Den internordiska regleringen i nordiska familjerättskonventionen skulle sålunda även i fråga om statutväxling tillämpas på medborgare i utomnordisk stat som vid äktenskapets ingående tog hemvist i nordisk stat. De finska sakkunniga har anfört betänkligheter mot detta undantag från den föreslagna huvudregeln om statutväxling som förutsätter byte av både medborgarskap och hemvist. Familjerättskommittén har även på denna punkt ansett sig böra förorda, att den nyssnämnda internordiska regleringen tillämpas. Detta torde vara möjligt även om Finland inte skulle ansluta sig därtill. Bestämmelsen i fråga blir inte tillämplig, om makar som är medborgare i samma utomnordiska stat flyttar från Finland till annat nordiskt land, eftersom makarna enligt den finska ståndpunkten inte anses underkastade nordisk lag i fråga om den ursprungliga egendomsordningen.³

Vad angår fall, då makar som har svensk egendomsordning under äktenskapet tar

hemvist i och blir medborgare i utomnordisk stat synes ej lämpligt att upptaga någon bestämmelse som direkt föreskriver statutväxling för sådant fall. En sådan föreskrift skulle snarare skapa förvirring än bidra till anpassning, eftersom statutväxling alltjämt är något sällsynt inom den internationella familjerätten och man inte kan förutsäga att det nya medborgarskapslandet för sin del stadgar eller medger statutväxling av nämnda anledning. Däremot synes vi böra godtaga statutväxling, när det nya medborgarskapslandet ger föreskrift därom (4 §). Om den främmande staten däremot inte föreskriver statutväxling, blir — såvitt på oss ankommer — den lag som tidigare ansetts bestämmande för makarnas egendomsordning alltjämt tillämplig. Om statutväxling skall inträda enligt den främmande statens lag men makarna önskar behålla sin tidigare egendomsordning, bör de kunna avtala därom genom äktenskapsförord (5 §) som vi alltså skall respektera. Huruvida det kommer att respekteras även i den främmande staten, förblir en öppen fråga som vi inte kan inverka på utan konventionsreglering. De regler som nu förordats för det fallet att makar med svensk egendomsordning tar hemvist i och blir medborgare i utomnordisk stat bör gälla även i andra fall då makar med egendomsordning som anses bestämd enligt lagen i viss stat tar hemvist i och blir medborgare i annan stat. Regleringen blir tillämplig även när makar, vilkas egendomsordning är bestämd av lagen i annan nordisk stat, tar hemvist

³ Enligt den officiella statistiken flyttade åren 1965—1967 följande antal icke nordiska medborgare mellan Sverige och Danmark, Finland resp. Norge (ev. isländska medborgare dock inräknade eftersom de ej redovisas särskilt i den tryckta statistiken):

Utflytnings- resp. inflytningsland	Antal utflyttade från Sverige till vidstående land			Antal inflyttade till Sverige från vidstående land		
	1965	1966	1967	1965	1966	1967
Danmark	64	68	68	117	114	74
Finland	35	30	33	58	85	40
Norge	36	29	40	68	58	45

i och är eller blir medborgare i utomnordisk stat.

Huruvida man i Danmark, Island eller Norge kommer att utanför den nordiska konventionens område godtaga statutväxling i fråga om makars egendomsordning, är tills vidare ovisst. Även om lagstiftaren i dessa länder eller något av dem inte upptager frågan, har man dock efter den diskussion som förts på området anledning förmoda, att statutväxling skall godtagas i praxis om makarna byter hemvist. Kommittén vill framhålla, att det — såsom redan antytts — kan tänkas att överenskommelse i hithörande frågor kan komma att framdeles ingås med andra än nordiska stater. I den mån reciprocitet påfordras får då göras de avsteg från här förordade regler som påkallas därav. Såvitt möjligt bör dock undvikas att bryta den enhetliga reglering för Norden som ev. kan uppnås på grund av kommitténs förslag.

I tydlighetens intresse upptager förslaget en bestämmelse om att statutväxling ej inverkar på giltigheten av rättshandling som make företagit medan ännu främmande lag var tillämplig, t. ex. om mannen med stöd av rådighet över hustruns egendom företagit en rättshandling som rörde denna (6 §).

Kommittén har redan i olika sammanhang framhållit, att förslaget ger makar vidsträckt möjlighet att genom äktenskapsförord reglera vilken lag som skall anses tillämplig på deras egendomsordning. Det har synts ändamålsenligt att i denna del tillåta stor valfrihet, men fältet bör ej lämnas alldeles fritt. Kommittén anser, att makarna bör kunna välja lagen i stat, till vilken finns anknytning genom någondera makens medborgarskap eller hemvist (5 §). Makarnas val av egendomsordning skall inom dessa gränser godkännas även om det innebär statutväxling. En reglering genom äktenskapsförord kan t. ex. vara praktisk när makar flyttar från ett land till ett annat och snarast möjligt vill underkasta sig det nya landets lag, eller om det är ovisst

vilken lag som skall anses tillämplig och makarna vill få klarhet härom. Med tanke på fall då makar enligt svensk lag — eller utländsk lag — skulle bli underkastade statutväxling men makarna vill hindra denna ändring föreslås, att de genom äktenskapsförord skall kunna avtala att lagen i stat, till vilken dittills funnits sådan anknytning som nyss nämnts, alltjämt skall gälla.

Internationellrättsliga frågor om tillämpning av äktenskapsförord uppkommer inte bara när det gäller lagval utan även i andra sammanhang. Kommittén förordar, oavsett ändamålet med förordet, en liberal reglering såväl beträffande behörighet att upprätta förord som beträffande formkrav (7 §).

I fråga om makars inbördes förhållanden i övrigt kan här nämnas, att vissa bestämmelser i GB som avser att ge skydd åt den svagare parten i äktenskapet enligt förslaget skall upprätthållas även i fråga om makar som i övrigt är underkastade utländsk egendomsordning. Förfarandet vid bodelning eller liknande uppgörelse skall också såvitt möjligt regleras av svensk lag. (8 och 12 §§.)

Regleringen av makars egendomsordning har betydelse ej blott för makarna själva och deras rättssinnehavare utan även för *tredje man*. Enligt 1912 års lag får främmande lag som skall tillämpas vid bedömande av makars inbördes förmögenhetsförhållanden ej här i riket åberopas mot tredje man innan skriftlig anmälan skett hos rätten om att den främmande lagen skall äga tillämpning på makarnas inbördes förmögenhetsförhållanden. Med dylik anmälan förfars på samma sätt som med äktenskapsförord.

Behovet av skyddsregler i denna riktning är uppenbart. Särskilt med avseende på rådigheten över makars egendom men även i fråga om gäldsansvaret kan annars obehagliga överraskningar uppstå för tredje man. Som förut omtalats förekommer dylika skyddsregler också i åtskilliga utländska lagar. Gentemot en reglering som för-

utsätter att tredje man skall vara tillgodosedd genom registrering här i riket av utländsk egendomsordning kan dock riktas befogade anmärkningar. Tredje man torde sällan kontrollera huruvida anmälan till äktenskapsregistret skett, och systemet är alltför formellt.

Kommittén förordar i dessa hänseenden till en början, att vad främmande lag innehåller om inskränkningar i makes rådgighet över sin egendom inte får åberopas mot tredje man i fråga om rättshandling som rör fast egendom eller tomträtt här i riket (9 §), vare sig maken är bosatt här eller utomlands. Vidare bör utländsk egendomsordning ej få åberopas mot tredje man i fråga om giltigheten av annan rättshandling som make ingår medan han är bosatt här i riket. Make bör också som regel svara för sin gäld med egendom som tillhör honom, även om andra maken enligt utländsk rätt har rådgighet däröver. Även i vissa andra hänseenden bör tredje man kunna åberopa svensk lag. (10 och 11 §§.)

Frågan när svensk domstol är behörig att upptaga ansökan om boskillnad regleras för nordiska förhållanden i nordiska familjerättskonventionen.⁴ I övrigt saknas bestämmelser i ämnet och frågan synes föga diskuterad i litteraturen.⁵ Kommittén utgår från att ansökan om boskillnad kan upptagas här i riket — förutom när svensk egendomsordning är tillämplig — åtminstone när makar med utländsk egendomsordning är svenska medborgare eller har hemvist här i riket och behov av boskillnad kan anses föreligga. Om egendomsordningen bestäms av främmande lag, förutsätts givetvis, att den innebär någon form av egendoms-gemenskap. Angående forum finns bestämmelser i 15 kap. 15 § GB.

Beträffande de materiella grunderna för boskillnad synes vanligen anses, att de skall bedömas enligt den lag som är bestämmande för makarnas egendomsordning.⁶ För tillämpning av egendomsstatutet kan tala, att boskillnadsgrunderna i viss lag regelmässigt är anpassade till egendomsordningens tekniska konstruktion i den lagen. Det synes

dock inte finnas så starka skäl för att hålla fast vid tillämpningen av egendomsstatutet, om man överger de principiella utgångspunkterna för 1912 års lag. Med hänsyn till boskillnadsbestämmelsernas karaktär av skyddsregler synes det rimligt, att svensk lag får tillämpas i fråga om grunderna för boskillnad, när ansökan därom anses kunna tas upp av svensk domstol. Blivande bodelning skall däremot äga rum med tillämpning av egendomsstatutet och 12 § i förevarande kapitel.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förevarande kap. av lagförslaget vill kommittén anföra följande.

1 §.

Enligt 1912 års lag skall makars inbördes rättigheter och skyldigheter i personligt hänseende bedömas enligt lagen i makarnas hemland. Nationalitetsväxling tillerkänns betydelse under förutsättning att båda makarna förvärvar medborgarskap i samma land. Regler om svensk domstols behörighet att upptaga hithörande frågor saknas i lagen men finns däremot i den nordiska regleringen.

Det förefaller inte nödvändigt att nu meddela några särskilda bestämmelser om svensk domstols behörighet att pröva frågor om underhållsskyldighet mellan makar eller om makars inbördes personliga rättsförhållanden i övrigt. Vanligen torde talan i sådana frågor väckas i samband med äktenskapsmål, och när äktenskapsmål kan

⁴ Se ovan s. 95.

⁵ Se dock Undén, Studier Del II s. 38, Westring s. 297 f. Undén anför, att boskillnadsansökan av utlänning bör upptagas av svensk myndighet under förutsättning att boskillnadsdom här i landet repekteras av hemlandets lag (som då samtidigt antages vara äktenskapsstatut).

⁶ Westring s. 297, NJA II 1932 s. 414, jfr Undén, Studier Del II s. 38. Jfr också NJA 1931 s. 403 med kommentarer av Beckman s. 66, Eek, Internationell privaträtt s. 165, Karlgren s. 132, Malmar i SvJT 1937 s. 376. Domstolarnas utslag synes dock ej medge några bestämda slutsatser om att svensk lag tillämpades på grund av att den var egendomsstatut.

upptagas av svensk domstol framgår av 3 kap. i förslaget. I andra fall torde man också i framtiden kunna räkna med att den make mot vilken talan riktas i allmänhet har hemvist här i riket i rättegångsbalkens mening.

Förslaget reglerar däremot frågan om tillämplig materiell lag rörande underhåll. Enligt förslaget skall *svensk lag tillämpas i frågor rörande makars inbördes underhållsskyldighet*. De huvudsakliga skälen har angivits i den allmänna motiveringen till förrevarande 2 kap. Ytterligare kan anföras, att främmande lag kan innehålla bestämmelser t. ex. om att underhållsbidrag skall uppgå till viss procent av den underhållsskyldiges inkomst och att dylika bestämmelser bl. a. med hänsyn till olikheter i fråga om beskattningen kan vara oanvändbara för svenska förhållanden. Även i utlandet finns tendenser att tillämpa det egna landets lag. Förutom i angloamerikansk rätt möter vi exempel härpå i Frankrike och i våra nordiska grannländer, även i Finland.

Den bestämmelse som i 1 § första stycket upptagits om makars inbördes skyldighet att bidra till familjens underhåll omfattar ej endast sådan underhållsskyldighet mot familjen resp. mot make som behandlas i 5 kap. GB utan även underhållsskyldighet enligt 7 kap. FB mot makarnas barn under särlevnad eller mot andra makens barn eller adoptivbarn. I fråga om underhållsskyldighet mot barn är det dock endast fördelningen av den ekonomiska bördan mellan makarna som regleras. Bestämmelsen i 1 § andra stycket om rätt till underhåll efter äktenskaps återgång, vid hemskillnad eller efter äktenskapsskillnad rör inte underhållsskyldigheten mot makarnas barn. I punkt 4 i övergångsbestämmelserna upptages emellertid en föreskrift om tillämplig lag i frågor om underhåll till barn som upptages i äktenskapsmål.

Enligt förslaget skall prövningen av underhåll inte ske enbart enligt svensk lag utan också med skäligen beaktande av makarnas egendomsordning, om den bestäms av främmande lag, och övriga särskilda omständigheter.

Makarnas egendomsordning bör t. ex. särskilt beaktas, om mannen förvaltar hustrun tillhörig egendom. Har hustrun i sådant fall tillgångar av någon betydelse som står under mannens förvaltning, kan detta leda till att under äktenskapets bestånd ett större underhållsbidrag tillerkänns henne än om hon själv förvaltade egendomen. När det är fråga om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad, kan en sådan omständighet som att make blir utan andel i vad som förvärvats under äktenskapet givetvis utgöra skäl till att maken får större underhållsbidrag än som eljest skolat utgå, t. ex. för att han skall kunna skaffa sig bostad och bohag.

Bland övriga särskilda omständigheter som skall beaktas kan nämnas, att den underhållsberättigade lever i ett land där de faktiska behoven eller den allmänna ekonomiska standarden avviker från vad som vi är vana vid i Sverige. Om en familjeförvärdare under äktenskapets bestånd har anställning i Sverige med en för svenska förhållanden normal avlöning, medan hans make vistas i ett främmande land med väsentligt lägre ekonomisk standard, torde i princip underhållsbidrag böra utgå efter svensk standard, låt vara att den underhållsskyldiges svårigheter att svara för ökade kostnader på grund av den dubbla boställningen kanske lättare kan beaktas i ett sådant fall än i interna svenska förhållanden. Förhållandena torde böra bedömas på ett delvis annat sätt efter äktenskapsskillnad. Om t. ex. hustrun på grund av ålder eller hälsotillstånd är berättigad till underhållsbidrag och hon har flyttat från Sverige till sitt hemland, medan den underhållspliktige mannen bor kvar här, bör hustrun knappast vara berättigad till en högre standard än som är normal i den staten, om den ej får anses oskäligt låg. Är det den underhållsskyldige som har hemvist utomlands medan den underhållsberättigade har hemvist i Sverige, torde det i princip inte finnas anledning att bestämma underhållsbidrag annorlunda än som skolat ske i interna svenska förhållanden. Men givetvis sätter den bidragsskyldiges förmåga en fak-

tisk gräns för vad han kan förpliktas att betala.

Bland andra omständigheter som kan komma att åberopas i underhållsfrågor med internationell anknytning kan framhållas innehållet i främmande lag. Det kan t. ex. vara fråga om en lag som makarna i enlighet med utländsk internationell rätt har under större delen av äktenskapet ansett bestämmande för deras inbördes personliga rättsförhållanden. Bl. a. föreligger mellan skilda rättssystem en teoretisk skillnad i det hänseendet att man och hustru enligt vissa lagar är likställda med avseende på rättigheter och skyldigheter, medan enligt andra rättssystem hustrun har en privilegierad ställning, så att mannen är underhållsskyldig mot henne oberoende av hennes inkomst och förmögenhet. I fråga om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad tar främmande lagar växlande hänsyn till makes skuld. I vissa stater har make som bär skuld till skillnad ej rätt att få underhållsbidrag, i andra stater kan underhållsbidrag utgå oberoende av skuld. I princip har vi väl ej anledning att ta hänsyn till sådana drag i utländsk lagstiftning, när huvudregeln är att underhållsfrågan skall bedömas enligt svensk lag. I den mån de avspeglar olikheter på arbetsmarknaden e. l. kan de dock böra beaktas vid underhållsbidragets bestämmande. Även särpräglade miljöförhållanden kan böra beaktas. Är det den underhållsskyldige som är bosatt i främmande stat och har han enligt den statens lag även annan underhållsskyldighet, nedsätts hans förmåga att betala underhållsbidrag till maken.

Önskar båda makarna åberopa samma främmande lag, synes det rimligt, att deras önskemål i detta hänseende beaktas oavsett regleringen i utkastet. Ett sådant mått av dispositionsrätt över underhållsfrågor synes inte medföra några olägenheter.

Bestämmelsen i andra stycket av paragrafen blir tillämplig även när fråga om underhållsbidrag blir föremål för prövning först sedan det redan dömts till återgång eller hem- eller äktenskapsskillnad. Har i

sådant fall underhållsfrågan reglerats genom avgörande utomlands, kan vi på grund av konvention vara förpliktade att respektera det avgörandet (jfr 8 § andra st. i 1931 års förordning). Även i icke konventionsreglerade fall kan viss försiktighet vara påkallad. Goda skäl kan tala för att ändring ej utan vidare medges på grund av ändrade förhållanden, om ändring inte kan ske enligt den lag som var bestämmande för avgörandet.

Bland andra rättsverkningar av äktenskap med avseende på makars inbördes personliga förhållanden kan som exempel från svensk eller främmande rätt nämnas plikt till äktenskaplig trohet eller sammanlevnad, rätt att föra talan om återställande av sammanlevnaden, beslutanderätt i personliga angelägenheter, t. ex. rätt för ena maken att bestämma var makarna skall bo, och överhuvud endera makens (vanligen mannens) rätt att ingripa i den andres personliga förhållanden. Sådana frågor torde endast i sällsynta undantagsfall komma upp till fristående bedömning av svensk domstol. I den mån så sker har kommittén ansett tryggast att beträffande dem tillämpa svensk lag. Skulle särskilda skäl tala för att man beaktar värderingar i främmande lag, ger utformningen av förevarande paragraf utrymme därför.

Frågor som har anknytning både till makarnas personliga rättsförhållanden och till deras förmögenhetsförhållanden eller till endera makens allmänna rättshandlingsförmåga kan vålla teoretiska svårigheter. Som exempel kan nämnas makars inbördes upplysningsplikt, makes rätt att företräda andra maken vid förfall för honom, inskränkningar i hustruns rättsliga handlingsförmåga, när dessa följer direkt av äktenskapet (oberoende av egendomsordningen), och förbud mot vissa rättshandlingar mellan makar. Dylika frågor blir dock sällan aktuella vid domstol. Allteftersom de närmast angår makarnas personliga rättsförhållanden eller deras egendomsordning får man tillämpa förevarande 1 § eller efterföljande paragrafer i förslaget. Såvitt angår

förhållandet till tredje man torde vissa hit-hörande frågor kunna direkt hänföras under 9—11 §§ i förslaget.

Frågor om *makes släktnamn* torde ej kunna sägas angå makars inbördes personliga rättsförhållanden. De har lämnats utan reglering i förslaget. Sedan man i Sverige valt att överföra de familjerättsliga bestämmelserna om släktnamn till en särskild namnlag, torde det knappast vara lämpligt att behandla internationellrättsliga frågor om namn i en lagstiftning av här avsedd art. Namnrättskommittén upptog i sitt förslag till namnlag en bestämmelse om utlännings rätt till namn. Den gällde också tillämpningen av de familjerättsliga reglerna i förslaget. Föredragande departementschefen ansåg emellertid, att frågor om utlännings familjerättsliga förvärv av släktnamn liksom dittills kunde lämnas öppna för praxis. Denna praxis har troligen ej hunnit utvecklas så att det redan nu kan finnas anledning att på nytt överväga frågan om lagstiftning.

2 §.

Bestämmelserna i denna och närmast följande paragrafer har i huvudsak motiverats i det föregående. 2 § rör den ursprungliga egendomsordningen, dvs. den som skall anses gälla från äktenskapets ingående. Från de regler som upptages här kan avsteg göras genom äktenskapsförord enligt 5 §.

Första stycket

Här föreslås, att makars egendomsordning skall anses bestämd av lagen i den stat där makarna är medborgare vid äktenskapets ingående, om ej annat följer av vad som sägs i fortsättningen. Inom kommittén har — närmast med avseende på svenska medborgare — diskuterats möjligheten att anknyta till hemvistet, om makar med gemensam nationalitet vid äktenskapets ingående utvandrat till främmande stat men ej förvärvat medborgarskap där. Att i lag avgränsa den kategori av »emigranter» som

borde följa domicilprincipen har emellertid visat sig stöta på stora svårigheter. När det gäller svenska makar, måste det vara en mycket liten kategori som redan vid äktenskapets ingående kan karakteriseras som emigranter. En bestämmelse i ämnet kan därför inte få nämnvärd praktisk betydelse. Utlandssvenskarnas förening har också motsatt sig tillämpning av domicilprincipen beträffande svenska medborgare som har hemvist i främmande stat, åtminstone när båda makarna är svenskar.

Andra stycket

Här föreslås, att om makar vid äktenskapets ingående är medborgare i olika stater, skall egendomsordningen anses bestämd av lagen i den stat där makarna då tar hemvist. Bestämmelsen blir självfallet tillämplig, om båda makarna hade hemvist i viss stat redan före äktenskapets ingående och stannar där. Vidare gäller bestämmelsen, om ena maken har hemvist i viss stat före äktenskapets ingående och andra maken i samband med äktenskapet tar hemvist där. Och slutligen får makarna sägas ta hemvist i viss stat vid äktenskapets ingående, om de i samband därmed flyttar dit med avsikt att bli stadigvarande bosatta där. Om makarna t. ex. ingår äktenskap i Italien med avsikt att efter vigseln bosätta sig stadigvarande i Tyskland, bör regeln anses tillämplig även om det skulle dröja någon kortare tid innan de hinner sätta sin avsikt i verket.

Regeln är inte direkt tillämplig, om båda makarna är bosatta i viss stat men endast ena maken har hemvist där i internationellrättslig mening. En italiensk medborgare som studerar vid tyskt universitet ingår t. ex. äktenskap med en tysk medborgare med hemvist i Tyskland, och makarna är under de första åren av äktenskapet bosatta i Tyskland men flyttar sedan till Italien. I brist på annan regel torde dock även i denna situation tysk lag — såsom den lag till vilken makarna har den närmaste anknytningen — böra anses tillämplig från äktenskapets ingående, om inte annat föreskrivs i Tyskland.

Tredje stycket

Såsom anförts i de allmänna motiven föreslår kommittén, att egendomsordningen för makar som vid äktenskapets ingående tog hemvist i nordisk stat¹ skall i huvudsak följa den nordiska regleringen även om makarna eller endera var medborgare i utomnordisk stat. I överensstämmelse härmed upptager tredje stycket i förevarande 2 §, att om makar vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat, skall egendomsordningen, oavsett deras medborgarskap, anses bestämd av den statens lag. Den föreslagna regleringen har särskilt praktiskt värde i fråga om egendom som makarna förvärvar i hemvistlandet, försäkringar i det landet osv. Huruvida den stat där makarna är medborgare respekterar den föreslagna ordningen, blir beroende av om man där tillämpar domicilprincipen eller nationalitetsprincipen. I senare fallet anses i makarnas hemland den nationella lagen tillämplig. Flyttar de tillbaka till hemlandet, torde deras egendomsförhållanden i fortsättningen komma att behandlas som om de alltifrån äktenskapets ingående varit underkastade hemlandets lag. Detta kan vi inte göra något åt utan konvention.

I de detaljfrågor som regleras i senare paragrafer i 2 kap. — t. ex. formen för äktenskapsförord — skall bestämmelserna där om tillämpas, oavsett vilken egendomsordning som makarna skall anses underkastade.

Kommittén anser, att den i förevarande paragraf föreslagna regleringen kan genomföras för svenskt vidkommande utan överenskommelse mellan de nordiska staterna om en sådan ordning. Om Finland inte ansluter sig till regleringen, torde likväl några nämnvärda praktiska olägenheter inte behöva uppstå med hänsyn till den renvoieregel som föreslås i fjärde stycket. De fall som inte avhjälpes med den regeln torde i praktiken ge sig till känna så sällan att man kan bortse från dem. Eftersom Danmark, Island och Norge tillämpar domicilprincipen uppnår vi i övrigt full överensstämmelse med dem beträffande den ursprungliga egendomsordningen, när makar vid äktenskapets ingående tar hemvist i Norden.

Fjärde stycket

Med hänsyn till de skilda system för bestämmande av tillämplig lag för makars egendomsordning som gäller på olika håll kan det tänkas, att man i stat vars lag enligt förslaget borde vara bestämmande för makars egendomsordning anser att annan lag är tillämplig. Båda makarna är t. ex. medborgare i en stat där det anses att deras egendomsordning bestäms av lagen i annan stat där de har hemvist (domicilprincipen). Eller makarna är medborgare i olika stater men tar hemvist i en stat där det anses att lagen i stat där mannen är medborgare skall tillämpas (nationalitetsprincipen). Som antytts i det föregående minskar risken för en verklighetsfrämmande reglering, om vi i sådant fall godtager hänvisningen. I undantagsfall kan då också lag om vars tillämpning makarna uttryckligen eller underförstått avtalat bli tillämplig (partsautonomi, jfr vad förut sagts om Frankrike).

I fjärde stycket av 2 § föreslås därför, att om i den stat, vars lag enligt paragrafen är bestämmande för egendomsordningen, föreskrivs att annan lag är tillämplig, skall det gälla. Regeln blir tillämplig även på makar, som är medborgare i samma utomnordiska stat och vid äktenskapets ingående tar hemvist i Finland, om man där vidhåller tillämpningen av nationalitetsprincipen i detta fall, jfr tredje stycket i paragrafen.

Den föreslagna regeln innebär, att i visst hänseende återförvisning (renvoi) accepterats. Renvoi har hos oss föreskrivits i enstaka lagbestämmelser. Inom oskriven rätt har renvoi avvisats av högsta domstolen i pleniavgörandet NJA 1939 s. 96. Läran om renvoi har kritiserats i doktrinen. I sina yttersta, rent logiska konsekvenser är den teoretiskt ohållbar. Likväl har den ett fast grepp om domstolarnas praxis i många främmande stater. I vissa hänseenden sy-

¹ Sverige, Danmark, Finland, Island eller Norge, jfr betr. terminologin SÖ 1962:14. Betr. Finland blir den föreslagna regleringen ev. inte tillämplig, se fjärde st. i förevarande paragraf.

nes den också — med en moderat tillämpning — leda till önskvärda resultat. Den bidrager i sin mån till en verklighetstrogen uniform tillämpning. Förslaget innebär inte, att dubbel renvoi godtages — t. ex. att bestämmelse i främmande lag om att svensk lag skall tillämpas skulle innebära att svenska lagvalsregler skall ånyo beaktas. Med föreskrift i den främmande staten om att annan lag är tillämplig avses sålunda föreskrift om tillämpning av viss materiell lag (inte lagvalsregler).

3 §.

Första stycket

Som anförts i avsnittet om reformbehov leder den i 1912 års lag upptagna principen om egendomsordningens oföränderlighet till svårigheter. Dessa kan här ytterligare exemplifieras något.

Tyska medborgare har flyttat till Sverige under 1930-talet, ganska snart blivit svenska medborgare och har aldrig tänkt sig annat än att svensk lag skulle tillämpas på alla förhållanden dem emellan. Sedan ena maken avlidit eller det dömts till hem- eller äktenskapsskillnad, upptäcks, att tysk lag var tillämplig på makarnas egendomsordning eftersom mannen var tysk medborgare vid äktenskapets ingående.

Liknande problem kan uppkomma beträffande flyktingar från stater som numera upphört att existera. Om t. ex. två makar ingått äktenskap i Estland på 1930-talet och då var estniska medborgare, skall deras egendomsordning i princip bedömas enligt estnisk rätt, även om de flytt till Sverige och blivit svenska medborgare. Estland har upphört att existera som självständig stat. Frågan vilken lag som skall tillämpas kan besvaras enligt två huvudalternativ, vilka emellertid båda kan allt efter omständigheterna leda till sakligt olyckliga resultat. Det ena huvudalternativet är att tillämpa den lag som gällde i den självständiga staten Estland. Om den lagen antages ha blivit ändrad i tiden mellan giftermålet och statens undergång, kan man ytterligare välja mellan att tillämpa estnisk lag sådan den var vid äktenskapets ingående eller att tillämpa den lag som gällde när Estland gick under som självständig stat. I båda fallen riskerar man att binda makarna vid en föråldrad egendomsordning som ej längre kan ändras efter tidens krav. Det andra huvudalternativet är att tillämpa den lag som nu gäller i Sovjetestland

med de övergångsbestämmelser som den lagen upptager. Eftersom makarna flytt till Sverige har de tydligen velat ta avstånd från det nya politiska systemet i sitt forna hemland och kanske också från dess konsekvenser på det privaträttsliga planet. Att då påtvinga makarna den nya egendomsordningen i Sovjetestland kan vara stötande.

Även i mera normala fall medför oföränderlighetsprincipen risk för obehagliga överraskningar, t. ex. därför att makarna utgått från att lagen i land, där de blivit medborgare, därefter gällde för dem. Detta kan föranleda, att ena maken underlåter att upprätta ett testamente som eljest skulle kommit till stånd. Efter hans död kan det visa sig att efterlevande maken ej heller får giftorätt, därför att främmande lag var tillämplig på makarnas egendomsordning.

I första stycket *första punkten* av 3 § föreslås nu, att om makar, vilkas egendomsordning enligt 2 § skall anses bestämd av lagen i utomnordisk stat, under äktenskapet tar hemvist här i riket och blir svenska medborgare, skall för tiden därefter svensk lag anses tillämplig på egendomsordningen. Med det fallet att båda makarna blir svenska medborgare får jämställas att make till svensk medborgare får svenskt medborgarskap.

Givetvis är det sällsynt, att någon blir svensk medborgare utan att ha hemvist här. Detta kan emellertid undantagsvis inträffa, t. ex. i fråga om utlandssvenskar i andra generationen som försummat att göra ansökan om att få behålla sitt svenska medborgarskap och därför förlorat detta enligt 8 § medborgarskapslagen eller i fråga om make till svensk medborgare som har hemvist utomlands.¹ Att statutväxling skall inträda i sådana fall är inte alltid så lämpligt. Förslaget att makarna också skall ha hemvist här i riket för att statutväxling skall inträda föranleds även av önskemål om att i det hänseendet få likformighet med den nordiska regleringen.

Om makar undantagsvis först blir svens-

¹ Jfr beträffande svensk naturalisationspraxis i allmänhet prop. 1968:158 s. 83 ff samt Hellberg i SvJT 1956 s. 624 ff, särskilt s. 627, och 1964 s. 684 ff, särskilt s. 688.

ka medborgare och tar hemvist här senare, skall enligt förslaget statutväxling inträda vid hemvistbytet.

Kommittén har sökt att såvitt möjligt undvika att ge statutväxlingen retroaktiv verkan. I *andra punkten* av förevarande 3 § första stycket föreslås därför, att egendom som enligt förut tillämplig lag var enskild skall likställas med enskild egendom enligt svensk lag (jfr 6 §). Om makarna enligt den tidigare tillämpliga lagen avtalat att viss egendom skall vara enskild, bör ett sådant förordnande självfallet förbli gällande — det hade ju kunnat ingås även enligt svensk lag. Om emellertid egendomen var enskild direkt enligt tillämplig lag, hade makarna varken anledning eller möjlighet att träffa något avtal i den riktningen. Det förefaller ej lämpligt att behandla dessa fall olika. Vid äktenskapsskillnad som inträffar strax efter statutväxlingen skulle det t. ex. kunna bli en obehaglig överraskning för make, om det visade sig att egendom som tidigare var enskild hade förvandlats till giftorättsgods.

Den föreslagna regeln i *andra punkten* av 3 § första stycket gäller oavsett vem som förvaltat egendomen. Vissa svårigheter kan tänkas uppstå vid bedömning, hurvida egendom enligt främmande lag var enskild i sådan mening att den bör likställas med enskild egendom enligt svensk lag. Bevisbördan torde böra läggas på den som påstår att viss egendom var enskild. In dubio bör sålunda makarnas egendom anses vara giftorättsgods.

Några exempel på tillämpning av regeln kan anföras.

1. Enligt den engelska egendomsordningen är all makarnas egendom enskild. All den egendom som make ägde vid nationalitetsväxlingen förblir därför hans enskilda enligt förslaget.

2. Enligt den legala franska egendomsordningen är viss del av makarnas egendom enskild, främst den egendom som endera maken ägde vid äktenskapets ingående eller som senare tillfallit honom genom arv, gåva o. l. Vardera maken förvaltar sin enskilda egendom. Sådan enskild egendom som make ägde vid nationalitetsväxlingen förblir hans enskilda enligt förslaget.

3. Ett besvärligt exempel erbjuder den legala tyska egendomsordningen (Zugewinngemeinschaft), enligt vilken make äger rätt till andel i den förmögenhetsökning som uppkommit under egendomsordningens bestånd.² Svårigheterna föranleds av att andelsrätten hänförs till ett värde, inte till viss egendom, och av att detta värde dessutom skall fastställas först i samband med egendomsordningens upplösning. Till någorlunda rimligt resultat torde man komma, om man som enskild egendom betraktar endast egendom som tillhörde maken vid äktenskapets ingående eller som senare, men medan tysk lag gällde, tillfallit honom genom arv, gåva eller hemgift samt substitut för egendom som nu sagts.

Till förebyggande av missförstånd bör måhända understrykas, att regeln inte har någon betydelse i fråga om egendom som förvärvats efter statutväxlingen. Den egendomen blir giftorättsgods, om ej annat föranleds av äktenskapsförord (eller villkor i samband med gåva, arv eller testamente). Substitut för egendom som enligt bestämmelsen likställs med enskild egendom enligt svensk lag blir dock enligt 6 kap 8 § GB också enskild egendom.

Kommittén har i detta sammanhang också övervägt, hur det bör förfaras med förvaltningen av gemensam egendom som vid statutväxlingen enligt dittills gällande lag står under ena makens förvaltning. Det kan vara opraktiskt att i fortsättningen låta makarna gemensamt förvalta egendomen. Inte heller kan det komma i fråga att tvinga makarna att dela upp egendomen. Så länge make fortsätter att förvalta gemensam egendom torde reglerna om förvaltning av giftorättsgods böra tillämpas. Andra maken bör emellertid kunna påkalla tillämpning av allmänna regler om samäganderätt.

Egendom som med äganderätt tillhör den ena maken ensam bör i princip förvaltas av honom i fortsättningen, även om det enligt förut gällande lag (t. ex. italiensk eller schweizisk) var den andra maken som hade rådigheten över egendomen. Om enligt förut tillämplig lag mannen förvaltar hustrun tillhörig egendom, får han efter statutväxlingen utlämna egendomen till hustrun att

² Se närmare om innebörden av den tyska egendomsordningen s. 87 f ovan.

förvaltas av henne och avge redovisning för sin förvaltning. Tillbörlig hänsyn måste emellertid tas till övergångssvårigheter, t. ex. i fråga om redovisning när egendomen sammanblandats med mannens enskilda egendom.

Med hänsyn till de många kombinationer i fråga om äganderätten till makars egendom och förvaltningen därav som kan förekomma i främmande lagar har kommittén inte funnit det praktiskt genomförbart att i lag reglera, hur statutväxlingen till svensk rätt skall påverka förvaltningen av den egendom som förut tillhörde makarna.

Andra stycket

Om makar vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat, skall enligt 2 § tredje stycket egendomsordningen anses bestämd av den statens lag, oavsett deras medborgarskap. Som förut nämnts görs dock ev. undantag härifrån genom renvoi-regeln i 2 § fjärde stycket. Tar makarna, när lagen i nordisk stat enligt 2 § är tillämplig på deras egendomsordning, under äktenskapet hemvist i annan nordisk stat, skall, enligt andra stycket i nu förevarande 3 §, lagen i den staten anses tillämplig på egendomsordningen för tiden efter hemvistbytet. Också den här föreslagna bestämmelsen är tillämplig oavsett makarnas medborgarskap. Nationalitetsbyte medför inte statutväxling i här reglerade fall.

Andra stycket innebär, att regleringen i nordiska familjerättskonventionen såvitt på oss ankommer blir tillämplig i hithörande fall också i fråga om statutväxling, om makarna flyttar från en stat till en annan inom Norden. Något undantag från tillämpningen av den nya lagen föreslås inte här beträffande egendom som vid tidpunkten för statutväxlingen var enskild enligt förut tillämpad lag. Även detta överensstämmer med den nordiska konventionen.

Den föreslagna bestämmelsen blir dessutom tillämplig när makarnas egendomsordning bestäms av nordisk lag på grund av vad som sägs i 2 § första stycket, dvs. när makar som båda var svenska eller finska

medborgare vid äktenskapets ingående tog hemvist utom Norden (nordiska familjerättskonventionen är då inte tillämplig). Tar de senare hemvist i annan nordisk stat än den de tillhör, blir enligt den här föreslagna bestämmelsen det nya hemvistlandets lag tillämplig.

Med tanke på likheterna mellan de nordiska lagreglerna om makars egendomsordning räknar kommittén med att förslaget om statutväxling från en nordisk lag till annan nordisk lag inte skall medföra några nämnvärda praktiska svårigheter, oavsett hur övriga nordiska stater ställer sig till den frågan.

4 §.

Här föreslås, att om makar i annat fall än som avses i 3 § tagit hemvist och är eller på ansökan blir medborgare i annan stat än den vars lag är bestämmande för deras egendomsordning, skall för tiden därefter iakttagas vad som i den stat där de är medborgare föreskrivs om tillämplig lag i sådant fall. Liksom i fråga om statutväxling enligt 3 § första stycket från utomnordisk till svensk lag förutsätts, att makarna såväl tagit hemvist som blivit medborgare i annan stat än den vars lag är bestämmande för deras egendomsordning. Om man här skulle anknyta enbart till medborgarskapsväxling, kunde man komma i strid med regleringen för nordiska förhållanden i 3 § andra stycket. Så länge makarna har hemvist inom Norden skall nämligen nationalitetsbyte inte inverka på frågan om statutväxling.

Den för frågan om statutväxling avgörande tidpunkten inträffar, när makarna blir medborgare i den stat där de sedan äktenskapets ingående haft eller under äktenskapet tagit hemvist eller när de tar hemvist i den stat där de sedan äktenskapets ingående varit eller under äktenskapet blivit medborgare.

Den föreslagna regeln förutsätter, att makarna efter egen frivillig ansökan blir medborgare i främmande stat, om de inte redan är medborgare i staten i fråga vid

den tidpunkt då de tar hemvist där. Med ansökan bör jämföras frivilligt samtycke. Bestämmelsen torde kunna tillämpas analogiskt, om makar, som är medborgare både i Sverige och främmande stat, på ansökan befrias från det svenska medborgarskapet enligt 9 § medborgarskapslagen. Svensk medborgare, som förvärvar utländskt medborgarskap efter ansökan eller uttryckligt samtycke, förlorar därigenom sitt svenska medborgarskap enligt 7 § medborgarskapslagen.

Som nämnts i det föregående har kommittén avstått från att i förslaget direkt reglera frågan om statutväxling i hithörande fall. Däremot föreslås att vi godtager statutväxling, om det land där makarna i fortsättningen har både hemvist och medborgarskap ger föreskrift därom. Om makarna vid äktenskapets ingående var exempelvis svenska medborgare och deras nya hemland, där de tillika har hemvist, hyllar nationalitetsprincipen, blir frågan om tillämplig lag i fortsättningen beroende av om statutväxling föreskrivs i det nya hemlandet. Föreskrivs *ej* statutväxling, blir svensk lag alltså bestämmande för makarnas egendomsordning.

Kommittén utgår från att frågan om egendomsordningen för makar som blivit utländska medborgare så sällan kommer under svenska myndigheters prövning att tillämpningen i praktiken *ej* skall behöva medföra några beaktansvärda svårigheter.

Förslaget upptager ingen regel om att statutväxling — frånsett äktenskapsförord — kan inträda för svenska medborgare som utvandrat till främmande stat utan att ha blivit medborgare där. Det är mycket svårt att förutse vad en sådan regel i praktiken skulle leda till. Svenska pensionärer som av en eller annan orsak flyttat utomlands — t. ex. till Spanien — kan kanske sägas ha för avsikt att stanna där för framtiden. Det är emellertid *ej* sannolikt, att de vill bli underkastade spansk egendomsordning. Om svenska makar som har giftorätt utvandrat exempelvis till England, där makars egendomsordning kännetecknas av egendomsskillnad, kan det också vara

vanskligt att låta engelsk lag bli tillämplig. Har svenskar bosatt sig i ett exotiskt land, är det naturligtvis ännu angelägnare, att man *ej* enbart på grund av hemvistbytet anser att statutväxling ägt rum.

När det gäller statutväxling från utomnordisk lag till nordisk lag eller tvärtom, kan vi inte räkna med full överensstämmelse med de västnordiska staterna, vilka — om de överhuvud godtager statutväxling — torde låta denna inträda direkt vid byte av hemvist, även när makarna inte är medborgare i den stat där de tar hemvist. Några praktiska komplikationer av den anledningen behöver man dock knappast räkna med. Från finsk sida har några betänkligheter inte yppats mot förslaget i förevarande paragraf. Godtages inte kommitténs förslag om en särreglering för nordiska förhållanden, kan paragrafen likväl behållas oförändrad.

5 §.

Enligt förevarande paragraf äger makar genom äktenskapsförord avtala, att deras egendomsordning skall anses bestämd av lagen i viss stat till vilken finns anknytning genom någondera makens medborgarskap eller hemvist eller att lagen i stat till vilken funnits sådan anknytning alltså skall gälla. Sådant förord skall lända till efterrättelse oavsett om främmande lag medger det eller *ej*.

Makar som har hemvist i Sverige men är medborgare i skilda stater kan sålunda enligt förslaget genom äktenskapsförord avtala, att lagen i främmande stat som endera tillhör skall vara bestämmande för deras egendomsordning. Likaså kan svenska makar med hemvist utomlands genom äktenskapsförord avtala om tillämpning av hemvistlandets lag. Har makar *ej* i samband med äktenskapets ingående avtalat om tillämpning av främmande lag och har därför svensk lag ansetts bestämmande för deras ursprungliga egendomsordning, kan de under äktenskapet träffa avtal om statutväxling till sådan främmande lag som nyss nämnts. Givetvis är det inte helt uteslutet,

att makar träffar avtal om tillämpning av främmande lag när det kan vara olämpligt — t. ex. om svensk medborgare gifter sig med en utlänning och makarna tar hemvist i Sverige. De kan också träffa avtal om statutväxling utan att tillräckliga skäl föreligger att överge den lag som dittills varit bestämmande. Risken för att avtal av den komplicerade natur som här är i fråga kommer till stånd utan ingående övertvängande och goda skäl synes emellertid vara ringa.

Makarna kan enligt paragrafen också upprätta äktenskapsförord om att dittills tillämplig lag skall tillämpas, när i annat fall statutväxling skulle ha inträtt. Detta får dock enligt utkastet endast ske, om den förut tillämpade lagen är lagen i stat till vilken funnits anknytning genom någondera makens medborgarskap eller hemvist. Under denna förutsättning bör förordet få avse en lag som faktiskt tillämpats, även om annan lag skulle ha varit tillämplig enligt de svenska lagvalsreglerna.

Det är inte något ofrånkomligt villkor, att förordet upprättats före den kritiska tidpunkten. Om makarna försummat att upprätta äktenskapsförord dessförinnan, kan de rätta till detta. I ordet »alltjämt» ligger dock ett visst krav på att statutväxlingen inte hunnit slå igenom. Äktenskapsförordet bör upprättas inom relativt kort tid för att det skall kunna godtagas, när makarna ej längre vare sig genom nationalitet eller hemvist har anknytning till det land vars lag enligt förordet skall tillämpas.

Eftersom lagvalsförord bl. a. skall kunna användas för att förebygga statutväxling är det inte givet, att — sedan makarna en gång valt tillämplig lag genom äktenskapsförord — nationalitetsväxling eller annan ändring i makarnas förhållanden skall medföra statutväxling under de förutsättningar som eljest skall gälla. Ett förord som upprättats t. ex. i samband med äktenskapets ingående kan visserligen vara betingat av då rådande förhållanden utan att makarna haft någon tanke på framtida förändringar. Men det kan också ha varit ämnat att gälla oavsett ändringar i fråga om medborgar-

skap eller hemvist eller i allt fall till dess nytt avtal träffas. En presumtion i ena eller andra riktningen torde vara svår att uppställa. Enligt förslaget får frågan lösas genom tolkning av äktenskapsförordet i varje särskilt fall.

Främmande lagar uppställer ofta mer eller mindre utförligt reglerade alternativ till egendomsordning, mellan vilka det står makar fritt att välja när de upprättar äktenskapsförord. Har makarna valt en sådan egendomsordning, bör förordet anses innebära att makarna, med den verkan som sägs i 5 §, avtalat om tillämpning av den lag som reglerar ifrågavarande egendomsordning. Undantagsvis kan det tänkas, att ett äktenskapsförord med formellt enbart materiellt innehåll måste anses innebära även val av tillämplig lag. Om förordet visar att makarna uppenbart förutsatt att viss lag var tillämplig, ligger det nära till hands att ge förordet en dylik innebörd.

Avtalar makar genom äktenskapsförord att svensk lag skall vara tillämplig på deras egendomsordning, kan de självfallet också i överensstämmelse med materiell svensk lag avtala genom äktenskapsförord — eventuellt i samma handling — att egendom som enligt förut tillämpad lag var enskild skall i fortsättningen vara giftorättsgods eller omvänt. Motsvarande befogenhet kan tillkomma dem enligt främmande lag som på grund av äktenskapsförord skall vara tillämplig.

6 §.

Rättshandling, vilken är gällande enligt lag som var tillämplig när den företogs, skall ej påverkas av statutväxling enligt 3, 4 eller 5 §. Bestämmelse härom har upptagits i 6 §. Om t. ex. utländska makar tar hemvist här i riket under äktenskapet och mannen enligt tillämplig främmande lag förfogar över hustruns enskilda egendom, skall den omständigheten att svensk lag sedermera enligt 3 § första stycket blir tillämplig i fråga om makarnas egendomsordning självfallet ej medföra att rättshandlingen blir ogiltig.

Till rättshandlingar hör även äktenskapsförord mellan makar. Om t. ex. sådant förord var gällande enligt den främmande lag som var tillämplig när det upprättades, får det tillämpas också efter att egendomsordningen blivit bestämd av svensk lag. Ibland kan det bli ofrånkomligt att modifiera förordets tillämpning med hänsyn till den nya egendomsordningen. Har makar, vilkas egendom enligt lag är enskild, avtalat att viss egendom skall vara gemensam, torde egendomen efter statutväxling till svensk lag utan vidare kunna anses som giftorätts-gods. Skulle genom äktenskapsförord ha avtalats att egendom skall vara enskild men i händelse av äktenskapets upplösning genom makes död behandlas som giftorätts-gods, synes det möjligt att upprätthålla förordet enligt sin ordalydelse även efter övergång till svensk lag. Har genom äktenskapsförord bestämts att egendom som make förvärvar skall vara enskild, bör det tillämpas jämväl med avseende på egendom som förvärvas efter att exempelvis svensk lag blivit bestämmande för makarnas egendomsordning, om detta ej undantagsvis måste anses strida mot förutsättningarna för äktenskapsförordet.

Grunderna för 6 § torde kunna tillämpas i fråga om bl. a. det ansvar som makes rättshandling avsett att ådraga någondera maken gentemot tredje man. Har t. ex. mannen i behörig ordning belastat hustruns enskilda egendom med gäld, skall det fortfarande gälla såvitt angår den egendom som mannen sålunda förvaltade.

7 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om behörighet att upprätta äktenskapsförord och om formen för äktenskapsförord. Förslaget kännetecknas i båda hänseendena av en betydande liberalitet, då förord kan bli giltigt så snart detta följer av någon av flera angivna lagar.

Första stycket

Enligt första stycket i paragrafen skall make anses ha varit behörig att sluta äk-

tenskapsförord, om sådan behörighet förelåg enligt lagen i den stat där han vid förordets upprättande var medborgare eller hade hemvist eller enligt den lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning.

Bestämmelsen blir tillämplig även om förordet upprättats före äktenskapet. I motsats till vad som gäller enligt 1912 års lag är det därvid den trolovades medborgarskap (resp. hemvist) vid upprättandet — inte vid giftermålet — som är bestämmande för lagvalet. Upprättades förordet före äktenskapet, får det anses tillräckligt, om behörighet förelåg enligt den lag som blev bestämmande för egendomsordningen från äktenskapets ingående.

Den föreslagna bestämmelsen avser både förutsättningarna för allmän rättshandlingsförmåga, t. ex. uppnådd myndighetsålder, när dessa tillika utgör villkor för behörighet att upprätta äktenskapsförord, och de särskilda förutsättningar som kan finnas uppställda för sådan behörighet.

Andra stycket

I fråga om formen för äktenskapsförord föreslås i andra stycket, att äktenskapsförord skall anses giltigt till formen, om förordet tillkommit i enlighet med lagen i den stat där det skedde eller i stat där endera maken var medborgare eller hade hemvist eller enligt den lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning.

Liksom första stycket skall bestämmelsen även tillämpas när äktenskapsförord ingåtts före äktenskapet. Därvid blir den trolovades medborgarskap resp. hemvist vid tiden för upprättandet bestämmande.

Till den i viss lag stadgade formen får räknas såväl krav på skriftlig form, antalet vittnen, vittnenas samtidiga närvaro vid upprättandet o. l. som krav på registrering. Samtliga formkrav enligt en och samma lag måste vara uppfyllda för att förordet skall anses tillkommet enligt den lagen. Det är sålunda inte enligt förslaget tillåtet att kombinera upprättande enligt viss lag med registrering enligt annan lag, om registrering utgör förutsättning för att förordet

skall anses giltigt enligt förstnämnda lag, utan man måste kräva att upprättandet är avslutat enligt den lagen.

Tredje stycket

Enligt svensk lag skall alla äktenskapsförord registreras i äktenskapsregistret. Enligt andra stycket skulle svenska makar med hemvist i Sverige kunna vid tillfälligt uppehåll utomlands upprätta äktenskapsförord i där stadgad form och därigenom kringgå de svenska formföreskrifterna. Har äktenskapsförord till nackdel för den svagare parten i äktenskapet upprättats enligt formföreskrifter som ur skyddssynpunkt är uppenbart otillfredsställande, bör förordet visserligen kunna förklaras ogiltigt under hänvisning till svensk ordre public. Det synes likväl vara önskvärt att upprätthålla en viss kontroll över förord som upprättas medan makarna har hemvist i Sverige. En sådan kan lämpligen uppnås genom krav på att förordet skall registreras enligt svensk lag. Härigenom vinnas även en viss garanti för att förordet är giltigt med avseende på formen, om rätten tillser att förordet åtminstone till det yttre överensstämmer med tillämpad främmande lags föreskrifter.

I enlighet med det sagda föreslås i tredje stycket, att äktenskapsförord för att kunna återopas här i riket skall registreras enligt svensk lag, såvida makarna vid äktenskapets ingående tog eller, om förordet upprättades senare, då hade hemvist här. I motsats till vad som gäller enligt första och andra styckena är det sålunda hemvistförhållandena vid tiden för giftermålet, inte vid upprättandet, som är bestämmande i fråga om äktenskapsförord upprättade före äktenskapet.

Kommittén har övervägt, om inte det föreslagna kravet på registrering borde gälla även när endast ena maken har hemvist i Sverige. Det skulle emellertid i så fall kunna inträffa, att äktenskapsförord som upprättats i annat nordiskt land med tillämpning av det landets lag inte kunde återopas här i riket, även om andra maken har hemvist i det landet och ev. också dess lag är tillämplig på egendomsordningen (när ma-

karna tog hemvist där vid äktenskapets ingående). En sådan konsekvens bör undvikas. Om båda makarna har hemvist här, torde däremot berättigade invändningar inte kunna resas mot att registrering krävs i Sverige även om äktenskapsförordet upprättats i annat nordiskt land.

I motsats till vad som gäller enligt 1912 års lag medför enligt förslaget den omständigheten att make är svensk medborgare inte i och för sig något krav på att han skall låta registrera förord här i riket.

Kommittén har inte ansett det befogat att ge kravet på registrering tillbakaverkande kraft. Makar som under äktenskapet tar hemvist i Sverige behöver sålunda inte enligt förslaget låta registrera ett tidigare upprättat äktenskapsförord för att det skall kunna återopas här. Man måste räkna med att ett krav därpå alltför lätt förbises och skulle, såvitt angår förhållandet mellan makarna inbördes, kunna leda till stötande resultat. Något dylikt krav uppställs ej heller i gällande rätt, om ej någondera maken är svensk medborgare. Däremot krävs i 1912 års lag, att förordet registreras för att kunna återopas mot tredje man här i riket. I intern svensk rätt görs — i motsats till vad som gäller enligt 1912 års lag — ingen skillnad mellan makarnas inbördes förhållande och förhållandet till tredje man i fråga om kravet på registrering av äktenskapsförord. Som förut nämnts har kommittén inte velat låta registrering utgöra förutsättning för att främmande lag som är bestämmande för makars egendomsordning skall få återopas mot tredje man. Det tjänar då ej mycket till att uppställa ett sådant krav med avseende på äktenskapsförord. Tredje man är i stället ganska väl skyddad genom att han enligt 9—11 §§ äger återopas svensk rätt i olika hänseenden.

Om äktenskapsförord inges för registrering enligt bestämmelsen, bör lämpligen kontrolleras, att det tillgodoser formkraven enligt lag som sägs i andra stycket. Har de svenska formkraven inte iakttagits utan förordet upprättats enligt främmande lag, bör i förekommande fall även visas att föreskriven registrering enligt den lagen skett.

Med ordet »registreras» i förslaget åsyftas hela förfarandet enligt 8 kap. 11 § GB. Förordet skall sålunda inges till rätten, som därefter har att förfara med detsamma enligt vad som i allmänhet gäller om ett svenskt äktenskapsförord.

Förordet kan enligt förslaget ej återopas i Sverige innan det registrerats här. Sedan registrering skett, bör dock förordet anses ha fått verkan mellan makarna från den tidpunkt som följer av lag enligt vilken förordet är giltigt med avseende på formen. Är förordet giltigt enligt flera lagar, torde vitsord få tillerkännas den lag enligt vilken förordet först blev verksamt.

Skulle ett äktenskapsförord ha förklarats ogiltigt i främmande stat därför att makarna inte iakttagit den lag som enligt där gällande internationell privaträtt var tillämplig med avseende på behörighet eller form, kan avgörandet inte alltid lämnas obeaktat i Sverige endast på den grund att förordet var giltigt enligt här gällande kollisionenormer. Om avgörandet t. ex. träffats i den stat vars lag enligt svensk uppfattning var bestämmande för makarnas egendomsordning och makarna i fortsättningen utgått från att förordet inte var gällande, måste denna uppfattning få slå igenom även här. De närmare förutsättningarna för svenskt erkännande av dylika avgöranden måste emellertid överlämnas till rättstillämpningen.

8 §.

Även om främmande lag anses bestämmande för makars egendomsordning, kan det vara motiverat att, om makarna har anknytning till Sverige, i en del hänseenden tillämpa svensk lag i fråga om deras inbördes rättsförhållanden eller förhållandet till tredje man.

I förevarande paragraf föreslås, att svensk lag skall i tillämpliga delar gälla beträffande inskränkningar i makes rådgighet över bostad och bohag här i riket. Detta gäller även om bara ena maken är bosatt här och oavsett om han har vunnit stadigvarande hemvist i riket.

Svensk lag blir enligt förslaget tillämplig i fråga om krav på makes samtycke till rättshandlingar som rör bostad eller bohag. Frågan, huruvida egendomen vid tillämpning av de svenska skyddsreglerna bör jämföras med giftorättsgods eller med enskild egendom, får bedömas enligt egendomsstatutet.

9 §.

När det gäller förfoganden över fast egendom eller tomträtt här i riket, är det ett önskemål att främmande lag ej skall få återopas mot tredje man. Att i detta hänseende tillämpa ett utländskt egendomsstatut kan befaras medföra rättsosäkerhet. Det skulle t. ex. kunna innebära, att gift kvinna, som står som lagfaren ägare till en fastighet i Sverige, skulle vara obehörig att ensam förfoga över fastigheten även om den var hennes enskilda egendom, därför att mannen enligt tillämplig främmande lag förvaltar hustruns enskilda egendom. Härigenom skulle bl. a. kunna uppkomma svårigheter för inskrivningsdomaren, som i ärenden där makarna kan tänkas vara underkastade främmande egendomsordning måste dels utreda hur därmed förhåller sig, dels i förekommande fall utreda innehållet i den främmande lagen. I förevarande 9 § föreslås därför, att vad främmande lag innehåller om inskränkningar i makes rådgighet över sin egendom ej får återopas mot tredje man i fråga om rättshandling som rör fast egendom eller tomträtt här i riket. Tredje man är däremot ej förhindrad att återropa sig på tillämplig främmande lag, om rättshandlingen är ogiltig enligt svensk lag men giltig enligt den främmande lagen. Det är dock inte avsett, att tredje man, som finner ingånget avtal ofördelaktigt, skall kunna påkalla återgång på grund av rådgighetsinskränkningar enligt främmande lag, om rättshandlingen är giltig enligt svensk lag.¹

Förslaget innebär att man, när det gäller förfoganden över fast egendom och tomt-

¹ Jfr Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 109.

rätt, kan i huvudsak bortse från att makarna är underkastade utländsk egendomsordning. Den make som står som ägare till den fasta egendomen eller tomträtten kan förfoga däröver enligt svenska regler. Det fordras dock att svensk lag faktiskt iakttagits, t. ex. i fråga om andra makens samtycke till överlåtelse av egendomen, om ej rättshandlingen är giltig enligt den tillämpliga främmande lagen. Bestämmelsen skall tillämpas också på gåva mellan makar som är otillåten enligt tillämplig främmande lag. Har i sådant fall gåva av t. ex. fast egendom skett med tillämpning av svensk lag, dvs. genom äktenskapsförord, kan gåvans ogiltighet enligt främmande lag inte åberopas mot tredje man som köpt fastigheten av maken/gåvotagaren.

Den föreslagna bestämmelsen påverkar ej gäldsansvarighets- och fördelningsregler enligt i och för sig tillämplig utländsk lag.

Bestämmelserna i förevarande 9 § och följande 10 och 11 §§ blir tillämpliga oberoende av tredje mans goda eller onda tro angående främmande lags tillämplighet på förhållandet mellan makarna inbördes och innehållet i sådan lag. Det torde kunna sägas, att skyddet för tredje man i vissa hänseenden härigenom utsträcks förhållandevis långt i jämförelse med vad som gäller t. ex. enligt tysk rätt. Det skulle emellertid säkerligen i praktiken råda så stor osäkerhet om vad tredje man insett eller bort inse i angivna hänseenden att den föreslagna enklare regleringen synes vara att föredraga med hänsyn till rättssäkerheten. Inom kommittén har diskuterats att i fråga om 10 eller 11 § åtminstone under vissa förutsättningar undantaga rättshandlingar som ingåtts i främmande stat, men en sådan lösning synes inte lämplig bl. a. med hänsyn till svårigheten att avgöra var en rättshandling har företagits.

Tillämpning av svensk lag i förhållande till tredje man kan tänkas föranleda vissa komplikationer, om därefter främmande lag skall tillämpas beträffande makarnas inbördes förhållanden, t. ex. i fråga om vederlag vid en efterföljande bodelning. I sådant fall är inte alltid en strikt tillämpning

av den främmande lagen genomförbar och man får försöka att anpassa tillämpningen av den främmande lagen makarna emellan efter den tillämpning av svensk lag som ägt rum. Motsvarande problem föreligger enligt gällande 1912 års lag men synes inte ha vållat några praktiska svårigheter.

10 §.

Denna paragraf upptager ytterligare vissa särskilda bestämmelser om rättsförhållandet till tredje man. Regler till skydd för tredje man förekommer också i såväl gällande svensk som främmande rätt. Enligt förslaget får främmande lag i vissa fall inte åberopas mot tredje man. Däremot innebär de föreslagna bestämmelserna ej något hinder för tredje man att åberopa den främmande lagen, om en rättshandling är ogiltig enligt svensk lag men giltig enligt den främmande lagen.

I paragrafen används — liksom i 11 § — begreppet »bosatt här i riket» som anknytningsfaktum för tillämpning av svensk lag i stället för det i kapitlet i övrigt använda begreppet hemvist. Även i bosättning måste inläggas ett krav på att vistelsen inte är endast av tillfällig natur, men man kan bortse från vederbörandes avsikter för framtiden. Tredje man kan lättare konstatera att en person är bosatt här än avgöra om han har hemvist i internationellrättslig mening. Vad som gäller för den som är bosatt här torde också a fortiori kunna anses gälla den som har hemvist här i internationellrättslig mening, och kommittén har därför inte funnit behövt särskilt nämna alternativet hemvist i 10 eller 11 §.

Första stycket

Enligt första stycket i paragrafen får främmande lag som är bestämmande för makars egendomsordning inte åberopas mot tredje man i fråga om giltigheten av rättshandling som make företager mot honom medan maken är bosatt här i riket eller av betalningsförpliktelse som make ådrager sig under tillfällig vistelse här.

Bestämmelsen äger till en början tillämp-

ning i fråga om särskilda inskränkningar i rätten att förfoga över maken tillhörig egendom av sådan art som upptages i 6 kap. GB. Att detta gäller i fråga om fast egendom och tomträtt här i riket följer dock redan av 9 §. I den mån dylika bestämmelser i främmande lag äger motsvarighet i svensk rätt skall de iakttagas enligt förslaget, men i övrigt blir make som är bosatt i Sverige behörig gentemot tredje man att fritt förfoga över sin egendom utan hinder av dylika inskränkningar. Vad som nu sagts gäller också om rådighetsinskränkningar som avser att skydda andra makens rätt till andel i gemensam egendom eller giftorätts-gods vid kommande bodelning.

I utländsk rätt förekommer också, att make förvaltar andra makens egendom, även om den är enskild. Vad angår inskränkningar i makes rådighet över honom ensam tillhörig egendom synes det naturligt, att de inte får åberopas mot tredje man, när maken är bosatt i Sverige. Detta bör gälla oavsett om inskränkningarna följer direkt av egendomsstatutet eller av äktenskapsförord som får åberopas makarna emellan.

I fråga om gemensam egendom, över vilken ena maken ensam råder, bör däremot den främmande lagens förvaltningsregler kunna åberopas mot tredje man (se tredje stycket i paragrafen). Sådan egendom kan ibland närmast jämföras med giftorätts-gods enligt svensk lag, och en motsvarande tillämpning av svensk lags förvaltningsregler skulle sålunda inte medföra någon rätt för andra maken att förfoga över egendomen. Om åter enligt främmande lag gemensam egendom bör jämföras med egendom som innehas med samäganderätt enligt svensk lag, skulle tillämpning av svensk äktenskapslag inte medföra någon behörighet för den make som inte förvaltar egendomen att förfoga över densamma i dess helhet. Det tillgodoser inte något praktiskt behov att åsidosätta förvaltningsreglerna enligt egendomsordningen för att ge den icke förvaltande maken behörighet att förfoga enbart över sin andel i egendomen.

Enligt vissa mera ålderdomliga lagar torde även andra särskilda inskränkningar i makes rättshandlingsförmåga gälla, t. ex. i hans möjligheter att med bindande verkan gå i borgen för andra maken eller ställa pant för dennes gäld. Dylika inskränkningar torde i vissa fall ej hänföras till egendomsordningen utan till äktenskapets allmänna rättsverkningar. Utan hinder därav bör den föreslagna bestämmelsen kunna tillämpas och inskränkningen sålunda ej få åberopas mot tredje man i fråga om rätts-handling som make företager mot honom medan maken är bosatt här i riket.

Regeln om att make inte får mot tredje man åberopa främmande egendomsstatut i fråga om giltigheten av betalningsförpliktelse, som maken ådrager sig under tillfällig vistelse här i riket, är i främsta rummet motiverad när make blir skyldig för hotellvistelse, bilreparation, butiksköp o. l. Om make på grund av bestämmelsen skulle i något fall bli ansvarig även för andra förbindelser som han ådragit sig vid tillfälligt besök i Sverige, torde det i sak inte vara något att erinra däremot. Bestämmelsen gäller även skadeståndsansvar på grund av vållande i trafik m. m.

Andra stycket

Medan första stycket behandlar bl. a. makes behörighet att ikläda sig gäld, avser andra stycket frågan vilken egendom som svarar för makes gäld. Viktigast för tredje man är i detta hänseende frågan, vilken egendom som kan tas i anspråk vid konkurs eller utmätning. Ej endast gäldsansvar på grund av rättshandlingar utan även utomobligatoriskt skadestånd omfattas av bestämmelserna.

Enligt andra stycket *första punkten* skall make som är bosatt här i riket svara för sina skulder med den egendom som tillhör honom, även om andra maken enligt främmande lag äger råda däröver. Egendomsordningen är i främmande lag stundom så konstruerad att egendom som tillhör ena maken förvaltas av den andra och endast i begränsad omfattning kan av förstnämnda make belastas med ansvar för gäld. Det-

ta är förhållandet t. ex. enligt schweizisk rätt. Det synes knappast acceptabelt, att egendom som sålunda tillhör ena maken ensam, ehuru den förvaltas av den andra, undandrages ägarens borgenärer, om gälden uppkommit medan ägaren är bosatt i Sverige. Har gälden uppkommit dessförinnan, erhåller visserligen borgenärerna genom förslaget en förmån som de saknat anledning räkna med när gälden uppkom. Av denna anledning kunde det möjligen övervägas att begränsa bestämmelsens tillämpning till att avse gäld som uppkommit medan maken var bosatt i Sverige. Det kan emellertid bl. a. vara svårt att avgöra när gälden uppkom. Någon dylik begränsning upptages därför ej i förslaget.

Den föreslagna bestämmelsen kan emellertid ej utan vidare få tillämpas i fråga om egendom som är makarnas gemensamma enligt tillämplig främmande lag. Att egendom under äktenskapet anses vara gemensam kompenseras t. ex. i den franska rätten med komplicerade gäldsansvarighetsregler. Huvudregel är där, att den gemensamma egendomsmassan förvaltas av mannen. Hustrun kan endast i särskilda fall belasta denna egendomsmassa med gäld. Dessa regler kan förklaras med att den gemensamma egendomen består av egendom förvärvat under äktenskapet och att nyssnämnda gäldsansvarighetsregler i huvudsak får antagas hänföra sig till egendom som mannen förvärvat. Även hustruns arbetsförvärv inräknas i den gemensamma egendomsmassan men förvaltas av hustrun och kan ej åtkommas av mannens borgenärer annat än för gäld som avser familjens underhåll. Om den främmande egendomsordningen är konstruerad på det sätt som nu nämnts, skulle det vara föga rimligt att låta makes borgenärer få taga i anspråk gemensam egendom som förvaltas av andra maken ensam. I andra fall skulle en sådan regel te sig mera naturlig, t. ex. om egendom som den gäldbundna maken infört i boet har blivit gemensam och står under andra makens förvaltning. Man skulle dock i allt fall ej kunna gå längre än att låta den gäldbundna makens borgenärer få

tillgodogöra sig dennes andel i den gemensamma egendomen. Att realisera en dylik andelsrätt, som borde hänföras till den gemensamma egendomsmassan och ej till de enskilda objekten i denna, skulle knappast vara praktiskt möjligt. Gemensam egendom, som står under ena makens förvaltning, bör därför ej underkastas något utvidgat gäldsansvar (se tredje stycket i paragrafen).

Om make, som varit bosatt här i riket, flyttar utomlands, kan regeln i första punkten tänkas allttjämt få betydelse beträffande redan uppkommen gäld, t. ex. vid exekution i egendom som finns här i riket.

Vad som enligt första stycket gäller om rättshandling, när make är bosatt här, eller betalningsförpliktelse som han ådrager sig under tillfällig vistelse här bör ha sin motsvarighet i fråga om makes skyldighet att för gäld som därigenom uppkommit svara med egendom som tillhör honom. Om make enligt första stycket anses behörig att förfoga över viss egendom som tillhör honom men står under andra makens förvaltning, bör sålunda egendomen svara t. ex. för skadestånd i anledning av rättshandlingen, även om maken lämnat landet innan gäldsansvaret blir aktuellt. Enligt andra stycket *andra punkten* i 10 § skall därför vad som sägs i första punkten gälla även make, som är bosatt utomlands, om fordran kan göras gällande mot honom på grund av bestämmelsen i första stycket i paragrafen. Föreskriften torde få betydelse främst när det gäller att ta i anspråk makes egendom som finns här i riket.

Tredje stycket

Här upptages den förut motiverade, för första och andra styckena gemensamma bestämmelsen att vad som sägs i paragrafen inte gäller rättshandling, som rör gemensam egendom över vilken andra maken ensam råder eller sådan egendoms ansvar för gäld.¹

¹ Jfr i övrigt under 9 § s. 126.

11 §.

När det gäller makes ansvar för hushållsgäld som andra maken ingått, torde svensk lag böra få åberopas av tredje man oavsett makarnas egendomsordning, när makarna är bosatta här i riket. Bestämmelse härom upptages i förevarande paragraf. Jämväl de begränsningar i ansvaret som följer av svensk lag, t. ex. enligt 7 kap. 3 § GB, blir gällande, om svensk lag i övrigt skall tillämpas. Bestämmelsen avser inte att vara något hinder för tredje man att åberopa främmande lag, om denna ålägger make ett längre gående ansvar.

Enligt främmande lag kan gälla, att rättshandling som hustrun ingår för hushållets behov inte förpliktar henne själv utan endast mannen. En dylik inskränkning i hustruns ansvar mot tredje man upphävs inte av förevarande paragraf men däremot av 10 §.¹

12 §.

Första stycket

Föregående paragrafer i kapitlet avser att reglera grunderna för makars egendomsordning, dvs. att ge anvisning om de bestämmelser som i äktenskap med internationell anknytning skall gälla i de hänseenden svensk lag behandlar i 6—8 kap. GB. Det är givet, att de grunder som därvid anvisas skall tillämpas även vid äktenskapsupplösning eller när eljest makars egendomsgemenskap skall upphöra. Att i samband med bodelning i alla delar tillämpa främmande lag som varit bestämmande för makarnas egendomsordning kan emellertid vara förenat med betydande svårigheter. Det är dessutom önskvärt, att åtskilliga bestämmelser som gäller för svensk bodelning tillämpas även när främmande lag reglerat egendomsordningen. Kommittén har här sökt komma fram till en reglering som på ett så praktiskt sätt som möjligt leder till godtagbart resultat.

Den första frågan som skall besvaras rör, huruvida *anledning till bodelning* föreligger. I regel torde någon tvekan ej råda

härom. Har det t. ex. dömts till hem- eller äktenskapsskillnad här, bör bodelning få ske, även om domen inte erkänns i stat vars lag är bestämmande för egendomsordningen. Kommittén har i det föregående berört frågan, huruvida boskillnad enligt svensk lag kan komma i fråga när främmande lag är tillämplig på makars egendomsförhållanden. När det dömts till boskillnad, skall givetvis bodelning ske.

Om förutsättningar för bodelning finns, måste bedömas, huruvida det är anledning att *bodelning sker här i riket*. Förslaget upptager inte någon bestämmelse, som reglerar när bodelning skall äga rum här i anledning av boskillnad, återgång, hem- eller äktenskapsskillnad. Det är svårt att finna en lämplig och samtidigt formellt klar avgränsning för svensk kompetens. Parterna måste åtminstone i viss utsträckning själva kunna bestämma att bodelning skall ske här, oavsett vilken anknytning till Sverige de kan åberopa. För de fall då parterna ej är ense om att verkställa bodelning här erbjuder sig som tänkbara anknytningsfakta vardera makens medborgarskap, vardera makens hemvist och egendoms belägenhet. Kommittén har ej ansett sig behöva uppställa några bestämda förutsättningar för svensk kompetens och utgår från att sådan skall anses föreligga så snart det här i riket föreligger ett beaktansvärt praktiskt behov därav. Bodelning kan enligt svensk lag förättas av delägarna själva. När det behövs, kan skiftesman förordnas. Av vad nyss sagts följer, att skiftesman bör utses här i riket när det begärs och sådant praktiskt behov finns som nyss nämnts. I fråga om den interna kompetensen att förordna skiftesman tillämpas 10 kap. 9 § RB, enligt vilken tvist om bodelning mellan makar skall upptagas av den rätt där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet eller, om mannen ej är skyldig att svara i sådant mål vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål. I sista hand upptages målet av Stockholms rådhusrätt, varför internt behörlig domstol alltid finns.

¹ Jfr i övrigt under 9 § s. 126.

Beträffande bodelning i anledning av makes död finns bestämmelser i 2 kap. i förslaget till lag om internationellt rättsliga förhållanden rörande dödsbo (jfr 2 kap. i nu gällande 1937 års lag). Sådan bodelning skall förrättas här enligt svensk lag efter den som vid sin död hade hemvist här i riket. Vidare skall bodelning förrättas här enligt svensk lag efter den som ej hade hemvist här, om han var svensk medborgare eller här finns egendom efter honom, under förutsättning att egendomen blivit avträdd till förvaltning av boutredningsman. Under vissa förutsättningar kan dock bodelning också i sådana fall äga rum i främmande stat enligt där gällande lag. När i nyssnämnda förslag och 1937 års lag talas om svensk eller främmande lag i förevarande sammanhang, avses ej de materiella reglerna för egendomens fördelning.

Vid svensk bodelning gäller enligt 13 kap. 1 § GB om *formen*, inklusive *förfarandet*, att vad som finns föreskrivet om arvskiftesform samt skiftesmans eller boutredningsmans befattning med arvskifte skall äga motsvarande tillämpning. Detta gäller också, när bodelning i anledning av makes död skall äga rum här i riket. Kommittén anser, att detsamma bör gälla när bodelning i internationellt rättsliga förhållanden skall äga rum här i riket i anledning av boskillnad, äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad. I förslaget föreskrivs sålunda, att bodelningen skall förrättas enligt svensk lag, även om makarnas egendomsordning skall anses bestämd enligt främmande lag.

Beträffande *själva uppdelningen av makarnas bo i vederbörliga lotter* har kommittén vägt mellan att — när främmande lag skall anses ha varit bestämmande för egendomsordningen — antingen föreskriva tillämpning av samma lag, med ett antal modifieringar till makes skydd i fall då svensk lag gör avvikelser från de allmänna grunderna för bodelningen, eller också principiellt föreskriva tillämpning av 13 kap. GB som då får ske på grundval av vad som enligt egendomsordningen och föregående bestämmelser i förslaget gällt om

makarnas egendom och gäldsansvaret. Vid en jämförelse av de resultat som de olika utgångspunkterna kan förmodas leda till har kommittén funnit, att skillnaden inte i praktiken skulle bli så stor och att tillämpning av det senare alternativet erbjuder praktiska fördelar.

Förslaget föreskriver därför, att bodelning skall förrättas enligt svensk lag, att därvid skall tillämpas vad som enligt egendomsordningen och föregående bestämmelser i kapitlet gällt om makarnas egendom och ansvar för skulder — dvs. beträffande de frågekomplex som i svensk lag regleras i 6—8 kap. GB — samt att i övrigt bestämmelserna i 13 kap. GB skall ha motsvarande tillämpning.

Begreppet bodelning bör här tagas i vidsträckt bemärkelse. Hit får bl. a. hänföras det fallet att det enligt främmande — t. ex. tysk — lag skall ske en värdemässig uppgörelse mellan makarna som resulterar i ett fordringsanspråk för ena maken mot den andra utan att äganderätten till viss egendom berörs. Överhuvud bör det svenska förfarandet med bl. a. medverkan av skiftesman kunna komma till användning så snart fråga är om upplösning av egendomsordning enligt främmande lag, oavsett hur den är konstruerad. Det är en god internationellt rättslig regel, att de processuella former som det egna landets lag erbjuder används även när utländsk materiell rätt är tillämplig. Med hänsyn till högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 1968 s. 126 kan det emellertid vara tveksamt, om denna uppfattning skulle slå igenom utan särskild bestämmelse i fråga om egendomsordning som inte är att jämföras med giftorättsordning enligt GB. Kommittén föreslår därför, att en uttrycklig bestämmelse i ämnet upptages i tredje stycket av förevarande 12 §.

Enligt förslaget skall i första hand grundlagen i den egendomsordning som gäller enligt tillämplig främmande lag iakttagas. Härvid följs bl. a. den utländska regleringen beträffande egendomens karaktär av gemensam egendom eller giftorättsgods resp. enskild egendom. Förslagets bestämmelser

i 10 och 11 §§ om makes gäldsansvar måste också i förekommande fall tillämpas jämte de regler om makes gäldsansvar som finns i den främmande lagen. Vidare tillämpas den främmande lagens bestämmelser om fördelning av förmögenhetsökning som uppkommit under äktenskapet o. l.

Om den främmande egendomsordningen överhuvud bygger på en fördelning av viss egendom eller vissa värden, får man emellertid enligt förslaget i den mån det är möjligt tillämpa de bestämmelser i 13 kap. GB som reglerar det praktiska förfarandet vid beräkningen av andelarnas värden eller vid utläggningen av makarnas lotter. Vidare tillämpas GBs vederlagsregler o. l. som syftar till att säkerställa en fördelning som realiter överensstämmer med egendomsordningens grunder.

Men också bestämmelser i 13 kap GB som av sociala eller liknande skäl ger regler om avvikelser från likadelningsprincipen bör tillämpas tillsammans med en främmande egendomsordning. De ger anvisningar på det resultat som bodelningen bör leda till för att enligt svensk uppfattning framstå som skäligen. Här spelar sålunda ordre public-liknande hänsyn in på samma sätt som i fråga om underhållsanspråk o. l., jfr 1 §. Den föreslagna regleringen kan föranleda tvekan med avseende på den s. k. sextusen-kronorsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket GB, särskilt om värdegränsen enligt föreliggande lagförslag¹ höjs till fyra basbelopp enligt lagen om allmän försäkring, vilket f. n. motsvarar 24 000 kr. Tillämpningen av denna regel kan tydligen i mindre mån helt sätta en utländsk egendomsordning ur spel. Regeln syftar till att efterlevande maken skall kunna behålla det gemensamma hemmet. Det synes rimligt, att detta syfte tillgodoses även när makarnas egendomsordning bestämts av främmande lag. Om efterlevande maken får övertaga hela boet, vinner man dessutom den fördelen, att boet inte behöver belastas med kostnader för utredning om innehållet i utländsk rätt. I allt fall bör sextusen-kronorsregeln eller motsvarande tillämpas, om makarna eller åtminstone den avlidne hade

närmare anknytning till Sverige. Men kommittén anser att den i enkelhetens intresse bör kunna få gälla över hela fältet (givetvis med de begränsningar som gäller för svenska förhållanden). Skulle förslaget på denna punkt anses föra för långt, förordar kommittén att den föreslagna bestämmelsen begränsas genom ett tillägg av innehåll, att vad som sägs om efterlevande makes rätt i 12 § andra och tredje styckena i 13 kap. GB skall tillämpas endast om den avlidne maken var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige.

Kommittén vill härefter söka närmare belysa förslaget med en genomgång av de särskilda bodelningsregler som kan komma i fråga enligt 13 kap. GB.

1. Förutsättningar och formen för bodelning (1 §). Här kan hänvisas till vad som förut sagts.

2. Gäldstäckning (2 §). Bestämmelserna blir tillämpliga med de modifieringar som följer av egendomsordningen och de föreslagna reglerna om gäldsansvaret. Egendom ur viss egendoms massa skall därvid tillgodoräknas make för gäld som belastar den egendomen.

3. Likadelningsprincipen (3 §). I fråga om de grundläggande andelstalen för boets delning blir i stället egendomsordningen tillämplig.

4. Undantagande från bodelning av personlig egendom (4 §). Bestämmelsen härom blir tillämplig oavsett vilken egendomsordning som gäller för makarna, om den har motsvarighet till giftorättsgods.

5. Vederlag (5—9 §§). Bestämmelserna kan tillämpas även beträffande utländsk egendomsordning, t. ex. om ena maken vanvårdat gemensam egendom eller använt den till förkovran av sin enskilda egendom. Reglerna bör i övrigt brukas med beaktande av vad make haft att iakttaga enligt främmande lag som varit tillämplig under äktenskapet.

6. Likvid vid bodelning för skadestånd och underhållsbidrag (10 §). Bestämmelsen avser att göra dylika förpliktelser effektiva. Det synes riktigt, att skadestånd och underhållsbidrag, även när egendomsordningen bestämts av främmande lag, hålls utanför värdeberäkningen vid bodelning i den omfattning som följer av GB och betalas ur den förpliktade makens lott.

7. Betalning av gäld (11 §). Bestämmelsen kan tillämpas även när egendomsordningen bestämts av främmande lag.

¹ Prop. 1969: 124 s. 3, 75 ff.

8. Avräkning av förskott på arv (11 a §). Bestämmelsen kan tillämpas, om makarna hade motsvarighet till giftorättsgods och avräkning av arvsförskott skall ske enligt den lag som är tillämplig i internationellt arvsrättsligt hänseende.

9. Rätt för efterlevande make att uttaga nödigt lösöre i ringa bon (12 § första st.). Även denna regel bör tillämpas.

10. Sextusenkronorsregeln (12 § andra st.) eller motsvarande. Regeln bör såsom förut anförts tillämpas även när makarna hade giftorättsgods eller gemensam egendom enligt främmande lag.

11. Lottläggning och lösningsrätt (13 §). Bestämmelserna blir tillämpliga vid den fördelning som skall äga rum enligt de andelstal som gäller för bodelningen. Främmande lag som var bestämmande för egendomsordningen blir givetvis avgörande för frågan, om viss egendom skall anses som giftorättsgods eller enskild egendom. Även reglerna om bodelning i 1959 års lag med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad bör tillämpas åtminstone enligt grunderna för den här föreslagna bestämmelsen.

12. Eftergift vid bodelning m. m. (14 och 15 §§). Bestämmelserna blir tillämpliga med de modifikationer som följer av egendomsordningen och förslagets regler om gäldsansvaret.

Särskilda problem kan uppkomma, om en konkurrerande bodelning sker eller kan komma i fråga utomlands. Med avseende på bodelning i anledning av makes död meddelas närmare bestämmelser i detta hänseende i 2 kap. 8 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo, till vilken lag andra stycket i förevarande 12 § hänvisar (jfr 2 kap. 9 § i 1937 års lag). Några motsvarande bestämmelser upptages inte i förevarande förslag såvitt angår bodelning i anledning av boskillnad, återgång, hem- eller äktenskapskillnad. En fullständig reglering i detta hänseende synes föra för långt. I princip torde vid sådan bodelning här i riket böra beaktas även tillgångar som finns utomlands, ehuru man vid skiftesläggningen måste ta hänsyn till vad som är praktiskt genomförbart. Har bodelning redan ägt rum utomlands och skall ändå bodelning ske här i riket, bör make, som vid den förra bodelningen inte fått vad som skolat tillkomma honom med tillämpning av svenska

lagvalsregler, kompenseras vid den bodelning som måste ske här i riket.

Om bodelning här i riket skall omfatta fast egendom i främmande stat och den statens lag innehåller tvingande regler om sådan egendom, bör dessa respekteras vid lottläggningen. Man bör dock inte fördenskuU ändra det ekonomiska resultat som bodelningen eljest bort leda till, om en sådan avvikelse kan undvikas.

När bodelning skett här i riket, utgår förslaget från att verkningarna därav skall bedömas enligt svensk lag. Därmed är dock inte sagt, att makarnas egendomsordning i fortsättningen skall bestämmas av svensk lag, om äktenskapet ej är upplöst. Genom bodelningen har emellertid skett en ekonomisk uppgörelse som bildar utgångspunkt för bedömning av deras egendomsförhållanden i fortsättningen. Frågan kan möjligen få praktisk betydelse efter boskillnad eller hemskillnad som ej leder till äktenskapsskillnad.

Andra stycket

Den reglering av bodelning i anledning av makes död som upptages i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo (jfr 1937 års lag) tar närmast sikte på förfarandet.² Lagförslaget och 1937 års lag innehåller dock även regler om bodelägares ansvarighet för gäld, när bodelning förrättas här i riket.

Även bodelning i anledning av makes död föreslås skola i materiellt hänseende genomföras enligt de regler som följer av första stycket med det tillägg i fråga om gäldsansvaret som skall gälla enligt 2 kap. 6 § i nyssnämnda lagförslag.

Tredje stycket

Här upptages den förut berörda regeln, att vad som i första och andra styckena sägs om bodelning också skall i tillämpliga delar gälla annan delning eller avräkning som enligt främmande lag skall äga rum beträffande makars egendom.

² Jfr NJA II 1938 s. 231 f.

5.1 Intern rätt i olika stater

I de nordiska länderna är det vanligt att äktenskapsskillnad föregås av *hemskillnad*. I allmänhet kan också utanför Norden i de stater som medger äktenskapsskillnad hemskillnad förvandlas till äktenskapsskillnad efter viss tid, som växlar i olika länder, t. ex. tre år (Belgien, Frankrike), fem år (Nederländerna). Emellertid synes det utom Norden vara jämförelsevis ovanligt, att äktenskapsskillnad föregås av hemskillnad. Anledning härtill kan vara, att äktenskapsskillnad och hemskillnad i vissa stater erhålls på samma grunder och att hemskillnadstiden är relativt långvarig. I t. ex. England kan inte hemskillnad som sådan läggas till grund för äktenskapsskillnad.

Hemskillnad saknas som legalt institut i åtskilliga länder, bl. a. i Grekland, Japan, Tyskland, Österrike och de östeuropeiska staterna. Å andra sidan har hemskillnad stor betydelse i vissa katolska länder, där äktenskapsskillnad är förbjuden. I några länder kan hemskillnad inträda på grund av makars överenskommelse. Så är fallet i Italien där det dock krävs att överenskommelsen fastställs av rätten för att den skall få verkan.

Äktenskapsskillnad i egentlig mening är inte tillåten i en rad katolska länder, bl. a. Argentina, Irland, Italien, Spanien, Brasilien, Chile och Columbia. I Italien pågår emellertid parlamentsbehandling av ett lag-

förslag som synes kunna leda till att äktenskapsskillnad medges i begränsad omfattning. I Portugal kan de som efter tillkomsten av 1940 års konkordat ingått äktenskap enligt katolsk ritual inte få äktenskapsskillnad. Även i sådana länder, framför allt i Främre Asien, där familjerättsliga förhållanden följer konfessionella regler torde katoliker i anledning därav vara förhindrade att vinna äktenskapsskillnad.

I åtskilliga länder kommer äktenskapsskillnad till stånd annorledes än genom dom av statlig domstol. I Danmark, Island och Norge kan äktenskapsskillnad erhållas i administrativ ordning. I vissa stater, t. ex. Belgien och Nederländerna, får en äktenskapsskillnadsdom slutlig verkan endast om den inom viss tid införs i civilståndsregistret. Registreringen har sålunda där konstitutiv betydelse. I Japan kan äktenskapsskillnad vinnas genom makarnas överenskommelse därom. Överenskommelsen skall i viss ordning registreras hos offentlig myndighet.

I sådana länder där familjerättsliga förhållanden följer konfessionella regler kan domsrätten i äktenskapsmål tillkomma vederbörande trossamfunds myndigheter. Till dessa länder hör Israel. För israeliska och i Israel vistande judar finns rabbindomstolar. Det konstitutiva momentet i skilsmässoförfarandet består i att mannen lämnar ett skiljebrev till hustrun och hon tar emot det. Det rör sig här om en skilsmässa genom överenskommelse som samtidigt utgör en

religiös institution. Denna föregås dock av en rättslig prövning från rabbindomstolens sida, som avgör huruvida överlämnandet och mottagandet av skiljebrevet skall tillåtas. Under vissa förutsättningar kan hustrun ta initiativ till förfarandet och rabbindomstolen har därvid vissa tvångsmedel till sitt förfogande för att förmå mannen att lämna skiljebrev. Rabbindomstolen kan likaledes använda tvångsmedel för att förmå hustrun att ta emot skiljebrev från mannen.

Enligt den traditionella muhammedanska rätten kan mannen genom en privat, ensidig handling förskjuta hustrun. Rättshandlingen skall dock enligt den nyare lagstiftningen i vissa länder registreras hos domaren eller notarien, men detta utgör som regel inte någon förutsättning för rättshandlingens giltighet.¹ Även skilsmässa på grund av överenskommelse förekommer och vidare kan enligt muhammedansk rätt äktenskapsskillnad i vissa fall erhållas på judiciell väg (inför en religiös domstol) åtminstone på begäran av hustrun.

De omständigheter som kan åberopas för att vinna äktenskapsskillnad eller hemskillnad växlar i olika rättssystem. För de grundläggande olikheterna är uppfattningen om skilsmässans ändamål avgörande. Enligt en uppfattning utgör äktenskapsskillnad en påföljd för missförhållanden i äktenskapet och kan vinnas av den oskyldiga maken. Lagar, vilka grundas på en sådan uppfattning, upp-tager skillnadsskäl som tar sikte på ena makens skuld. Oftast är skälen absoluta, dvs. att de avser vissa bestämda omständigheter. Enligt den andra uppfattningen bör ett äktenskap upplösas, när det inte längre fyller sitt ändamål, oavsett om förhållandet kan läggas någondera maken till last och oberoende av vem som i så fall är den skyldige. En sådan uppfattning förutsätter i regel allmänt hållna, relativa skillnadsgrunder, men även absoluta skilsmässoskäl, t. ex. sinnessjukdom, kan förekomma. Hit hör också äktenskapsskillnad på grund av överenskommelse. I praktiken är vanligen de båda principerna på ett eller annat sätt kombinerade.

Den vanligaste av de absoluta skillnadsgrunder som bygger på makes skuld är äktenskapsbrott. Andra liknande grunder som förekommer är övergivande av andra maken och frihetsstraff.

Vissa vanliga skillnadsgrunder som beaktar makes skuld har från börjat haft en absolut innebörd men sedermera genom praxis fått en alltmer relativ tillämpning. Hit hör skillnadsskälet grymhet i angloamerikansk rätt och grova kränkningar som skillnadsskäl i fransk rätt.

En skillnadsgrund som kan tillämpas såväl i förening med som utan användande av skuldprincipen är söndring i äktenskapet. I västtysk rätt är det som regel en förutsättning att söndringen kan läggas ena maken till last såsom skuld. I svensk rätt är det däremot jämförelsevis ovanligt att skuldförhållandet utreds, när det döms till hemskillnad på grund av söndring. De östeuropeiska staternas lagstiftning innehåller som regel generalklausuler som medger äktenskapsskillnad på grund av söndring oberoende av skuld. Enligt de nya grunderna för Sovjetunionens och unionsrepublikernas lagstiftning rörande äktenskap och familj kan dessutom makar utan minderåriga barn upplösa äktenskapet genom överenskommelse som registreras tre månader efter att ansökan om äktenskapsskillnad gjorts hos registreringsbyrån.

Om ett äktenskapshinder blivit åsidosatt vid äktenskaps ingående eller om makarnas eller enderas samtycke till äktenskapet varit behäftat med något fel, kan äktenskapet vara *ogiltigt* eller *dömas att återgå*. Också på grund av formella fel vid äktenskapets ingående kan äktenskap förklaras *ogiltigt*.² I den mån möjligheten att erhålla äktenskapsskillnad är starkt begränsad eller helt saknas ökar som regel den praktiska betydelsen av ogiltighet eller återgång.

Att de materiella förutsättningarna för äktenskaps ingående blivit åsidosatta sak-

¹ Se Linant de Bellefonds i *Revue internationale de droit comparé* 1962 s. 537 f.

Det förekommer, att genom äktenskapsavtal hustrun förbehålls rätt att bli förskjuten av mannen, när hon önskar det.

² Jfr ovan s. 55.

nar i åtskilliga fall betydelse för äktenskaps fortsatta bestånd. I motsatt fall kan felets verkningar ta sig olika uttryck. I t. ex. engelsk rätt anses i vissa fall ogiltigheten kunna åberopas såväl av parterna som av tredje man, även om den inte konstaterats genom dom. Vanligen är emellertid denna påföljd reserverad för grova formfel. Som regel fordras dom för att äktenskapet skall anses ogiltigt eller återgå på grund av materiellt fel. Detta anses därvid ofta så allvarligt att talerätt tillkommer allmän myndighet, stundom också en vidsträckt krets av enskilda personer. Detta brukar vara fallet t. ex. i fråga om tvegifte eller äktenskap i förbjudna släktled. I lindrigare fall — t. ex. vid viljefel i samband med äktenskapets ingående — äger endast make rätt att föra talan om äktenskapets ogiltighet eller återgång. Ogiltighetsförklaring kan vara tillbakaverkande, så att förhållandet mellan parterna — och deras barn — i princip skall regleras som om något äktenskap icke kommit till stånd. Om makarna eller endera av dem var i god tro vid äktenskapets ingående, inträder därvid enligt vissa rättssystem samma rättsverkningar som av ett giltigt äktenskap såvitt rör godtroende makes och barnens rätt (mariage putatif enligt fransk rätt). Enligt andra rättssystem kan verkningarna av ogiltighet eller återgång vara i princip desamma som av skilsmässa. Mellanformer synes vara regel och förekommer i vid skala. Olika termer — ogiltighet, återgång etc. — kommer till användning utan att ge någon säker ledning i fråga om verkningarna.

5.2 Gällande internationell rätt

Oversikt

I frågor om *domsrätt* och *tillämplig lag* i mål om *hem- eller äktenskapsskillnad* framträder med särskild styrka den förut berörda metodiska olikheten mellan, på ena sidan, stater som lägger huvudvikten vid den internationella kompetensen och sålunda begränsar sina myndigheters behö-

het att upptaga äktenskapsmål med internationell anknytning men låter dem tillämpa den egna lagen (*lex fori*) och, på andra sidan, stater som lägger vikt vid bestämmandet av den lag som myndigheterna skall tillämpa i materiellt hänseende, medan gränserna för myndigheternas behörighet är mera vidsträckta. Stater som tillämpar *domicilprincipen* synes i allmänhet reglera kompetensen och använda *lex fori* i materiellt hänseende. Så är fallet i t. ex. Danmark, Norge, England och USA. Även den nya finska lagstiftningen bygger emellertid i viss utsträckning på denna metod. Stater som tillämpar *nationalitetsprincipen* synes som regel lägga huvudvikten vid tillämpningen av makarnas nationella lag i materiellt hänseende. Nationaliteten kan dock spela en roll också i fråga om domsrätten. Dels utgör *medborgarskap* i domstolslandet ofta en grund för domsrätt även om annan anknytning ej finns, dels tas stundom hänsyn till parts nationella lag redan vid prövningen av kompetensfrågan. Exempel härpå erbjuder — i överensstämmelse med 1902 års Haagkonvention — bestämmelsen i 3 kap. 1 § andra stycket i 1904 års lag enligt vilken mål om hem- eller äktenskapsskillnad mellan utländska medborgare i regel inte får upptagas här i riket, om det enligt lagen i den stat makarna tillhör är förbehållet inländsk myndighet att pröva sådan talan. Om båda makarna är medborgare i främmande stat, är det enligt västtysk rätt en förutsättning för domsrätt, att den tyska domstolens avgörande erkänns av mannens hemlands lag. I Schweiz gäller, att om käranden är utländsk medborgare, det är en förutsättning för att talan om hem- eller äktenskapsskillnad skall bifallas att den schweiziska domskompetensen erkänns av kärandens nationella lag.

När *domicil* eller *hemvist* utgör domsrättsgrund, kan denna anknytning ha mycket olika styrka. Det *domicil* som enligt engelsk lag tidigare utgjorde den enda grunden för domsrätt i mål om äktenskapsskillnad är mycket kvalificerat. Numera kan i några fall mål om äktenskapsskillnad upptagas i England på grund av varaktig

vistelse där. I motsättning till det engelska domicilet står det hemvist som i vissa stater i USA läggs till grund för domsrätt. En kortvarig vistelse kan där i praktiken vara tillräcklig för att mål om äktenskapskillnad skall upptagas.

När utländska makar har hemvist i olika stater, kan äktenskapsmål vanligen upptagas, om svaranden har hemvist i den stat där talan väcks. Enligt schweizisk rätt är dock i stället kändans hemvist bestämmande. I de flesta delstater i USA kan talan upptagas, om antingen kändans eller svaranden har hemvist där. Motsvarande gäller i Förbundsrepubliken Tyskland, där det dock som nämnts när båda makarna är utländska medborgare även förutsätts att den tyska domstolens avgörande erkänns av mannens hemlands lag. I Danmark, Finland och Norge är också såväl kändans som svarandens hemvist domsrättsgrundande, men kändans hemvist måste till skillnad från svarandens vara kvalificerat. I vissa fall har det senaste gemensamma hemvistet tillagts betydelse, se t. ex. 3 kap. 1 § i 1904 års lag — i överensstämmelse med 1902 års Haagkonvention — och nordiska familjerättskonventionen.

Vad angår frågan om lagvalet i de stater där mål om hem- och äktenskapskillnad inte utan vidare prövas enligt *lex fori* tillämpas i stater med nationalitetsprincip regelmässigt parternas nationella lag, åtminstone om de är medborgare i samma stat. Vanligen kombineras den lagen med *lex fori*. Stater som i sin interna lagstiftning inte medger äktenskapskillnad tillåter sålunda i allmänhet inte heller utländska medborgare att skilja sig. Motsvarande synes gälla hemskillnad.¹ I vissa stater, t. ex. Förbundsrepubliken Tyskland, prövas talan i första hand enligt parternas nationella lag men kan inte bifallas, om ej grund för talan finns också enligt *lex fori*. Enligt t. ex. fransk rätt beaktas *lex fori* i den — vanligen mycket vida — utsträckning som hänsynen till *ordre public* föranleder. I andra stater är förhållandet det omvända. I Schweiz prövas talan enligt schweizisk lag, men om kändans är utländsk medborgare

skall grund för skillnad föreligga också enligt hans nationella lag.

Är parterna medborgare i skilda stater och tillhör endera den stat där talan upptages till prövning, tillämpas i vissa stater den egna lagen (*lex fori*) antingen oavsett vem av parterna som är medborgare i domstolslandet (Belgien) eller under förutsättning att det är kändans som är medborgare där (Schweiz, Förbundsrepubliken Tyskland, jfr också 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag). I andra fall när makarna är medborgare i olika stater tillämpas lagen i den stat mannen tillhör (Förbundsrepubliken Tyskland, jfr 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag), lagen i den stat makarna senast gemensamt tillhört (7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag i överensstämmelse med Haagkonventionen) eller makarnas nationella lagar kumulerade med varandra (tidigare gällande finsk lag). På senare tid har framträtt en tendens att låta ett gemensamt domicil fälla utslaget (Frankrike, Polen, Portugal). I vissa stater (Tjeckoslovakien, Östtyskland) tillämpas *lex fori* i detta fall även om ingendera maken är medborgare i domstolslandet.

Här må erinras om att åtskilliga av de stater som tillämpar nationalitetsprincipen också godtager *renvoi*, så att t. ex. domstolslandets lag kan bli tillämplig i stället för makes nationella lag, när domicilprincipen gäller i den stat där maken är medborgare och han har hemvist i domstolslandet.

Vad angår mål om *ogiltighet* eller *återgång av äktenskap* synes domstolarnas internationella kompetens ofta bestämmas enligt principer som nära överensstämmer med dem som gäller i fråga om äktenskapskillnad. I vissa fall föreligger dock en mera vidsträckt domskompetens, t. ex. när äktenskapet ingåtts i domstolslandet eller när make vid äktenskapets ingående var medborgare i domstolslandet (jfr nedan om Finland, Förbundsrepubliken Tyskland).

Tillämplig lag i mål om återgång eller ogiltighet bestäms i allmänhet på samma sätt som tillämplig lag i fråga om förutsätt-

¹ Jfr dock tysk dom återgiven av Fischler i SvJT 1968 s. 523 f.

ningarna för äktenskapets ingående. Äktenskapsförutsättningarna och äktenskapets ogiltighet blir sålunda två olika sidor av en och samma fråga. Den kumulativa tillämpning av *lex fori* till förmån för äktenskapets bestånd som föreskrivs i finsk och svensk rätt är troligen ganska ensamstående sedd som princip. En viss motsvarighet finns i schweizisk rätt. Samma resultat torde emellertid på åtskilliga håll uppnås genom tillämpning av *ordre public*. Å andra sidan torde *ordre public* i främmande rätt stundom föranleda ogiltigförklaring av ett äktenskap, som är giltigt enligt i och för sig tillämplig lag.²

För erkännande av utländskt beslut om hem- eller äktenskapsskillnad fordras regelmässigt, att domstolslandets myndigheter till stöd för sin kompetens att upptaga målet kunnat återropa omständigheter som i motsvarande fall skulle utgjort grund för det egna landets myndigheter att upptaga talan. Man bygger sålunda vid prövningen på egna domsrättsregler. I åtskilliga länder fordras härutöver, att grund till skillnad förelegat enligt den lag som det egna landets myndigheter skulle ha tillämpat på frågan. Andra stater bortser från lagvalet och erkänner beslutet så snart domstolslandets myndigheter varit kompetenta, om ej hänsyn till *ordre public* talar däremot. Särskilt gäller detta stater som själva tillämpar *lex fori* i skillnadsfall, t. ex. Danmark, Norge, England. Åtskilliga stater godtager överhuvud inte utländskt skillnadsbeslut i fråga om egna medborgare.³

Frågor om erkännande av utländska ogiltighets- och återgångsdomar skall inte behandlas här. I stort sett torde de principer som gäller för utländska skillnadsavgöranden ha motsvarande tillämpning.⁴

Frågor om äktenskaps upplösning och hemskillnad behandlas i åtskilliga konventioner. De bilaterala konventionerna förbigås här. De konventioner som de östeuropeiska staterna ingått mellan sig berörs nedan (s. 152). Till 1902 års Haagkonvention för lösande av konflikter mellan lagar och jurisdiktioner i fråga om skillnad i äktenskap och ständigt skillnad till säng och säte

var Sverige anslutet under tiden 1904—1934 och konventionen ligger till grund för bestämmelserna i 3 kap. i 1904 års lag. Till konventionen synes alltjämt vara anslutna Italien, Luxemburg, Polen, Portugal, Rumänien och Ungern. Nederländerna har helt nyligen frånträtt konventionen. Mellan enskilda konventionsstater kan konventionen ha upphört att gälla som en följd av de båda världskrigen. Enligt konventionen kan makar inte erhålla äktenskapsskillnad, om inte äktenskapsskillnad är tillåten såväl enligt deras nationella lag som enligt lagen på den ort där talan väcks. Äktenskapsskillnad kan inte heller beviljas, om inte skillnad i det aktuella fallet är medgiven enligt båda lagarna, om än på grund av olika orsaker. Samma regler gäller i fråga om hemskillnad. Kumulation med *lex fori* är dock inte obligatorisk, utan om denna lag så medger behöver endast den nationella lagen tillämpas. Vad angår kompetensen innehåller konventionen, att talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad får väckas hos myndighet, som är behörig enligt makarnas nationella lag, eller hos behörig myndighet på den ort där makarna har hemvist. Har makarna enligt sin nationella lag inte samma hemvist, får talan väckas hos behörig myndighet i svarandens hemort. Om ena maken överger den andra eller efter att orsak till hem- eller äktenskapsskillnad uppstått ändrar hemvist, får talan väckas jämväl hos behörig myndighet i makarnas sista gemensamma hemort. Domsrätten är dock förbehållen nationell myndighet, i den mån sådan myndighet är ensam behörig att upptaga talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad. Skillnad som meddelats av en enligt konventionen behörig domstol skall av övriga fördragsslutande stater hållas för giltig under förutsättning att stadgandena i konventionen — jämte vissa processuella föreskrifter — blivit iakttagna.

Enligt *Código Bustamante*⁵ bestäms frå-

² Jfr Rabel Vol. I s. 581 ff.

³ Jfr Simson i SvJT 1957 s. 108 ff.

⁴ Se Rabel Vol. I s. 584 ff.

⁵ Se ovan s. 38.

gan, huruvida äktenskapsskillnad eller hemskillnad överhuvud kan erhållas, av lagen på den ort där makarna har sitt äktenskapliga domicil. Äktenskapsskillnad eller hemskillnad kan emellertid inte erhållas på grund av omständigheter som inträffat före förvärvet av detta domicil, om inte båda makarnas personalstatut tillerkänner dessa omständigheter samma verkan. Grunderna för äktenskapsskillnad och hemskillnad är också underkastade *lex fori*, om makarna har hemvist i domstolslandet. En äktenskapsskillnad eller hemskillnad som meddelats i enlighet med konventionen får i övriga fördragsslutande stater verkningar i överensstämmelse med lagen i domstolslandet. Äktenskapsskillnad som inte överensstämmer med personalstatutet behöver dock inte erkännas i annan fördragsslutande stat.

Enligt 1940 års *Montevideokonvention*⁶ är domstolen på den ort där makarna har sitt äktenskapliga domicil behörig att upptaga äktenskapsmål, och talan om hem- eller äktenskapsskillnad bedöms enligt lagen på den orten. Äktenskapsskillnad, som meddelats enligt konventionen, behöver dock — utom såvitt angår ansvar för tvegifte — inte erkännas av fördragsslutande stat där äktenskapet ingåtts, om äktenskapsskillnad inte är tillåten i den staten.

Aktuella konventioner, till vilka svensk anslutning kan övervägas, behandlas nedan (se 5.3).

Sverige

Frånsett internordiska förhållanden föreligger ej något hinder för svensk domstol att upptaga mål om hem- eller äktenskapsskillnad mellan makar som båda är svenska medborgare, även om makarna är bosatta utom riket. Internt forum finns alltid enligt 15 kap. 4 § GB — i sista hand är Stockholms rådhusrätt behörig. Att svensk lag skall tillämpas i dessa fall är klart.

När det gäller utländska medborgare i andra länder än de nordiska, innehåller 1904 års lag i 3 kap. bestämmelser om äktenskapsskillnad och hemskillnad, vilka bygger på 1902 års Haagkonvention om äktenskapsskillnad m. m. Undantag från bestäm-

melserna i 3 kap. i 1904 års lag har sedermera upptagits dels i 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag, dels i 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall.

Talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan utländska medborgare må enligt 3 kap. 1 § första stycket i 1904 års lag upptagas här i riket, om den make, om vilken talan väcks, här har sitt hemvist eller om makarna samtidigt haft hemvist inom riket men den make, mot vilken talan väcks, övergivit den andra eller efter det orsak till skillnad uppstått flyttat ur riket.

Enligt 3 kap. 1 § andra stycket må ej talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad upptagas här i riket, om enligt lagen i den stat makarna tillhör är, i allmänhet eller för vissa fall, åt inländsk myndighet förbehållet¹ att pröva mål om äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan den statens medborgare. Undantaget gäller dock ej i fråga om äktenskap som i makarnas hemland anses inte vara avslutat i behörig form.

Tillhör makarna olika stater skall enligt 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag fråga som angår äktenskapsskillnad eller hemskillnad bedömas som om båda makarna var medborgare i den stat de sist gemensamt tillhört eller, om de ej tillhört samma stat, i den stat mannen tillhör. Skall makarna med stöd härav anses vara svenska medborgare, torde reglerna i 3 kap. 1 och 2 §§ förlora sin tillämpning.²

Frågan huruvida make äger hemvist i Sverige skall såsom framgår av 7 kap. 3 § i 1904 års lag prövas enligt svensk lag, när svensk myndighets behörighet är beroende därav. Hustru skall dock inte anses ha annat hemvist än mannen, om inte hustrun kan ha särskilt hemvist enligt lagen i den stat makarna tillhör.

Beträffande frågan, vilket lands lag som skall tillämpas, gäller enligt 3 kap. 2 § i 1904 års lag som huvudregel, att äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan utländska makar må beviljas endast om sådan skillnad varom fråga är må äga rum enligt lagen i den stat makarna tillhör samt orsak till skillnaden är för handen såväl enligt

⁶ Se ovan s. 38.

¹ Jfr SvJT 1958 rf s. 1 nr II.

² Jfr Eek, Internationell privaträtt s. 151 f.

sagda lag som enligt svensk lag. Har makarna förut tillhört annan främmande stat, må vad som inträffat under den tiden inte åberopas för vinnande av skillnad, om inte skillnad varom fråga är på grund därav är medgiven även enligt där gällande lag.

Har myndighet i främmande stat beviljat äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan medborgare i samma stat, länder beslutet enligt 3 kap. 4 § i 1904 års lag till efterrättelse här i riket. Är makarna medborgare i skilda stater, behandlas med stöd av bestämmelserna i 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag båda som medborgare i den stat myndigheten tillhör, om de sist gemensamt tillhört den staten eller, när de ej har tillhört samma stat, mannen tillhör den staten.

Om utländsk myndighets beslut om hem- eller äktenskapsskillnad avser makar som är medborgare i annan stat än den myndigheten tillhör, uppställs i 3 kap. 5 § i 1904 års lag vissa villkor för beslutets erkännande. Dessa villkor gäller även för det fallet att makarna är svenska medborgare (eller vid tillämpning av 7 kap. 2 § första stycket behandlas som sådana).

I första rummet gäller som förutsättning för erkännande att den utländska myndigheten skall anses ha varit behörig att upptaga målet på grunder motsvarande dem som gäller för svensk domstols behörighet, dvs. att i regel fordras att makarna eller åtminstone svaranden hade hemvist i den stat myndigheten tillhörde; i vissa fall är det tillräckligt att de tidigare samtidigt haft hemvist i sagda stat. Tillhörde makarna en stat som beträffande sina medborgare förbehåller sig exklusiv domsrätt i skillnadsmål, kan beslut av annan stats myndighet endast i undantagsfall vinna erkännande här i riket enligt bestämmelserna i 3 kap. i 1904 års lag.³

Vidare krävs för erkännande av utländskt skillnadsbeslut varom nu är fråga, att orsak till sådan skillnad som meddelats skall ha varit för handen enligt lagen i den stat makarna tillhörde.

För den händelse beslutet meddelats av annan myndighet än domstol föreskrivs,

att det ej må lända till efterrättelse i fråga om utländska medborgare, om det av sagda anledning ej kan vinna erkännande i makarnas hemland.⁴

För att utländskt beslut om äktenskapsskillnad, som ej meddelats av myndighet i den stat makarna tillhörde, skall kunna åberopas för rätt att ingå nytt äktenskap fordras, att beslutet stadfästes av Svea hovrätt. Bestämmelserna härom upptages i 3 kap. 6 och 7 §§ i 1904 års lag. Förutsättning för stadfästelse är givetvis, att beslutet enligt bestämmelserna i 3 kap. 5 § må lända till efterrättelse här i riket. Stadfästelse kan sökas även för annat ändamål än omgifte. Vinnes stadfästelse, gäller den som laga-kraftätagande dom. Avslås ansökan om stadfästelse, utgör det ej hinder för ny ansökan.

Bestämmelserna i 1902 års Haagkonvention om äktenskapsskillnad m. m. visade sig så småningom i konventionsstaterna medföra olägenheter genom den begränsade möjlighet de erbjöd att döma till hem- eller äktenskapsskillnad. Särskilt vållades svårigheter genom att den italienska lagen inte medgav äktenskapsskillnad.

Olägenheterna föranledde att frågan om vidgade möjligheter att döma till äktenskapsskillnad togs upp vid Haagkonferensens sammanträden åren 1925 och 1928. 1925 års sammanträde ledde inte till någon lösning. Vid 1928 års överläggningar vann frågan beaktande såtillvida som den blev föremål för två särskilda tillägsprotokoll till konventionen. Dessa innebar i huvudsak att gift kvinna, som antingen behållit sitt medborgarskap efter giftermålet eller därefter återförvärvat medborgarskap i det land hon tillhörde vid äktenskaps ingående och som tillika hade hemvist i samma land, skulle av hemlandet kunna tillåtas att inför dess myndigheter föra talan om äktenskapsskillnad även om orsak till sådan skillnad var för handen endast enligt detta lands lag. Något undertecknande av de antagna protokollen kom emellertid inte till stånd.⁵

³ Westring s. 433

⁴ I fråga om äktenskapsskillnad som ej meddelats av myndighet (jfr ovan om israeliska och muhammedanska skilsmässor) saknas bestämmelser i 1904 års lag. Även om någon tvekan kan råda, är det troligt att sådana skillnader inte erkänns enligt gällande svensk rätt.

⁵ NJA II 1934 s. 424 ff.

För Sveriges del vållade 1904 års lag liknande svårigheter inte endast i förhållande till konventionsstaterna utan även i förhållande till andra stater, såsom England och USA. 1933 års riksdag hemställde därför hos Kungl. Maj:t, att 1902 års Haagkonvention måtte uppsägas för Sveriges del och att utredning måtte ske om en revision av 1904 års lag i syfte att bereda ökade möjligheter för svensk domstol att döma till äktenskapsskillnad, när det måste anses avsevärt avvikande från svensk rättsuppfattning att makarna fortfarande var förenade i äktenskap med varandra.⁶

Konventionen uppsades för Sveriges del med verkan från den 1 juni 1934. Därefter ändrades 1904 års lag så, att svensk medborgare som sedan minst ett år har hemvist i riket alltid får väcka talan här om äktenskapsskillnad eller hemskillnad och att därvid frågan huruvida orsak till skillnad är för handen skall prövas endast enligt svensk lag.⁷

Beträffande statslösa personer saknades tidigare lagbestämmelser i internationellfamiljerättsliga frågor. I rättstillämpningen är erkänt, att de med avseende på personliga rättsförhållanden är underkastade lagen i den stat där de har sitt hemvist.⁸ För den som är statslös och bosatt i Sverige tillämpas således i huvudsak samma bestämmelser som för svensk medborgare.

Efter andra världskriget aktualiserades i rättspraxis frågan, huruvida med statslösa bör jämföras personer, vilka visserligen är medborgare i en främmande stat men vilkas medborgarskap på grund av omständigheterna utgör en otillfredsställande anknytning, s. k. kvasistatslösa. Hit hör t. ex. politiska flyktingar.

Frågan uppkom i ett flertal skillnadsmål och besvarades i rättspraxis jakande beträffande baltiska flyktingar.⁹ I andra fall har talan inte upptagits. I ett rättsfall¹⁰ ansågs sålunda svensk domstol inte behörig upptaga talan, väckt av en man med polskt medborgarskap. Liknande bedömning har skett även beträffande ungerska medborgare.¹¹

På uppdrag av chefen för justitiedeparte-

mentet verkställde numera professorn Lars Welamson en utredning angående ifrågasatt utvidgning av svensk jurisdiktionsrätt i skillnadsmål. Utredningen, som framlades i en år 1956 avgiven promemoria, skedde med utgångspunkt från antagandet att gällande regler om tillämplig lag skulle i det väsentliga bibehållas. Sedermera fick familjerättskommittén i sina tilläggsdirektiv den 30 september 1959 bl. a. uppdrag att med för tur behandla frågan om domsrätten i äktenskapsmål av internationell natur. Frågan blev föremål för nordiska överläggningar. Kommittén avgav med skrivelse den 8 april 1963 en promemoria angående svensk domsrätt m. m. i vissa internationella äktenskapsmål. Enligt kommitténs mening förelåg behov av att lätnader genomfördes med avseende på utländska medborgares rätt att få talan i äktenskapsmål prövad vid svensk domstol. Familjerättskommittén fann det angeläget att söka genom en provisorisk lagstiftning komma till rätta med de olägenheter som givit sig tillkänna utan att därigenom föregripa en blivande mera omfattande reform. I detta syfte framlade kommittén lagförslaget i ämnet.

Den på grundval av kommitténs förslag antagna *lagen den 27 november 1964 om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall* uppräknar i 1 § första stycket fyra skilda fall när svensk domstol äger upptaga talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad utan hinder av vad som stadgas i 1904 års lag (internt forum finns alltid enligt 15 kap. 4 § GB). Svensk domsrätt föreligger sålunda, a) om endera maken är statslös och sedan minst ett år har hemvist här i riket, b) om endera maken är politisk flykting och sedan minst två år

⁶ 1LU 41/1933 s. 8.

⁷ Se 7 kap. 2 § andra st. i 1904 års lag. Bestämmelsen upptog tidigare förbehåll för vad som inträffat innan maken blev svensk medborgare och tog hemvist i riket men detta förbehåll borttogs år 1964.

⁸ Se nedan s. 185.

⁹ NJA 1948 s. 805 och 1949 s. 82.

¹⁰ NJA 1955 s. 571, jfr NJA 1951 C 733.

¹¹ NJA 1956 s. 601 men jfr SvJT 1960 rf s. 30. Jfr även SvJT 1958 rf s. 1 under II och SvJT 1958 rf s. 38.

har hemvist här i riket, c) om make sedan minst två år har hemvist här i riket och upplysning saknas huruvida andra maken lever eller var han vistas eller d) om Kungl. Maj:t eljest för visst fall, när endera maken finnes sedan minst två år ha hemvist här i riket, medgivit att talan må upptagas.

Vad angår valet av tillämplig lag föreskrives i 2 § i 1964 års lag, att talan i fall som avses i 1 § må prövas allenast enligt svensk lag, om ej med hänsyn till andra makens eller gemensamma barns intresse särskilda skäl är att jämväl annan lag tillämpas.

Antalet av Kungl. Maj:t avgjorda ärenden enligt 1 § första stycket punkt d) i 1964 års lag har oavbrutet ökat. Det utgjorde 5 år 1965, 12 år 1966, 15 år 1967, 22 år 1968 och 30 under tiden januari—oktober 1969. Besluten har regelmässigt inneburit bifall till ansökningen. Ett stort antal nationaliteter, företrädesvis europeiska, är representerade bland sökandena och deras motparter. Det finns olika anledningar till att denna väg valts. Vanligt är att tillämpning av svensk lag kan leda till skillnad — ofta i första hand hemskillnad — på grund av förhållanden som inte utgör skillnadsskäl enligt den nationella lagen eller att svaranden saknar hemvist här och svensk domstol inte är behörig enligt 1904 års lag. Det förekommer också att makarna är medborgare i stat, t. ex. Ungern, som förbehåller sig exklusiv domsrätt beträffande sina medborgare, eller att make önskar föra talan om äktenskapskillnad ehuru makarna är medborgare i stat vars lag inte medger sådan skillnad, t. ex. Italien, Spanien.

I fråga om erkännande av utländska beslut föreskrivs i 4 § första stycket i 1964 års lag, att om myndighet i främmande stat har beviljat äktenskapskillnad eller hemskillnad i fall motsvarande något av dem som avses i 1 § i lagen, beslutet må efter ansökan hos Svea hovrätt vinna stadfästelse här i riket, om ej synnerliga skäl är däremot. Stadfästelse gäller som lagakraftgäande dom. Avslag på ansökan är ej hinder för ny sådan. I 4 § andra stycket föreskrivs vidare, att vad som sägs i första stycket även skall äga tillämpning, när myndighet i

främmande stat beviljat äktenskapskillnad eller hemskillnad i fall motsvarande det som avses i 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag (när talan väckts här av svensk medborgare som har hemvist i riket sedan minst ett år).

För nordiska medborgare gäller på grundval av nordiska familjerättskonventionen enligt huvudregeln i 7 § i 1931 års förordning, att yrkande om hemskillnad eller äktenskapskillnad mellan medborgare i fördragsslutande stat skall upptagas i den stat där båda makarna har hemvist eller där de senast har haft hemvist samtidigt och endera alltjämt är bosatt. Kan enligt vad nu sagts yrkandet ej upptagas i någon av staterna, må yrkandet väckas i stat, där endera maken är medborgare.

Yrkande om äktenskapskillnad på grund av hemskillnad må städse väckas i stat, där båda makarna är medborgare. Grunden för denna bestämmelse är de variationer i fråga om hemskillnadstidens längd som förekommer i de olika nordiska länderna.

Vid prövning av fråga om hemskillnad eller äktenskapskillnad skall enligt 9 § i varje stat användas där gällande lag, *lex fori*.

Dom om hem- eller äktenskapskillnad som i konventionsfall meddelats i en nordisk stat skall enligt 22 § gälla i övriga stater utan särskild stadfästelse och utan prövning av avgörandets riktighet eller av dess förutsättningar med hänsyn till hemvist eller medborgarskap i den ena eller den andra av de fördragsslutande staterna.

Med avseende på *mål om äktenskaps återgång* upptager svensk internationell familjerätt regler angående lagvalet i 2 kap. i 1904 års lag och två därtill anslutande tillämpningsförfattningar samt i 7 kap. 4 a § andra stycket i 1904 års lag, 5 § i 1964 års lag och 1931 års förordning. Frågan om den internationella kompetensen i mål om återgång behandlas däremot endast i de två sistnämnda författningarna.

1904 års lag saknar sålunda bestämmelser om svensk domstols internationella behörighet i mål om ogiltighet eller återgång av äktenskap. Sådan anses föreligga i åtminstone samma utsträckning som i skill-

nadsmål.¹² Enligt Undén torde man måhända i övrigt böra skilja mellan fall, där äktenskapet är en nullitet, och fall, där dom på återgång krävs för att äktenskapet ej skall anses bestå. I det senare fallet synes enligt Undén behörighet att upptaga talan om ogiltighet eller återgång böra erkännas i det fallet, att kvinnan vid vigseln hade svensk nationalitet och ej fått denna ändrad annat än genom eller till följd av den genom vigseln vunna delaktigheten i mannens. — Talan om återgång har i ett fall upptagits till prövning av svensk domstol, när fråga var om utländska, i Sverige inte mantalsskrivna flyktingar.¹³

Vad angår tillämplig lag i mål om återgång av äktenskap gäller enligt 2 kap. 1 § i 1904 års lag som huvudregel, att äktenskap som i behörig form slutits mellan utländska medborgare kan dömas att återgå, om orsak till återgång är för handen såväl enligt lagen i den stat makarna tillhörde vid äktenskapets ingående eller, om de tillhörde olika stater, enligt någondera statens lag som också enligt svensk lag. Till återgång kan emellertid dömas enligt uteslutande utländsk lag som nyss sagts, om Kungl. Maj:t förordnat att sådan lag må vinna tillämpning ehuru orsak till återgång ej finns enligt svensk lag. Ägde make enligt sitt hemlands lag för behörighet att träda i äktenskap åberopa lagen på annan ort, skall beträffande honom sådan lag vinna tillämpning, om enligt den lagen orsak till återgång ej är för handen.

Förordnande med stöd av 2 kap. 1 § i 1904 års lag har meddelats av Kungl. Maj:t dels genom KF den 8 juli 1904 angående vissa främmande lagars tillämpning i fråga om återgång av äktenskap, dels genom en kungörelse den 7 september 1929. Enligt förstnämnda förordning skall vad första stycket av 2 kap. 1 § i 1904 års lag innehåller därom, att främmande lag må i fråga om återgång av äktenskap vinna tillämpning, ehuru orsak till återgång ej finns enligt svensk lag, gälla lagarna i följande stater, nämligen Belgien, Danmark, Frankrike, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Rumänien, Ryssland, Schweiz, Spanien, Storbritannien och Irland, Tyskland och Österrike-Ungern, dock endast med avseende på lag som gäller inom område i Europa. Genom 1929 års kungörelse meddelades motsva-

rande förordnande beträffande lagarna i Polen och den fria staden Danzig.

I 2 kap. 2 § i 1904 års lag uppräknas vissa omständigheter som inte i något fall får föranleda äktenskaps återgång här i riket, sålunda ej ens om de utgör återgångsskäl enligt lag som på grund av Kungl. Maj:ts förordnande är ensam tillämplig. Till återgång av äktenskap får sålunda inte dömas av den anledningen att det ingåtts i strid mot främmande lags föreskrift att tidigare äktenskap skall, oaktat det är upplöst genom skillnad, utgöra hinder för nytt äktenskap eller mot förbud mot äktenskap mellan dem som är av olika religion eller mot äktenskapsförbud som grundar sig på prästerligt kall eller på löfte att förbli ogift.

Genom lagändring år 1947 infördes i 1904 års lag möjlighet för utländsk medborgare, som har hemvist här i riket sedan minst två år, att få sin rätt att här ingå äktenskap prövad efter svensk lag i stället för enligt hemlandets lag. I samband därmed infördes även föreskrift, att äktenskap som ingåtts i enlighet med den nya regeln skall dömas att återgå, om orsak därtill finns enligt svensk lag, se 7 kap. 4 a § andra stycket i 1904 års lag.

1904 års lag saknar bestämmelser om erkännande av utländska ogiltighets- och återgångsbeslut. Under vilka förutsättningar sådant erkännande kan ges synes vara i hög grad tveksamt. Undén uttalar med avseende på stater anslutna till Haagkonventionen, att ett återgångs- eller nullitetsbeslut i allmänhet endast kan erkännas för territoriellt giltigt, dock så att dom avkunnad med tillämpning av ett visst materiellt statut är giltigt i övriga konventionsstater, som erkänner samma materiella statut som tillämpligt för återgångs- eller nullitetsbeslut i resp. stater själva.¹⁴ Några förutsättningar med avseende på den utländska domstolens internationella kompetens synes Undén inte uppställa.

¹² Se Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 60 ff med redogörelse för äldre doktrin.

¹³ NJA 1946 s. 479.

¹⁴ Undén, Studier del I s. 33 f, s. 62 ff.

1964 års lag upptager bestämmelser även om återgång av äktenskap. I 5 § stadgas sålunda, att vad som sägs i lagen rörande talan om äktenskapsskillnad skall i tillämpliga delar gälla jämväl talan om återgång av äktenskap. Familjerättskommittén anförde i sitt förslag, att bestämmelsen förmodligen hade ringa praktisk betydelse men kunde tänkas gripa in ej blott i återgångsfall som avses i svensk lag utan även i fall, då utländsk lag tillämpade återgång när vi använde oss av äktenskapsskillnad. Vissa svåra kvalifikationsproblem kunde undvikas genom bestämmelsen.

Beträffande återgång av äktenskap mellan dem som är och vid tiden för äktenskapets ingående var medborgare i nordisk stat meddelas föreskrifter i 10 § i 1931 års förordning. Huvudregeln är, att förordningens bestämmelser om hem- och äktenskapsskillnad samt rättsverkningarna därav skall äga motsvarande tillämpning. I fråga om valet av tillämplig lag upptager likväl 10 § en särregel. Frågan huruvida orsak till återgång är för handen skall nämligen prövas enligt den lag som var bestämmande för kärandens eller, om talan förs mot båda makarna, för enderas rätt att ingå äktenskapet.

Enligt föreliggande förslag till ändringar i nordiska familjerättskonventionen¹⁵ skall frågan huruvida orsak till återgång är för handen bedömas, när talan förs av endera maken, enligt den lag som tillämpades vid prövningen av kärandens rätt att ingå äktenskapet. Förs talan om återgång mot båda makarna, må enligt förslaget ej dömas till återgång med mindre det återgångsskäl som åberopas utgör orsak till återgång enligt lagen i envar stat vars lag tillämpades vid prövningen av makarnas rätt att ingå äktenskapet.

Beträffande erkännande av dom som meddelats i annan nordisk stat gäller enligt 22 § i 1931 års förordning samma regler i fråga om återgång som beträffande hem- eller äktenskapsskillnad.

Slutligen bör i detta sammanhang erinras om att dom i äktenskapsmål kan vinna erkännande här i riket också enligt lagen

den 27 mars 1936 om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

Danmark

Efter nordiska överläggningar tillkom i Danmark liksom i Norge år 1963 nya regler om den internationella kompetensen i äktenskapsmål utanför den internordiska regleringen.¹ Bestämmelserna upptages i retsplejeloven § 448 d. Enligt denna paragraf kan — om ej överenskommelse med främmande makt föranleder till annat — talan i äktenskapsmål väckas i Danmark,

1) om svaranden har hemvist (bopæl) där,

2) om käranden har hemvist där och antingen har bott där de senaste två åren eller tidigare har haft hemvist där,

3) om käranden är dansk medborgare och det visas, att han på grund av sitt medborgarskap inte kan väcka talan i det land där han har hemvist, samt

4) om båda makarna är danska medborgare och svaranden inte motsätter sig att talan väcks vid dansk domstol.

Mål angående äktenskaps bestånd eller återgång kan vidare väckas i Danmark, om äktenskapet ingåtts där.

De administrativa myndigheternas kompetens i hem- och äktenskapsskillnadsärenden är enligt doktrinen såväl enligt äldre rätt som efter den nya lagstiftningens genomförande begränsad på samma sätt som domstolarnas.² Det synes emellertid tveksamt, om denna regel är undantagslös.

Att mål om hem- eller äktenskapsskillnad upptogs av dansk myndighet innebar i fråga om valet av tillämplig lag enligt tidigare gällande fast praxis jämväl, att prövningen skedde enligt dansk rätt såsom lex fori, och den nya lagstiftningen torde inte

¹⁵ Se prop. 1969:145. Jfr SOU 1964:34 s. 85, 1964:35 s. 515 f, s. 523 f.

¹ Se ang. den nya lagstiftningen Philip i TfR 1964 s. 340 ff.

² Borum s. 484 ff, Borum-Philip s. 195, Philip i TfR 1964 s. 355.

ha medfört någon ändring i detta avseende.³

Vilka kollisionenormer som enligt dansk rätt skall tillämpas i mål om återgång synes något oklart. Om äktenskapets ingående strider mot dansk ordre public, torde utan vidare kunna antagas, att lex fori tillämpas.⁴

Erkännande av utländskt beslut om äktenskaps upplösning eller hemskillnad anses enligt dansk doktrin i princip förutsätta, dels att myndighet i den stat där beslutet meddelats haft internationell domskompetens enligt dansk uppfattning — dvs. som regel med motsvarande tillämpning av retsplejelovens kompetensregler — dels att beslutet inte strider mot dansk ordre public.⁵ Avgöranden i övriga nordiska stater erkänns generellt och i övrigt synes justitsministeriet tillämpa en mycket liberal praxis, när utländsk äktenskapsskillnad åberopas till stöd för rätten att ingå nytt äktenskap i Danmark.

Finland

Ehuru Finland inte anslutit sig till 1902 års Haagkonvention om äktenskapsskillnad och hemskillnad byggde hithörande bestämmelser i 1929 års lag angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur i väsentliga delar på Haagkonventionen och visade sålunda stora likheter med svensk rätt. Genom en lagändring år 1967, som tillkommit efter samarbete med Danmark, Norge och Sverige, har bestämmelserna om äktenskapsmål i 1929 års lag fått nytt innehåll.

Talan angående återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad får upptagas till prövning i Finland, om

1) båda makarna är finska medborgare eller kâranden är finsk medborgare och har eller har haft hemvist i Finland; eller

2) kâranden har haft hemvist i Finland sedan minst två år eller svaranden har hemvist där.

Ansöker makarna gemensamt om hem- eller äktenskapsskillnad, får talan upptagas till prövning i Finland, om talan av någondera maken skulle kunna upptagas där. Talan om återgång av äktenskap får vidare

prövas i Finland, om vigseln förrättats av finsk myndighet eller kâranden vid äktenskapets ingående var finsk medborgare. Talan av allmän åklagare om återgång av äktenskap får upptagas till prövning, om den riktas mot make vars talan om återgång skulle kunna upptagas i Finland (8 §).

När finsk domstol upptar talan om återgång av äktenskap, hem- eller äktenskapsskillnad tillämpas som huvudregel finsk lag (9 §). Till återgång av äktenskap får dock inte dömas på den grund att make tidigare var gift, om inte grund därtill föreligger även enligt lagen i den stat makarna tillhörde vid äktenskapets ingående eller, om de tillhörde skilda stater, enligt vardera statens lag. Till återgång av annan orsak får inte dömas på talan av make, om inte därtill föreligger grund, utom enligt finsk lag, också enligt lagen i den stat maken tillhörde vid äktenskapets ingående. Är ingendera maken finsk medborgare, får inte dömas till äktenskapsskillnad, om inte grund därtill föreligger även enligt lagen i någondera makens hemland. Har någondera maken haft hemvist i Finland sedan minst två år, tillämpas likväl enbart finsk lag (10 §).

Beträffande erkännande av beslut som utländsk myndighet meddelat om återgång av äktenskap, hem- eller äktenskapsskillnad gäller att sådant beslut skall utan särskild stadfästelse anses giltigt i Finland, om båda makarna vid beslutets meddelande var medborgare i den stat myndigheten tillhörde eller om i annat fall beslutet avser makar, av vilken ingendera var finsk medborgare, och beslutet anses giltigt i vardera makens hemland (11 §). Är beslutet inte enligt vad nu sagts utan vidare giltigt i Finland, kan det

³ I Danmark har tidigare ansetts, att vad som inträffat under tid, då makarna hade hemvist i annat land, inte kunde åberopas som grund för hem- eller äktenskapsskillnad, om det inte kunde ske också enligt makarnas dåvarande personalstatut. Huruvida denna särregel alltjämt kan uppehållas, är emellertid tveksamt. Se Borum-Philip s. 117 f, Philip i TfR 1964 s. 353 ff.

⁴ Jfr Borum s. 451 f, Borum-Philip s. 109, UfR 1920 s. 628 (äldre rätt), med Philip i TfR 1965 s. 324 f.

⁵ Se om hithörande frågor Borum s. 492 ff, Borum-Philip s. 202 ff.

vinna giltighet efter stadfästelse av Helsingfors hovrätt. Förutsättning härför är att någondera maken med avseende på medborgarskap eller hemvist haft sådan anknytning till den stat där beslutet meddelades, att myndighet i den staten bör anses ha haft tillräcklig anledning att upptaga ärendet till prövning, och att beslutet inte i väsentligt avseende strider mot Finlands rättsordning (12 §).

Bestämmelserna om finsk domstols behörighet att upptaga mål om återgång av äktenskap gäller i tillämpliga delar också talan om ogiltighet av äktenskap på grund av formfel. Fråga därom kan också upptagas prejudiciellt i annat mål. Frågan om ogiltighet bedöms enligt lagen i den stat enligt vars formföreskrifter giftermålet bort ske. Bestämmelserna om erkännande av utländska beslut om återgång av äktenskap, hem- eller äktenskapsskillnad äger motsvarande tillämpning på beslut varigenom myndighet i främmande stat förklarar äktenskap ogiltigt på grund av formfel (50 §).

Island

Isländska domstolar äger, fränsett internordiska förhållanden, behörighet att upptaga äktenskapsmål i följande fall:¹

- 1) när svaranden har hemvist i Island;
- 2) när båda makarna är isländska medborgare;
- 3) när makarna ej har medborgarskap i samma land men deras sista gemensamma medborgarskap var isländskt;
- 4) när makarnas sista gemensamma hemvist var i Island och svaranden har övergivit den andra mot dennes vilja och utan tillräckliga skäl eller han har tagit nytt hemvist efter att orsak till äktenskapets ogiltighet eller äktenskapsskillnad uppstått.

Reglerna motsvarar en del av de danska kompetensgrunder som gällde fram till 1963 års lagändring. Vissa tillägg år 1932 i den danska lagstiftningen saknar isländsk motsvarighet. Reglernas direkta tillämpningsområde är begränsat, eftersom hemskillnad i Island alltid beviljas av administrativ myndighet och även äktenskapsskillnad i praxis brukar beviljas i administrativ ordning. Tro-

ligen äger dock bestämmelserna analogisk tillämpning i fråga om de administrativa myndigheternas kompetens.

Isländska myndigheter läser vid prövning av frågor om hem- eller äktenskapsskillnad tillämpa isländsk lag som *lex fori*. Utländsk äktenskapsskillnadsdom torde erkännas åtminstone om svaranden hade hemvist i domstolslandet.

Norge

Lagregler om domstolarnas internationella kompetens i äktenskapsmål, fränsett internordiska förhållanden, infördes i norsk rätt år 1963.¹ Bestämmelserna, som upptages i § 419 a i tvistemålsloven, är gemensamma för alla äktenskapsmål och sålunda tillämpliga såväl beträffande hem- och äktenskapsskillnad som beträffande återgång av äktenskap och i fråga huruvida äktenskap består eller icke består. Enligt dessa bestämmelser kan — om ej överenskomme med främmande makt fastställer annat — talan i äktenskapsmål väckas vid norsk domstol,

1) om svaranden har hemvist i Norge,

2) om kändanden har hemvist i Norge och antingen har varit bosatt där under de senaste två åren eller tidigare har haft hemvist där, eller

3) om kändanden är norsk medborgare och det visas att han på grund av sitt medborgarskap inte kan väcka talan i det land där han har hemvist.

Så långt överensstämmer de norska reglerna med den nya danska lagstiftningen i ämnet. Vid behandlingen i det danska folkettinget tillades dock ytterligare två kompetensgrunder (se ovan), som inte fick motsvarighet i norsk rätt.

När kändandens hemvist i Norge enligt den nya lagen är bestämmande för norsk domskompetens, läser få krävas hemvist av en

¹ Enligt kortfattad redogörelse för isländsk internationell äktenskapsrätt av Þórdur Eyjólfsson i *Leske-Loewenfeld* s. 332 ff. Denna är enligt meddelande av universitetsrektorn Ármann Snævarr i juni 1969 alltjämt aktuell.

¹ Se Ot.prp. nr. 19/1962—63, Høgtun i Lov og Rett 1963 s. 466 ff och Philip i TFR 1964 s. 340 ff.

art som nära motsvarar det svenska internationellprivaträttsliga hemvistbegreppet. I förarbetena sägs bl. a., att även om käranden uppehållit sig i Norge två år före talans väckande, saken måste avisas, om man inte med hänsyn till föreliggande upplysningar kan utgå från att avsikten med vistelsen är att taga verkligt hemvist (bopel) i Norge.² Även när grunden för domstolens behörighet är att svaranden har hemvist där, torde hemvistbegreppet få tolkas på motsvarande sätt, även om frågan inte är helt klar.³

De nya lagbestämmelserna gäller endast för domstolarna. Det förutsätts att de administrativa myndigheterna i sin handläggning av hem- och äktenskapsskillnadsärenden skall liksom tidigare stå något friare än domstolarna, så att de kan lämna rättshjälp när starka skälighetsgrunder talar därför.⁴

Vad angår tillämplig lag var det en förutsättning för domsrechtsreformen, att frågor om hem- eller äktenskapsskillnad alltjämt skall bedömas enligt norsk rätt såsom *lex fori*.⁵

Frågan om tillämplig lag i mål om ogiltighet eller återgång av äktenskap ansågs vid förarbetena till 1963 års lagändring alltjämt böra bedömas fritt av domstolarna på grundval av allmänna rättsprinciper.⁶ I första hand torde i fråga om de materiella förutsättningarna för äktenskap beaktas makarnas domicillag eller -lagar vid tiden för äktenskapets ingående. Men därjämte torde norsk rätt av hänsyn till *ordre public* tillmätas stor betydelse.⁷

Justisdepartementet bestämmer i vad mån utländska beslut eller domar utgör bevis för att tidigare äktenskap är upplöst, när någongdera maken vill gifta om sig. Äktenskapsskillnader och hemskillnader som meddelats i främmande stat torde erkännas i Norge åtminstone om makarna eller endera hade sådan anknytning till den främmande staten, att dess myndigheter skulle vara kompetenta med motsvarande tillämpning av de norska behörighetsreglerna.⁸ Det synes emellertid troligt, att utländska avgöranden kan erkännas också i åtskilliga andra fall.⁹ Erkänns avgörandet i främmande stat där båda makarna hade hemvist, torde det

vara giltigt också i Norge. Men dessutom är möjligt att detsamma gäller, om avgörandet erkänns i annan stat vars myndigheter enligt norsk uppfattning skulle varit behöriga att själva ta upp saken, eller om det meddelats i stat där makarna haft sitt sista gemensamma hemvist eller i stat där makarna eller endera var medborgare. Förutsättning för erkännande är vidare att avgörandet inte strider mot norsk *ordre public*, medan lagvalet inte torde ha självständig betydelse.

England

Enligt *common law* är förutsättningen för att engelsk domstol skall kunna upptaga mål om äktenskapsskillnad att parterna har domicil i England. Eftersom hustrun enligt engelsk rätt har samma domicil som mannen, behöver domstolen för att bedöma sin kompetens endast taga ställning till huruvida mannen har domicil i England. Andra omständigheter kan inte inskränka domstolens behörighet.¹ Engelska domstolarnas behörighet i äktenskapsskillnads- mål har emellertid successivt utvidgats genom uttryckliga lagbestämmelser, som numera upptagits i *Matrimonial Causes Act 1965*.² Engelsk domstol är sålunda behörig att upptaga talan av hustrun om äktenskapsskillnad, oaktat mannen inte har domicil i England, om mannen har övergivit hustrun eller enligt främlingslagstiftningen

² Anförda prp. s. 16.

³ Se Philip i Tfr 1964 s. 348, 349, jfr anförda prp. s. 17 och Høgtun i Lov og Rett 1963 s. 468.

⁴ Anförda prp. s. 14.

⁵ Anförda prp. s. 14. Tveksamt är dock, huruvida som skillnadsgrund kan åberopas vad som tilldragit sig medan makarna hade hemvist i annat land än Norge, därest skillnad inte på sådan grund kunde erhållas enligt det landets lag. Jfr Philip i Tfr 1964 s. 354 och Gaarder s. 87.

⁶ Anförda prp. s. 14 f.

⁷ Se Gaarder s. 84 ff.

⁸ Ot. prp. nr. 19/1962—63 s. 10, 15.

⁹ L. Oftedal Broch i Lov og Rett 1966 s. 363 ff.

¹ Cheshire s. 332 f, jfr Dicey and Morris s. 297 ff, Graveson s. 240 f.

² Cheshire s. 335 ff, Dicey and Morris s. 299 ff, Graveson s. 243 ff.

blivit utvisad från Förenade konungariket, under förutsättning att han har haft domicil i England omedelbart innan han övergav hustrun eller blev utvisad. Vidare är engelsk domstol behörig att upptaga talan av hustrun om äktenskapsskillnad oaktat mannen inte har domicil i England, om hon vistas i England och vanligen (ordinarily) har vistats där under de senaste tre åren, förutsatt att mannen ej har domicil i någon annan del av Förenade konungariket eller på Kanalöarna eller ön Man. Om domstolen är kompetent trots att mannen inte har domicil i England, tillämpas i fråga om äktenskapsskillnad ändå engelsk rätt, som sålunda i detta fall inte är *lex domicilii* utan *lex fori*.³

Hemskillnad (judicial separation) på grund av beslut av the High Court är sällsynt. Domstolen synes vara behörig åtminstone om parterna vistas eller har domicil i England.⁴ Talan prövas enligt engelsk rätt. De internationellrättsliga principer som tillämpas i det vanligare separationsförfarandet inför Magistrates' Courts skall inte beröras här.

I fråga om erkännande av utländska äktenskapsskillnader är den grundläggande principen den att en skillnadsdom erkänns, om den meddelats av domstol i det land där parterna vid tiden för domen hade domicil i engelsk mening. Vilken lag domstolen tillämpat torde sakna betydelse. Även en dom som meddelats i annat land än domicillandet godtages, om den erkänns som giltig enligt domicillandets internationellprivaträttsliga regler. De engelska domstolarna har emellertid under senare tid också erkänt utländska domar som meddelats anorstädes än i parternas domicilland, om engelsk domstol under motsvarande omständigheter skulle ha varit behörig. Det har sålunda i första hand varit fråga om fall då hustrun vistats i domstolslandet.⁵ Slutligen har domstolarna accepterat utländsk domsrätt grundad på andra omständigheter än sådana som grundar domsrätt enligt engelsk rätt. Ett avgörande av House of Lords (Indyka v. Indyka 1967) synes innebära, att engelsk domstol erkän-

ner äktenskapsskillnad som meddelats i en stat till vilken hustrun hade en faktisk och väsentlig anknytning, men kan kanske också öppna andra möjligheter att erkänna utländska äktenskapsskillnader, ev. på grund av att parterna hade anknytning till domstolslandet genom medborgarskap.⁶ Engelsk domstol har erkänt bl. a. giltigheten av en skilsmässa som enligt judisk rätt skett i England inför en rabbindomstol, när domen erkändes i Israel, som var parternas domicilland.⁷

Förslag till långtgående reformer av den internationellrättsliga regleringen rörande äktenskapsmål har framlagts, bl. a. av the Royal Commission on marriage and divorce 1951—1955.⁸

Den engelska rättens internationellrättsliga regler om ogiltighet och återgång av äktenskap är delvis komplicerade och osäkra. Med hänsyn till det ringa praktiska intresset av dessa regler förbigås de här. The Royal Commission on marriage and divorce upptog i sin rapport förslag till internationellrättsliga bestämmelser också i fråga om äktenskaps ogiltighet.⁹

Frankrike

Franska domstolarnas internationella kompetens i äktenskapsmål synes överensstämma med vad som i allmänhet gäller om mål rörande personliga angelägenheter. Den internationella kompetensen har i väsentliga hänseenden fastställts i rättspraxis. Fransk domsrätt föreligger till en början så snart antingen käranden eller svaranden är fransk medborgare (art. 14 och 15 i Code civil). Är ingendera parten fransk medborgare, regleras den internationella kompetensen enligt andra grunder, som synes i

³ Cheshire s. 339, Dicey and Morris s. 307 f, Graveson s. 249 f.

⁴ Se Clunet 1969 s. 130 ff. Jfr Cheshire s. 353, Dicey and Morris s. 333 ff.

⁵ Cheshire s. 340 ff, Dicey and Morris s. 308 ff, Graveson s. 253 ff.

⁶ Se NJW 1968 s. 2176 ff, The international and comparative law quarterly 1969 s. 453 ff, Clunet 1969 s. 132 ff.

⁷ Dicey and Morris s. 319 ff, Graveson s. 265.

⁸ Report, London 1956 s. 214 ff, 394 ff.

⁹ Report, London 1956 s. 233 ff, 394 ff.

första hand bygga på en analogisk tillämpning av interna franska forumregler.¹ Behörighet föreligger enligt dessa grunder i första hand, om svaren har hemvist i Frankrike enligt franska internrättsliga bestämmelser (art. 102 ff i Code civil),² varvid bör uppmärksammas att man och hustru enligt fransk rätt regelmässigt anses ha gemensamt hemvist. För det fall att fransk domstol inte är behörig att upptaga ett mål enligt förut angivna grunder kan domstolen ex officio avvisa målet, när fråga är om indispositiva mål, men torde inte vara skyldig att göra det.³

Vad angår valet av tillämplig lag vid prövning av fråga om hem- eller äktenskapsskillnad tillämpas i första hand nationalitetsprincipen men med domicilprincipen som hjälpregel. Talan om hem- eller äktenskapsskillnad mellan makar som båda är medborgare i samma stat prövas sålunda i princip enligt lagen i den staten.⁴ Växlar makarna under äktenskapet medborgarskap, är det lagen i det nya medborgarskapslandet som blir tillämplig, även om de omständigheter som åberopas tilldragit sig före nationalitetsväxlingen.⁵ Att märka är, att fransk rätt även på förevarande område torde tillämpa renvoiprincipen.⁶

Om makarna inte är medborgare i samma stat, har tidigare olika lösningar förordats. Genom några uppmärksammade avgöranden av la Cour de cassation under 1950- och 60-talen har fastställts, att frågor om hem- eller äktenskapsskillnad, när makarna är medborgare i skilda stater, prövas enligt lagen i den stat där de har sitt verkliga gemensamma hemvist eller, om de saknar sådant hemvist, enligt lex fori.⁷

Fransk rätt lägger på förevarande område liksom eljest stor vikt vid ordre public.⁸ Äktenskapsskillnad på grund av överenskommelse torde inte kunna vinnas vid fransk domstol, även om överenskommelse utgör skillnadsgrund enligt makarnas gemensamma nationella lag. Motsvarande gäller troligen också andra skillnadsgrunder, som inte låter sig förena med den franska uppfattningen om skilsmässa som påföljd på makes skuld.

Tillämplig lag i mål om ogiltighet av äktenskap på materiell grund är den lag som var bestämmande för äktenskapets ingående. Samma lag reglerar även vem som äger väcka talan om ogiltighet och liknande.⁹

En utländsk äktenskapsskillnadsdom kan i princip vinna tillämpning i Frankrike utan stadfästelse.¹⁰ I praktiken krävs dock ofta prövning av förutsättningarna för erkännande.¹¹ Till en början gäller, att den utländska domstolen skall ha haft internationell kompetens enligt fransk uppfattning. I de fall då uteslutande kompetens anses tillkomma fransk domstol erkänns inte utländsk dom. Är endera parten fransk medborgare, fordras därför, att han avstått från sin rätt enligt art. 14 och 15 i Code civil att kära eller svara inför fransk domstol.¹² Hade makarna (mannen) hemvist i Frankrike, erkänns troligen inte utländsk dom, åtminstone om svaren inte underkastat sig den utländska domstolens domsrätt. Var å andra sidan fransk domstol inte behörig, föreligger en tendens att godtaga domstolslandets egna kompetensregler.¹³ Domen skall vidare grunda sig på ett förfarande som ej strider mot fransk ordre public. Domen får ej leda till annat resultat i sak än vad en tillämpning av de franska internationellprivaträttsliga reglerna skulle föranleda. Grundar sig t. ex. en utländsk

¹ Batiffol s. 748 ff, Fischer-Dieskau i *RabelsZ* 1962 s. 693, Bauer i *RabelsZ* 1966 s. 485 ff. Jfr Francescakis i *Das internationale Familienrecht* s. 512 f.

² Francescakis i *Das internationale Familienrecht* s. 511, 513.

³ Jfr Fischer-Dieskau i *RabelsZ* 1962 s. 693 f, Batiffol s. 776.

⁴ Holleaux i *Das internationale Familienrecht* s. 149. Angående tillämpning av utländsk rätt se nedan s. 197.

⁵ Batiffol s. 492.

⁶ Jfr Fischer-Dieskau i *RabelsZ* 1962 s. 668 f.
⁷ Batiffol s. 489 ff. Jfr Valladao i *Recueil des cours* 1962-I (Tome 105) s. 119 f.

⁸ Batiffol s. 493 f.

⁹ Batiffol s. 477 f.

¹⁰ Batiffol s. 844, 855, Schwind i *Recueil des cours* 1966-I (Tome 117) s. 473 f.

¹¹ Batiffol s. 855, jfr s. 813 ff.

¹² Batiffol s. 762 ff.

¹³ Fischer-Dieskau i *RabelsZ* 1962 s. 695, jfr Batiffol s. 817 f.

dom på skillnadsorsak i en viss lag som inte skulle vara tillämplig enligt franska lagvalsregler, kan likväl domen erkännas, om samma orsak upptages i den från fransk synpunkt tillämpliga lagen. Slutligen får det sakliga avgörandet i den utländska domen inte strida mot fransk ordre public eller innebära kringgående av lag.

Schweiz

Schweizisk domstol är enligt art. 7 g NAG alltid behörig att upptaga talan om hem- eller äktenskapsskillnad som väcks av schweizisk medborgare, även om denne har hemvist i utlandet. Detta gäller oavsett svarandens nationalitet eller hemvist. Är käranden utländsk medborgare, upptages målet däremot endast om denne har hemvist i Schweiz, art 7 h NAG. Svarandens hemvist är även i detta sammanhang utan betydelse. Schweiz anknyter sålunda den internationella domskompetensen till kärandens nationalitet eller hemvist.¹ I fråga om hemvist gäller, att hustrun enligt art. 25 ZGB anses ha samma hemvist som mannen, såvida ej dennes hemvist är obekant eller hustrun är berättigad att leva skild från sin man.

Är käranden schweizisk medborgare, tillämpas endast schweizisk rätt på skillnadsfrågan (art. 7 g NAG). Är däremot käranden utländsk medborgare, gäller visserligen också i princip, att schweizisk rätt skall tillämpas. Domstolen får emellertid inte döma till skillnad enligt denna lag, med mindre grund för skillnad föreligger också enligt kärandens nationella lag och den schweiziska domskompetensen erkänns av denna lag (art. 7 h NAG).² Renvoi från hemlandets lag till schweizisk lag beträffande skillnadsgrunderna accepteras i Schweiz.³

Beträffande schweizisk domstols behörighet i mål om ogiltighet av äktenskap anses bestämmelserna om äktenskapsskillnad äga motsvarande tillämpning.⁴ Rättsläget i fråga om valet av tillämplig lag synes i vissa hänseenden vara oklart. Ett äktenskap, som schweiziska medborgare ingått utomlands och som är ogiltigt enligt lagen på vigselorten, kan i Schweiz förklaras för ogiltigt en-

dast om det är ogiltigt även enligt schweizisk rätt (art. 7 f NAG).

Äktenskapsskillnad mellan utomlands bosatta schweiziska medborgare som meddelats av en enligt domicillandets lag behörig domstol, erkänns i Schweiz, även om makarna inte hade kunnat vinna skillnad enligt schweizisk lag (art. 7 g NAG). Förutsättning är, att ingendera maken har hemvist i Schweiz. Däremot synes det ej vara nödvändigt, att båda makarna är bosatta i domstolslandet, men frågan är tveksam.⁵ Vad angår utländska skillnadsavgöranden som rör två utländska medborgare erkänns åtminstone domar som meddelats i stat där båda makarna var medborgare eller som erkänns där.⁶

Förbundsrepubliken Tyskland

Den interna domstolskompetensen i äktenskapsmål regleras i § 606 Zivilprozessordnung (ZPO). Till äktenskapsmål hänförs frågor om äktenskapsskillnad, äktenskaps ogiltighet och återgång (Aufhebung), fråga huruvida ett äktenskap består eller inte och talan om återställande av den äktenskapliga sammanlevnaden. För äktenskapsmål finns alltid internt forum i Tyskland. Saknas annat forum, skall nämligen målet upptagas av Landgericht Berlin. Enligt en dom år 1967 av Bundesgerichtshof kan tysk domstol också döma till hemskillnad enligt utländsk lag, om orsak till äktenskapsskillnad finns enligt tysk lag.¹

Frågan om tysk domstols internationella kompetens i äktenskapsmål regleras i § 606 b ZPO. Denna avser det fallet att ingendera av makarna är tysk medborgare.

¹ Detta motsvarar för övrigt den interna regleringen. Talan om hem- eller äktenskapsskillnad skall enligt art. 144 ZGB väckas, där käranden har hemvist. Schweizisk medborgare med hemvist utomlands får enligt art. 7 g NAG väcka talan på sin »Heimatort».

² Schnitzer, Band I s. 379 f. Jfr Revue critique de droit international privé 1969 s. 303 ff.

³ Schnitzer, Band I s. 379 f.

⁴ Schnitzer, Band I s. 363 ff.

⁵ Jfr Leske-Loewenfeld s. 1117.

⁶ Leske-Loewenfeld s. 1118.

¹ Se Fischler i SvJT 1968 s. 523 ff, RabelsZ 1968 s. 313 ff.

Av bestämmelsen jämförd med § 606 anses framgå, att tysk domstol alltid är behörig så snart endera maken är tysk medborgare, oavsett var parterna har hemvist. Med tysk medborgare likställs politiska flyktingar m. fl., som omfattas av vissa lagar och som är bosatta i Tyskland.²

Om ingendera maken är tysk medborgare eller likställd, är tysk domstol behörig i äktenskapsmål i två fall, nämligen 1) om endera maken har sin vanliga vistelseort (gewöhnlicher Aufenthaltsort) i Tyskland och antingen den tyska domstolens avgörande erkänns enligt mannens nationella lag eller endera maken är statslös samt 2) om kvinnan vid tiden för äktenskapets ingående var tysk medborgare och hon för talan om äktenskapets återgång eller ogiltighet eller om fastställelse att det består eller inte består eller åklagare för talan om äktenskaps ogiltighet.

Ett förslag till reform av den tyska internationella äktensskapsrätten, upprättat av en kommission inom der Deutsche Rat für internationales Privatrecht, upptager också regler om den internationella kompetensen. Enligt förslaget skall tysk domstol vara behörig att upptaga äktenskapsmål, även mål om hemskillnad, samt mål om underhållsbidrag på grund av äktenskap, när ena maken 1) vanligen vistas (sich gewöhnlich aufhält) i Tyskland eller 2) uppehåller sig i Tyskland, om han inte någonstades har någon »vanlig vistelseort», eller 3) är tysk medborgare. Därjämte skall behörighet föreligga, när endera maken vid tiden för äktenskapets ingående var tysk medborgare, under förutsättning tillika att han ej avstått från sitt medborgarskap på grunder som ej sammanhänger med äktenskapet.³

Bestämmelser om tillämplig lag i fråga om äktenskapsskillnad upptages i art. 17 EGBGB. Enligt första stycket i denna art. skall beträffande äktenskapsskillnad tillämpas lagen i den stat som mannen vid tiden för talans väckande tillhörde. Har mannen tidigare tillhört en annan stat, kan en omständighet som inträffat under den tid han var medborgare där åberopas som skillnadsgrund endast om den enligt lagen i den staten likaledes utgjorde orsak till äktenskapsskillnad eller också orsak till hemskillnad, art. 17 andra stycket. Renvoi (åter-

förvisning och vidareförvisning) från mannens lag till annan lag beaktas.⁴

Tysk domstol kan emellertid inte döma till äktenskapsskillnad enligt lagen i främmande stat som mannen tillhör, om inte orsak till skillnad finns också enligt tysk rätt (art. 17 fjärde stycket EGBGB). Orsaken till skillnaden behöver inte vara densamma enligt de båda lagarna.⁵

För det fall att tysk kvinna är gift med utlänning finns en särbestämmelse i art. 17 tredje stycket EGBGB. När talan om äktenskapsskillnad förs av hustrun, skall tysk rätt tillämpas jämväl i det fallet att hon ensam vid tiden för beslutet är tysk medborgare. Om mannen å sin sida för talan om äktenskapsskillnad tillämpas hans hemlands lag kumulerad med tysk rätt på denna talan.⁶

I det förut omnämnda tyska reformförslaget har den dominerande ställning som mannens lag hittills intagit övergivits i enlighet med grundsatsen om likställighet mellan man och kvinna. Detta har föranlett kommissionen att uppställa en hel serie av anknytningsfakta, som i tur och ordning får bestämma valet av tillämplig lag beträffande hem- eller äktenskapsskillnad.⁷ Dessa anknytningsfakta är desamma som bestämmer valet av tillämplig lag beträffande äktenskapets rättsverkningar, se ovan s. 103.

En omständighet som inträffat under det att en annan lag var tillämplig i fråga om äktenskapets rättsverkningar skall enligt förslaget utgöra orsak till äktenskapsskillnad eller hemskillnad endast om den också enligt den andra lagen var äktenskapsskillnads- eller hemskillnadsgrund. Kan makarna enligt eljest tillämplig lag inte erhålla äktenskapsskillnad eller hemskillnad men är detta däremot möjligt enligt lagen i den stat som make tillhörde vid äktenskapets ingående, skall den lagen tillämpas. Detta gäller dock inte om maken övergivit sitt medborgarskap på grunder som inte sammanhänger med äktenskapet. Kan äktenskapsskillnad eller hemskillnad erhållas också enligt lagen i den stat som den andra maken vid tiden för äktenskapets ingående tillhörde, skall båda lagarna tillämpas.

² Stein/Jonas/Schönke, Kommentar zur Zivilprozessordnung, 17 uppl. 1951 — (lösblads-system) § 606 b II.

³ Vorschläge und Gutachten s. 29 ff.

⁴ Raape s. 280 f.

⁵ Wolff s. 206 f.

⁶ Raape s. 294 f.

⁷ Vorschläge und Gutachten s. 25 ff.

Tillämplig lag i mål om äktenskaps ogiltighet eller återgång anses vara den lag som enligt tysk internationell privaträtt varit bestämmande för äktenskapets ingående. Troligen anses dock äktenskapet giltigt, om makarna bytt medborgarskap och det nya hemlandets lag håller äktenskapet för giltigt.⁸ Tysk ordre public kan föranleda avsteg från huvudregeln.

För erkännande av utländsk skillnadsdom krävs, att tysk domstol ej är exklusivt behörig (jfr §§ 606 och 606 a ZPO) och enligt en åsikt⁹ också att domstol i den stat där domen meddelades varit behörig att upptaga målet med motsvarande tillämpning av den tyska rättens regler. Det krävs också, att domen inte till nackdel för part som är tysk medborgare innebär avvikelse från den tyska internationella privaträttens grundsatser rörande tillämplig lag i fråga om äktenskapsskillnad. Beträffande äktenskapsskillnad mellan utländska medborgare som meddelats i en tredje stat krävs enligt en mening att den erkänns i makarnas hemland. Vidare uppställs vissa processuella krav och förbehåll av hänsyn till ordre public. För erkännande av utländskt avgörande i äktenskapsmål fordras att det fastställs av tysk administrativ myndighet, dock med möjlighet att fullfölja talan mot beslutet i judiciell ordning. Stadfästelse erfordras inte, om båda makarna var medborgare i domstolslandet.¹⁰

Enligt det förut omnämnda lagförslaget skall erkännande vägras av utländskt avgörande i äktenskapsmål eller beträffande underhållsskyldighet på grund av äktenskap endast om

a) domstolarna i den stat som den utländska domstolen tillhörde inte var behöriga enligt tysk rätt;

b) tysk svarande inte inlätit sig i rättegången, när stämning varken delgivits honom personligen eller genom förmedling av tysk rättshjälp;

c) erkännandet strider mot ordre public.¹¹

USA

Mål om äktenskapsskillnad har i amerikansk rätt åtminstone i många fall behandlats som »actio in rem» (angående viss sak, i detta fall äktenskapet). Delgivningsförfarandet kan därför vara summariskt och inte alltid

ägnat att leda till att svaranden överhuvud får kännedom om målet. Doktrinen om äktenskapsskillnadsområde som en »actio in rem» synes dock vara modifierad i åtskilliga hänseenden.¹

Domsrätt i äktenskapsskillnadsområde grundas vanligen på hemvist (domicil eller residence). Hustrun har rätt att åberopa ett självständigt sådant.² Kompetensgrundande är i första hand parternas gemensamma hemvist men numera i regel även endera partens hemvist.³

Växlande krav uppställs i olika delstater för att kompetensgrundande hemvist skall anses föreligga. Vissa stater, t. ex. Nevada, nöjer sig med ett kortare uppehåll, varav följer att hemvist ofta blir fiktivt. Längre tidsfrister, som kan uppfattas som en ytterligare kvalifikation utöver hemvist, synes dock vara vanligare.⁴ T. ex. staten New York uppställer också andra kvalifikationer för att ena partens hemvist skall grunda domsrätt, såsom att äktenskapet ingåtts där och vederbörande vistats där minst ett år före talans väckande. Även andra stater synes i större eller mindre utsträckning ha övergivit domicilet som enda kompetensgrund i äktenskapsskillnadsområde.

Amerikanska domstolar använder i äktenskapsskillnadsområde lex fori. Jurisdiktionsfrågan är den grundläggande och domskompetensen får även materiell betydelse.

Frågor angående ogiltighet och återgång av äktenskap förbigås här.

Förutsättning för erkännande av en äktenskapsskillnadsområde som meddelats i en stat utanför unionen synes i allmänhet vara, att endera parten, ev. käranden, hade domicil i domstolslandet. Vidare torde vissa garantier krävas för att svaranden varit i till-

⁸ Raape s. 241 ff, Wolff s. 195 f.

⁹ Förutsättningarna för erkännande av utländska skillnadsdomar är delvis starkt omstridda, se NJW 1963 s. 1158 ff, 1964 s. 981 ff, 983 ff, jfr RabelsZ 1967 s. 578 ff.

¹⁰ Art. 7 i Familienrechtsänderungsgesetz av år 1961, jfr till motsvarande äldre lagstiftning Stein/Jonas/Schönke a.a. nach § 328 IV.

¹¹ Vorschläge und Gutachten s. 32 ff.

¹ Ehrenzweig s. 236 ff, jfr Stumberg s. 294.

² Stumberg s. 37 ff.

³ Jfr Firsching i Bergmann, USA s. 52 f.

⁴ Rabel Vol. I s. 437 ff, Stumberg s. 302.

fälle att utföra sin talan. Bl. a. staten New York har varit mer liberal men ny lagstiftning av år 1966 synes försvåra äktenskapskillnad utanför staten. I de flesta staterna erkänns inte mexikanska snabbskilsmässor. Om än förutsättningarna för erkännande med avseende på domskompetensen sålunda är stränga i de flesta av staterna, synes det dock inte utgöra något hinder att äktenskapskillnad meddelats av annan myndighet än domstol, kanske ej ens att någon myndighet över huvud inte medverkat.⁵

Äktenskapskillnadsdom som meddelats i en av USAs delstater står med avseende på frågan om erkännande i en annan av delstaterna i en särställning jämförd med domar meddelade utanför USA, eftersom konstitutionen ålägger staterna att tillerkänna varandras judiciella avgöranden »full faith and credit». Förenta staternas högsta domstol uppställer därvid skilda krav i fråga om erkännande av en systerstats domar, när fråga är om dom efter ett förfarande i vilket svaranden medverkat och när domen kommit till stånd utan svarandens medverkan (ex parte divorce). I det förra fallet anses varje stat konstitutionellt förpliktad att tillerkänna domen samma verkan som tillkommer den i domstolsstaten, oavsett hur det verkligen förhållit sig med grunden för domstolens kompetens. Vad åter angår ex parte skilsmässor måste visserligen en dom som meddelats i stat där kändanden hade domicil erkännas av övriga stater. Stat där makarna har domicil är däremot inte bunden av skillnadsdom som meddelats i annan stat, när den domstol som meddelat äktenskapskillnaden grundat sin kompetens på ett domicil som i verkligheten inte förelåg. Domicilstaten behöver sålunda inte godtaga ett fiktivt hemvist t. ex. i Nevada utan får pröva frågan om domicil förelåg på nytt. Även om en ex parte skilsmässa skall erkännas med avseende på äktenskapsbestånd, behöver den ej alltid tillmätas betydelse i följdfrågor, t. ex. om underhåll. Det stora antalet ex parte skilsmässor torde dock aldrig bli angräpningsbara på judiciell väg och blir till följd därav verksamma, oavsett de brister som de kan vara behäftade med.⁶

Öststaterna

Åtskilliga av de östeuropeiska bilaterala konventionerna¹ innehåller bestämmelser om äktenskapskillnad² och flertalet av dessa också bestämmelser om äktenskapsogiltighet. Beträffande äktenskapskillnad är konventionerna tämligen enhetliga även om åtskilliga avvikelser förekommer i detaljer. Är makarna medborgare i samma fördragslutande stat tillämpas lagen i den staten, men åtminstone om båda makarna har hemvist i den andra av de fördragslutande staterna är också dess domstolar behöriga att pröva talan. Tillhör ena maken en av de fördragslutande staterna och andra maken den andra staten, är båda staternas domstolar behöriga, om makarna också har hemvist i var sin stat och enligt vissa konventioner också om de har hemvist i samma stat. Domstolarna i den stat där talan upptages tillämpar sin egen lag.

Beträffande ogiltighet av äktenskap gäller enligt de östeuropeiska konventionerna som regel samma kompetensregler som i fråga om äktenskapskillnad. Beträffande valet av tillämplig lag företer däremot konventionerna betydande variationer. Enligt två av konventionerna gäller samma lagvalsregler som i fråga om äktenskapskillnad, enligt andra kumuleras lex loci celebrationis och makarnas nationella lag, när dessa inte sammanfaller. Vissa konventioner preciserar, att denna kumulation skall ske endast när fråga är om ogiltighet med avseende på formen och att den nationella lag som skall tillämpas i materiellt hänseende är den lag som var tillämplig vid äktenskaps ingående.

I *Sovjetunionen* upptager den nya lagen med grunder för unionens och unionsrepublikernas lagstiftning rörande äktenskap

⁵ Rabel Vol. I s. 506 f, Ehrenzweig s. 245 ff.
⁶ Se till det föregående Ehrenzweig s. 249 ff, Goodrich s. 262 ff, Stumberg s. 299 ff, Knittel i RabelsZ 1965 s. 751 ff.

¹ Se ovan s. 37.

² Se Makarov, Quellen des internationalen Privatrechts, Band II, Texte der Staatsverträge, 2 uppl. 1960-(lösbladssystem) nr 18, 19, 20, 22, 23, 27, 28a—28 f. Jfr Valladao i Recueil des cours 1962 — I (Tome 105) s. 140.

och familj också vissa internationellrättsliga bestämmelser. Enligt dessa handläggs i Sovjetunionen frågor om upplösning av äktenskap mellan sovjetiska medborgare och utlänningar eller mellan utländska medborgare enligt de allmänna reglerna, vilket uppenbarligen innebär tillämpning av *lex fori*. Talan kan upptagas om upplösning av äktenskap också mellan sovjetiska medborgare med hemvist utomlands. Förutsättningarna för domsrätt framgår i övrigt inte av denna lag. Tidigare lag innebar vissa begränsningar i fråga om domsrätt, när endera parten var bosatt utomlands,³ men huruvida dessa allttjämt gäller är obekant. Upplösning av äktenskap mellan sovjetiska medborgare och utlänningar som ägt rum utomlands enligt lagarna i ifrågavarande stater⁴ erkänns som gällande i Sovjetunionen, om vid tidpunkten för äktenskapets upplösning åtminstone ena maken var bosatt utom Sovjetunionen. Motsvarande gäller upplösning av äktenskap mellan två sovjetiska medborgare, om båda makarna var bosatta utom Sovjetunionen. Upplösning av äktenskap mellan utländska medborgare som skett utomlands enligt lagarna i ifrågavarande stater erkänns också som gällande i Sovjetunionen.

I övriga östeuropeiska stater gäller olika regler om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskaps upplösning. Åtminstone Ungern förbehåller sig exklusiv domsrätt i fråga om egna medborgare, men flertalet stater synes under vissa förutsättningar erkänna utländska äktenskapsskillnader också mellan makar som är medborgare i det egna landet. I mål där endera parten eller båda är utländska medborgare tillämpas makarnas nationella lag eller *lex fori* i växlande omfattning.⁵

Ny utförlig lagstiftning om internationellrättsliga frågor beträffande äktenskapsmål har genomförts i Polen, Tjeckoslovakien och Östtyskland. Regler om internationell kompetens i äktenskapsmål upptages i den polska civilprocesslagen av år 1964. Enligt denna är polsk domstol behörig att upptaga äktenskapsmål, om ena maken är polsk medborgare eller statslös som har hemvist i

Polen. Om i sådant fall båda makarna har hemvist i Polen, är polsk domstol exklusivt behörig. Vidare finns en bestämmelse om att polsk domstol är behörig att upptaga talan i äktenskapsmål som förs mellan utlänningar i Polen. Enligt den tjeckoslovakiska lagen om internationell privat- och processrätt av år 1963 är tjeckoslovakisk domstol behörig att upptaga äktenskapsmål, om åtminstone ena maken är tjeckoslovakisk medborgare. I äktenskapsmål mellan utländska medborgare är tjeckoslovakisk domstol behörig, om åtminstone ena maken vistas i Tjeckoslovakien och avgörandet erkänns i de stater där makarna är medborgare, om åtminstone ena maken vistas i Tjeckoslovakien under en längre tid eller, i fråga om ogiltighet av äktenskap, om dom därom kan meddelas utan ansökan och makarna lever i Tjeckoslovakien. Av en östtysk förordning av år 1966 i anslutning till den nya familjelagboken framgår, att östtysk domstol är behörig att upptaga äktenskapsmål om åtminstone ena maken är östtysk medborgare eller om åtminstone den ena av två utländska makar har hemvist i Östtyskland.

I fråga om valet av tillämplig lag i mål om äktenskapsskillnad gäller enligt den polska lagen om internationell privaträtt av år 1965, att makarnas gemensamma nationella lag tillämpas. Är de medborgare i olika stater, tillämpas lagen i den stat där de har gemensamt hemvist och i brist på sådant polsk lag. I fråga om äktenskaps ogiltighet tillämpas den lag eller de lagar som varit bestämmande för rätten att ingå äktenskap. Enligt den förut nämnda tjeckoslovakiska lagen tillämpas beträffande äktenskapsskillnad lagen i den stat där makarna är medborgare eller, om de är medborgare i olika stater, tjeckoslovakisk lag. Är den nationella lagen tillämplig och medger den

³ Grzybowski, *Soviet private international law*, 1965 s. 128 f.

⁴ Innebörden härav är oklar, jfr Stone i *The international and comparative law quarterly* 1969 s. 409.

⁵ Se Szászy, *Private international law in the european people's democracies*, 1964 s. 350 ff och Szászy i *Recueil des cours* 1964 — I (Tome 111) s. 290 f.

överhuvud inte eller endast under utomordentligt stränga förutsättningar äktenskapskillnad, tillämpas i allt fall tjeckoslovakisk lag, om makarna eller den ena av dem lever i Tjeckoslovakien under en längre tid. Bestämmelsen om tillämplig lag i fråga om äktenskaps ogiltighet är oklar och förbigås här. Enligt promulgationslagen till den östtyska familjelagboken av år 1965 tillämpas beträffande äktenskapsskillnad makarnas nationella lag eller, om makarna är medborgare i olika stater, östtysk lag. Denna lag tillämpas också, om ena maken vid äktenskapets ingående var tysk medborgare och har förlorat detta medborgarskap på grund av äktenskapet innan jämlikhetsprincipen genomfördes i fråga om medborgarskapsrätten, eller om tillämplig främmande lag överhuvud inte eller endast under utomordentligt stränga förutsättningar medger äktenskapsskillnad. Frågor om ogiltighet av äktenskap prövas enligt den lag eller de lagar som var bestämmande för äktenskapets ingående.

De berörda lagstiftningarna innehåller också delvis mycket utförliga bestämmelser om erkännande av utländska avgöranden som emellertid inte skall behandlas här.

5.3 Konventionsförslag

*Redogörelse för den nya Haagkonventionen*¹

Haagkonferensen för internationell privaträtt beslöt vid sin nionde session år 1960 att hos den nederländska statskommissionen hemställa om de undersökningar som behövdes för att man ev. skulle kunna utarbeta en konvention om erkännande av utländska domar rörande personers status. Sedan sådana förberedande undersökningar utförts, beslöt konferensen vid sin tionde session år 1964 att tillsätta en särskild kommission för att upprätta utkast till en konvention med bestämmelser om erkännande av utländska domar angående äktenskapskillnad, hemskillnad och äktenskaps ogiltighet, om möjligt åtföljda av bestämmelser om behörig myndighet och tillämplig lag i sådana frågor. Ett av kommissionen upp-

rättat utkast lades till grund för arbetet vid konferensens elfte session i oktober 1968. Från Sverige deltog professor Malmström i arbetet. Vid sessionens avslutande antog konferensen förslag till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. I sin framställning till nederländska statskommissionen rörande ämnen som ev. borde upptagas på dagordningen för en senare session, nämnde konferensen bl. a. dels erkännande i utlandet av beslut om ogiltighet av äktenskap m.m. — i en eventuell konvention angående äktenskaps ingående — dels internationell behörighet och tillämplig lag i frågor rörande äktenskapsskillnad och hemskillnad. Konferensen angav emellertid beträffande sistnämnda ämne, att detta inte borde göras till föremål för undersökningar under den närmaste fyraårsperioden.

Det antagna konventionsförslaget har såvitt bekant ännu inte dagtecknats eller undertecknats av någon stat. Svensk översättning av konventionen har intagits i betänkandet som *bilaga B*.

Enligt *art. 1* är konventionen tillämplig i fråga om erkännande i fördragsslutande stat av äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i annan fördragsslutande stat efter domstolsförfarande eller annat i sistnämnda stat officiellt erkänt förfarande och som har laga verkan där. Även administrativa beslut skall sålunda erkännas. I princip torde konventionen däremot inte omfatta t. ex. mannens förskjutande av hustrun enligt muhammedansk rätt, men troligen finns åtskilliga mellanformer beträffande vilka det är osäkert om de faller under konventionen eller ej. Enligt *art. 11* får stat, som enligt konventionen är skyldig att erkänna beslut om äktenskapsskillnad, inte vägra någondera maken att ingå nytt äktenskap på den grunden att lagen i annan stat inte erkänner äktenskapsskillnaden.

¹ Høyesterettsdommer Bahr har välvilligt ställt till förfogande ett utkast till rapport till norska justisdepartementet om konventionen. Jfr Anton i *The international and comparative law quarterly* 1969 s. 620 ff, Batiffol i *Revue critique de droit international privé* 1969 s. 215 ff.

Konventionen avser inte avgöranden som rör skuldfrågor, vilka kan förekomma t. ex. i tyska äktenskapsskillnadsdomar och medför vissa verkningar i fråga om bl. a. underhållsskyldighet, och inte heller åtgärder eller ålägganden som beträffande följdfrågor föreskrivits i samband med beslut om äktenskapsskillnad eller hemskillnad, såsom betalningsålägganden eller beslut rörande vårdnaden om barnen, se art. 1 andra stycket. Konventionen medför sålunda inte förpliktelse att erkänna eller i förekommande fall verkställa sådana beslut. Vad som erkänns är i fråga om äktenskapsskillnad dess verkan med avseende på makarnas status.

Vilka rättsverkningar erkännande av hemskillnad medför är svårare att säga. Den frågan torde få prövas enligt de allmänna internationellprivaträttsliga reglerna i fördragslutande stat där erkännande begärs.

De grundläggande bestämmelserna om vilka äktenskapsskillnader och hemskillnader som skall erkännas upptages i art. 2 och 3. De tar enbart hänsyn till var äktenskapsskillnaden eller hemskillnaden vunnits. Frågan vilken lag som tillämpats blir av betydelse endast med avseende på vissa undantagsregler och reservationsmöjligheter som upptages i fortsättningen av konventionen.

För att annan fördragslutande stat skall vara skyldig att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad förutsätts att makarna eller endera haft viss anknytning till den stat där beslutet meddelats. Bestämmelser här om ges i art. 2 under fem punkter. Dessa anknyter till svarandens hemvist (1), kändans hemvist (2), makarnas gemensamma medborgarskap (3) samt kändans medborgarskap (4 och 5). Medan äktenskapsskillnad eller hemskillnad skall erkännas, om vid den tidpunkt då talan väcktes svaranden hade hemvist eller båda makarna var medborgare i den stat där skillnaden vanns (»ursprungsstaten»), utan att några ytterligare anknytningsfakta krävs, uppställs i övriga fall — när fråga är om kändans anknytning till den stat där skillnaden vanns — vissa kvalifikationer. Om kändans hemvist i den stat där skillnad vanns, ford-
ras därutöver, att detta hemvist varat minst

ett år omedelbart innan talan väcktes eller att makarna haft sitt sista gemensamma hemvist där. När erkännande begärs på grund av att kändans var *medborgare* i den stat där skillnad vanns, krävs att han också hade hemvist där eller tidigare haft hemvist där under en sammanhängande period av ett år som åtminstone delvis inföll under de två sista åren innan talan väcktes. Slutligen föreskrivs enbart i fråga om äktenskapsskillnad, att sådan skall erkännas om den vunnits i stat där kändans var medborgare, under ytterligare förutsättning dels att kändans befann sig i den staten när talan väcktes, dels att makarna haft sitt sista gemensamma hemvist i en stat vars lag inte medgav äktenskapsskillnad när talan väcktes. Det är sålunda här fråga om äktenskapsskillnad som vunnits enligt ett slags nödkompetens.

Den lokala anknytning som upptages i art. 2 är »résidence habituelle» (habitual residence). I begreppet får inläggas krav på viss stabilitet både i fråga om vistelsens längd och avsikten att kvarstanna, men det sägs likväl vara fråga enbart om fastställande av faktiska förhållanden. Det kan inte göras gällande, att begreppet på något avgörande sätt skiljer sig från det nordiska internationellprivaträttsliga hemvistbegreppet, och det översätts här med »hemvist». Enligt art. 3 jämställs emellertid »domicile» — här översatt »domicil» — med résidence habituelle. När behörighet i frågor rörande äktenskapsskillnad eller hemskillnad i ursprungsstaten kan grundas på domicil, skall uttrycket résidence habituelle i art. 2 anses inbegripa domicil i den mening vari detta begrepp används i sagda stat. Begreppet domicil skall sålunda tolkas enligt lagen i den stat där skillnad vanns.² Undantag görs beträffande hustruns domicil, när detta enligt lag är beroende av mannens domicil.

I art. 4 och 5 anges vissa kompletterande grunder för erkännande. Den första avser det fallet att genkärsmål förekommit. Då

² Jfr art. 1 första och tredje styckena i 1961 års Haagkonvention om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden, se bilaga C.

skall äktenskapsskillnad eller hemskillnad som följt på huvudkärområdet eller på genkärområdet erkännas, om villkoren i art. 2 eller 3 är uppfyllda för någotdera. Om sålunda t. ex. endera maken hade hemvist i den stat där skillnaden vanns, skall skillnaden erkännas, oavsett om han var svarande i fråga om huvudkärområdet eller genkärområdet.

Enligt *art. 5* gäller, att om hemskillnad som uppfyller bestämmelserna i konventionen har lett till äktenskapsskillnad i ursprungsstaten, får erkännande av äktenskapsskillnaden inte vägras enbart på den grunden att villkoren i art. 2 eller 3 inte längre var uppfyllda när talan om äktenskapsskillnad väcktes. Har t. ex. i Sverige dömts till hemskillnad mellan makar som hade hemvist här, skall, under förutsättning av svensk anslutning till konventionen, svensk dom om äktenskapsskillnad på grund av hemskillnaden erkännas i annan fördragsslutande stat, även om makarnas anknytning till Sverige upphört under hemskillnadstiden. Denna bestämmelse har tillkommit på nordiskt initiativ.

Art. 6 innehåller vissa preciseringar beträffande innebörden av den förpliktelse att erkänna utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader som följer av föregående artiklar. Enligt första stycket skall myndigheterna i den stat där erkännande begärs vara bundna av de konstateranden av faktiska förhållanden på vilka behörighet grundats, under förutsättning att svaranden inställt sig under förfarandet. I andra stycket anges uttryckligen, att erkännande inte får vägras på grund av att den interna lagen i den stat där erkännande begärs inte skulle medge äktenskapsskillnad eller hemskillnad av samma orsaker eller på grund av att annan lag tillämpats än den som skolat tillämpas enligt de internationellrättsliga reglerna i den stat där erkännande begärs. Vad som här sägs torde i och för sig följa av föregående bestämmelser i konventionen. Enligt tredje stycket får myndigheterna i den stat där erkännande begärs inte underkasta beslutet någon saklig prövning, fränsett vad som krävs för tillämpning av övriga bestäm-

melser i konventionen.

Art. 7—9 anger vissa fall då fördragsslutande stat direkt på grund av konventionen äger vägra att erkänna en äktenskapsskillnad eller hemskillnad som i och för sig uppfyller villkoren för erkännande i föregående artiklar. I andra fall, som framgår av art. 19—21, kan fördragsslutande stat vägra erkännande endast under förutsättning att den vid tillträde till konventionen genom reservation förbehållit sig rätt därtill.

Det enda fall då, fränsett ordre public-klausulen, erkännande direkt enligt konventionen kan vägras av materiella skäl framgår av *art. 7*. Enligt denna kan fördragsslutande stat vägra att erkänna äktenskapsskillnad mellan makar som, när äktenskapsskillnaden vanns, båda var medborgare enbart i stater vilkas lag inte medgav äktenskapsskillnad. Bestämmelsen är tillämplig även om makarna är medborgare i olika stater, under förutsättning att båda staterna, t. ex. Italien och Spanien, ej känner äktenskapsskillnad. Är någondera maken dessutom medborgare i annan stat vars lag tillåter äktenskapsskillnad, är bestämmelsen inte tillämplig. Den medför endast rätt, inte skyldighet att vägra erkännande i det angivna fallet. Ansluter sig t. ex. Sverige och Storbritannien till konventionen, är Sverige oförhindrat att erkänna äktenskapsskillnad mellan spanska medborgare som meddelats i England. Bestämmelsen kan väntas bli använd av stater som strängt tillämpar nationalitetsprincipen, åtminstone om båda makarna är medborgare i samma stat.

Erkännande kan vägras också av processuella skäl, såsom framgår av art. 8 (tredskodom o.l.) och 9 (res judicata o.l.). Enligt *art. 8* kan erkännande av äktenskapsskillnad eller hemskillnad vägras, om det, i betraktande av alla omständigheter, inte kan anses att ändamålsenliga åtgärder vidtagits för att svaranden skulle få kännedom om att äktenskapsskillnad eller hemskillnad begärts eller om svaranden inte har fått tillfredsställande möjligheter att föra sin talan. Enligt *art. 9* kan fördragsslutande stat vägra att erkänna en äktenskapsskillnad

eller hemskillnad, om den är oförenlig med tidigare beslut varigenom makarnas äktenskapliga status bestämts och som antingen meddelats i den stat där erkännande begärs eller också erkänts eller uppfyller villkoren för erkännande i samma stat. För att erkännande skall kunna vägras torde förutsättas, att det andra beslutet meddelats tidigare än det beslut som begärs erkänt, oavsett när talan väckts. Det är tillräckligt, att förutsättningar föreligger att erkänna det tidigare beslutet, även om detta ännu inte blivit stadfäst när så erfordras. Artikeln är inte tillämplig, om det tidigare beslutet behandlar makarnas äktenskap som en prejudiciell fråga, utan själva saken skall angå makarnas äktenskapliga status, inbegripet frågan om de är hemskilda. Även ett beslut varigenom talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad ogillats kan medföra, att erkännande vägras i fråga om senare beslut varigenom äktenskapsskillnad eller hemskillnad beviljats, om samma omständigheter förelegat till bedömande.

Med nyssnämnda bestämmelse bör jämföras *art. 12*, som handlar om litispensens. Enligt denna kan talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad förklaras vilande i fördragsslutande stat, om talan angående någondera makens äktenskapliga status är anhängig i annan fördragsslutande stat. Bestämmelsen, som i och för sig inte har något nödvändigt samband med en konvention om erkännande av utländska avgöranden, anvisar en möjlighet att undgå motstridande avgöranden. Den är mycket vidsträckt, eftersom det inte krävs att fråga är om samma sak eller ens om samma parter. Den talan som förs i den främmande staten kan t. ex. angå giltigheten av ett tidigare äktenskap mellan ena maken och en tredje person.

Sedvanlig ordre public-klausul upptages i *art. 10* och innehåller, att fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad, om sådant erkännande skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för dess rättsordning.

Art. 13—16 innehåller ett flertal bestämmelser om stater med flera rättssystem.

Bl. a. skall hänvisning till domicil eller hemvist i ursprungsstaten avse domicil eller hemvist i det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits (*art. 13* punkt 3), medan hänvisningarna i *art. 2* till makarnas eller kändens medborgarskap skall avse medborgarskap i stat som omfattar det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits, oavsett makarnas hemvist (*art. 14*).

Av *art. 17* och *18* framgår, att konventionen inte är exklusiv. Fördragsslutande stat får tillämpa rättsregler, enligt vilka äktenskapsskillnader och hemskillnader i annan stat erkänns i vidare omfattning (*art. 17*). Konventionen innebär inte inskränkning i tillämpningen av andra konventioner med bestämmelser i samma ämne, till vilka fördragsslutande stat redan är eller blir ansluten (*art. 18*). Såvitt angår redan slutna konventioner torde dessa få iakttas oavsett om de föreskriver erkännande i vidare eller snävare utsträckning. Beträffande konventioner som kan komma att ingås framdeles förklaras däremot i konventionen, att de fördragsslutande staterna bör tillse att de inte sluter konventioner i ämnet som är oförenliga med reglerna i förevarande konvention, utan att särskilda skäl föreligger på grund av regionala eller andra föreningsband. Därjämte förbinder sig de fördragsslutande staterna att i överensstämmelse med förevarande konvention erkänna äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i fördragsslutande stater, vilka inte är anslutna till de särskilda konventionerna. Bestämmelserna innebär bl. a., att de nordiska staterna är oförhindrade att ändra den nordiska familjerättskonventionens bestämmelser i ämnet, åtminstone så länge den liksom för närvarande begränsas att avse skillnader som vunnits i nordiskt land.

Konventionen medger i *art. 19—21*, att fördragsslutande stat vid sitt tillträde till konventionen förbehåller sig rätt att vägra erkännande i vissa fall när äktenskapsskillnad eller hemskillnad annars skall erkännas enligt konventionen. Fördragsslutande stat kan sålunda enligt *art. 19* punkt 1 förbehålla sig att ej erkänna äktenskapsskill-

nad eller hemskillnad mellan makar som, när den vanns, båda var medborgare enbart i den staten, om annan lag tillämplig än den lag som anges av samma stats internationella privaträtt och det lett till annat resultat än om sistnämnda lag iakttagits. Denna bestämmelse ger sålunda bl. a. fördragsslutande stat som tillämpar nationalitetsprincipen möjlighet att, efter uttryckligt förbehåll, vägra erkänna skillnad mellan två medborgare i samma stat som dessa inte kan erhålla enligt statens egen lag. Om reservationsmöjligheten mera allmänt tas i anspråk, kan den givetvis betydligt minska värdet av konventionen i fråga om skillnad mellan makar som är medborgare i en och samma främmande stat.

Art. 7, som ger fördragsslutande stat rätt att — utan särskild reservation — vägra erkänna äktenskapsskillnad mellan makar som *båda* var medborgare enbart i stater vilkas lag inte medgav äktenskapsskillnad, suppleras av tre olika reservationsmöjligheter. Den viktigaste synes vara den som upptages i *art. 20*. Fördragsslutande stat, vars lag inte medger äktenskapsskillnad, kan förbehålla sig att ej erkänna äktenskapsskillnad, om en av makarna, när den vanns, var medborgare i stat vars lag inte medgav äktenskapsskillnad. Bestämmelsen kan bl. a. användas av stat, vars lag inte medger äktenskapsskillnad, för att vägra erkänna en utomlands meddelad äktenskapsskillnad, så snart en av makarna var medborgare i den staten. Vidare kan fördragsslutande stat enligt *art. 19 punkt 2* förbehålla sig att ej erkänna äktenskapsskillnad mellan makar som, när den vanns, båda hade hemvist i stater som inte medgav äktenskapsskillnad men får i så fall inte vägra erkännande med tillämpning av *art. 7* (dvs. de fördragsslutande staterna får i detta hänseende välja mellan nationalitetsprincipen och domicilprincipen). Fördragsslutande stat, vars lag inte medger hemskillnad, kan enligt *art. 21* förbehålla sig att inte erkänna hemskillnad, om en av makarna, när den vanns, var medborgare i fördragsslutande stat vars lag inte medgav hemskillnad. Dessa reservationsmöjligheter torde inte ha nå-

gon större praktisk betydelse.

Art. 22—24 innehåller vissa bestämmelser om konventionens tillämplighet. Fördragsslutande stat kan enligt *art. 22* när som helst förklara, att vissa grupper av personer som är medborgare i den staten likväl inte behöver räknas som dess medborgare vid tillämpning av konventionen. Bestämmelsen torde kunna få betydelse när det gäller att bedöma, om en person som är »British subject» skall vid tillämpning av konventionen anses som medborgare i fördragsslutande stat. Fördragsslutande stat som har två eller flera rättssystem beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad kan enligt *art. 23* i samband med undertecknande, ratifikation eller anslutning förklara, att konventionen skall gälla samtliga dessa rättssystem eller endast ett eller flera av dem, och kan när som helst ändra denna förklaring genom att avge en ny förklaring. Annan fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad, om konventionen, när erkännande begärs, inte är tillämplig på det rättssystem enligt vilket äktenskapsskillnaden eller hemskillnaden vunnits. Bestämmelsen avser att möjliggöra för bl. a. USA att ratificera konventionen. Eftersom varje delstat i USA har sin egen rättsordning på förevarande område skulle USA inte kunna ansluta sig till konventionen, om det inte fanns möjlighet att begränsa dess verkan till delstater som är beredda att godtaga konventionens bestämmelser. Konventionen är enligt *art. 24* tillämplig oavsett när äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits. Fördragsslutande stat kan likväl genom reservation förbehålla sig att inte tillämpa konventionen beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad som vunnits innan konventionen trätt i kraft för den staten.

Art. 25—31 innehåller slutbestämmelser. Beträffande dessa hänvisas till konventionstexten. Här skall endast *art. 26* och *28* framhållas. Konventionen är öppen för undertecknande av de stater som var företrädare vid Haagkonferensens elfte session (*art. 26*). Man får sålunda i fråga om varje stat som var företräd vid den elfte sessionen räkna

med möjligheten att den ratificerar konventionen och att äktenskapsskillnad eller hemskillnad som vunnits där skall erkännas under övriga förutsättningar som anges i konventionen. Som framgår av art. 28 har därjämte det stora flertalet av världens stater möjlighet att ansluta sig till konventionen. I förhållandet mellan den anslutande staten och annan fördragsslutande stat gäller dock anslutningen endast om sistnämnda stat förklarat sig godkänna anslutningen.

Frågan om ratifikation

Frågan om ratifikation av konventionen bör bli föremål för nordiska överläggningar. Med hänsyn till att slutlig rapport rörande konventionen väntas föreligga först i november 1969 har kommittén inte ansett sig böra anordna sådana överläggningar. Det torde däremot ankomma på kommittén att göra en preliminär bedömning av frågan med utgångspunkt från svenska förhållanden. Kommittén vill i det hänseendet anföra följande.

Till en början bör understrykas, att konventionen inte medför andra förpliktelser för fördragsslutande stat än att under angivna förutsättningar erkänna äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i främmande stat. Konventionen inverkar sålunda inte i och för sig på frågorna om domstols behörighet att upptaga äktenskapsmål och om tillämplig lag i sådana mål.

Kommittén förordar i 3 kap. 7 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap, att beslut som i främmande stat meddelats om hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall gälla här i riket, om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skäligen anledning att talan prövades i den främmande staten. Enligt kommitténs förslag skall på samma sätt som enligt huvudregeln i Haagkonventionen frågan om erkännande prövas med hänsyn till parternas anknytning till den stat där skillnad vunnits och oavsett vilken lag som tillämpats. Kommittén anser det fullt rimligt, att utländska äktenskapsskillnader och hemskillnader erkänns i de fall som Haagkon-

ventionen anger. Den reglering kommittén föreslår för icke-konventionsfall torde i själva verket vara minst lika liberal. Bestämelsen i art. 3 i konventionen, att hemvist skall inbegripa domicil i den mening vari detta begrepp används i stat där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits, medför möjligen en viss risk för utglidning, om fördragsslutande stat lägger ett proforomadomicil till grund för äktenskapsskillnad eller hemskillnad. Vid uppenbart missbruk i den riktningen kan erkännande dock vägras med stöd av ordre public-klausulen i art. 10.

Frågan om svensk anslutning är i huvudsak beroende av vad Sverige kan vinna därmed och om anslutning hindrar oss att biträda någon annan, mera fördelaktig konvention. Värdet av konventionen är naturligtvis i första hand beroende av hur många och vilka stater som tillträder konventionen och sålunda åtager sig att i händelse av svensk ratifikation erkänna svenska äktenskapsskillnader och hemskillnader. Det är också önskvärt, att de nordiska staterna får en gemensam reglering på området. Värdet av konventionen minskas av de möjligheter att vägra erkännande som konventionen ger i art. 7 eller med stöd av reservation enligt art. 19—21. Kommittén anser dock, att en svensk anslutning till konventionen — fränsett förhållandet till andra konventioner — endast kan innebära fördelar, ehuru det är ovisst hur stora de blir.

Vad angår förhållandet till andra konventioner följer av art. 18, att konventionen inte inverkar på nordiska familjerättskonventionen i dess gällande lydelse och att alla praktiskt tänkbara behov att ändra den nordiska konventionen kan tillgodoses utan hinder av Haagkonventionens bestämmelser. Kommittén vill dessutom erinra om att den internationella civilståndskommissionen (Commission internationale de l'état civil — CIEC)¹ upprättat en den 8 september 1967 dagtecknad *konvention om erkännan-*

¹ Medlemmar: Belgien, Frankrike, Grekland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Schweiz, Turkiet, Förbundsrepubliken Tyskland och Österrike.

de av beslut rörande äktenskapsbandet, som avser äktenskapsskillnad, hemskillnad, fråga om äktenskap består eller ej samt äktenskaps giltighet eller ogiltighet. Enligt meddelande från Europarådets utskott för juridiskt samarbete i januari 1969 hade konventionen då undertecknats av Belgien, Frankrike, Grekland, Turkiet, Förbundsrepubliken Tyskland och Österrike men ej trätt i kraft för någon stat. Denna konvention synes vid en jämförelse med Haagkonventionen vara förenad med både fördelar och nackdelar. Den innefattar möjligheter att mera generellt vinna erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i fördragsslutande stat, utan att det krävs att viss bestämd anknytning förelegat. Å andra sidan utsträcks skyldigheten att erkänna utländska beslut till vissa områden där det för Sveriges del är önskvärt att stå obunden (ogiltighet av äktenskap — här finns dock möjlighet till reservation — negativa beslut, avgöranden som rör skuldfråga). Motsvarande gäller den litispensregel som konventionen innehåller. Sverige har möjlighet att ansluta sig till konventionen i egenskap av medlem i Europarådet. Enligt kommitténs mening är dock anslutning till Haagkonventionen att föredraga för Sveriges vidkommande, såväl med tanke på innehållet av resp. konvention som därför att vi deltagit i Haagkonferensen och i den utsträckning som är oss möjlig bör acceptera dess arbetsresultat. Möjligheten att ansluta sig till båda konventionerna bör dock undersökas, eftersom sådan dubbel anslutning skulle medföra vidgade möjligheter att vinna erkännande av svenska äktenskapsskillnader och hemskillnader. Det får övervägas, huruvida utfästelsen i art. 18 andra st. i Haagkonventionen skulle hindra oss att tillträda CIECs konvention efter att Sverige ratificerat Haagkonventionen. CIECkonventionen hindrar inte tillämpning av andra konventioner, enligt vilka beslut i annan stat erkänns i vidare utsträckning. Vid samtidig tillämplighet av Haagkonventionen och CIECs konvention torde i det enskilda fallet den utländska äktenskapsskillnaden eller hemskillnaden få erkännas,

om det följer av endera konventionen. Någon motsättning mellan konventionerna synes sålunda inte uppstå i det hänseendet. Däremot kan kanske komplikationer vållas av förpliktelsen att erkänna negativa beslut enligt CIECs konvention.

Familjerättskommittén vill för sin del förorda, att Sverige ratificerar Haagkonventionen, om inte vid överläggningar med övriga nordiska stater framkommer något som talar i motsatt riktning. Vi torde vid tillämpningen sakna anledning att enligt art. 7 vägra erkänna äktenskapsskillnad mellan medborgare i stater, vilkas lag inte medgav äktenskapsskillnad, och bör inte utnyttja de möjligheter till reservation som konventionen ger. För ratifikation av Haagkonventionen krävs riksdagens medverkan.

Tillämpningsförfattning

Samtliga bestämmelser som rör tillämpningen av konventionen bör efter ratifikation kunna på grund av en fullmaktsbestämmelse meddelas av Kungl. Maj:t i form av en kungörelse. Fullmaktsstadgandet upptages i 5 kap. 5 § i kommitténs förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap.

En sådan kungörelse bör inledningsvis ange, vilka stater som är fördragsslutande i förhållande till Sverige och vilka av dem som avgivit förklaring enligt art. 22 eller 23 i konventionen. I kungörelsen bör föreskrivas, att äktenskapsskillnad eller hemskillnad, som vunnits i fördragsslutande stat efter domstolsförfarande eller annat där officiellt erkänt förfarande och som har laga verkan där, skall gälla även här i riket, under förutsättningar som anges närmare i kungörelsen i överensstämmelse med art. 2—5 i konventionen. Innehållet i art. 1 andra stycket i konventionen torde gälla utan vidare i avsaknad av bestämmelse i motsatt riktning och behöver inte återges i kungörelsen. Denna bör däremot upptaga bestämmelser motsvarande art. 6 första stycket samt art. 8, 9, 10 och 12 i konventionen. Vad som sägs i art. 6 andra och tredje styckena i konventionen måste an-

ses gälla utan särskild bestämmelse i kungörelsen. Art. 7 i konventionen bör som förut anförts inte tillämpas i Sverige. Föreskriften i art. 11, att en stat som enligt konventionen är skyldig att erkänna beslut om äktenskapsskillnad inte får vägra någondera maken att ingå nytt äktenskap på den grunden att lagen i annan stat inte erkänner äktenskapsskillnaden, rör äktenskaps ingående och bör enligt vad kommittén tidigare förordat gälla generellt.¹ Någon bestämmelse i ämnet synes inte erforderlig i förevarande sammanhang. Bestämmelserna i art. 13—16 om stater med flerrättssystem är komplicerade och det är delvis svårt att se i vilka sammanhang de kan få praktisk betydelse. Med tanke på att Sverige har ett enhetligt rättssystem och med den utformning i övrigt av de svenska tillämpningsbestämmelserna som här förordas, synes i allt fall art. 13 punkterna 1 och 2 samt art. 15 och 16 kunna förbigås. I kungörelsen bör upptagas motsvarighet till art. 13 punkt 3, medan vad som sägs i art. 14 bör kunna anses gälla utan uttrycklig bestämmelse. Innehållet i art. 17 och 18 i konventionen torde inte behöva återges i kungörelsen. Reservationsreglerna i art. 19—21 kan förbigås, om vi såsom kommittén förordar inte gör någon reservation. I kungörelsen bör däremot föreskrivas, att om fördragsslutande stat avgett förklaring enligt art. 22 i konventionen, skall person som omfattas av förklaringen inte anses vara medborgare i den staten vid tillämpning av kungörelsen och att om fördragsslutande stat avgett förklaring enligt art. 23, kungörelsen inte skall tillämpas på äktenskapsskillnad eller hemskillnad som i den staten vunnits enligt ett rättssystem på vilket konventionen inte är tillämplig. Tillika bör anges, att upplysning om innehållet i förklaring som avgetts enligt art. 22 eller 23 i konventionen får sökas hos utrikesdepartementets rättsavdelning. Sverige bör enligt kommitténs mening inte göra bruk av möjligheten till reservation enligt art. 24 andra stycket i konventionen, och någon särskild övergångsbestämmelse till kungörelsen erfordras inte.

5.4 Reformbehov

Under förarbetena till nuvarande 7 kap. 4 a § i 1904 års lag anförde föredragande departementschefen, att det måste anses önskvärt att, om äktenskaps ingående och återgång i vissa fall skall kunna bedömas enligt svensk lag, jämväl frågan om hemskillnad och äktenskapsskillnad i motsvarande fall kan prövas enligt vår lags regler men att en revision av skillnadsreglerna dock torde kunna anstå i avbidan på den allmänna översynen av lagstiftningen.¹

Av förarbetena till 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall framgår, att lagen avsågs vara provisorisk i avvaktan på en allmän reform av vår internationella familjerättslagstiftning.² Lagen var bl. a. föranledd av de påtagliga olägenheter som tillämpningen av 1904 års lag medfört vid prövning av äktenskapsmål, främst när part var politisk flykting.

Enligt 1904 års lag kan talan om hem- eller äktenskapsskillnad mellan utländska makar upptagas till prövning av svensk domstol endast om den make mot vilken talan väcks har hemvist här eller om båda makarna samtidigt haft hemvist inom riket och den make mot vilken talan väcks övergivit den andra eller flyttat ur riket sedan orsak till skillnad uppstått. Ytterligare inskränkning i svensk domstols behörighet föreligger, om hemlandet förbehållit sig prövningsrätten i skillnadsmål mellan dess medborgare.

Som framhölls i förarbetena till 1964 års lag är utlänning enligt 1904 års lag i åtskilliga fall hindrad att få skillnadstalan prövad av svensk domstol även om möjlighet till sådan prövning synes motiverad med hänsyn till hans anknytning till Sverige.³ Är han politisk flykting, kan han ofta ej heller få sin talan prövad i hemlandet. Flyktingfallen finns nu reglerade i 1964 års lag och det är uppenbart, att den fram-

¹ Se ovan s. 77 f.

² NJA II 1947 s. 343.

³ NJA II 1964 s. 432, 438.

³ Prop. 1964:168 s. 23.

tida lagstiftningen måste utformas så att flyktingar också i fortsättningen kan få sin talan i äktenskapsmål prövad av svensk domstol, om varaktig anknytning finns till Sverige. Även för mera normala situationer synes behov av utvidgad svensk domsrätt föreligga. Denna ståndpunkt synes också ha godtagits i Kungl. Maj:ts praxis vid prövningen av ansökningar enligt 1 § punkt d) i 1964 års lag. Enligt 1904 års lag är däremot en utlänning, som lämnat sin make kvar i hemlandet, hänvisad att föra talan om äktenskapsskillnad i det landet, även om han har hemvist här sedan många år. Om hemlandets lag inte medger äktenskapsskillnad, kan han i så fall överhuvud inte enligt 1904 års lag få äktenskapet upplöst och en ny förbindelse som han ev. har ingått i Sverige kan inte legaliseras.

Även om svensk domstol är behörig att pröva äktenskapsmål enligt 1904 års lag, kan det vara svårt att uppnå ett tillfredsställande resultat därför att både svensk och främmande lag skall tillämpas. Talan om hem- eller äktenskapsskillnad kan ej vinna bifall, om makarnas nationella lag inte känner hem- eller äktenskapsskillnadsinstitutet eller om den lagen inte upptager någon skillnadsgrund som kan åberopas i det aktuella fallet.⁴ Vid tillämpning av 1964 års lag får mål om äktenskapsskillnad eller hemskillnad prövas enbart enligt svensk lag, om ej med hänsyn till andra makens eller gemensamma barns intresse särskilda skäl föreligger att även annan lag tillämpas.

Betydande svårigheter har också föranletts av reglerna om erkännande av utländsk äktenskapsskillnad eller hemskillnad i 1904 års lag, när inte makarna var medborgare i den stat där beslutet meddelats. För erkännande krävs i princip, att den utländska myndigheten var kompetent och tillämpat lagval enligt regler som motsvarar de svenska kompetens- och lagvalsreglerna. Översikten av utländsk rätt visar, att reglerna om domsrätt och tillämplig lag är mycket växlande i främmande lagar. I vissa stater, t. ex. Schweiz och delstater i USA, är kärandens hemvist tillräcklig

grund för domsrätt i äktenskapsmål. Ett beslut om skillnad mellan utländska medborgare, som meddelats i sådan stat när svaranden hade hemvist i annan stat, kan enligt 1904 års lag endast i undantagsfall vinna erkännande i Sverige. Svårigheter vållas också av lagens krav, att grund till det beslut som meddelats skall ha varit för handen enligt lagen i makarnas hemland. Denna förutsättning bygger på en strikt nationalitetsprincip. Beträffande tillämpningen av denna princip är vidare att märka, att 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag ger företräde åt lagen i mannens hemland, när makarna inte har eller haft gemensamt medborgarskap. Den ökade internationella rörligheten har lett till att svenska medborgare ofta ingår äktenskap i länder som tillämpar domicilprincipen, främst kanske USA, och även låter skilja sig där. Om hustrun är svensk medborgare och mannen medborgare i domstolslandet, erkänns beslutet utan vidare här i landet, om ej båda förut tillhört en annan stat samtidigt. Om mannen är svensk medborgare och hustrun medborgare i domstolslandet, är däremot enligt 1904 års lag frågan om erkännande beroende av om grund till skillnaden förelegat ej endast enligt domicillandets lag utan också enligt svensk lag. Även skillnadsbeslut som parterna lojalt utverkat i en stat till vilken de haft nära anknytning kan bli underkända enligt 1904 års lag. Olägenheterna för part som är svensk medborgare eller har hemvist här är mycket påtagliga och har observerats i den allmänna diskussionen. Erfarenheter från stadfästelseförfarandet i Svea hovrätt visar också, att det utländska skillnadsbeslutets ogiltighet här i landet ofta inte

⁴ Det bör dock inte hållas för uteslutet, att svensk domstol kan döma till hemskillnad enligt svensk lag, om den nationella lagen visserligen saknar hemskillnadsinstitutet men medger äktenskapsskillnad i det aktuella fallet. Se visserligen annan mening i NJA 1949 s. 82, SvJT 1928 rf. s. 1 och 1958 rf. s. 1 samt Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 86 ff och Karlgren s. 124, men jfr Westring s. 430 f, Eek i SvJT 1957 s. 535 och 1962 s. 753 f, Eek, Internationell privaträtt s. 228 samt Fischler i SvJT 1968 s. 523 ff.

upptäcks förrän ena maken står i begrepp att gifta om sig. Då har kanske alla förberedelser för det nya äktenskapet redan vidtagits.

De provisoriska regler som upptagits i 1964 års lag ger vidgade möjligheter att här i riket erkänna utländska skillnadsavgöranden. Bestämmelserna anknyter till den kompetensreglering för svenska domstolar som ges i den lagen och i 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag. Det bör prövas, om man inte kan finna allmänna riktlinjer för erkännande av utländska avgöranden. Det förslag till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader, som antagits av Haagkonferensen för internationell privaträtt, kan här tjäna till ledning.

I några remissyttranden över det förslag av familjerättskommittén som lades till grund för 1964 års lag förekom en del mera principiella uttalanden om tillämpning av domicilprincipen. Sålunda anförde Svea hovrätt följande.

Den betydande invandring, som skett till vårt land, och särskilt den stora flyktingströmmen hit efter andra världskriget har medfört problem på den svenska internationella familjerättens område, för vilka inte minst av humanitära och sociala skäl en snar lösning krävs. Det ter sig således allt nödvändigare, att utlänningarna här i riket och i synnerhet de politiska flyktingarna bereds en gynnsammare behandling än gällande regler medger beträffande främst frågor om hem- och äktenskapsskillnad. Att härvid domicilprincipen får ökat utrymme på bekostnad av den i vårt land tillämpade nationalitetsprincipen lär vara ofrånkomligt.

Rådhusrätten i Norrköping ansåg, att den betydelse som förslaget tillade parts domicil var påkallad av utvecklingen, vilken med den starkt tilltagande rörligheten över nationsgränserna med all sannolikhet skulle medföra, att domicilprincipen vann allt starkare anslutning. Denna utveckling kunde även anses önskvärd med tanke på att den nämnda principen hyllades i våra grannländer Danmark och Norge. Rådhusrätten i Västerås ansåg en lösning enligt de riktlinjer som uppdragits i de nya danska och norska reglerna om domsrätt i äk-

tenskapsmål vara önskvärd. I samma riktning uttalade sig rådhusrätten i Borås och föreningen Sveriges stadsdomare.

Familjerättskommitténs enkät i december 1964⁵ upptog även vissa frågor om domsrätt och tillämplig lag i mål om hem- eller äktenskapsskillnad.

Beträffande svensk medborgares rätt att väcka talan om hem- eller äktenskapsskillnad önskade flertalet av dem som yttrade sig, att villkoren för talerätt i 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag uppmjukades. Endast ett mindre antal, däribland rådhusrätterna i Uppsala, Norrköping och Borås, önskade bibehålla nu gällande regel. I ett antal yttranden, bl. a. från Göteborgs rådhusrätt och rådhusrätten i Malmö, förordades talerätt för svensk medborgare som hade hemvist här i riket — utan krav i fråga om tiden — medan ungefär lika många, bl. a. Stockholms rådhusrätt samt Stockholms läns landstings, Malmö stads och Göteborgs stads rättshjälpsanstalter, ville ge svensk medborgare talerätt här i riket oberoende av hemvist här. Utlands-svenskarnas förening ifrågasatte, om inte talerätt borde tillkomma även kvinna som varit svensk medborgare men genom äktenskapets ingående förlorat sitt svenska medborgarskap.

Vad angår rätt för utländsk medborgare som vistas i Sverige att väcka talan här, när andra maken befinner sig utomlands, uttalades i åtskilliga yttranden — bl. a. från rådhusrätterna i Stockholm, Norrköping, Malmö och Borås samt från Stockholms stads rättshjälpsanstalt — att något behov av en mera generell talerätt inte gjort sig gällande. Flera rättshjälpsanstalter, bl. a. Stockholms läns landstings, Malmö stads och Göteborgs stads, och även andra uttalade, att ett sådant behov förelåg. Som villkor för talerätt förordades därvid i regel viss tids hemvist här i riket, vanligen två år.

I fråga om valet av tillämplig lag önskade en stor majoritet avskaffa kumulationsprincipen i mål om hem- eller äktenskapsskillnad. Endast en relativt ringa minoritet

⁵ Se ovan s. 45.

önskade reservationslöst behålla nämnda princip. Mera nyanserade lösningar med kumulation i vissa fall förordades i några svar. Sålunda ifrågasatte Stockholms rådhusrätt, om inte utländska makar som stadigvarande vistades här i riket borde få åberopa svensk lag utan kumulation med nationell lag, men fann beträffande utländska medborgare i övrigt tveksamt om kumulationsprincipen kunde avskaffas.

Ungefär hälften av dem som yttrade sig i ämnet, bl. a. rådhusrätterna i Uppsala, Norrköping, Malmö och Borås samt Stockholms läns landstings, Malmö stads och Göteborgs stads rättshjälpsanstalter, önskade tillämpning av enbart svensk lag, om kumulationsprincipen avskaffas. Det framgår dock i flera fall, att önskemålet avsåg tillämpning av svensk lag när domstolen upptagit talan på grund av endera makens domicil här i riket. I ett par andra yttranden förordades en mera renodlad tillämpning av domicilprincipen. Ytterst få företrädde på detta område en renodlad nationalitetsprincip. I vissa fall förordades dock tillämpning av den nationella lagen, innan hemvistet blivit mer varaktigt. Bl. a. Stockholms stads rättshjälpsanstalt önskade en spärregel för tillämpning av svensk lag liknande den som upptogs i 2 § i 1964 års lag.

Även frågan om erkännande av utländska skillnadsdomar berördes i enkäten.

Behov av att kunna erkänna utländska skillnadsbeslut i större utsträckning än nu ansågs föreligga enligt ungefär hälften av svaren på denna fråga, bl. a. från Stockholms och Göteborgs rådhusrätter samt Stockholms stads, Stockholms läns landstings och Göteborgs stads rättshjälpsanstalter.

I åtskilliga svar, bl. a. från Stockholms rådhusrätt, rådhusrätten i Malmö, Stockholms läns landstings rättshjälpsanstalt och Malmö stads rättshjälpsanstalt, besvarades jakande frågan om utländska skillnadsbeslut borde generellt godtagas för omgifte här i riket, med förbehåll för fall då anknytningen till domstolslandet var alltför lös. I andra yttranden, bl. a. från råd-

husrätterna i Uppsala, Norrköping, Göteborg och Borås samt Göteborgs stads rättshjälpsanstalt, avstyrktes ett så generellt godtagande av utländska skillnadsbeslut. En del var beredda att generellt godtaga skillnadsbeslut från vissa länder, åtminstone de nordiska. Som förutsättning för erkännande av sådana beslut som ej kunde generellt godtagas angavs olika krav, som huvudsakligen innebar antingen reciprocitet i förhållande till vad som gäller om svensk domstols prövning av äktenskapsmål (bibehållande av nuvarande principer) eller en mera direkt anslutning till domicilprincipen (i fråga om domsrätten).

I fråga om det formella förfarandet var sympatierna starka för central prövning av utländska skillnadsbeslut. Några remissinstanser förordade dock att prövningen förlades till underrätterna, medan en prövning hos pastorsämbetena hade allenast få förespråkare.

5.5 *Kommitéens lagförslag*

Den reglering av *svensk domsrätt* och *tillämplig lag* i mål om äktenskapsskillnad eller hemskillnad som 1904 års lag innehåller bygger på en konventionsreglering som bl. a. syftar till att beslut som meddelats i fördragsslutande stat skall vinna erkännande i övriga fördragsslutande stater. Om beslut angående äktenskapsskillnad inte erkänns utomlands, blir resultatet en s. k. haltande skilsmässa.¹ Om make i så fall gifter om sig i den stat där domen meddelades, blir ofta också det nya äktenskapet haltande och det kan hända, att han i en annan stat blir straffad för bigami och att barn i det nya äktenskapet där anses vara födda utom äktenskap osv. Är endera maken bosatt i stat där beslutet inte erkänns, kan han inte gifta om sig där och betraktas i sämsta fall som gift i hela sitt liv, även om andra maken gift om sig på sitt håll. Dessa följder kan uppenbarligen vara mycket kännbara. Dessvärre är det knappast möjligt att finna lösningar som för

¹ Se Pålsson s. 39 ff.

alla situationer garanterar att ett beslut i äktenskapsmål vinner erkännande överallt. Förutsättningarna för att utländska skillnadsbeslut skall erkännas växlar avsevärt i olika stater. Huruvida den stat där fråga om erkännande uppkommer tillämpar nationalitetsprincip eller domicilprincip, inverkar i hög grad på bedömningen. Vidare finns det stater som överhuvud inte erkänner äktenskapsskillnad mellan egna medborgare. I andra fall vägras erkännande på grund av de omständigheter som i domstolslandet lagts till grund för domsrätt. En del stater förbehåller sig exklusiv domsrätt beträffande sina medborgare osv. Det är av dessa skäl praktiskt uteslutet att nå universell giltighet av skillnadsdomar.

Det är inte heller önskvärt att driva kraven i den riktningen för långt. Vi måste sörja för att de som har stark anknytning till Sverige skall kunna få sina äktenskrättsliga förhållanden ordnade här utan större omgång eller alltför stora svårigheter. Förbud mot äktenskapsskillnad, så som i Italien och vissa andra länder, kan vi knappast acceptera, och även andra bestämmelser kan vara alltför restriktiva. Om t. ex. ena maken eller båda lever samman med annan man eller kvinna, önskar de som lever tillsammans ofta legalisera den förbindelsen, i synnerhet om de fått barn.

Enligt kommitténs mening bör man alltså tillgodose rimliga krav på att make med anknytning till Sverige skall kunna få talan om hem- eller äktenskapsskillnad prövad här i riket enligt svensk lag, även om domen inte alltid vinner erkännande utomlands. Genom ändringar i 1904 års lag och genom 1964 års provisoriska lagstiftning har vårt land redan tagit flera steg i den riktningen. I själva verket intager flertalet stater den ståndpunkten att man under vissa förutsättningar dömer till skillnad även om beslutet inte respekteras på andra håll. Detta gäller t. ex. med olika utgångspunkter Danmark och Norge samt Finland. Vi torde därför böra överge den principiella utgångspunkten i 1904 års lag och söka oss fram till mera verklighetsnära regler.

Detta kan ske enligt olika metoder. Man kan antingen inrikta sig på en lämplig reglering av domstolarnas kompetens att taga upp internationella mål och låta dem i själva saken döma enligt *lex fori* eller också ägna sig mera åt frågan, vilken lag som bör tillämpas i saken. Om svensk domstol endast får upptaga mål i vilka parterna har nära anknytning till Sverige, kan man låta domstolen utan begränsning tillämpa enbart svensk lag i själva saken. Systemet medför dock — konsekvent genomfört — att svensk domstol kanske inte kan tillåtas upptaga äktenskapsmål i den utsträckning som är motiverad ur processuell synpunkt. I sämsta fall kan make hindras att få sin talan prövad vare sig här eller i annat land. Eller också kan det inträffa, att det land till vilket make hänvisas att föra talan inte känner äktenskapsskillnad. Låter man å andra sidan svensk domstol pröva äktenskapsmål utan att kräva någon varaktig anknytning till vårt land, löper man risk att avgörandet inte erkänns utomlands redan på den grund att man där anser att den svenska domstolen ej var behörig att ta upp målet. Det är därför nödvändigt att jämkla mellan och väga olika synpunkter mot varandra.

Tillämpning av främmande lag är alltid förenad med svårigheter och detta gäller inte minst äktenskapsmål. Det är t. ex. inte lätt att rätt använda sådana skilsmässogrunder som grymhet enligt bl. a. engelsk rätt eller grov kränkning enligt fransk rätt eller de generellt hållna skillnadsgrunder som förekommer i östeuropeisk rätt, såsom att äktenskapet förlorat sin mening för makarna och barnen och därmed också för samhället. För att fastställa den rätta innebörden fordras en närmare undersökning av rättspraxis i den främmande staten, en undersökning som kan bli både tidsödande och kostsam, om den överhuvud låter sig genomföras. Det är därför en given fördel, om man ej behöver använda främmande lag. Vad nu sagts talar för att tyngdpunkten i en reglering på området bör hänföras till behörighetsfrågan. Detta stämmer också med vad som gäller i Dan-

mark och Norge liksom i Finland. I Danmark och Norge tillämpas alltid inhemsk lag, när saken upptages av dansk eller norsk domstol eller administrativ myndighet.

Vid utformningen av bestämmelserna om svensk domsrätt bör även beaktas det förslag till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader som antagits av Haagkonferensen för internationell privaträtt.² Detta föreskriver, att utländsk äktenskapsskillnad eller hemskillnad skall erkännas under förutsättning att makarna hade viss anknytning till den stat där skillnaden vanns. Konventionen ålägger däremot inte de fördragsslutande staterna att använda samma anknytningsfakta som grund för domsrätt i äktenskapsmål. Om man räknar med svensk anslutning till Haagkonventionen,³ kan det dock vara värt att såvitt möjligt anpassa våra domsregler till de förutsättningar för erkännande som anges i konventionen, för att därmed öka utsikterna att vinna erkännande av svenska avgöranden i övriga fördragsslutande stater. Konventionens bestämmelser om när utländsk äktenskapsskillnad eller hemskillnad skall erkännas kan också uppfattas som uttryck för en värdering av vilka kompetensnormer som bör vinna internationellt erkännande. Kommittén finner de i konventionen upptagna anknytningsfakta vara i stort sett rimliga som grund för domsrätt. På några punkter är de enligt kommitténs mening mindre lämpade att läggas till grund för en generell lagstiftning. Familjerättskommitténs i detta betänkande framlagda förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap är emellertid ganska oberoende av om Sverige ansluter sig till den ena eller andra konventionen. Den lagstiftning som kommittén förordar kan kompletteras med bestämmelser som, därest vi ansluter oss till någon konvention, skall gälla i förhållande till andra stater som ansluter sig.

Från angivna utgångspunkter upptager kommittén i förevarande kap. först ett antal fall då äktenskapsmål får upptagas av

svensk domstol (1 §) och går därvid ganska långt. Denna reglering innebär bl. a., att vi i fortsättningen inte skall godtaga anspråk från främmande stat på exklusiv domsrätt i fråga om dess medborgare. Talan får sålunda under angivna förutsättningar upptagas till prövning även om dom i målet inte skulle erkännas i parternas hemland. Den svenska domstolen behöver alltså inte göra någon undersökning i den delen. Det torde för övrigt ofta vara svårt att bilda sig någon säker uppfattning i frågan, huruvida domen kommer att erkännas eller ej i parternas hemland.

Ehuru förslagets regler om svensk domstols behörighet sålunda är tämligen liberala, har kommittén ansett, att svensk domstol, när den upptager hithörande mål, i allmänhet ej skall behöva tillämpa annat än svensk lag. Som huvudregel skall alltså gälla, att talan om hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall prövas enligt svensk lag (3 § första st.). När endera parten är svensk medborgare, skall detta gälla utan undantag beträffande såväl hem- som äktenskapsskillnad. Däremot synes i fråga om äktenskapsskillnad viss modifikation böra gälla, när inte någondera maken är svensk medborgare eller haft mera varaktigt hemvist här. Kommittén har ansett, att gränsen i fråga om krav på hemvist kan sättas vid två år. Om ingendera maken är svensk medborgare eller har hemvist här i riket sedan minst två år, synes äktenskapsskillnad enligt svensk lag inte böra beviljas mot makes önskan, om grund till äktenskapets upplösning saknas i makarnas nationella lag. Det torde företrädesvis vara stater med nationalitetsprincip som för erkännande av utländska äktenskapsskillnader lägger vikt vid lagvalet, medan stater med domicilprincip lägger större vikt vid domsreglerna. Är makar, av vilken ingendera haft hemvist här minst två år, medborgare i olika främmande stater, bör skillnad inte vägras, om grund därtill föreligger enligt någondera makens nationella

² Se ovan s. 154 ff.

³ Se ovan s. 159 f.

lag. Kommittén föreslår sålunda, att om båda makarna är utländska medborgare och ej någondera har hemvist här i riket sedan minst två år, det inte mot makes bestridande får dömas till äktenskapsskillnad, om grund till äktenskapets upplösning ej föreligger enligt makarnas eller, om makarna är medborgare i olika stater, någondera makens nationella lag (5 § första st.). Även i andra fall torde viss hänsyn böra tagas till makars nationella lag, t. ex. om mannen önskar äktenskapsskillnad och hustrun bor i ett katolskt land och där skulle betraktas som gift, även om det här i riket döms till äktenskapsskillnad. Något ovillkorligt förbud mot äktenskapsskillnad bör dock ej gälla i detta fall, då det förutsatts att mannen har hemvist här sedan minst två år. Kommittén föreslår, att äktenskapsskillnad skall kunna vägras, om det med hänsyn till makes eller gemensamma barns intressen föreligger särskilda skäl därtill (5 § andra st.). I fråga om rätten att vinna hemskillnad synes några begränsningar beträffande tillämpning av svensk lag inte behövliga.

I praktiken förekommer sällan andra äktenskapsmål än sådana som rör hem- eller äktenskapsskillnad och det är företrädesvis för dessa typer av mål som de föreslagna bestämmelserna om svensk domstols kompetens är avpassade. Frågan om återgång av äktenskap uppkommer så sällan att den knappast ger upphov till några praktiska svårigheter. Det synes ändå lämpligt att i en allmängiltig lagstiftning om internationell äktenskapsrätt upptaga också sådana frågor till behandling. Med avseende på domsrätten synes samma regler kunna gälla för mål om återgång av äktenskap som för mål om hem- eller äktenskapsskillnad. Beträffande lagvalet i mål om återgång skulle det mest logiska kanske vara att — såsom ofta sker i utländsk rätt — tillämpa den lag eller de lagar som var bestämmande för makarnas rätt att ingå äktenskapet. Det förefaller likväl inte praktiskt motiverat att för återgång uppställa någon annan huvudregel än den som fun-

nits lämplig för skillnadsmålen, nämligen att målet prövas enligt svensk lag (3 § första st.). När det skulle vara uppenbart obilligt mot make att svensk lag tillämpas, kan emellertid få åberopas den lag som tillämpats vid äktenskapets ingående (4 §).

Fråga, huruvida ett äktenskap består eller ej, bör kunna prövas av svensk domstol under samma förutsättningar som äktenskapsmål i allmänhet och dessutom när saken rör ogiltighet av vigsel som förrätats av svensk myndighet (1 § punkt 5). Någon särskild reglering av lagvalet torde inte gärna kunna meddelas beträffande frågan, huruvida ett äktenskap består eller ej. Såvitt angår ogiltighet som enligt främmande lag grundas på materiella omständigheter får bestämmelserna om återgång tillämpas analogiskt. I vilka fall ett äktenskap skall anses ogiltigt på grund av formfel framgår av bestämmelserna i 1 kap.

En ny lag bör även innehålla bestämmelser om *erkännande av utländska beslut i äktenskapsmål*.

Ett beslut om äktenskapsskillnad leder till att äktenskapet anses upplöst åtminstone i den stat där beslutet meddelats. Regelmässigt har parterna möjlighet att gifta om sig där. Ibland utgör dock det föregående äktenskapet allttjämt hinder mot nytt äktenskap. Om beslutet ej erkänns i annat land, blir resultatet en s. k. haltande skilsmässa. Vi kan i viss mån motverka därmed förenade olägenheter genom att erkänna utländska beslut utan alltför stränga krav. Om vi erkänner beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i främmande stat, vidgas det område inom vilket avgörandet anses giltigt. Däremot uppkommer inte därigenom något nytt fall av haltande skilsmässa. Det kan inträffa, att om beslutet ej erkänns i en tredje stat, ett nytt äktenskap som endera maken ingår här i landet anses ogiltigt i den staten. Det nya äktenskapets giltighet torde dock i många fall inte komma att ifrågasättas och kommittén anser ej, att nämnda risk bör vara utslagsgivande.

Alla utländska beslut kan dock inte er-

kännas utan vidare. I några stater, t. ex. vissa delstater i Mexico resp. USA, kan makar få äktenskapsskillnad under mycket lättvindiga former. Delvis synes detta medges för att tillföra staten inkomster från de skillnadssökande. Domar från dylika »skilsmässofabriker» (divorce mills) bör inte erkännas i Sverige. Det vore t. ex. inte lämpligt att makar eller make genom att resa till Nevada kan få äktenskapsskillnad efter sex veckors vistelse där. En sådan trafik skulle verka stötande och dessutom medföra bl. a. risk för att frågor rörande vårdnad om barn och underhållsbidrag inte regleras på tillfredsställande sätt.

För erkännande av utländskt beslut om hem- eller äktenskapsskillnad vill kommittén som allmänt villkor uppställa, att det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning till talans prövning i den främmande staten (7 § andra st.). Regeln ger möjlighet att vägra erkännande av beslut, när myndighet i viss stat anlätats utslutande därför att det är så lätt att få äktenskapsskillnad där (forum shopping). Om forum lojalt valts på grund av en rimlig anknytning till domstolslandet, skall beslutet däremot som regel godtagas. Vilken lag som i själva saken lagts till grund för domen bör i allmänhet ej tillmätas betydelse. Om vi själva som huvudregel vill tillämpa svensk lag som *lex fori* i äktenskapsmål, bör vi också godtaga, att andra stater tillämpar sin egen lag. Skulle någon annan lag ha tillämpats på grund av domstolslandets internationellrättsliga regler, finns ej heller anledning att reagera däremot. Ett beslut som strider mot svensk ordre public bör dock inte erkännas. Den reglering som kommittén sålunda förordar står i sak mycket nära de nya finska bestämmelserna om erkännande av utländska beslut i äktenskapsmål.

Det finns goda skäl att visa större återhållsamhet beträffande utländska beslut om återgång eller ogiltighet av äktenskap. Ett sådant beslut kan för make medföra hårda rättsverkningar. Erkänner vi en utländsk dom som t. ex. med utgångspunkt från ka-

tolsk uppfattning förklarar att parterna aldrig ingått giltigt äktenskap, kan make stå rättslös. Avgörandet kan också stå i diametral strid mot vigsel som helt i laga ordning förrättats av svensk myndighet. Det kan bl. a. förekomma, att lagen i främmande stat (t. ex. Grekland, Spanien i fråga om katoliker) uppställer krav på religiös vigsel och anser en svensk borgerlig vigsel som ogiltig. Om medborgare i sådan stat ingår äktenskap med svensk medborgare genom borgerlig vigsel här i riket, kan han, om han återvänder till hemlandet, handla som om han vore ogift — han kan t. ex. ingå nytt äktenskap — och undandraga sig alla förpliktelser i form av underhållsskyldighet o. l. mot andra parten. I hans hemland anses vidare barn i förbindelsen som utomäktenskapliga.⁴ Vad nu sagts om ogiltighetsdomar kan i vissa fall också gälla om återgångsdomar. Det är svårt att dra någon gränslinje mellan ogiltighet av materiella skäl och återgång. Kommittén anser, att förutsättningarna för erkännande av utländska beslut rörande ogiltighet eller återgång av äktenskap bör bestämmas restriktivt. Om äktenskapet anses ogiltigt eller dömes att återgå i den stat där det ingåtts, bör emellertid beslutet kunna erkännas även här. Beslut om ogiltighet eller återgång bör också kunna erkännas här, om jämförlig orsak till äktenskapets ogiltighet eller upplösning fanns enligt svensk lag (7 § första st.). Frågan huruvida utländska beslut rörande ogiltighet eller återgång av äktenskap kan erkännas i vidare utsträckning torde få överlämnas till rättstillämpningen.

Även om utländska beslut godtages enligt liberala grunder, kan det stundom inträffa, att ett beslut om äktenskapsupplösning inte erkänns här i riket. Man får i sådana fall räkna med att endera maken eller båda i förlitan på beslutet gift om sig i ett land som erkänner beslutet. Fråga uppkommer då, om vi skall anse det nya äktenskapet som ett fall av tvegifte och döma

⁴ I vissa stater medför dock även ett ogiltigt äktenskap rättsverkningar, bl. a. i fråga om barnens börd, om makarna eller endera var i god tro (mariage putatif enl. fransk rätt).

till återgång. Det synes i allmänhet rimligare att godtaga den uppkomna situationen och, sedan det nya äktenskapet tillkommit, anse det tidigare upplöst. Det torde dock inte vara tillrådligt att avhända sig all möjlighet till reaktion mot otillbörliga förfaranden. Kommittén föreslår därför, att när endera maken ingått nytt äktenskap sedan beslut om återgång av äktenskap eller om äktenskapsskillnad meddelats i främmande stat, det tidigare äktenskapet skall anses upplöst genom beslutet, om ej andra maken visar att den omgifte förfarit uppenbart otillbörligt mot honom (8 §).

När de i förslaget angivna förutsättningarna för erkännande av skillnadsbeslut eller beslut om ogiltighet eller återgång av äktenskap föreligger, bör beslutet i allmänhet kunna utan särskild stadfästelse erkännas här i riket. Ibland kan emellertid tvekan råda, om beslutet bör erkännas eller ej. Möjlighet bör därför föreligga att hos domstol, lämpligen såsom f. n. Svea hovrätt, erhålla prövning huruvida ett visst beslut skall gälla här i riket (9 §).

Fråga om verkan av utländskt beslut i äktenskapsmål uppkommer oftast, när någon som vunnit äktenskapsskillnad i främmande stat vill ingå nytt äktenskap här i riket. I många fall bör det då vara tillräckligt att frågan prövas av pastorsämbetet i samband med hindersprövningen. Liksom hittills bör sålunda äktenskapsskillnad som meddelats i stat där båda makarna var medborgare kunna läggas till grund för omgifte här i riket utan föregående prövning av Svea hovrätt (10 § första st.). Även i andra fall bör meddelat beslut kunna utan vidare godtagas, om det meddelats i stat för vars rättsordning vi hyser förtroende. Kommittén föreslår därför, att Kungl. Maj:t skall kunna förordna att beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i viss främmande stat får tillämpas utan föregående prövning av Svea hovrätt, även om makarna ej var medborgare i den staten (10 § andra st.).

De föreslagna bestämmelserna om erkännande av utländska beslut innehåller i likhet med lagförslaget i övrigt inga bestämmelser

som förutsätter konvention med andra stater. Som förut nämnts föreligger två konventioner, nämligen det av Haagkonferensen för internationell privaträtt antagna förslaget till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader och konvention om erkännande av beslut rörande äktenskapsbandet, upprättad av Internationella civilståndskommissionen (Commission internationale de l'état civil — CIEC). Om Sverige ansluter sig till någondera konventionen skulle det inte medföra förpliktelser att erkänna utländska skillnadsbeslut i nämnvärt större utsträckning än som redan följer av kommitténs förslag.⁵

Beträffande de särskilda bestämmelserna kan vidare anföras följande.

1 §.

Paragrafen innehåller i *första stycket* huvudreglerna om svensk domstols behörighet att upptaga äktenskapsmål till prövning. Innebörden av begreppet äktenskapsmål framgår av *andra stycket*, enligt vilket äktenskapsmål är mål, i vilka tvisten är huruvida man och kvinna är förenade i äktenskap med varandra, samt mål om återgång av äktenskap, hemskillnad och äktenskapsskillnad.

I den allmänna motiveringen till förevarande kapitel har de principiella synpunkterna på grunderna för svensk domsrätt i äktenskapsmål utvecklats. Som där också framhållits¹ har kommittén vid utformningen av bestämmelserna beaktat det förslag till konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader som antagits av Haagkonferensen för internationell privaträtt. Bestämmelserna i första stycket punkterna 1—4 i förevarande 1 § har sin motsvarighet i art. 2 i konventionen² såtillvida att punkt 1 svarar mot punkt 3 i konventionen, punkt 2 delvis svarar mot punkt 4 i konventionen, punkt 3 svarar mot punkt 2 a i konventionen, ehuru lagförsla-

⁵ Se ovan s. 159 f.

¹ Se ovan s. 166.

² Se redogörelsen för konventionen ovan s. 154 ff samt översättningen i *bilaga B*.

get kräver längre tids hemvist än konventionen, och punkt 4 svarar mot punkt 1 i konventionen.

Som också anförts i den allmänna motiveringen till förevarande kapitel skall hänsyn enligt förslaget inte tas till anspråk på exklusiv domsrätt från hemlandets sida. Vissa begränsningar av rätten att här i riket vinna upplösning av äktenskap följer emellertid av lagvalsreglerna i 4 och 5 §§.

Om båda makarna är svenska medborgare, kan äktenskapsmål enligt *punkt 1* i förslaget upptagas av svensk domstol, även om inte någondera maken har hemvist här. Förslaget överensstämmer i denna del med gällande rätt liksom med den finska lagstiftningen. Däremot är förutsättningarna för domsrätt på grund av norskt medborgarskap väsentligt snävare enligt de nya norska kompetensreglerna, och de danska kompetensreglerna går inte heller lika långt som förevarande förslag. Från svensk synpunkt synes det ej föreligga någon tvekan om att gällande rätt bör upprätthållas på förevarande punkt.

När endast den ena maken är svensk medborgare, kan talan om hem- eller äktenskapskillnad enligt 1904 års lag prövas av svensk domstol oavsett svarandens aktuella eller tidigare hemvist, om makarna sist gemensamt varit svenska medborgare eller, om de ej har tillhört samma stat, mannen är svensk medborgare (jfr 7 kap. 2 § första st.), eller om den svenska medborgaren för talan och han har hemvist i Sverige sedan minst ett år (7 kap. 2 § andra st.).

Det har framförts önskemål om en utvidgning av svensk domstols behörighet, när endera maken är svensk medborgare. Även enligt kommitténs mening är det naturligt, att en svensk medborgare, som varit bosatt i utlandet och är gift med en utländsk medborgare, kan omedelbart väcka talan om äktenskapskillnad här, om han återvänder hit sedan misshälligheter uppstått i äktenskapet. Det kan bl. a. vara angeläget, att vårdnads- och underhållsfrågor snabbt regleras om det finns barn i äktenskapet, särskilt om barnen följt med

hit. Även med hänsyn till den svenska makens intresse att kunna gifta om sig synes det onödigt restriktivt att han, såsom följer av 7 kap. 2 § andra stycket i 1904 års lag, skall behöva vänta mer än ett år eller, om det förutsätts hemskillnad, mer än två år, innan han kan väcka talan om äktenskapskillnad. Det är mera tveksamt, huruvida även svensk medborgare som har hemvist utomlands bör få föra talan i äktenskapsmål inför svensk domstol, om andra maken är utländsk medborgare som har hemvist utomlands. Ätminstone om båda makarna har hemvist i samma land och andra maken är medborgare där — vilket kanske är den vanliga situationen — torde en svensk dom i flertalet fall inte erkännas i hemvistlandet. En svensk dom har därför i allmänhet inte så stor praktisk betydelse för den svenska medborgaren. Å andra sidan kan nämnas, att främmande lag i många fall tillerkänner det egna landets medborgare en ovillkorlig rätt att föra talan i äktenskapsmål inför hemlandets domstolar (t. ex. Frankrike, Schweiz och Förbundsrepubliken Tyskland). Det kan ibland verka obilligt, om en svensk medborgare som t. v. ej avser att återvända till Sverige men vill få sina äktenskapsrättsliga förhållanden reglerade enligt svensk lag, inte skulle ha rätt därtill.

Kommittén föreslår under *punkt 2*, att äktenskapsmål skall kunna prövas av svensk domstol om kändan är svensk medborgare och har eller tidigare haft hemvist här i riket. Genom bestämmelsen utesluts endast svenska medborgare som aldrig haft hemvist i Sverige. Svensk medborgare, som är född utom riket samt aldrig haft hemvist här och inte heller uppehållit sig här under förhållanden som tyder på samhörighet med Sverige, förlorar sitt svenska medborgarskap när han fyller 22 år. På dessförinnan gjord ansökan kan den centrala utlänningsmyndigheten medge, att han får behålla svenskt medborgarskap. Svensk medborgare som är född utomlands och aldrig har haft hemvist här kan sålunda i vissa fall bevara sitt medborgarskap också i vuxen ålder. I vissa undantagsfall kan det också tänkas, att någon

upptages till svensk medborgare utan att han haft hemvist här. Att ge dessa kategorier rätt att väcka talan i äktenskapsmål vid svensk domstol enbart på grund av deras svenska medborgarskap synes vara att gå längre än som är lämpligt med hänsyn till utsikterna att få domen erkänd utomlands, inte minst i den stat där den svenska medborgaren har hemvist. — Att låta tale- rätt tillkomma även kvinna som varit svensk medborgare men i samband med äkten- skapets ingående — eller senare — förlo- rat sitt svenska medborgarskap synes inte vara tillräckligt motiverat.

Kommitténs förslag upptager inte någon bestämmelse om svensk domsrätt i det fal- let att *svaranden* är svensk medborgare utan att han har hemvist här. Något prak- tiskt behov av en sådan bestämmelse synes inte föreligga och den skulle i vissa fall kunna strida mot den svenska medborga- rens intresse.

En tveksam fråga är, om enbart den om- ständigheten att käranden har *hemvist* i Sverige skall få grunda domsrätt i äkten- skapsmål. Ett svenskt avgörande som med avseende på domsrätten grundats enbart på kärandens hemvist utan ytterligare kvalifi- kation torde mera sällan ha utsikt att vinna erkännande utomlands. Å andra sidan är det önskvärt, att den som har en varaktig anknytning till Sverige genom hemvist skall kunna föra talan här i äktenskapsmål, även om den make mot vilken talan riktas är bosatt utomlands. Erforderliga begräns- ningar kan uppnås genom krav på att kä- randens hemvist skall vara kvalificerat. Kommittén föreslår därför under *punkt 3*, att äktenskapsmål får upptagas av svensk domstol, om käranden har hemvist här i riket sedan minst två år. Viss motsvarighet finns i 1964 års lag. Förslaget överensstäm- mer också med dansk, finsk och norsk rätt. Enligt dansk och norsk rätt föreligger dess- utom domsrätt, om käranden har och tillika tidigare har haft hemvist i Danmark resp. Norge, oberoende av hur länge den senaste hemvistperioden varat. Någon motsvarighet härtil har inte medtagits i förslaget. Den dansk-norska regeln torde ha sin största

praktiska betydelse, när käranden även är eller tidigare varit medborgare i domstols- landet. I det förra fallet kan käranden en- ligt punkt 2 i förslaget omedelbart väcka talan vid svensk domstol, medan han i det senare fallet får vänta till dess han åter- vunnit sitt svenska medborgarskap eller hemvistet varat två år.

De interna bestämmelserna om forum i äktenskapsmål anknyter i första hand till parts hemvist, av det naturliga skälet att sådana mål bäst och billigast prövas där parterna eller endera stadigvarande vistas. Denna praktiska synpunkt gäller även för internationella förhållanden. Särskilt sva- randens hemvist är ett traditionellt anknyt- ningsfaktum för den internationella doms- kompetensen i äktenskapsmål. Det torde få accepteras som domsrättsgrundande även om ytterligare kvalifikationer saknas.

I *punkt 4* föreslås, att svensk domstol skall vara behörig att pröva äktenskapsmål, om svaranden har hemvist här i riket. Detta överensstämmer med gällande rätt och även med den danska, finska och norska lag- stiftningen. Den föreslagna bestämmelsen kan måhända synas förenad med viss risk att makar skall försöka utnyttja den svensk lagstiftningen i syfte att i samförstånd vinna en äktenskapsskillnad som inte är medgiven enligt hemlandets lag. Risken är emellertid ringa. Förutsättning för svensk domsrätt är enligt förslaget att svaranden har hemvist här i riket i internationellrätts- lig mening. Detta krav torde innebära till- räckligt skydd mot »forum shopping».

De grunder för domsrätt som upptages i föregående punkter bör kunna passa även för talan om återgång eller ogiltighet av äktenskap. Något praktiskt behov av en särreglering beträffande dessa fall torde inte föreligga. Det synes emellertid natur- ligt, att talan om ogiltighet av vigsel får prövas av svensk domstol när vigseln för- rättats av svensk vigselförrättare. Enligt *punkt 5* i förslaget får därför svensk dom- stol upptaga äktenskapsmål, om saken rör ogiltighet av vigsel som förrättats av svensk myndighet. Det är en allmänt erkänd inter- nationellrättslig princip, att vigselortens lag

tillämpas i fråga om äktenskaps giltighet med avseende på formen, och svensk lag tillämpas bäst av svensk domstol.

Enligt dansk, finsk och norsk rätt är de allmänna domsrättsreglerna för äktenskapsmål tillämpliga även i fråga om återgång och ogiltighet av äktenskap. Dessutom kan talan om återgång och ogiltighet upptagas i Danmark, om äktenskapet ingåtts där, och i Finland, om vigseln förrättats av finsk myndighet eller käranden vid äktenskapets ingående var finsk medborgare.

I särskilda fall kan det vara önskvärt, att talan om hem- eller äktenskapsskillnad får prövas av svensk domstol, ehuru domsrätt inte föreligger på någon av de grunder som uppställs med tanke på de vanliga fallen. Internationellrättsliga förhållanden är så växlande, att lagstiftaren inte kan överblicka alla situationer. Att på formella grunder vägra prövning av talan om hem- eller äktenskapsskillnad, om starka sakliga skäl talar för att målet upptages, kan vara olyckligt särskilt för den som därigenom hindras att ingå nytt äktenskap. Kommittén har ansett, att en diskretionär prövning i denna del bör anförtros Kungl. Maj:t. En dylik reglering har godtagits i 1964 års provisoriska lag. Kommittén har ej ansett, att några principiella betänkligheter hindrar att Kungl. Maj:t får viss befogenhet att besluta efter omständigheterna. Om Kungl. Maj:t tillåter att målet upptages, skall detta sedan prövas av domstol. Kommittén anser emellertid att Kungl. Maj:ts befogenhet bör begränsas till sådana fall, då endera maken är svensk medborgare eller käranden inte kan få sin talan prövad i hemlandet. Eftersom befogenheten är avsedd för rena undantagsfall torde ärendena inte behöva bli betungande för Kungl. Maj:t. Enligt *punkt 6* i förslaget får sålunda äktenskapsmål upptagas av svensk domstol, om Kungl. Maj:t, när endera maken är svensk medborgare eller käranden inte kan få sin talan prövad i den stat där han är medborgare, finner skäl att talan prövas här i riket i annat fall än som förut sagts.

När endera maken är svensk medborgare kan tillstånd enligt *punkt 6* ges, om doms-

rätt inte föreligger enligt någon av de övriga punkterna i paragrafen. En restriktiv tillämpning förordas emellertid. Om det är käranden som är svensk medborgare, torde endast undantagsvis uppkomma behov av att talan prövas här, när det inte kan ske redan enligt bestämmelsen i *punkt 2*. Om det åter är svarandens svenska medborgarskap som åberopas, torde försiktighet också böra iakttagas. I allmänhet bör inte någon tvingas svara i äktenskapsmål inför svensk domstol endast därför att han är svensk medborgare.

Med den i *punkt 6* föreslagna befogenheten för Kungl. Maj:t att tillåta prövning av äktenskapsmål, när käranden inte kan få sin talan prövad i hemlandet, avses att förebygga, att käranden inte någonstades kan få sin talan upptagen. Om käranden inte kan få målet prövat i sitt hemland men däremot kan föra talan t. ex. i stat där svaranden har hemvist, bör tillstånd inte ges. Bestämmelsen avser endast hinder beträffande domsrätten, ej materiella hinder mot återgång, hem- eller äktenskapsskillnad som gäller i den nationella lagen. Föreligger enbart sådana hinder, får käranden vänta till dess han har haft hemvist här i två år. Hindret behöver ej vara rättsligt utan även faktiskt hinder skall beaktas. Bestämmelsen torde kunna få praktisk betydelse främst i fråga om politisk flykting, som ej har hemvist någonstades men uppehåller sig här.

Någon motsvarighet till bestämmelsen finns inte i dansk, finsk eller norsk lag. De danska och norska domsrättsreglerna gäller dock endast för domstolarna. Åtminstone i Norge anses, att administrationen står något friare än domstolarna, när det gäller att upptaga ansökningar om hem- eller äktenskapsskillnad till prövning. De administrativa myndigheterna anses där kunna lämna rättshjälp, när starka skälighetsgrunder talar därför.

2 §.

Det händer ej sällan, att när ena maken väckt talan i äktenskapsmål, även andra maken vill väcka talan. Bestämmelserna i

punkterna 1—4 under 1 § ger ej alltid möjlighet för svensk domstol att upptaga sådant genkätromål. Möjlighet kan komma att saknas t. ex. om endast den ena maken är svensk medborgare och ingendera har hemvist här eller om makarna är utländska medborgare och endast den ena har hemvist här samt detta hemvist varat mindre än två år.

Enligt *första stycket* i paragrafen skall, om svensk domstol är behörig att upptaga talan av ena maken, den också äga upptaga talan av andra maken till gemensam handläggning. Den föreslagna bestämmelsen har med avseende på interna förhållanden motsvarighet i 15 kap. 4 § GB och svarar mot art. 4 i det år 1968 antagna förslaget till Haagkonvention, som dock rör frågan om erkännande och inte frågan om domsrätt. Bestämmelsen är tillämplig, även om t. ex. ena makens talan avser hemskillnad och andra makens talan avser äktenskapsskillnad. Det synes självklart, att gemensam ansökan om hem- eller äktenskapsskillnad får upptagas av svensk domstol, om talan, som endera maken i sådan sak väckt mot den andra, skulle kunnat upptagas här i riket. Någon uttrycklig bestämmelse här om har inte ansetts erforderlig.

Sedan makar vunnit hemskillnad vid svensk domstol kan det inträffa, att de förlorar sådan anknytning till Sverige som utgjort grund för att deras talan om hemskillnad kunde upptagas till prövning. Hemskillnaden skulle sålunda kunna komma att bestå utan att makarna har möjlighet att fullfölja den genom att vinna äktenskapsskillnad. I och för sig kan detta motiveras av att det inte finns anledning att tillämpa svensk lag beträffande rätten till äktenskapsskillnad, när makarna inte längre har anknytning till Sverige. Hemskillnad och dess fullföljande till äktenskapsskillnad har dock så nära inbördes samband, att svensk domstol bör få pröva huruvida en här meddelad hemskillnad skall leda till äktenskapsskillnad. Kommittén föreslår därför i *andra stycket* av förevarande paragraf, att när svensk domstol dömt till hemskillnad, talan om därpå följande äktenskapsskillnad alltid

får upptagas av svensk domstol. Vid målets prövning skall viss hänsyn till främmande lag tas enligt lagvalsreglerna i 5 §. Den föreslagna bestämmelsen är inte tillämplig i fråga om äktenskapsskillnad på annan grund än som avses i 11 kap. 3 § GB. Bestämmelsen har sin motsvarighet i art. 5 i förslaget till Haagkonvention, vilken liksom art. 4 dock gäller frågan om erkännande och inte frågan om domsrätt.

3 §.

Första stycket upptager den i allmänna motiveringen till förevarande kap. förordade huvudregeln, att talan om äktenskapsåtergång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall prövas enligt svensk lag. Undantagen framgår av 4 § såvitt angår återgång och av 5 § såvitt angår äktenskapsskillnad. Som förut nämnts föreslås ej något undantag i fråga om hemskillnad. Talan om hemskillnad skall sålunda städse prövas enligt svensk lag. Att det dömts till hemskillnad enligt svensk lag ger ej enligt förslaget, lika litet som enligt gällande lag, någon ovillkorlig rätt att få äktenskapsskillnad enligt svensk lag efter hemskillnadsårets utgång. Institutet har emellertid alltid ett självständigt värde som medel att tills vidare reglera makarnas förhållanden i fråga om samlevnad, vårdnad, underhåll o. l. Inte minst gäller detta, om makarna enligt de under 5 § föreslagna lagvalsreglerna inte kan vinna äktenskapsskillnad här eller av hänsyn till hemlandets lagstiftning eller andra orsaker, t. ex. religiösa skäl, inte vill göra ansökan därom. Även om en svensk hemskillnadsdom inte skulle erkännas t. ex. i främmande stat där makarna är medborgare, har det, om makarna har hemvist i vårt land, sin betydelse att deras förhållande regleras för den tid de är bosatta här.

Enligt finsk rätt skall som huvudregel finsk lag tillämpas på talan om återgång av äktenskap, hemskillnad eller äktenskapsskillnad.

I *andra stycket* av förevarande paragraf upptages en regel om lagvalet beträffande vissa frågor om skadestånd. Där föreslås, att talan om skadestånd som väcks i mål

om äktenskaps återgång, hem- eller äkten-
skapsskillnad skall prövas enligt svensk lag,
med skäligt beaktande av makarnas egen-
domsordning, om den bestäms av främman-
de lag, och övriga särskilda omständigheter.
Frågan om lagvalet beträffande skadestånd
kompliceras av att institutet i olika rätts-
system eller inom ett och samma rättssystem
har olika funktioner att fylla. I den mån
man använder skadestånd som ett medel att
förebygga stötande resultat av bodelning i
anledning av återgång eller skillnad ligger
det närmast till hands att skadeståndsfrågan
bedöms enligt den lag som är bestämmande
för makarnas egendomsordning. Denna reg-
lering har valts i nordiska familjerättskon-
ventionen, se 9 § första stycket 1931 års
förordning. Om skadeståndet åter betraktas
som ersättning för icke-ekonomisk skada, sy-
nes skadeståndsfrågan böra prövas enligt
den lag som är bestämmande för utgången
i äktenskapsmålet. I svensk lag är ej någon-
dera synpunkten renodlad.

Enligt förslaget skall svensk lag som hu-
vudregel tillämpas i huvudfrågan och kom-
mittén föreslår att svensk lag som huvud-
regel skall tillämpas också beträffande ska-
deståndsfrågan. Därvid måste emellertid
skälig hänsyn tagas till makarnas egendoms-
förhållanden och särskilt till egendomsord-
ningen, om den bestäms av främmande lag,
och övriga särskilda omständigheter. Detta
torde i och för sig följa redan av den all-
männa skälighetsgrundsats som känneteck-
nar skadeståndsregeln i GB, men det har
synts vara av värde att en erinran därom
görs i lagtexten. Jfr motsvarande förslag be-
träffande makars inbördes underhållsskyl-
dighet i 2 kap. 1 §.

Frågan om tillämplig lag beträffande äk-
tenskapets rättsverkningar regleras i övrigt
i 2 kap. även med avseende på äkten-
skapets återgång, hem- och äkten-
skapsskillnad.

Beträffande vårdnaden om och underhåll
till barn upptages föreskrifter i punkt 4 i
övergångsbestämmelserna. Enligt denna får
sådana frågor, när det finnes behövt,
upptagas i äktenskapsmål som avses i för-
slaget och skall därvid prövas enligt svensk
lag, om barnet vistas här i riket.

4 §.

Paragrafen gäller återgång av äktenskap
och upptager undantag från huvudregeln i
3 § att sådan talan skall prövas enligt svensk
lag.

Enligt *första stycket* får ej mot makes be-
stridande dömas till återgång enligt svensk
lag, när annan lag tillämpats vid äkten-
skaps ingående och det med hänsyn till om-
ständigheterna skulle vara uppenbart obil-
ligt att tillämpa svensk lag. Bestämmelsen
torde med hänsyn till de begränsade åter-
gångsmöjligheterna enligt svensk lag inte få
någon större praktisk betydelse. Som exem-
pel då den möjligen kan bli tillämplig kan
anföras, att en muhammedansk man, som
i sitt hemland levt i polygami enligt det
landets lag, inte bör här kunna ensidigt
framtinga återgång av sina äktenskap där-
för att han tar hemvist här.

I *andra stycket* av förevarande paragraf
behandlas den omvända situationen. Där
föreslås, att om det saknas skäl till återgång
enligt svensk lag och annan lag har tilläm-
pats vid äkten-
skapets ingående, makes talan
om återgång får prövas enligt sistnämnda
lag, om det skulle vara uppenbart obilligt
att ej tillämpa den lagen. Det skall sålunda
tas skälig hänsyn till vad makarna förutsatt
vid äkten-
skapets ingående. Man kan dess-
utom tänka sig fall då makar skulle kunna
få en svensk återgångsdom erkänd i hem-
landet, medan däremot svensk äkten-
skaps-
skillnad inte skulle vinna erkännande.

Förslaget reglerar ej talan om ogiltighet
av äktenskap. Vissa fall då enligt främ-
mande lag äktenskap anses ogiltigt synes stå
närmare återgång än ogiltighet enligt
svensk lag. I främmande lag förekommer
sålunda, att ett äktenskap anses ogiltigt, dvs.
vara en nullitet, inte bara liksom enligt
svensk rätt om ovillkorliga formkrav åsido-
satts utan även i vissa fall när det ingåtts
i strid mot ett absolut äkten-
skapshinder. Som exempel kan anföras att den omstän-
digheten att make ej uppnått äkten-
skapsåldern vid äkten-
skapets ingående gör äkten-
skapet ogiltigt (void) enligt engelsk rätt.
Svensk domstol bör i sådana fall inte anses

bunden av att den främmande lagen talar om ogiltighet av äktenskapet och tvungen att vid eventuellt bifall till talan förklara äktenskapet ogiltigt i svensk mening, med påföljd att ett äktenskaps rättsverkningar inte i något hänseende anses ha uppstått. Domstolen synes därför böra behandla talan på sådan grund som nyss nämnts såsom talan om återgång av äktenskapet. Kommittén utgår härvid från att svensk domstol ej gärna kan förklara äktenskap ogiltigt annat än i den mening som detta har enligt svensk lag. Vid den materiella prövningen huruvida åberopad ogiltighetsgrund kan föranleda äktenskapets återgång bör den föreslagna bestämmelsen i andra stycket tillämpas analogiskt, t. ex. om äktenskapet behandlas som en nullitet i stat där parterna är medborgare och äktenskapet ingicks.

Vad som är uppenbart obilligt i första eller andra styckets fall får bedömas med hänsyn till båda makarnas förhållanden i det särskilda fallet. Den omständigheten att makarnas rätt att ingå äktenskapet eventuellt prövats enligt särskild lag för vardera maken torde inte behöva bereda några speciella svårigheter, då de föreslagna bestämmelserna medger en allmän skälighetsprövning med hänsyn tagen till samtliga lagar som kan komma i fråga.

Undantagsreglerna har tillämpning också i fråga om talan om återgång på grund av svek, misstag etc. Även i fråga om sådan talan får man i förekommande fall beakta innehållet i den lag som tillämpades vid hindersprövningen i samband med äktenskapets ingående.

Med lag som »tillämpats» avses i förslaget den lag som faktiskt kom till användning vid hindersprövningen, inte den lag som bort tillämpas. Av bestämmelsernas utformning framgår, att innehållet i främmande lag beaktas endast om make framställer yrkande därom. Det måste också ankomma på den maken att visa, vilken lag som tillämpades vid hindersprövningen. Ett påstående om att lysnings- eller vigselmyndigheten tillämpat sin egen lag måste dock i allmänhet tagas för gott, om det inte är osannolikt.

Har äktenskap ingåtts i annat nordiskt land eller — om föreliggande förslag till ändring av art. 2 i nordiska familjerättskonventionen genomförs¹ — i Sverige efter hindersprövning som ägt rum i annat nordiskt land, torde fråga om återgång av äktenskapet alltid, om make påkallar det, böra prövas enligt lag som i det land där vigseln eller hindersprövningen ägde rum tillämpades i fråga om rätten att ingå äktenskap. Bestämmelsen i första stycket kan sålunda bli tillämplig, om hindersprövning i annat nordiskt land fått läggas till grund för vigsel här i riket och det enligt svensk lag förelåg ett återgångsgrundande äktenskapshinder som saknade motsvarighet enligt den lag som tillämpades vid hindersprövningen. Motsvarande bör f. ö. gälla, om svensk medborgare ingått äktenskap inför svensk myndighet med tillämpning av utländsk lag enligt 1 kap. 2 § första stycket i förevarande förslag och bestämmelserna i 1 kap. 3 § inte blivit överträdna.

I den nya finska lagstiftningen föreskrivs, att det inte får dömas till återgång av äktenskap på den grund att make tidigare varit gift, såvida inte grund därtill föreligger även enligt lagen i den stat makarna tillhörde vid äktenskapets ingående eller, om de tillhörde skilda stater, enligt lagen i vardera staten. Det får inte heller på talan av make dömas till äktenskaps återgång av annan orsak, utan att det föreligger grund därtill såväl enligt finsk lag som enligt lagen i den stat vilken han tillhörde vid äktenskapets ingående.

5 §.

Denna paragraf gäller äktenskapsskillnad och upptager undantag från huvudregeln i 3 § att svensk lag skall tillämpas. Som anförts i den allmänna motiveringen till förevarande 3 kap. bör svensk lag alltid tillämpas, när endera maken är svensk medborgare och målet prövas av svensk domstol. Här ifrågavarande undantag avser endast de fall då båda makarna är utländska med-

¹ Se ovan s. 58 f.

borgare. Beträffande statslösa personer och politiska flyktingar, se under 4 kap.

Bestämmelserna innebär, att talan om äktenskapsskillnad i vissa fall skall ogillas med hänsyn till innehållet i främmande lag, ehuru förutsättningar för äktenskapsskillnad föreligger enligt svensk lag. I motsats till vad som enligt 4 § andra stycket gäller om återgång är det däremot inte avsett, att svensk domstol i något fall skall döma till äktenskapsskillnad under återopande av främmande lag.

För tillämpning av *första stycket* i paragrafen förutsätts, att ingendera av de utländska makarna har hemvist här i riket sedan minst två år. Det får då enligt första punkten i nämnda stycke inte mot makes bestridande dömas till äktenskapsskillnad, om grund till äktenskapets upplösning ej föreligger enligt makarnas eller, om makarna är medborgare i olika stater, någondera makens nationella lag. Äktenskapsskillnad skall vägras såväl om den eller de nationella lagarna överhuvud inte medger äktenskapsskillnad som om grund för äktenskapsskillnad saknas i det aktuella fallet. Mot makes bestridande kan enligt förslaget äktenskapsskillnad i fall som avses i första stycket som regel inte beviljas t. ex. mellan två italienska medborgare eller mellan en italiensk och en spansk medborgare, eftersom såväl italiensk som spansk lag förbjuder äktenskapsskillnad, men väl mellan en italiensk och en fransk medborgare, om enligt fransk lag grund till äktenskapsskillnad föreligger i det aktuella fallet. Det fordras inte, att just de omständigheter som återopas till stöd för talan enligt svensk lag också kan läggas till grund för äktenskapsskillnad enligt den nationella lagen, utan det är tillräckligt, om det föreligger någon annan omständighet som utgör grund till äktenskapsskillnad enligt sistnämnda lag. Med grund till äktenskapsskillnad likställs grund till äktenskapets upplösning i annan form, dvs. återgång eller ogiltighet av äktenskap. Undantagsvis kan därför äktenskapsskillnad ev. beviljas även mellan t. ex. italienska eller spanska medborgare.

Äktenskapsskillnad skall som nämnts väg-

ras endast om make bestrider, att det döms till äktenskapsskillnad enligt svensk lag. Är makarna ense, får de själva ta konsekvenserna av att domen eventuellt inte erkänns i deras hemland.

Även om det i ett tidigare mål mellan makarna dömts till hemskillnad enligt svensk lag skall enligt andra punkten i första stycket gälla vad som sägs i första punkten. Om sålunda utländska makar efter vunnit hemskillnad flyttat ur riket, kan visserligen talan som därefter väcks om äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § GB upptagas till prövning här (se 2 § andra st. i förslaget), men den kan inte bifallas mot makes bestridande, om grund till äktenskapets upplösning saknas enligt lagen i den eller de stater där makarna är medborgare. Det betyder ej, att hemskillnaden var meningslös. Som förut anförts måste hemskillnadsinstitutet anses ha ett egenvärde, och man bör därför ej vägra hemskillnad av den anledningen att makarna kanske enligt hemlandets lag saknar möjlighet att efter hemskillnadsårets utgång få äktenskapet slutligt upplöst. I praktiken skulle det säkert också många gånger vara svårt att redan i samband med prövningen av hemskillnadsmålet förutse, hur förhållandena kommer att utveckla sig fram till dess talan om äktenskapsskillnad eventuellt blir aktuell.

Medan första stycket upptager ett absolut förbud mot att döma till äktenskapsskillnad, skall enligt *andra stycket* äktenskapsskillnad kunna vägras efter viss skälighetsprövning. Även om make har kvalificerat hemvist här i riket men makarna är utländska medborgare, skall sålunda, om make återopar att grund till äktenskapets upplösning saknas enligt hans nationella lag, det också beaktas på sätt som sägs i första stycket, när med hänsyn till samma makes eller gemensamma barns intressen särskilda skäl föreligger därtill.¹ Domstolen får göra en allmän bedömning med hänsyn till båda makarnas och barnens intressen. Det är inte avsett, att äktenskapsskillnad skall som

¹ Jfr 2 § i 1964 års lag.

huvudregel kunna utan vidare erhållas i fall som avses i andra stycket. Ju svagare anknytning makarna har till Sverige, desto större anledning finns det att vägra en äktenskapsskillnad som ena maken motsätter sig under åberopande av sin nationella lag. Huruvida grund till äktenskapets upplösning saknas enligt kärandens nationella lag, har vid tillämpning av andra stycket inte någon betydelse annat än som ytterligare ett moment att beakta vid skälighetsprövningen. I övrigt torde det knappast vara möjligt att uppdraga några närmare riktlinjer för denna prövning, utan frågan får överlämnas till rättstillämpningen.

Enligt den nya finska lagstiftningen uppställs det undantaget från huvudregeln om tillämpning av finsk rätt, att det, när ingendera maken är finsk medborgare, inte får dömas till äktenskapsskillnad mellan makarna, om grund därtill inte föreligger även enligt lagen i någondera makens hemland. Har någondera maken haft hemvist i Finland sedan minst två år, tillämpas dock enbart finsk lag.

6 §.

Enligt *första stycket* i paragrafen skall ändring beträffande medborgarskap eller hemvist som äger rum sedan talan väckts inte medföra hinder att talan prövas. Bestämmelsen, som hänför sig till tillämpningen av 1 §, kan jämföras med 10 kap. 15 § RB, där dock den avgörande tidpunkten är tiden för stämningens delgivning. Frågor om domsrätt i äktenskapsmål enligt 1 § skall sålunda bedömas med hänsyn till parternas medborgarskap och hemvist vid tidens för talans väckande (perpetuatio jurisdictionis). Parts hemvist eller medborgarskap saknar betydelse för frågan, huruvida domsrätt föreligger enligt 2 § första eller andra stycket.

Bakom bestämmelsen i *andra stycket* ligger, att frågor om lagval bör i princip bedömas med hänsyn till de förhållanden som föreligger när målet avgörs. Ändring i fråga om parts medborgarskap eller hemvist som inträffar efter att talan väckts bör dock

inte göra det svårare att vinna äktenskapsskillnad. Därför föreslås, att sådan ändring ej skall medföra att vad som sägs i 5 § första eller andra stycket får åberopas mot talan om äktenskapsskillnad. Om sålunda endast den ena av två makar var svensk medborgare vid talans väckande, skall den omständigheten att även han blivit utländsk medborgare innan målet avgörs inte medföra, att främmande lag kan åberopas till bestridande av talan om äktenskapsskillnad enligt svensk lag. Var båda makarna utländska medborgare men hade en av dem hemvist i Sverige sedan minst två år när talan väcktes, skall 5 § andra stycket — inte första stycket — tillämpas även om hemvistet upphört när målet avgörs.

Om en ändring beträffande medborgarskap eller hemvist under rättegången leder till att det blir lättare att vinna äktenskapsskillnad enligt svensk lag, skall det beaktas. Har den ena av två utländska makar blivit svensk medborgare sedan talan väckts, kan sålunda främmande lag inte vidare åberopas till stöd för bestridande av talan om äktenskapsskillnad.

Om svaranden i ett redan anhängigt mål väckt talan enligt 2 § första stycket, är bestämmelsen i 6 § andra stycket, såvitt angår hans talan, tillämplig i fråga om ändringar som skett efter att den talan väckts. Parternas hemvist och medborgarskap vid den tidpunkt då *käranden* väckte talan enligt 1 § är sålunda utan betydelse för den materiella prövningen av den av *svaranden* enligt 2 § första stycket väckta talan. I det fall som avses i 2 § andra stycket beaktas vid tillämpningen av förevarande bestämmelse förhållandena vid den tidpunkt då talan om *äktenskapsskillnad* väcktes.

7 §.

Enligt *första stycket* i paragrafen skall beslut som i främmande stat meddelats om ogiltighet eller återgång av äktenskap även gälla här i riket, om äktenskapet ingåtts inför myndighet tillhörande den staten eller jämförlig orsak till äktenskapets ogiltighet eller upplösning fanns enligt svensk lag. Att

beslutet skall »gälla» innebär i allmänhet, att det jämföras med beslut av svensk domstol. Frågan huruvida utländskt beslut av här förevarande slag kan erkännas i andra fall än som här angivits torde få överlämnas åt rättstillämpningen.

I och för sig föreligger inte hinder att också prejudiciellt erkänna en ogiltighet som i främmande stat anses föreligga på grund av formfel utan att ogiltigheten fastställs genom avgörande där. Detta måste emellertid ske med tillämpning av det lagval som skulle läggas till grund för en direkt fastställelseprövning av frågan om äktenskapet består eller ej. Därvid får ledning sökas i 1 kap. Som framgår av vad förut anförts om tillämplig lag¹ bör däremot svensk domstol inte vara bunden av utländsk uppfattning om att äktenskap är ogiltigt på materiell grund utan tillämpa reglerna om återgång. Härav följer, att det inte kan komma i fråga att erkänna sådan ogiltighet prejudiciellt, innan det dömts till återgång.

I *andra stycket* föreslås, att beslut som i främmande stat meddelats om hem- eller äktenskapsskillnad skall gälla här i riket, om det med hänsyn till makes medborgarskap eller hemvist eller annan anknytning förelåg skälig anledning att talan prövades i den främmande staten.

Skälig anledning till talans prövning måste i första hand anses ha förelegat, om svensk domstol under motsvarande omständigheter varit behörig att pröva talan enligt 1 eller 2 §. Men det finns ej tillräcklig anledning att strängt inskränka förutsättningarna för erkännande därtill. Förutsättningarna för talans prövning kan variera avsevärt i olika länder. Medan t. ex. enligt gällande svensk rätt domsrätten företrädesvis anknyter till svarandens hemvist, är det enligt schweizisk rätt kändandens nationalitet eller hemvist som utgör domsgrundsgrund. Det synes ej böra komma i fråga att underkänna ett schweiziskt beslut därför att domsrätten grundats enbart på kändandens hemvist, under det att kändandens hemvist måste vara kvalificerat enligt 1 § i förslaget. Om någondera parten hade medborgarskap eller hemvist i svensk internationellrättslig

mening i domstolslandet, bör i allmänhet skälig anledning till talans prövning anses ha förelegat. *Résidence habituelle* i Haagkonventionernas mening bör likställas med sådant hemvist. Ett engelskt domicil bör också godtagas. Ett hemvist som skapats för skens skull bör däremot inte godtagas som domsgrundsgrundande. Det är företrädesvis fingerat hemvist som under senare tid utnyttjats för kringgående av skilsmäsolagstiftning som makarna annars varit underkastade. Metoden har tillämpats t. ex. i vissa delstater i USA och Mexiko. Redan den omständigheten att beslutet härrör från en sådan stat ger anledning till närmare undersökning av grunden för att talan upptagits till prövning. Även i andra fall kan en viss kontroll vara behövlig. I fråga om en lång rad stater, däribland de flesta västeuropeiska, kan däremot presumeras, att talan upptagits på skälig grund.

Undantagsvis kan skälig anledning till talans prövning anses ha förelegat även om det ej fanns sådan anknytning till domstolslandet som angivits ovan, t. ex. när kändanden var politisk flyktning som tillfälligt vistades i domstolslandet och ej kunnat få sin talan prövad i hemlandet, jfr 1 § punkt 6. Dylika fall omfattas av uttrycket »annan anknytning», som dock främst är avsett att täcka domicil.

Att vägra erkännande är särskilt motiverat i sådana fall då valet av forum framstår som illojalt mot svaranden och denne inte godtagit valet. Har makarna handlat i samförstånd, bör svensk myndighet *ex officio* vägra erkännande, om den vid sin prövning finner att det saknades skälig anledning till talans prövning i den främmande staten, dvs. när det var fråga om »forum shopping» och särskilt när avsikten uppenbart var att kringgå svensk lag.

Några förutsättningar med avseende på valet av tillämplig lag uppställs inte för erkännande av utländskt beslut. Oavsett vilken lag som tillämpats skall sålunda beslutet erkännas, om skälig anledning förelåg till talans prövning i den främmande staten.

¹ Se ovan s. 174 f.

Undantag härifrån kan göras av hänsyn till svensk ordre public. 5 kap. 4 § i förslaget innehåller en föreskrift att beslut som meddelats av myndighet i främmande stat inte får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket. Företrädesvis kan bestämmelsen bli tillämplig i fråga om beslut som tillkommit efter ett otillfredsställande förfarande, t. ex. om make inte beretts rimlig möjlighet att få utföra sin talan i målet. Men undantagsvis kan också de materiella grunderna för ett utländskt beslut medföra, att tillämpning av beslutet strider mot svensk ordre public, t. ex. om statsmakterna i domstolslandet föranstaltat om äktenskapsupplösning av raspolitiska skäl.

Den föreslagna bestämmelsen avser utländska »beslut» om hem- eller äktenskapsskillnad. Även beslut av administrativ myndighet åsyftas, såsom t. ex. i Danmark, Island eller Norge. Ej heller bör det utgöra hinder att beslutet meddelats av en religiös och inte en statlig domstol, under förutsättning att äktenskapsmål prövas av religiösa domstolar enligt lagen i domstolslandet.

Frågan om erkännande av äktenskapsupplösning på privat väg — företrädesvis genom att make i enlighet med muhammedansk rätt förskjuter andra maken — regleras inte i förslaget utan överlämnas åt rättstillämpningen. I många fall står det klart, att erkännande inte bör ske t. ex. om förfarandet ägt rum här i landet och hustrun var svensk medborgare. Var däremot båda makarna medborgare i stat enligt vars lag äktenskap kan upplösas på sådant sätt och hade de tillika hemvist där vid tiden för äktenskapsupplösning, finns det knappast anledning att här i riket försöka hålla på äktenskapsbestånd.

De i förslaget angivna särskilda möjligheterna att pröva giltigheten av utländskt beslut står inte till buds i nu nämnda fall. Skulle det uppkomma behov att fastställa huruvida äktenskapet består eller inte består, får talan därom föras i äktenskapsmål enligt 1 §. Att äktenskapsupplösning registreras av offentlig myndighet utesluter ej, att upplösningen ändå skall anses ha ägt

rum endast på privat väg. Gränsdragningen kan emellertid här bli svår. Även ett domstolsförfarande kan vara i huvudsak inriktat på att konstatera, att parterna är ense om äktenskapsupplösning. Har offentlig myndighet på något sätt medverkat till äktenskapsupplösning, bör därför som regel bestämmelserna i förslaget om erkännande av utländska beslut bli tillämpliga.

En förutsättning för erkännande av utländskt beslut är självfallet, att det vunnit laga kraft. Det bör observeras, att en äktenskapsskillnadsdom i vissa stater får verkan endast om den inom viss tid införs i civilståndsregister. Registreringen har då konstitutiv verkan och måste föreligga för att domen skall kunna erkännas här.

Beträffande utländska hemskillnadsbeslut kan ifrågasättas, huruvida det verkligen behövs generella regler som anger när de skall gälla här i riket. Rättsverkningarna av hemskillnad torde i allmänhet följa särskilda regler (i fråga om underhållsbidrag, vårdnad, egendomsordning osv.). Det är dock ovisst, om man lämpligen kan avvara generella normer om erkännande av utländska hemskillnadsbeslut. Sådana beslut omfattas därför av 7 § andra stycket i förslaget.

I tredje stycket upptages såsom ett alternativ en särregel i fråga om hemskillnad. Där föreslås, att hemskillnad som meddelats enligt främmande lag inte får läggas till grund för äktenskapsskillnad enligt svensk lag annat än om den berättigar till äktenskapsskillnad enligt den lag som tillämpats. Äktenskapsskillnad enligt 11 kap. 3 § GB kan sålunda enligt detta alternativ vinnas efter en fransk eller en schweizisk separation, däremot inte efter en italiensk eller en engelsk, eftersom italiensk lag överhuvud inte medger äktenskapsskillnad och engelsk separation inte utgör grund för äktenskapsskillnad. Avgörande vikt har tillmätts det förhållandet att makarna inte haft anledning räkna med att hemskillnaden senare skulle kunna läggas till grund för äktenskapsskillnad. Kommittén är dock tveksam, om det finns tillräckliga skäl att på detta sätt inskränka möjligheten att vinna äktenskapsskillnad efter en utländsk

hemskillnad. Mot förslaget kan invändas, att om makarna faktiskt levit isär efter ett särskilt beslut därom, de bör i princip kunna få äktenskapsskillnad på grund därav på samma sätt som efter en svensk hemskillnad. Om grund till äktenskapets upplösning i det aktuella fallet saknas enligt makarnas eller svarandens nationella lag, kan hinder för äktenskapsskillnad föreligga enligt 5 §, och detta bör utgöra en tillräcklig spärr. Om den föreslagna bestämmelsen får utgå, bör i stället beaktas, huruvida den utländska hemskillnaden (separationen) är så kvalificerad att den kan jämföras med en svensk hemskillnad.²

Det saknar enligt förslaget betydelse, hur lång hemskillnadstid som tillämplig lag kräver för att äktenskapsskillnad skall kunna följa. Svensk domstol skall tillämpa den tid som anges i 11 kap. 3 § GB. Äktenskapsskillnad kan sålunda erhållas här efter ett års hemskillnad, om inte annat följer av 5 §.

Enligt den nya finska lagstiftningen gäller enhetliga regler för erkännande av utländska beslut om äktenskaps ogiltighet, återgång, hem- eller äktenskapsskillnad. Sådant beslut skall utan särskild stadfästelse anses giltigt i Finland, om båda makarna var medborgare i den stat där beslutet meddelades. Detsamma gäller beslut som anses giltigt i vardera makens hemland, om ingendera maken var finsk medborgare och endera eller bägge var medborgare i annan stat än den där beslutet meddelades. Utländskt beslut kan i andra fall, bl. a. när ena maken var finsk medborgare, bli gällande i Finland genom stadfästelse av Helsingfors hovrätt, om någondera maken med avseende på medborgarskap eller hemvist haft sådan anknytning till ifrågavarande främmande stat att myndighet i den staten bör anses ha haft tillräcklig anledning att upptaga ärendet till prövning och beslutet inte i väsentligt avseende strider mot Finlands rättsordning.

8 §.

I denna paragraf föreslås, att när endera maken ingått nytt äktenskap sedan

beslut om återgång av äktenskap eller om äktenskapsskillnad meddelats i främmande stat, skall det tidigare äktenskapet anses upplöst genom beslutet utan hinder av vad som sägs i 7 §.¹ Härvid görs dock undantag för det fallet att andra maken visar att den omgifte förfarit uppenbart otillbörligt mot honom. När äktenskapet med stöd av förevarande bestämmelse anses upplöst, innebär det även, att den make som inte gift om sig får ingå nytt äktenskap.

Den omgifta maken kan anses ha förfarit uppenbart otillbörligt t. ex. när han bakom andra makens rygg sökt och erhållit snabb-skilsmässa med efterföljande omgifte i någon »skilsmässofabrik». Särskilt gäller detta om han utnyttjat ett sådant förfarande för att i fråga om rättsverkningarna av skillnaden försätta andra maken i ett sämre läge än om skilsmässoförfarandet genomförts i stat där makarna hade hemvist eller till vilken de hade annan naturlig anknytning. — Erkänns inte det utländska beslutet trots att make gift om sig, kan det nya äktenskapet dömas att återgå.

Det har synt tveksamt, huruvida beslut om ogiltighet av äktenskap bör efter omgifte kunna få samma verkan som beslut om återgång av äktenskap eller om äktenskapsskillnad. Någon bestämmelse här om har inte upptagits i paragrafen.²

Med den föreslagna bestämmelsen bör jämföras en bestämmelse i finsk lag, att om någon, vars äktenskap blivit upplöst i främmande stat genom beslut som ej anses giltigt i Finland, därefter ingått nytt äktenskap, skall detta ej återgå därför att nämnda beslut ej är giltigt i Finland (49 § FIÄL).

² Se om hithörande problem Pålsson i TFR 1968 s. 161 ff med redogörelse för gällande rätt och doktrin.

¹ Jfr Undén, Studier Del I s. 64 f, Internationell äktenskapsrätt s. 56 f, 93, och Pålsson s. 495 ff, 508 ff. På grundval av Undéns uttalanden synes svenska folkbokföringsmyndigheter i viss utsträckning registrera utländska äktenskapsskillnader utan stadfästelse av Svea hovrätt, ehuru makarna ej var medborgare i domstolslandet, under förutsättning att någondera maken gift om sig.

² Jfr ovan under 1 kap 7 § i förslaget, s. 82.

I paragrafen föreslås, att vardera maken skall äga att hos Svea hovrätt göra ansökan om prövning, huruvida beslut som avses i 7 eller 8 § skall gälla här i riket. Andra maken skall få tillfälle att yttra sig över ansökningen, när det kan ske. Beslut som ej innebär att det i den främmande staten meddelade beslutet skall gälla utgör enligt förslaget inte hinder mot ny prövning av frågan.

De utländska beslut som hovrättens prövning kan avse är beslut om äktenskaps ogiltighet, återgång eller hem- eller äktenskapskillnad. De materiella riktlinjerna för hovrättens prövning framgår av 7 och 8 §§. När 8 § tillämpas, skall hovrättens prövning avse frågan, om det tidigare äktenskapet, sedan ena maken gift om sig, kan anses upplöst och beslutet sålunda därmed skall lända till efterrättelse. Sådan prövning torde som regel påkallas av den make som inte gift om sig, när han vill få fastställt att hans äktenskap är upplöst. Det föreligger tydligen då inte något hinder att bifalla ansökningen. Om det är den omgifna maken som begär prövning och andra maken bestrider ansökningen eller om den make som inte gift om sig vill få fastställt att det tidigare äktenskapet inte skall anses upplöst, får hovrätten pröva, huruvida den omgifte förfarit uppenbart otillbörligt mot andra maken.

Vid stadfästelseprövning enligt 3 kap. 6 § i 1904 års lag anses det inte behövt, att ansökningen om stadfästelse delges motparten i skillnadsmålet (NJA 1946 s. 233). Detta medför vissa praktiska fördelar. När ansökan om stadfästelse görs, har makarna i regel gått skilda vägar. Är andra maken utländsk medborgare, vet sökanden kanske överhuvud inte var han vistas. I allt fall kan det vara svårt eller omöjligt att delge honom ansökningen. Även om delgivning äger rum, skulle andra maken troligen i flertalet fall sakna intresse för saken, som från hans synpunkt framstår som utagerad.

Om erkännande av utländskt beslut skall grundas på en bedömning huruvida skälig

anledning förelåg till talans prövning i domstolslandet, bör ansökningen såvitt möjligt delges motparten i äktenskapsmålet. Andra maken skall sålunda enligt förslaget beredas tillfälle att yttra sig över ansökningen, när det kan ske.

I motsats till vad som gäller enligt 3 kap. 6 § i 1904 års lag innebär förslaget, att hovrätten på ansökan av make även kan förklara att ett utländskt beslut inte skall gälla här i riket, och sådan förklaring utgör t. v. hinder för omgifte. Detta gäller även i fall som avses i 10 §. Huruvida det föreligger praktiskt behov av sådan prövning i negativ riktning, är visserligen tveksamt. Om negativa beslut av denna innebörd inte skulle kunna meddelas av hovrätten, skulle emellertid prövning kunna påkallas vid allmän underrätt enligt de allmänna bestämmelserna för äktenskapsmål.

Endast beslut som innebär att det utländska beslutet ländes till efterrättelse vinner enligt förslaget rättskraft. Den som fått avslag på ansökan om positivt beslut eller part, mot vars bestridande meddelats beslut om att ett utländskt skillnadsavgörande inte är gällande här i riket, har sålunda möjlighet att återkomma och förebringa ytterligare utredning till stöd för sitt påstående att det utländska beslutet skall gälla. — Mot hovrättens beslut skall talan i vanlig ordning kunna fullföljas till högsta domstolen genom besvär.

Bestämmelserna i 9 § är avsedda att utsluta särskild fastställesetalan vid allmän underrätt i fråga, huruvida man och kvinna är i äktenskap förenade med varandra, när tvisten gäller huruvida ett utländskt beslut om äktenskapets ogiltighet, återgång eller äktenskapskillnad skall erkännas här i riket. Om Svea hovrätt inte fastställt att sådant beslut skall lända till efterrättelse, kan emellertid frågan om verkan av beslutet bli föremål för prejudiciell prövning i mål vars utgång är beroende av frågan, huruvida äktenskapet blivit upplöst genom beslutet eller ej. Så kan vara fallet t. ex. i mål om arv eller om äktenskaplig börd. Avgörandet får då inte rättskraft utöver den aktuella tvisten. Det är inte avsett att

arvinge till avliden make skall kunna hos Svea hovrätt ansöka om särskild prövning, huruvida utländskt beslut skall gälla här i riket.

10 §.

Bestämmelserna i 7 § första och andra styckena utgår i och för sig från att utländskt beslut under där angivna förutsättningar skall gälla här i riket utan stadfästelse. De bestämmelser som föreslås under 9 § erbjuder möjlighet att i tveksamma fall få frågan om beslutets giltighet prövad av Svea hovrätt, men sådan prövning är inte obligatorisk för att beslutet skall få gälla t. ex. i en arvsvist. För det mest praktiska fallet när utländskt beslut återopas här i riket — nämligen när make, vars äktenskap upplösts genom beslutet, vill ingå nytt äktenskap här — kan man knappast generellt överlämna åt pastorsämbetet att vid hindersprövningen på egen hand avgöra, om beslutet skall enligt 7 § gälla här i riket. Förutsättningarna för att tidigare äktenskap skall enligt 8 § anses upplöst torde inte heller kunna bedömas i samband med hindersprövningen. Ett sådant avgörande kan kräva överväganden som endast bör ankomma på domstol. Många — kanske flertalet — fall är dock så klara att man genom generella regler som meddelas antingen direkt i lagen eller av Kungl. Maj:t bör kunna medge, att besluten får läggas till grund för omgifte här i riket utan särskild prövning av att förutsättningarna enligt 7 eller 8 § föreligger. I andra fall bör krävas prövning av Svea hovrätt enligt 9 § för att omgifte skall få ske.

Omgifte utan föregående prövning enligt 9 § synes kunna tillåtas, när båda makarna var medborgare i den stat där beslutet meddelades.¹ I enlighet härmed innehåller *första stycket* i förevarande 10 §, att beslut om äktenskapsskillnad, som meddelats av myndighet i främmande stat där båda makarna var medborgare, får tillämpas utan föregående prövning enligt 9 §, när endera maken vill ingå nytt äktenskap. Det förutsätts, att makarna till-

hörde staten i fråga vid den tidpunkt då beslutet meddelades. Eftersom erkännandet grundas på de beslutande myndigheternas kompetens är det visserligen i princip mest naturligt att anknyta till tidpunkten för talans väckande. Denna tidpunkt kan dock vara svårare att fastställa, och man bör därför godtaga tidpunkten för beslutets meddelande vid en sådan summarisk prövning som avses i förevarande paragraf.

Kommittén har däremot inte ansett, att pastorsämbetet bör åläggas att pröva, om parterna hade hemvist i domstolslandet. Att parterna i ett utländskt beslut uppgivits ha hemvist i domstolslandet kan ej ensamt tillmätas vitsord. Hemvistet kan vara fingerat eller i allt fall lösligt grundat. Förslaget upptager därför inte någon bestämmelse om att utländskt beslut skall kunna läggas till grund för omgifte utan särskild prövning, när parterna hade hemvist i den stat där beslutet meddelades.

Enligt *andra stycket* i paragrafen skall Kungl. Maj:t kunna förordna, att beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i viss främmande stat får tillämpas utan föregående prövning enligt 9 §, även om makarna inte var medborgare i den staten. Av sambandet med första stycket framgår, att även bestämmelsen i andra stycket endast syftar på det fallet att endera maken vill ingå nytt äktenskap. Många stater har sådan rättsordning att där meddelat beslut om äktenskaps upplösning så gott som alltid bör erkännas här i riket. Kungl. Maj:ts förordnande bör lämpligen generellt gälla alla beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i viss stat. Det bör — oavsett om någon internationell konvention kommer till stånd — vara möjligt för Kungl. Maj:t att ange ett antal stater, vilkas beslut om upplösning av äktenskap

¹ På liknande sätt skall nu enligt 3 kap. 4 § i 1904 års lag ett beslut som meddelats av myndighet i makarnas hemland lända till efterrättelse utan stadfästelseprövning. Någon motsvarighet föreslås däremot inte till bestämmelsen i 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag, enligt vilken makar som tillhör skilda stater i vissa fall behandlas som om de tillhörde samma stat.

anses utan vidare kunna tillämpas med avseende på omgifte. Om konvention ingås, bör Kungl. Maj:t om möjligt förordna, att beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i konventionsstat skall gälla här även om beslutet ej faller under konventionen.² Härigenom skulle myndigheterna i många fall befrias från att gå närmare in på den särskilda konventionsregleringen, som kan tänkas bli komplicerad.

Bestämmelserna i förevarande paragraf gäller ej beslut om äktenskaps ogiltighet eller återgång. De får prövas enligt 9 §.

11 §.

I den mån beslut av myndighet i främmande stat vinner rättskraft här i riket torde vanligen anses, att talan som väckts i nämnda stat utgör hinder för svensk domstol att upptaga samma sak till prövning.¹ Vad som skall anses utgöra samma sak kan emellertid vara tveksamt, när fråga är om äktenskapsmål.²

Om utländska beslut skall få gälla här i riket i den omfattning som kommittén föreslagit, bör inte varje talan utomlands, som kan leda till ett här giltigt beslut, medföra hinder för prövning av samma sak här i riket. Om utländsk rättegång tillades obligatorisk verkan som processhinder, kunde detta tvinga part att väcka talan här med kort varsel för att komma före. Det är ej heller lätt att överblicka konsekvenserna av ett obligatoriskt processhinder på den grunden att blivande beslut i äktenskapsmål som är anhängigt i främmande stat kan tänkas bli gällande här i riket. Bl. a. kan dröjsmål vållas med det slutliga avgörandet av frågan angående vårdnaden om makarnas barn, en fråga som inte bör hållas svävande längre än nödvändigt. Om här väcks talan i äktenskapsmål mellan samma parter, bör det därför ankomma på rätten att diskretionärt pröva, om målet skall vila tills vidare. I överensstämmelse härmed innehåller *första stycket* i förevarande paragraf, att om äktenskapsmål är anhängigt i främmande stat och äktenskapsmål anhängiggörs här i riket

mellan samma parter, rätten äger förordna att det senare målet skall vila tills vidare, om det kan antagas att beslut i det förra målet skall vinna tillämpning här.

Den föreslagna bestämmelsen förutsätter ej, att målen rör samma sak. Det är tillräckligt, att det är fråga om äktenskapsmål mellan samma parter. Sålunda gäller bestämmelsen t. ex. även när det ena målet rör hemskillnad och det andra gäller äktenskapsskillnad. Med hänsyn till att bestämmelsen ger domstolen diskretionär prövningsrätt torde den angivna ordningen inte behöva medföra några formella olägenheter. I allmänhet är det lämpligt, att samtliga frågor som rör återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan samma makar prövas i en och samma rättegång. Har make åberopat viss grund till stöd för talan utomlands, torde talan från hans sida om samma rättsföljd ej utan vidare böra upptagas här i riket därför att han åberopar en annan grund. Make som är svarande i det utländska målet bör däremot måhända inte vägras att här väcka talan på en grund som han inte kan åberopa där. Den omständigheten att det utomlands förs talan om hemskillnad bör inte hindra att talan om äktenskapsskillnad förs här i riket, om sådan talan inte kan föras i det utländska målet. Om det utomlands förs talan om hemskillnad som på grund av det alternativa stadgandet i 7 § tredje stycket inte kan läggas till grund för äktenskapsskillnad här, torde utan hinder därav talan om hemskillnad enligt svensk lag böra få föras här i riket.

² Här bör erinras om den konvention som redan finns med Schweiz. Några betänkligheter synes inte kunna anföras mot att schweiziska äktenskapsskillnadsdomar generellt får tillämpas för omgifte här i Sverige.

¹ En utförlig redogörelse för svensk och utländsk gällande rätt och doktrin i ämnet har lämnats av Pålsson i uppsatsen Institutet litispens i den internationella civilprocessrätten, TfR 1967 s. 537 ff. Märk särskilt vad som sägs om litispensregler i 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz resp. i FIÄL. Pålsson rekommenderar lösningar de lege ferenda som nära överensstämmer med dem kommittén här föreslår.

² Jfr NJA 1964 s. 352.

Det kan också någon gång finnas skäl att upptaga talan om hemskillnad, som en temporär lösning, om talan om äktenskapsskillnad är anhängig i främmande stat men avgörandet dröjer i det målet.

Bestämmelsen blir inte tillämplig, om strängare litispensregler gäller enligt konvention, såsom fallet är med verkställighetskonventionen med Schweiz, se 7 § i 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

I intern svensk rätt³ är ej fullt klart, vilken verkan ett ogillande av kärandens talan i äktenskapsmål har i rättskraftshänseende. Utländskt beslut kan givetvis inte få starkare rättsverkan hos oss än ett svenskt beslut. Beslut som omfattas av nordiska äktenskapskonventionen resp. verkställighetskonventionen med Schweiz får i förevarande hänseende tilläggas samma rättskraft som svensk dom. I övrigt torde det ligga närmast till hands att antaga, att beslut i äktenskapsmål som meddelats i främmande stat och varigenom talan om äktenskapsskillnad o.l. ogillats inte erkänns här i riket enligt gällande rätt⁴ men frågan kan vara tveksam. I *andra stycket* i förslaget fastslås att beslut, varigenom talan i äktenskapsmål ogillats i främmande stat, ej utgör hinder att saken prövas här i riket. Bestämmelsen blir självfallet ej tillämplig, om konventionsreglering föreskriver att beslutet skall gälla.

12 §.

I 3 kap. 3 § i 1904 års lag föreskrivs, att makar, som tillhör främmande stat men har hemvist här i riket, må, om talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad är anhängiggjord i deras hemland, var för sig utverka förordnande som sägs i 15 kap. 11 § GB, även om sådan skillnad varom fråga är ej kan meddelas här.

Stadgandet i 15 kap. 11 § GB avser interimistiska förordnanden i mål om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Sådant förordnande kan avse sammanlevnadens hävande och rätten att sitta kvar i hemmet samt underhållsbidrag till make

och förbud för makarna att besöka varandra.

Som framgår av det anförda är 15 kap. 11 § GB tillämplig i mål om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad, medan 3 kap. 3 § i 1904 års lag avser endast talan om hem- eller äktenskapsskillnad. Något skäl att behålla denna begränsning i den internationellrättsliga bestämmelsen finns inte, när förslaget i övrigt upptager regler som är gemensamma för återgång, hem- och äktenskapsskillnad. Inte heller synes det behövt att utöver vad som följer av 15 kap. 11 § GB uppställa några särskilda begränsningar i fråga om möjligheten att meddela interimistiska beslut, när äktenskapsmål är anhängigt utomlands. Bestämmelsen i GB ger utrymme för en diskretionär prövning från rättens sida, huruvida skäl föreligger att här i riket meddela sådant förordnande i anledning av den utländska rättegången. I förslaget sägs därför endast, att om mål om återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad är anhängigt i främmande stat, här i riket får meddelas förordnande som sägs i 15 kap. 11 § GB.

Meddelat förordnande kan enligt 15 kap. 11 § GB när som helst återkallas av rätten. Enligt 3 kap. 3 § andra punkten i 1904 års lag skall förordnande upphöra att gälla, om den i makarnas hemland väckta talan återkallas eller ogillas eller förordnandet ej inom ett år stadfästes av behörig myndighet där. Det synes lämpligare att förordnandet efter ansökan får hävas av rätten, när skäl för förordnandet ej längre föreligger. I förslaget upptages därför ej någon motsvarighet till andra punkten i 3 kap. 3 § i 1904 års lag.

³ Jfr Kallenberg, Svensk civilprocessrätt II, 1935 s. 1418 f, Agge, Bidrag till läran om civildomens rättskraft, 1932 s. 273 f, Ekelöf, Rättegång III, 2 uppl. 1964 s. 115 f.

⁴ Jfr Undén, Internationell äktenskapsrätt s. 71, 91, Agge a. a. s. 115, NJA II 1932 s. 474 och 1937 s. 5, Eek i Teori och praxis, Skrifter tillägnade Hjalmar Karlgren, 1964 s. 67 f, Pålsson i TfR 1968 s. 185 f.

Vår internationellrättsliga lagstiftning på familjerättens område innehåller — frånsett 1964 års lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall — ej några särskilda bestämmelser om statslösa personer och politiska flyktingar. När det gäller att tillämpa nationalitetsprincipen på statslösa personer, har man vid sådant förhållande använt hemvistet som anknytningsfaktum och betraktat hemvistlandets lag som deras nationella lag. Detta har inte vederligen vållat någon ovisshet i tillämpningen. Beträffande politiska flyktingar har däremot åtminstone under tiden efter andra världskriget förekommit svårigheter.¹ Båda kategorierna uppmärksammades i 1964 års lag såvitt angår de spörsmål som behandlas i den lagen. Sverige är numera anslutet till såväl en konvention angående statslösa personers rättsliga ställning som en konvention angående flyktingars rättsliga ställning. Kommittén anser, att en ny lag om internationellrättsliga förhållanden på äktenskapsrättens område inte bör sakna bestämmelser om statslösa personer och politiska flyktingar.

Inom arvsrätten blev frågan om statslösa personers rättsliga ställning observerad i samband med tillkomsten av 1937 års lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo, men det ansågs då att saken borde anstå till dess en revision av 1904 års lag kom till stånd.²

1 §.

Enligt den härskande meningen hos oss bör statslösa personers personalstatut bestämmas på grundval av deras hemvist. Denna mening synes vara allmänt omfattad även i främmande länder som tillämpar nationalitetsprincipen. Den har hos oss också kommit till uttryck i rättspraxis, se NJA 1914 s. 305 och NJA 1939 s. 96, som båda rörde arvsrätt.¹ På ett annat område har motsvarande grundsats kommit till uttryck i kungörelsen den 17 december 1954 (nr 752) angående vissa förmåner åt statslösa m. fl. I de avseenden som där behandlas skall utlänning, vilken inte någonstades har medborgarskap, vara likställd med svensk medborgare, om han stadigvarande vistas här i riket, och i annat fall med medborgare i den stat där han stadigvarande vistas.

Antalet statslösa personer i Sverige uppgick år 1950 till 15 699, år 1960 till 3 911 och år 1968 till 1 773. De är sålunda f. n. en rätt liten grupp. På längre sikt får man dock räkna med att vårt land åter kan bli tillflyktsort för ett större antal flyktingar som berövats sitt medborgarskap.²

Enligt Förenta Nationernas konvention

¹ Jfr Eek i *Scandinavian Studies in Law* 1959 s. 21 ff.

² SOU 1936:24 s. 58.

¹ Jfr utredning av Fischler om de statslösas rättsställning i TSA 1946 s. 18 ff.

² Om anledningar till statslöshet, se Jägerskiöld i SvJT 1955 s. 534 ff.

den 28 september 1954 angående statslösa personers rättsliga ställning³ avses med statslös person den som ej av någon stat med tillämpning av dess lagstiftning anses som dess medborgare. Konventionen omfattar sålunda endast statslösa de jure. Enligt art. 12 mom. 1 i konventionen skall en statslös persons personrättsliga ställning bestämmas av lagen i det land där han har sitt hemvist eller, om han saknar hemvist, av lagen i det land där han har sin vistelseort. Enligt art. 12 mom. 2 skall rättigheter som en statslös person tidigare förvärvat och som härflyter från hans personrättsliga ställning — i främsta rummet sådana rättigheter som uppkommer genom äktenskap — erkännas av fördragsslutande stat, dock med möjlighet att i förekommande fall göra förbehåll om fullgörande av formaliteter föreskrivna i statens lag. Det sagda gäller dock endast i fråga om rättighet av ett slag som skulle ha erkänts av statens lag om vederbörande inte hade blivit statslös.

Sverige har vid ratifikation av konventionen år 1965 gjort förbehåll mot art. 12 mom. 1. I följd härav är detta moment inte bindande för oss. Däremot har något förbehåll inte gjorts mot art. 12 mom. 2. Med hänsyn till förbehållet mot mom. 1 har vi formellt fria händer i fråga om reglering av internationellprivaträttsliga frågor som rör statslösa personer. 1964 års lag uppställer beträffande statslösa personer krav på minst ett års hemvist i Sverige för att — när den lagen är tillämplig — svensk domstol skall pröva äktenskapsmål och i samband därmed få tillämpa svensk lag.

Det synes ej kunna komma i fråga att i en ny internationellprivaträttslig lagstiftning välja andra anknytningsfakta än hemvist eller vistelse, när det gäller att i fråga om statslösas personrättsliga ställning tillämpa regler vilka använder medborgarskapet som anknytningsfaktum. Det alternativ som erbjuder sig, nämligen det tidigare medborgarskapet, medför olägenheter som ofta påvisats (typexempel: att judiska flyktingar från Tyskland, som under Hitlertiden berövats sitt tyska medborgarskap, skulle vara underkastade den tyska raslagstiftningen

rörande bl. a. äktenskaps ingående). Även för det fallet att den statslöse inte någonstades har hemvist i internationellrättslig mening synes vi böra acceptera FNkonventionens grundsatser, dvs. låta den okvalificerade vistelsen fälla utslaget.

I *första stycket* av förevarande 1 § föreslås därför, att statslös person skall vid tillämpning av den föreslagna lagen likställas med medborgare i den stat där han har hemvist eller, om han saknar hemvist, där han har sin vistelseort. I fråga om makars egendomsordning bör dock ett undantag göras med avseende på statutväxling. Frågan behandlas närmare i det följande. Beträffande innebörden av det föreslagna första stycket i 1 §, när statslös person har hemvist i Sverige eller främmande stat, kan i övrigt anmärkas följande.

1. I fråga om rätten att ingå äktenskap får lagen i den stat där den statslöse har sitt hemvist tillämpas, oavsett hur länge hemvistet varat (1 kap. 1 §).

2. Oavsett vilken lag som tillämpats vid vigsel utom riket, anses äktenskap mellan två statslösa personer vara till formen giltigt, om det i deras dåvarande hemvistland ansågs slutet i behörig form (1 kap. 7 § andra stycket).

3. Ingår två statslösa personer äktenskap med varandra, anses deras egendomsordning bestämd av lagen i den stat där de tar hemvist, även om det är fråga om utomnordisk stat, under förutsättning att inte där föreskrivs att annan lag är tillämplig (2 kap. 2 § första och fjärde styckena).

4. Om statslös person har hemvist här i riket, är svensk domstol behörig att upptaga talan av honom i äktenskapsmål oavsett hur länge hemvistet varat (3 kap. 1 § punkt 2) och därvid tillämpas svensk lag i mål om äktenskapsskillnad oavsett andra makens medborgarskap eller hemvist (3 kap. 3 och 5 §§).

5. Om statslös make har hemvist i utlandet och andra maken ej är svensk medborgare eller statslös med hemvist här i landet samt förstnämnda make bestrider

³ Prop. 1964: 170.

att det döms till äktenskapsskillnad, skall lagen i hans hemvistland beaktas på sätt som sägs i 3 kap. 5 §.

6. Har myndighet i främmande stat meddelat beslut om äktenskapsskillnad mellan statslösa makar som hade hemvist i den staten, får beslutet utan vidare tillämpas här i riket, när endera maken vill ingå nytt äktenskap (3 kap. 10 § första st.).

Om statslös person saknar hemvist, får enligt förslaget vad som sägs ovan motsvarande tillämpning med den ändringen att vistelseorten träder i stället för hemvistet som anknytningsfaktum. I fråga om punkt 4 ovan gäller dock det undantaget, att om den statslöse ej tidigare haft hemvist här i riket, får han ej rätt att väcka talan enligt 3 kap. 1 § punkt 2, innan han fått hemvist här. Däremot kan talan föras här, om båda makarna är statslösa personer som vistas här utan att ha hemvist någonstades (3 kap. 1 § punkt 1). Vidare kan Kungl. Maj:t enligt 3 kap. 1 § punkt 6 medge, att talan upptages här när ena maken är statslös person som vistas här i riket utan att ha hemvist någonstades.

Kommittén återkommer härefter till frågan om växling av tillämpligt statut beträffande makars egendomsordning. Som förut nämnts⁴ har kommittén ansett, att byte av medborgarskap kan utgöra en rimlig grund för statutväxling men att det är mera vanskligt att knyta sådan rättsföljd enbart till byte av hemvist, frånsatt statutväxling från en nordisk lag till en annan. För att statutväxling skall äga rum från utomnordisk lag till svensk eller annan nordisk lag eller omvänt krävs sålunda enligt 2 kap. 3 § första stycket och 4 § i förslaget såväl att makarna tagit hemvist som att de är eller på ansökan blir medborgare i annan stat än den vars lag varit bestämmande för deras egendomsordning. Motsvarande synpunkter gäller, när statslösa makar efter äktenskapets ingående tar hemvist i annan stat än den vars lag ansetts bestämmande för deras egendomsordning. (I fråga om makar som saknade medborgarskap redan vid äktenskapets ingående bestäms egendomsordningen av lagen i den stat där de

då hade hemvist, om ej annat föreskrivs där.) Att med tillämpning av principen i första stycket av förevarande paragraf likställa hemvist med medborgarskap på så sätt att hemvistbyte anses innefatta också byte av medborgarskap och att på grund av förändringen enbart i fråga om hemvist låta makarna bli underkastade statutväxling synes inte lämpligt. Än vanskeligare skulle det vara att låta statslösa makar som saknar hemvist någonstades anses underkastade ny lag beträffande egendomsordningen enbart på grund av att de får annan vistelseort än tidigare. Om makar, som är statslösa och tar hemvist i annan stat än den vars lag varit bestämmande för deras egendomsordning, själva önskar att det nya hemvistlandets lag skall tillämpas, har de enligt 2 kap. 5 § i förslaget möjlighet att förordna därom genom äktenskapsförord. Det synes tillfyllest. Kommittén anser, att statutväxling i andra fall bör anstå till dess makarna blir medborgare i den stat där de har hemvist.

Som *andra stycke* i förevarande paragraf har därför upptagits bestämmelse, att första stycket ej gäller fråga som avses i 2 kap. 3 § första stycket eller 4 §.

2 §.

Denna paragraf reglerar politiska flyktingars ställning vid tillämpning av de regler i lagförslaget vilka använder medborgarskapet som anknytningsfaktum.

Tidigare har de politiska flyktingarna ibland från vissa synpunkter karakteriserats på det sättet att de sagts inte åtnjuta sitt hemlands beskydd, så t. ex. i lagen den 17 juni 1938 (nr 322) angående rätt för Konungen att meddela förordnande om vissa förmåner åt statslösa m. fl.¹ Uttrycket återkommer också i de kända äktenskapsmålen från år 1948 och 1949 rörande bal-tiska flyktingar.² I nu gällande utlännings-

⁴ Se ovan s. 110.

¹ I dess lydelse före ändring år 1954. Lagen föreslås nu ersatt av ny lag, se prop. 1969: 109.

² NJA 1948 s. 805 och 1949 s. 82.

lag av den 30 april 1954 (nr 193) har emellertid i 2 § införts en uttrycklig definition av begreppet politisk flykting som bestämts i huvudsaklig anslutning till 1951 års Genèvekonvention ang. flyktingars rättsliga ställning. Såsom politisk flykting anses enligt utlänningslagen utlännning som i sitt hemland löper risk att bli utsatt för politisk förföljelse. Och med politisk förföljelse förstås, att någon på grund av sin härstamning, tillhörighet till viss samhällsgrupp, religiösa eller politiska uppfattning eller eljest på grund av politiska förhållanden utsätts för förföljelse, som riktar sig mot hans liv eller frihet eller eljest är av svår beskaffenhet, eller att på grund av politiskt brott allvarligt straff åläggs honom. I förevarande lagförslag torde uttrycket politisk flykting kunna användas utan närmare bestämning. Härvid förutsätter kommittén, att definitionen i utlänningslagen får tillämpas analogiskt.

Någon uppgift om totala antalet utlännningar i Sverige som kan anses vara politiska flyktingar föreligger ej, och det torde inte vara möjligt att ens gissningsvis ange någon trolig siffra. Under stabila förhållanden minskar antalet politiska flyktingar genom naturalisationer. De politiska flyktingarnas antal här i riket kan dock snabbt öka på nytt vid regimförändringar på olika håll i världen.

Tydligt är, att de politiska flyktingarna ofta förlorat samhörigheten med hemlandet. Det finns därför starka skäl att behandla deras personliga angelägenheter på i huvudsak samma sätt som i fråga om statslösa. Genèvekonventionen den 28 juli 1951 angående flyktingars rättsliga ställning³, vilken omfattar dem som varit att anse som flyktingar enligt vissa äldre överenskommelser samt dem som blivit flyktingar till följd av händelser som inträffat före den 1 januari 1951, har i art. 12 bestämmelser om flyktingars personrättsliga ställning, vilka motsvarar dem som finns i den senare konventionen ang. statslösa personers rättsliga ställning. Enligt art. 12 mom. 1 skall sålunda en flyktings personrättsliga ställning bestämmas av lagen i det land där han har sitt hemvist eller, om han

saknar hemvist, av lagen i det land där han har sin vistelseort. Art. 12 mom. 2 motsvarar den förut återgivna art. 12 mom. 2 i konventionen angående statslösa personers rättsliga ställning. Principerna i flyktingkonventionen har godtagits på åtskilliga håll utomlands, t.ex. i Förbundsrepubliken Tyskland, som eljest håller fast vid nationalitetsprincipen.

Sverige har vid ratifikation av flyktingkonventionen som skedde år 1954 gjort reservation mot art. 12 mom. 1 av innebörd, att konventionen inte skall föranleda ändring av den för närvarande gällande svenska internationella privaträtten, i den mån denna stadgar att en flyktings personrättsliga ställning skall bestämmas av hans hemlands lag. Däremot gjordes ej någon reservation mot art. 12 mom. 2.

När det gäller politisk flyktings familjerättsliga förhållanden, kan det vara motiverat att fordra, att anknytningen till vistelselandet blivit relativt fast innan det landets lag tillämpas. De politiska förhållandena i hemlandet kan växla och personen i fråga därmed upphöra att vara politisk flykting. Ofta kan det också vara svårt att avgöra, om en person överhuvud flytt av politiska motiv. Prövningen underlättas, om hans förhållanden hunnit stabilisera sig. Även om en person står i motsatsförhållande till regimen i sitt hemland och kanske därför ej kan föra talan inför dess domstolar, behöver det inte heller i och för sig vara olämpligt att tillämpa de materiella reglerna i hemlandets lag. I motsats till vad som föreslås beträffande statslösa och med avvikelse från art. 12 mom. 1 i Genèvekonventionen synes därför okvalificerad vistelse inte här böra godtagas som anknytningsfaktum utan verkligt hemvist i internationellrättslig mening krävas. Härtill har vi fria händer genom vår reservation mot art. 12 mom. 1 i Genèvekonventionen. Kommittén föreslår därför i första stycket av förevarande 2 §, att politisk flykting skall vid tillämpning av den föreslagna lagen likställas med medborgare i den stat där han har hemvist.

3 SÖ 1954:55, jfr prop. 1954:134.

Möjligheterna att tillämpa den föreslagna bestämmelsen blir i viss mån beroende av om vederbörande själv åberopar att han är politisk flykting. Det kan som regel knappast tänkas, att svensk myndighet skulle behandla utländsk medborgare som politisk flykting, om han själv bestrider att han är det. Beträffande innebörden av bestämmelsen kan i övrigt hänvisas till vad som under 1 § angetts i fråga om statslösa personer med hemvist i Sverige eller främmande stat.

Liksom beträffande statslösa har som andra stycke i paragrafen upptagits en undantagsbestämmelse som rör frågan om statutväxling beträffande makars egendom. Vad som i detta hänseende har under 1 § sagts om statslösa gäller i tillämpliga delar även politiska flyktingar.

Gemensamma bestämmelser

I 1904 års lag innehåller det avslutande 7 kap. vissa bestämmelser som kompletterar de föregående kapitlen i lagen eller gör undantag från dess föreskrifter om äktenskaps ingående resp. äktenskapskillnad och hemskillnad (4 a § resp. 2 § andra st.). I förevarande förslag har undantagsbestämmelser tagits in bland övriga bestämmelser i samma ämne. 5 kap. i förslaget innehåller endast bestämmelser som är gemensamma för tillämpningen av de föregående kapitlen i förslaget eller vissa av dem. 1 § behandlar valet av tillämplig lag, när detta anknyter till någons medborgarskap och vederbörande är medborgare i stat med flera rättssystem. I 2 § i förslaget ges en definition av begreppet hemvist och en bestämmelse om tillämpning av främmande lags domicilbegrepp. 3 § i förslaget upptager vissa bestämmelser om utredning rörande innehållet i främmande lag och verkan av att sådan utredning inte kan föreläggas. 4 § i förslaget upptager en ordre public-regel. 5 § slutligen innehåller fullmakt för Kungl. Maj:t att efter avtal med främmande stat föreskriva avvikelser från lagens bestämmelser. Bestämmelserna ersätter 7 kap. 1, 3, 4 och 5 §§ i 1904 års lag, såvitt nu är i fråga.

Enligt 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag skall fråga, som angår äktenskapskillnad eller hemskillnad mellan makar som är medborgare i olika stater, bedömas

som om båda makarna var medborgare i den stat de sist gemensamt tillhört eller, om de ej har tillhört samma stat, i den stat mannen tillhör. Med de anknytningsfakta som anges i kommitténs förslag behövs inte någon sådan bestämmelse och den saknar motsvarighet i förslaget.

Den reglering av olika frågor som kommittén föreslår i förevarande 5 kap. i lagförslaget anknyter i viss utsträckning till lösningar som godtagits i det internationella samarbetet inom Haagkonferensen. I övrigt har kommittén iakttagit återhållsamhet, när det gäller att i förevarande sammanhang kodifiera allmänna principer inom den internationella familjerätten. Doktrinen på området är omfattande och svåröverskådlig, och diskussionen är på många punkter långt ifrån avslutad. Som exempel på oreglerade frågor kan nämnas frågor om kvalifikation, generell tillämpning av läran om återförvisning (*renvoi*), ändringar i tillämplig främmande lag och val av tillämplig lag beträffande prejudiciella frågor. Beträffande dessa och andra allmänna frågor synes det bäst, att doktrin och rättstillämpning får svara för rättsutvecklingen.

Förslaget behandlar inte heller verkan av att en person är medborgare i mer än en stat. Dubbelt medborgarskap kan lätt uppkomma genom att medborgarskapslagarna i skilda stater inte är anpassade till varandra. Så kan t. ex. barn vid födelsen förvärva medborgarskap dels i den stat där

det föds, dels i annan stat där föräldrarna är medborgare. Giftermål mellan dem som tillhör olika stater kan medföra att kvinnan förvärvar medborgarskap i mannens hemland utan att förlora sitt eget.

Frågan hur dubbelt medborgarskap skall bedömas borde enligt förarbetena till 1937 års lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo lösas vid en revision av 1904 års lag.¹ Familjerättskommittén har emellertid funnit svårt att uppställa några generella normer. I doktrinen anses allmänt, att om en person är både svensk medborgare och medborgare i främmande stat, han bör i Sverige behandlas som enbart svensk medborgare, medan man i fråga om personer med medborgarskap i mer än en främmande stat bör välja det mest »effektiva» medborgarskapet, med hjälp i första hand av hemvistet.² Dessa grunder för bedömningen synes i allmänhet böra beaktas. I vissa fall kan dock finnas anledning att anknyta till ett annat medborgarskap än det som vanligen tillämpas, vare sig det är svenskt eller utländskt. Om någon som är medborgare i flera stater vill ingå äktenskap, bör han sålunda t. ex. kunna återropa lagen i vilken som helst av dessa stater. Och om makar tillhör en och samma stat men den ena dessutom en annan stat, bör det gemensamma medborgarskapet i regel kunna användas som anknytningsfaktum i fråga om makarnas egendomsordning.

1 §.

Åtskilliga stater har områden med olika rättssystem t. ex. Australien, Canada, Mexiko, Schweiz, Sovjetunionen, Storbritannien och USA. Även i stater där rättsenheten överväger kan finnas särregler beträffande vissa ämnen, t. ex. i Spanien där provinsial rätt gäller i vissa landsdelar bl. a. beträffande makars egendomsordning och rätten till arv. När sålunda inom en och samma stat finns flera rättssystem med lokal giltighet, regleras valet av s. k. interlokal rätt. Man talar också om interstatlig, interprovinsial eller interkantonal rätt. I vissa fall finns en gemensam interlokal rätt. Ofta an-

kommer den interlokala regleringen på de enskilda rättssystemen. I andra stater gäller åtminstone inom vissa delar av familjerätten olika rättsregler för skilda etniska grupper, främst med hänsyn till deras religion. Så är fallet i Israel och i regel inom den muhammedanska världen. Åtminstone till senaste tid har förhållandet varit detsamma i Indien. Man talar här om interpersonell rätt.

När en internationellrättslig regel anknyter till den plats där något sker eller till en persons hemvist och platsen eller hemvistet finns inom en stat med flerrättssystem, torde detta teoretiskt inte vålla några särskilda svårigheter. Skall statens lag tillämpas och finns det olika lagar för skilda territoriella områden, tillämpas lagen på den ort till vilken anknytning föreligger.¹

Om en internationellrättslig regel anknyter till en persons medborgarskap och vederbörande är medborgare i en stat med flerrättssystem, kan regeln inte tillämpas utan vidare. Frågor om behörig myndighet och tillämplig lag bör i första hand bedömas enligt den statens egna interlokala eller interpersonella normer, när dessa är enhetliga för staten i fråga och i det aktuella fallet hänvisar till ett rättssystem inom staten. Denna metod synes vara allmänt vedertagen. Enhetliga regler kan ev. ersättas av principer som är gemensamma för de enskilda rättsområdenas interlokala rätt, t. ex. domicilprincipen såsom gemensam för de olika rättsområdena i Storbritannien. Saknas enhetlig reglering i viss stat, blir den internationellrättsliga regel som hänvisar till lagen i den staten ofullständig. Den måste då kompletteras på ett eller annat sätt. Det synes vara allmänt erkänt, att man får anknyta till vederbörandes hemvist, när detta finns inom den stat där han är medbor-

¹ SOU 1936:24 s. 58.

² Jfr Eek, Internationell privaträtt s. 149 ff. Se också konventionen den 12 april 1930 för lösande av vissa konflikter mellan medborgarskapslagar (SÖ 1937:9) art. 3.

¹ Jfr Gihl, Den internationella privaträttens historia och allmänna principer, 1951 s. 404 f.

gare.² Har han hemvist utom den staten, uppkommer emellertid svårigheter.

I 7 kap. 1 § i 1904 års lag föreskrivs, att om främmande stats lag skall lända till efterrättelse enligt vad som förut sagts i 1904 års lag och särskilda lagar är gällande för olika områden av den främmande staten, skall frågan, vilken av de särskilda lagarna som skall tillämpas, bedömas efter vad som må vara föreskrivet i den främmande staten i sådant avseende. Saknas sådan föreskrift, skall för den som har hemvist inom den stat han tillhör gälla lagen på hans hemort. För den som ej har hemvist inom den stat han tillhör skall gälla lagen på den ort där han sist har haft hemvist inom staten i fråga eller, om han ej har haft hemvist där, lagen i rikshuvudstaden. Motsvarande bestämmelser finns i 3 kap. 1 § i 1937 års lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo. Där sägs uttryckligen, att det skall vara fråga om tillämpning av »lagen i utländsk medborgares hemland».

Att tillämpa lagen på den ort där vederbörande senast har haft hemvist synes kunna leda till konstlade resultat. I vissa nyare Haagkonventioner föreskrivs, att valet av tillämplig lag inom ett flerrättssystem skall bestämmas enligt de regler som gäller inom detta rättssystem eller på grundval av den närmaste anknytning som vederbörande har till någon av de olika lagarna inom systemet. (Jfr 1961 års konvention om testamentes form art. 1 andra st.). 1961 års konvention om skydd för minderåriga och 1965 års adoptionskonvention upptager motsvarande regler också med avseende på valet av behörig myndighet. Den nya Haagkonventionen om erkännande av äktenskapskillnader och hemskillnader innehåller däremot andra och mer utförliga regler, anpassade till innehållet i den konventionen, se *bilaga B* art. 13—16.

En regel liknande den i Haagkonventionen om testamentes form har upptagits under 1 § i förevarande 5 kap. av kommitténs lagförslag. Där sägs, att när lagen i främmande stat skall tillämpas på grund av att någon äger medborgarskap där och i den staten finns flera gällande rättssys-

tem, tillämpligt rättssystem skall bestämmas enligt de i samma stat gällande reglerna. I brist på sådana regler skall tillämpas det rättssystem till vilket vederbörande har den närmaste anknytningen. I följd härav bör, om vederbörande har hemvist i den stat där han är medborgare, tillämpas den lag som gäller för det område där hans hemvist är beläget. Motsvarande bör gälla, om vederbörande saknar hemvist — i svensk mening — inom staten men han enligt där gällande regler har domicil inom viss del av samma stat. Saknas sådan fast anknytning, får fritt bedömas, till vilket rättssystem vederbörande kan anses ha den närmaste anknytningen.

Den föreslagna bestämmelsen innehåller — i motsats till vissa Haagkonventioner, t. ex. adoptionskonventionen — inte något om vederbörande myndigheters kompetens inom en stat med flera rättssystem.³ Frågan har betydelse med avseende på erkännande av utländska beslut, i första hand sådana som rör äktenskaps upplösning. Om *båda* makarna var medborgare i den stat med flerrättssystem där beslutet meddelades — t. ex. USA — torde beslut om äktenskapsskillnad enligt förslaget få tillämpas utan föregående hovrättsprövning, när endera maken vill ingå nytt äktenskap här. Fördelarna med det föreslagna enklare prövningsförfarandet enligt 3 kap. 10 § första stycket skulle i väsentlig grad gå förlorade, om myndigheterna inte kunde utan vidare tillämpa beslut om äktenskapsskillnad som meddelats i en stat med flerrättssystem, där båda parterna var medborgare, utan skulle vara tvungna att fastställa och värdera deras anknytning till just det rättssystem vars myndigheter meddelat beslutet. Var endast *ena* maken medborgare i staten i fråga, krävs däremot prövning av Svea hovrätt, om endera maken vill gifta om sig i Sverige.

² Rabel Vol. I s. 139 f.

³ Att det när kompetensen grundas på hemvist får krävas att vederbörande hade hemvist inom det område där rättssystemet i fråga gäller framgår av vad som sägs ovan på s. 191.

En av invändningarna mot domicilprincipen gäller, att begreppet domicil är långtifrån entydigt. Inom svensk internationell privaträtt används vanligen uttrycket »hemvist». Det förekommer också i andra sammanhang. Vid sidan därav används i stor utsträckning uttrycket »bosatt». De båda uttrycken kan helt eller delvis täcka varandra.¹ De måste antagas ha skiftande innebörd inom olika rättsområden, t. ex. den internationella privaträtten, straffrätten, processrätten, förvaltningsrätten, skatterätten, socialrätten,² eller t. o. m. i olika lagregler inom samma rättsområde. Inom den internationella privaträtten torde man t. ex. få acceptera att olika krav ställs på hemvist som anknytningsfaktum, när det gäller arvsrätt och när fråga är om tillsyn över förmynderskap. Hemvistet skall tjäna som anknytningsfaktum för tillämpningen av rättsregler med skilda syften, och man måste ta viss hänsyn till reglernas funktion. I anslutning till det sagda kan nämnas, att en person även vid tillämpningen av en och samma rättsregel kan finnas ha hemvist i två eller flera stater. I så fall kan man nödgas pröva vad som kan anses vara det huvudsakliga hemvistet.³ En utredning rörande reglerna om bosättning inom skatterätten och sociallagstiftningen har aviserats.⁴ Den kan tänkas komma att röra även andra områden, särskilt folkbokföringen. Även begreppet hemvist i nu aktuella författningar kan då behöva uppmärksammas.

För att en person skall i en stat förvärva hemvist i internationellrättslig mening uppställs i allmänhet vissa krav i objektivt och subjektivt hänseende. I regel krävs faktisk vistelse inom staten i fråga i förening med avsikt att stanna där, men för övrigt är skiljaktigheterna betydande mellan olika rättssystem. Termerna varierar också. Av gammalt har man talat om domicil men därmed konkurrerar numera termen *résidence habituelle*.⁵

Mest särpräglad är kanske det engelska domicilbegreppet. Det måste noga skiljas från den engelska termen »residence», vis-

telse. En person har i allmänhet sitt domicil på den plats där han har sitt »permanent home», även om han vistas på annat håll t. o. m. under långa perioder. Varje person får vid födelsen ett »domicile of origin», för barn i äktenskap faderns och för barn utom äktenskap moderns domicil. Domstolarna har åtminstone tidigare ställt utomordentligt stränga krav för att en person skall anses ha förlorat sitt »domicile of origin» och i stället ha förvärvat ett självständigt »domicile of choice», men det är möjligt att denna praxis nu håller på att mjukas upp. Förlorar någon sitt »domicile of choice» utan att förvärva ett nytt sådant, återupplivas hans »domicile of origin». Det engelska domicilbegreppet har därför åtminstone hittills haft ungefär samma stadga som nationalitetsbegreppet, vilket det kan sägas ersätta i familje- och arvsrättsliga frågor. På senare tid har försök gjorts att genom lagstiftning reformera det engelska domicilbegreppet, men dessa försök har hittills inte lett till resultat. I amerikansk rätt uppställs väsentligt lindrigare krav än i engelsk rätt för förvärv av domicil. Med

¹ Se t. ex. anvisningarna till 53 § kommunal-skattelagen: »1. Såsom bosatt här i riket räknas den, som här har sitt egentliga bo och hemvist. Med i Sverige bosatt skattskyldig likställes enligt 68 § den som, utan att vara bosatt i Sverige, stadigvarande vistas här. — Svensk medborgare, som icke stadigvarande vistas i Sverige, skall likväl kunna anses bosatt här om han alltjämt har väsentlig anknytning till Sverige. — —» Jfr 4 § 2 mom. i arvsskatteförordningen samt 12 och 14—16 §§ i folkbokföringsförordningen.

² Se särskilt justitieombudsmannens framställning om revision av bestämmelserna om bosättning i riket såsom villkor för rätt till samhällsförmåner i syfte att åstadkomma en rättvis avvägning mellan förefintlig skyldighet att gälda skatt för lön under tjänstgöring utomlands och rätt till olika samhällsförmåner under utlandsvistelse, JOs ämbetsberättelse 1967 s. 422 ff.

³ Jfr den skiljaktiga meningen i HD i NJA 1964 s. 315.

⁴ Se prop. 1967:88 s. 55.

⁵ Betr. översättningen av »domicile» och »résidence habituelle» hänvisas till s. 19 f i kommitténs promemoria ang. formkrav för testamente m. m. (stenc.), överlämnad med skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 3/11 1969.

den ökande flyttningen mellan staterna har följt, att domstolarna synes nöja sig med utredning om att vederbörande inte har för avsikt att flytta till annan stat. Ofta används uttrycket »residence» i samma betydelse som domicil. En principiellt betydelsefull avvikelse från engelsk rätt är att ett »domicile of choice» anses bestå till dess ett nytt sådant förvärvats. »Domicile of origin» återupplivas sålunda inte. Amerikansk medborgare som har domicil i viss delstat äger medborgarskap också i den delstaten (state-citizenship). Utanför den anglosachsiska rättskretsen uppställs också mindre stränga krav än i engelsk rätt för att en person skall anses förvärva hemvist där han uppehåller sig. Enligt t. ex. dansk doktrin krävs i första hand vistelse i landet som dock inte behöver vara oavbruten. Vidare krävs avsikt att stanna där. Det torde i praktiken knappast fordras mer än att avsikten inte får vara att vistelsen skall vara tidsbegränsad.⁶

I främmande rätt gäller ofta, att gift kvinna ej anses kunna ha självständigt hemvist utan delar mannens. Hon har s. k. legalt hemvist. Särskilt strängt tillämpas detta i engelsk rätt, medan amerikansk rätt står friare och i allmänhet torde acceptera att gift kvinna som lever åtskild från sin man anses ha eget domicil. Enligt vissa rättssystem kan en gift kvinna ha särskilt hemvist endast om hon är hemskild eller i allt fall är berättigad till särlevnad. Mer eller mindre långtgående bestämmelser om legalt hemvist för gift kvinna finns i t. ex. fransk, italiensk och schweizisk rätt. I utländsk rätt finns också bestämmelser om legalt hemvist för underåriga barn. De anses regelmässigt ha sina föräldrars hemvist.

Första stycket

Någon definition av begreppet hemvist upptages ej i 1904 års lag. I 7 kap. 3 § föreskrivs, att om myndighets behörighet enligt lagen är beroende av att part äger hemvist inom den stat myndigheten tillhör, frågan om parten äger hemvist där skall prövas enligt lagen i samma stat. Hustru skall dock

ej i annat fall än som sägs i 7 kap. 2 § andra stycket (som rör svensk domstols behörighet i skillnadsmål när käranden är svensk medborgare) anses ha annat hemvist än mannen, om hustrun inte kan ha särskilt hemvist enligt lagen i den stat makarna tillhör. När det i 3 kap. 1 § i 1904 års lag talas om hemvist som förutsättning för att äktenskapsmål skall upptagas här i riket, fordras möjligen inte mer än mantalsskrivning i Sverige för att hemvist skall anses föreligga här.⁷

Inom vår internationellrättsliga processlagstiftning finns en bestämmelse som ansetts kunna ge viss ledning också i fråga om innebörden av det internationellprivaträttsliga hemvistbegreppet. I konventionen mellan Sverige och Schweiz om erkännande och verkställighet av domar och skiljedomar och den därpå grundade 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz upptages som förutsättning för erkännande av dom bl. a. att domstol i den stat där domen meddelats varit behörig. Behörighet skall anses ha förelegat bl. a. när svaranden vid tiden för målets anhängiggörande hade sitt »verkliga» hemvist i domstolslandet. Och med verkligt hemvist — till skillnad från legalt hemvist — förstås enligt en definition som intagits i konventionen och lagen (5 § punkt 1) »den ort där svaranden är boende med avsikt att stadigt kvarstanna».

Frågan vad som enligt nordiska äktenskapskonventionen bör förstås med hemvist får enligt uttalande i motiven besvaras av varje lands myndigheter enligt där rådande uppfattning. De svenska delegerade yttrade i samband därmed, att det uppenbarligen förutsattes en mera stadigvarande bosättning för att medborgare i en stat skulle kunna sägas ha hemvist i en annan. Vid prövning huruvida en vistelse hade denna karaktär måste avseende fästas vid dess varaktighet, men även andra omständigheter var av betydelse, särskilt vistelsens syfte. Om det upplystes att främlingen slagit sig

⁶ Jfr Borum-Philip s. 91 ff och Philip i TfR 1966 s. 474 ff.

⁷ Se Eek, Internationell privaträtt s. 147.

ned i landet för framtiden, kunde han anses ha tagit hemvist där, även om han ej vistats i det landet någon längre tid. Å andra sidan var ett längre uppehåll inte tillräckligt, om förhållandena tydde på avsikt att åter lämna landet. Särskild försiktighet borde iakttagas, om det kunde misstänkas att vistelsens egentliga syfte var att vistelselandets lag skulle bli tillämplig i stället för hemlandets eller m. a. o. att kringgå i hemlandet gällande regler. — Hade två år förflutit efter en bosättning som där-efter framstod som stadigvarande, borde det i bl. a. artikel 1 i konventionen upptagna villkoret om två års hemvist anses uppfyllt, även om tvivel från början kunde råda angående bosättningens karaktär.⁸

Belysande för det internationellprivaträttsliga hemvistbegreppet åtminstone i internordiska förhållanden är vidare två relativt nya rättsfall om tillämpning av 1935 års lag om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket, nämligen NJA 1962 s. 547 och 1964 s. 315. De gällde ett och samma dödsbo efter en finsk medborgare.⁹

Det synes önskvärt att försöka ge ledning för bedömning av frågan om hemvist föreligger. I första stycket av förevarande 2 § anges, att den som är bosatt i viss stat skall vid tillämpning av den föreslagna lagen anses ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande.¹⁰ Bestämningen torde överensstämma med den innebörd de svenska delegerade gav hemvistbegreppet under förarbetena till nordiska äktenskapskonventionen.

Alltför stränga krav kan ej ställas i fråga om vederbörandes avsikter för framtiden. Det behöver sålunda inte vara fråga om en bosättning för all framtid eller, när det gäller en utlänning, att han skall ha för avsikt att förvärva medborgarskap i vistelselandet. Ibland kan det tjäna till ledning vid bedömningen, om den som flyttat från ett land till ett annat har tagit med sig sin familj eller ej. Även om detta skett, torde

dock den som endast bedriver studier eller tagit anställning i utbildningssyfte i allmänhet ej kunna anses ha förvärvat hemvist i vistelselandet. Vidare kan nämnas, att den som är anställd i ett utländskt dotterbolag till ett företag i hemlandet eller ställts till förfogande för utvecklingshjälp i främmande land kan ha bevarat sitt hemvist i hemlandet även om vistelsen i det främmande landet blir relativt långvarig. Svensk medborgare, som efter att ha vistats utomlands bosätter sig här i riket, kan som regel prenumereras ha hemvist här.

I vissa fall uppställer förslaget krav på ett kvalificerat hemvist, nämligen ett hemvist som varat minst två år,¹¹ se 1 kap. 2 §, 3 kap. 1 § punkt 3 och 3 kap. 5 § första stycket. Genom att krav sålunda uppställs på viss tids hemvist underlättas prövningen huruvida hemvist överhuvud föreligger, eftersom den sker först när förhållandena stabiliserat sig. Har två år förflutit efter en bosättning som vid tiden för prövningen framstår som stadigvarande, bör tvåårskravet kunna anses uppfyllt, även om tvivel från början kunde råda om bosättningens karaktär.

⁸ NJA II 1932 s. 384 f och 391.

⁹ Se vidare om hemvistbegreppet Dänemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål, 1961 s. 72—84. Se även prop. 1964:168 s. 32, 35, 40.

¹⁰ Enligt 34 § folkbokföringsförordningen 9/6 1967 (nr 198) skall den som har för avsikt att bosätta sig stadigvarande i utlandet anmäla detta till pastorsämbetet i kyrkobokföringsorten. Och enligt 28 § första stycket skall från kyrkobokföringen avregistreras bl. a. den som vid prövning av anmälan enligt 34 § anses ha flyttat till utlandet. Vidare skall enligt 28 § andra st. som utflyttad avregistreras bl. a. svensk medborgare som enligt säkra upplysningar vid två mantalsskrivningar i följd är stadigvarande bosatt i utlandet. Den omständigheten att vederbörande enligt angivna bestämmelser avregistrerats från folkbokföringen bör i och för sig inte hindra, att han likväl anses ha hemvist i Sverige i internationellprivaträttslig mening.

¹¹ Enligt de av statsmakterna år 1968 antagna riktlinjerna för utlänningspolitiken bör bosättningsstillstånd i allmänhet kunna ges efter två års bosättning i Sverige, se prop. 1968: 142 s. 117 f, statsutskottets utlåtande 1968:196 s. 10, rskr 1968:405.

Andra stycket

Av första stycket följer, att de bestämmelser i förslaget som bygger på hemvist utgår från ett svenskt internationellt hemvistbegrepp. I vissa situationer bör även domicil som föreligger enligt engelsk eller annan främmande rätt kunna beaktas. Även om ett utländskt domicil inte överensstämmer med det svenska hemvistbegreppet — t. ex. därför att det inte motsvaras av faktisk bosättning i domicillandet — kan anknytningen vara stark.

När det gäller hemvist i Sverige t. ex. såsom förutsättning för svensk domstols behörighet att upptaga äktenskapsmål, har vi inte anledning att tillämpa annat än det svenska hemvistbegreppet. Gäller det att med hemvist som anknytningsfaktum välja viss lag såsom bestämmande för visst rättsförhållande — t. ex. makars egendomsordning — måste regelmässigt företräde ges åt hemvist enligt svensk uppfattning framför t. ex. ett engelskt domicil. I fråga om giltigheten och verkan av rättshandlingar bör däremot domicil i främmande mening kunna åberopas alternativt. Om makar som enligt engelsk rätt har domicil i England har med utgångspunkt därifrån upprättat äktenskapsförord enligt formföreskrifterna i engelsk lag, bör det kunna godtagas med avseende på formen. Och under samma förutsättning bör makarna också enligt 2 kap. 5 § i förslaget kunna förordna, att engelsk lag skall anses bestämmande för deras egendomsordning.

Det torde vara svårt att finna någon tillfredsställande översättning av ordet »domicile». Kommittén förordar, att man direkt upptager termen domicil för det engelska domicilbegreppet och liknande. Begreppet måste självfallet användas med den innebörd det har enligt åberopad främmande lag.

Kommittén föreslår i andra stycket av förevarande 2 §, att om någon enligt lagen i främmande stat hade domicil i den staten, det får åberopas, när giltighet eller verkan av rättshandling enligt kommitténs förslag är beroende av att vederbörande hade hem-

vist där. Bestämmelsen blir tillämplig beträffande 2 kap. 5 § och 7 § första och andra styckena.

Det är tänkbart, att ett utländskt domicilbegrepp kan vinna viss tillämpning utöver vad som nu föreslagits. Om en person enligt svensk uppfattning saknar hemvist men däremot har domicil enligt engelsk rätt, bör t. ex. detta domicil kunna godtagas som hemvist.¹² Kommittén har också under 3 kap. 7 § uttalat, att domicil kan vara sådan anknytning som bör föranleda att beslut från domicillandet godtages.¹³

3 §.

I fråga om tillämpningen av den internationella privaträttsens lagvalsregler kan man tänka sig, att de skall användas antingen *ex officio* av vederbörande myndighet eller också endast efter *yrkande av part*. Hos oss anses i doktrinen,¹ att lagvalsreglerna skall beaktas *ex officio*, om inte annat är föreskrivet eller måste antagas gälla. Kan parterna disponera över tvisteföremålet och önskar båda att viss lag tillämpas, är det en öppen fråga, om inte domstolen bör vara skyldig att lägga den lagen till grund för sitt avgörande, t. ex. i underhållsfrågor.²

Utomlands finns exempel både på att främmande lag i princip tillämpas *ex officio* och på att sådan tillämpning förutsätter *yrkande av part*. I ett danskt höjesteretsavgörande från år 1918 på arvsrättsens område anfördes, att det inte kom i fråga att i målet tillämpa främmande lag redan därför att ingen av parterna yrkat sådan tillämpning.³ Avgörandet har kritiserats men enligt lämnade upplysningar påverkat dansk rättspraxis. Det är möjligt, att motsättningarna inte är så stora. I allt fall torde numera anses, att rätten är skyldig att i saker varöver parterna inte råder

¹² Jfr Eek, Internationell privaträtt s. 149.

¹³ Se s. 178.

¹ Jfr Kallenberg, Svensk civilprocessrätt II, 1927 s. 93 f., Eek, Internationell privaträtt s. 110 ff., Karlgren s. 79.

² Jfr Karlgren s. 79 not 2.

³ UFR 1918 s. 212.

använda främmande lag ex officio efter att ha inhämtat parternas synpunkter på frågan.⁴ I Finland synes främmande lag tillämpas ex officio,⁵ och detsamma torde gälla i Norge.⁶ I Förbundsrepubliken Tyskland tillämpas främmande rätt i princip ex officio.⁷ Enligt uppfattningen i engelsk common law utgör däremot främmande lag ett faktum som skall åberopas och styrkas för att kunna vinna tillämpning.⁸ Fransk rätt intager en mellanställning. Principen synes närmast vara, att fransk domstol inte är skyldig att tillämpa främmande lag ex officio men att domstolen har möjlighet att tillämpa främmande lag utan yrkande av part, om den känner dess innehåll, eller att ogilla yrkande grundat på fransk lag med motive-ring att främmande lag är tillämplig. Så har skett för att hindra makar tillhörande stat, vars lag notoriskt förbjuder äktenskapsskillnad, att vinna skillnad enligt fransk rätt.⁹

Kommitténs förslag innehåller inte någon generell regel som anger huruvida främmande lag skall tillämpas ex officio eller ej. I viss utsträckning framgår det emellertid av lagvalsreglerna i förslaget. Det får sålunda till en början anses klart, att myndigheterna bör i fråga om utländsk medborgares rätt att ingå äktenskap tillämpa hans nationella lag ex officio enligt 1 kap. 1 §, om ej annat yrkas. Detta kan sägas följa motsättningsvis av 1 kap. 2 § andra stycket. Beträffande härefter mål vid domstol framgår av 3 kap. 4 och 5 §§ i förslaget, att i fråga om återgång av äktenskap resp. äktenskapsskillnad främmande lag skall beaktas endast om den åberopas av part.

Enligt kommitténs mening bör domstol i princip tillämpa främmande lag ex officio i mål om äktenskaps ingående eller upplösning, när lagtexten inte förutsätter yrkande av part. Detta gäller t. ex. i fråga om äktenskaps giltighet i formellt hänseende enligt 1 kap. 7 §.

När makars egendomsordning enligt 2 kap. i förslaget skall anses bestämd av främmande lag, utgår kommittén från att makarna är oförhindrade att t. ex. vid bo-

delning sig emellan tillämpa svensk lag, när de är ense därom. I överensstämmelse härmed torde det inte komma i fråga, att domstol i tvist om bodelning tillämpar främmande lag utan att parternas uppmärksamhet fästs vid frågan och vardera parten fått tillfälle att ange sin ståndpunkt. En annan sak är, att tredje man kan tänkas angripa bodelningen, om den är till förfång för honom därför att på grund av makarnas enighet rätt lag inte tillämpats.

När det gäller bestämmelserna i 2 kap. 7 § om behörighet att upprätta äktenskapsförord och formen därför, måste parterna i tvist om giltigheten av upprättat förord ange vilka omständigheter som de åberopar till stöd för påstående att förordet är giltigt resp. ogiltigt. De torde därvid som regel ange den eller de lagar som de lägger till grund för sin talan. Skulle så inte ske, får rätten även i sådant mål genom frågor utröna parternas uppfattning om tillämplig lag. Det kan dock inte åligga rätten att självmant undersöka alla de möjligheter som 2 kap. 7 § erbjuder, utan den bör pröva saken inom den ram som parterna har dragit upp.

I detta sammanhang kan nämnas, att frågor om tillämplig lag rörande makars egendomsförhållanden kan komma upp i samband med arvsbeskattningen efter endera makens död. Det är enligt kommitténs mening önskvärt, att beskattningsmyndigheten inte skall behöva ex officio undersöka om utländsk lag kan vara bestämmande för makarnas egendomsordning eller rätten till arv och i förekommande fall tillämpa sådan lag oavsett parternas ståndpunkt. Liksom man när bodelning eller

⁴ Jfr Borum-Philip s. 66 och s. 72 f, Ufr 1949 s. 1049, Philip i UFR 1960 s. B 149 ff, Lando i Juristen 1967 s. 1 ff.

⁵ Jfr Palmgren i Tidskrift, utgiven av Juridiska föreningen i Finland, 1937 s. 43 f.

⁶ Gaarder s. 70 f. Förbehåll görs för rättsförhållanden varöver parterna disponerar.

⁷ Raape s. 122, Riezler, Internationales Zivilprozessrecht, 1949 s. 492.

⁸ Cheshire s. 115 ff, Dicey and Morris s. 1110 ff.

⁹ Batiffol s. 381 f, Clunet 1967 s. 637 ff och 1968 s. 353 ff.

arvskifte inte åberopas gör s. k. schematisk bodelning eller arvskifte med bortseende från att delägarna kan komma att bestämma lotterna på annat sätt, bör man kunna tillämpa svensk lag vid beräkningen av lotterna, om inte annat yrkas. För svenska staten betyder det föga, om ett dödsbo oriktigt beskattas som om svensk lag var tillämplig. Och för beskattningsmyndigheten kan det vara förenat med svårigheter att ex officio fastställa vilken lag som är tillämplig. Att svensk lag tillämpas som huvudregel synes ligga i linje med det önskemål om mera schablonmässiga beskattningsregler som uttrycks i direktiven för kapitalskatteberedningen.¹⁰

Vad angår den närmare utformningen kunde man tänka sig att alltid tillämpa svensk lag vid schematisk bodelning och arvskifte och låta tillämpning av utländsk lag bli beroende av att den lagts till grund för bodelning eller arvskifte, som får åberopas i skatteärendet, se 15 och 16 §§ i arvsskatteförordningen. Bättre synes dock vara, att utländsk lag tillämpas om skattskyldig yrkar det och visar att den lagen var bestämmande för egendomsordning eller arvsrätt. Det synes också rimligt, att bodelning som skett enligt svensk lag får läggas till grund för beskattningen utan att beskattningsmyndigheten ex officio undersöker, om främmande lag ev. var bestämmande för makarnas egendomsordning. Bestämmelser i ämnet kan införas i 11 § 1 mom. och 15 § 1 mom. arvsskatteförordningen. Eftersom arvsbeskattningen är föremål för översyn av kapitalskatteberedningen synes det emellertid inte ändamålsenligt, att kommittén framlägger något förslag till lagtext.

Frågan om tillämpning av främmande lag är inte besvarad enbart genom att det konstateras, huruvida lagvalsfrågan i ett mål av viss beskaffenhet bör upptagas ex officio eller endast efter yrkande av part. Av praktisk vikt är även, *hur innehållet i den främmande lagen skall bli känt* för myndigheten och hur den skall handla om det inte föreligger tillförlitlig upplysning

om innehållet i den främmande lagen.

Hur myndigheterna skall få kännedom om innehållet i främmande lag som är tillämplig på trolovads rätt att ingå äktenskap, bör regleras i administrativa föreskrifter som kan utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av 1 kap. 9 § i förslaget. För närvarande¹¹ gäller, att trolovad — som inte åberopar äktenskaps-certifikat e.l. — skall förebringa intyg av behörig myndighet i hemlandet eller av utrikesdepartementets rättsavdelning om vilka hinder mot äktenskap som stadgas i hemlandets lag.

Domstol har otvivelaktigt både rätt och plikt att söka utreda innehållet i utländsk rätt, om sådan skall tillämpas i ett mål.¹² Den kan emellertid förelägga part att förebringa utredning om innehållet i främmande lag. Huvudstadgandet finns i 35 kap. 2 § andra stycket RB. Där sägs, att bevis inte erfordras om vad lag stadgar men att, om främmande lag skall lända till efterrättelse och dess innehåll inte är känt för rätten, denna äger anmana part att förebringa bevisning därom. Liknande bestämmelser finns i 3 § första stycket i 1912 års lag och 3 kap. 2 § första stycket i 1937 års lag samt i växel- och checklagarna och 1929 års lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar.

Enligt art. 6 i nordiska arvskonventionen skall den som enligt art. 1, 2 eller 3 i konventionen påkallar tillämpning av hemlan-

¹⁰ Riksdagsberättelsen 1968 s. 220.

¹¹ Förordning 3/12 1915 (nr 484), huru utländsk undersåte, som vill träda i äktenskap inför svensk myndighet, må styrka, att hinder mot äktenskapets avslutande ej är för handen. Jfr SOU 1964:34 s. 95 f, 1964:35 s. 529 f och ovan s. 83.

¹² Se härom Eek, Internationell privaträtt s. 197 ff. Enligt 7 kap. 4 § andra stycket i 1904 års lag, 3 § andra stycket i 1912 års lag och 3 kap. 2 § andra stycket i 1937 års lag är rätten, om Kungl. Maj:t förordnat hur underrättelse om innehållet av främmande lag må sökas av rätten, skyldig att söka underrättelse därom i sådan ordning, om ej lagens innehåll förut är känt för rätten. Sådant förordnande har dock inte meddelats av Kungl. Maj:t.

Här erinras om den europeiska konventionen angående upplysningar om innehållet i utländsk rätt, se prop. 1969:27 s. 14. Sverige har numera ratificerat konventionen.

dets lag vid behov visa, att förutsättningarna för sådan tillämpning är för handen, och styrka innehållet av nämnda lag. Enligt slutprotokoll till konventionen bör framställning om upplysning angående innehållet av den i någon av staterna gällande lagen ställas till vederbörande justitiedepartement eller i Sverige utrikesdepartementets rättsavdelning. Sådan upplysning skall alltid ges i den mån uttrycklig bestämmelse föreligger och i övrigt meddelas i den utsträckning omständigheterna medger.

I *dansk* doktrin anses, att domstol kan uppmana parterna att skaffa erforderliga upplysningar om innehållet av främmande rätt men att ansvaret för att utredningen blir tillfredsställande ytterst åvilar domstolen.¹³ I *finsk* rätt föreskrivs i 17 kap. 3 § i rättegångsbalken, att om främmande lag skall tillämpas och dess innehåll ej är känt för rätten, skall rätten anmoda part att förebringa bevisning därom. Enligt 1929 års lag angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur äger rätten, om främmande lag skall tillämpas och lagens innehåll inte är bekant för rätten eller styrks av part, söka upplysning därom (56 §).¹⁴ Enligt den *norska* tvistemålsloven (§ 191) kräver rättssatser inte bevis. Rätten skall självmant undersöka och tillämpa dem men kan tillåta bevisning därom. När det gäller lokal sedvanerätt eller främmande rätt, kan domstolen kräva, att parterna skaffar närmare upplysning. I Förbundsrepubliken Tyskland (Zivilprozessordnung § 293) fordras bevis om innehållet i främmande lag endast såvitt det är obekant för domaren. När domstolen fastställer den främmande lagens innehåll, behöver den inte bygga enbart på parternas upplysningar utan kan utnyttja också andra kunskapskällor och vidtaga åtgärder därför. Det anses också enligt tysk doktrin, att domstolen är skyldig att skaffa sig kunskap om innehållet i främmande rätt, om det inte är förenat med utomordentliga svårigheter och avsevärd tidsutdräkt.¹⁵

Nu förevarande 3 § i kommitténs förslag upptager vissa bestämmelser i ämnet

som utgår från att part vid domstol har yrkat att främmande lag skall tillämpas. Enligt *första stycket* i paragrafen äger rätten då anmana parten att förebringa utredning om innehållet i den främmande lagen, när det finnes påkallat. Det kan emellertid, om det är svaranden som åberopat främmande lag, vara obilligt att rikta anmaningen till honom. Anmaning kan därför enligt förslaget också riktas till den som väckt talan, även om han för sin del ej åberopat främmande lag. I sak avviker bestämmelserna i nämnda stycke inte mycket från bestämmelsen i 35 kap. 2 § RB. De har sin egentliga betydelse i förening med vad som föreslås i andra stycket.

Anmaning bör inte användas, om domstolen har lättare än part att skaffa utredning om den främmande lagens innehåll. Ofta kan upplysningar inhämtas från utrikesdepartementets rättsavdelning eller genom dess förmedling. Huruvida i första hand domstolen eller part bör vända sig till rättsavdelningen, är en lämplighetsfråga. Eftersom intyg som utfärdas av departementet i princip är avgiftsbelagda enligt expeditiönskungörelsen men avgift däremot inte uttages när domstol begärt intyget, kan det i enkla fall redan av den anledningen vara rimligt att part själv får vända sig till departementet.¹⁶ Om domstolen själv söker utreda innehållet i främmande lag, bör parterna givetvis få tillfälle att yttra sig över utredningen.

Man får inte ställa alltför stora krav på utredningen om innehållet i främmande lag. Utredningar om innehållet av utländsk rätt kvarlämnar ofta tvekan, om de verkligen är alldeles korrekta eller fullständiga. Till en viss grad måste man bortse därifrån.¹⁷

¹³ Borum-Philip s. 68 f, jfr Philip i UfR 1960 s. B 163.

¹⁴ Jfr Palmgren a.a. s. 51 ff.

¹⁵ Riezler a.a. s. 493 ff. Ang. förfarandet i Tyskland och vissa andra länder vid utredning om innehållet i främmande lag, se Hellners i TSA 1964 s. 110 ff.

¹⁶ Om utrikesdepartementets medverkan vid utredning ang. utländsk rätt, se Hellners i TSA 1964 s. 101 ff.

¹⁷ Jfr Lando i Juristen 1967 s. 7 f.

F.ö. kan meningarna vara delade i den främmande staten om vad som gäller där.

Det är sålunda inte sagt, att innehållet i främmande lag låter sig fastställa så säkert. Man frågar sig, *hur domstolen skall förfara när godtagbar utredning ej föreligger*. Flera möjligheter kan tänkas. Domstolen kan 1) avvisa kändens (sökandens) talan, 2) ogilla den, 3) tillämpa lex fori eller 4) pröva saken enligt vad domstolen finner sannolikt motsvara innehållet i tillämplig främmande lag.¹⁸ Motsvarande gäller, om svarenden till stöd för invändning åberopat främmande lag.

I 7 kap. 4 § första stycket i 1904 års lag finns en bestämmelse i ämnet som gäller vissa mål. Där sägs sålunda, att om den som väckt talan om återgång av äktenskap, äktenskapsskillnad eller hemskillnad inte gitter styrka innehållet av tillämplig främmande lag, får hans talan inte bifallas, om inte lagens innehåll ändå är känt för rätten. I övrigt finns ej någon uttrycklig bestämmelse i ämnet. Bland dem som i svensk doktrin uttalat sig i frågan anser Kallenberg, att när den anförda bestämmelsen inte är direkt eller analogiskt tillämplig, svensk lag bör användas, om innehållet i tillämplig främmande lag inte är känt.¹⁹ Eek finner det däremot naturligtast, att domstolen visar målet från sig och det sålunda lämnas part öppet att återkomma, om tillfredsställande utredning angående den främmande rättens innehåll kan vinnas senare. Han gör dock undantag, om särskilda rättsskyddshänsyn påkallar prövning av själva saken. I sådant fall bör domstolen enligt Eek avgöra saken med tillämpning av saknormerna i lex fori.²⁰

I svensk rättspraxis har frågan behandlats i ett hovrättsfall från år 1950²¹ som gällde återkallelse av testamente. Testator var vid tiden för testamentets återkallande amerikansk medborgare. Hovrätten konstaterade, att frågan om återkallelsens giltighet skulle bedömas enligt tillämplig lag i USA. Tillfyllestgörande utredning rörande innehållet i denna lag hade inte förebragts men av vad som förekom i målet fann hov-

rätten inte framgå, att den i förevarande hänseende skulle vara väsentligen olik svensk lag. Hovrätten fann därför, att svensk lag borde tillämpas.

Dansk rättspraxis uppvisar differentierade lösningar. Borum förordar att saken avvisas, men även tillämpning av lex fori eller avgörande efter billighet föreslås i doktrinen.²² Finsk rätt innehåller i 24 kap. 3 § rättegångsbalken och 56 § FIÄL bestämmelser att finsk lag skall tillämpas, om utredning ej kan erhållas om innehållet i tillämplig främmande lag. Tillämpning av lex fori synes ha viss anslutning även i norsk rätt, men andra lösningar förekommer.²³ Meningarna i tysk rätt är delade.²⁴ Enligt engelsk rätt tillämpas engelsk lag, om inte innehållet i tillämplig främmande lag blir styrkt.²⁵

Kommittén har ansett, att i förslaget bör upptagas en bestämmelse till ledning i ämnet. Den har upptagits som *andra stycke* i förevarande paragraf. Där sägs, att om part som anmanats att förebringa utredning om innehållet i främmande lag underlåter det och innehållet av den främmande lagen ej blivit känt på annat sätt, när den skall tillämpas i stället för svensk lag, får den väckta talan ej bifallas, om den inte med hänsyn till omständigheterna finnes skäligen böra prövas enligt svensk lag.

Huvudregeln är sålunda enligt förslaget, att den väckta talan inte får bifallas, om tillfredsställande utredning saknas angående innehållet i tillämplig främmande lag.

¹⁸ Jfr Eek, Internationell privaträtt s. 204.

¹⁹ Kallenberg a.a. s. 99 f, jfr Hult, Föräldrar och barn enligt svensk internationell privaträtt, 1943 s. 47.

²⁰ Eek i TfR 1955 s. 132 ff, Internationell privaträtt s. 201 ff, jfr Karlgren s. 80.

²¹ SvJT 1950 s. 958 f.

²² Se Borum-Philip s. 73, Philip i UfR 1960 s. B 163 ff, Lando i Juristen 1967 s. 9 ff.

²³ Se Lando i Juristen 1967 s. 9, Gaarder s. 72. Gjelsvik anser att saken bör avvisas. Lærebok i millomfolkeleg privatrett I, 2 uppl. 1936 s. 70 f.

²⁴ Jfr t. ex. Riezler a.a. s. 497 f (lex fori som nödfallslösning), Raape s. 122 f (den »san-nolika» rätten och som sista nödfallsutväg lex fori).

²⁵ Dicey and Morris s. 1118 f.

Uttryckssättet att talan ej får bifallas är hämtat från 7 kap. 4 § i 1904 års lag. Kommittén har avsett, att domstolen skall kunna efter omständigheterna antingen slutligt eller också med mera begränsad verkan (»för närvarande») ogilla den väckta talan. Att avvisa talan, om innehållet av tillämplig främmande lag är okänt, kan lätt medföra praktiska olägenheter för parterna, eftersom tvisten på det sättet förblir oavgjord. Enligt förslaget kan därför talan rättskraftigt ogillas, när den främmande lagens innehåll inte är utrett. Ibland kan det emellertid vara välmotiverat att lämna part viss möjlighet att återkomma, m. a. o. begränsa domens rättskraft. En sådan utväg begagnas även på andra områden.

Som nämnts ger förslaget emellertid även möjlighet att tillämpa svensk lag, om innehållet i främmande lag inte blivit känt för rätten. Denna möjlighet bör användas, när det är alltför otillfredsställande att ogilla talan i brist på utredning om främmande lag. Svensk lag bör t. ex., om tillbörlig försiktighet iakttages, kunna användas i statusfrågor, som ju måste lösas på något sätt. Om svaranden i mål om äktenskapskillnad åberopar att grund till skillnaden saknas enligt hans nationella lag (se 3 kap. 5 §) och innehållet i den lagen inte blir utrett, bör man enligt den nu föreslagna bestämmelsen kunna bortse från den främmande lagen och pröva talan enbart enligt svensk lag (jfr huvudregeln i 3 kap. 3 §). I fråga om egendomsordningen kan det också ibland vara förenat med sådana svårigheter att utreda tillämplig främmande lag att svensk lag bör få tillämpas, om det är angeläget att slita tvisten och det skulle vara obilligt att ogilla parts talan enligt huvudregeln.

Av det sagda framgår, att frågan kan uppkomma även när det är svaranden som åberopar främmande lag beträffande den talan som käranden väckt. Om en svarande åberopar visst faktum, är det inte därmed sagt att bevisbördan åvilar honom. På samma sätt kan en svarande åberopa främmande lag utan att bevisbördan bör anses åvila honom beträffande den främmande lagens

innehåll, såsom om käranden yrkar giftorättsdelning och svaranden invänder att det enligt den främmande egendomsordning som är tillämplig för makarna endast finns enskild egendom. I dylika fall bör som regel kärandens talan ej vinna bifall, om innehållet i den främmande lagen inte kan styrkas. Man måste dock ta hänsyn till behovet att få saken prövad och som en nödfallsutväg tillämpa svensk lag, om det ej är stötande.

Svaranden kan också tänkas göra invändning som skall prövas enligt annan lag än kärandens talan. Han gör t. ex. gällande, att det föreligger äktenskapsförord som med avseende på formen skall bedömas enligt viss lag. Den föreslagna bestämmelsen bör då kunna tillämpas analogiskt på svarandens invändning. Det innebär, att svarandens invändning kan ogillas om utredning ej kan förebringas om den åberopade lagens innehåll och att till följd därav kärandens talan kan bifallas. Om det med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt, kan emellertid en invändning enligt förslaget i stället undantagsvis prövas enligt svensk lag.

Det bör anmärkas, att om överrätt finner, att utländsk lag är tillämplig i saken men dess innehåll inte blivit utrett, skall den föreslagna regleringen tillämpas beträffande den talan som väckts vid underrätten. Om t. ex. underrätten ansett svensk lag i och för sig tillämplig och med stöd av den lagen bifallit käromålet men svaranden fullföljer och åberopar främmande lag, bör som regel överrätten slutligt eller med begränsad rättskraftsverkan ogilla den i underrätten väckta talan, om den främmande lagen finnes tillämplig men dess innehåll inte kan styrkas.

Kommitténs förslag upptager inte någon bestämmelse, hur domstolen bör förfara, om den ej anmanat part att inkomma med utredning om innehållet i främmande lag. När part med fog yrkat att viss främmande lag skall tillämpas och anmaning ändå ej skett, måste förutsättas, att domstolen anser sig känna innehållet i den främmande lagen genom de upplysningar som —

eventuellt efter hörande av utrikesdepartementets rättsavdelning — står till buds. Om åter part ej yrkat att viss främmande lag skall tillämpas men domstolen med hänsyn till målets beskaffenhet i princip bör ex officio tillämpa den lagen, bör domstolen försöka att själv skaffa sig kännedom om lagens innehåll. Man kan emellertid inte begära, att domstolen nedlägger ett alltför stort arbete på den uppgiften. Om utrikesdepartementets rättsavdelning inte kan på brukligt sätt lämna önskade upplysningar, bör domstolen kunna låta bero därvid, såvida ej part efter att ha fått meddelande om det negativa resultatet tror sig om att kunna skaffa önskad utredning. När domstolen gjort vad som är rimligt men tillförlitlig utredning inte föreligger, bör den analogivis kunna tillämpa regeln i andra stycket av förevarande paragraf, oaktat någon anmaning ej getts part att inkomma med utredning. Det bör m. a. o. vara tillfyllest, att part enligt vad som nyss nämnts fått tillfälle att inkomma med utredning när domstolen ej lyckats därmed.

I detta sammanhang vill kommittén erinra om bestämmelsen i 2 kap. 12 § i förslaget. Enligt denna skall *bodelning* för rätts enligt svensk lag, även om makarnas egendomsordning skall anses bestämd enligt främmande lag. Därvid tillämpas vad som enligt egendomsordningen och föregående bestämmelser i 2 kap. gällt om makarnas egendom och ansvar för skulder. I övrigt skall bestämmelserna i 13 kap. GB ha motsvarande tillämpning. Att i alla detaljer utreda främmande lags regler är ofta förenat med svårigheter. De grundläggande bestämmelserna om makarnas egendom och gäldsansvaret torde däremot som regel kunna fastställas. Genom att man sedan i fråga om modaliteterna får tillämpa svensk lag minskar riskerna för att talan rörande bodelning skall behöva ogillas, när utredning om innehållet i tillämplig lag inte har kunnat vinnas i alla avseenden.

Även i andra fall kan det tänkas bli nödvändigt att kombinera tillämpningen av det främmande rättsinstitut som part åberopat — så långt det är känt — med användning

av svensk lag.

De principer som anges i första och andra styckena av paragrafen bör tillämpas också av skiftesman vid bodelning. Klandras bodelningen, bör skiftesmannens avgörande i rättegången behandlas som ett avgörande i första instans i de hänseenden varom nu är fråga. Om främmande lag finnes vara tillämplig men dess innehåll inte kan utredas, bör därför bodelningen kunna undanröjas. Det kan dock föreligga så starkt behov av en slutlig uppgörelse mellan makarna, att saken i stället bör prövas enligt svensk lag, om det ej är stötande.

4 §.

De internationellprivaträttsliga reglerna brukar i alla länder få vidkännas undantag med hänsyn till s. k. ordre public (eng. public policy). Innebörden härav är, att de internationellrättsliga reglerna kan skjutas åt sidan, om tillämpning av främmande lag eller av utländskt beslut leder till stötande resultat. Den praktiska tillämpningen av skyddsregeln växlar från land till land. Bl. a. i Frankrike ger domstolarna vidsträckt verkan åt regeln, medan man är försiktigare i de nordiska länderna och England. I Sverige åberopas ordre public sällan av domstolarna.¹ Svenska domstolar har dock visat benägenhet att tillämpa svensk lag i mål som rör barn, och det kan måhända ha skett av ordre public-liknande hänsyn.²

Vår internationellrättsliga lagstiftning har på sina håll uttryckliga ordre public-regler. Som exempel kan anföras 1937 års lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo. Där föreskrivs i 1 kap. 12 §, att bestämmelse i utländsk lag som är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket inte får vinna tillämpning här, och i 2 kap. 12 §, att vissa utländska avgöranden skall gälla här, när avgörandet inte är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket. Däremot upptager inte 1904 års lag någon motsvarande regel. Denna lag byggde vid sin till-

¹ Eek, Internationell privaträtt s. 212 f.

² Jfr Beckman s. 42. Se dock även Eek a. st.

komst på konventionsreglering. Huruvida ordre public kan åberopas mot en tillämpning som bygger på konvention utan att konventionen uttryckligen medger det, torde bero av en tolkning av konventionen.³ I fråga om t. ex. 1902 års äktenskapskonvention har ansetts, att svensk myndighet — så länge Sverige var anslutet till konventionen — inte ägde att under åberopande av ordre public tillämpa andra äktenskaps hinder än konventionen medgav och troligen inte heller kunde utan stöd i konventionen bortse från äktenskaps hinder enligt tillämplig nationell lag.⁴

Kommittén har ansett, att en regel om ordre public inte bör saknas i en lag av den art som nu föreslås. Förevarande 4 § i förslaget innehåller därför, att bestämmelse i främmande lag eller beslut som meddelats av myndighet i främmande stat ej får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket.

Den föreslagna lydelsen anger, att det är *tillämpningen* av en bestämmelse i främmande lag eller av ett utländskt beslut som förutsätts vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen. Regelen gäller sålunda tillämpningen i det enskilda fallet. Härav följer bl. a. att tillämpningen av främmande lag kan lättare accepteras, om det enskilda fallet har stark anknytning till den främmande staten. Detta torde stå i överensstämmelse med uppfattningen i doktrinen om innebörden av gällande rätt. Det bör också observeras, att en bestämmelse vars direkta tillämpning är oförenligt med svensk rättsuppfattning kan få läggas till grund för bedömningen av en prejudiciell fråga. I mål om arv efter en muhammedansk man som levde i månggifte kan man inte bortse från att han enligt sitt hemlands lag hade flera hustrur, trots att han inte skulle ha tillåtits att ingå nytt äktenskap i Sverige så länge de tidigare äktenskapen bestod.⁵

Om tillämpningen av en utländsk lagbestämmelse finnes oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen, tillämpas som regel i stället svensk lag. Man kan

även tänka sig att ogilla väckt talan eller framställd invändning utan att åberopa svensk lag. Huruvida man i vissa fall bör i stället tillämpa en annan regel i samma främmande lag, är omtvistat.⁶ Den av kommittén föreslagna regeln tar inte ställning till dessa frågor, som alltså lämnas åt rätts-tillämpningen.

5 §.

I 7 kap. 5 § i 1904 års lag upptages bl. a. bestämmelser om rätt för Kungl. Maj:t att efter avtal med främmande stat föreskriva avvikelser från regler i lagen. Enligt första stycket äger Kungl. Maj:t, efter avtal med Danmark, Finland, Island och Norge eller med en eller flera av dessa stater, med avseende på medborgare i fördragslutande stat¹ föreskriva avvikelser från de i 1904 års lag givna bestämmelserna om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps ingående, återgång av äktenskap, äktenskapskillnad, hemskillnad, förmynderskap för underåriga och omyndigförklarade samt i övrigt meddela föreskrifter i dessa hänseenden och beträffande internationella rättsförhållanden rörande adoption. Enligt andra stycket äger Kungl. Maj:t, efter avtal med annan stat än de nämnda, med avseende på medborgare i fördragslutande stat föreskriva avvikelser från bestämmelserna i 4 och 5 kap. (om förmynderskap för underåriga och omyndigförklarade). Enligt lagen den 29 maj 1931 (nr 155) angående rätt för Konungen att meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar äger Kungl. Maj:t också, efter avtal med Danmark, Finland, Island och Norge eller med en eller flera av dessa stater, meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande rättsverkningar av äk-

³ Jfr dock Eek i SvJT 1959 s. 572.

⁴ Karlgren s. 49 f.

⁵ Jfr Karlgren s. 47 f, Eek, Internationell privaträtt s. 210 ff.

⁶ Eek, Internationell privaträtt s. 214.

¹ Denna inskränkning föreslås utgå i samband med ändring i nordiska familjerättskonventionen, se ovan s. 58 f.

tenskap mellan medborgare i fördragsslutande stat.

Den internordiska familjerättsliga reglering som skett genom 1931 års konvention och senare ändringar däri skall bestå vid sidan av den nu föreslagna lagen. Lagens tillämpningsområde blir sålunda redan från början begränsat till följd av konventionsreglering. Som förut omtalats föreligger vidare nya konventioner som är aktuella för Sveriges vidkommande beträffande ett ämne som behandlas i den nu föreslagna lagen, nämligen i fråga om erkännande av utländska beslut i äktenskapsmål.

Avtal med främmande makt i frågor som behandlas i den föreslagna lagen måste enligt 12 § i regeringsformen godkännas av riksdagen. När detta skett, synes det vara av mindre intresse, vilken statsrättslig form (lag eller kungörelse) som väljs när bestämmelserna i det av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna avtalet skall göras tillämpliga för svenska myndigheter. Föreskrifter som gäller tillämpningen av en multilateral konvention i förhållande till olika stater torde i allt fall böra meddelas av Kungl. Maj:t, eftersom man inte gärna kan förutsätta riksdagens medverkan varje gång det sker en ändring i fråga om anslutningen till konventionen. Det kan i vissa fall vara praktiskt att upptaga både konventionsbestämmelserna och föreskrifter om deras tillämpningsområde i en och samma författning. Om man väljer en författningsform av lägre statsrättslig dignitet än lag, framgår det också klarare, att den generella lagstiftningen är subsidiärt tillämplig beträffande frågor som inte täcks av konventionsregleringen.²

Familjerättskommittén anser därför, att bestämmelser om tillämpning av konventioner på förevarande område bör liksom enligt 1904 års lag få meddelas av Kungl. Maj:t. I lagen bör alltså åt Kungl. Maj:t ges fullmakt att efter avtal med främmande stat föreskriva avvikelser från de bestämmelser som meddelas i lagen.

Enligt vissa gällande bestämmelser får Kungl. Maj:t föreskriva avvikelser endast i fråga om medborgare i fördragsslutande

stat. Denna begränsning utgår från nationalitetsprincipen. Den kan ej upprätthållas i fråga om konventioner som bygger på kompromisser mellan nationalitets- och domicilprinciperna. Sådana kompromisser hör nu till ordningen för dagen. I övrigt synes det inte möjligt att ställa upp några begränsningar i fråga om Kungl. Maj:ts rätt att föreskriva avvikelser från lagens bestämmelser. Självklart är, att det endast får vara fråga om sådana avvikelser som följer av det av riksdagen godkända avtalet.

Övergångsbestämmelser

Punkt 1

Den nya lagen avses skola ersätta 1, 2 och 3 kap. i 1904 års lag samt 1912, 1915 och 1964 års lagar. Dessa bör därför upphävas, om förslaget genomförs.

I 7 kap. i 1904 års lag hänför sig 2 §, 4 § första stycket och 4 a § enbart till internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap och bör därför upphävas. Enligt 3 § skall, när myndighets behörighet är beroende av att part har hemvist inom den stat myndigheten tillhör, frågan om parten äger hemvist där prövas enligt den statens lag med visst förbehåll. Denna föreskrift har främst betydelse i fråga om talan i äktenskapsmål och erkännande av utländska skillnadsbeslut och torde utan betänkligheter kunna upphävas även om den undantagsvis skulle kunna tillämpas också i fråga om förmynderskap. Bestämmelsen i 4 § andra stycket om skyldighet att söka underrättelse om innehållet i främmande lag, när Kungl. Maj:t förordnat hur sådan underrättelse må sökas av rätten, kan likaledes upphävas. Något förordnande enligt bestämmelsen är inte meddelat.

5 kap. 5 § i nya lagen har delvis motsvarighet i 7 kap. 5 § första stycket i 1904 års lag. I den del lagrummet rör äktenskaps ingående och upplösning torde det

² Jfr om hithörande frågor tilläggsdirektiv för utredningen om författningspublicering, se Från departement och nämnder 1969:7 s. 142 ff.

inte behöva särskilt upphävas utan förlorar utan vidare sin verkan för framtiden genom den nya lagens ikraftträdande. 5 kap. 5 § i nya lagen skall också ersätta lagen den 29 maj 1931 (nr 155) angående rätt för Konungen att meddela bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar. Sistnämnda lag kan därför upphävas, om förslaget genomförs.

De bestämmelser som med stöd av 2 kap. 1 § i 1904 års lag meddelats angående vissa främmande lagars tillämpning i fråga om återgång av äktenskap kan upphävas, om nya lagen antages. Detsamma gäller de kungörelser som utfärdats om tillämpning av bestämmelserna i 1912 års lag.

Regleringen av frågor om äktenskaps ingående och upplösning samt rättsverkningar i den på den nordiska familjerättskonventionen grundade förordningen den 31 december 1931 (nr 429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap skall bestå. Eftersom de fullmaktsstadganden som ligger till grund för den nordiska regleringen i dessa delar ersätts av en bestämmelse i den föreslagna lagen kan tvekan möjligen uppkomma om den nordiska regleringens fortsatta giltighet. Kommittén föreslår därför en bestämmelse, att nya lagen inte skall inverka på giltigheten av andra bestämmelser som Kungl. Maj:t utfärdat med stöd av äldre lag än de som särskilt anges i övergångsbestämmelserna.

Sådant tillstånd eller uppdrag att förrätta vigsel som nu kan meddelas med stöd av 1904 eller 1915 års lag skall kunna meddelas med stöd av 1 kap. 5 och 6 §§ i nya lagen. Dennas ikraftträdande bör inte inverka på giltigheten av de tillstånd och förordnanden som Kungl. Maj:t meddelat enligt äldre lag. Uttrycklig bestämmelse där- om upptages i förslaget.

Kommittén erinrar om att kommittén inte funnit skäl att nu upprätta nya förslag till bestämmelser om äktenskapscertifikat eller om prövning av rätt att ingå äktenskap enligt utländsk lag.¹

Punkt 2

Enligt punkt 1 skall 1912 års lag upphävas i och med att den nya lagen träder i kraft. Av olika skäl är det tveksamt, i vilken omfattning 1912 års lag bör tillämpas på äldre förhållanden sedan den blivit upphävd. Att den nya lagen inte kan utan vidare göras tillämplig på äldre förhållanden är emellertid klart.

Kommittén utgår från att nya lagen inte kan anses bestämmande beträffande frågan vilken egendomsordning som vid tiden för lagens ikraftträdande skall anses gälla i äldre äktenskap, om inte någon särskild bestämmelse meddelas härom. Vidare antager kommittén att — om ej annat sägs — den nya lagen inte heller blir tillämplig i fråga om rättshandlingar som ägt rum redan före nya lagens ikraftträdande.

Å andra sidan är rättsläget f. n. så otillfredsställande att det inte synes lämpligt att låta frågan om tillämplig egendomsordning regleras av 1912 års lag i alla fall då äktenskapet ingåtts före nya lagens ikraftträdande. I de fall då makarna före nya lagens ikraftträdande saknat sådan anknytning till vårt land att 1912 års lag kunnat tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden saknas motiv att alltjämt tillämpa lagen för deras del. I övrigt måste viss hänsyn tas till bestående förhållanden. Kommittén föreslår under 2 i övergångsbestämmelserna som huvudregel, att bestämmelserna i 2 kap. nya lagen skall tillämpas även om äktenskapet ingåtts före nya lagens ikraftträdande, men gör betydelsefulla undantag i punkterna a—d under 2. Som allmänt undantag gäller utan vidare enligt punkt 1 sista stycket, att övergångsbestämmelserna lika litet som 2 kap. i förslaget gäller när 1931 års nordiska förordning är tillämplig.

Om mannen vid äktenskapets ingående var och vid nya lagens ikraftträdande alltjämt är svensk medborgare, får makarna antagas ha utgått från att svensk lag var tillämplig beträffande deras egendomsord-

¹ Se ovan s. 83.

ning enligt vad som sägs i 1912 års lag. Motsvarande gäller, om mannen vid äktenskapets ingående var och vid nya lagens ikraftträdande alltjämt är finsk medborgare. I dessa fall bör därför svensk resp. finsk lag tillämpas. Har makarna valt annan lag genom äktenskapsförord som skulle vara tillämpligt enligt 2 kap. 5 § i nya lagen (jfr huvudregeln under 2) bör det få gälla. Under *punkt a* i förslaget sägs därför, att om mannen vid äktenskapets ingående var och vid nya lagens ikraftträdande alltjämt är svensk eller finsk medborgare, makarnas egendomsordning skall vid ikraftträdandet anses bestämd av lagen i den stat där mannen vid äktenskapets ingående var medborgare, om ej annat följer av äktenskapsförord. Som nyss nämnts skall detta dock ej gälla, om 1931 års förordning är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden.

Om andra makar — av vilka sålunda mannen inte är svensk eller finsk medborgare eller inte var det vid äktenskapets ingående — har hemvist i Sverige eller Finland vid nya lagens ikraftträdande, har enligt hittills gällande lag där ansetts, att lagen i den stat mannen tillhörde vid äktenskapets ingående var tillämplig på makarnas egendomsordning. I vissa fall har dock avsteg härifrån kunnat avtalas genom äktenskapsförord, se 1 § punkt 5 andra stycket i 1912 års lag och 17 § i 1929 års finska lag (endast tillämpning av intern finsk lag). Vad som i Sverige resp. Finland sålunda ansetts gälla om tillämplig lag torde böra tillämpas även efter nya lagens ikraftträdande. Har makarna åter vid nya lagens ikraftträdande hemvist i Danmark, Island eller Norge, har de där ansetts underkastade lagen i den stat där de — eller ev. mannen — hade hemvist vid äktenskapets ingående. Vad som sålunda gäller i hemviststaten bör då tillämpas, även om makarna tidigare haft hemvist i annan stat, exempelvis Sverige. Under *punkt b* i förslaget sägs därför, att om andra makar än som avses i punkt a har hemvist i nordisk stat vid nya lagens ikraftträdande, skall vid ikraftträdandet makarnas egendomsordning

anses bestämd av lagen i den stat som mannen tillhörde vid äktenskapets ingående,² om ej annat följer av äktenskapsförord eller, om makarna har hemvist i Danmark, Island eller Norge, föreskrivs där. Med äktenskapsförord avses dels förord om tillämplig lag som skolat anses gällande enligt 1912 års lag eller den internationellt rättsliga regleringen i Finland (eller ev. i annan nordisk stat), dels förord enligt 2 kap. 5 § i nya lagen. Även i punkt b görs uttryckligt förbehåll för den nordiska regleringen.

I fall som avses under punkterna a och b bör de föreslagna bestämmelserna om statutväxling i 2 kap. 3 och 4 §§ kunna tillämpas åtminstone analogiskt vid förändringar beträffande medborgarskap och hemvist som inträffar efter nya lagens ikraftträdande. Någon bestämmelse härom torde inte erfordras. Vad åter angår det fallet att makarna vid nya lagens ikraftträdande har hemvist här i riket och är svenska medborgare, utan att mannen var svensk medborgare vid äktenskapets ingående, torde det praktiskt lämpligaste vara, att makarnas egendomsordning anses bestämd enligt svensk lag för tiden efter lagens ikraftträdande. Som förut nämnts torde makar redan nu ofta utgå från att svensk lag blir tillämplig så snart de blir svenska medborgare. Kommittén vill därför föreslå, att den princip om statutväxling som upptagits i 2 kap. 3 § första stycket nya lagen får bli huvudregel i nämnda fall. I enlighet härmed torde under *punkt c* böra föreskrivas, att beträffande makar som vid nya lagens ikraftträdande har hemvist här i riket och är svenska medborgare skall för tiden efter ikraftträdandet svensk lag anses tillämplig på deras egendomsordning enligt vad som sägs i nämnda bestämmelse, om ej annat följer av äktenskapsförord. Detta

² Om mannen vid äktenskapets ingående var politisk flyktning, skall lagen i den stat där han var *medborgare* anses bestämmande för makarnas egendomsordning vid ikraftträdandet. 4 kap. 2 § första st. nya lagen bör sålunda inte analogiskt tillämpas retroaktivt, vilket ju skulle strida mot syftet med övergångsbestämmelsen under punkt b.

innebär i huvudsak, att svensk giftorätsordning blir tillämplig för tiden efter nya lagens ikraftträdande men att vad som var enskild egendom vid lagens ikraftträdande skall förbli enskild egendom även därefter. Äldre äktenskapsförord bör också respekteras enligt vad som sägs ovan i motive-ringen till 2 kap. 6 §.

Vad i nya lagen sägs om möjligheten att genom äktenskapsförord reglera egendomsordningen blir enligt övergångsbestäm-melserna tillämpligt även i nu nämnt fall. Ma-karna kan sålunda bl. a. avtala, att förut tillämplig egendomsordning alltså skall gälla. I 2 kap. 5 § i förslaget förutsätts, att sådant förord upprättas inom relativt kort tid efter att statutväxling skall anses ha ägt rum. I nu förevarande sammanhang, då statutväxlingen skall äga rum direkt enligt lag och alltså utan makarnas medverkan, bör äktenskapsförordet godtagas, när det överhuvud kan antagas att makarna intill förordets upprättande trott sig vara underkastade främmande lag. Dessutom synes emellertid böra föreskrivas, att efter ena makens död andra maken, även om förord inte upprättats, äger begära att den lag som förut var tillämplig på makarnas egendomsordning skall läggas till grund för delning eller avräkning som avses i 2 kap. 12 § i nya lagen. Efter ena makens död kan ju äktenskapsförord inte upprättas, även om makarna i själva verket trott och avsett att förut tillämplig främmande lag skulle gälla. Bestämmelsen medför, att efterlevande make kan undgå att med den avlidnes arvingar dela egendom som han förvärvat efter nya lagens ikraftträdande. Vid delning av makars bo medan båda lever kan där- emot någon motsvarande ensidig befogenhet för make inte lämpligen stadgas.

Vad som nu sagts har tillämpning på de frågor som regleras i 2 kap. 2—4 §§ i nya lagen, dvs. frågor om tillämplig lag beträffande egendomsordningen vid äktenskapets ingående och statutväxling. Övriga bestä-melser i 2 kap. nya lagen bör utan vidare kunna tillämpas också i fråga om äkten-skap som ingåtts före nya lagens ikraftträdande. Även äktenskapsförord och andra

rättshandlingar som ingåtts före nya la-gens ikraftträdande bör kunna prövas med tillämpning av nya lagen. Givet är därvid, att rättshandling — inklusive äktenskaps-förord — som ägt rum eller gäldsansvar som grundats före nya lagens ikraftträdan-de och som var gällande enligt äldre lag inte bör påverkas av bestämmelserna i nya lagen. För att undanröja varje tvekan här-om upptages under *punkt d* en bestämmel-se, att rättshandling, vilken är gällande en-ligt lag som var tillämplig när den före-togs, inte påverkas av nya lagen.

Vad angår 2 kap. 12 § i nya lagen kan förrättning som före ikraftträdandet ägt rum enligt äldre lag självfallet inte rivas upp därför att nya lagen kommit. Kom-mittén har för andra fall inte ansett det motiverat att göra tillämpligheten av para-grafen beroende av att makarnas egen-domsgemenskap upplösts först efter nya lagens ikraftträdande eller något motsva-rande. Paragrafen avser att ge en praktisk lösning av spörsmål som annars kan bli alltför komplicerade och bör därför an-vändas även om makars egendoms-gemenskap upplösts före lagens ikraftträdande, t. ex. genom ena makens död.

Punkt 3

Bestämmelserna i 3 kap. 1 § nya lagen in-nebär en väsentlig utvidgning av svensk domstols behörighet att upptaga äkten-skapsmål men kan också i något undan-tagsfall innebära en inskränkning. Som ex-empel kan nämnas, att makar med olika nationalitet med tillämpning av 7 kap. 2 § första stycket i 1904 års lag i vissa fall kan likställas med svenska medborgare och svensk domstol på den grund kan vara be-hörig att upptaga äktenskapsmål mellan dem. Enligt nya lagen saknar svensk dom-stol behörighet i motsvarande fall, om inte någon annan kompetensgrund föreligger. Särregeln i 3 kap. 1 § första stycket andra punkten i 1904 års lag får inte heller mot-svarighet i nya lagen. Begränsningarna i svensk domstols behörighet bör inte inver-ka på redan anhängiga mål (jfr 12 § pro-mulgationslagen till nya rättegångsbalken

och 10 kap. 15 § samma balk). För att undanröja all tvekan härom föreslår kommittén i förevarande punkt en uttrycklig bestämmelse i ämnet. Den innehåller, att talan i äktenskapsmål får utan hinder av vad som sägs i 3 kap. 1 § nya lagen prövas, om talan väckts före nya lagens ikraftträdande och svensk domstol enligt äldre lag var behörig att pröva sådan talan.

Det kan tilläggas, att i det motsatta fallet — om rätten före nya lagens ikraftträdande upptagit mål utan att svensk domstol var behörig men målet vid nämnda tidpunkt alltjämt är anhängigt och behörighet föreligger enligt nya lagen — målet torde böra prövas utan hinder av att svensk domstol inte var behörig när talan väcktes.³ Fallet torde emellertid vara så opraktiskt att det inte behöver regleras i övergångsbestämmelserna.

Den nya lagens bestämmelser om tillämplig lag i äktenskapsmål innebär väsentliga nyheter i förhållande till gällande lag. Framför allt föreslås en vidgad tillämpning av enbart svensk lag. Enligt kommitténs mening synes de skäl som har föranlett de nya bestämmelserna motivera, att dessa omedelbart får tillämpas i full utsträckning, alltså även om de omständigheter varpå talan grundas inträffat före nya lagens ikraftträdande. Något principiellt hinder häremot torde inte föreligga. Särskild bestämmelse i ämnet torde inte behövas.

Punkt 4

Enligt 3 § i 1964 års lag får frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn upptagas i mål som avses i 1964 års lag, om barnet vistas här i riket, och skall därvid prövas enligt svensk lag. 1964 års lag skall upphävas i och med nya lagens ikraftträdande. Till dess den internationella föräldrarätten kan bli lagreglerad synes en övergångsbestämmelse i ämnet böra upptagas i anslutning till den nu aktuella lagen.

Bestämmelsen i 1964 års lag torde stå i huvudsaklig överensstämmelse med den uppfattning som råder här i riket även beträffande äktenskapsmål utanför lagens till-

lämpningsområde.⁴ Det synes befogat att ge en motsvarande övergångsbestämmelse generell tillämpning i mål som avses i den nya lagen. Kommittén föreslår, att frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn får, när det finnes behövt, upptagas i äktenskapsmål som avses i nya lagen och, om barnet vistas här i riket, därvid alltid skall prövas enligt svensk lag. Att behov föreligger av att sådana frågor upptages när barnet vistas här torde som regel vara uppenbart.

Kommittén framhöll i förarbetena till 1964 års lag, att bestämmelsen i 3 § ej avsåg att utesluta möjligheten att i andra fall upptaga frågor angående vårdnaden om och underhåll till barn vid svensk domstol, med eller utan samband med skillnadsmål, och att något motsättningslut inte borde förekomma.⁵ Även om barnet inte vistas här i riket, bör frågor om vårdnad och underhåll kunna upptagas i äktenskapsmål, jfr NJA 1969 s. 145, när praktiskt behov kan antagas föreligga. Den av kommittén föreslagna övergångsbestämmelsen ger utrymme härför. Kommittén, som i övrigt inte behandlat den internationella föräldrarätten, har ansett sig inte kunna gå närmare in på tillämpningen. Det bör emellertid framhållas, att den anvisning om tillämpning av svensk lag som ges i den föreslagna övergångsbestämmelsen inte är exklusiv. Svensk lag kan bli tillämplig även i andra fall, såsom om båda makarna är svenska medborgare.

³ Jfr SvJT 1944 rf s. 7 och Ekelöf, Rättegång II, 2 uppl. 1963 s. 47.

⁴ Jfr NJA 1952 s. 471, NJA II 1964 s. 436.

⁵ Prop. 1964:168 s. 44.

Förslag till ändringar i giftermålsbalken och föräldrabalken

Förslaget till ändring i giftermålsbalken

I äktenskapsmål uppstår stundom processuella svårigheter på grund av att myndigheterna i främmande stat där svaranden vistas vägrar att medverka till delgivning. Anledningen härtill kan vara, att den staten förbehåller sig exklusiv domsrätt beträffande sina medborgare (såsom Ungern) eller, i fråga om äktenskapskillnad, att talan anses strida mot ordre public (jfr NJA 1968 s. 580). Haagkonventionen den 15 november 1965 om delgivning i utlandet av handlingar i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur¹ får visserligen förutsättas undanröja dessa svårigheter såvitt angår fördragsslutande stater, se art. 13, men i förhållande till andra stater behövs bestämmelser om hur det skall förfaras när delgivning inte kan ske.

Hinder eller svårigheter att genomföra en process kan även vållas av att part som vistas utomlands vägrar att medverka i äktenskapsmål här i riket, t. ex. därför att domen ej kommer att erkännas i hans hemland och ej kan exekveras mot honom i fråga om följdverkningarna såsom underhåll och vårdnad. F.n. kan i mål enligt GB eller FB god man förordnas för svarande som vistas på *okänd* ort utom riket, se 15 kap. 29 § GB och 20 kap. 36 § första stycket FB.² På samma sätt bör god man kunna förordnas, om den mot vilken talan riktas vistas på *känd* ort utom riket men

stämningen eller andra handlingar i målet inte kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig. Rättegången bör genom gode mannens medverkan kunna få ett mera tillfredsställande förlopp och partens rätt bättre tillgodoses än om man endast kan använda de vanliga reglerna i RB om påföljd av parts utevaro.

Självklart är, att gode mannen, i den mån det kan ske, måste samråda med den part för vilken han förordnats och tillvarata dennes rätt i målet. Partens yrkanden och ståndpunkt i huvudsaken måste gode mannen givetvis framlägga för domstolen i enlighet med partens önskemål.

Liksom när det gäller god man i mål enligt GB eller FB bör ersättning till gode mannen utgå av allmänna medel, jfr 15 kap. 29 § GB och 20 kap. 36 § första stycket FB samt 20 kap. 19 § andra stycket FB. I allmänhet bör ersättningen återgå till den för vilken god man förordnats, om ej sådan skyldighet bör åläggas motparten i enlighet med kostnadsreglerna i 18 kap. RB. När reglerna om ersättning infördes i 15 kap. 29 § GB och 20 kap. 36 § FB, av-

¹ Se prop. 1969:32. Sverige har numera ratificerat konventionen, se SFS 1969:495 och 504.

² Paragraferna får enligt lagändring beteckningarna 31 § i 15 kap. GB resp. 37 § i 20 kap. FB, se SFS 1969:256 och 257. Eftersom lagändringarna ännu ej trätt i kraft används här nu gällande beteckningar. I förslaget till lagtext har dock de nya beteckningarna upptagits.

visades tanken, att ersättningen till gode mannen i vissa fall kunde få stanna på statsverket.³ Om förordnandet av god man i fall som avses med förevarande förslag skett t. ex. därför att delgivning eller andra handlingar hindrats av den stat där svaranden är bosatt, bör dock rätten efter skälighetsprövning kunna förordna att ersättningen skall stanna på statsverket, om den ej skall återgäldas av motparten.

I övrigt bör bestämmelserna om god man i 18 kap. FB i tillämpliga delar gälla beträffande sådan god man som avses med förslaget. Detta gäller t. ex. entledigande av gode mannen (se 18 kap. 10 § FB). Begär parten att gode mannen entledigas, får man beakta orsaken till förordnandet. Gode mannen bör regelmässigt entledigas, om parten ställer ombud för sig. Även andra skäl till entledigande kan förekomma.

Kommittén förordar, att 15 kap. 29 § GB jämkas i enlighet med det sagda. Enligt förslaget skall, om den mot vilken talan enligt GB riktas vistas på okänd ort, hans rätt i saken liksom enligt gällande rätt bevakas av god man som nämns i 18 kap. FB. Enligt en ny andra punkt i paragrafen skall detsamma gälla, om den mot vilken talan riktas vistas på känd ort utom riket men stämningen eller andra handlingar i målet inte kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig. Det skall åligga gode mannen att, i den mån så kan ske, samråda med den part för vilken han förordnats. I ett nytt andra stycke upptages som motsvarighet till nuvarande bestämmelse i 15 kap. 29 § andra punkten GB, att i fråga om arvode och ersättning till god man som avses i första stycket och återgäldandet därav skall gälla vad som i 20 kap. 19 § FB föreskrivs angående gottgörelse åt rättegångsbiträde. Härtill förordar kommittén det tillägget, att den för vilken god man förordnats inte skall förpliktas att återgälda kostnaderna till statsverket, om det med hänsyn till omständigheterna är obilligt⁴

Förslaget till ändring i föräldrabalken

I samma mål förs ofta talan enligt både GB och FB, t. ex. talan om äktenskapskillnad och om vårdnaden om makarnas barn. De bestämmelser som kommittén föreslår om förordnande av god man, när talan förs enligt GB, bör därför ha motsvarighet beträffande talan enligt FB. Kommittén föreslår, att 20 kap. 36 § första stycket FB ändras på sätt som svarar mot ändringen av 15 kap. 29 § GB.¹

³ NJA II 1963 s. 413 f.

⁴ Här erinras om bestämmelsen i art. 15 i den förut omnämnda Haagkonventionen om delgivning i utlandet, att när stämning eller motsvarande handling skall delges enligt bestämmelserna i konventionen, saken får avgöras i svarandens utevaro endast om delgivning i angiven ordning ägt rum i så god tid, att svaranden haft möjlighet att avge svaromål. Bestämmelsen gäller självfallet i konventionsfall även om god man förordnats enligt kommitténs förslag (vilket med hänsyn till konventionen får förutsättas ha skett av annan orsak än svårigheter med delgivningen).

¹ Jfr s. 209 not 2 och 12 § i förslag till lag om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap, prop. 1969:124 s. 11.

9.1 *Regleringen av några arvsrättsliga frågor i utländsk intern rätt*¹

De arvsrättsliga reglerna varierar i hög grad från land till land allt efter historiska, kulturella och sociala förutsättningar.² Här skall endast lämnas exempel på regleringen av några för kommitténs överväganden särskilt intressanta frågor.

Släktaarvsrätten är ibland obegränsad t. ex. i Förbundsrepubliken Tyskland. Härmed kan jämföras bestämmelserna i den sovjetryska civillagboken av år 1964, enligt vilka arvsrätten inom släkten inte sträcker sig längre än till arvlåtarens far- och morföräldrar samt syskon. Också inom Norden förekommer olikheter. I Norge ärver sålunda kusiner, medan i övriga nordiska länder avlägsnare släktingar än far- eller morföräldrars barn inte ärver.

I fråga om *arvsordningen* inom släkten tillämpas några olika huvudprinciper. En bygger på parentelsystemet, dvs. arvsberättigade är i tur och ordning arvlåtarens avkomlingar (första parentelen), arvlåtarens föräldrar och deras avkomlingar (andra parentelen), arvlåtarens far- och morföräldrar samt deras avkomlingar (tredje parentelen) osv. Som regel fördelas därvid arvet inom varje parentel efter grenar och med representationsrätt, så att t. ex. avkomlingarna till ett före arvlåtaren avlidet barn tillsammans ärver lika mycket som ett annat barn som alltså är i livet. Ett annat

system bygger på närhet i släkt efter grad, varvid antalet grader vanligen är lika med antalet generationer från arvlåtaren över den gemensamma stamfadern till och med arvingen³. Kombinationer mellan de olika systemen är vanliga. Några exempel kan nämnas, varvid tills vidare bortses från utomäktenskapliga barns, adoptivbarns och efterlevande makes arvsrätt, om ej annat anges.

I Schweiz är arvsordningen uppbyggd i huvudsak på samma sätt som den svenska. Den parentel som står närmast arvlåtaren utesluter sålunda en mer avlägsen parentel från arvet. Inom varje parentel fördelas arvet med representationsrätt och efter grenar. Den skillnaden föreligger dock i förhållande till svensk lag, att far- och morföräldrars avkomlingar äger arvsrätt utan begränsning. Vidare gäller att far- och morföräldrars föräldrar resp. syskon har livstids nyttjanderätt till den andel som skulle ha tillfallit resp. gren, om arvsberättigade inom denna funnits i livet. Äganderätten

¹ Som källor har i främsta rummet använts Ferid/Firsching, Internationales Erbrecht 1955—1967 (lösbladssystem) och Köhler, Erbschaften im Ausland. Länderbeiträge Europa, 1962.

² Jfr Malmström, Arvsrätt och samhällssystem, i Teori och praxis. Skrifter tillägnade Hjalmar Karlgren, 1964 s. 247 ff.

³ Exempelvis så att kusiner är lika nära släkt (fjärde led) med arvlåtaren som syskons barnbarn.

till kvarlåtenskapen tillfaller i så fall vederbörande kanton eller kommun.

I Förbundsrepubliken Tyskland vilar släktarvsrätten likaledes på parentelsystemet. Inom de tre första parentelerna fördelas arvet med representationsrätt och efter grenar. I fjärde resp. högre parentel ärver däremot den som räknat efter grad är närmast släkt med arvlåtaren. Om flera personer är lika nära släkt, delar de efter huvudtalet.

Släktarvsrätten i Frankrike följer en komplicerad ordning. I första rummet ärver den avlidnes bröstarvingar med representationsrätt och fördelning efter grenar. Därnäst ärver den avlidnes föräldrar och syskon eller — med representationsrätt — syskons avkomlingar med fördelning mellan båda grupperna även för det fallet att båda föräldrarna är i livet. Vardera av föräldrarna eller, om endast den ena är i livet, denne ärver en fjärdedel samt syskon och syskons avkomlingar resten. Saknas syskon och syskons avkomlingar, delas arvet lika mellan fäderne- och mödernesidan. Härifrån gäller dock det undantaget, att om på ena sidan finns släktingar i rätt uppstigande led men på andra sidan endast sidoarvingar (andra än syskon och syskons avkomlingar), ärver de förra (ascendenterna) hela kvarlåtenskapen. Inom båda grupperna ärver på vardera sidan den som är närmast släkt med arvlåtaren, räknat efter grad. Finns på någondera sidan flera arvsberättigade ascendenter eller sidoarvingar, delar de efter huvudtalet. Arvsrätt på sidolinjen — med undantag för syskon och deras avkomlingar — äger ej rum längre än till och med sjätte eller, om arvlåtaren inte var behörig att upprätta testamente, till och med tolfte led. Saknas arvsberättigade släktingar på fäderne- eller mödernesidan, tillfaller hela kvarlåtenskapen den andra sidan.

Lika komplicerad är släktarvsordningen — frånsett första parentelen — i Italien. Syskon ärver tillsammans med arvlåtarens föräldrar. Föräldrarna eller den överlevande av dem skall erhålla minst en tredjedel, men i övrigt sker fördelning efter huvudta-

let. I avlidets syskons ställe inträder dess avkomlingar med representationsrätt. I båda föräldrarnas ställe kan även avlägsnare ascendenter konkurrera med syskon. När såväl bröstarvingar som föräldrar och syskon saknas, ärver avlägsnare ascendenter med lika fördelning mellan fäderne- och mödernesidan. Är ascendenterna inte släkt med arvlåtaren i samma grad, ärver dock de som är närmast i grad utan avseende på vilken sida de tillhör. Saknas även ascendenter, ärver de sidoarvingar som är närmast släkt med arvlåtaren, räknat efter grad och utan avseende på linje. Arvsrätt äger dock inte rum längre än till och med sjätte led.

I jämförelse härmed är arvsordningen enkel i Sovjetunionen. I viss utsträckning får de olika sovjetrepublikerna själva reglera den. Enligt den ryska civillagboken tillhör arvlåtarens barn, make och föräldrar första arvsklassen och delar sig emellan efter huvudtalet. Barnbarn och barnbarnsbarn har representationsrätt till avlidets barns andel. I andra arvsklassen är far- och morföräldrar samt syskon till arvlåtaren samarva efter huvudtal. Dessutom tillkommer som arvsberättigade lika med övriga personer som är arvingar — av första eller andra klassen — personer som inte är arbetsdugliga och som arvlåtaren underhållit minst ett år före dödsfallet.⁴

Här förtjänar ytterligare nämnas ett särdrag i staten Israels arvsrätt. Där gäller — också enligt den nya arvslagen av år 1965 — att när arvlåtaren efterlämnar både barn och föräldrar, ärver båda dessa grupper samtidigt. Föräldrarna eller den överlevande av dem erhåller en sjättedel av kvarlåtenskapen.

Vad angår *utomäktenskapligt barns arvsrätt* bör till en början understrykas, att stora faktiska olikheter inträder till följd av bestämmelserna i olika länder om erkännande och fastställande av faderskap och moderskap.⁵ I de romanska länderna

⁴ Jfr Malmström a. a. s. 260 f.

⁵ Se Dölle, Familienrecht, Band II 1965 s. 442 ff, 446 ff, 467 f.

(Frankrike, Belgien, Italien, Spanien) är principen den att rättsförhållande mellan ett utomäktenskapligt barn och dess föräldrar grundas genom erkännande av faderskap eller moderskap. Föreligger sådant erkännande, inträder vissa rättsverkningar. Erkännande kan ersättas av domstols fastställelse av faderskap eller moderskap. Medan talan om fastställelse av moderskap som regel är tillåten, kan talan om fastställelse av faderskap föras endast under snävt begränsade förutsättningar (konkubinat, skriftligt vitsordande av faderskapet etc.). En särskilt dålig ställning har barn som är avlade i äktenskapsbrott eller förbjudna led, eftersom de i princip varken kan bli erkända eller föra talan om börd på fädernet. I vissa stater kan de dock föra talan om underhåll. I Schweiz kan faderskapstalan alltid föras men leder endast under vissa förutsättningar (äktenskapslöfte m. m.) till att faderskapet fastställs med "statuspåföljd". I Finland och som regel i Nederländerna medför endast erkännande arvsrättsliga verkningar, medan talan kan föras om underhållsbidrag. I de västnordiska länderna likställs i princip barn inom och utom äktenskap, när den biologiska släktskapen för de senares del är utredd, på samma sätt som enligt föreliggande svenska lagförslag. Detsamma synes gälla flertalet östeuropeiska stater och i huvudsak även Förbundsrepubliken Tyskland enligt den nya lagstiftning som antagits år 1969. Också i Sovjetunionen, där under en helt nyligen avslutad period något rättsförhållande inte uppkommit mellan utomäktenskapligt barn och dess biologiska fader, har lagstiftningen nu ändrats så att sådant barn blir likställt med barn i äktenskap. Om faderskapet inte erkänns, fastställs det dock av domstol endast under vissa angivna förutsättningar som kan sägas tyda på ett fastare förhållande mellan fadern och barnet eller dess moder.

Även om släktskapsförhållandet är erkänt eller fastställt, har utomäktenskapligt barn i många länder sämre ställning i arvsrättsligt hänseende än barn i äktenskap.

I de västnordiska länderna ärver och

ärvs barn utom äktenskap lika med barn i äktenskap. Samma ordning gäller i vissa, kanske flertalet östeuropeiska stater. Också i Förbundsrepubliken Tyskland ärver barn utom äktenskap såväl fadern och hans släkt som modern och hennes släkt samt ärvs av dem enligt den nya lagstiftning som antagits år 1969. Vissa särregler gäller dock ifråga om den tekniska utformningen av arvsrätten. I engelsk rätt har hittills utomäktenskapligt barn saknat arvsrätt efter fadern och ärvt modern endast om hon inte efterlämnat barn i äktenskap eller sådant barns bröstavingar. Bakgrunden härtill är, att enligt common law barn utom äktenskap överhuvud inte ansetts vara släkt med föräldrarna. Enligt lagändring år 1969 skall emellertid barn utom äktenskap i fråga om rätten till arv mellan barnet och dess föräldrar (men inte avlägsnare släktingar) få samma ställning som barn i äktenskap.

I Frankrike ärver barn utom äktenskap som regel förälder vars fader- eller moderskap är erkänt eller fastställt men ej förälderns släkt. Efterlämnar arvlåtaren också barn i äktenskap, ärver det utomäktenskapliga barnet hälften av vad det skulle ha erhållit om det varit fött i äktenskap. Tillsammans med arvlåtarens ascender eller syskon eller syskons avkomlingar ärver barn utom äktenskap tre fjärdedelar av kvarlåtenskapen och hela kvarlåtenskapen framför andra sidoavingar till arvlåtaren. Barn utom äktenskap ärvs bl. a. av föräldrar vars fader- resp. moderskap är erkänt eller fastställt.

I Italien ärver barn utom äktenskap efter förälder, vars fader- eller moderskap erkänts eller fastställts, hälften av annat barns arvslott, under förbehåll att de äktenskapliga bröstavingarna inte tillsammans får mindre än en tredjedel av kvarlåtenskapen. Tillsammans med efterlevande make eller ascender ärver utomäktenskapligt barn två tredjedelar av kvarlåtenskapen och, om både make och ascender finns, fem tolfjedelar. Finns varken bröstavingar i äktenskap, efterlevande make eller ascender, får utomäktenskapligt barn till arvlåtaren hela kvarlåtenskapen. I undantags-

fall kan utomäktenskapligt barn också ärva sina far- eller morföräldrar. Efterlämnar utomäktenskapligt barn ej bröstavingar eller make, ärvs han av fader eller moder som erkänt barnet eller vars föräldraskap är fastställt. I konkurrens med efterlevande make erhåller föräldrarna en tredjedel.

I Schweiz ärver utomäktenskapligt barn sin mor och hennes släkt och ärvs av dem som om barnet varit fött i äktenskap. I förhållande till fadern och dennes släkt äger arvsrätt rum endast om barnet är erkänt eller faderskapet fastställt med "statuspåföljd" och i konkurrens med faderns barn i äktenskap ärver barnet endast hälften av vad det förra ärver.

Arvsrätt i adoptivförhållanden har behandlats av utredningen rörande internationell adoptionsrätt.⁶

Efterlevande makes arvsrätt bör ses mot bakgrunden av bestämmelserna om makars egendomsordning. I vissa länder får efterlevande make del av den avlidnes kvarlåtenskap i huvudsak endast i form av arv (t. ex. i England), i andra enbart genom giftorättsdelning e. l. (t. ex. i Sverige när den avlidna maken efterlämnade bröstavingar) medan i många stater efterlevande make tillgodoses både genom egendomsordningen och rätt till arv. En översikt torde ge vid handen, att efterlevande make blir i mycket olika grad tillgodosedd i olika länder, även om hänsyn tas till både egendomsordning och arvsrätt. Bortsett från möjligheterna att minska eller utesluta efterlevande makes andel genom testamente eller äktenskapsförord, torde man våga påstå att, när den avlidne efterlämnade bröstavingar, efterlevande make är bäst tillgodosedd i de västnordiska länderna genom giftorätt, arvsrätt och rätt att sitta i oskiftat bo. Även i England och Förbundsrepubliken Tyskland är efterlevande make på olika vägar rätt väl tillgodosedd. Tämmligen dålig förefaller efterlevande makes ställning vara exempelvis i Österrike, där den legala egendomsordningen kännetecknas av egendoms skillnad och efterlevande make vid sidan

av bröstavingar ärver endast en fjärdedel av kvarlåtenskapen (reformarbete pågår), och i Italien, där likaledes den legala egendomsordningen kännetecknas av egendoms skillnad och efterlevande make får nyttjanderätt endast till en tredjedel av kvarlåtenskapen, om den avlidne efterlämnar mer än en bröstavinge.

När bröstavingar saknas, är efterlevande make utomlands ofta sämre tillgodosedd än enligt svensk rätt. I Italien och Österrike ärver t. ex. efterlevande make vid sidan av arvlåtarens föräldrar och syskon endast hälften av kvarlåtenskapen.

Det förtjänar understrykas, att efterlevande make enligt främmande lag ibland får enbart nyttjanderätt till en del av den avlidnes kvarlåtenskap i konkurrens med vissa kategorier arvingar. Nyttjanderätten kan enligt en del lagar avlösas med en livränta.

För detaljerade exempel på efterlevande makes arvsrätt i några länder hänvisas till redogörelsen därför i kommitténs betänkande "Äktenskapsrätt".⁷

Även i fråga om *laglottsrätt* gäller mycket varierande system i olika länder. Medan t. ex. engelsk rätt i princip helt saknar bestämmelser om laglottsskydd, har i andra stater föräldrar och t. o. m. syskon sådant skydd. Efterlevande make har rätt till laglott i vissa stater men inte i andra. Ibland är laglottssystemet komplicerat med olika andelstal för olika grupper av arvingar och med ytterligare variationer med hänsyn till antalet arvingar inom en viss grupp eller till att två olika grupper av arvingar kon-

⁶ Se SOU 1969: 11 s. 20 f.

⁷ SOU 1964:35 s. 356 ff. Det finska förslaget till ärvdabalk har genomförts år 1965. Det norska förslaget till ny arvelov är delvis ändrat i regeringens proposition; bl. a. behålls efterlevande makes arvsrätt till viss kvotdel av kvarlåtenskapen, när bröstavingar finns. Det förtjänar vidare anmärkas, att i England efterlevande makes ställning ytterligare förbättrats genom Family Provision Act, 1966. I Förbundsrepubliken Tyskland har i samband med 1969 års lagstiftning om utomäktenskapliga barn efterlevande makes arvsrätt förbättrats, när makarna hade egendoms skillnad.

kurrerar. Några exempel lämnas i det följande.

När såsom nyss nämnts laglottsskydd saknas i England, äger efterlevande make och underåriga barn (i vissa fall även andra barn) likväl yrka jämkning i ett testamente som lämnat dem utan rimligt underhåll.

I Frankrike har barn i äktenskap, adoptivbarn och arvsberättigade barn utom äktenskap samt ascenderer rätt till laglott. Laglottens storlek varierar efter släktskap, antalet laglotsberättigade och olika kombinationer av samtidigt arvsberättigade. Barn i äktenskap har laglotsrätt till minst hälften av arvsloten; när flera barn i äktenskap ärver gemensamt, ökar laglottens andel av arvsloten. Vissa undantag är tillåtna till förmån för efterlevande make. Denne har å andra sidan ej rätt till laglott men har i mån av behov rätt att få underhåll.

I Italien är äktenskapliga bröstarvingar och ascenderer, barn utom äktenskap och efterlevande make laglotsberättigade. Lagloten är, när endast ett barn i äktenskap ärver, hälften av kvarlåtenskapen och, när två eller flera barn i äktenskap men ej andra arvingar finns, två tredjedelar av arvsloten. I övrigt varierar laglottens storlek med hänsyn till sådana faktorer som förut nämnts. Efterlevande makes rätt till laglott har formen av nyttjanderätt.

I Schweiz har bröstarvingar, föräldrar, syskon och efterlevande make rätt till laglott. De enskilda kantonerna kan upphäva syskons laglotsrätt men kan också utsträcka den till syskons avkomlingar. Bröstarvingars laglott uppgår till tre fjärdedelar av arvsloten, med visst undantag till förmån för efterlevande make, föräldrars laglott till hälften och syskons laglott till en fjärdedel av arvsloten. Till den del efterlevande make ärver egendom med äganderätt är hans anspråk skyddat i sin helhet eller, om han är ensam arvinge, till hälften.

I Förbundsrepubliken Tyskland är laglotsrätten utformad som ett fordringsanspråk, inte som en rätt till andel i kvarlåtenskapen. Laglotsberättigade är bröstarvingar, föräldrar och efterlevande make.

Laglotsrätten motsvarar hälften av arvslottens värde.

Några ord bör också sägas om *förvaltningen av den avlidnes kvarlåtenskap och ansvaret för hans skulder*.⁸ Enligt svensk rätt betraktas ett dödsbo som särskilt rättssubjekt. Denna konstruktion saknas ofta i utländsk rätt. Särskilt gäller detta på den europeiska kontinenten. Enligt t. ex. fransk, tysk och schweizisk rätt inträder arvingar och testamentstagare i princip redan genom dödsfallet automatiskt som ägare till kvarlåtenskapen, såsom ansvariga för skulderna och såsom borgenärer i fråga om den avlidnes fordringar. Kvarlåtenskapen är visserligen före arvskiftet ekonomiskt och tekniskt sett under viss tid en särskild förmögenhetsmassa, men varje arvinge resp. testamentstagare är från första början den juridiska ägaren till sin andel av denna massa. Underhållsanspråk från efterlevande make eller andra riktar sig mot arvingar och testamentstagare. Dessa har emellertid möjlighet att avstå från arvet och undgår då ansvar för den avlidnes skulder. Tillträds arvet, svarar arvingen i princip även med sin personliga egendom för den avlidnes skulder. Detta gäller ofta även underhållsbidrag. Undantag från denna ansvarighetsregel förutsätter, att efter ansökan vissa åtgärder vidtogs av myndighet. Arvingen måste för att begränsa sitt ansvar avskilja den ärvda egendomen från sin personliga egendom. I t. ex. Frankrike förutsätts, att han upprättar en förteckning över kvarlåtenskapens tillgångar och skulder, alltså ett slags bouppteckning, och tillträder arvet med uttryckligt förbehåll för "bénéfice d'inventaire", som antecknas i domstolsregister, för att ansvaret skall begränsas till kvarlåtenskapens värde. I t. ex. Schweiz och Förbundsrepubliken Tyskland krävs ytterligare domstolsåtgärder för att arvingarnas ansvar skall begränsas till kvarlåtenskapens

⁸ I denna del bygger redogörelsen på en uttryckt utredning som gjordes av kanslirådet Simson i samband med arbetet på kommitténs betänkande "Äktenskapsrätt", jfr SOU 1964: 35 s. 537 not 1.

värde. Som regel skall egendomen avträddas i Tyskland till "Nachlassverwaltung" eller "Nachlasskonkurs", i Schweiz till "amtliche Liquidation" eller "Nachlasskonkurs".

I t. ex. Italien kan en sorts dödsboförvaltning uppkomma under en mellantid, så länge arvinge eller testamentstagare inte tillträtt arvet eller satt sig i besittning av kvarlåtenskapen (eredità giacente). I detta fall går arvet inte omedelbart över till arvingen utan domaren skall förordna en "curatore" som har liknande funktioner som en svensk boutredningsman. Hans uppdrag förfaller dock, så snart arvingarna tillträder arvet. Liksom i Frankrike kan ansvarsbegränsning åstadkommas genom att arvet tillträds med "beneficio d'inventario".

I t. ex. England och i flertalet stater i USA uppstår däremot ett slags dödsbo. Mellan England och USA föreligger den skillnaden, att boet i England omfattar också fast egendom (med visst undantag) medan i USA den fasta egendomen direkt övergår till arvingarna. De olika amerikanska delstaternas reglering överensstämmer inte i detalj. I princip övergår den avlidnes egendom (i USA den lösa egendomen) till en "personal representative" för den döde, en "executor" utsedd i den avlidnes testamente eller en "administrator" till vilken rätten utser make, närmaste arvinge eller annan person. För att den avlidnes personal representative skall vara behörig krävs, att domstolen meddelat "letters of administration" eller i fråga om testamente "probate". Hans uppgift är att omhändertaga den avlidnes kvarlåtenskap, betala skulder och skatter och fördela överskottet till arvingar och testamentstagare. Endast den avlidnes personal representative är behörig att företräda dödsboet och endast till honom kan boets gäldenärer med säkerhet betala sina skulder med befriande verkan. Åtminstone i USA handläggs det stora flertalet dödsbon i enklare form. Det uppges, att dödsboförvaltning där kommer till stånd endast vid ungefär vart fjärde dödsfall.

9.2 Gällande internationell arvsrätt¹

Översikt

Den lag som enligt ett visst lands internationella privaträtt anses i allmänhet bestämmande för rätten till arv efter en avlidne person (arvsstatutet) bestäms enligt två skilda principer. På många håll, t. ex. i Danmark, Norge, Italien och Förbundsrepubliken Tyskland, anses i princip all kvarlåtenskap som en avlidne person efterlämnat böra behandlas enligt en och samma lag, oavsett egendomens art och belägenhet. På andra håll, t. ex. i England, Frankrike, USA och Österrike, behandlas däremot fast och lös egendom var för sig, så att skilda lagar kan bli tillämpliga på olika delar av en persons kvarlåtenskap. Detsamma gäller i Sovjetunionen åtminstone i fråga om där belägna byggnader. Att en uppdelning av kvarlåtenskapen på skilda förmögenhetsmassor kan medföra svårigheter är tydligt. Inte minst gäller detta i fråga om fördelningen av den avlidnes gäld på de olika massorna.

När särregler gäller för fast egendom, tillämpas lagen i den stat där egendomen är belägen (lex rei sitae). Efterlämnade den avlidne fast egendom i flera stater, kan sålunda inte bara två utan flera olika lagar bli tillämpliga beträffande arvet efter honom.

Olika principer tillämpas också i fråga om valet av tillämplig lag, när kvarlåtenskapen behandlas som en enhet, liksom i fråga om lös egendom, när lagen i den stat där egendomen finns tillämpas beträffande fast egendom. Såväl nationalitetsprincipen som domicilprincipen har företrädare både bland stater som tillämpar principen om kvarlåtenskapens enhet och bland sådana stater som anser fast egendom vara underkastad lagen i den stat där egendomen finns. Medan exempelvis Italien och Tyskland i princip tillämpar lagen i den stat där

¹ Med hänsyn till begränsningen av kommitténs uppdrag i fråga om den internationella arvsrätten behandlas förevarande ämne mera summariskt än som skett beträffande gällande internationell äktenskapsrätt.

arvlåtaren var medborgare vid tiden för dödsfallet i fråga om kvarlåtenskapen i dess helhet, anses i Danmark och Norge lagen i den stat där arvlåtaren vid sin död hade hemvist vara bestämmande för arvsrätten. Av stater med särskild internationellrättslig reglering i fråga om fast egendom tillämpar exempelvis England, USA och — vilket bör observeras — även Frankrike och Sovjetunionen domicilprincipen i fråga om lös egendom (domicillagen är historiskt sett realstatut enligt regeln *mobilia personam sequuntur*), medan Österrike med vissa modifieringar tillämpar nationalitetsprincipen.

Det bör vidare uppmärksammas, att arvsrätten är det klassiska tillämpningsområdet för *renvoi*. (Det berömda franska rättsfallet *Forgo*, som gav upphov till diskussionen om *renvoi*, rörde franska statens rätt till kvarlåtenskapen efter en bayersk medborgare.²) Återförvisningsläran kan också i stater som tillämpar principen om en enhetlig behandling av kvarlåtenskapen leda till en uppdelning av denna. Om viss stat (t. ex. Förbundsrepubliken Tyskland) tillämpar nationalitetsprincipen men godtar *renvoi*, leder detta till tillämpning av *lex rei sitae* i fråga om fast egendom som efterlämnats av medborgare i en stat (t. ex. Frankrike), vars lag föreskriver sådan tillämpning.

Det bör också observeras, att frågan var kvarlåtenskapen faktiskt finns får avgörande betydelse för viss stats möjlighet att genomdriva sin uppfattning rörande tillämplig lag. Finns egendom i skilda stater, kan detta lätt leda till en faktisk uppdelning av kvarlåtenskapen på olika förmögenhetsmassor, var och en underkastad ett särskilt arvsstatut. I denna situation torde det ej vara ovanligt, att de som enligt tillämplig lag i den ena staten är rättsägare såvitt möjligt får kompensation ur den egendom som finns där för vad de förlorat genom att annan lag ansetts tillämplig i den främmande stat där återstoden av kvarlåtenskapen finns. Det utbryter sålunda en allmän dragkamp, där varje stat söker genomdriva sin internationellrättsliga uppfattning på den egendom som finns till hands.

Vid sidan härav förekommer, främst i Frankrike, mera långtgående nationalistiska tendenser, med försök att genomdriva också den interna lagens regler till förmån för det egna landets medborgare.

Ansträngningar har gjorts att överbygga de många motsättningarna på den internationella arvsrättsens område genom konventioner. I ett betydande antal bilaterala konventioner av olika slag har arvsrättsliga bestämmelser intagits. Också *Código Bustamante* och de båda *Montevideo*-konventionerna upptar arvsrättsliga bestämmelser. Inom Haagkonferensen för internationell privaträtt har man däremot trots omfattande arbete vid konferenserna före första världskriget och under mellankrigsåren hittills inte lyckats åstadkomma någon allmän successionsrättslig konvention. Förslag till en sådan antogs visserligen vid konferensen år 1928 men konventionen blev inte ratificerad. Arbetet på successionsrättsens område förbereds nu åter inom Haagkonferensens ram.

En möjlighet att komma till rätta med motsättningar mellan olika internationellrättsliga regler är att överlämna lagvalet till arvlåtaren. Exempel härpå är emellertid sparsamma. Enligt schweizisk rätt äger en utländsk medborgare med hemvist i Schweiz förordna genom testamente, att hans hemlands lag skall tillämpas på rätten till arv efter honom i stället för schweizisk lag, som enligt schweizisk internationell privaträtt skulle vara tillämplig. En rekommendation i denna riktning har gjorts av *l'Institut de droit international* år 1967; förslaget innebär att testator skall som arvsstatut kunna välja sin nationella lag eller sin domicillag.³

Den materiella giltigheten av innehållet i ett testamente, exempelvis med avseende på rätten till laglott, torde i regel bedömas enligt det allmänna arvsstatutet. När det gäller testators behörighet att upprätta ett testamente, råder delade meningar i frå-

² Se Gihl, *Den internationella privaträttsens historia och allmänna principer*, 1951 s. 412 ff.

³ *Annuaire de l'Institut de droit international* 52 (1967): II s. 558.

gan, om sådan behörighet bestäms av arvsstatutet (t. ex. *lex rei sitae* i fråga om fast egendom och lagen i den stat där testator vid sin död hade hemvist i fråga om lös egendom) eller av testators allmänna personalstatut vid tiden för upprättandet, bestämt enligt nationalitets- eller domicilprincipen. Frågan, som tidigare hade avsevärd betydelse med avseende på gift kvinnas behörighet att upprätta testamente, torde numera mest kunna komma upp med anledning av de olikheter som råder i fråga om testamentsåldern.

De formföreskrifter för testamente som upptages i skilda lagar uppvisar ett stort antal variationer. Även lagvalsreglerna växlar i de olika staternas internationellprivaträttsliga lagstiftning. Medan fransk lag ursprungligen har utgått från regeln *locus regit actum*, åtminstone för testamenten upprättade i Frankrike, har utgångspunkten för *common law* varit tillämpning av arvsstatutet. En snäv begränsning av lagvalet har lett till obilliga resultat, som kanske på detta område framträtt med särskild styrka. Efterhand har rättstillämpningen liberaliserats, med fakultativ tillämpning av flera olika lagar. Alltjämt föreligger dock avsevärda risker — inte minst på grund av motsättningen mellan nationalitets- och domicilprincip — att ett testamente skall bli utan verkan på grund av att formföreskrifterna i "fel" lag tillämpats. För att råda bot härpå har Haagkonferensen för internationell privaträtt antagit en konvention om lagkonflikter i fråga om formen för testamenteriska förordnanden, avsedd att ge största möjliga valfrihet i fråga om tillämplig lag. Denna har vunnit anslutning av flera stater, bl. a. Frankrike, Storbritannien och Förbundsrepubliken Tyskland.⁴

Som förut nämnts tillämpas i olika stater väsentligt skilda system för dödsbobehandling. I den mån myndighet medverkar vid boutredning bestäms den internationella kompetensen på olika sätt. I det anglosachsiska systemet är behörigheten i främsta rummet knuten till förekomsten av efterlämnad egendom inom jurisdiktionsområdet, men även arvlåtarens domicil beak-

tas. Inom kontinental rätt är det vanligt med en viss överensstämmelse mellan reglerna om valet av arvsstatut och reglerna om den internationella kompetensen i boutredningsfrågor. Som exempel kan nämnas Danmark och Norge, där domicilprincipen tillämpas såväl i fråga om valet av arvsstatut som — med vissa undantag — när det gäller att bestämma skifteretternas internationella kompetens. I Tyskland har sambandet mellan lagval och kompetens kommit till direkt uttryck i rättspraxis, så att tysk domstol anses behörig att inom den frivilliga rättsvården upptaga boutredningsfrågor endast om tysk rätt skall tillämpas i materiellt hänseende. Å andra sidan är i Österrike jurisdiktionsfrågan det primära såvitt angår utländsk medborgares efterlämnade lösa egendom. I den mån österrikiska myndigheter tar befattning med sådan egendom tillämpas österrikisk rätt i fråga om rätten till arv.

Sverige

När det stod klart att det vid 1928 års Haagkonferens utarbetade förslaget till konvention på successionsrättens område hade förfallit, utarbetades i svensk-finskt samarbete förslag till lagbestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande arv, testamente och boutredning. I Sverige ledde arbetet till *lagen den 5 mars 1937 (nr 81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo*. I likhet med 1904 års lag har denna lag generell tillämpning, frånsett internordiska förhållanden.

I 1937 års lag bygger bestämmelserna om *arv och testamente* (1 kap.) på nationalitetsprincipen. Rätt till arv efter svensk medborgare bedöms enligt svensk lag, även om han ej hade hemvist i riket. Rätt till arv efter medborgare i annat land bedöms enligt lagen i det landet (1 §).

Personalstatutet, bestämt enligt nationa-

⁴ Familjerättskommittén har i skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 3/11 1969 förordat, att Sverige skall ratificera Haagkonventionen. Konventionens text i svensk översättning upptages i *bilaga C*.

litetsprincipen, tillämpas i fråga om behörigheten att testamentera. Avgörande är tidpunkten för rättshandlingen. Fråga om behörighet att upprätta eller återkalla testamente bedöms sålunda enligt lagen i det land i vilket testator var medborgare då rättshandlingen företogs (3 §). Enligt samma lag skall bedömas, huruvida rättshandlingen är ogiltig på grund av testators sinness tillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan (6 §). I fråga om testamentes innehåll tillämpas däremot i princip arvsstatutet, dvs. testators nationella lag vid tiden för dödsfallet (5 §).

I fråga om testamentes form tillämpas vid sidan av personalstatutet regeln *locus regit actum*. Testamente skall sålunda anses upprättat eller återkallat i laga form, om därvid förfarits enligt lagen på den ort där rättshandlingen företogs eller i det land i vilket testator då var medborgare (4 §).

Fråga om bindande verkan av arvsavtal med arvlåtaren eller av gåva för dödsfalls skull skall prövas enligt lagen i det land där arvlåtaren var medborgare, när rättshandlingen företogs (7 §). Enligt samma princip skall bedömas huruvida gåva till arvinge är att anse som förskott på arv (8 §).

I bestämmelserna om *boutredning och arvskifte* (2 kap.) i 1937 års lag används såväl nationalitet som hemvist och egendoms belägenhet som anknytningsfakta. Boutredning, bodelning och arvskifte efter den som vid sin död hade hemvist här i riket äger rum här enligt svensk lag oavsett om han var svensk eller utländsk medborgare och skall omfatta all boets egendom, vare sig denna finns i Sverige eller utomlands. Var den avlidne utländsk medborgare, kan dock sedan boutredningen avslutats bodelning och arvskifte få ske enligt lagen i den avlidnes hemland, om delägarna är ense därom (1 §). Hade den avlidne vid sin död ej hemvist i Sverige, gäller i huvudsak följande. Finns här i riket egendom efter den avlidne, är det, vare sig han var svensk medborgare eller ej, regel att dödsboet tas under behandling här (2 och 3 §§). Var han svensk medborgare, skall avvecklingen

av dödsboet alltid kunna äga rum i Sverige och enligt svensk lag (2 §). Det bör dock understrykas, att om svensk medborgare som hade hemvist utomlands saknade egendom här i riket, är svensk boutredning inte obligatorisk. Var den avlidne svensk medborgare, skall boutredning som äger rum här i princip omfatta all boets egendom, vare sig den finns här eller i utlandet (5 § första st.). Efter utländsk medborgare, som ej hade hemvist i Sverige, skall boutredningen endast omfatta den egendom som finns här och skulder som den avlidne hade till dem som är svenska medborgare eller har hemvist här eller skulder som särskilt bevakats av borgenären (6 § första st.). När dödsbobehandling anordnats här efter den som hade hemvist utomlands, kan egendomen eller del därav under vissa förutsättningar överlämnas för boutredning, bodelning eller arvskifte i det land där den avlidne hade hemvist eller, om han var utländsk medborgare, i hans hemland (5 § andra st., 6 § andra st.). När den avlidne hade hemvist utomlands, skall svensk dödsboförvaltning alltid ske genom boutredningsman (2 §). Finns egendom här i landet, sker egendomens avträdande till boutredningsman obligatoriskt, om egendomen inte är av ringa värde och omständigheterna i övrigt sådana att enligt vissa undantagsregler boutredning inte behöver ske här (3 §). När den avlidne var svensk medborgare med hemvist utomlands och inte efterlämnade egendom här i riket, krävs som regel att rättsägare hos rätten särskilt framställer begäran om egendomens avträdande till förvaltning av boutredningsman.

Då boutredning, bodelning och arvskifte äger rum här i riket, gäller i princip svensk lags bestämmelser om delägares ansvar för gäld (7 §). Svensk lags bestämmelser om bevakning, delgivning och klander av testamente skall också, med visst förbehåll, ländas till efterrättelse (8 §).

I fråga om domsrätten gäller som huvudregel att tvist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo upptages av svensk domstol, om den avlidne var svensk medborgare eller hade hemvist

här i riket eller om tvisten i annat fall rör egendom som finns här i riket (10 §).

Utländska beslut och domar i successionsrättsliga frågor erkänns under förutsättning bl. a. att den avlidne vid sin död var medborgare i det land där avgörandet meddelades eller också hade hemvist där, att avgörandet ej avser egendom som var föremål för dödsbobehandling här i riket eller här skolat undergå bodelning eller skifte och att avgörandet i fråga om egendom som vid dödsfallet fanns här i riket ej grundats på lag vars bestämmelser i ämnet strider mot den lag som skolat tillämpas enligt de materiellrättsliga bestämmelserna i 1 kap. 1937 års lag (12 §). För verkställighet fordras stadfästelse av Svea hovrätt (13 §).

Redan före tillkomsten av 1937 års lag ingick Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge år 1934 en *konvention om arv, testamente och boutredning*. Vid transformering av konventionsbestämmelserna till svensk lagstiftning gick man den vägen, att i en särskild lag upptogs alla bestämmelser rörande dödsbo efter medborgare i annat nordiskt land som hade hemvist här i riket jämte ett par stadganden som omfattar även här domicilierade svenska medborgare — lagen den 1 mars 1935 (nr 44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, som hade hemvist här i riket, m. m. I en annan lag sammanfördes de av konventionen påkallade föreskrifterna med avseende på kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i annat nordiskt land — lagen den 1 mars 1935 (nr 45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge. Slutligen upptogs vissa särskilda bestämmelser i lagen den 1 mars 1935 (nr 46) om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge.

Konventionen grundar sig i fråga om rätten till arv på en kompromiss mellan nationalitetsprincipen och domicilprincipen, därvid avgörande vikt läggs vid hemvistets varaktighet och gränsen för tillämpning av

nationalitetsprincipen dras vid ett femårigt hemvist. I andra hänseenden än såvitt rör arvsrätten grundas konventionen väsentligen på en ren domicilprincip.

Om medborgare i fördragsslutande stat vid sin död hade hemvist i annan sådan stat, skall domicillandets lag tillämpas i fråga om rätten till arv efter honom liksom i fråga om rätten för efterlevande make att sitta i oskiftat bo när bröstarvingar saknas. Hade den avlidnes hemvist i domicillandet inte varat minst fem år, skall dock i stället lagen i den stat där han var medborgare tillämpas, om arvinge eller testamentstagare vars rätt beror därav yrkar det inom angiven frist (art. 1). Femårstiden är på liknande sätt avgörande också i fråga om rätten att sitta i oskiftat bo, när bröstarvingar finns (art. 2 och 3). Efterlevande make som vid äktenskapets ingående var medborgare i domicillandet äger dock i sådant fall alltid rätt att sitta i oskiftat bo enligt det landets lag, även om den avlidne var medborgare i annan nordisk stat och femårsfristen inte utgått. Skall bodelning i förevarande fall äga rum efter svensk medborgare, tillämpas regeln i 13 kap. 12 § GB om rätt för efterlevande make att ta ut egendom till visst penningvärde, f. n. 6 000 kr (jfr s. 131).

Vid bodelning i anledning av makes död tillämpas i övrigt bestämmelserna om makars förmögenhetsförhållanden i 1931 års familjerättskonvention (art. 7).

I fråga om behörigheten att upprätta eller återkalla testamente tillämpas också en kombination av nationalitets- och domicilprinciperna. Sådan fråga skall nämligen bedömas enligt lagen i fördragsslutande stat där testator hade hemvist vid den tid då åtgärden vidtogs. Hade han ej då sedan minst fem år hemvist i den staten, skall testamentet eller återkallelsen även gälla om han enligt hemlandets lag ägde vidtaga åtgärden (art. 9). I fråga om testamentes form tillämpas såväl domicilprincipen som nationalitetsprincipen och regeln *locus regit actum*. Testamente efter den som vid sin död var medborgare i fördragsslutande stat och hade hemvist i sådan stat skall i

avseende på formen anses giltigt, om vid dess tillkomst förfarits enligt lagen i fördragsslutande stat där testamentet upprättades eller testator vid tiden för upprättandet hade hemvist eller var medborgare (art. 8).

Fråga om testamentes eller återkallelse ogiltighet på grund av testators sinnestillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan skall bedömas enligt lagen i den stat där han hade hemvist vid den tid då åtgärden vidtogs (art. 10). Bestämmelser i svensk eller finsk lag om bevakning och klander av testamente tillämpas, om den avlidne vid sin död hade hemvist i Sverige eller Finland (art. 11). Fråga om verkan av arvsavtal eller gåva för dödsfalls skull liksom även fråga huruvida gåva till arvinge skall anses som arvsförskott bedöms enligt lagen i fördragsslutande stat där arvlåtaren hade hemvist när rättshandlingen företogs (art. 12).

Fråga om arvinges och testamentstagares ansvar för gäld efter medborgare i fördragsslutande stat skall bedömas efter lagen i fördragsslutande stat där den döde hade hemvist (art. 17).

Boutredning, bodelning och arvskifte efter medborgare i fördragsslutande stat, som vid sin död hade hemvist i sådan stat, skall äga rum i enlighet med hemvistlandets lag och även omfatta till boet hörande egendom i annan fördragsslutande stat (art. 19). Tvist om arv eller testamente m. m. efter medborgare i fördragsslutande stat som hade hemvist i sådan stat skall upptagas av domstol i den stat vars lag enligt konventionen skall gälla i fråga om dödsbobebehandlingen, dvs. domstol i hemvistlandet. I åtskilliga angivna fall är sådan domstol exklusivt behörig. I andra fall kan dock parterna enas om att hänskjuta tvisten till domstol i annan fördragsslutande stat (art. 21). I fråga om erkännande och verkställighet av bl. a. domar som meddelats i annan fördragsslutande stat rörande rätt på grund av arv eller testamente, efterlevande makes rätt eller ansvar för den dödes gäld tillämpas bestämmelserna i 1932 års nordiska

domskonvention, när den döde var medborgare i fördragsslutande stat och hade hemvist i sådan stat (art. 28).

Danmark

Frånsett internordiska förhållanden saknas i Danmark lagstiftning om internationellrättsliga förhållanden rörande arv och testamente. Någon tvekan råder dock inte om att lagen i den stat där arvlåtaren hade hemvist vid tiden för dödsfallet i allmänhet är bestämmande för rätten till arv efter honom i fråga om såväl fast som lös egendom liksom för giltigheten av det materiella innehållet i ett testamente.¹ I övrigt kan på vissa punkter råda tvekan om innehållet i gällande rätt.

Frågan om rätt att sitta i oskiftat bo synes Borum vilja hänföra till arvsstatutet, ev. till dansk lag som *lex fori*, när kompetens föreligger på grund av att arvlåtaren hade hemvist i Danmark.² Enligt det allmänna arvsstatutet vill Borum även bedöma frågor om arvsavtal³ samt om arvsförskott och förverkande av rätt till arv.⁴

Frågan om testators behörighet att upprätta testamente torde vara att bedöma enligt lagen i den stat där han hade hemvist när testamentet upprättades,⁵ och i fråga om testamentes form torde alternativt tillämpas samma lag eller *lex loci actus*. Om testamentet är giltigt till formen enligt det allmänna arvsstatutet (lagen i den stat där testator hade hemvist vid sin död), torde det dock vara tillräckligt.⁶

Dansk skifteret är kompetent att verkställa skifte efter den som vid sin död hade hemvist i Danmark.⁷ Det torde dock krä-

¹ Borum s. 535, 549, Borum-Philip s. 125, 128, jfr UfR 1922 s. 446, 1904 s. 259.

² Borum s. 539 f. Jfr dock Borum-Philip s. 38 samt diskussionen mellan Trolle och Philip i TfR 1959 s. 49 f och 189, i vilken Trolle vill hänföra rätten att sitta i oskiftat bo till arvsrätten medan Philip synes medge en friare anknytning.

³ Borum s. 538, 550, se højesteretsdomen i UfR 1902 B s. 216.

⁴ Borum s. 538 f.

⁵ Borum s. 542 ff, Borum-Philip s. 126 f.

⁶ Borum s. 545 ff, Borum-Philip s. 127 f, jfr UfR 1940 s. 857.

⁷ Borum-Philip s. 122.

vas endast ett internationellprocessrättsligt hemvist av svagare karaktär än det vanliga internationellprivaträttsliga hemvistbegreppet.⁸ När den avlidne efterlämnat make med hemvist i Danmark och makarna hade egendomsgemenskap, har dansk skifteret ansetts kompetent att behandla det gemensamma boet, även om den avlidne var bosatt utomlands.⁹ Hade den avlidne vid sin död hemvist i utlandet, har danska domstolar i princip inte att skaffa med boet. Även i detta fall har dock ansetts, att skifteretten har rätt och skyldighet att tillse att boet inte utlämnas till utländsk skiftesmyndighet innan massafordringar och hos skifteretten anmälda fordringar blivit betalda.¹⁰ Vidare kan justitsministeriet enligt § 87 i skifteloven hänvisa boet efter en dansk medborgare, som inte hade hemvist i Danmark och avlidit i utlandet, till behandling av dansk skifteret, om skifte ej äger rum i vederbörande främmande stat. I praxis har ministeriet i vid utsträckning hänvisat dödsbon till behandling av dansk skifteret även i andra fall, t. ex. när den avlidne tidigare varit dansk medborgare och myndigheterna i hans hemviststat inte befattar sig med dödsboet eller när den avlidne efterlämnat egendom i Danmark och endast partiell botredning äger rum utomlands. På uppdrag av utländsk myndighet kan dansk skifteret företaga subsidiärt skifte av egendom som finns i Danmark och kan också provisoriskt taga vård om egendom som utländsk medborgare efterlämnat vid dödsfall under tillfälligt besök i Danmark.¹¹

Finland

Lagen den 5 december 1929 angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur omfattar ej den internationella arvsrätten (jfr 55 §) och någon allmän lagstiftning i ämnet finns inte i Finland utanför den nordiska arvsrättskonventionens område. Till grund för 1937 års svenska lag om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo låg visserligen ett finsk-svenskt lag-samarbete, som tillkommit på finskt initiativ, och ett förslag som i huvudsak överensstämde med 1937 års lag framlades år

1959, men någon lagstiftning har ännu inte kommit till stånd. Rätten till arv bedöms enligt lagen i den stat där den avlidne var medborgare vid tiden för dödsfallet. I fråga om finsk domstols behörighet i internationellarvsrättsliga frågor synes arvlåtarens nationalitet och hemvist samt egendomens belägenhet användas som anknytningsfakta.¹

Island

Utanför den nordiska arvsrättskonventionens område tillämpas i Island beträffande arv i huvudsak samma internationellrättsliga regler som i Danmark.

Norge

Enligt norsk internationell arvsrätt utanför den nordiska arvsrättskonventionens område är liksom i Danmark lagen i den stat där arvlåtaren vid tiden för dödsfallet hade sitt hemvist bestämmande för rätten till arv efter honom.¹ Enligt denna lag prövas sålunda bl. a. frågor om arvsordning, laglott, arvsförskott och ansvaret för den dödes gäld. Också frågan om giltigheten av det materiella innehållet i ett testamente bestäms av testators domicillag vid tiden för dödsfallet. Troligen gäller detsamma tillåtligheten av arvsavtal. Knoph anser dock, att om arvlåtaren var obunden av avtalet enligt lagen i den stat där han hade domicil när rättshandlingen ingicks, kan en statutväxling inte medföra att han blir bunden. Frågan om testators behörighet att upprätta testamente bedöms troligen enligt lagen i den stat där testator hade hemvist när testamentet upprättades.² I fråga om formen för testamente godtager § 56 i arveloven regeln locus regit actum. Innebörden av bestämmelsen är omtvistad.³ I regeringens förslag till ny arvelov upptages bestämmelser

⁸ Se Philip i TFR 1966 s. 489 ff.

⁹ Borum-Philip s. 123 not 3, jfr UFR 1954 s. 902.

¹⁰ Borum-Philip s. 124, UFR 1955 s. 883.

¹¹ Se Borum-Philip s. 122 ff.

¹ Se Jokela i Köhler, Erbschaften im Ausland. Länderbeiträge Europa, 1962 s. 30 f.

² Knoph, Norsk arverett, 3 uppl. 1959 s. 50 ff.

³ Knoph a. a. s. 52.

³ Se vidare Bahr i Festschrift till Borum s 73 ff.

som bygger på Haagkonventionen om testaments form.⁴

Det kan förtjäna antecknas, att enligt norsk arvs lag arvsrätt mellan barn utom äktenskap samt dess fader och fädernefränder förutsätter att faderskapet fastställts på det sätt som föreskrivs i den norska lagen om barn utom äktenskap.⁵ I regeringens förslag till ny arvelov har emellertid denna ståndpunkt övergivits. Utländska faderskapsavgöranden tilläggs verkan, fränsett konventionsfall, i de fall regeringen bestämmer (generellt i förhållande till visst land eller in casu).⁶

Norsk skifterett är kompetent att upptaga dödsbo till behandling, om den avlidne hade hemvist i Norge vid tiden för dödsfallet.⁷ Medborgarskapet spelar i princip ingen roll för kompetensen. Om norsk medborgare, som utvandrat och avlidit utomlands, efterlämnat egendom och arvingar i Norge, synes dock i praxis norsk skifterett ha tagit kvarlåtenskap som fanns i Norge till skiftebehandling.⁸ I övrigt anses skifteretten ha befogenhet att provisoriskt omhändertaga egendom, som arvlåtare med hemvist utomlands efterlämnat i Norge.

England

I fråga om rätten till arv gäller i England skilda lagvalsregler beträffande fast och lös egendom. Fast egendom ärvs enligt lagen i den stat där egendomen är belägen (*lex rei sitae*). Det innebär troligen, att i fråga om fast egendom i England tillämpas den engelska lagens materiella regler och i fråga om fast egendom i främmande stat tillämpas den lag vartill lagvalsreglerna i *lex rei sitae* hänvisar. Även i fråga om testamente — bortsett från formkraven, se nedan — tillämpas i princip *lex rei sitae*, såvitt testamentet angår fast egendom. Den lagen synes sålunda bl. a. reglera frågan om testators behörighet att upprätta testamente, giltigheten av innehållet i testamente och som huvudregel återkallelse av testamente, allt såvitt angår fast egendom.¹ I fråga om tolkningen av ett testamente rörande fast egendom gäller dock friare normer och in dubio tillämpas troligen i förs-

ta hand lagen i den stat där testator hade domicil vid testamentets upprättande, men detta är omtvistat.²

Rätten till arv av lös egendom bedöms enligt lagen i den stat där arvlåtaren hade domicil vid tiden för dödsfallet. När det gäller behörighet att upprätta testamente rörande lös egendom, tillämpas otvivelaktigt testators domicillag, men det är tveksamt om det är domicilet vid tidpunkten för upprättandet eller vid tidpunkten för dödsfallet som är avgörande. Den materiella giltigheten av innehållet i ett testamente rörande lös egendom bedöms enligt lagen i den stat där testator hade domicil vid tiden för dödsfallet. I fråga om tolkningen av testamente tillämpas den lag som testator kan antagas ha avsett, men även beträffande lös egendom gäller en presumption för tillämpning av lagen i den stat där testator hade sitt domicil vid tiden för upprättandet.³

Beträffande testaments form gäller reglerna i Haagkonventionen i ämnet, vilken ratificerats av Storbritannien. De har upptagits i Wills Act 1963.⁴

Vad angår dödsbobehandlingen är engelsk domstol behörig att meddela "letters of administration", eller "probate" beträffande testamente,⁵ om den avlidne efterlämnade egendom i England. Även när så inte är fallet kan engelsk domstol i viss utsträckning diskretionärt meddela "letters of administration" resp. "probate". Den som är boutredningsman enligt lagen i främmande stat där den avlidne hade domicil eller ändå behörig enligt den lagen att omhänderta den avlidnes egendom är inte omedel-

⁴ Ot. prp. nr 36/1968—69 §§ 54 och 59, s. 176 f, 180, 217, jfr Ot. prp. nr 14/1969—70.

⁵ Se Pålsson i TfR 1968 s. 181 f.

⁶ Anförda prp. nr. 36/1968—69 § 4, s. 129 ff, 211.

⁷ Augdahl, Skifteloven, 2 uppl. 1956 s. 19 f.

⁸ Jfr dock NRt 1931 s. 931.

¹ Cheshire s. 514 f, Dicey and Morris s. 525 f.

² Cheshire s. 515 ff, Dicey and Morris s. 535 f.

³ Cheshire s. 481 f, 490 f, 496 f, Dicey and Morris s. 592 ff, 601 ff, jfr Clunet 1969 s. 118 ff.

⁴ Cheshire s. 485 ff, 515, Dicey and Morris s. 533, 596 ff, Graveson s. 425 ff.

⁵ Se ovan s. 216.

bart behörig att förvalta egendom som finns i England, men han eller hans engelska ombud torde i allmänhet på begäran utses till administrator enligt engelsk lag.⁶

Den som är administrator enligt engelsk rätt äger behörighet att omhändertaga all den avlidnes egendom i England (med undantag för viss fast egendom) och egendom som finns utomlands, om hans behörighet erkänns där. En administrator, som utsetts av engelsk domstol, iakttagert vid boutredningen engelsk lag (t. ex. beträffande preskription) i fråga om betalningen av den avlidnes skulder m. m. Om boutredning också sker i främmande stat där den avlidne hade domicil, torde engelsk administrator som regel redovisa överskottet till den utländska dödsboförvaltningen.⁷

Frankrike

Rätten till arv bedöms enligt fransk internationell rätt såvitt angår fast egendom enligt lagen i den stat där egendomen är belägen och såvitt angår lös egendom enligt lagen i den stat där den avlidne vid dödsfallet hade sitt domicil.¹ Motsvarande gäller den materiella giltigheten av innehållet i testamente och arvsavtal.² Arvsstatutet reglerar arvsordningen, de olika arvingarnas andelar, utomäktenskapligt barns arvsrätt etc.³ Fransk ordre public anses hindra, att barn som fötts i äktenskapsbrott får arva.

Ett mycket betydelsefullt avsteg från tillämpningen av arvsstatutet medför emellertid regeln om "prélèvement" enligt en lag av år 1819. Enligt lagen skall fransk medborgare vid arvs gifte mellan utländska och franska arvingar få av kvarlåtenskap som finns i Frankrike uttaga kompensation för vad han berövats av egendom i utlandet "à quelque titre que ce soit en vertu des lois et coutumes locales". Denna regel har tolkats extensivt och medför nu, att fransk medborgare anses berättigad till den arvslott som skolat tillkomma honom enligt fransk lag, oavsett vilken lag som i princip anses vara arvsstatut och oavsett om medarvingarna är fransmän eller utlänningar. Regeln om "prélèvement" går givetvis

att realisera endast om det finns egendom i Frankrike, men arvslottet beräknas på hela kvarlåtenskapen.⁴

I fråga om behörigheten att upprätta testamente synes man i Frankrike tillämpa det allmänna personalstatutet.⁵ Frankrike har numera anslutit sig till Haagkonventionen om testamentes form.

Fransk domstol torde vara behörig att upptaga arvstvister i fråga om fast egendom när egendomen är belägen i Frankrike och i fråga om lös egendom när arvlåtaren vid dödsfallet hade hemvist där men troligen också om någon part är fransk medborgare (art. 14 och 15 Code civil).⁶

Schweiz

Den schweiziska internationella arvsrätten bygger i första hand på domicilprincipen men med vidsträckt inflytande för nationalitetsprincipen. Utländsk medborgare som vid dödsfallet hade hemvist i Schweiz ärvs sålunda enligt schweizisk lag. Schweizisk medborgare som vid dödsfallet hade hemvist i utlandet ärvs enligt lagen i hemviststaten, under förutsättning att den lagen anger sig själv tillämplig. I annat fall tillämpas schweizisk lag. Fast egendom i Schweiz är dock även i förra fallet underkastad schweizisk rätt.¹

Utländsk medborgare som har hemvist i Schweiz kan genom testamente eller arvsavtal bestämma, att rätten till arv efter honom skall bedömas enligt lagen i den stat han tillhör. På samma sätt kan en schweizisk medborgare som har hemvist i annan kanton än hemkantonen förordna, att hemkantonens lag skall tillämpas (i de fall där kantonala särregler gäller rörande arvsrätten). Däremot synes en schweizisk medborgare med hemvist utomlands inte kunna

⁶ Cheshire s. 473 ff, Dicey and Morris s. 569 ff, Graveson s. 452 ff.

⁷ Cheshire s. 475 ff, Dicey and Morris s. 577 ff, 581 f, Graveson s. 456 ff.

¹ Batiffol s. 706.

² Batiffol s. 711 ff.

³ Batiffol s. 716 f.

⁴ Batiffol s. 720 ff.

⁵ Batiffol s. 724 f.

⁶ Jfr Bauer i RabelsZ 1966 s. 486, 491, 492 f.

¹ Schnitzer Band II s. 505 f.

na förordna om tillämpning av schweizisk lag när det ej är medgivet enligt domicillandets lag.²

Behörigheten att upprätta testamente bedöms enligt schweizisk lag, om testator hade hemvist i Schweiz vid tiden för testamentets upprättande. I fråga om schweizisk medborgare med hemvist utomlands bedöms behörigheten enligt hemviststatens lag, om den tillämpar domicilprincipen, men i annat fall enligt schweizisk lag. Den materiella giltigheten av innehållet i ett testamente bestäms av arvsstatutet. Detsamma gäller i fråga om ogiltighet på grund av svek, misstag, viljebrist etc.³ Utom såvitt angår rätten till laglott bedöms däremot arvsavtal enligt arvlåtarens domicillag vid tiden för avtalets ingående eller, om avtalet ingåtts mellan trolovade, enligt lagen i den stat där de tog hemvist vid äktenskapets ingående.⁴

Testamentes form bedöms fakultativt enligt *lex loci actus*, testators domicillag vid tiden för testamentets upprättande eller vid tiden för dödsfallet eller testators nationella lag, ovisst vid vilken tidpunkt.⁵

Schweiziska myndigheter är behöriga att handlägga frågor om dödsbon efter utländska medborgare med hemvist i Schweiz. I fråga om schweiziska medborgare med hemvist i främmande stat anses, frånsett fast egendom i Schweiz, den statens myndigheter i första hand behöriga. Om dessa ej tar befattning med arvfallet, övergår behörigheten till hemkantonens myndigheter.⁶

Schweiz har ett antal bilaterala fördrag med främmande stater i arvsrättsliga frågor, bl. a. med Frankrike, Grekland, Italien och USA.

Föbundsrepubliken Tyskland

Den tyska internationella arvsrätten bygger på nationalitetsprincipen. Rätten till arv bedöms enligt lagen i den stat där arvlåtaren vid tiden för dödsfallet var medborgare. Tysk rätt godtar renvoiprincipen, och tysk lag kan därför bli tillämplig exempelvis som *lex rei sitae* i fråga om fast egendom i Tyskland som efterlämnats av en fransk medborgare. Arvsstatutet bestämmer också

de materiellrättsliga verkningarna av testamente, t. ex. med avseende på laglott.¹

Från nationalitetsprincipen gäller dock vissa undantag. Enligt art. 28 EGBGB skall den sålunda inte tillämpas i fråga om egendom som är underkastad särskilda bestämmelser enligt lagen i den stat där den finns. Bestämmelsen tolkas enligt vad som synes vara härskande mening extensivt och anses då innebära, att när exempelvis i fråga om fast egendom rätten till arv i viss stat bedöms enligt *lex rei sitae* (såsom i England, Frankrike och USA), tillämpas samma princip i Tyskland beträffande egendom som finns i sådan stat, även om arvlåtaren tillhörde stat som tillämpar nationalitetsprincipen.²

Ett annat undantag gäller det s. k. *privilegium germanicum*. Tysk arvinge efter utländsk medborgare, som vid sin död hade hemvist i Tyskland, äger göra gällande den arvsrätt som skulle tillkomma honom enligt tysk rätt, såvida ej enligt arvlåtarens hemlands lag en tysk medborgare med hemvist i det landet ärvs endast enligt tysk lag.³

Arvingarnas ansvar för arvlåtarens skulder bedöms i princip enligt arvsstatutet. Om en tysk medborgare vid sin död hade hemvist i främmande stat, kan arvingarna dock i fråga om sitt ansvar åberopa lagen i den staten.⁴

Det förtjänar antecknas, att man i Tyskland diskuterat hur man i internationellrättsligt hänseende skall förfara med den s. k. *erbrechtliche Lösung* i fråga om egendomsordningen, som innebär att efterlevande makes arvslott höjs med en fjärdedel av kvarlåtenskapen, medan någon förmögenhetsutjämning inte äger rum. Enligt en mening kan bestämmelsen om

² Schnitzer Band II s. 515, 518 f.

³ Schnitzer Band II s. 511 ff, 533.

⁴ Schnitzer Band II s. 519 f.

⁵ Schnitzer Band II s. 520 f.

⁶ Schnitzer Band II s. 534.

¹ Kegel i Soergel/Siebert s. 910, 920, 926 f, i *Internationales Privatrecht* s. 354 ff, 364, Raape s. 412 ff, Wolff s. 226 ff.

² Raape s. 418 ff, Wolff s. 232 ff, jfr däremot Kegel i Soergel/Siebert s. 927 f, i *Internationales Privatrecht* s. 145 f, 356.

³ Se t. ex. Kegel i Soergel/Siebert s. 933 ff.

⁴ Se t. ex. Kegel i Soergel/Siebert s. 913, 932 f.

erbrechtliche Lösung tillämpas endast när tysk lag är såväl egendomsstatut som arvsstatut. För det fall då främmande lag är tillämplig på egendomsordningen eller rätten till arv har därvid förordats, att tillämpliga lagar i förekommande fall får anpassas till varandra.⁵

Var den som upprättat testamente tysk medborgare vid dödsfallet, gäller med visst förbehåll att frågan om hans behörighet att upprätta testamentet bedöms enligt hans nationella lag vid tiden för upprättandet. Vad som i detta hänseende gäller om den som vid sin död var utländsk medborgare är omtvistat.⁶

Tyskland har ratificerat Haagkonventionen om testaments form.

I boutredningsfrågor inom den frivilliga rättsvårdens område anses tysk domstol (Nachlassgericht) behörig, när tysk lag skall tillämpas som arvsstatut, dvs. i främsta rummet när arvlåtaren var tysk medborgare men också när utlännings nationella lag hänvisar till tysk rätt. En s. k. Erbschein, dvs. ett bevis rörande arvsrätten till den avlidnes kvarlåtenskap, kan dock utställas av tysk myndighet såvitt angår egendom som finns i Tyskland, även om främmande lag är materiellt tillämplig, och likaså kan interimistiska säkerhetsåtgärder vidtagas.⁷ Såvitt angår rättegångsmål synes tysk domstol vara behörig i arsvvister, åtminstone när svaranden har hemvist i Tyskland eller när arvlåtaren vid sin död hade hemvist där eller var tysk medborgare.⁸

En kommission inom der Deutsche Rat für internationales Privatrecht har nyligen lagt fram förslag till en reform av den internationella arvsrätten. Nationalitetsprincipen behålls som huvudregel, men bl. a. föreslås, att om arvlåtaren var gift vid tiden för dödsfallet, rätten till arv skall bedömas enligt den lag som var bestämmande för äktenskapets rättsverknining. Detta skall gälla inte endast efterlevande makes rätt utan kvarlåtenskapen i dess helhet. En tanke att arvlåtaren skulle få välja tillämplig lag genom testamente avisas.⁹

USA

Den internationella arvsrätten i USA bygger på uppdelningen mellan fast och lös egendom. I fråga om fast egendom bestäms

den legala arvsrätten av lagen i den stat där egendomen är belägen (lex rei sitae). Också frågor rörande testamente som avser fast egendom är i princip underkastade samma lag. Testamente skall sålunda enligt common law vara upprättat i sådan form som föreskrivs i den stat där egendomen är belägen. Lagstiftningen i åtskilliga stater medger dock fakultativ tillämpning av annan lag.

I fråga om arvsrätten till lös egendom tillämpas i allmänhet lagen i den stat där arvlåtaren hade domicil vid tidpunkten för dödsfallet. Denna lag blir vanligen också tillämplig på giltigheten och verkan av ett testamente som avser lös egendom, inbegripet frågan om testators behörighet att upprätta testamentet. Även för formkravet är testators domicillag vid tiden för dödsfallet bestämmande enligt common law. Genom lagstiftning har emellertid olika stater godtagit testamenten upprättade enligt formföreskrifterna i annan lag, t. ex. lex loci actus, lagen i den stat där testator hade domicil vid tidpunkten för upprättandet eller lex fori. Även i övrigt föreligger möjligen benägenhet att tillämpa den av flera tänkbara lagar som upprätthåller ett testamente (rule of validation).

Behörig att förordna administrator eller meddela "probate" på ett testamente är i första hand dels domstol i stat där arvlåtaren vid dödsfallet hade sitt domicil, dels domstol i stat där han efterlämnat egendom. Har probate meddelats i förstnäm-

⁵ Se von Hippel i RabelsZ 1968 s. 348 ff.

⁶ Se Neuhaus i RabelsZ 1953 s. 651 ff, jfr Kegel i Soergel/Siebert s. 914 ff, i Internationales Privatrecht s. 361 f, Raape s. 423, 427 ff, Wolff s. 229.

⁷ Raape s. 444 ff, jfr dock Kegel i Soergel/Siebert s. 921 ff, i Internationales Privatrecht s. 364 ff, Wolff s. 234 ff.

⁸ Jfr Ferid/Firsching a. a., Deutschland, Grundzüge s. 27 f.

⁹ Vorschläge und Gutachten zur Reform des deutschen internationalen Erbrechts, vorgelegt im Auftrag der Erbrechtskommission des Deutschen Rates für internationales Privatrecht von W. Lauterbach, Berlin 1969 s. 1 f, 9 f, 12 f. Till den i texten ovan omnämnda frågan om tillämplig lag vid erbrechtliche Lösung se s. 61 ff, 65 ff.

da stat, torde beslutet ofta erkännas också i andra stater såvitt fråga är om lös egendom. I varje stat där administrator förordnats är dennes verksamhet i princip begränsad till staten i fråga och reglerad av den statens lag. Åtskilliga undantag härifrån förekommer dock. Dödsboförvaltning i annan stat än domicilstaten (ancillary administration) torde som regel efter rättens prövning utlämna överskottet till dödsboförvaltningen i sistnämnda stat.¹

Öststaterna

Samtliga östeuropeiska bilaterala konventioner som förut omtalats innehåller bestämmelser om internationell arvsrätt.¹ Regleringen är i allmänhet ganska utförlig. I fråga om de grundläggande bestämmelserna märks en betydelsefull skillnad mellan de konventioner som Sovjetunionen, Albanien resp. Rumänien ingått sinsemellan eller med andra östeuropeiska stater och de konventioner som de senare ingått med varandra. I de förra görs skillnad mellan fast och lös egendom. Arvsrätten till fast egendom bedöms enligt lagen i den fördragsslutande stat där egendomen är belägen, medan lös egendom ärvs enligt lagen i den fördragsslutande stat som arvlåtaren tillhörde vid tiden för dödsfallet. I övriga konventioner är sistnämnda lag bestämmande för rätten till kvarlåtenskapen i dess helhet.² I fråga om testamente innehåller konventionerna genomgående, att testators behörighet att upprätta eller återkalla testamente bestäms av lagen i den fördragsslutande stat där testator var medborgare vid tiden för rättshandlingens företagande, medan ett testamente anses giltigt till formen om det upprättats enligt samma lag eller lagen i den fördragsslutande stat där rättshandlingen företogs.

I *Sovjetunionen* upptages internationellrättsliga bestämmelser om arv i grunderna för civillagstiftningen i unionen och unionsrepublikerna av den 8 december 1961. Dessa bestämmelser bygger på domicilprincipen. Enligt art. 127 bestäms arvsrättsliga förhållanden enligt lagen i den stat där arvlåtaren hade sitt sista stadigvarande

hemvist. Frågor om behörighet att upprätta eller återkalla testamente och frågor om formen för sådan rättshandling prövas enligt lagen i den stat där testator hade stadigvarande hemvist vid tiden för rättshandlingens företagande. Testamente eller återkallelse av testamente får dock inte förklaras sakna verkan på grund av formfel, om rättshandlingen uppfyller formföreskrifterna i lagen på den ort där den företogs eller i sovjetisk rätt. I fråga om byggnader som är belägna i Sovjet tillämpas dock sovjetisk rätt såväl i fråga om rätten till arv som beträffande testamentsbehörighet och testamentsform. Huruvida denna regel skall tillämpas analogiskt beträffande fast egendom i utlandet, är oklart.³

De nya lagarna om internationell privaträtt i *Polen* och *Tjeckoslovakien* behandlar — liksom förut gällande lag i dessa länder — fast och lös egendom enhetligt i arvsrättsligt hänseende.⁴ Bestämmande för rätten till arv är i båda staterna lagen i den stat där arvlåtaren var medborgare vid tiden för dödsfallet. Frågor rörande behörighet att upprätta testamente o. l. bedöms enligt lagen i den stat där testator var medborgare vid tiden för rättshandlingens företagande. Beträffande formen är det tillräckligt, att testator iakttagit formföreskrifterna i samma lag eller i lagen i den stat där rättshandlingen företogs.⁵

¹ Se närmare Ehrenzweig s. 44 ff, 191 ff, 653 ff, Goodrich s. 323 ff, 348 ff, Stumberg s. 371 ff, 398 ff.

² Makarov, *Quellen des internationalen Privatrechts*, Band II, *Texte der Staatsverträge*, 1960 — (lösbladssystem) nr 12—28 f.

³ Se härom Szászy, *Private international law in the european people's democracies*, 1964 s. 366 ff.

⁴ Se vidare Rubanov i *RabelsZ* 1962 s. 713 ff, Grzybowski, *Soviet private international law*, 1965 s. 134 ff, Makarov i *Osteuropa-Recht* 1969 s. 14 ff.

⁵ Se Korkisch i *RabelsZ* 1968 s. 645 ff.

⁶ Beträffande övriga östeuropeiska stater hänvisas till ovan anförda arbete av Szászy och samme författare i *Recueil des cours* 1964 — I (Tome 111) s. 295 ff.

Familjerättskommitténs uppdrag innefattar en översyn av den svenska internationella familjerätten. Till detta rättsområde hör strängt taget inte arvsrätten, men det är uppenbart att äktenskapsrätt och arvsrätt hör nära ihop. Kommittén har därför inte ansett det möjligt att vid en revision av den svenska internationella äktenskapsrätten helt förbigå arvsrätten, helst som det av andra skäl är aktuellt att vidtaga vissa ändringar beträffande internationellrättsliga regler om testamente. Efter samråd med chefen för justitiedepartementet har kommittén därför, som förut nämnts, även behandlat arvsrätten i den mån det ansetts påkallat av sambandet med äktenskapsrätten eller aktualiserats på annat sätt.

1937 års lag bygger som förut nämnts i princip på nationaliteten som anknytningsfaktum för prövning av frågor om rätt till arv eller testamente, ehuru den beträffande själva boutredningen gör en del avsteg. Den nordiska regleringen har i fråga om arv och testamente grundats på en kompromiss mellan nationalitetsprincipen och domicilprincipen och bygger beträffande boutredningen på en renodlad domicilprincip.

Kommitténs enkät av december 1964¹ upptog också ett par frågor om den internationella arvsrätten. Endast ett mindre antal av dem som tillfrågades synes ha haft några egna praktiska erfarenheter på området och olägenheter av nuvarande reglering påtalades endast i ett fåtal svar. Sådana

synes ha gjort sig gällande bl. a. i förhållandet mellan arvs- och egendomsordning (efterlevande makes rätt) och i fråga om utomäktenskapliga barns arvsrätt. I åtskilliga enkätsvar, bl. a. från Stockholms rådhusrätt, uttalades sympatier för vidgad tillämpning av domicilprincipen i utomnordiska förhållanden. Därvid uppställdes ofta krav på kvalificerat hemvist. Sympatierna för domicilprincipen grundade sig uppenbarligen i flertalet fall på principiella överväganden, eftersom vederbörande inte sagt sig ha erfarit några olägenheter av gällande reglering. I några svar, bl. a. från Stockholms läns landstings rättshjälpsanstalt och Utlandssvenskarnas förening, avstyrktes vidgad tillämpning av domicilprincipen, medan i några andra svar, bl. a. från Stockholms stads rättshjälpsanstalt, förordades tillämpning av hemvistlandets lag endast om föreskrift därom meddelats i testamente.

Några allvarliga, på erfarenheterna grundade anmärkningar mot den nuvarande regleringen framställdes sålunda inte i enkätsvaren och är inte heller i övrigt kända. Kommittén har också redan vid diskussionen om nationalitets- och domicilprinciperna framhållit, att den ej på hithörande område föreslår några mera genomgripande nyheter till förmån för domicilprincipen. Några särskilda frågor behöver emellertid övervägas, delvis oavsett om man vill

¹ Se ovan s. 45.

ge nationalitet eller hemvist företräde som anknytningsfaktum.

I fråga om efterlevande makes ställning föreligger sålunda ett aktuellt behov av att den internationella äktenskapsrätten och arvsrätten samordnas. Som det nu är kan lätt inträffa, att skilda lagar blir tillämpliga på makars egendomsordning och efterlevande makes arvsrätt, med påföljd bl. a. att efterlevande make ibland kan bli väsentligt sämre ställd än om ett och samma lands äktenskaps- och arvsrättsliga regler hade tillämpats. Kommitténs förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap undanröjer inte detta missförhållande. Kommittén föreslår, att om efterlevande make inom viss tid framställer yrkande därom, hans rätt till arv skall prövas enligt samma lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning.

Kommittén har även ansett sig böra uppmärksamma frågan om arvsrätt i utomäktenskapliga förhållanden. Kommittén utgår därvid från att en reform av den interna svenska lagen (ÅB) i fråga om utomäktenskapliga barns arvsrätt kommer att genomföras — enligt föreliggande förslag med verkan fr. o. m. den 1 januari 1970. De utomäktenskapliga barnens ställning i arvsrättsligt hänseende måste i samband med en sådan reform beaktas i vår internationellrättsliga lagstiftning på ett sätt som korresponderar mot tanken att utomäktenskapliga barn skall såvitt möjligt jämföras med barn i äktenskap. Kommittén föreslår, att utomäktenskapligt barn och dess avkomlingar skall i princip taga arv och ärvas som om barnet varit fött i äktenskap, även om främmande lag i övrigt är bestämmande för rätten till arv.

I fråga om adoptivförhållanden har en särskild utredning framlagt förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande adoption. Detta förslag innehåller även regler om tillämplig lag rörande arvsrätt i adoptivförhållanden. Reglerna avser att besvara frågan, om det allmänna arvsstatutet — dvs. som regel arvlåtarens nationella lag — eller den lag som tillämpats

beträffande adoptionen skall vara bestämmande för arvsrätt i adoptivförhållanden. Bestämmelserna torde lämpligen kunna upptagas i samband med andra internationellrättsliga regler om arv, om 1937 års lag i övrigt blir föremål för revision såsom kommittén föreslår.

De nu berörda frågorna kräver sin lösning oavsett om man tillämpar nationalitets- eller domicilprincipen.

Beträffande testamentes form bör gällande rätt ändras så att 1961 års Haagkonvention i ämnet blir beaktad. I konventionen godtages både nationalitet och hemvist som anknytningsfakta. Konventionen har direkt lagts till grund för bestämmelserna om testamentes form i nu förevarande lagförslag. Kommittén har vidare ansett angeläget och föreslår, att i huvudsak samma liberalitet som enligt Haagkonventionen skall gälla i fråga om testamentes form också tillämpas beträffande behörighet att upprätta testamente.

Frågor som rör testamentes ogiltighet på grund av testators sinness tillstånd o. l. har kommittén ansett böra bedömas enligt den lag som i allmänhet är bestämmande för rätten till arv. Enligt gällande lag tillämpas testators personalstatut vid den tidpunkt då testamentet upprättades. Motsvarande ändring föreslår kommittén i fråga om arvsavtal och arvsförskott, med viss modifikation.

Kommittén har varit tveksam, huruvida man i förevarande sammanhang bör göra ytterligare ändringar i de regler som finns i 1937 års lag. Efter samråd med de finska sakkunniga har kommittén dock ansett sig böra gå något längre.

Den i 1937 års lag inskrivna principen att den nationella lagen skall vara arvsstatut för det egna landets medborgare, även om den avlidne vid sin död har hemvist i främmande land, rubbas visserligen i huvudsak ej i kommitténs förslag. Lagen synes emellertid gå för långt, när den inte gör undantag ens för det fallet att den nationella lagen själv tillämpar domicilprin-

cipen för bestämmande av arvsstatut. Kommittén föreslår efter samråd med de finska sakkunniga att den nationella lagen skall vara arvsstatut endast om den inte själv föreskriver något annat.

Under utredningsarbetet har också övervägts, huruvida man beträffande utländsk medborgare med hemvist här i riket skulle kunna godtaga en ordning som överensstämmer med den nordiska regleringen i 1934 års konvention. Det skulle innebära, att om arvlåtaren vid sin död haft hemvist här sedan minst fem år, svensk lag skulle ovillkorligen tillämpas och att svensk lag dessutom fick tillämpas om den avlidne haft hemvist här i riket kortare tid, såvida inte någon arvinge eller testamentstagare yrkade att den dödes nationella lag skulle tillämpas. Inom kommittén har emellertid anförts praktiska invändningar mot en sådan ordning, som förutsätter att vederbörande intressenter får kännedom om dödsfallet i tid för att kunna åberopa främmande lag, när det är medgivet. Risker för förbiseende har ansetts för stor för att ordningen skulle kunna godtagas. Med hänsyn till den tvekan som fördenskull kan råda har kommittén avstått från att framlägga förslag i sist angiven riktning.

I 1937 års lag finns även bestämmelser om boutredning i internationellrättsliga förhållanden. Dessa bestämmelser är intagna i 2 kap. och kommittén har ansett önskvärt, att en del praktiska önskemål tillgodoses genom ändringar i detta kap. Kommitténs förslag går ut på att egendom i Sverige efter den som hade hemvist utomlands skall kunna i större utsträckning än f. n. utlämnas till utländsk dödsboförvaltning och att, såväl i detta hänseende som i övrigt, ett visst företräde ges åt boutredning i främmande stat där den avlidne hade hemvist framför boutredning i stat där den avlidne var medborgare utan att ha hemvist.

1937 års lag innehåller i 3 kap. vissa avslutande allmänna bestämmelser. I denna del förordar kommittén en del ändringar som behövs för att nå bättre överensstämmelse med de allmänna bestämmelser som

kommittén föreslår i den internationella äktenskapsrätten.

Ehuru sålunda inte några mera genomgripande nyheter föreslås, har kommittén funnit det nödvändigt att formellt gå igenom hela 1937 års lag. Försök att inflicka nyheterna i lagen har visat, att flertalet paragrafer måste ändras utan att resultatet formellt blir tillfredsställande. Kommittén har därför upprättat förslag till en ny lag, uppbyggd på ett sätt som nära motsvarar 1937 års lag. När i det följande vid behandlingen av de olika kapitlen i förslaget hänvisas till lagrum i gällande lag, avses den bestämmelse som 1937 års lag innehåller i motsvarande kapitel.

De regler som finns i 1934 års nordiska konvention om arv, testamente och boutredning och därtill anslutande lagstiftning berörs ej av kommitténs förslag. Från dansk sida har framförts önskemål om anpassning av arvskonventionen till ny arvslagstiftning i de nordiska länderna. Kommittén har inte ansett sig kunna upptaga denna omfattande fråga. Kommittén vill påpeka, att man inte i förhållande till utomnordiska länder kan göra större avsteg från nationalitetsprincipen än som skett i den nordiska konventionen utan att även denna omarbetas.

Kommittén har i föregående kap. översiktligt redogjort för de olika punkter där någon ändring föreslås i förhållande till 1937 års lag.

1 §.

Första stycket i gällande lag innehåller, att rätt till arv efter svensk medborgare bedöms enligt svensk lag, även om han ej hade hemvist här i riket, och att i avseende på arv efter medborgare i annat land gäller lagen i det landet. Enligt andra stycket skall vad som sålunda sagts om rätt till arv tillämpas också i fråga om arvinges rätt att utöver sin arvslott njuta underhåll ur kvarlåtenskapen.

Bestämmelser om tillämplig lag i fråga om rätt till arv har i förslaget upptagits i 2 och 3 §§. I första stycket av 1 § i förslaget meddelas i stället en inledande bestämmelse, som betonar att lagen är avsedd att tillämpas när frågor om rätt till arv eller testamente i internationella rättsförhållanden blir föremål för prövning här i riket. Tyngdpunkten i ett boutredningsförfarande kan väntas komma att ligga i den stat där den avlidne hade hemvist, eftersom hans egendom i allmänhet torde finnas där. Vi bör antyda de gränser för vårt handlande som följer av att vi inte alltid kan genomdriva vår uppfattning beträffande egendom som finns utomlands.

Enligt andra stycket i kommitténs för-

slag skall vad som föreskrivs om arv äga tillämpning också i fråga om rätt till underhåll eller annan särskild förmån ur kvarlåtenskap.

Kommittén vill här erinra om att livförsäkringar — även fränsett pensionsförsäkringar — numera ofta spelar större roll för de efterlevande än andra tillgångar som den avlidne efterlämnat. Livförsäkringar kan ge upphov till svårbedömda internationellt rättsliga spörsmål beträffande bl. a. giltigheten av samt verkan och tolkningen av förmånstagarförordnanden. Lagvalet kan stå mellan den lag som i allmänhet är tillämplig på försäkringsavtalet och den eller de lagar som tillämpas i successionsrättsligt hänseende beträffande legalt arv och testamente samt, i fråga om makar, deras egendomsstatut. Doktrinen har föga sysslat med dessa frågor och någon ledning av rättspraxis finns åtminstone ej hos oss.¹ Kommittén har inte kunnat ta upp saken till legislativ reglering men vill försöka att i största korthet antyda lösningar som kommittén för sin del skulle vilja anse tillämpliga i vissa huvudfrågor.

I fråga om de hos oss allmänt förekom-

¹ Ämnet har behandlats vid ett internationellt kollokvium på Hässelby slott i september 1967, se Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 20, Life insurance law in international perspective, 1969, uppsatser av Frédéricq, s. 236 ff, och Philip, s. 254 ff. Se även Philip i UFR 1968 s. B 41 ff.

mande tjänstegrupplivförsäkringarna synes starka och enligt kommitténs mening övertygande skäl tala för att den lag som är tillämplig på försäkringsavtalet regelmässigt skall tillämpas i fråga om de efterlevandes rätt, åtminstone så långt att den fördelning som förutsatts skola tillämpas inte rubbas av arvsstatutets eller egendomsstatutets regler. (Jfr proposition 1969: 124 med förslag om vidgad arvsrätt för barn utom äktenskap och om ändring av FAL m. m.) Tjänstegrupplivförsäkring betraktas som en komplettering av pensionsförmånerna och hör över huvud nära ihop med anställningsförhållandena.

Beträffande andra försäkringar synes frågan om tillämplig lag vara mera tveksam. Om emellertid förmånstagarförordnande i fråga om *formen* uppfyller kraven enligt försäkringsavtalets lag, synes det böra godtagas, åtminstone såvitt sådant förordnande i den lagen behandlas som en försäkringsrättslig fråga. Giltigheten av andra förordnanden bör bedömas enligt de liberala lagvalsregler som torde komma att gälla för testamente (jfr nedan).² Det nu sagda bör ha motsvarande tillämpning i fråga om *formen* för återkallelse av förmånstagarförordnande (ang. oåterkalleliga förordnanden jfr nedan). Samma liberalitet bör också gälla *behörighet* att ge förmånstagarförordnande. Även frågan, om *försäkringsbelopp* ingår i *den avlidnes dödsbo*, synes i första hand böra bedömas enligt försäkringsavtalets lag. För försäkringstagaren kan det ju ha varit av avgörande betydelse för avtalets ingående, om så är förhållandet, och denna förutsättning bör ej undanryckas. Ev. återvinning av premier, om dödsboet råkar i konkurs, torde emellertid sannolikt böra bedömas enligt konkurslandets lag. I fråga om sådana s. k. *revisionsregler* som bestämmelserna i 104 § FAL (dvs. skyddet för efterlevande makes giftorätt och arvinges laglott) bör i första hand tillämpas arvsstatutet och makars egendomsstatut.³ I den mån försäkringsbeloppet t. ex. i fråga om utländsk försäkring i praktiken likväl inte kan åtkommas bör kompensations i annan ev. tillgänglig egendom ges i

samband med bodelning eller arvskitte (jfr reglerna om vederlag vid bodelning samt om gåva och arvsförskott). Fråga om giltighet av *förklaring att förmånstagarförordnande skall vara oåterkalleligt* bör prövas enligt den lag som anses tillämplig på arvsförskott (jfr 11 § i förevarande kap. av förslaget) eller gåva.

Vad angår *tolkningen av förmånstagarförordnande* som t. ex. innehåller att försäkringssumman skall tillfalla "arvingar" (jfr 105 § FAL) torde man regelmässigt få antaga, att därmed åsyftas arvingarna enligt arvsstatutet. Detta torde överensstämma med vad som skall tillämpas, när testamente innehåller föreskrift om att kvarlåtenskap t. ex. vid sekundosuccession skall tillfalla någons arvingar.⁴ Denna presumtion bör dock vika, om man har skäl antaga att den som upprättat förordnandet avsåg något annat.

Ett särskilt problem är, hur långt försäkringsgivaren skall sträcka sin *undersökningsplikt*. Denna fråga är inte av successionsrättslig beskaffenhet. Kommittén vill endast framhålla, att försäkringsgivare som i god tro betalar ut försäkringsbelopp till förmånstagare enligt förordnande som är giltigt enligt försäkringsavtalets lag rimligen bör vara skyddad. Han bör därmed anses ha fullgjort den förpliktelse som han enligt avtalet åtagit sig.

2 §.

Enligt denna paragraf i förslaget skall rätten till arv prövas enligt svensk lag, om den avlidne var svensk medborgare. Bestämmelsen överensstämmer i sak med 1 § första stycket första punkten i gällande lag. Nationalitetsprincipen har som förut nämnts inte, såvitt är känt, vållat några praktiska olägenheter i fråga om rätten till arv efter svenska medborgare. Önskemål från Utlandssvenskarnas förening gäller tvärtom, att man skulle återgå till nationalitetsprincipen i nordiska förhållanden för vilka nu gäller en kompromiss mellan nationalitets-

² Jfr Philip i UfR 1968 s. B 45 f.

³ Jfr Philip i UfR 1968 s. B 46.

⁴ Jfr Walin, Ärvdabalken I, 1963 s. 188 f.

och domicilprinciperna. De överväganden kommittén gjort om tillämpning av nationaliteten och hemvistet som anknytningsfakta i fråga om utlandssvenskarnas förhållanden¹ har inte gett kommittén anledning att föreslå någon ändring i fråga om arvsstatutet efter svenska medborgare. Kommittén har dock övervägt, om den avlidne borde tillåtas genom testamente förordna att rätten till arv efter honom skulle bedömas enligt lagen i den stat där han vid sin död hade hemvist. En regel härom skulle korrespondera mot den möjlighet kommittén föreslår för makar att genom äktenskapsförord förordna att deras egendomsordning skall bestämmas enligt viss lag, t. ex. lagen i den stat där endera har hemvist. Det har emellertid inte syntts tillräckligt motiverat att medge en sådan valfrihet i fråga om arvsstatutet. Så långt den materiella testationsfriheten sträcker sig enligt hemlandets lag kan testator ändå ge vilka bestämmelser han vill om fördelningen av sin kvarlåtenskap. En rätt att välja lag skulle sålunda få betydelse endast i fråga om de legala inskränkningarna i testationsfriheten, främst laglottsrätten. Att låta arvlåtaren få genom testamente disponera även över sådana inskränningar i den nationella lagen, därför att han genom hemvist i annan stat har anknytning till denna, synes inte så väl överensstämmande med laglotsreglernas utgångspunkter.² Äktenskapsförord är i första hand ett avtal mellan de berörda personerna, medan testamente enbart ger direktiv som skall binda efterlevande arvingar. Institutet är därför inte jämförbara.

3 §.

Enligt förslaget skall rätten till arv efter medborgare i främmande stat prövas enligt den statens lag, om ej annat föreskrivs där. Sistnämnda inskränkning är ny. I övrigt motsvarar paragrafen 1 § första stycket andra punkten i gällande lag.

Även i fråga om arvsstatutet för utländska medborgare behåller förslaget regeln, att nationaliteten skall bestämma arvssta-

tutet. Eftersom ett antal främmande länder själva tillämpar domicilprincipen har kommittén övervägt mer eller mindre långtgående kompromisser. Som den av kommittén gjorda enkäten inte ger stöd för någon radikal ändring och det inte heller i övrigt såvitt är känt föreligger något erfarenhetsunderlag som ger anledning därtill har kommittén emellertid ansett, att man bör iakttaga återhållsamhet. En ordning som ansluter till den nordiska regleringen skulle visserligen åstadkomma en i och för sig önskvärd likformighet men har som förut nämnts ansetts förenad med praktiska olägenheter. Det måste också vitsordas, att tillämpningen av domicilprincipen kan erbjuda svårigheter särskilt i fråga om arv. När arvlåtaren är död, kan det bl. a. vara svårt att få klarhet i frågan huruvida han haft för avsikt att stanna i det land där han vistades och sålunda tagit hemvist där i internationellrättslig mening. Olika uppfattningar i det hänseendet kan lätt leda till tvister om arvet.¹

Kommittén har emellertid ansett det vara att gå alltför långt i tillämpning av nationalitetsprincipen, om man som i gällande lag låter den gälla även när medborgarskapslandets lag själv använder domicilprincipen. Förslaget föreskriver därför, att man skall beakta vad den nationella lagens internationellrättsliga regler säger om tillämpning av arvsstatutet. Det innebär, att renvoi godtages för vissa fall. Renvoi har visserligen i svensk rättspraxis avvisats i plenimålet NJA 1939 s. 96, som avsåg just rätt till arv (efter statslös person). Som kommittén framhållit i motiveringen till 2 kap. 2 § fjärde stycket i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap har emellertid renvoiprincipen ett fast grepp om domstolarnas praxis i många främmande stater. I vissa hänseenden kan den också — med en moderat tillämpning — leda till bra resultat. Den bidrager i sin mån till en uniform tillämpning. Detta är

¹ Se ovan s. 48.

² En viss motsvarighet finns i Schweiz, se ovan s. 217 och 224 f.

¹ Jfr NJA 1962 s. 547 och 1964 s. 315.

uppenbart av värde, när det gäller kvarlåtenskap som ju helst bör fördelas efter en och samma lag oavsett var egendomen finns. Om en arvlåtare var medborgare i en stat som tillämpar domicilprincipen i fråga om rätten till arv och hade hemvist i Sverige, är det otillfredsställande, att hans egendom i Sverige skall här fördelas enligt hans hemlands lag medan egendomen i hemlandet fördelas enligt svensk lag. Motsvarande gäller, om hemlandets lag beträffande fast egendom tillämpar lagen i den stat där egendomen finns och den avlidne efterlämnade fast egendom i Sverige. Såvitt angår förhållandet till stater som tillämpar domicilprincipen överensstämmer den valda lösningen med 1955 års Haagkonvention om konflikter mellan den nationella lagen och domicillagen. Enligt art. 1 i den konventionen skall, om den stat där vederbörande person har domicil föreskriver tillämpning av den nationella lagen men den stat där han är medborgare föreskriver tillämpning av domicillagen, samtliga fördragsslutande stater tillämpa de internrättsliga bestämmelserna i domicillagen.² En sådan bestämmelse om förhållandet mellan nationalitetsprincip och domicilprincip synes särskilt motiverad när det gäller arvsrätt, med tanke på att huvuddelen av egendomen torde finnas i den stat där arvlåtaren hade hemvist.

4 §.

I fråga om efterlevande makes rätt till avliden makes kvarlåtenskap uppkommer som förut nämnts problem genom att olika lagar kan vara tillämpliga på makarnas egendomsordning och på rätten till arv efter den avlidna maken. På grund härav kan efterlevande make ibland få förmåner enligt båda lagarna som sammantaget överstiger vad maken skulle ha erhållit enligt någondera lagen, om den ensam varit tillämplig i fråga om såväl egendomsordning som arvsrätt. Andra gånger kan inträffa, att den lag som i det aktuella fallet är tillämplig på egendomsordningen tillgodoser efterlevande maken enbart genom arvsrättsliga regler, medan den lag som i det aktuella

fallet är tillämplig på arvsrätten tillgodoser efterlevande make enbart inom egendomsordningens ram. I så fall får tydligen efterlevande maken ingenting, om de grundläggande reglerna för lagvalet följs.

Olika utvägar för att komma till rätta med problemen har rekommenderats. Ett berömt rättsfall gav upphov till diskussionen om det s. k. kvalifikationsproblemet.¹ Man frågade sig sålunda, om ett visst anspråk som efterlevande make framställt borde anses vara (kvalificeras som) äktenskapsrättsligt eller arvsrättsligt och med ledning av denna kvalificering bedömas på det ena eller andra sättet. I nyare litteratur talar om anpassning (Angleichung, adaption), varigenom två på en viss situation tillämpliga men sinsemellan inte överensstämmande lagar bringas till samverkan. Inom svensk doktrin har Hult förordat, att man tillskapar en kollisionsnorm som tar sikte just på detta invecklade fall.²

Kommittén har övervägt olika lösningar. En utväg är att låta part, som blir åsidosatt genom att olika lagar blir tillämpliga i fråga om egendomsordning resp. arvsrätt, få rätt att begära sådan jämkning i fråga om egendomsordningen och/eller arvsrätten att det ekonomiska resultatet blir detsamma som om endast endera lagen tillämpats i båda hänseendena. Man måste i så fall bestämma sig för om man skall välja den lag som i sin helhet är mera gynnsam eller den lag som i sin helhet är mindre gynnsam för efterlevande make. Inom kommittén har anförts, att en sådan bestämmelse framtvingar svåra jämförelser mellan de ekonomiska resultaten av de båda alternativen och lätt kan leda till tvist om vilken lösning som är mest förmånlig

² Konventionen har ratificerats av Belgien och Nederländerna samt ytterligare underskrivits av Frankrike, Luxemburg och Spanien. Den har ej trätt i kraft. Jfr om konventionen Borum i Festskrift till Håkan Nial, 1966 s. 115 f.

¹ Se Malmström, Det s. k. kvalifikationsproblemet inom internationell privaträtt, 1938 s. 9 ff.

² I Festskrift tillägnad Halvar Sundberg, 1959 s. 250.

för ena eller andra parten. Kommittén har därför valt en annan lösning.

Kommittén förordar, att efterlevande makes rätt till arv skall, utan hinder av 2 eller 3 § i förslaget, prövas enligt samma lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning, om han yrkar det. Som skäl för denna linje kan anföras att det, när makarna levat enligt viss egendomsordning, kan vara naturligt att även uppgörelsen efter ena makens död sker enligt den lag som varit bestämmande för egendomsordningen. Valet ankommer alltså på efterlevande make ensam. Makes rätt att välja gäller även det fallet att egendomsordningen bestämts genom äktenskapsförord, se 2 kap. 5 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap. Om make ej yrkar tillämpning av egendomsordningens lag, kan enligt förslaget liksom enligt gällande lag inträffa, att make får mer än om egendomsordningens lag tillämpats även på arvsrätten. Kommittén anser detta godtagbart.

Bestämmelsen gäller endast efterlevande makes egen rätt till arv. Om make framställt yrkande som avses här, skall sålunda kvarlåtenskapen i övrigt fördelas enligt den lag som är arvsstatut enligt huvudregeln. Skulle make enligt arvsreglerna i den lag som bestämmer egendomsordningen ha rätt till arv i form av nyttjanderätt, skall det gälla, även om motsvarande institut är okänt i det allmänna arvsstatut som är tillämpligt i det aktuella fallet. Äganderätten till den egendom som belastas med nyttjanderätt får fördelas bland dem som är arvingar enligt det allmänna arvsstatutet. I fråga om förvaltningen därav torde föreskrifterna i den lag som är bestämmande för egendomsordningen få tillämpas. Om egendomen skall tillfalla efterlevande make med fri förfoganderätt med förbehåll om sekundusuccession för den avlidna makens arvingar, bör det arvsstatut som var tillämpligt vid den först avlidna makens död bli bestämmande även för egendomens fördelning mellan arvingarna, sedan efterlevande makens rätt upphört.

För att frågan om tillämplig lag inte skall

hållas svävande för länge föreslås i andra stycket, att makes yrkande om tillämpning av den lag som var bestämmande för egendomsordningen skall framställas inom sex månader från dödsfallet eller, om arvs-kifte äger rum efter utgången av den tiden, senast vid arvs-kiftet. Sedan arvs-kifte skett får yrkandet ej i något fall framställas om efterlevande maken deltagit i skiftet. Förebild till bestämmelsen finns i art. 1 andra stycket i nordiska arvs-konventionen resp. 3 § i 1935 års lag I. Om make inte är arvinge enligt det allmänna arvsstatutet, blir han kanske inte kallad till arvs-kiftet, såvida inte bodelning sker samtidigt. Det kan dock förutsättas, att han kan göra sig underrättad om när arvs-kifte skall äga rum.

5 §.

Barn utom äktenskap har i många länder en oförmånlig ställning i fråga om arv efter fadern eller faderns släkt.¹ Även i fråga om arvsrätt efter modern och hennes släkt kan finnas inskränkningar. I Sverige har barn utom äktenskap, fränsett trolovningsbarn och barn vars fader avgett s. k. arvsrättsförklaring, inte arvsrätt efter fadern och ärvs inte heller av denne. Detsamma gäller barnets avkomlingar.

I proposition till 1969 års riksdag föreslås emellertid, att barn i och utom äktenskap skall ha lika rätt till arv efter fadern och dennes släktingar och att omvänt fadern och dennes släktingar skall ha arvsrätt efter barn utom äktenskap och dess avkomlingar i samma utsträckning som i fråga om barn i äktenskap. Lagtekniskt föreslås reformen genomförd så att de särskilda bestämmelserna om utomäktenskapliga barns arvsrätt i 4 kap. ÄB får utgå. Enligt förslaget skall de nya reglerna — under förutsättning att arvlåtaren avlidit efter nya lagens ikraftträdande — i princip gälla även om barnet fötts innan nya lagen trätt i kraft. Om i sådant fall arvsrätt enligt äldre lag inte förelegat mellan fadern och barnet, ärver

¹ Se ovan s. 212 ff.

dock barnet och dess bröstarvingar fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att annan dödsbodelägare, boudredningsman eller den som sitter i boet senast vid bouppteckningen fått kännedom om arvingen eller anteckning om barnet före arvfallet gjorts i personakt för arvlåtaren eller annan från vilken arvingen härleder sin arvsrätt. Denna bestämmelse motiveras med en hänvisning till den tidigare bristfälliga registreringen av utomäktenskapliga barn och med att man inte skall behöva göra omfattande utredningar för att utröna, om det finns barn utom äktenskap. Om enligt bestämmelsen barn utom äktenskap inte har rätt att taga arv efter fadern, föreslås att bestämmelserna om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap i 8 kap. 10 § AB fortfarande skall gälla.²

Om den föreslagna regleringen genomförs — vilket familjerättskommittén förutsätter — blir den enligt huvudregeln i förevarande förslag tillämplig endast om svensk lag är bestämmande för rätten till arv efter den döde, dvs. när arvlåtaren var svensk medborgare eller likställd. Kommittén finner det angeläget, att barn utom äktenskap inte här i riket ställs olika beroende på vilken arvslag som är tillämplig. Kommittén föreslår därför i första stycket av paragrafen att, i fall då främmande lag är tillämplig enligt 3 §, barn utom äktenskap och dess avkomlingar skall ta arv och ärvas som om barnet varit fött i äktenskap. Självfallet är, att med avkomlingar här skall likställas adoptivbarn och adoptivbarns avkomlingar.

Det kan diskuteras, om man inte bör kräva viss närmare anknytning till Sverige för tillämpning av en sådan regel. Enligt förslaget träder den i funktion så snart fråga om rätt till arv kommer upp här. Om arvlåtaren inte var svensk medborgare och svensk lag inte var arvsstatut, kunde man tänka sig att kräva t. ex. att arvlåtaren hade hemvist här. Men man skulle då utesluta en del fall som inte är praktiskt betydelselösa, nämligen när arvlåtaren tidigare varit svensk medborgare eller haft hemvist i vårt land och fått barn utom äk-

tenskap här samt vid sin död fortfarande hade egendom här i landet. Kommittén har därför stannat för att inte föreslå någon sådan begränsning som nu antytts.

Förslaget innebär, att det biologiska släktskapsförhållandet är avgörande för frågan om rätt till arv. Därmed är inte sagt, hur släktskapsförhållandet skall konstateras, om tvist uppkommer angående rätten till arv på sådan grund. Om faderskapet fastställts här i Sverige,³ bör det dock självfallet gälla även om främmande lag är bestämmande för rätten till arv på grund av att arvlåtaren är utländsk medborgare.

Faderskapet kan i stället ha fastställts genom erkännande eller dom utomlands. Några lagregler finns inte — ens i internordiska förhållanden — om när ett på så sätt fastställt faderskap skall tillämpas här i riket. Det kan därför göras gällande, att svensk domstol borde i tvist om arvet prejudiciellt — med tillämpning av presumptionsregeln för faderskap i FB — pröva om biologiskt släktskap föreligger, även om faderskapet fastställts utomlands. Självfallet bör ett erkännande av faderskap enligt utländsk lag inte beaktas, om det visas vara oriktigt. I övrigt synes det emellertid rimligt att ett utländskt beslut eller avgörande som i princip syftat till att fastställa det biologiska faderskapet får utan ytterligare prövning tillämpas beträffande rätten till arv, under förutsättning att det tillkommit under betryggande former och att presumptionsgrunderna i tillämpad lag ger önskad grad av säkerhet för att det biologiska faderskapet blir riktigt fastställt.

Enligt det betänkande som lagts till grund för den nya danska arveloven⁴ bör man

² Se prop. 1969:124 s. 17 f, 89 ff.

³ Det bör observeras, att faderskapet till barn utom äktenskap såväl enligt gällande lag som enligt det i ovan nämnda proposition framlagda förslaget till lag i ämnet kan fastställas även sedan den förmodade fadern avlidit. Man kan därför tänka sig en faderskapstalan som endast syftar till att få den nu föreslagna bestämmelsen tillämpad. I internationella förhållanden torde dock ofta bevisvärigheter komma att avhålla barnet från att föra en sådan talan.

⁴ Betänkning nr. 291/1961 s. 30 f.

inte på förhand avskära domstolarna från att i en arvstvist som skall avgöras enligt danska rättsregler erkänna släktskap mellan arvlåtaren och hans barn utom äktenskap på grund av antingen ett erkännande av faderskapet som skett i utlandet under betryggande former eller en utländsk dom som meddelats på grundval av en lagstiftning som ställer liknande krav på bevisning för faderskap som dansk rätt. I betänkandet förutsattes, att avgörandet av sådana frågor skulle överlämnas till rättspraxis. Enligt betänkandet borde väsentlig hänsyn tas till i vad mån den främmande lagstiftningen tillägger rättsförhållandet mellan utomäktenskapligt barn och dess fader samma rättsverkningar som dansk rätt, särskilt om den främmande lagstiftningen ger barnet arvsrätt efter fadern. Medan en norsk faderskapsdom ansågs kunna tilläggas samma verkan som en dansk i fråga om rätten till arv mellan far och barn, ställde sig enligt betänkandet förhållandet annorlunda med en svensk dom (grundad på nu gällande lag).

I den norska propositionen med förslag till ny arvelov har en annan väg valts.⁵ Förslaget upptager en uttrycklig bestämmelse, att barn utom äktenskap ärver och ärvs av fadern och faderns släkt, när faderskapet är fastställt eller erkänt enligt utländsk lag, om det följer av överenskommelse med främmande stat eller av föreskrift som meddelats av regeringen eller det bestäms av regeringen i särskilt fall. Beträffande riktlinjerna för sådant erkännande av utomlands fastställt faderskap anför i den norska propositionen liknande synpunkter som i det danska arvelovsbetänkandet.⁶

Kommittén finner det inte lämpligt att som föreslås i den norska arvelovspropositionen lägga prövningen, när utländska faderskapsavgöranden skall få tillämpas i frågor om arv, i regeringens hand. I realiteten avser sådan prövning att fastställa, om avgörandet kan godtagas som bevisning för det biologiska faderskapet, och bör i våra förhållanden ankomma på domstol, om parterna inte är ense. Frågan bör därför överlämnas till rättstillämpningen att prö-

vas efter omständigheterna i det enskilda fallet. Kommittén har tidigare övervägt att föreslå en regel, att arvsrätt mellan utomäktenskapligt barn och dess avkomlingar samt fadern och dennes släktingar skulle äga rum endast om faderskapet är fastställt här i riket i den ordning som förutsatts för sådan arvsrätt eller på därmed jämförligt sätt i främmande stat. En sådan regel skulle dock inte ge någon närmare ledning, om förslaget till vidgad arvsrätt för barn utom äktenskap genomförs med de i den förut omnämnda propositionen upptagna övergångsbestämmelserna. Enligt övergångsbestämmelserna kommer äldre domar eller erkännanden, vilkas rättsverkningar varit i huvudsak begränsade till frågan om underhållsskyldigheten, att få verkan också i fråga om arvsrätten. Det saknas då anledning att bedöma t. ex. domar enligt hittills gällande tysk rätt, som haft i huvudsak samma innebörd, på annat sätt.

Avgörande för vilken bevisverkan som i arvsfrågor skall tillerkännas utländska beslut eller erkännanden rörande faderskap bör därför enligt kommitténs mening vara, om de tillkommit under former och på grundval av bevisregler likvärdiga med dem som läggs eller tidigare lagts till grund för svenska beslut eller erkännanden vilka kan medföra arvsrätt enligt den förutsatta nya lagstiftningen, inbegripet övergångsbestämmelser.

De synpunkter som kommittén nu anför beträffande utländska faderskapsavgöranden synes tillämpliga vare sig svensk lag är arvsstatut eller arvsrätt föreligger på grund av förslaget i första stycket av förvarande 5 §.

Svårigheterna att konstatera huruvida en avliden man efterlämnat barn utom äktenskap torde i regel vara minst lika stora i internationellrättsliga som i äldre svenska förhållanden. Om utländsk medborgare i sitt hemland erkänt sig vara fader till ett barn utom äktenskap, kan detta ofta vara

⁵ Se ovan s. 223.

⁶ Jfr vidare Philip i Festskrift till Borum, 1964 s. 407, Pålsson i TfR 1968 s. 179 ff.

okänt, när boutredning sker i Sverige. Liksom enligt övergångsbestämmelserna till den förutsatta nya svenska lagstiftningen bör utomäktenskapligt barns arvsrätt i internationellrättsliga förhållanden prekluderas vid bouppteckningen, om dess existens då varken är eller bort vara känd. Motsvarande gäller barnets avkomlingar. Om barnet enligt den främmande lag som är arvsstatut har arvsrätt efter fadern, får barnet förutsättas vara känt. Kommittén föreslår sålunda i andra stycket, att om arvsrätt enligt den främmande lagen *icke* föreligger för barnet eller dess avkomlingar, de dock skall ärva fadern och dennes släktingar endast under förutsättning att arvingen var eller bort vara känd senast vid bouppteckningen.

Vid tillämpningen får beaktas grunderna för de föreslagna övergångsbestämmelserna till den nya svenska lagstiftningen. Den bestämmelse som kommittén föreslår omfattar dock även fall då barnet fötts efter den nya svenska lagstiftningens ikraftträdande. Om barnet finns upptaget i svensk personakt för fadern — vilket i regel är fallet om barnet fötts efter den svenska lagstiftningens ikraftträdande och fadern är kyrkobokförd i Sverige — får det anses att dödsbodlagarna bort känna till det. Motsvarande kan gälla registrering i utlandet, men förhållandena kan vara alltför skiftande för att någon generell regel i den riktningen skulle kunna uppställas. Om barnet är avlat men ännu inte fött vid tidpunkten för bouppteckningen eller om faderskapet då ännu inte är fastställt, får det anses tillräckligt att vid bouppteckningen föreligger kännedom om möjligheten av att barnet framdeles kommer att göra anspråk på arvet.

Kommittén vill tillägga, att bouppteckningen valts som kritisk tidpunkt under förutsättning att förslaget till övergångsbestämmelser i den förut omnämnda propositionen genomförs och att kommittén för sin del skulle finna det mera rimligt att anknäta preklusionen till arvskiftet.

Om underårigt barn utom äktenskap inte får arvsrätt efter fadern på grund av andra stycket i förevarande 5 §, bör det inte stå utan skäligt underhåll när fadern avlider. En skyddsregel för dessa fall synes kunna utformas i huvudsak i enlighet med vad som nu gäller i fråga om utomäktenskapligt barns rätt till underhåll enligt 8 kap. 10 § första stycket AB, jfr de förut anförda övergångsbestämmelserna till förslaget om vidgad arvsrätt för barn utom äktenskap. Enligt 8 kap. 10 § AB skall, om fadern till barn utom äktenskap dör och barnet ej har arvsrätt efter honom, det belopp som behövs till fullgörande för framtiden av hans underhållsskyldighet mot barnet utgå av behållningen i boet före arvs- och testamentslotter. Barnet skall dock inte härigenom få större del av boet än om det haft äktenskaplig börd.

I den här föreslagna lagen synes regeln kunna göras enklare. Kommittén föreslår sålunda i tredje stycket, att när underårigt barn utom äktenskap enligt andra stycket ej får ärva fadern, skall skäligt bidrag till barnets underhåll utgå av behållningen i dennes dödsbo före arvs- och testamentslotter. Den föreslagna bestämmelsen får självständig betydelse endast om främmande lag är arvsstatut. Med "underårigt" avses barn som inte uppnått myndighetsåldern enligt svensk lag. Vid bestämmande av vad som är skäligt måste hänsyn tas även till andra intressenter, främst andra barn som stod den avlidna fadern lika nära. Det är självklart, att det utomäktenskapliga barnet inte till följd av bestämmelsen kan få mer än det kunnat få i arv och underhållsbidrag, om det varit barn i äktenskap.

6 §.

Denna paragraf svarar mot de regler om arvsrätt i adoptivförhållanden som utredningen rörande internationell adoptionsrätt upptagit i 5 § av sitt förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande adoption.¹

¹ Se SOU 1969: 11 s. 7, 43 ff.

Paragrafen innehåller bestämmelser om behörighet att upprätta resp. återkalla testamente. Enligt 3 § i gällande lag skall fråga om behörighet att upprätta eller återkalla testamente bedömas enligt lagen i det land i vilket testator var medborgare då rättshandlingen företogs. Hade testator efter testamentets upprättande blivit medborgare i annat land, enligt vars lag behörighet att återkalla testamente ej tillkom honom, skall återkallelse som skett därefter ändå gälla här i riket, om han enligt lagen i sitt förra hemland fortfarande varit behörig att återkalla testamentet. Enligt den nordiska regleringen (art. 9 i nordiska arvskonventionen resp. 10 § i 1935 års lag I) skall — när testator vid sin död var medborgare i fördragsslutande stat och hade hemvist i sådan stat — fråga om behörigheten att upprätta testamentet eller att återkalla det bedömas enligt lagen i fördragsslutande stat, där testator hade hemvist vid den tid då åtgärden vidtogs. Om han då ej sedan minst fem år hade hemvist i den staten, blir testamentet (eller återkallelsen¹) gällande jämväl om han enligt hemlandets lag ägde vidtagna åtgärden.

Som förut anförts anser kommittén, att man bör kunna visa större liberalitet när det gäller att upprätthålla giltigheten av testamente eller återkallelse. Det kan visserligen hävdas, att det inte finns samma skäl att visa liberalitet om giltigheten är beroende av testators behörighet som när fråga är om formen för testamente. Har testator haft grundad anledning att räkna med att han ansågs behörig, synes det dock kunna leda till stötande resultat att förklara testamentet ogiltigt enligt viss lag, när det skulle ha varit giltigt enligt en annan lag till vilken fanns nära anknytning. Och om testamentet visserligen skulle ha varit ogiltigt enligt en lag som kunnat tillämpas vid upprättandet men testator var behörig enligt en lag till vilken han hade tillräcklig anknytning vid sin död, synes också starka skäl tala för att anse testamentet giltigt. Det kan här liksom i fråga om testa-

menter form anföras, att eftersom testamente är återkalleligt får dess upprätthållande efter statutväxlingen anses tyda på att testator godtagit att den nya lagens tillämplighet gör testamentet giltigt. Om testator visas ha otvetydigt gett till känna att han inte ville upprätthålla ett ursprungligen ogiltigt testamente, bör det anses återkallat. Kommittén har därför också med avseende på testators behörighet valt att upprätthålla principen att rättshandlingar bör få gälla, om de är giltiga enligt en lag till vilken vid upprättandet eller vid testators död förelåg anknytning genom medborgarskap eller hemvist.

Kommittén föreslår sålunda i första stycket av paragrafen, att den som upprättat testamente skall anses ha varit behörig därtill, om sådan behörighet förelåg enligt lagen i stat där han, antingen vid upprättandet eller vid sin död, var medborgare eller hade hemvist.

Enligt andra stycket i förslaget skall vad som sägs i första stycket ha motsvarande tillämpning i fråga om återkallelse av testamente. Testator skall också anses ha varit behörig att återkalla testamente, om sådan behörighet förelåg enligt lag som får åberopas till stöd för hans behörighet att upprätta testamentet. Också i fråga om återkallelse kan sålunda behörighet föreligga alternativt enligt lagen i stat där vederbörande var medborgare eller hade hemvist antingen vid tiden för återkallelsen eller vid tiden för dödsfallet. För att testator skall anses ha varit behörig att återkalla testamentet enligt en lag till vilken han hade anknytning vid testamentets upprättande men inte vid återkallelsen (eller dödsfallet) krävs, att han faktiskt vid upprättandet var behörig att upprätta testamente enligt samma lag.

Om testator enligt lagen i främmande stat hade "domicil" i den staten, får det enligt 3 kap. 3 § andra stycket i förslaget åberopas såsom hemvist vid tillämpning av denna paragraf.

¹ Orden saknas i den svenska lagtexten.

Bestämmelserna i paragrafen reglerar valet av tillämplig lag i fråga om giltigheten av testamente eller återkallelse av testamente såvitt angår formen.

Enligt 4 § i gällande lag skall testamentet anses vara i laga form upprättat eller återkallat, om därvid förfarits enligt lagen på den ort där rättshandlingen företogs eller i det land i vilket testator då var medborgare. Enligt den nordiska regleringen (art. 8 i nordiska arvskonventionen resp. 9 § i 1935 års lag I) skall testamente efter den som vid sin död var medborgare i fördragsslutande stat och hade hemvist i sådan stat anses giltigt med avseende på formen, om vid dess tillkomst förfarits enligt lagen i fördragsslutande stat, där testamentet upprättades eller testator vid tiden för upprättandet hade hemvist eller var medborgare. Återkallelse av testamente skall gälla, om därvid förfarits enligt lagen i den av staterna, där testator vid återkallelsen hade hemvist eller var medborgare.

Förevarande paragraf i kommitténs förslag bygger på Haagkonventionen den 5 oktober 1961 om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden, som undertecknats av Sverige. Kommittén har i skrivelse den 3 november 1969 till chefen för justitiedepartementet och en därvid fogad promemoria utvecklat skälen för att Sverige också bör ratificera konventionen och däri även framlagt förslag till de lagändringar som krävs för att ratifikation skall kunna ske. Den här föreslagna lydelsen av förevarande paragraf sammanställd med 3 kap. 3 § andra stycket i förslaget överensstämmer med det förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 4 § i 1937 års lag som framlades i nyssnämnda promemoria.

Kommittén föreslår sålunda i första stycket av paragrafen, att testamente skall anses giltigt till formen, om vid dess tillkomst förfarits enligt lagen på ort där det upprättades eller testator vid upprättandet eller vid sin död hade hemvist eller i stat där testator vid upprättandet eller vid sin död var medborgare. Såvitt testamentet avser

fast egendom skall det också anses giltigt till formen, om det upprättats enligt lagen på den ort där egendomen finns.

Enligt andra stycket har första stycket motsvarande tillämpning i fråga om återkallelse av testamente. Återkallelse skall även anses giltig till formen, om därvid iakttagits bestämmelserna i lag enligt vilken det återkallade testamentet på grund av vad som sägs i första stycket var giltigt till formen.

Om testator enligt lagen i främmande stat hade "domicil" i den staten, får det enligt 3 kap. 3 § andra stycket i förslaget åberopas såsom hemvist vid tillämpning av paragrafen.

En redogörelse för Haagkonventionen lämnas i den förut nämnda promemorian. En svensk översättning av konventionstexten upptages i bilaga till detta betänkande, se *bilaga C*. I övrigt får kommittén såväl i fråga om innebörden av konventionens bestämmelser som beträffande förhållandet mellan den föreslagna lagtexten och Haagkonventionen hänvisa till promemorian.

9 §.

Enligt 6 § i gällande lag skall lagen i det land i vilket testator var medborgare vid tiden för testamentets upprättande eller återkallande tillämpas beträffande frågan, huruvida rättshandlingen är ogiltig på grund av testators sinnessillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan. Motsvarande bestämmelse i den nordiska regleringen (art. 10 i nordiska arvskonventionen resp. 11 § i 1935 års lag I) anknuter i stället till testators hemvist vid den tid då åtgärden vidtogs.

I förarbetena till 1937 års lag anfördes som motiv för anknytningen till den tidpunkt då testamentet upprättades eller återkallades, att om sådan anledning till ogiltighet som det här är fråga om förelegat enligt testators personalstatut vid nyssnämnda tidpunkt, måste testamentet anses som från början ogiltigt, och den omständigheten att testator blivit medborgare i annat

land var ej av beskaffenhet att härutinnan medföra någon ändring.¹

Enligt kommitténs mening är det inte motiverat att, när det gäller de här behandlade ogiltighetsgrunderna, lägga någon självständig vikt vid frågan om testamentet var giltigt vid den tidpunkt då det upprättades eller ej. Det kan här inte uppställas något krav på att ogiltigheten skall vara förutsebar vid tiden för rättshandlingens företagande. Regelmässigt kommer testamentets giltighet under bedömning först efter testators död, och det synes från praktisk synpunkt angeläget att frågan prövas enligt det allmänna arvsstatutet, om inte särskilda skäl talar för valet av annan lag. Kommittén föreslår därför i förevarande paragraf, att fråga om testamentes ogiltighet på grund av testators sinnestillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otilbörlig påverkan och fråga om återkallelse ogiltighet av sådan orsak skall prövas enligt samma lag som rätten till arv. Skulle testator otvetydigt ha gett till känna, att ett enligt hans personalstatut vid tiden för upprättandet ogiltigt testamentet inte skall gälla, kan testamentet därigenom anses återkallat.

10 §.

Enligt 5 § första ledet i gällande lag skall fråga, huruvida förordnande i testamente är ogiltigt på grund av sitt innehåll, prövas enligt lagen i det land i vilket testator vid dödsfallet var medborgare. I den nordiska arvskonventionen saknas — frånsett vissa bestämmelser om fast egendom — regler om tillämplig lag beträffande frågan om testamentes ogiltighet på grund av dess innehåll. Det framgår emellertid av konventionen, att det allmänna arvsstatutet är tillämpligt också beträffande testamentstagares rätt.

Som förut nämnts har kommittén övervägt, huruvida man kan godtaga ett val av arvsstatut som skett genom testamente, om arvlåtaren hade viss närmare anknytning till den valda lagen. Härigenom skulle sålunda testator kunna sätta ur spel laglots-

reglerna i annars tillämplig lag och meddela förordnanden om sin kvarlåtenskap som enligt mera liberala laglotsregler i den valda lagen inte kunde angripas. Kommittén har emellertid inte ansett sig böra föreslå en sådan nyhet. Huruvida förordnande i testamente är ogiltigt på grund av sitt innehåll skall sålunda enligt förslaget bedömas enligt det allmänna arvsstatutet. Eftersom detta undantagsvis — på grund av renvoiregeln i 3 § — kan vara annan lag än den nationella lagen, sägs i första punkten av förevarande paragraf, att fråga om testamentes ogiltighet på grund av dess innehåll prövas enligt samma lag som rätten till arv.

Enligt 4 § första stycket i förslaget skall efterlevande makes rätt till arv prövas enligt samma lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning, om han yrkar det. Bestämmelsen innebär bl. a., att om den lagen ger efterlevande make rätt till laglott, denna rätt skall gälla också gentemot ett testamentariskt förordnande till förmån för annan än maken. Däremot kunde det kanske råda tvekan, om bestämmelsen var tillämplig också i fråga om testamente till efterlevande make som stod i överensstämmelse med laglotsreglerna i den lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning men inte med det allmänna arvsstatutet. Ett sådant förordnande bör få tillämpas, om efterlevande make yrkar det. I andra punkten av förevarande paragraf föreslås därför, att 4 § har motsvarande tillämpning såvitt efterlevande makes rätt beror av testamente.

Kommittén vill slutligen påpeka, att bestämmelserna i 9 och 10 §§ i förslaget har fått omkastad ordningsföljd jämfört med gällande lag. Med hänsyn till innehållet i föregående och efterföljande paragrafer har kommittén funnit den föreslagna paragrafordningen lämpligare.

11 §.

Enligt 7 § första stycket i gällande lag skall fråga om bindande verkan av arvsav-

¹ NJA II 1938 s. 216.

tal med arvlåtaren eller av gåva för dödsfalls skull prövas enligt lagen i det land i vilket arvlåtaren var medborgare då rätts handlingen företogs. Vidare skall enligt 8 §, om arvinge fått egendom av arvlåtaren under dennes livstid, frågan huruvida egendomen skall anses som förskott på arv bedömas enligt lagen i det land i vilket arvlåtaren var medborgare vid tiden för gåvan.

Enligt den nordiska regleringen (art. 12 i nordiska arvskonventionen, jfr 13 § i 1935 års lag I) skall, om arvlåtaren vid sin död var medborgare i fördragsslutande stat, fråga om bindande verkan av arvsavtal med arvlåtaren eller gåva för dödsfalls skull bedömas enligt lagen i den av staterna där arvlåtaren hade hemvist då rättshandlingen företogs. Detsamma skall gälla fråga, huruvida egendom som arvinge bekommit av arvlåtaren under dennes livstid skall anses som förskott på arvet.

Motivet till att lagvalet i 1937 års lag liksom i nordiska regleringen knyts till förhållandena vid den tidpunkt då rättshandlingen företogs har varit, att en senare statutväxling inte ansetts böra ändra rättshandlingens verkan.¹ Denna synpunkt har fått slå igenom såväl till fördel som till nackdel för den, med vilken arvlåtaren ingick rättshandlingen. I förarbetena till 1937 års lag anförs sålunda om arvsförskott bl. a., att även om strängare regler i fråga om avräknings- eller återbäringsplikt skulle gälla enligt det förra hemlandets lag än enligt det senare, bör det förra landets lag äga tillämpning. Den omständigheten att arvlåtarens medborgarskap ändrats ansågs nämligen ej böra medföra, att arvingen ställdes gynnsammare än vad arvlåtaren, arvingen i fråga samt övriga arvingar haft anledning att räkna med, då överlåtelsen av egendomen skedde.²

Enligt kommitténs mening har man inte anledning att vid valet av tillämplig lag så generellt anknyta till förhållandena vid den tidpunkt då rättshandlingen företogs. Rättsverkningarna av arvsavtal, gåva för dödsfalls skull och avräknings- eller återbärings skyldighet i anledning av gåva till arvinge gör sig på ett mera påtagligt sätt gällande

först vid arvlåtarens död. Kvarlåtenskapens storlek — resp. arvinges ekonomiska ställning när återbärning kommer i fråga — är avgörande för i vad mån intentionerna kan realiseras. Såvitt angår arvlåtaren och andra arvingar än den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen kan kommittén inte finna några starkare skäl att tillämpa annan lag än det allmänna arvsstatutet. Från praktisk synpunkt är det att föredraga, att detta tillämpas i så vid utsträckning som möjligt.

Den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen synes däremot för sin del ha berättigade anspråk på att hans läge inte försämrats genom en statutväxling. Kommittén förordar därför, att den i gällande rätt upptagna regeln bevaras såvitt den verkar till förmån för den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen. Kommittén anser emellertid, att därvid bör tagas samma hänsyn till lagen i den stat där arvlåtaren hade hemvist vid tiden för rättshandlingen som till lagen i den stat där han då var medborgare. Den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen kan ha haft grundad anledning att räkna med att lagen i hemviststaten skulle tillämpas. Här liksom i andra fall när fråga är om rättshandlingars giltighet saknas enligt kommitténs mening skäl att ge nationaliteten företräde framför hemvistet.

Kommittén föreslår därför i första stycket av förevarande paragraf, att fråga om bindande verkan av arvsavtal med arvlåtaren eller gåva för dödsfalls skull skall prövas enligt samma lag som frågan om rätt till arv. Den med vilken arvlåtaren ingått rättshandlingen äger dock åberopa lagen i den stat där arvlåtaren vid tiden för rättshandlingen var medborgare eller hade hemvist. Enligt andra stycket skall motsvarande gälla fråga, huruvida egendom som arvlåtaren under sin livstid gett arvinge skall anses som förskott på arv.

Tredje stycket i förslaget innehåller, att om någon i fråga om rätten till arv eller testamente efter den som lever har träffat av-

¹ Jfr NJA II 1938 s. 216 f, NJA II 1935 s. 383 ff.

² NJA II 1938 s. 217.

tal med annan än denne, får det ej tillämpas. Bestämmelsen överensstämmer i sak med 7 § andra stycket i gällande lag.

12 §.

Huruvida någon överhuvud äger behörighet att ta arv eller testamente skall enligt 9 § i gällande lag prövas enligt lagen i det land där han är medborgare. Bestämmelsen saknar motsvarighet i den nordiska regleringen och det är tveksamt, om den fyller något praktiskt behov. Kommittén har dock inte funnit skäl att föreslå dess upphävande. Liksom beträffande andra internationellrättsliga frågor som rör parts behörighet anser kommittén även här, att sådan bör anses föreligga om det följer antingen av lagen i den stat där vederbörande är medborgare eller av lagen i den stat där han har hemvist. Frågan bör bedömas med hänsyn till förhållandena vid arvlåtarens död. Kommitténs förslag innehåller därför bestämmelsen, att behörighet att överhuvud ta arv eller testamente skall anses tillkomma den som vid arvlåtarens död ägde sådan behörighet enligt lagen i den stat där han var medborgare eller hade hemvist.

13 §.

Fråga om förverkande av rätt att ta testamente skall enligt 10 § i gällande lag bedömas enligt lagen i det land i vilket testator vid dödsfallet var medborgare. Enligt den nordiska regleringen (art. 15 i nordiska arvskonventionen, jfr 16 § i 1935 års lag I) skall, om den döde var medborgare i fördragsslutande stat, fråga om förverkande av rätt att ta arv eller testamente eller om arvlösgörelse bedömas enligt lagen i den av staterna där han vid sin död hade hemvist. Enligt förarbetena till 1937 års lag följer av 1 kap. 1 § i den lagen, att enligt arvlåtarens lag skall bedömas huruvida arvinge förverkat sin rätt till arv.¹

För större tydlighets skull har kommittén funnit det lämpligt, att den särskilda bestämmelsen om förverkande av rätt till testamente vidgas till att i likhet med motsva-

rande bestämmelse i den nordiska konventionen behandla också förverkande av rätt till arv och dessutom arvlösgörelse, dvs. arvlåtarens rätt enligt vissa lagar att genom testamente utesluta arvinge från laglott. Eftersom det allmänna arvsstatutet enligt 3 § undantagsvis kan vara annan lag än lagen i den stat där arvlåtaren var medborgare bör hänvisningen till den lagen ersättas med en hänvisning till den lag som i allmänhet är tillämplig på arvet. Kommittén föreslår sålunda i förevarande paragraf, att fråga om förverkande av rätt att ta arv eller testamente eller om arvlösgörelse prövas enligt samma lag som frågan om rätt till arv.

14 §.

Förevarande paragraf i förslaget motsvarar i sak 11 § i gällande lag. Hänvisningen till lagen i det land i vilket utlänning var medborgare har dock ersatts med en hänvisning till det allmänna arvsstatutet, under förutsättning att detta är främmande lag. Kommittén föreslår sålunda, att om någon här i riket efterlämnar egendom som enligt tillämplig främmande lag skolat tillfalla staten, kommun eller allmän fond eller inrättning, skall egendomen tillfalla allmänna arvsfonden.

15 §.

Enligt 2 § i gällande lag skall, om i fråga om arvsrätt till visst slag av fast egendom med tillbehör gäller särskilda regler enligt lagen på den ort där egendomen är belägen, den lagen lända till efterrättelse. Vidare får enligt 5 § andra ledet i fråga om fast egendom med tillbehör förordnande i testamente till förmån för ofödda inte hållas för giltigt, såvitt det strider mot lagen på den ort där egendomen är belägen.

Kommittén har i förslaget sammanfört de båda anförda bestämmelserna i 1937 års lag i förevarande paragraf. Någon uttrycklig bestämmelse om tillbehör till fast egendom synes inte behövlig. Enligt 3 kap. 5 §

¹ NJA II 1938 s. 211, 218.

första stycket i förslaget skall med fast egendom förstås även tomträtt och egendom i främmande stat som där är jämställd med fast egendom.

Kommittén föreslår sålunda i första stycket av paragrafen, att om i främmande stat särskilda regler gäller angående arvsrätt till visst slag av fast egendom, skall de iakttagas beträffande egendom i den staten. Enligt andra stycket skall i fråga om fast egendom förordnande till förmån för ofödda ej anses giltigt, om det strider mot lagen på den ort där egendomen är belägen.

16 §.

Enligt 12 § i gällande lag får bestämmelse i utländsk lag som är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket ej vinna tillämpning här. En dylik regel om ordre public bör behållas i lagen. Lydelsen bör dock ändras att motsvara vad kommittén i fråga om tillämpning av främmande lag föreslår under 5 kap. 4 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap. Förevarande 16 § innehåller sålunda, att bestämmelse i främmande lag ej får tillämpas, om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket. Skälen till att denna formulering valts framgår av kommitténs motivering till förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap.¹

¹ Se ovan s. 203.

Kommittén föreslår inte några genomgripande ändringar i förevarande kap. Som nämnts under 10 har vissa modifikationer ansetts behövliga. Ändringarna syftar framför allt till att i större utsträckning låta utländsk dödsboförvaltning omhändertaga egendom som finns i Sverige, när den avlidne inte hade hemvist här, och erkänna utländsk dödsboförvaltning även i andra fall.

Boutredning efter avlidnen som hade hemvist i främmande stat skall f. n. i princip alltid ske i Sverige så snart egendom finns här. Det har från olika håll uppgivits, att detta system kan vålla olägenheter och ej alltid iaktas i praktiken. Inom kommittén har som exempel anförts ett fall då en tysk arvlåtare med hemvist i Tyskland efterlämnade ett tillgodohavande på ca 3 000 kr i en svensk bank. Det var fullt klart, vem som enligt tysk lag — som var arvsstatut enligt 1937 års lag — skulle ärva pengarna. Trots detta måste banken enligt 3 § i gällande lag anmäla förhållandet till polismyndigheten, som i sin tur anmälde förhållandet till rätten eftersom egendomen inte ansågs vara av så ”ringa värde” att den kunde utlämnas till anhörig eller konsul enligt 3 § andra stycket. Härefter utsågs svensk boutredningsman. Denne upprättade bouppteckning, kvitterade ut bankfordringen och översände beloppet till Tyskland, minskat med arvode för uppdraget.¹

Enligt kommitténs mening bör svensk bo-

utredning efter den som hade hemvist utomlands inte vara obligatorisk enbart på grund av att egendom finns här. Svensk boutredning bör emellertid komma till stånd, om behörig person gör framställning om egendomens avträdande till förvaltning av boutredningsman. I annat fall bör utländsk dödsboförvaltning få ta hand om egendomen. I flertalet fall finns huvuddelen av den avlidnes egendom liksom hans borgenärer och arvingar i det land där den avlidne hade sitt hemvist. Det är därför mest praktiskt, att även sådan egendom som finns här i riket får omhändertagas av dödsboförvaltning i hemvistlandet. Visserligen kan den dödsboförvaltningen komma att tillämpa en annan materiell lag än som skulle ha använts här i riket eller i annat land där den avlidne var medborgare. Dödsboförvaltning i hemvistlandet kan t. ex. tänkas tillämpa sin egen lag enligt domicilprincipen, när arvlåtaren var svensk medborgare eller utländsk medborgare vars nationella lag bygger på nationalitetsprincipen, och därigenom komma till ett annat resultat än boutredning här i Sverige skulle ha medfört med tillämpning av 1 kap. 2 eller 3 § i förslaget. Detta bör emellertid kunna accepteras. Den föreslagna ordningen

¹ Numera torde åtminstone i Stockholm tillämpas en gräns för ”ringa värde” enligt 3 § andra st. som ligger vid 5 000 kr. Att beteckna värden intill 5 000 kr som ”ringa” är dock knappast naturligt och en sådan tillämpning tyder på att en lagändring behövs.

medverkar också till att den avlidnes kvarlåtenskap i sin helhet såvitt möjligt kommer att fördelas enligt en och samma lag.

Finns det inte behörig utländsk dödsboförvaltning som tar hand om egendomen, bör liksom hittills svensk boutredningsman utses, om det inte är överflödigt med hänsyn till egendomens värde och övriga omständigheter.

Även andra modifikationer som kommittén föreslår i förhållande till 1937 års lag syftar till att ge större inflytande åt dödsboförvaltning i hemvistlandet. Skälen härför är desamma som nyss anförts. Sålunda föreslås, att svensk boutredning efter svensk medborgare som hade hemvist i utlandet inte som för närvarande skall i princip omfatta även egendom som finns i hemvistlandet. När egendom som ingått i svensk boutredningsmans förvaltning får utlämnas till dödsboförvaltning i främmande stat, skall vidare — i motsats till vad som nu gäller — dödsboförvaltning i stat där avliden utländsk medborgare hade hemvist ha företräde framför dödsboförvaltning i den stat där han var medborgare. I fråga om erkännande av utländska avgöranden föreslår kommittén, att avgörande från den stat där den avlidne hade hemvist skall ha företräde framför avgörande från främmande stat där den avlidne var medborgare.

Härutöver föreslår kommittén i 2 kap. ett antal smärre ändringar. I redaktionellt hänseende är främst att märka, att 1—6 §§ i gällande lag har omdisponerats och med vissa uteslutningar upptagits som 1—5 §§ i förslaget. Därvid har kommittén i 1 § sammanfört bestämmelser om när boutredning skall äga rum i Sverige. I 2 § upptages bestämmelserna om när avträdande till förvaltning av svensk boutredningsman skall vara obligatoriskt på grund av att egendom finns här i riket. 3 § inleds med en bestämmelse om att boutredning som äger rum här i riket skall förrättas enligt svensk lag. Därefter följer bestämmelser om vad svensk boutredning i olika situationer skall omfatta. Slutligen upptages en specialregel om tiden för boupptecknings förrättande. Bestämmelser om när egendom som ingår i svensk bo-

utredning får överlämnas till utländsk dödsboförvaltning har upptagits i 4 §, medan 5 § handlar om utlämnande av egendom för bodelning och arvskitte, när delägarna är ense.

Enligt 16 § i gällande lag skall vad som i kapitlet sägs om svensk medborgare såsom dödsbodelägare, borgenär eller eljest rättsägare i dödsbo gälla även staten samt kommun, bolag, förening, annan samfällighet eller stiftelse här i riket. Bestämmelsen synes överflödigt och har inte upptagits i förslaget.

1 §.

Som huvudregel upptages i första stycket, att boutredning skall äga rum här i riket, när den avlidne vid sin död hade hemvist här. Motsvarande gäller enligt 1 § första stycket i gällande lag.

I andra stycket föreskrivs, att beträffande kvarlåtenskap efter svensk medborgare skall gälla vad svensk lag innehåller om egendoms avträdande till förvaltning av boutredningsman, även om den avlidne ej hade hemvist här. Bestämmelsen motsvarar delvis 2 § i gällande lag.

För att avträdande till förvaltning av boutredningsman skall komma till stånd krävs, att förutsättningarna enligt 19 kap. 1 § ÅB är uppfyllda. Om dödsbodelägare begär det, skall avträdande alltid ske. Vilka som är dödsbodelägare får bedömas enligt arvsstatutet. Om borgenär begär att boet skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, bör detta i allmänhet bifallas därför att hans rätt äventyras — jfr 19 kap. 1 § ÅB — om egendomen omhändertages av utländsk dödsboförvaltning och han tvingas att söka betalning för sin fordran i utlandet.

Vad svensk lag innehåller om egendoms avträdande till förvaltning av boutredningsman skall enligt tredje stycket i förslaget gälla, om här i riket finns egendom efter någon som ej vid sin död var svensk medborgare eller hade hemvist här. Bestämmelsen motsvarar delvis 2 § i gällande lag. Har all egendom som tillhörde den avlidne

förts ur riket — vilket kan ha skett i enlighet med 2 § första eller tredje stycket i förslaget — finns inte längre utrymme för tillämpning av bestämmelsen.

I flera paragrafer i gällande lag upprepas orden "boutredning, bodelning och arvskitte." För att undvika denna upprepning upptages i fjärde stycket i förevarande paragraf en bestämmelse, att vad som i kapitlet föreskrivs om boutredning även gäller bodelning och arvskitte, om ej annat sägs.

2 §.

Paragrafen motsvarar i huvuddrag 3 § i gällande lag.

Om den avlidne inte hade hemvist i Sverige, är det, även om han efterlämnade egendom här, knappast motiverat att boutredning skall äga rum i vårt land, om inte någon rättsägare begär det. När boutredning ej skall ske här, bör i första hand dödsboförvaltning i den avlidnes hemvistland få ta hand om egendomen, oavsett om den avlidne var svensk medborgare eller utlänning.¹

Om dödsboförvaltning inte anordnats i den stat där den avlidne hade hemvist eller om det inte är känt hur det förhåller sig därmed, bör egendomen i stället kunna omhändertagas av dödsbodelägarna eller den som till följd av fullmakt eller på annan grund äger företräda dem. Vilka som är dödsbodelägare får bedömas enligt det allmänna arvsstatutet, dvs. enligt förslaget som regel lagen i den stat i vilken den avlidne var medborgare.

Första stycket i förevarande paragraf innehåller därför, att om här i riket finns egendom efter någon som ej hade hemvist här och egendomen inte har avträtts till förvaltning av boutredningsman, får egendomen omhändertagas av dödsboförvaltning i den stat där den avlidne hade hemvist eller, om det inte är känt att dödsboförvaltning anordnats i den staten, av dödsbodelägarna eller den som äger företräda dem.

Om avträdande till boutredningsman kommer till stånd sedan egendomen om-

händertagits av utländsk dödsboförvaltning eller av dödsbodelägarna, skall egendom som fortfarande finns kvar i Sverige redovisas till boutredningsmannen.

Om egendomen inte tas om hand av någon som enligt första stycket är behörig därtill, skall enligt andra stycket den som har vård om egendomen, anhörig eller annan som är närmast därtill anmäla förhållandet till polismyndigheten. När anmälan skett eller förhållandet blivit känt på annat sätt, skall polismyndigheten ta vård om och förteckna egendomen, i den mån det behövs och ej kräver mera omfattande arbete. I förhållande till 3 § första stycket i gällande lag innebär förslaget vissa mindre jämkningar. Ur uppräknningen över de anmälningsskyldiga har uteslutits husfolk och husvärd, eftersom husfolk knappast numera förekommer och husvärd inte längre kan antagas äga närmare kännedom om en hyresgästs förhållanden.

Enligt tredje stycket i förslaget skall lös egendom som ej har något större värde av polismyndigheten överlämnas till anhörig till den avlidne eller till konsul för främmande stat som den avlidne tillhörde. Innan egendomen överlämnas skall känd kostnad för den avlidnes uppehälle, vård och begravning här i riket betalas. I sak skiljer sig förslaget från 3 § andra stycket i gällande lag däri att uttrycket "lös egendom som ej har något större värde" ersätter "är egendomen av ringa värde och består den huvudsakligen av reda penningar, kläder och andra lösörens för personligt bruk." Möjligheterna för polismyndigheten att överlämna egendomen till anhörig till den avlidne eller till konsul föreslås sålunda bli något vidgade. Vidare utesluts den i gällande

¹ Beträffande underlaget för arvsbeskattningen kan anmärkas, att egendomen skall upptagas i bouppteckning, om den avlidne var svensk medborgare och boutredning senare kommer till stånd i Sverige, jfr 3 § tredje stycket andra punkten i förslaget. I andra fall skall deklaration avges av den som är skattskyldig för egendomen, se 45 § första st. A 1) och 2) i arvsskatteförordningen. Valutalagstiftningen torde i den omfattning som behövs hindra, att egendom förs ur landet till men för möjligheterna att ta ut arvsskatten.

lag upptagna förutsättningen, att överlämnandet finnes kunna ske utan förfång för rättsägare som är svenska medborgare eller har hemvist här. I fråga om egendom utan större värde kan man utgå från att dess överlämnande i allmänhet inte leder till beaktansvärt förfång för rättsägare. Vidare bör erinras om att rättsägare som anser sig riskera förlust har möjlighet att begära, att egendomen avträds till förvaltning av boutredningsman. Meddelas förordnande där- om, får egendomen inte överlämnas till annan än boutredningsmannen.

Sista stycket i den föreslagna paragrafen överensstämmer i sak med 3 § tredje stycket i gällande lag. Enligt förslaget skall polismyndigheten göra anmälan till rätten i andra fall än som avses i tredje stycket. När anmälan inkommer, skall rätten förordna, att egendomen skall avträdas till förvaltning av boutredningsman.

3 §.

I förslaget har de grundläggande reglerna om boutredning som äger rum i Sverige samlats i de fyra första styckena av förevarande 3 §. Enligt 1 § fjärde stycket skall bestämmelserna tillämpas också i fråga om bodelning och arvskifte som äger rum i Sverige. Bestämmelserna motsvarar delvis 1 och 2 §§ samt 5 § första stycket och 6 § första stycket i gällande lag. Sista stycket i paragrafen innehåller en mera speciell regel som i gällande lag finns i 4 §.

I första stycket upptages regeln, att boutredning — och sålunda även bodelning och arvskifte — som äger rum här i riket för- rättas enligt svensk lag. Motsvarande fram- går nu av 1 § första stycket och 2 § i gäl- lande lag. Självfallet reglerar bestämmelsen endast sättet för boutredning, bodelning och arvskifte. Regler om tillämplig lag som skall läggas till grund för bodelning och arvskif- te finns på andra håll, såvitt angår bodel- ning i 2 kap. i kommitténs förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rö- rande äktenskap och såvitt angår arvskifte i 1 kap. i förevarande förslag.

Andra stycket i förslaget innehåller, att

boutredning efter den som hade hemvist här skall omfatta all boets egendom. Detta överensstämmer med 1 § första stycket i gällande lag.

Enligt tredje stycket skall boutredning ef- ter svensk medborgare som hade hemvist i främmande stat omfatta all egendom som inte finns i nämnda stat och ingått i bout- redning där. I bouppteckningen skall emel- lertid även egendom i den staten upptagas. Som framgår av 1 § fjärde stycket skall det sagda gälla också om bodelning och arv- skifte. En förutsättning för bestämmelsens tillämpning är självfallet, att boutredning överhuvud skall ske i Sverige.

Enligt gällande lag (5 § första st.) skall, när boutredning, bodelning och arvskifte ef- ter svensk medborgare som inte hade hem- vist här i riket för rättas enligt svensk lag, förrättningen omfatta jämväl boets egen- dom i utlandet. Förslaget innebär en be- gränsning häri. Begränsningen gäller även egendom som fanns här vid dödsfallet men som enligt 2 § första stycket omhändertag- its av dödsboförvaltning i det land där den avlidne hade hemvist och förts till det lan- det innan avträdande till förvaltning av bo- utredningsman kommit till stånd här.

Egendom som inte skall omfattas av bo- utredningen här skall enligt andra punkten i tredje stycket ändå upptagas i bouppteck- ningen. Härigenom får man underlag för arvsbeskattningen, som — fränsett dubbel- beskattningsavtal — enligt 4 § 1 mom. 1) arvsskatteförordningen omfattar all egen- dom som efterlämnats av svensk medbor- gare. Däremot skall boutredningsmannen inte göra något försök att omhändertaga egendom som finns i den avlidnes hemvist- land och ingått i boutredning där, om inte den dödsboförvaltningen självmant håller honom egendomen till handa. Inte heller skall han inbegripa egendomen i lottlägg- ning vid bodelning eller arvskifte. Som framgår av 8 § skall däremot vid boutred- ning här i riket tas i beräkning vad som vid boutredning i hemvistlandet tillagts borge- när, efterlevande make, arvinge eller testa- mentstagare. Rent värdemässigt kommer så- lunda den egendom som finns i den avlid-

nes hemvistland och ingått i boutredning där att påverka resultatet av bodelning eller arvskitte här i riket.

Som fjärde stycke i förslaget upptages bestämmelse att i fall, då den avlidne inte hade hemvist här i riket och inte heller var svensk medborgare, boutredning — och sålunda även bodelning och arvskitte — ej skall omfatta annan egendom än sådan som finns här i riket och ej heller andra skulder än till borgenärer som är svenska medborgare eller har hemvist här eller som särskilt anmält sina fordringar till boutredningsmannen. Bestämmelsen överensstämmer i sak med 6 § första stycket i gällande lag. Den får dock en delvis annan innebörd genom att — enligt 2 § första stycket — egendom som fanns här vid dödsfallet kan ha omhändertagits av utländsk dödsboförvaltning och förts ur riket innan svensk dödsboförvaltning kommit till stånd.

Enligt femte stycket i förslaget skall, om egendom efter någon som ej hade hemvist här i riket avträds till förvaltning av boutredningsman, tiden för bouppteckningsförrättande räknas från den dag då egendomsavträde skedde. Bestämmelsen har upptagits från senare delen av 4 § i gällande lag.

Däremot saknar kommitténs förslag motsvarighet till bestämmelsen i 4 § i gällande lag om att, när egendom efter någon som vid sin död ej hade hemvist i riket avträds till förvaltning av boutredningsman, till boutredningsman ej må utses dödsbodelägare eller annan vars rätt är beroende av utredningen och att förvaltningen ej får övertagas av delägare. Enligt 19 kap. 1 och 3 §§ ÅB utser rätten boutredningsman. Har dödsbo avträtts till förvaltning av boutredningsman, förordnar rätten — efter framställning av samtliga delägare — enligt 19 kap. 6 § ÅB att boet inte vidare skall förvaltas på sådant sätt, om det kan ske utan fara för någon vars rätt är beroende av utredningen. De synpunkter som ligger till grund för ifrågavarande bestämmelse i 1937 års lag kan antagas bli beaktade av rätten utan att möjligheten att förfara som i det enskilda fallet är lämpligast begränsas i lagen.

4 §.

Beträffande egendom efter den som hade hemvist i främmande stat äger rätten enligt första stycket i förslaget på ansökan av boutredningsman eller efter dennes hörande förordna, att egendomen får för fortsatt boutredning omhändertagas av den som är behörig därtill enligt lagen i den främmande staten. Sådant förordnande skall dock ej meddelas, om åtgärden kan antagas medföra skada för rättsägare. Rättsägare som finns här skall få tillfälle att yttra sig, om det finnes behövt och kan ske utan avsevärd tidsförlust. Rätten äger i beslutet uppställa som villkor, att utredningskostnaderna betalas och säkerhet ställs för att rättsägare får ut sin rätt i dödsboet.

Om det inte finns någon som är behörig att företräda dödsboet enligt lagen i stat där avliden utländsk medborgare hade sitt hemvist, äger rätten enligt andra stycket i paragrafen förordna, att vad som sägs i första stycket med avseende på den staten i stället skall gälla den stat där den avlidne var medborgare.

Bestämmelserna motsvarar i huvudsak 5 § andra stycket och 6 § andra stycket i gällande lag men innebär vissa sakliga ändringar. Bland dessa bör i första hand nämnas, att när den avlidne var medborgare i främmande stat och hade hemvist i annan främmande stat, dödsboförvaltning i hemviststaten skall äga företräde att omhändertaga egendomen framför dödsboförvaltning i den stat där han var medborgare. Skälen för denna ändring har angetts i det föregående.¹ Enligt gällande lag får rätten tillse, att åtgärden kan ske utan skada för rättsägare. Förslaget innehåller, att utlämnande ej får ske om åtgärden kan antagas medföra skada för rättsägare. Rättsägare skall enligt förslaget få tillfälle att yttra sig endast om det finnes behövt. Säkerhet för att rättsägare får ut sin rätt i dödsboet skall kunna krävas även om rättsägaren inte — såsom nu förutsätts — är svensk medborgare eller har hemvist här. Kommittén anser

¹ Se ovan s. 245 f.

det inte nödvändigt, att boutredningsmannen formligen entledigas om hans befattning med boet upphört eller hinder möter mot förrättningen. Bestämmelsen härom i gällande lag har därför fått utgå.

I kommitténs förslag finns inte heller någon motsvarighet till 6 § andra stycket andra punkten i gällande lag (se härom nedan under 5 §). Bestämmelsen i 6 § andra stycket tredje punkten i gällande lag om att handling som här upprättats över boutredning, bodelning och arvskifte skall i avskrift tillställas den utländska dödsboförvaltning som får omhändertaga egendomen har kommittén ansett så underordnad att den bör kunna utgå ur lagen.

5 §.

Sedan boutredning efter utländsk medborgare som hade hemvist här i riket avslutats,¹ får enligt 1 § andra stycket i gällande lag bodelning och arvskifte ske enligt lagen i det land i vilket den avlidne var medborgare, om delägarna är ense därom. Egendomen får för sådant ändamål omhändertagas av den som enligt nämnda lag är behörig därtill.

Enligt kommitténs mening bör också bodelning och arvskifte efter svensk medborgare som hade hemvist utomlands kunna få äga rum enligt hemvistlandets lag, om dödsbodelägarna är ense därom. Egendomen bör för sådant ändamål få överlämnas till någon som enligt den lagen är behörig att mottaga den för bodelning och arvskifte. Även om detta skulle leda till att i materiellt hänseende tillämpas annan lag än som följer av den svenska internationella äktenskapsrätten resp. arvsrätten, synes man inte böra lägga hinder i vägen, när delägarna är ense. Eftersom boutredningen skall vara avslutad bör andra rättsägare än dödsbodelägare i princip inte få sin ställning påverkad av att annan lag tillämpas.

I enlighet med det anförda innehåller 5 § i kommitténs förslag, att när boutredningsman avslutat sin boutredning efter någon som var medborgare eller hade hemvist i främmande stat, får behållen egendom, om

delägarna är ense, överlämnas till någon som enligt lagen i sådan stat är behörig att mottaga den för bodelning och arvskifte.

Enligt 6 § andra stycket andra punkten i gällande lag skall, sedan boutredningen slutförts här efter utländsk medborgare som ej hade hemvist här i riket, befintligt överskott alltid tillhandahållas utländsk dödsboförvaltning, om ej hinder möter mot bodelning och arvskifte i utlandet eller dödsbodelägare som är svensk medborgare eller har hemvist här yrkat att bodelning och arvskifte förrättas här. Det synes inte behövt att vid sidan av den föreslagna bestämmelsen i 5 § meddela en särskild regel med en dylik presumtion för att egendomen efter utländsk medborgare som hade hemvist utomlands skall för bodelning och arvskifte överlämnas till utländsk dödsboförvaltning. Nämnda punkt i gällande lag har därför inte fått någon direkt motsvarighet i förslaget.

6 §.

Första stycket av denna paragraf innehåller, att när boutredning sker här i riket, skall om bodelägares ansvarighet för skuld gälla vad som sägs i svensk lag. I de fall som avses i 3 § fjärde stycket i förslaget — dvs. när den avlidne var utländsk medborgare som hade hemvist i främmande stat — skall dock den avlidnes skuld till annan än den som är svensk medborgare eller har hemvist här inte i något fall anses veterlig, om ej borgenären särskilt anmält den till boutredningsmannen.

Andra stycket i förslaget innehåller, att om någon fått lott i dödsbo vid bodelning eller arvskifte som företagits utom riket enligt främmande lag, han ej på grund därav enligt svensk lag skall vara ansvarig för boets skulder annat än med den egendom som han mottagit eller dess värde.

De föreslagna bestämmelserna överensstämmer i sak med 7 § i gällande lag.

¹ Jfr NJA II 1938 s. 232 och 23 kap. 2 § ÄB.

Enligt 8 § första stycket i gällande lag skall i avseende på rätt att vid boutredning och arvsifte här i riket tillgodonjuta testamente gälla vad som är föreskrivet i svensk lag om bevakning, delgivning och klander. Om den avlidne ej vid sin död hade hemvist här, skall dock tid för bevakning inte börja löpa innan den dödes egendom blivit avträdd till förvaltning av boutredningsman.

Kommittén har till en början funnit, att bestämmelserna om tillämpning av svensk lag bör kompletteras med en hänvisning även till reglerna om yrkande om jämkning av testamente för utfående av laglott. När boutredning äger rum i Sverige och bestämmelserna i svensk lag om bevakning, delgivning och klander skall tillämpas beträffande testamente, synes det följdriktigt, att detsamma får gälla yrkande om jämkning. För att detta inte skall förbises bör det uttryckligen anges i lagtexten.

Beträffande tillämpningen av svensk lags bestämmelser om bevakning, delgivning och klander av testamente medgavs under förarbetena till 1937 års lag, att fall kunde förekomma då det kunde framstå som i viss mån obilligt att uppställa en ovillkorlig fordran på sådan tillämpning. När det var fråga om testamente efter utländsk medborgare eller efter svensk medborgare med hemvist i utlandet, kunde enligt förarbetena skäl kanske anföras för att försummelse att vidtaga bevakning och delgivning av testamentet ej borde medföra dess ogiltighet beträffande dödsbos egendom som här blir föremål för utredning och skifte, om man inte försummat att vidtaga de åtgärder som kunde vara föreskrivna i testators hemland resp. det land där han hade hemvist. Det ansågs emellertid, att mot en sådan regel kunde invändas att den i stället skulle åsidosätta de legala arvingarnas intressen. Det ansågs inte heller orimligt, att det av testamentstagaren krävdes, att han gjorde sig underrättad om hur den på testamentet grundade rätten skulle göras gällande enligt lagen i det land i vilket dödsboets av-

veckling skedde och ställde sig detta till efterrättelse.¹

Erfarenheterna har visat, att de hittillsvarande reglerna om testamentsbevakning kan leda till rättsförluster.² Familjerättskommittén diskuterade bestämmelserna i sitt huvudbetänkande men fann för sin del inte möjligt att föreslå några mera genomgripande ändringar.³ När det gäller internationellt rättsliga rättsförhållanden, är emellertid riskerna särskilt påtagliga att testamentstagare skall gå förlustig sin rätt därför att han saknar kännedom om de svenska bevakningsreglerna.

Att vid boutredning här i riket tillämpa bestämmelser i främmande lag om testamentsbevakning eller liknande synes inte ändamålsenligt. Man synes i stället böra söka säkerställa, att testamentstagaren får kännedom om de svenska bevakningsreglerna i sådan tid att han kan tillvarataga sin rätt. Kommittén förordar därför, att om den avlidne var utländsk medborgare eller om han var svensk medborgare som ej hade hemvist i riket, tiden för bevakning av testamente inte skall börja löpa innan testamentstagaren skriftligen erinrats om vad han skall iakttaga. Sådan erinran bör kunna göras av vilken dödsbodelägare som helst som har intresse av om testamentet åberopas eller ej men torde regelmässigt ankomma på boutredningsmannen, när sådan finns. Vederbörande måste, om det behövs, kunna visa att erinran gjorts.

Även om den avlidne var svensk medborgare med hemvist i Sverige, kan rättsförluster uppkomma på motsvarande sätt, om testamentstagare är utländsk medborgare eller har hemvist i utlandet och till följd därav saknar kännedom om de svenska bevakningsreglerna. Kommittén har emellertid inte funnit det möjligt att föreslå några särskilda bestämmelser för dessa fall med hänsyn till att det skulle kunna leda till att olika regler fick tillämpas för testamentstagare i ett och

¹ NJA II 1938 s. 243.

² Jfr Beckman, Svensk familjerättspraxis, 4 uppl. 1968 s. 296.

³ SOU 1964: 35 s. 417 ff. Jfr ILU 1967: 43.

samma dödsbo, vilket inte kan vara lämpligt.

Första stycket i kommitténs förslag innehåller sålunda, att när boutredning äger rum här i riket, svensk lag skall tillämpas i fråga om bevakning, delgivning och klander av testamente eller yrkande om jämkning därav för utfående av laglott. Var den avlidne utländsk medborgare eller svensk medborgare som ej hade hemvist här i riket, skall tid för bevakning av testamentet dock ej börja löpa, innan testamentstagaren skriftligen erinrats om vad han skall iakttaga. Saknade den avlidne hemvist i riket, skall tiden inte heller börja löpa innan egendomen blivit avträdd till förvaltning av boutredningsman.

Beträffande preskription av rätt att taga arv eller testamente skall enligt andra stycket svensk lag tillämpas, när boutredning äger rum här i riket. Bestämmelsen motsvarar 8 § andra stycket i gällande lag, med den preciseringen att tillämpningen av svensk lag förutsätter att boutredning äger rum här i riket. Detta innebär emellertid inte någon saklig ändring.⁴

8 §.

Bestämmelsen innehåller, att vid boutredning — däri inbegripet bodelning och arvs-kifte — här i riket skall tas i beräkning vad som vid boutredning efter den döde i annat land tillagts borgenär, efterlevande make, arvinge eller testamentstagare. I avvaktan på förrättning i annat land får motsvarande åtgärd här i riket anstå, om det inte medför avsevärd skada för rättsägare.

Bestämmelsen motsvarar 9 § i gällande lag. En föreskrift i nämnda paragraf om att boutredningsmannen skall söka anskaffa avskrift av handling som upprättats vid utländsk förrättning har kommittén ansett så underordnad att den bör kunna utgå ur lagen.

9 §.

Enligt första stycket i paragrafen, som i sak överensstämmer med 10 § första styc-

ket i gällande lag, skall tvist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo upptagas av svensk domstol, om den avlidne var svensk medborgare eller hade hemvist här i riket eller om tvisten rör egendom som finns här i riket.

I de fall som avses i första stycket kan såväl enligt gällande lag som enligt förslaget boutredning, bodelning och arvs-kifte äga rum här i riket. Enligt gällande lag skall sådan förrättning omfatta all boets egendom, om den avlidne hade hemvist här eller var svensk medborgare, och i andra fall egendom som finns här i riket. Enligt 1, 5 och 6 §§ i gällande lag kan dock i vissa fall egendom, som i princip skolat ingå i svensk boutredning, bodelning eller arvs-kifte, utlämnas till utländsk dödsboförvaltning. För att förebygga att sådan egendom blir föremål för tvist vid svensk domstol föreskrivs i 10 § andra stycket i gällande lag, att vad som sagts i första stycket ej skall gälla, såvitt tvisten rör egendom som enligt föreskrift i lagen utlämnats till utländsk dödsboförvaltning och genom dess försorg är föremål för utredning, bodelning eller arvs-kifte.

Motsvarighet till bestämmelserna i 1, 5 och 6 §§ i gällande lag finns i 4 och 5 §§ i förslaget. I detta sammanhang bör emellertid också uppmärksammas, att enligt 3 § tredje stycket i förslaget boutredning här i riket efter svensk medborgare som hade hemvist i främmande stat inte skall omfatta egendom som finns i den staten och ingått i boutredning där. Sådan egendom bör inte heller vid svensk domstol bli föremål för tvist om arv eller testamente eller tvist om efterlevande makes rätt i dödsbo. Har utländsk dödsboförvaltning enligt 2 § första stycket i förslaget omhändertagit egendom som efterlämnats av utländsk medborgare med hemvist utomlands och fört den ur riket, finns inte längre någon kompetensgrund enligt första stycket i förevarande paragraf. Om å andra sidan egendomen finns kvar här i riket, kan alltjämt svensk boutredning komma till stånd genom att rätts-

⁴ Jfr NJA II 1938 s. 244.

ägare gör ansökan om att egendomen skall avträdas till förvaltning av svensk boutredningsman. Så länge detta inte skett utan egendomen alltjämt ingår i den utländska boutredningen finns ej anledning att tvist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo skall upptagas av svensk domstol. Den utländska dödsbobe-handlingen kan i händelse av tvist väntas leda till ett utländskt avgörande som skall erkännas här i riket, se 11 § i förslaget där det enda undantag som är av intresse i förevarande sammanhang avser det fallet att egendomen skolat ingå i boutredning här i riket. På samma sätt anser kommittén att svensk domstol inte skall på grund av bestämelsen i 9 § första stycket vara behörig att upptaga tvist om arv eller testamente eller om efterlevande makes rätt i dödsbo, om tvisten rör egendom som ej skolat ingå i boutredning (eller bodelning eller arvs-kifte, se 1 § fjärde st.) här i riket.

10 §.

Paragrafen innehåller, att bodelning i anledning av makes död eller arvs-kifte, som ej skolat förrättas enligt svensk lag enligt vad som förut sagts i kapitlet, skall äga giltighet till formen, om vid förrättningen förfarits enligt lagen i den stat där den ägde rum eller enligt lagen i stat där den döde var medborgare eller hade hemvist.

Detta innebär den nyheten att hänvisning sker också till lagen i den stat där den döde hade hemvist. Att denna lag godtages som ett alternativ överensstämmer med andra bestämmelser i kommitténs förslag som rör tillämplig lag i formfrågor, se t. ex. beträffande testaments form 1 kap. 8 § i förevarande förslag. I övrigt motsvarar den föreslagna bestämmelsen 11 § i gällande lag.

11 §.

I 12 § i gällande lag upptages bestämmelser om erkännande av utländska avgöranden. Om på utländsk ort bodelning i anledning av makes död eller arvs-kifte förrättats av myndighet eller av särskilt förord-

nad skiftesman eller tvist om sådan bodelning eller om arv eller testamente blivit avgjord av utländsk domstol, skall bodelningen, skiftet eller domen erkännas under vissa villkor. I första rummet krävs, att den avlidne vid sin död var medborgare i det land där bodelningen eller skiftet förrättades eller domen meddelades eller också hade hemvist där. Vidare får bodelningen, skiftet eller domen ej avse egendom som var föremål för dödsbobe-handling här i riket eller skolat undergå bodelning eller skifte här. Bodelningen, skiftet eller domen skall ha vunnit laga kraft. Det genom bodelningen, skiftet eller domen träffade avgörandet får, såvitt fråga är om egendom som vid dödsfallet fanns här i riket, ej vara grundat på lag vars bestämmelser i ämnet strider mot den lag som skolat vinna tillämpning enligt 1 kap. i 1937 års lag. Avgörandet får inte vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i riket. Slutligen skall, när fråga är om tredskodom, part som uteblivit ha fått del av stämningen i målet i tid, antingen personligen eller genom befullmäktigat ombud.

Haagkonferensen för internationell privaträtt antog vid en extrasession år 1966 ett förslag till konvention rörande erkännande och verkställighet av utländska domar på privaträttsens område. Konventionen omfattar dock inte domar i frågor rörande succession. I det betänkande med förslag till lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domstolsavgöranden på privaträttsens område som avgivits av professorn Lars Welamson¹ förordas, att avgöranden i saker som avser boutredning, arv eller testamente undantages från lagens tillämpningsområde. Frågan om erkännande av utländska avgöranden rörande boutredning, arv och testamente utanför den nordiska regleringens ram torde därför böra regleras i förevarande lag, även om en mera generell reglering av frågan om erkännande av utländska domar kommer till stånd. Det bör dock självfallet eftersträvas, att de

¹ SOU 1968: 40.

båda systemen blir så lika varandra som möjligt.

Haagkonventionen uppställer inte något direkt krav på att viss lag blivit tillämpad för att ett utländskt avgörande skall erkännas. Sådållvida kan dock lagvalet vara av betydelse som avgörandet inte behöver erkännas, om vissa rättsförhållanden, bl. a. rörande successionsrättsliga frågor, blivit prejudiciellt prövade och domstolen kommit till ett annat resultat än som skulle ha följt av en tillämpning av de internationellprivaträttsliga reglerna i den stat där erkännande begärs. Även i andra sammanhang är tendensen, att främmande domstols lagtillämpning i allmänhet inte skall inverka på frågan om erkännande utan denna i stället vara beroende enbart av den beslutande myndighetens internationella kompetens.

Enligt kommitténs mening bör en sådan grundinställning kunna accepteras också i fråga om utländska avgöranden rörande bodelning, arv eller testamente. Betydande praktiska fördelar uppnås, om man ej behöver kontrollera lagvalet. När frågan inte är sådan att den bort prövas här i landet, kan våra anspråk på att de svenska internationellrättsliga reglerna genomdrivs inte vara så starka. Kommittén föreslår därför upphävande av bestämmelsen, att utländskt avgörande — såvitt fråga är om egendom som vid tiden för dödsfallet fanns här i riket — får erkännas endast om det inte grundats på lag vars bestämmelser i ämnet är stridande mot den lag som skolat vinna tillämpning enligt 1 kap. Bestämmelsen har inte stort tillämpningsområde, eftersom utländskt avgörande i allt fall inte skall erkännas om det avser egendom som här i riket var föremål för dödsbobehandling eller här skolat undergå bodelning eller skifte. Med kommitténs förslag skulle bestämmelsen kunnat få något större tillämpningsområde, nämligen i fall då egendom fanns här vid dödsfallet men omhändertagits av eller överlämnats till utländsk dödsboförvaltning. Att beträffande sådan egendom vägra att erkänna utländskt avgörande enbart därför att däri tillämpats en lag vars bestämmelser strider mot den lag som sko-

lat tillämpas enligt de svenska internationellrättsliga reglerna synes emellertid knappast rimligt.

Om bestämmelsen angående kontroll av lagtillämpningen upphävs, får detta vissa konsekvenser för andra delar av paragrafen. Det kan sålunda tänkas, att två motstridiga avgöranden kommer att återopas här i riket, det ena från den stat där vederbörande var medborgare och det andra från den stat där han hade hemvist. Ett val mellan dem måste träffas.

Liksom i andra bestämmelser i förslaget där fråga är om företrädet mellan dödsboförvaltning i den stat där den avlidne hade hemvist och dödsboförvaltning i den stat där han var medborgare förordar kommittén, att företräde ges åt avgöranden från förstnämnda stat. Som förut framhållits kan det antagas, att i flertalet fall huvuddelen av den dödes egendom liksom hans borgenärer och arvingar finns i det land där han hade hemvist. Det är då mest tillfredsställande, att ett avgörande som får tillämpning beträffande huvuddelen av kvarlåtenskapen respekteras också med avseende på egendom som finns här och ej skolat ingå i botredning här i riket.

Bestämmelser om förutsättningarna för erkännande av utländska avgöranden när ena parten uteblivit finns i såväl konventioner som intern svensk lagstiftning. De har växlande innehåll. Vanligt är emellertid, att det — utom att den uteblivna parten skall ha fått kännedom om förfarandet — också läggs vikt vid om han fått praktiska möjligheter att tillvarata sin rätt. Enligt 1965 års lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn gäller utländskt avgörande inte här, om den som ålagts underhållsskyldighet inte blivit kallad till eller varit företrädd inför den utländska myndigheten enligt föreskrifterna i den stat myndigheten tillhör eller om han inte fått kännedom om förfarandet eller haft möjlighet att bemöta anspråket och sådant förhållande ej beror av försummelse från hans sida. Enligt 1966 års Haagkonvention rörande erkännande och verkställighet av utländska

domar på privaträttens område skall avgörande som meddelats mot utebliven part erkännas och verkställas endast om stämning i målet delgivits honom enligt reglerna i den stat där avgörandet meddelats och han med hänsyn till omständigheterna haft tillräcklig tid att svara i saken.

Självfallet skulle det vara värdefullt att i olika internationellt rättsliga lagar ha likalydande bestämmelser om erkännande av utländska avgöranden som meddelats i parts utevaro. Detta synes dock knappast möjligt med hänsyn till att bestämmelserna ofta grundar sig på konventioner och att man inte kan räkna med att dessa överensstämmer i fråga om utformningen av bestämmelser i ämnet. Bestämmelserna om tredskodom i 1937 års lag bör dock enligt kommitténs mening kompletteras så att partens praktiska möjligheter att tillvarataga sin rätt beaktas i större utsträckning. Det kan t. ex. inte uteslutas, att parten genom en utpräglat utlänningsfientlig lagstiftning i den främmande staten i praktiken hindrats från att föra sin talan. Part kan också tänkas visa, att han haft laga förfall eller speciella svårigheter att tillvarataga sin rätt. I vissa fall torde ordre public kunna åberopas till stöd för att det utländska avgörandet inte skall erkännas här i riket. Detta bör dock inte hindra, att bestämmelsen om tredskodom utformas så att erkännande kan vägras med direkt stöd av den bestämmelsen i sådana fall som de nämnda. Bestämmelsen bör vidare inte inskränkas till domar utan avse alla de former av avgöranden som paragrafen omfattar. Kommittén föreslår, att som förutsättning för erkännande krävs att parterna blivit kallade till eller varit företrädade inför myndigheten, skiftesmannen eller domstolen och haft skäligen möjlighet att tillvarataga sin rätt i saken.

Regeln om ordre public synes böra placeras sist i paragrafen för att markera, att den även kompletterar bestämmelsen om avgörande mot utebliven part och sålunda tar sikte också på det utländska förfarandet.

I kommitténs förslag har paragrafen avfattats i enlighet med det sagda.

12 §.

Enligt 13 § i gällande lag skall den som vill erhålla verkställighet på dom som sägs i 12 § göra ansökan därom hos Svea hovrätt. Sådan ansökan får ej bifallas utan att motparten haft tillfälle att yttra sig däröver. Finner hovrätten att domen uppfyller de i 12 § föreskrivna villkoren för erkännande, skall hovrätten förordna om verkställighet. Därefter får domen verkställas liksom laga kraftvunnen dom, om inte Kungl. Maj:t, efter klagan över hovrättens beslut, förordnar annorledes.

Liknande bestämmelser förekommer på andra håll i lagstiftningen. Det är önskvärt att de i största möjliga utsträckning blir överensstämmande. Kommittén föreslår en ny lydelse som har till mönster motsvarande bestämmelser i förenämnda förslag till lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domstolsavgöranden på privaträttens område. Det förefaller emellertid inte nödvändigt att — i enlighet med nyssnämnda förslag men i motsats till gällande lydelse av 1937 års lag — särskilt ange vilken utredning som skall fogas vid ansökan om verkställighet. Det får ankomma på sökanden att allt efter omständigheterna bedöma vilka handlingar han bör foga vid ansökningen för att kunna vinna bifall till densamma. Hovrätten kan självfallet, om det fordras för prövning av ansökningen, förelägga sökanden att inkomma med ytterligare handlingar.

Paragrafen innehåller sålunda i första stycket, att om någon vill här i riket erhålla verkställighet av dom som sägs i 11 §, han äger göra ansökan därom hos Svea hovrätt. Enligt andra stycket får sådan ansökan ej bifallas utan att den, mot vilken ansökningen riktas, beretts tillfälle att svara. Delgivning skall ske enligt vad som föreskrivs för stämning i tvistemål. Om hovrätten bifaller ansökningen, skall enligt tredje stycket domen verkställas som svensk domstols dom vilken äger laga kraft, om ej högsta domstolen efter besvär över hovrättens beslut förordnar annat. Innehåller domen föreskrift om tvångsmedel, skall den föreskriften ej tillämpas.

Paragrafen avser endast verkställighet av domar. När det gäller utländska bodelningar och arvskiten som skall gälla här, kommer verkställighet inte i fråga.¹ Om det begärs att här förordnad skiftesman skall förrätta bodelning eller skifte beträffande egendom som omfattas av det utländska avgörandet, är det möjligt, att han bör lägga det till grund för sitt beslut. Men troligen skall han överhuvud inte medtaga egendomen i sin förrättning. Den som fått sig egendomen tillagd genom det utländska avgörandet får i stället föra talan vid domstol, om egendomen finns i annans besittning och ej utlämnas frivilligt.²

13 §.

Förevarande paragraf överensstämmer i sak med 14 § i gällande lag och innehåller, att om genom utrikesdepartementets försorg till riket har överförts egendom som vid bodelning eller arvskifte utom riket tillagts någon som vistas här, får egendomen ej utmätas eller kvarstad eller skingringsförbud läggas därpå medan den finns i förvar hos departementet eller myndighet genom vars försorg den skall överlämnas till den berättigade.

Kommittén har undersökt, om förbudet mot utmätning och säkerhetsåtgärder kunde upphävas för vissa fall, t. ex. om det är den berättigades borgenärer som begär utmätning, kvarstad eller skingringsförbud. Kommittén har emellertid stannat vid att förbudet behövs för att utrikesdepartementet skall kunna bedriva den verksamhet det här är fråga om. I allt fall finns det inte tillräckliga skäl att ändra på vad som nu gäller.

14 §.

Enligt denna paragraf äger boutredningsman för utlämnande av egendom till utländsk dödsboförvaltning, för införskaffande av utredning som behövs för tillämpning av 8 § och för annat liknande ändamål anlita utrikesdepartementets förmedling. Om departementet begär det, är han skyldig att

nedsätta det belopp vartill kostnaden för åtgärden skäligen kan beräknas uppgå eller att ställa säkerhet för kostnaden som departementet godkänner.

15 §.

Enligt denna paragraf förordnar Kungl. Maj:t om konsuls befattning med egendom som svensk medborgare efterlämnat utom riket. Paragrafen överensstämmer i sak med 17 § i gällande lag.

¹ NJA II 1938 s. 251.

² A. st.

Särskilda bestämmelser

I 3 kap. i lagförslaget föreslår kommittén nya bestämmelser om tillämplig lag beträffande statslösa personer och politiska flyktingar. Vidare föreslås en ändring av bestämmelserna om tillämplig lag när en stat har flera rättssystem, så att reglerna kommer att överensstämma med motsvarande bestämmelser i Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden. Förslaget upptager också nya bestämmelser om innebörden av hemvistbegreppet och om tillämpning av främmande lags domicilbegrepp. Kommittén föreslår vidare nya bestämmelser om utredning av innehållet i främmande lag och om vad som skall ske, när innehållet i den främmande lagen ej blivit känt. En ny regel om innebörden av uttrycket fast egendom förordas och fullmakten för Kungl. Maj:t att efter avtal med främmande stat föreskriva avvikelser från lagens bestämmelser har föreslagits bli generell.

Bestämmelserna om statslösa personer och politiska flyktingar resp. om hemvist och domicil har infogats som 1 resp. 3 § i kapitlet. De bestämmelser som har motsvarighet i 1937 års lag har därför fått andra paragrafnummer än i den lagen.

1 §.

Förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap upptager

i 4 kap. vissa bestämmelser om statslösa personer och politiska flyktingar. Dessa likställs med medborgare i den stat där de har hemvist. Statslös person som saknar hemvist likställs med medborgare i den stat där han har sin vistelseort. De föreslagna bestämmelserna skall emellertid ej gälla frågor som rör statutväxling beträffande makars egendomsordning.

I fråga om rätten till arv efter den som vid sin död var statslös — liksom i andra frågor rörande arv, testamente och boutredning — torde det numera inte råda någon tvekan om att man måste likställa den statslöse med medborgare i den stat där han hade hemvist. Kommittén föreslår i första stycket av förevarande paragraf, att statslös person skall vid tillämpning av den föreslagna lagen likställas med medborgare i den stat där han har hemvist eller, om han saknar hemvist, där han har sin vistelseort.

Beträffande politiska flyktingar vill kommittén erinra om att enligt art. 12 mom. 1 i Genèvekonventionen den 28 juli 1951 angående flyktingars rättsliga ställning skall en flyktings personrättsliga ställning bestämmas av lagen i det land där han har sitt hemvist eller, om han saknar hemvist, av lagen i det land där han har sin vistelseort.¹ I länder som använder sig av ett enhetligt personalstatut och anser detta bestämmande också för rätten till arv torde bestämmelsen i flyktingkonventionen leda

¹ Se ovan s. 188.

till att rätten till arv efter flykting som omfattas av konventionen skall bedömas enligt hemvistlandets lag.² Det förtjänar anmärkas, att Italien och Förbundsrepubliken Tyskland, vilka båda tillämpar nationalitetsprincipen i fråga om rätten till arv, har ratificerat flyktingkonventionen utan att göra förbehåll mot art. 12. Atminstone i Tyskland torde anses, att rätten till arv efter flykting som omfattas av konventionen skall bedömas enligt lagen i den stat där han har hemvist.³

Det kan råda viss tvekan, huruvida den omständigheten att en person av politiska skäl flytt från sitt hemland och tagit hemvist i annat land bör medföra statutväxling i fråga om rätten till arv efter honom. Även om en person stått i motsatsförhållande till sitt hemland, behöver det inte i och för sig vara olämpligt att tillämpa de arvsrättsliga reglerna i hemlandets lag beträffande hans kvarlåtenskap.

I fråga om makars egendomsordning har kommittén ansett, att statutväxling till svensk lag inte bör inträda enbart därför att makar som är politiska flyktingar tar hemvist här utan först när de blir svenska medborgare. Det är här fråga om att under äktenskapet ändra en ordning som tillämpas makarna emellan. Även tredje mans rätt kan beröras. Arvsrätt däremot inträder inte förrän vid arvlåtarens död och det blir alltså vid bestämmande av arvsstatutet ej fråga om att rubba några redan bestående rättsförhållanden.

För tillämpning av domicilprincipen beträffande arv i hithörande fall talar, att det kan bli stötande om flyktingen — kanske många år efter flykten — skulle anses ha sådan anknytning till den stat från vilken han flytt att dess lag bör tillämpas på rätten till arv efter honom. Särskilt gäller detta, om arvslagstiftningen i hemlandet ändrats på ett genomgripande sätt i samband med omvälvningar som föranlett flykten eller senare. Att i stället tillämpa vad som gällde i flyktingens forna hemland före omvälvningen skulle medföra påtagliga olägenheter.

Kommittén har övervägt, om man, när

det gäller rätten till arv, skulle kunna begränsa tillämpningen av domicilprincipen till att avse politiska flyktingar som i realiteten inte längre har någon anknytning till sitt medborgarskapsland. Enklast skulle kanske vara att kräva, att flyktingen vid dödsfallet haft hemvist i annat land i minst fem år för att hemvistlandets lag i stället för den nationella lagen skulle tillämpas i fråga om arv efter honom. Ett annat alternativ vore att föreskriva tillämpning av hemvistlandets lag, om det är uppenbart att flyktingen avsett att ta avstånd från rättsordningen i den stat från vilken han flytt. Härigenom skulle markeras, att flyktingen inte endast stått i motsatsförhållande till regimen i sitt hemland utan också att han inte längre velat vara underkastad dess rättsordning. En sådan bestämmelse skulle till äventyrs kunna kombineras med en absolut femårsgräns, efter vilken hemvistlandets lag alltid skulle tillämpas.

Kommittén har emellertid efter övervägande av olika alternativ funnit, att man bör kunna tillämpa domicilprincipen utan någon särskild reservation också i fråga om rätten till arv efter politisk flykting. Som regel torde man kunna räkna med att svensk boutredning inte kommer att omfatta annan kvarlåtenskap efter politisk flykting än sådan som han förvärvat sedan han flytt från det land där han är medborgare. I flertalet fall torde han också sakna närmare kontakter med eventuella arvingar i hemlandet. Det kan därför knappast möta några betänkligheter att fördela hans kvarlåtenskap enligt svensk lag, om han vid sin död hade hemvist här. Den svenska lagen erbjuder stort utrymme för testamente, om vederbörande har några särskilda önskemål beträffande fördelningen av sin kvarlåtenskap.

Det sagda innebär, att vi även på arvsrättens område skulle följa Genèvekonventionen, när politisk flykting tagit hemvist i internationellrättslig mening i annan stat än medborgarskapslandet. Härigenom skulle vi

² Jfr Kegel i Soergel/Siebert s. 977.

³ Kegel i Soergel/Siebert s. 970, 977, i Internationales Privatrecht s. 354, jfr Raape s. 63.

få överensstämmelse med dansk och norsk rätt på förevarande punkt. Liksom enligt förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap bör däremot inte, såsom beträffande statslösa, en okvalificerad vistelse vara tillräcklig som anknytningsfaktum. I andra stycket av förevarande paragraf föreslås därför, att politisk flykting skall likställas med medborgare i den stat där han har hemvist.

Såsom anförts i motiven till 4 kap. 2 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap använder förslaget uttrycket politisk flykting utan närmare bestämning. Därvid förutsätts, att definitionen i 2 § utlänningslagen får tillämpas analogiskt.⁴ Minderåriga barn torde som regel böra bedömas som politiska flyktingar i samma mån som föräldrarna.

Beträffande tillämpningen av kravet på hemvist har man anledning utgå från att en politisk flykting önskar återvända till sitt hemland när förhållandena medger det. Vid bedömning efter hans död måste hänsyn tas till hur stora utsikter det fanns att hans önskan att återvända kunnat realiseras. Det kan ställas större eller mindre krav på utredningen innan en politisk flykting anses ha fått hemvist här. Vid tillämpning av arvsrättsliga bestämmelser torde man böra vara relativt försiktig och kräva, att de politiska förhållandena i hemlandet är sådana att den avlidne på allvar måst räkna med att stanna under avsevärd tid.

Det bör uppmärksammas, att Haagkonventionen om testaments form inte innehåller några särregler beträffande politiska flyktingar. Har en flykting efter sin flykt men medan han alltjämt var medborgare i hemlandet upprättat testamente enligt formföreskrifterna i det landet, bör testamentet anses giltigt, även om det inte överensstämmer med formföreskrifterna i hemvistlandets lag. Förhållandet blir detsamma som om flyktingen hade dubbelt medborgarskap. Ett sådant betraktelsesätt synes bäst överensstämma med de grunder på vilka Haagkonventionen bygger.⁵

2 §.

I gällande lag upptager 1 § bestämmelser om tillämplig lag, när lagen i utländsk medborgares hemland skall tillämpas men särskilda lagar gäller för olika områden av det främmande landet. I så fall bedöms frågan, vilken av de särskilda lagarna som skall tillämpas, enligt de regler som i det hänseendet gäller i det främmande landet. Saknas sådana regler, gäller lagen på vederbörandes hemort eller, om han ej har eller vid sin död hade hemvist i det främmande landet, lagen på den ort där han sist haft hemvist inom landet eller, om han ej haft hemvist där, lagen i rikshuvudstaden.

Motsvarande bestämmelser finns i 7 kap. 1 § i 1904 års lag. Kommittén har i sitt förslag till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap upptagit en ny regel som anknyter till Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden. Motsvarande bestämmelse bör upptagas också i förevarande lagförslag. Om Sverige såsom kommittén förordat ratificerar Haagkonventionen, synes ändring nödvändig för att konventionens krav skall tillgodoses.

I kommitténs förslag innehåller sålunda 2 §, att när lagen i främmande stat skall tillämpas på grund av att någon äger medborgarskap där och det i den staten finns flera gällande rättssystem, bestäms tillämpligt rättssystem enligt de i samma stat gällande reglerna. I brist på sådana regler tillämpas det rättssystem till vilket vederbörande har den närmaste anknytningen.

I övrigt kan hänvisas till motiveringen till 5 kap. 1 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap.

3 §.

I överensstämmelse med 5 kap. 2 § i förslaget till lag om internationellrättsliga för-

⁴ Ovan s. 188.

⁵ Jfr von Overbeck, *L'Unification des règles de conflits de lois en matière de forme de testaments*, 1961 s. 57.

hållanden rörande äktenskap föreslås i förevarande 3 § dels i första stycket, att den som är bosatt i viss stat skall vid tillämpning av den nu föreslagna lagen anses ha hemvist där, om bosättningen med hänsyn till vistelsens varaktighet och omständigheterna i övrigt måste anses stadigvarande, dels i andra stycket, att om någon enligt lagen i främmande stat hade domicil i den staten, det får åberopas, när giltighet eller verkan av rättshandling enligt bestämmelse i förevarande lag är beroende av att vederbörande hade hemvist där.

Vad angår andra stycket bör särskilt nämnas, att det ansluter till Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden.¹ Enligt denna skall testamente som överensstämmer med formföreskrifterna på en ort där testator hade domicil anses giltigt till formen. Enligt familjerättskommitténs mening bör emellertid ett utländskt domicil få åberopas även i andra fall när fråga är om rättshandlingars giltighet. Bestämmelsen avses skola tillämpas beträffande 1 kap. 7, 8 och 11 §§ samt 2 kap. 10 § i förslaget.

I övrigt får kommittén hänvisa till motiveringen till 5 kap. 2 § i förslaget till lag om internationellt rättsliga förhållanden rörande äktenskap.

4 §.

I gällande lag innehåller 2 § bestämmelser om utredning av innehållet i utländsk lag. Där föreskrivs, att om enligt vad som sägs i lagen utländsk lag skall lända till efterrättelse och innehållet av den utländska lagen ej är känt för rätten, äger rätten förelägga part att förebringa utredning i sådant hänseende. Har Kungl. Maj:t förordnat hur underrättelse om innehållet av utländsk lag får sökas av rätten, är den skyldig att söka underrättelse därom i sådan ordning, om ej lagens innehåll förut är känt för rätten. Motsvarande bestämmelser finns i 3 § i 1912 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar. I sitt förslag till lag om internationellt rättsliga förhållanden rörande äk-

tenskap har kommittén under 5 kap. 3 § tagit upp nya bestämmelser i ämnet. Dessa synes lämpliga även med avseende på förhållanden som regleras i förevarande lag. Det är givetvis önskvärt, att de båda lagarna så vitt möjligt får likalydande bestämmelser i ämnet.

I första stycket av paragrafen föreslås sålunda, att rätten, om part yrkar att främmande lag skall tillämpas i mål som avses i den föreslagna lagen, äger anmana honom att förebringa utredning om innehållet i den främmande lagen, när det finnes påkallat. Anmaning får också riktas till den som väckt talan ehuru han inte åberopat främmande lag. Om den som anmanats att förebringa utredning underlåter det och innehållet av den främmande lagen inte har blivit känt på annat sätt när den skall tillämpas i stället för svensk lag, får enligt andra stycket i paragrafen den väckta talan ej bifallas, om den inte med hänsyn till omständigheterna finnes skäligen böra prövas enligt svensk lag.

Beträffande motiven till bestämmelserna får kommittén hänvisa till vad som sägs under 5 kap. 3 § i förenämnda lagförslag. Härutöver vill kommittén tillägga följande beträffande dödsbon.

I frågan huruvida lagvalsreglerna skall tillämpas ex officio eller endast efter yrkande av part kan framhållas, att delägarna är oförhindrade att vid arvskifte sig emellan tillämpa svensk lag när de är ense därom, även om främmande lag bort tillämpas enligt 1 kap. i lagförslaget. För att arvskiftet skall gälla förutsätts, att alla som är delägare enligt den tillämpliga främmande lagen medverkat till skiftet.

Vad angår gällande regler om arvsbeskattning torde av 16 § i arvsskatteförordningen kunna dras den slutsatsen, att en i behörig ordning upprättad arvskifteshandling skall läggas till grund för beräkning av

¹ I den av kommittén med skrivelse till chefen för justitiedepartementet den 3/11 1969 överlämnade promemorian ang. formkrav för testamente m. m. upptages motsvarande bestämmelse i 1 kap. 4 § tredje stycket i förslaget till lag om ändring i 1937 års lag.

skatten även om delägarna vid lotternas bestämmande använt svensk lag i stället för tillämplig främmande lag.¹ Har någon som enligt tillämplig främmande lag är arvinge inte deltagit i skiftet, kan emellertid handlingen inte anses upprättad i behörig ordning. Kommittén har i motiveringen till 5 kap. 3 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap uttalat önskemål om sådan ändring i arvs-skatteförordningen att beskattningsmyndigheten inte skall ex officio tillämpa främmande lag.²

Vad angår de i 1 kap. 8 § upptagna alternativen i fråga om tillämplig lag beträffande testaments form sägs i rapporten rörande Haagkonventionen, att den som vill åberopa testamente får bland flera möjliga lagar söka någon lag som gör testamentet giltigt men att det däremot inte följer av konventionen att domstolen i en tvist om testaments giltighet skulle vara skyldig att undersöka bestämmelserna i de lagar som eventuellt kan tillämpas.³ Denna mening överensstämmer med vad kommittén anfört om liknande bestämmelser i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap.⁴

Liksom i fråga om bodelning bör ett av skiftesman förrättat arvskifte vid tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna behandlas som ett avgörande i första instans.

5 §.

I första stycket sägs, att med fast egendom skall i lagen förstås även tomträtt och egendom i främmande stat som där är jämställd med fast egendom. Bestämmelsen är ny. Fast egendom omnämns i förslaget i 1 kap. 8 och 15 §§. Dessutom nämns lös egendom såsom motsats till fast egendom i 2 kap. 2 § tredje stycket.

Andra stycket överensstämmer i sak med 3 § i gällande lag och innehåller, att fordran på pengar som är insatta i svensk bank och fordran hos försäkringsanstalt på grund av försäkringsavtal som tillhör anstaltens rörelse här i riket skall vid tillämpning av la-

gen anses som här befintlig egendom. Detsamma gäller i fråga om annan fordran hos gäldenär här i riket, om ej fordringen grundas på handling som finns utom riket och vars företeende utgör villkor för rätt att kräva betalning.

6 §.

Enligt 4 § första stycket i gällande lag skall om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare som hade hemvist här i riket, om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge samt om tillsyn i vissa fall å oskiftat dödsbo efter medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge gälla vad som är särskilt stadgat. Enligt 4 § andra stycket äger Kungl. Maj:t efter avtal med annan stat än de uppräknade i avseende på dödsbo efter den som var medborgare i fördragsslutande stat eller där hade hemvist stadga avvikelser från de i 2 kap. meddelade bestämmelserna.

Kommittén anser, att man bör räkna med möjligheten att träffa avtal med främmande stat eller stater i större utsträckning än som är förutsatt i gällande lag. Som exempel kan nämnas Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden, som dock beaktats i den föreslagna lagtexten och därför inte fordrar någon bestämmelse som gör det möjligt att avvika från lagen. Inom Haagkonferensen för internationell privaträtt förbereds emellertid konventionsarbete också beträffande andra frågor inom successions-

¹ Motsatsen gäller om bodelning som skall ha skett enligt lag, se 15 och 16 §§ i förordningen. Vid arvskiftet får inte heller universell testamentstagare tilläggas större del av kvarlåtenskapen än som bestäms i testamentet, om arvskiftet skall få läggas till grund för beskattningen, se 16 §. Jfr em. Bratt-Fogelklou, Skatt på arv och skatt på gåva, 4 uppl. 1969 s. 115.

² Se ovan s. 197 f.

³ Conférence de la Haye de droit international privé. Actes et documents de la Neuvième session. Tome III. Forme des testaments s. 165.

⁴ Se ovan s. 197.

rättens område.¹ Det synes lämpligt att redan nu öppna möjlighet för Kungl. Maj:t att meddela de föreskrifter som kan behövas på grund av Sveriges anslutning till konventioner på området. Man bör därvid också räkna med att de kan komma att omfatta övriga nordiska stater och att vi sålunda får avtal med dessa vid sidan av den nordiska arvskonventionen.

Beträffande formen för de föreskrifter som kan behövas i anledning av en konvention till vilken Sverige anslutit sig får kommittén hänvisa till motiveringen till 5 kap. 5 § i förslaget till lag om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap.

Kommittén föreslår i första stycket av paragrafen en generell bestämmelse, att Kungl. Maj:t efter avtal med främmande stat äger föreskriva avvikelser från de bestämmelser som meddelas i lagen.

I andra stycket upptages den hänvisning till den nordiska regleringen som i gällande lag finns i första stycket.

Övergångsbestämmelser

Den nya lagen avses skola ersätta 1937 års lag. Denna skall därför upphävas, om förslaget genomförs.

Kommittén föreslår, att om arvlåtaren avlidit innan nya lagen trätt i kraft, äldre lag i princip skall fortfarande tillämpas. Även om arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet bör dock nya lagen tillämpas beträffande boutredning, bodelning och arvskifte, när fråga är om rätt i dödsbo efter annan och denne avlidit efter ikraftträdandet. Mönstret till den föreslagna bestämmelsen har hämtats från huvudregeln i promulgationslagen till ÄB (1 § andra st.). Några undantag synes inte behövliga. Kommittén anser, att t. ex. giltigheten av rättshandling för dödsfalls skull bör kunna bedömas enligt reglerna i nya lagen när arvlåtaren avlider efter dess ikraftträdande, även om rättshandlingen ägt rum före ikraftträdandet.¹

¹ Se elfte Haagkonferensens slutakt avd. C punkt b).

¹ Jfr art. 8 och 13 i Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden.

Förslaget till ändring i lagen om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge

Även om nationalitetsprincipen alltjämt får vara huvudregel inom arvsrätten synes det önskvärt, att domicilprincipen får ökad tillämpning i förhållande till Danmark, Island och Norge. I dessa länder medför tillämpning av domicilprincipen, att i fråga om rätten till arv efter medborgare i en stat utanför Norden skall tillämpas hemvistlandets lag. I Sverige skall såväl enligt gällande rätt som enligt kommitténs förslag tillämpas den dödes nationella lag. Detsamma gäller i Finland. Härav följer, att om icke nordisk medborgare som har hemvist i nordisk stat avlider och efterlämnar egendom i en annan nordisk stat, kan rätten till arv efter honom komma att inom Norden bedömas enligt olika lagar. Om den avlidne hade hemvist här och efterlämnade egendom i Danmark eller Norge, torde visserligen några praktiska olägenheter i allmänhet inte uppstå, eftersom danska resp. norska myndigheter — på grund av att domicilprincipen tillämpas — i princip inte torde ta beaktning med boet annat än i form av provisoriska åtgärder o. l.¹ Men om den avlidne hade hemvist i Danmark eller Norge och efterlämnade egendom här tillämpas i hemvistlandet det landets lag beträffande rätten till arv efter honom, medan i Sverige skall beträffande egendom som finns här tillämpas lagen i den stat där han var medborgare. En sådan bristande överensstämmelse inom Norden i fråga om behandlingen av ett och samma dödsbo är ej tilltalande.

Kommittén förordar, att vi förfar på samma sätt som Danmark och Norge och, utan ändring av våra internationellrättsliga regler om tillämplig lag beträffande den materiella arvsrätten, överlåter åt myndigheterna i Danmark, Island eller Norge att avveckla boet efter medborgare i icke nordisk stat, som hade hemvist i den stat myndigheten tillhör, också beträffande egendom som finns i vårt land. Myndigheterna kommer då att tillämpa sitt eget lands lag. Självfallet bör samma reglering gälla i förhållande till Finland. Där föranleder den ju inte någon ändring i fråga om den materiellt tillämpliga arvsrätten, eftersom Finland tillämpar den nationella lagen.

Det förordade systemet överensstämmer med den nordiska reglering som enligt 1934 års nordiska arvskonvention gäller beträffande boutredning efter nordisk medborgare som hade hemvist i annat nordiskt land. Enligt lagen den 1 mars 1935 (nr 45) om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge skall boutredning, bodelning och arvsskifte som äger rum i Danmark, Finland, Island eller Norge efter den som hade hemvist där och som var medborgare i nordisk stat omfatta den till boet hörande egendom som finns här i riket. Svensk domstol får inte ta beaktning med egendomen i vidare mån än som sägs i särskilda bestämmelser i lagen. Beträffande domar som i annat nordiskt

¹ Jfr ovan s. 221 f, 223.

land meddelats om rätt på grund av arv eller testamente, om efterlevande makes rätt eller om ansvarighet för den dödes gäld tillämpas med viss modifikation 1932 års nordiska domskonvention. Bestämmelserna i 1935 års nu nämnda lag synes lämpligen kunna göras tillämpliga också på medborgare i utomnordisk stat, i den mån vi inte av konventionsreglering skulle vara förhindrade därtill. Kommittén föreslår därför, att i 1935 års lag intages en ny paragraf, 11 §, enligt vilken vad som i 1—10 §§ i lagen sägs om dödsbo efter medborgare i fördragsslutande stat skall ha motsvarande tillämpning i fråga om dödsbo efter medborgare i annan stat som vid sin död hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge, om ej annat följer av överenskommelse med den stat där den avlidne var medborgare.

Kommittén har ej ansett, att en sådan ändring skulle behöva förutsätta motsvarande ändring i den nordiska arvskonventionen. I förhållande åtminstone till Danmark och Norge synes ändringen endast innebära, att vi reciprokt tillämpar i stort sett samma förfaringssätt som redan används där. I förhållande till Finland blir ändringen utan mera ingripande saklig betydelse i fråga om arvsrätten, eftersom man där tillämpar nationalitetsprincipen. Om det anses önskvärt med en konventionsreglering för att tillförsäkra Sverige samma företrädesrätt i fråga om avvecklingen av dödsbo efter icke nordisk medborgare som hade hemvist här, förordar kommittén, att förhandlingar upptas därom i samband med överläggningar om de ändringar i nordiska arvskonventionen som behövs på grund av ny nordisk arvslagstiftning.

Betänkandet innehåller förslag till nya lagar om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap och om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo. Dessutom föreslås vissa ändringar i giftermålsbalken och föräldrabalken samt lagen den 1 mars 1935 om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge.

Den svenska internationella familjerätten och arvsrätten bygger på nationalitetsprincipen. Det innebär, att personliga rättsförhållanden bedöms enligt lagen i det land där vederbörande är medborgare. Efter hand har dock domicilprincipen vunnit insteg på vissa punkter. Enligt denna tillämpas i stället lagen i det land där personen i fråga har hemvist (domicil). Särskilt gäller detta i förhållande till övriga nordiska länder. Danmark, Island och Norge tillämpar domicilprincipen, medan Finland i likhet med Sverige som huvudregel tillämpar nationalitetsprincipen. Nordiska konventioner från år 1931 och år 1934 om familjerätt resp. arvsrätt bygger på kompromisser mellan nationalitetsprincipen och domicilprincipen.

I familjerättskommitténs uppdrag ingår att undersöka, i vad mån det finns skäl att ytterligare öka domicilets betydelse inom vår internationella familjerätt. Kommittén konstaterar, att varken nationalitets- eller domicilprincipen kan ges obetingat företräde. Främmande stater står delade i frå-

ga om tillämpningen av de båda principerna. Kommittén, som funnit det ur svensk synpunkt motiverat att beakta utlandssvenskarnas intressen, har ansett, att det på olika aktuella områden bör ske praktiskt grundade överväganden, i vad mån hemvist lämpligen kan jämställas med eller få företräde framför medborgarskap som anknytningsfaktum. Såvitt angår äktenskapsrätten innebär kommitténs förslag en ganska vidsträckt tillämpning av domicilprincipen i fråga om utländska medborgare med hemvist i Sverige. Däremot har nationalitetsprincipen behållits som huvudregel i fråga om arvsrätten.

Den föreslagna *lagen om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap* upptager bestämmelser om äktenskaps ingående, makars rättsförhållanden och äktenskapsmål jämte vissa för dessa avsnitt gemensamma bestämmelser, bl. a. om statslösa personer och politiska flyktingar.

Bestämmelserna om *äktenskaps ingående* i förslaget bygger i huvudsak på gällande rätt. I fråga om äktenskapshinder o. l. skall i första hand tillämpas den nationella lagen. Regeln i gällande lag att utländsk medborgare som sedan minst två år har hemvist i Sverige kan få rätten att ingå äktenskap prövad enligt svensk lag, om bägge trolovade begär det, föreslås bli generell. Dessutom skall Kungl. Maj:t kunna förordna, att svensk lag får tillämpas

även beträffande utländsk medborgare som inte har hemvist här sedan minst två år. Beträffande formen för äktenskaps ingående, inbegripet vigselförrättares behörighet, förordar kommittén bl. a., att Kungl. Maj:t får bestämma när svenska vigselförrättare får viga utomlands resp. när utländska vigselförrättare äger förrätta vigsel här i riket. Vigsel som svensk vigselförrättare förrättat utomlands skall enligt förslaget anses giltig till formen även om vigselförrättaren överskridit sin behörighet.

I fråga om *makars rättsförhållanden* innehåller förslaget mera genomgripande nyheter.

Frågor om underhållsskyldighet och övriga personliga förhållanden mellan makar, där nu nationalitetsprincipen tillämpas, skall som regel av svensk myndighet bedömas enligt svensk lag (domstolens lag).

När det gäller makars egendomsordning reglerar förslaget i första hand frågan vilken lag som skall tillämpas i och med äktenskapets ingående. Kommittén föreslår, att nationalitetsprincipen behålls som utgångspunkt i fråga om makar som vid äktenskapets ingående är medborgare i en och samma stat. Om makarna är medborgare i olika stater, föreslås däremot, att egendomsordningen skall anses bestämd av lagen i den stat där de vid äktenskapets ingående tar hemvist. Kommittén har vidare beträffande det nordiska rättsområdet ansett, att vi kan godtaga vad som nu gäller i Danmark, Island och Norge när utomnordiska medborgare vid äktenskaps ingående tar hemvist där. Kommittén föreslår sålunda, att egendomsordningen för makar som vid äktenskapets ingående tar hemvist i nordisk stat skall anses bestämd av den statens lag oavsett deras medborgarskap. För samtliga fall då lagen i främmande stat enligt det sagda skall vara bestämmande för makars egendomsordning föreslås, att om i den staten föreskrivs att annan lag är tillämplig, det skall gälla. Kommittén föreslår också, att makar skall genom äktenskapsförord kunna avtala, att lagen i stat till vilken finns anknytning genom makes medborgarskap eller hemvist

skall vara bestämmande.

Gällande lag bygger i fråga om makars egendomsordning på oföränderlighetsprincipen, dvs. att den lag som var bestämmande för egendomsordningen i och med äktenskapets ingående förblir tillämplig så länge äktenskapet består. Kommittén har ansett, att möjlighet bör finnas att under äktenskapet övergå till annan egendomsordning (statutväxling). I fråga om makar vilkas egendomsordning är bestämd av lagen i utomnordisk stat föreslås, att om de tar hemvist här i Sverige och blir svenska medborgare, svensk lag skall för tiden därefter tillämpas på egendomsordningen. Egendom som förut var enskild skall därvid likställas med enskild egendom enligt svensk lag. I fråga om flyttning inom Norden föreslås däremot efter mönster från 1931 års nordiska familjerättskonvention även beträffande statutväxling, att domicilprincipen skall tillämpas när egendomsordningen är bestämd av nordisk lag. För andra fall föreslår kommittén endast, att om makar tar hemvist och blir medborgare i annan stat än den vars lag är bestämmande för deras egendomsordning, frågan om statutväxling skall bedömas i enlighet med uppfattningen i makarnas nya hemland. Kommittén föreslår också, att makar skall kunna genom äktenskapsförord avtala om statutväxling i andra fall än som förut angetts eller bestämma att statutväxling inte skall äga rum när sådan annars skulle följa av den föreslagna regleringen.

När det gäller behörighet att ingå äktenskapsförord och formen för äktenskapsförord, bygger förslaget på att rättshandlingar så långt möjligt bör godtagas, om de ingåtts i överensstämmelse med en lag till vilken parterna haft anknytning. Förslaget medger därför fakultativ tillämpning av olika lagar i dessa hänseenden.

I övrigt innebär förslaget i fråga om makars ekonomiska förhållanden att svensk lag skall tillämpas i vissa frågor även om främmande lag är bestämmande för egendomsordningen. Bl. a. skall tredje man kunna åberopa svensk lag i fråga om giltigheten av makes rättshandling och makes

ansvar för sina skulder, när maken i fråga hade viss närmare angiven anknytning till Sverige. Däremot krävs inte, att tillämplighet av främmande lag skall registreras för att få åberopas mot tredje man.

Bestämmelserna om *äktenskapsmål* i förslaget bygger i betydande utsträckning på domicilprincipen. Kommittén har därvid beaktat Haagkonferensens konvention om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader. Kommitténs förslag avser dock ett vidare område än konventionen och reglerar även frågorna om svensk domstols behörighet att upptaga äktenskapsmål och tillämplig lag i sådana mål. Äktenskapsmål skall upptagas av svensk domstol, när båda makarna är svenska medborgare. Är endast kâranden svensk medborgare, skall talan upptagas, om han har eller tidigare haft hemvist här i riket. Vidare godtages som grund för domsrätt att kâranden eller svaranden har hemvist i Sverige, i förra fallet dock endast om hemvistet varat minst två år. Dessutom skall Kungl. Maj:t liksom nu i vissa fall kunna förordna, att äktenskapsmål får prövas av svensk domstol när behörighet inte föreligger direkt på grund av lagen.

Beträffande valet av tillämplig lag föreslås som huvudregel, att svensk lag skall tillämpas. Talan om hemskillnad skall enligt förslaget alltid prövas enligt svensk rätt, men i fråga om äktenskapsskillnad uppställs vissa skyddsregler, som är tillämpliga om ingendera maken är svensk medborgare. Om ej någondera maken i sådant fall har hemvist här sedan minst två år, får ej mot makes bestridande dömas till äktenskapsskillnad, när grund till äktenskapets upplösning inte föreligger enligt makarnas eller, om makarna är medborgare i olika stater, någondera makens nationella lag. Om åter någondera maken har hemvist i Sverige sedan minst två år, skall invändning från ena maken om att grund till äktenskapets upplösning saknas enligt hans nationella lag beaktas, när med hänsyn till samma makes eller gemensamma barns intressen särskilda skäl föreligger därtill.

Beträffande utländska beslut om hemskillnad eller äktenskapsskillnad förordar kommittén bestämmelser, enligt vilka sådana beslut i allmänhet erkänns så snart makarna haft sådan anknytning till den stat där beslutet meddelats som utgjort skälig anledning att talan prövades där. Beträffande beslut om ogiltighet eller återgång av äktenskap föreslås mera återhållsamma bestämmelser. Har ena maken ingått nytt äktenskap sedan beslut om återgång eller äktenskapsskillnad meddelats i främmande stat, förordar kommittén, att det tidigare äktenskapet skall anses upplöst, om ej andra maken visar att den omgifte förfarit uppenbart otillbörligt mot honom.

Att utländskt beslut erkänns innebär, att det utan stadfästelse kan tillämpas här i riket. Make skall dock kunna hos Svea hovrätt få prövat, om ett utländskt beslut skall gälla här i riket. Har beslut om äktenskapsskillnad meddelats i stat där båda makarna var medborgare, får det utan särskild prövning tillämpas, när endera maken vill ingå nytt äktenskap. Kungl. Maj:t skall kunna förordna att detsamma skall gälla om beslut som meddelats i viss främmande stat, även om makarna ej var medborgare där.

Den som är statslös eller politisk flyktling skall vid tillämpning av lagen likställas med medborgare i den stat där han har hemvist. Statslös person som saknar hemvist skall likställas med medborgare i den stat där han har sin vistelseort.

Kommittén har också behandlat den internationella arvsrätten, i den mån detta ansetts påkallat av sambandet med äktensrätten eller aktualiserats på annat sätt. Den föreslagna *lagen om internationellrättsliga förhållanden rörande dödsbo* är avsedd att ersätta 1937 års lag i ämnet.

Förslaget bygger i fråga om *arv och testamente* på nationalitetsprincipen. Beträffande rätten till arv efter medborgare i främmande stat föreslås dock, att den statens lag skall tillämpas endast om annat ej föreskrivs där. I fråga om efterlevande makes ställning kan makarnas egendomsordning och rätten till arv f. n. komma att be-

dömas enligt olika lagar, och make kan därigenom bli illa ställd. Kommittén ger efterlevande make rätt att yrka, att hans rätt till arv bedöms enligt samma lag som var bestämmande för makarnas egendomsordning. I fråga om utomäktenskapliga barn föreslår kommittén i anslutning till aktuell reform om deras arvsrätt, att sådant barn och dess avkomlingar skall i princip ta arv och ärvas som barn i äktenskap. Vidare upptar förslaget bestämmelser om arvsrätt i adoptivförhållanden.

Beträffande testamentes form har kommittén beaktat en av Haagkonferensen upprättad konvention om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden. Konventionens bestämmelser har direkt lagts till grund för bestämmelserna om testamentes form i kommitténs förslag. Kommittén föreslår, att liknande regler skall gälla i fråga om behörighet att upprätta testamente. Även i fråga om andra testamentsspörsmål föreslår kommittén jämkade regler.

I 1937 års lag finns även bestämmelser om *boutredning* i internationellrättsliga förhållanden. Kommittén har ansett önskvärt, att vissa praktiska önskemål bör föranleda ändringar av gällande rätt. Kommitténs förslag går ut på att egendom i Sverige skall kunna i större utsträckning än f. n. utlämnas till utländsk dödsboförvaltning och att ett visst företräde ges åt *boutredning* i främmande stat, där den avlidne hade hemvist, framför *boutredning* i stat, där den avlidne var medborgare utan att ha hemvist.

Kommitténs förslag till *ändringar i giftermålsbalken och föräldrabalken* avser att undanröja vissa processuella svårigheter när den, mot vilken talan riktas, vistas utom riket.

Förslaget till *ändring i 1935 års lag om kvarlåtenskap efter den som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge* innebär, att lagens bestämmelser om dödsbo efter medborgare i nordisk stat skall äga motsvarande tillämpning i fråga om dödsbo efter medborgare i utomnordisk

stat som vid sin död hade hemvist i nordisk stat. *Boutredning* efter utomnordisk medborgare som hade hemvist i Danmark, Finland, Island eller Norge skall sålunda äga rum i hemvistlandet, med påföljd att domicilprincipen kommer att tillämpas i fråga om rätten till arv efter den som hade hemvist i Danmark, Island eller Norge. Undantag förutsätts emellertid kunna följa av överenskommelse med den stat där den avlidne var medborgare.

Det har helt nyligen tillkallats sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen. Även om det med anledning därav görs långtgående ändringar i den svenska familje- och arvsrätten, bör de principer för val av tillämplig lag i olika frågor på vilka kommitténs lagförslag vilar kunna tillämpas. Om förslagen genomförs, kan emellertid naturligtvis framdeles vissa enskildheter behöva ändras. Gällande internationell rätt på området är delvis i hög grad föråldrad, och en ändamålsenligare ordning är därför angelägen.

Bilaga A Utkast till kungörelse om hindersprövning för vigsel inför svensk vigselförrättare utom riket

Med stöd av 1 kap. 9 § lagen (.) om internationellrättsliga förhållanden rörande äktenskap förordnas härigenom som följer.

1 §
Vill trolovade ingå äktenskap inför svensk vigselförrättare utom riket, skall om sättet för hindersprövningen gälla vad som sägs nedan.

2 §
Vigsel får utom riket förrättas efter hindersprövning i svensk församling eller efter hindersprövning hos myndighet tillhörande Danmark, Finland, Island eller Norge. Härvid skall iakttagas vad som i allmänhet gäller för vigsel enligt svensk lag.

3 §
Vigsel utom riket får också äga rum efter hindersprövning av chefen för svensk beskickning i främmande stat eller av svensk konsul. I fråga om olönad konsul förutsätts dock att Konungen särskilt uppdragit åt honom att verkställa hindersprövning.

4 §
Begärs hindersprövning som avses i 3 §, skall trolovad förete äktenskapsbetyg, om han är kyrkobokförd i svensk församling. Uppkommer allvarlig olägenhet för de trolovade, om äktenskapsbetyg avvaktas, erfordras dock ej sådant.

I övrigt skall de trolovade fullgöra vad som enligt lag åligger dem som vill erhålla hindersprövning.

5 §
Fullgör de trolovade vad som enligt 4 § åligger dem och finner den som verkställer hindersprövningen ej hinder möta mot äktenskapet, får vigsel ske inom fyra månader därefter.

6 §
När vigsel får äga rum enligt vad som sagts ovan, skall den som verkställt hindersprövningen på begäran av de trolovade utfärda intyg därom. Annan får ej förrätta vigsel på grund av hindersprövningen utan att sådant intyg företes. Känner vigselförrättaren till äktenskapshinder som icke uppmärksammats vid hindersprövningen, får vigsel ej ske.

7 §
Har Konungen förordnat att äktenskap ej får ingås i strid mot hinder i vigsellandets lag, skall vigselförrättaren tillse, att sådant hinder ej föreligger.

8 §
Vill någon klaga över beslut angående utfärdande av intyg enligt 6 §, skall lagen (1915: 434) om fullföljd av talan mot beslut i vissa ärenden rörande äktenskaps ingående ha motsvarande tillämpning.

Denna kungörelse träder i kraft den

Bilaga B

Översättning av Haagkonventionen om erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader

Denna konventions signatärmakter, vilka önskar underlätta erkännande av äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits på deras respektive områden,

har beslutat att ingå en konvention för detta ändamål och har överenskommit om följande bestämmelser.

Artikel 1

Denna konvention är tillämplig i fråga om erkännande i fördragsslutande stat av äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i annan fördragsslutande stat efter domstolsförfarande eller annat i sistnämnda stat officiellt erkänt förfarande och som har laga verkan där.

Konventionen avser icke avgöranden som rör skuldfrågor och ej heller åtgärder eller ålägganden som beträffande följdfrågor föreskrivits i samband med beslut om äktenskapskillnad eller hemskillnad, såsom betalningsålägganden eller beslut rörande vårdnaden om barnen.

Artikel 2

Med de förbehåll som följer av andra bestämmelser i konventionen skall ifrågavarande äktenskapsskillnader och hemskillnader erkännas i varje fördragsslutande stat, om vid den tidpunkt då talan väcktes i den stat där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vanns (i det följande kallad "ursprungsstaten"):

1. svaranden hade hemvist (résidence habituelle) där; eller

2. käranden hade hemvist där och dessutom ett av följande villkor var uppfyllt:

a) detta hemvist varat minst ett år omedelbart innan talan väcktes;

b) makarna haft sitt sista gemensamma hemvist där; eller

3) båda makarna var medborgare i den staten; eller

4. käranden var medborgare i den staten och dessutom ett av följande villkor var uppfyllt:

a) käranden hade sitt hemvist där; eller

b) han hade haft sitt hemvist där under en sammanhängande period av ett år som åtminstone delvis inföll under de två sista åren innan talan väcktes; eller

5. i fråga om äktenskapsskillnad, käranden var medborgare i den staten och dessutom följande två villkor var uppfyllda:

a) käranden befann sig i den staten när talan väcktes och

b) makarna haft sitt sista gemensamma hemvist i en stat vars lag inte medgav äktenskapskillnad när talan väcktes.

Artikel 3

När behörighet i frågor rörande äktenskapskillnad eller hemskillnad i ursprungsstaten kan grundas på domicil, skall uttrycket "hemvist" i artikel 2 anses inbegripa domicil i den mening vari detta begrepp används i sagda stat.

Föregående stycke avser dock icke hustruns domicil när detta enligt lag är beroende av mannens domicil.

Artikel 4

Om genkäromål har förekommit, skall äktenskapsskillnad eller hemskillnad som följt på huvudkäromålet eller på genkäromålet erkännas, om villkoren i artikel 2 eller 3 är uppfyllda för någotdera.

Artikel 5

Om hemskillnad som uppfyller bestämmelserna i denna konvention har lett till äktenskapskillnad i ursprungsstaten, får erkännande av äktenskapsskillnaden icke vägras på den grunden att villkoren i artikel 2 eller 3 icke läng-

re var uppfyllda när talan om äktenskapsskillnad väcktes.

Artikel 6

När svaranden har inställt sig under förfarandet, skall myndigheterna i den stat där erkännande av äktenskapsskillnad eller hemskillnad begärs vara bundna av de konstateranden av faktiska förhållanden på vilka behörighet har grundats.

Erkännande av äktenskapsskillnad eller hemskillnad får ej vägras:

a) på grund av att den interna lagen i den stat där erkännande begärs icke skulle medge äktenskapsskillnad eller hemskillnad av samma orsaker, eller

b) på grund av att annan lag tillämpats än den som skolat tillämpas enligt de internationellt rättsliga reglerna i den stat där erkännande begärs.

Med förbehåll för vad som krävs för tillämpning av övriga bestämmelser i denna konvention får myndigheterna i den stat där erkännande av äktenskapsskillnad eller hemskillnad begärs icke underkasta beslutet någon saklig prövning.

Artikel 7

Fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad mellan makar som, när äktenskapsskillnaden vanns, båda var medborgare enbart i stater vilkas lag icke medgav äktenskapsskillnad.

Artikel 8

Om det, i betraktande av alla omständigheter, icke kan anses att ändamålsenliga åtgärder vidtagits för att svaranden skulle få kännedom om att äktenskapsskillnad eller hemskillnad begärts eller om svaranden icke fått tillfredsställande möjlighet att föra sin talan, kan erkännande av äktenskapsskillnad eller hemskillnad vägras.

Artikel 9

Fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad, om den är oförenlig med tidigare beslut varigenom makarnas äktenskapliga status bestämts och som antingen meddelats i den stat där erkännande begärs eller också erkänts eller uppfyller villkoren för erkännande i samma stat.

Artikel 10

Fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad, om sådant erkännande är uppenbart oförenligt med grunderna för dess rättsordning (ordre public).

Artikel 11

En stat som enligt denna konvention är skyldig att erkänna beslut om äktenskapsskillnad

får icke vägra någondera maken att ingå nytt äktenskap på den grunden att lagen i annan stat icke erkänner äktenskapsskillnaden.

Artikel 12

Talan om äktenskapsskillnad eller hemskillnad kan i fördragsslutande stat förklaras vilande, om talan angående någondera makens äktenskapliga status är anhängig i annan fördragsslutande stat.

Artikel 13

Med avseende på äktenskapsskillnader eller hemskillnader som vunnits eller som begärs erkända i fördragsslutande stater som för sådana frågor har två eller flera rättssystem tillämpliga för olika områden skall:

1. varje hänvisning till lagen i ursprungsstaten avse lagen i det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits;

2. varje hänvisning till lagen i den stat där erkännande begärs avse den lag som tillämpas av den prövande myndigheten; och

3. varje hänvisning till domicil eller hemvist i ursprungsstaten avse domicil eller hemvist i det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits.

Artikel 14

När i ursprungsstaten beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad gäller två eller flera rättssystem som är tillämpliga för olika områden, skall vid tillämpning av artiklarna 2 och 3

1. artikel 2 punkt 3 tillämpas när båda makarna var medborgare i stat som omfattar det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits, oavsett makarnas hemvist;

2. artikel 2 punkterna 4 och 5 tillämpas när käranden var medborgare i stat som omfattar det område där äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits.

Artikel 15

Med avseende på fördragsslutande stat, där beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad gäller två eller flera rättssystem som är tillämpliga för olika grupper av personer, skall varje hänvisning till lagen i den staten avse det rättssystem som anges av lagen i samma stat.

Artikel 16

Om vid tillämpning av denna konvention skall beaktas lagen i annan, fördragsslutande eller icke, stat än ursprungsstaten eller den stat där erkännande begärs och i förstnämnda stat beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad gäller två eller flera rättssystem som är tillämpliga för olika områden eller grupper av

personer, skall det rättssystem beaktas som lagen i samma stat anger.

Artikel 17

Denna konvention hindrar icke fördragsslutande stat att tillämpa rättsregler, enligt vilka äktenskapsskillnader och hemskillnader i annan stat erkänns i vidare omfattning.

Artikel 18

Denna konvention innebär ej inskränkning i tillämpningen av andra konventioner, till vilka en eller flera fördragsslutande stater är eller blir anslutna och som innehåller bestämmelser rörande de frågor som regleras i förevärande konvention.

De fördragsslutande staterna bör emellertid tillse att de icke sluter konventioner i ämnet som är oförenliga med reglerna i förevarande konvention, utan att särskilda skäl föreligger på grund av regionala eller andra föreningsband. Oavsett bestämmelserna i sådana konventioner förbinder sig de fördragsslutande staterna att i överensstämmelse med denna konvention erkänna äktenskapsskillnader och hemskillnader som vunnits i fördragsslutande stater, vilka icke är anslutna till de särskilda konventionerna.

Artikel 19

Fördragsslutande stat kan senast i samband med ratifikation eller anslutning förbehålla sig:

1. att ej erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad mellan makar som, när den vanns, båda var medborgare enbart i den staten, om annan lag tillämpats än den lag som anges av samma stats internationella privaträtt och det lett till annat resultat än om sistnämnda lag iakttagits;

2. att ej erkänna äktenskapsskillnad mellan makar som, när den vanns, båda hade hemvist i stater som icke medgav äktenskapsskillnad. En stat som gör detta förbehåll kan icke vägra erkännande med tillämpning av artikel 7.

Artikel 20

Fördragsslutande stat, vars lag icke medger äktenskapsskillnad, kan senast i samband med ratifikation eller anslutning förbehålla sig att ej erkänna äktenskapsskillnad, om en av makarna, när den vanns, var medborgare i stat vars lag icke medgav äktenskapsskillnad.

Detta förbehåll gäller endast så länge lagen i den stat som gjort förbehållet icke medger äktenskapsskillnad.

Artikel 21

Fördragsslutande stat, vars lag icke medger hemskillnad, kan senast i samband med ratifikation eller anslutning förbehålla sig att icke

erkänna hemskillnad, om en av makarna, när den vanns, var medborgare i fördragsslutande stat vars lag icke medgav hemskillnad.

Artikel 22

Fördragsslutande stat kan när som helst förklara, att vissa grupper av personer som är medborgare i den staten likväl icke behöver räknas som dess medborgare vid tillämpning av denna konvention.

Artikel 23

Fördragsslutande stat som har två eller flera rättssystem beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad kan i samband med under-tecknande, ratifikation eller anslutning förklara, att konventionen skall gälla samtliga dessa rättssystem eller endast ett eller flera av dem, och kan när som helst ändra denna förklaring genom att avge en ny förklaring.

Underrättelse om sådan förklaring skall lämnas till Nederländernas utrikesministerium och skall uttryckligen ange de rättssystem på vilka konventionen skall tillämpas.

Fördragsslutande stat kan vägra att erkänna äktenskapsskillnad eller hemskillnad, om konventionen, när erkännandet begärs, icke är tillämplig på det rättssystem enligt vilket äktenskapsskillnaden eller hemskillnaden vunnits.

Artikel 24

Denna konvention är tillämplig oavsett när äktenskapsskillnad eller hemskillnad vunnits.

Fördragsslutande stat kan likväl senast i samband med ratifikation eller anslutning förbehålla sig att icke tillämpa konventionen beträffande äktenskapsskillnad eller hemskillnad som vunnits innan konventionen trätt i kraft för den staten.

Artikel 25

Fördragsslutande stat kan senast i samband med ratifikation eller anslutning göra ett eller flera av de förbehåll som anges i artiklarna 19, 20, 21 och 24. Andra förbehåll är ej tillåtna.

Fördragsslutande stat kan likaledes, samtidigt med att den lämnar underrättelse om utsträckt tillämpning av konventionen enligt artikel 29, göra ett eller flera sådana förbehåll med verkan begränsad till de områden som avses med underrättelsen eller vissa av dem.

Fördragsslutande stat kan när som helst återtaga förbehåll som den gjort. Om återtagandet skall Nederländernas utrikesministerium underrättas.

Förbehållet upphör att gälla sextionde dagen efter att sådan underrättelse som avses i föregående stycke har lämnats.

Artikel 26

Denna konvention är öppen för undertecknande av de stater som var företrädade vid Haagkonferensens för internationell privaträtt elfte session.

Den skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten skall deponeras i Nederländernas utrikesministerium.

Artikel 27

Denna konvention träder i kraft sextionde dagen efter att det tredje ratifikationsinstrumentet deponerats enligt artikel 26 andra stycket.

För varje signatärmakt, som senare ratificerar konventionen, träder den i kraft sextionde dagen efter att dess ratifikationsinstrument deponerats.

Artikel 28

Stat som ej var företräd vid Haagkonferensens för internationell privaträtt elfte session men som är medlem av denna konferens eller av Förenta Nationerna eller av ett fackorgan inom den organisationen eller är ansluten till Internationella domstolens stadga kan ansluta sig till denna konvention sedan den trätt i kraft enligt artikel 27 första stycket.

Anslutningsinstrumentet skall deponeras i Nederländernas utrikesministerium.

Konventionen skall för stat som ansluter sig träda i kraft sextionde dagen efter att dess anslutningsinstrument deponerats.

Anslutningen gäller endast i förhållandet mellan den anslutande staten och de fördragsslutande stater som förklarat sig godkänna anslutningen. Sådan förklaring skall deponeras i Nederländernas utrikesministerium. Ministeriet skall på diplomatisk väg tillställa varje fördragsslutande stat en bestyrkt avskrift.

Konventionen träder i kraft mellan den anslutande staten och stat, som förklarat sig godkänna anslutningen, sextionde dagen efter att förklaringen om godkännande deponerats.

Artikel 29

Stat som undertecknar, ratificerar eller ansluter sig till konventionen kan i samband därmed förklara, att konventionen skall utsträckas till samtliga områden för vars internationella förbindelser den svarar eller till ett eller flera av dem. Förklaringen träder i kraft samtidigt som konventionen träder i kraft för berörda stat.

I fortsättningen skall varje gång, som konventionen utströks på sådant sätt, underrättelse lämnas till Nederländernas utrikesministerium.

Den utsträckta tillämpningen av konventionen gäller endast i förhållande till de stater som förklarat sig godkänna den utsträckta tillämpningen. Sådan förklaring skall deponeras

i Nederländernas utrikesministerium. Ministeriet skall på diplomatisk väg tillställa varje fördragsslutande stat en bestyrkt avskrift.

Den utsträckta tillämpningen träder i varje särskilt fall i kraft sextio dagar efter att förklaring om dess godkännande deponerats.

Artikel 30

Denna konvention gäller i fem år, räknat från tidpunkten för dess ikraftträdande enligt artikel 27 första stycket, även för stater som först senare ratificerat eller anslutit sig till konventionen.

Konventionen skall, om uppsägning ej sker, anses tyst förlängd för fem år i sänder.

Uppsägning skall minst sex månader före utgången av den löpande femårsperioden tillkännages hos Nederländernas utrikesministerium.

Uppsägning kan begränsas till vissa av de områden för vilka konventionen är tillämplig.

Uppsägning gäller endast för den stat som gjort uppsägningen. För övriga fördragsslutande stater förblir konventionen i kraft.

Artikel 31

Nederländernas utrikesministerium skall lämna de stater som avses i artikel 26, liksom de stater som anslutit sig enligt bestämmelserna i artikel 28, underrättelser om:

a) undertecknande och ratifikation enligt artikel 26;

b) tidpunkten då konventionen träder i kraft enligt artikel 27 första stycket;

c) anslutning enligt artikel 28 och tidpunkten för dess ikraftträdande;

d) förklaring enligt artikel 29 om utsträckt tillämpning av konventionen och tidpunkten för ikraftträdandet;

e) uppsägning enligt artikel 30;

f) förbehåll och återtagande därav enligt artiklarna 19, 20, 21, 24 och 25;

g) förklaringar enligt artiklarna 22, 23, 28 och 29.

Till bekräftelse härav har undertecknade, därtill behörigen bemyndigade, undertecknat denna konvention.

Som skedde i Haag den på engelska och franska språken, vilka båda texter har lika vitsord, i ett exemplar som skall deponeras i Nederländernas regerings arkiv och varav bestyrkt avskrift skall på diplomatisk väg överlämnas till varje stat som var företräd vid Haagkonferensens för internationell privaträtt elfte session.

Bilaga C Översättning av Haagkonventionen om lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden

Denna konventions signatärmakter, som önskar åstadkomma gemensamma bestämmelser för lösande av lagkonflikter i fråga om formen för testamentariska förordnanden,

har beslutat att ingå en konvention för detta ändamål och har överenskommit om följande bestämmelser.

Artikel 1

Testamentariskt förordnande skall anses giltigt till formen, om vid dess tillkomst förfarits enligt den interna lagen:

a) på den ort där testator upprättade förordnandet; eller

b) i en stat där testator var medborgare antingen vid upprättandet eller vid sin död; eller

c) på en ort där testator hade domicil antingen vid upprättandet eller vid sin död; eller

d) på den ort där testator hade hemvist (résidence habituelle) antingen vid upprättandet eller vid sin död; eller

e) i fråga om fast egendom på den ort där egendomen finns.

Om den nationella lagen utgörs av ett rättssystem, som ej är enhetligt för hela landet, bestäms tillämplig lag såvitt angår denna konvention enligt de regler som gäller enligt detta rättssystem eller, i brist på sådana regler, på grundval av den närmaste anknytning som testator hade till någon av de i systemet ingående rättsordningarna.

Frågan huruvida testator hade domicil på viss ort avgörs enligt lagen på den orten.

Artikel 2

Artikel 1 är tillämplig på testamentariskt förordnande, varigenom ett förut upprättat förordnande återkallas.

Återkallelse skall även anses giltig till formen, om därvid förfarits enligt någon av de lagar enligt vilka det återkallade förordnandet

på grund av vad som sägs i artikel 1 var giltigt.

Artikel 3

Denna konvention inkräktar icke på nu gällande eller blivande bestämmelser i de fördragslutande staterna, enligt vilka testamentariska förordnanden anses giltiga även om de upprättats enligt formföreskrift i annan lag än som anges i föregående artiklar.

Artikel 4

Denna konvention äger även tillämpning på formen för testamentariska förordnanden som gjorts av två eller flera personer i samma handling.

Artikel 5

Såvitt angår denna konvention anses bestämmelser, som med hänsyn till testators ålder eller nationalitet eller andra personliga förhållanden hos honom begränsar eljest tillåtna former för testamentariska förordnanden, vara att hänföra till testamentes form. Detsamma gäller bestämmelser rörande behörighet att vara testamentsvittne.

Artikel 6

De i denna konvention upptagna bestämmelserna om tillämplig lag skall gälla oberoende av ömsesidighet. Konventionen är tillämplig även om parterna icke är medborgare i någon av de fördragslutande staterna eller om den lag som enligt föregående artiklar är tillämplig icke är lagen i sådan stat.

Artikel 7

Lag som enligt denna konvention är tillämplig kan ej åsidosättas annat än om dess tillämpning skulle vara uppenbart oförenlig med grunderna för vederbörande stats rättsordning (ordre public).

Artikel 8

Denna konvention äger tillämpning i alla de fall då testator avlidit efter konventionens ikraftträdande.

Artikel 9

Fördragsslutande stat kan förbehålla sig att, utan hinder av artikel 1 tredje stycket, vid avgörande av frågan på vilken ort testator hade domicil tillämpa domstolsortens lag.

Artikel 10

Fördragsslutande stat kan förbehålla sig att icke erkänna muntliga testamentariska förordnanden, annat än under extraordinära omständigheter, av den som är medborgare i staten och icke samtidigt är medborgare i annan stat.

Artikel 11

Fördragsslutande stat kan förbehålla sig att, i enlighet med föreskrifter i sin egen lag, icke erkänna vissa former för utomlands upprättade testamentariska förordnanden, om samtliga följande villkor är uppfyllda:

a) förordnandet icke är giltigt till formen annat än enligt lag som är tillämplig utslutande på grund av att det upprättades på ort där lagen gäller,

b) testator var medborgare i den stat som gjort förbehållet,

c) testator hade domicil eller hemvist (résidence habituelle) i denna stat, och

d) testator avled i annan stat än den där han hade upprättat förordnandet.

Sådant förbehåll har verkan endast med avseende på egendom som finns i den stat som gjort förbehållet.

Artikel 12

Fördragsslutande stat kan förbehålla sig att från konventionens tillämpningsområde utsluta testamentariska bestämmelser, som enligt dess lag icke är av arvsrättslig natur.

Artikel 13

Fördragsslutande stat kan förbehålla sig att, utan hinder av artikel 8, endast tillämpa konventionen på testamentariska förordnanden, som upprättats efter dess ikraftträdande.

Artikel 14

Denna konvention är öppen för undertecknande av de stater som var företrädare vid Haagkonferensens för internationell privaträtt nionde session.

Den skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten skall deponeras i Nederländernas utrikesministerium.

Artikel 15

Denna konvention träder i kraft sextionde dagen efter att det tredje ratifikationsinstrumentet deponerats enligt artikel 14 andra stycket.

För varje signatärmakt som senare ratificerar konventionen träder den i kraft sextionde dagen efter att dess ratifikationsinstrument deponerats.

Artikel 16

Stat som ej var företrädare vid Haagkonferensens för internationell privaträtt nionde session kan ansluta sig till denna konvention sedan den trätt i kraft enligt artikel 15 första stycket. Anslutningsinstrument skall deponeras i Nederländernas utrikesministerium.

Konventionen skall för stat som ansluter sig träda i kraft sextionde dagen efter att dess anslutningsinstrument deponerats.

Artikel 17

Stat som undertecknar, ratificerar eller ansluter sig till konventionen kan i samband därmed förklara, att konventionen skall utsträckas till samtliga de områden för vars internationella förbindelser den svarar eller till ett eller flera av dem. Förklaringen träder i kraft samtidigt som konventionen träder i kraft för berörda stat.

I fortsättningen skall varje gång, som konventionen utsträcks på sådant sätt, underrättelse lämnas till Nederländernas utrikesministerium.

För de områden till vilka konventionen sålunda utsträcks träder den i kraft sextionde dagen efter att sådan underrättelse som avses i föregående stycke har lämnats.

Artikel 18

Fördragsslutande stat kan senast i samband med ratifikation eller anslutning göra ett eller flera av de förbehåll som anges i artiklarna 9—13. Andra förbehåll är ej tillåtna.

Fördragsslutande stat kan likaledes, samtidigt med att den lämnar underrättelse om utsträckt tillämpning av konventionen enligt artikel 17, göra ett eller flera av dessa förbehåll med verkan begränsad till de områden som avses med underrättelsen eller vissa av dem.

Fördragsslutande stat kan när som helst återtaga förbehåll som den gjort. Om återtagandet skall Nederländernas utrikesministerium underrättas.

Förbehållet upphör att gälla sextionde dagen efter att sådan underrättelse som avses i näst föregående stycke har lämnats.

Artikel 19

Denna konvention gäller i fem år räknat från tidpunkten för dess ikraftträdande enligt arti-

kel 15 första stycket, även för stater som först senare ratificerat eller anslutit sig till konventionen.

Konventionen skall, om uppsägning ej sker, anses tyst förlängd för fem år i sänder.

Uppsägning skall minst sex månader före utgången av den löpande femårsperioden tillkännages hos Nederländernas utrikesministerium.

Uppsägning kan begränsas till vissa av de områden för vilka konventionen är tillämplig.

Uppsägning gäller endast för den stat som gjort uppsägningen. För övriga fördragsslutande stater förblir konventionen i kraft.

Artikel 20

Nederländernas utrikesministerium skall lämna de stater som avses i artikel 14 liksom de stater som anslutit sig enligt bestämmelserna i artikel 16 underrättelser om:

a) undertecknande och ratifikation enligt artikel 14;

b) tidpunkten då konventionen träder i kraft enligt artikel 15 första stycket;

c) anslutning enligt artikel 16 och tidpunkten för dess ikraftträdande;

d) förklaring enligt artikel 17 om utsträckt tillämpning av konventionen och tidpunkten för ikraftträdandet;

e) förbehåll och återtagande därav enligt artikel 18;

f) uppsägning enligt artikel 19 tredje stycket.

Till bekräftelse härav har undertecknade, därtill behörigen bemyndigade, undertecknat denna konvention.

Som skedde i Haag den 5 oktober 1961 på franska och engelska språken, varvid den franska texten äger vitsord om texterna skiljer sig från varandra, i ett exemplar som skall deponeras i Nederländernas regerings arkiv och varav bestyrkt avskrift skall på diplomatisk väg överlämnas till varje stat som var företräd vid Haagkonferensens för internationell privaträtt nionde session.

Bilaga D Statistiska uppgifter¹

Under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet var Sverige ett emigrationsland. Kulmen nåddes under 1880-talet då antalet utvandrare översteg antalet invandrare med i genomsnitt 32 900 per år. Under åren 1901—1930 var nettoutflyttningen i genomsnitt 9 400 personer per år. Närmare uppgifter om antalet utvandrare och invandrare framgår av tab. 1.

Tab. 1. Invandrare och utvandrare 1901—1968

Inflyttnings- resp. utflytt- ningsår	Invand- rare	Utvand- rare	Invandrings- överskott resp. utvand- ringsöver- skott (—)
1901—1910	84 424	257 667	—173 243
1911—1920	75 554	118 375	— 42 821
1921—1930	62 201	128 645	— 66 444
1931—1940	64 622	25 763	38 859
1941—1950	195 715	61 722	133 993
1951—1960	256 304	150 355	105 949
1961—1965	169 573	76 969	92 604
1966	46 970	19 730	27 240
1967	29 983	19 979	10 004
1968	36 038	23 211	12 827

Från och med 1930-talet blev emellertid Sverige ett immigrationsland. Under perioden 1931—1968 medförde folkutbytet ett totalt invandringsöverskott av 421 500 personer. Nettoinflyttningen, som på 1930-talet var i genomsnitt 3 900 per år, steg till i genomsnitt 18 500 per år under femårsperioden 1961—65. Såväl invandringen som utvandringen har växlat i omfattning år från år. Invandringen har växlat i högre grad än utvandringen och har tydligen varit mera konjunkturkänslig.

Under senare år har huvuddelen av invandrare och utvandrare utgjorts av utländska med-

borgare. Av de 374 900 personer som invandrade 1956—67 var 34 500 eller 9 % svenska medborgare och av de 191 500 personer som under samma tid utvandrade härifrån var 56 200 eller 29 % svenska medborgare. Folkutbytet under perioden medförde ett nettotillskott av 205 100 utländska medborgare och en nettoförlust av 21 700 svenska medborgare. Antalet danska, finska och norska invandrare var under perioden 1956—67 210 300 eller 56 % av hela antalet invandrare och antalet danska, finska och norska utvandrare under samma tid var 87 600 eller 46 % av hela antalet utvandrare.

De utläningar som invandrat hit har —

¹ Som källor har använts befolkningsstatistiken i serien Sveriges officiella statistik: Befolkningsrörelsen 1955—1960, Folkmängdens förändringar 1961—1966 och Befolkningsförändringar 1967. Del 3. Hela riket och länen.

Siffror för år 1968 har hämtats dels från Allmän månadsstatistik, dels från dataframställda råtabeller hos Statistiska centralbyrån, vilka emellertid när denna bilaga upprättades (september 1969) omfattade endast befolkningsstrukturen vid årsskiftet 1968/69, inte befolkningsförändringarna.

Bilagans text bygger i flera avsnitt — utan att det särskilt angivits — direkt på utlänningsutredningens betänkande Invandringen (SOU 1967: 18) s. 20 ff. Även en del tabellmaterial har hämtats därifrån, liksom från 1964 års utlands- och internatskoleutredningens betänkande Skolgång borta och hemma (SOU 1966: 55) s. 24 ff.

Det bör observeras, att statistiken bygger på kyrkobokföringen och att denna när det gäller in- och utvandring samt utläningar som vistas här får antagas vara i viss utsträckning missvisande på grund av att vederbörande inte anmält bosättning här eller utflyttning från riket, när det skolat ske. Särskilt i fråga om utvandringen torde de redovisade siffrorna vara för låga.

frånsett de flyktingar som överförts hit kollektivt — nästan helt kommit direkt från sina hemländer. De utlänningar som utvandrat här — med undantag av de utvandrade flyktingarna — till övervägande del rest tillbaka till sina hemländer. En stor del av de utlänningar som kommit till vårt land har återutvandrat efter en kortare eller längre tids vistelse i landet. Enligt en inom statistiska centralbyrån utförd urvalsundersökning rörande återutvandringen under 1950-talet återutvandrade fram till och med år 1960 mer än en tredjedel av de utlänningar som invandrade under åren 1951—56 (Ture Widstam, Invandringen till Sverige och återutvandringen under 1950-talet. Statistisk tidskrift 1962: 5). Flertalet av dessa utvandrare lämnade landet efter att ha vistats här mindre än fyra år. Återutvandningsfrekvensen, som varierade betydligt efter nationalitet, var särskilt hög bland danskar och tyskar (39 resp. 38 %) och särskilt låg bl. a. bland finländare (22 %).

Totalantalet utlänningar i Sverige var under de fyra första årtiondena av 1900-talet jämförelsevis ringa. I februari 1939 beräkna-

Tab. 2. Utländska medborgare och statslösa, bosatta i Sverige, fördelade efter medborgarskap år 1950, 1960 och 1968

Medborgarskapsland	1950	1960	1968
Danmark	15 964	30 236	31 208
Finland	26 859	74 935	150 379
Island	98	331	706
Norge	14 366	19 835	26 640
Frankrike	643	1 025	1 513
Grekland	70	229	9 313
Italien	2 633	4 997	8 175
Jugoslavien	111	1 296	24 535
Nederländerna	1 056	2 024	2 842
Polen	7 363	2 178	2 728
Portugal	9	54	1 056
Schweiz	887	1 711	2 380
Sovjetunionen	19 903	5 766	2 379
Spanien	93	740	3 722
Storbritannien	1 020	1 932	4 331
Tjeckoslovakien	1 097	249	1 231
Turkiet	55	168	2 824
Tyskland	10 670	22 934	21 985
Ungern	1 800	8 404	3 599
USA	1 373	2 213	4 509
Österrike	993	3 843	5 056
Övriga	958	1 610	7 696
Statslösa	15 699	3 911	1 773
Summa utlänningar	123 720	190 621	320 580
% av befolkningen	1,8	2,5	4,0
Hela befolkningen	7 041 829	7 495 129	7 931 659

des, att antalet här då bosatta utlänningar utgjorde 23 700. Under och närmast efter kriget växlade antalet utlänningar i landet kraftigt på grund av att stora skaror flyktingar kom hit i olika skeden för att senare återvända till hemlandet, när förhållandena medgav det, eller flytta vidare. Av tab. 2 framgår antalet här bosatta utlänningar åren 1950, 1960 och 1968. Totalantalet har växt från 123 700 år 1950 till 320 600 år 1968 och utlänningarnas andel av hela befolkningen från 1,8 % år 1950 till 4,0 % år 1968. Av utlänningarna utgörs ungefär två tredjedelar av nordiska medborgare (1968: 65 %, därav 47 % finska medborgare, 10 % danska medborgare och 8 % norska medborgare). Andra större grupper år 1968 var jugoslaver (8 %), tyskar (7 %), greker (3 %) och italienare (3 %). Bland grupper som minskat sedan tidigare år kan nämnas sovjetmedborgare, vari i tabellen inräknats balter, samt polacker och ungrare. Minskningen beror bl. a. på att många beviljats svenskt medborgarskap. Vad angår de baltiska flyktingarna förekommer i befolkningsstatistiken en särredovisning, som dock inte omfattar samtliga. Antalet på så sätt redovisade ester var 11 530 år 1945, 7 871 år 1950, 1 414 år 1960 och 389 år 1968.

I tab. 2 redovisas separat medborgarskapsgrupper som år 1968 omfattade minst 1 000 personer. Därjämte fanns år 1968 medborgarskapsgrupper omfattande från 100 upp till 600 personer från drygt tjugotalet stater i alla världsdelar samt mindre grupper från nära nog alla jordens övriga stater av någon betydelse.

Utlänningarnas fördelning på kön, ålder och civilstånd skiljer sig påtagligt från totalbefolkningens. Av de utländska medborgarna var år 1968 171 400 män och 149 200 kvinnor. På 1 000 män kom sålunda 870 kvinnor mot 1 003 i hela befolkningen. Bland större medborgarskapsgrupper med ojämn fördelning kan nämnas danskar (736 kvinnor på 1 000 män), greker (721 kvinnor på 1 000 män), italienare (564 kvinnor på 1 000 män) och jugoslaver (759 kvinnor på 1 000 män). Av mindre medborgarskapsgrupper kan särskilt nämnas medborgare i Algeriet (totalt 202 män och 28 kvinnor), Marocko (516 män och 50 kvinnor) och Tunisien (132 män och 18 kvinnor).

De utländska medborgarnas och totalbefolkningens fördelning på åldersgrupper år 1968 framgår av tab. 3. Därav framgår att den yngsta åldersgruppen och gruppen 25—44 år är överrepresenterade bland de utländska medborgarna vid jämförelse med totalbefolkningens åldersfördelning, medan de högre åldersgrupperna och särskilt åldrarna från 67 år och uppåt är underrepresenterade. De stora skillnaderna i åldersfördelningen beror framför allt på att den utländska befolkningsgrup-

Tab. 3. I Sverige bosatta utländska medborgare och totalbefolkningen, fördelade efter åldersgrupper, 1968

	—6 år	7—17 år	18—24 år	25—44 år	45—66 år	67 år—	Summa
Utländska medborgare							
antal	57 428	50 430	47 372	130 690	30 937	3 723	320 580
procent	17,9	15,7	14,8	40,8	9,7	1,2	100
Totalbefolkningen							
antal	816 928	1 169 070	903 087	1 950 417	2 193 548	898 609	7 931 659
procent	10,3	14,7	11,4	24,6	27,7	11,3	100

Tab. 4. I Sverige bosatta utländska medborgare och totalbefolkningen, fördelade efter civilstånd, 1968

	Ogifta	Gifta	Änklingar och änkor	Skilda	Summa
Utländska medborgare					
antal	172 573	135 888	3 901	8 218	320 580
procent	53,8	42,4	1,2	2,6	100
Totalbefolkningen					
antal	3 429 940	3 826 641	463 963	211 115	7 931 659
procent	43,3	48,2	5,8	2,7	100

pen årligen tillförs ett nettotillskott av yngre invandrare och att de här mera varaktigt bosatta utlänningarna till övervägande del blivit svenska medborgare.

Med skillnader i åldersfördelningen sammanhänger skillnader i civilståndsfördelningen, som för år 1968 redovisas i tab. 4. Därav framgår att andelen ogifta var större än andelen gifta bland de utländska medborgarna, medan förhållandet var omvänt för totalbefolkningen. Att andelen änklingar och änkor är så låg

Tab. 5. Utlänningar som erhållit svenskt medborgarskap 1965—1967

Företvarande medborgarskapsland 1965	1966	1967	
Danmark	893	1 215	1 089
Finland	2 770	3 636	2 926
Norge	742	692	697
Italien	134	145	185
Jugoslavien	162	189	294
Nederländerna	70	132	109
Polen	261	237	169
Sovjetunionen	711	689	649
Tyskland	1 449	1 642	1 380
Ungern	2 370	1 909	935
USA	223	239	230
Österrike	323	342	261
Övriga	421	468	507
Summa	10 529	11 535	9 431

framstår som naturligt med hänsyn till det ringa antalet utländska medborgare i högre åldersgrupper.

Under efterkrigstiden har ett stort antal utlänningar beviljats svenskt medborgarskap. Under 1940-talet blev 21 000 utlänningar svenska medborgare, under 1950-talet 86 000 och under 1961—1965 sammanlagt 46 000. Av de 153 100 utlänningar som blev svenska medborgare under tiden 1941—65 var 65 200 eller 43 % nordbor, 26 000 eller 17 % balter, 25 000 eller 16 % tyskar och 6 300 eller 4 % polacker. Antalet utlänningar som blivit svenska medborgare åren 1965—67, fördelade efter företvarande medborgarskapsland, framgår av tab. 5. Andelen nordbor är av naturliga skäl fortfarande stor. Andelen sovjetmedborgare, som till huvudsaklig del torde utgöras av balter, är inte längre lika markant som tidigare, men det totala antalet är fortfarande betydande. Naturalisationen av ungerska medborgare kulminerade år 1965 och har sedan åter gått ned. Av nytillkomna befolkningsgrupper som grekerna har ännu inte något större antal blivit naturaliserade.

I tab. 6 redovisas svenska medborgare som utvandrade och invandrade åren 1956—1967, fördelade efter utvandrings- resp. invandringsland. Av tabellen framgår, att övriga nordiska länder inte intager samma dominerande ställning när det gäller svenska medborgares utvandring och invandring som i fråga om det to-

Tab. 6. Ut- och invandrade svenska medborgare samt nettoutvandringen, 1956—1967

Ut- resp. invandringsland	1956—1965			1966			1967		
	Ut- vand- rare	In- vand- rare	Netto- utvand- ring	Ut- vand- rare	In- vand- rare	Netto- utvand- ring	Ut- vand- rare	In- vand- rare	Netto- ut- vand- ring
Danmark	4 462	2 168	2 294	510	242	268	485	233	252
Finland	1 545	1 360	185	237	148	89	174	140	34
Norge	3 116	1 884	1 232	325	183	142	339	131	208
Belgien	407	311	96	69	33	36	62	42	20
Frankrike	1 246	752	494	149	82	67	174	87	87
Italien	799	429	370	86	60	26	117	61	56
Nederländerna	616	308	308	113	44	69	52	54	— 2
Schweiz	1 816	639	1 177	239	79	160	176	84	92
Spanien	912	434	478	278	98	180	251	116	135
Storbritannien	2 245	1 096	1 149	367	156	211	320	143	177
Tyskland	2 864	1 284	1 580	458	267	191	474	208	266
Österrike	339	168	171	66	28	38	78	19	59
Övriga europeiska länder ¹	582	442	140	106	102	4	98	75	23
Canada	2 425	1 629	796	322	125	197	500	149	351
USA	14 367	9 190	5 177	1 022	683	339	1 041	547	494
Övriga amerikanska länder	2 205	2 195	10	239	175	64	246	198	48
Afrika	2 580	2 073	507	304	323	— 19	287	299	— 12
Asien	1 601	1 438	163	159	159	0	214	203	11
Oceanien	1 301	655	646	236	109	127	357	119	238
Uppgift saknas	55	19	36	—	—	—	5	—	5
Summa	45 483	28 474	17 009	5 285	3 096	2 189	5 450	2 908	2 542

¹ Inräknat Sovjetunionen

tala folkutbytet. Det land för vilket de högsta siffrorna redovisas i fråga om såväl utvandring som invandring är USA.

Om det totala antalet svenska medborgare på olika håll i världen finns inga säkra uppgifter, beroende på att de som regel inte redovisas i den löpande folkbokföringen. Vissa försök att uppskatta de utomlands bosatta svenskarnas antal har dock gjorts i olika sammanhang. Enligt en av socialstyrelsen år 1941 framlagd utredning om utlandssvenskarna (SOU 1941: 36) skulle antalet utomlands levande svenska medborgare vid tiden omkring 1930 ha uppgått till ca 160 000. Antalet nedgick därefter, bl. a. beroende på att många upptagits till medborgare i främmande stat och i samband därmed förlorat sitt svenska medborgarskap. 1955 års valutredning beräknade i sitt betänkande om utlandssvenskars deltagande i allmänna val (SOU 1962: 19), att de år 1962 utomlands bosatta svenskarnas antal översteg 65 000. Till grund för beräkningarna låg bl. a. vissa uppskattningar av Utlandssvenskarnas förening angående antalet svenskar i olika länder.

Beträffande giftermålens fördelning efter makarnas medborgarskap redovisas här siffrorna för år 1966 såsom de för närvarande sam-

tidigt mest fullständiga och aktuella. Uppgifterna avser giftermål, när hustrun var kyrkobokförd i Sverige. Antalet ingångna sådana äktenskap var sammanlagt 61 101. Dessa fördelade sig efter makarnas medborgarskap på följande huvudgrupper:

Mannen med- borgare i	Hustrun medborgare i			Sum- ma
	Sverige	Samma främ- mande land som man- nen ¹	Annat land	
Sverige	55 031	—	1 908	56 939
Samma främ- mande land som hustrun ¹	—	1 254	—	1 254
Annat land	2 706	—	202	2 908
Summa	57 737	1 254	2 110	61 101

¹ Endast fall när medborgarskapet framgår av den tryckta officiella statistiken.

Tab. 7. Giftermål 1966, när hustrun var kyrkobokförd i Sverige och endast ena maken var svensk medborgare eller båda makarna var medborgare i samma främmande stat (Sådana giftermål då makarna tillhörde olika främmande stater har av utrymmesskäl inte kunnat redovisas)

Medborgarskapsland	Mannen svensk medborgare, hustrun medborgare i vidstående land	Hustrun svensk medborgare, mannen medborgare i vidstående land		Båda makarna medborgare i vidstående främmande land
		Båda makarna kyrkobokförda i Sverige	Endast hustrun kyrkobokförd i Sverige	
Danmark	135	189	76	48
Finland	1 020	275	34	801
Norge	220	128	73	42
Frankrike	14	15	62	—
Grekland	16	43	15	56
Italien	16	83	43	15
Jugoslavien	51	122	5	163
Nederländerna	13	36	30	4
Schweiz	14	25	47	2
Spanien	14	39	44	13
Storbritannien	37	46	124	3
Tyskland	199	327	178	50
Ungern	27	65	1	24
USA	9	31	156	3
Österrike	35	104	32	14
Övriga	88	167	91	16 ¹
Summa	1 908	1 695	1 011	1 254

¹ Endast fall när medborgarskapet framgår av den tryckta officiella statistiken.

Fördelningen efter medborgarskap, när endast ena maken var svensk medborgare eller båda makarna var medborgare i samma främmande land, framgår av tab. 7. Beträffande de fall då hustrun vid äktenskapets ingående var svensk medborgare redovisas mannens medborgarskap särskilt för giftermål när båda makarna var kyrkobokförda i Sverige och särskilt för giftermål när endast hustrun var kyrkobokförd här. Beträffande den senare gruppen torde man kunna räkna med att makarna i allmänhet vid äktenskapets ingående tog hemvist i mannens hemland.

Antalet döda år 1965—1967, fördelade efter medborgarskapsland, framgår av tab. 8. Denna omfattar de fall då den avlidne var införd i församlingsbok i Sverige, oavsett om dödsfallet inträffat i Sverige eller i utlandet.

Tab. 8. Avlidna utlänningar, som var införda i församlingsbok, 1965—1967

Medborgarskapsland	1965	1966	1967
Danmark	74	86	68
Finland	303	308	343
Norge	54	50	84
Grekland	7	8	11
Italien	10	9	14
Jugoslavien	20	25	41
Polen	5	12	16
Sovjetunionen	36	33	20
Storbritannien	8	9	8
Tyskland	57	53	49
Ungern	9	14	12
USA	44	55	64
Övriga	51	40	54
Summa	678	702	784

Förkortningar

Lagar, tidskrifter

m. m.

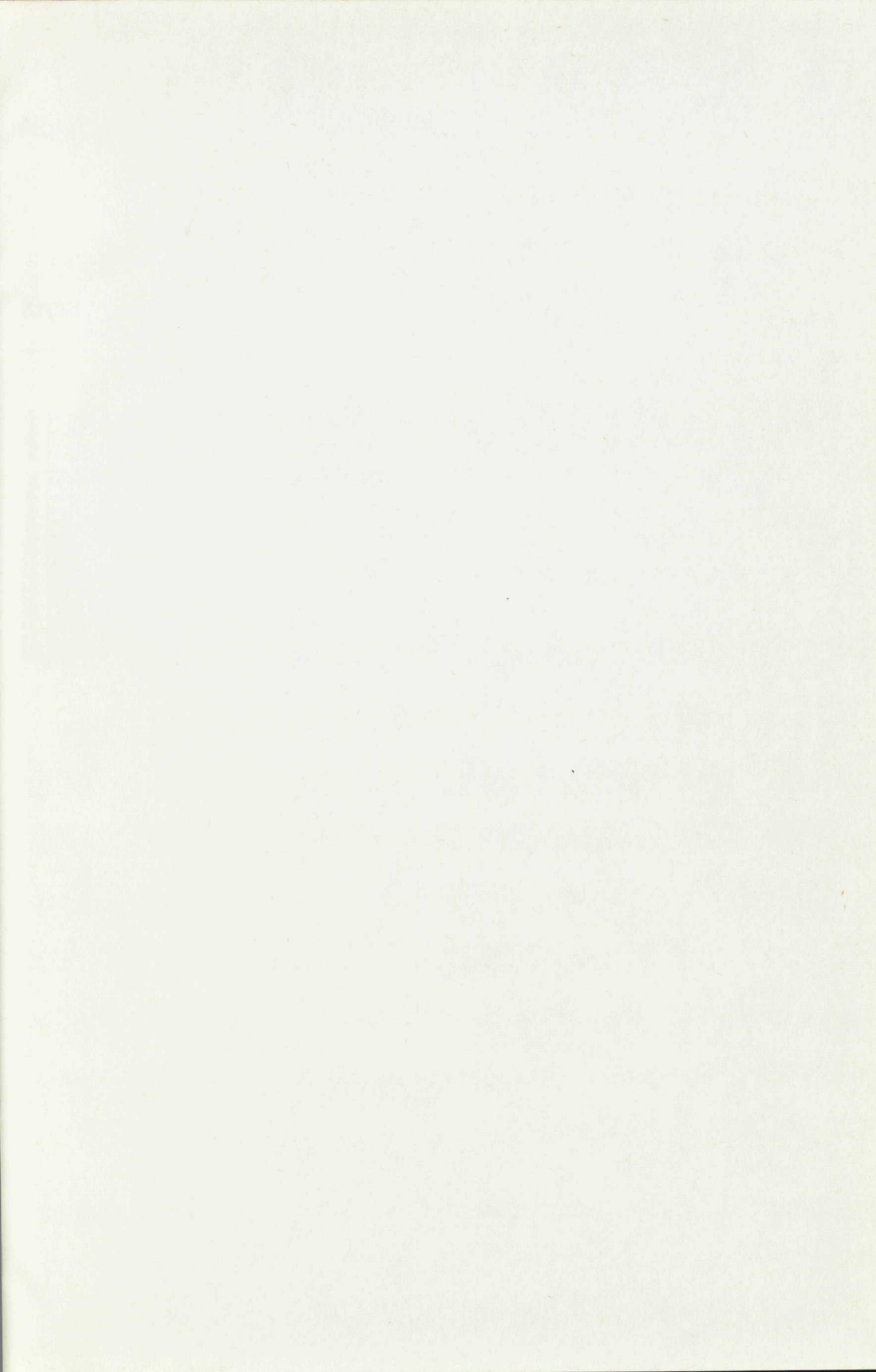
- 1904 års lag = lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption
- 1912 års lag = lagen den 1 juni 1912 (nr 69) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskaps rättsverkningar
- 1915 års lag = lagen den 12 november 1915 (nr 437) om äktenskaps ingående i vissa fall inför svensk myndighet i utlandet
- 1931 års förordning = förordningen den 31 december 1931 (nr 429) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap
- 1935 års lag I = lagen den 1 mars 1935 (nr 44) om dödsbo efter dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare, som hade hemvist här i riket, m. m.
- 1937 års lag = lagen den 5 mars 1937 (nr 81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo
- 1964 års lag = lagen den 27 november 1964 (nr 726) om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall
- BGB = tyska Bürgerliches Gesetzbuch av den 18 augusti 1896
- Clunet = Journal du droit international, Paris
- EGBGB = tyska Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche av den 18 augusti 1896
- FAL = lagen den 8 april 1927 (nr 77) om försäkringsavtal
- FB = föräldrabalken
- FIÄL = finska lagen den 5 december 1929 angående vissa familjerättsliga förhållanden av internationell natur
- GB = giftermålsbalken
- 1LU = första lagutskottets utlåtande
- NAG = schweiziska Bundesgesetz betreffend die zivilrechtlichen Verhältnisse der Niedergelassenen und Aufenthalter av den 25 juni 1891
- NJA = Nytt juridiskt arkiv. Avd. I
- NJA II = Nytt juridiskt arkiv. Avd. II
- NJW = Neue juristische Wochenschrift, München
- Nordiska arvs-konventionen = den mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 19 november 1934 ingångna konventionen om arv, testamente och boutredning
- Nordiska familjerätts-konventionen = den mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 6 februari 1931 ingångna konventionen innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äktenskap, adoption och förmynderskap
- NRt = Norsk retstidende
- Prop. = proposition
- RabelsZ = (Rabels) Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, Tübingen
- RB = rättegångsbalken
- Recueil des cours = Recueil des cours, utg. av Académie de droit international de la Haye
- Rskr = riksdagens skrivelse
- RÅ = Regeringsrättens årsbok

SFS	= Svensk författningssamling
SOU	= statens offentliga utredningar
SvJT	= Svensk juristtidning
SÖ	= Sveriges överenskommelser med främmande makter
TfR	= Tidskrift for rettsvitenskap
TSA	= Tidskrift för Sveriges advokatsamfund
UfR	= Ugeskrift for retsvæsen
ZGB	= Schweizerisches Zivilgesetzbuch av den 10 december 1907
ÅB	= ärvdabalken

Litteratur i övrigt

Batiffol	= Batiffol, Droit international privé. 4 uppl. Paris 1967
Beckman	= Beckman, Svensk domstolspraxis i internationell rätt. Stockholm 1959
Bergmann	= Bergmann, Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht. Begründet von A. Bergmann. Fortgeführt von M. Ferid unter Mitwirkung von H. Glässing. 3 uppl. Frankfurt a. M. 1952 — (sju band, lösbladssystem)
Borum	= Borum, Personalstatutet efter dansk og fremmed ret. Köpenhamn 1927
Borum-Philip	= Borum, Lovkonflikter. Lærebog i international privatret. 4 uppl. Under medvirken af Allan Philip. Köpenhamn 1957
Cheshire	= Cheshire, Private international law. 7 uppl. London 1965
Dacey and Morris	= Dacey and Morris on The conflict of laws. 8 uppl. London 1967
Das internationale Familienrecht	= Das internationale Familienrecht Deutschlands und Frankreichs in vergleichender Darstellung. Tübingen 1955
Eek,	= Eek, Internationell privaträtt. Metod och material. 2 uppl. Stockholm 1967
Internationell privaträtt	
Ehrenzweig	= Ehrenzweig, A treatise on the conflict of laws. St. Paul 1962
Gaarder	= Gaarder, Internasjonalt privatrett. Föreläsningar utg. av Oftedal Broch m. fl. Oslo 1964
Goodrich	= Goodrich, Handbook of the conflict of laws. 4 uppl. av E. F. Scoles. St. Paul 1964
Graveson	= Graveson, The conflict of laws. 5 uppl. London 1965
Grönvall	= Grönvall, Den nya äktenskapslagstiftningen jämte förklaringar. Helsingfors 1930
Leske-Loewenfeld	= Leske-Loewenfeld, Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr. Band I. Das Eherecht der europäischen und aussereuropäischen Staaten. Erster Teil. Die europäischen Staaten. Köln 1963 — (redogörelser för de olika staternas rätt publiceras successivt)
Karlgren	= Karlgren, Kortfattad lärobok i internationell privat- och processrätt. 3 uppl. Lund 1966
Kegel,	
Internationales Privatrecht	= Kegel, Internationales Privatrecht. 2 uppl. München 1964
Kegel i	
Soergel/Siebert	= Kegel, Internationales Privatrecht m. m. i Soergel/Siebert, Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. V. Band 9 uppl. Stuttgart 1961
Michaeli	= Michaeli, Internationales Privatrecht gemäss schwedischem Recht und schwedischer Rechtsprechung. Stockholm 1948
Pålsson	= Pålsson, Haltande äktenskap och skilsmässor. Stockholm 1966
Raape	= Raape, Internationales Privatrecht. 5 uppl. Berlin 1961
Rabel	= Rabel, The conflict of laws. A comparative study. Vol. I 2 uppl. Ann Arbor 1958
Schnitzer	= Schnitzer, Handbuch des internationalen Privatrechts. 4 uppl. Band I Basel 1957. Band II Basel 1958
Stumberg	= Stumberg, Principles of conflict of laws. 3 uppl. Brooklyn 1963
Undén,	
Internationell äktenskapsrätt	= Undén, Internationell äktenskapsrätt enligt gällande svensk lag. Lund 1922
Undén, Studier	= Undén, Studier i internationell äktenskapsrätt. Del I och II Lund 1913

- Westring = Westring, Den nya giftermålsbalken jämte dithörande författningar med förklaringar. 2 uppl. ombesörjd av B. Ekeberg och E. Stenbeck. Stockholm 1933
- Wolff = Wolff, Das internationale Privatrecht Deutschlands. 3 uppl. Berlin 1954
- Vorschläge und Gutachten = Vorschläge und Gutachten zur Reform des deutschen internationalen Eherechts, vorgelegt im Auftrag der Eherechtskommission des deutschen Rates für internationales Privatrecht von W. Lauterbach. Berlin 1962.

KUNGL. BIBL.
20 JAN 1970
STOCKHOLM

Nordisk udredningsserie (Nu) 1969

Kronologisk förteckning

1. Utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete.
2. Laajennettu pohjoismainen taloudellinen yhteistyö.
3. Nordforsks miljövårdsutredning.
4. Förslag till utbyggnad av den samnordiska fortbildningen för journalister.
5. Konsumentupplysning i undervisningen.
6. Sjätte nordiska samekonferensen i Hetta.
7. Nordisk gyldighet av førerkort.
8. Nordiskt sjukhusfysikersamarbete.
9. Nordiskt ämbetsmannamöte i Storlien.
10. Nordisk sjömansskattefördelning.
11. Utvidet nordisk økonomisk samarbejde.
12. Öresundsregionen.
13. Nordtrans.
14. Nordisk standardiseringskonferanse i Oslo.
15. Laajennettu pohjoismainen taloudellinen yhteistyö.
16. Läromedelsforskning och undervisningsplanering.
17. Expanded Nordic Economic Co-operation.
18. Internordisk gyldighet av resepter.

Statens offentliga utredningar 1969

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Faktisk brottslighet bland skolbarn. [1]
Bostadsrätt. [4]
Utsökningsrätt IX. [5]
Kungörelseannonsering. [7]
ADB inom inskrivningsväsendet. [9]
Ny gruvlag. [10]
Internationell adoptionsrätt. [11]
Ny valteknik. [19]
Ämbetsansvaret. [20]
Yttandefrihetens gränser. [38]
Domstolsväsendet III. Fullföljd av talan m.m. [41]
Vidgad samhällsinformation. [48]
Expropriationsutredningen. 1. Expropriationsändamål och expropriationsersättning m.m. Betänkande III. [50] 2. Bilaga nr. 3. [51]
Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten. [58]
Internationell äktenskaps- och arvsrätt. [60]

Försvarsdepartementet

Ekonomisystem för försvaret. [24]
Planering och programbudgetering inom försvaret. [25]
Militära tjänstgöringsåldersutredningen. 1. Militära tjänstgöringsåldrar. [33] 2. Medicinska och psykologiska aspekter på åldrande m.m. [34]
Frivilligförsvaret 2. Hemvärnet. [40]

Socialdepartementet

Ett renare samhälle. [18]
Bättre utbildning för handikappade. [35]
Läkemedelsförsörjning i samverkan. [46]
Narkomanvårdskommittén. 1. Narkotikaproblemet. Del III. Samordnade åtgärder. [52] 2. Narkotikaproblemet. Del. IV. Socialmedicinska och kliniska undersökningar. [53]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjöarbetstidslag. [3]
Hamnutredningen. 1. De svenska hamnarna. [22] 2. Bilagor [23]
Skolskjutsarna och trafiksäkerheten. [26]
Taxesystemet i Postverkets tidningsrörelse. [39]
Vägplanutredningen. 1. Vägplan 1970. [56] 2. Vägplan 1970. Bilagor. [57]

Finansdepartementet

Förenklad obligationshantering. [13]
Lagstiftning om värdepappersbinder m.m. och om stämpelskatt på värdepapper. [16]
Nya mynt. [17]
Skogsbeskattningen. [30]
Läkemedelsindustrin. [36]
Skattebrotten. [42]
Fordonsbeskattningen. [45]
Kapitalbeskattningen. [54]
Sjömansbeskattningen. [55]

Utbildningsdepartementet

Utredningen rörande sexual- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet (USSU) 1. Om sexuallivet i Sverige. [2] 2. Sexualkunskapen på grundskolans högstadium I. Elevenkät. [8] 3. Sexualkunskapen i gymnasiet. [28] 4. Sexualkunskapen på grundskolans högstadium II. Lärarenkät. [44]
Regionmusik. [12]
Filmen- censur och ansvar. [14]
Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik. [37]
Mellanskolans ledning. [47]

Jordbruksdepartementet

Växtförädlarrätt. [15]
Skogstillstånd och skogsvårdsåtgärder. [32]
Snöskotern-terrängkörning och färdselrätt. [59]

Handelsdepartementet

Idrott åt alla. [29]
Olja i beredskap. [31]

Inrikesdepartementet

Skogsindustri i Södra Sverige. [21]
Länsplanering 1967. [27]
Lokaliserings- och regionalpolitik. [49]

Civildepartementet

Offentliga tjänstemäns bisysslor. [6]
Nytt lantmäteri. [43]